Batavia

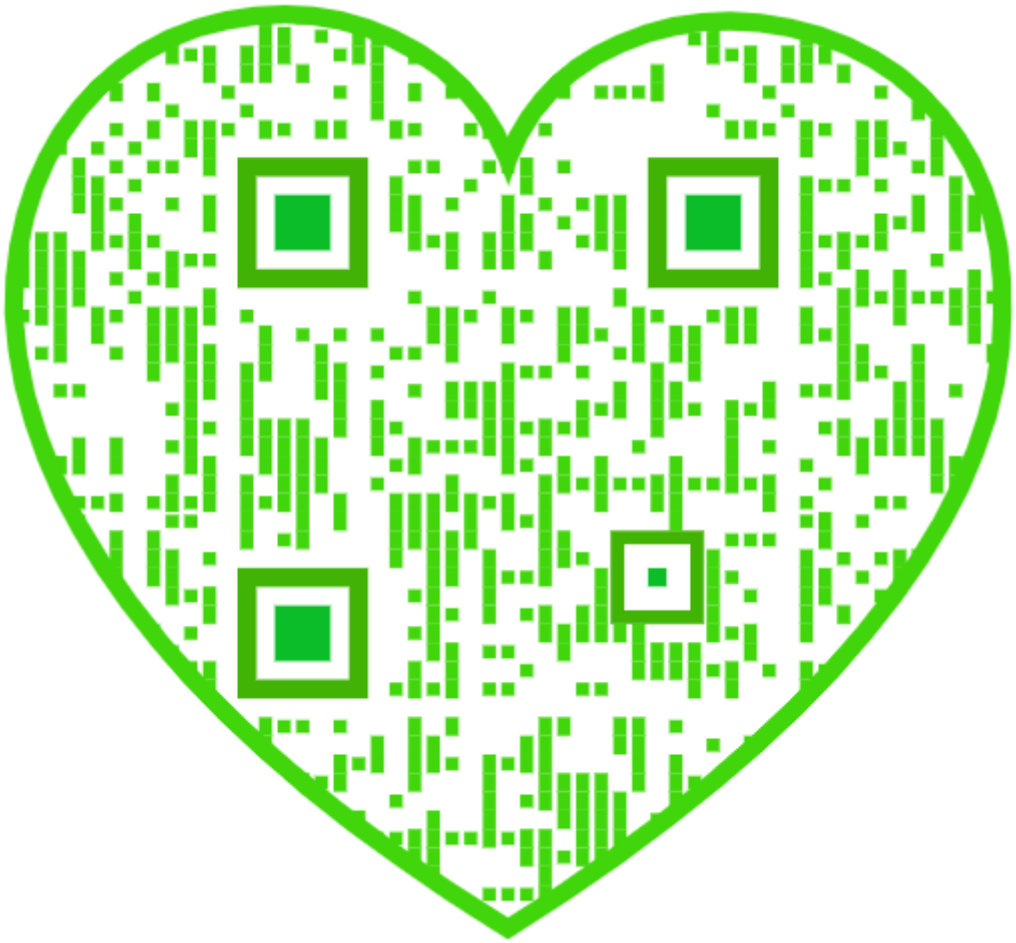
Hadrianus Junius

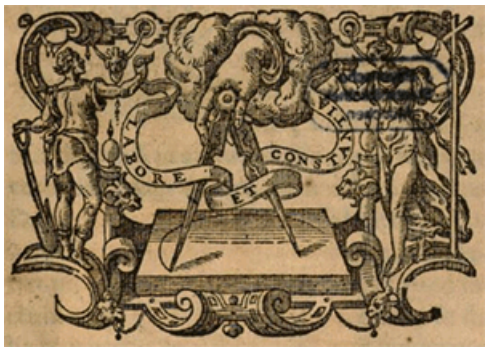
bron
Hadrianus Junius, *Batavia*. Franciscus Raphelengius, Leiden / Plantijn, Antwerpen 1588

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/juni002bata01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

LABORE ET CONSTA

Ad illvstres, generosos, et prvdentes reipvb. Hollandiae ordines,

Administratores ac Consules, Domino suos,
HADRIANVS IVNIVS MED.

ANNI auspicium elargiendis strenis destinauit consecrauitq́*ue* antiquitas, iam tum ab ipsis nascentis AEternae Vrbis incunabulis, Viri iampliss. & cordatiss., auctore Tatio Sabino Romuli in administa*n*do regno socio, qui verbenas felicis arboris olim è luco Streniae Deae decerptas primus accepisse legitur, indubitato argumento meriti praemij, quod strenuorum virorum virtuti debeatur. Quod factum religio vetus in omen auspicatum & felix conuertit, & exemplum quod sequeretur posteritati commendauit, vnde quasi in decursu de manu in manum traditus mos longè lateq́*ue* in omnes nationes diffusus ad nos quo-

que manauit. Itaque nolens & ego deesse [ex]emplo, cum nouantis anni exordio, strenae loco, vobis illustribus, clarisque nominibus, hos primos historiae foetus offero ac dedico, quanquam & aliunde suppetere poterat exe*m*plum, à grata nimirum vetustate, quae primitias suas Dijs offerre solita fuit: vtroque igitur nomine ad vestras manus proficiscitur opus, in quo Herculeus quidam labor mihi exantlatus est in conquirendis vndecunque ex vasto illo & immenso, veterum, recentiorum, mediaeque aetatis scriptorum oceano, quae cognitionem nostram instruerent; quam ad rem quanto opus fuerit tempore, aequa animorum bilance iudicabunt, qui simili in labore desudarint. Negat Cicero eloquentiae fons, suffragante etiam Seneca, suffecturam sibi quamuis longissimam vitam & quidem duplicatam, legendis solùm Lyricorum carminibus, quorum tamen quum breuitas in sententijs concisa sit, & magna verborum parsimonia, mirum videri potest tot fuisse eorum scripta, quae geminatam hominis vitam exigerent. Quod si ita est, vt certè, nisi praeuaricando auctorum illorum testimonia eleuare velim, tenendum

est, quid existimandu*m* erit ac censendum iam de infinitate historicoru*m* percurrenda & euoluenda, qui fermè Asiatica affluentia exuberant? Quae res quum dubia non sit, admirationem deposituros illos spero, qui existimaturi fortè sunt, vno aut altero anno posse confici & condi historiam; quam opinionem conuellere illa Ciceronis verba facilè possunt; *Historia institui nisi praeparato otio non potest, nec exiguo tempore absolui.* Cogitent illi mustea omnia & properata, amittere atque exuere citam gratiam, ad modum pomorum quae fundit aestas praecocia, ea namque mox vieta redduntur & putrilaginosa: vina immatura quae aetatem non ferunt, mox acescere & vappae ingenium induere nouum non est. Cogitent illi secumq́ue ruminent quod in prouerbij ludicrum abijt, Canem festinantem caecos foetus edere. Quid, quòd Fabius cum Flacco in nonum premi annum voluit, quod publici iuris & omnium in manus sit venturum? Certè aequus laboris aestimator mecum sentiet opinor, quòd vomentibus illi (vt Aristides conuenientissimè olim dixit) persimiles videantur, qui desultoria loquentia vsi quic-

quid in buccam venit, paginis breui morituris illinunt. Ab his diuersus ingenio atque alienus inprimis, tutius consultiusque duxi lentè incedendo curriculum conficere, quàm malè cursum obeundo pedem in acutos ignominiae murices impingere. Itaque beneficio omnigenae lectionis, quae mihi deuoranda fuit & exhaurienda molestia, omnia vndique subsidia co*m*paranda, vindemiolae omnes in vnum penum congerendae fuerunt, vt ne quid omissumm vltro reliquisse viderer, quod ad Batauiae, cuius describendae historiae cupidine flagrabat animus, ornamenta facere posse putarem. Quo colligendi peracto labore, initio statim operis, difficultas illa animum prima perculit, quo pacto possem lectores ex vmbra in claram lucem producere, hoc est, non imbutos modò, sed planè omnibus ijs copijs instructos reddere, quas vt rerum à memoria nostra remotarum & altissimis in tenenbris sepultarum ignorantia tegit & ceu spissa quaedam caligo, quo minus cognoscantur, impedit, ita priùs nosci interest, quàm ad historiae lectionem vacuos animos adferant, ne idem ipsis accidat, quod Socrati, quum librum Heracleti perle-

gisset ab Euripede porrectum, vrinatore Delio sibi opus fore in eo intelligendo dictitanti. Multa enim in tam varia, tamq́ue multiplici antiquitatis obseruatione offerunt se vt meridiana luce mihi clariora, ita alijs quàm sint. Cimmeriae tenebrae obscuriora, quibus ignoratis tanqua*m* luminibus orbos errare atq*ue* impingere necesse est; cuiusmodi sunt, natalium nostrorum ortus & initia controuersa, Aboriginum nostrorum virtutes & decora, finium litigiosorum atque herciscundorum (vt ita dicam) cognitio, Rheni metatoris nostri exitus cursusq́ue, regionis appellatio, eiusq́ue popularum declaratio, & quae sunt eius generis alia; quorum tamen omnium par in historijs vsus est, qui in disciplinis grauioribus demonstrationum & linearium probationum, quas Stagirites γραμμι□α□ς α□νάγ□ας dixit, quòd necessitatem credulitatis auditoribus adferant. Quibus cognitis atque diffusa narratione explicatis priùs opus est, quàm ad rerum gestarum narrationem cum fructu accedatur, ne quid lectores fallat postea scitu necessarium. Ea autem vt sunt abstrusa ob altissimam veteris memoriae ignorationem, ac propterea pericu-

losae aleae plena, ac doloso (liceat cum Flacco ita loqui) cineri supposita, quadruplici adiumento fermè opus habent, si fideliter explicari declarariq́ue debent, nimirum testimonijs scriptorum, veterum monumentorum fide, oculi iudicis arbitrio, & traditionibus maiorum quasi per manus transeuntibus, quibus rectè constitutis ita demum venire in cognitionem, cognita literis consignari possunt. Sed quàm praecipua ad hanc rem lumina, nimirum testimonia veterum & monumenta, infarciri historico stylo respuant atque abhorreant, nemo est ita iudicij infirmus, qui nesciat, quòd multum tenebrarum lectori offundi, multum etiam ipsi scriptori impedimenti ita adferri (vt taceam decori rationem non habitum iri) contingeret, si orationis tela quae texitur, per eiusmodi res passim occurentes abrumperetur, si connexio dictionis hoc modo hiulca & veluti rimis quibusdam futilis diduceretur. Proinde malum istud quum fugiendum mihi, ceu Charybdin quandam, viderem, certo consilio hunc historiarum tomum primu*m* à perpetua quae * sequetur rerum per Principes nostros gestarum narratione se-

*Morte praeuenius auctor vltra no*n* scripsit

creui, auctoritatem & exemplu*m* illustre Corn. Taciti Augustae historiae scriptoris secutus, qui Germaniae bella descripturus, origini gentis ac moribus, & variorum populorum enumerationi extra numerum librum separatim consecrauit, veluti □ατ□ διέξοδον eam cognitionem scitu pernecessariam seorsim tradens, quò series historiae continens atque indiuulsa per se consisteret. Hîc plus laboris in eruendo rerum à communi intelligentia abstrusarum cumulo, in reliquo opere plus gloriae: hîc inuidiae aliquanto plus ob controuersias & discrepationes inter viuos, illic cum mortuorum Manibus ea sepulta atq*ue* obruta facesset procul. Quòd si non omnes historici absoluti numeros ac partes expleuisse hîc videar, cogitate me Logistorici magis personam in hoc opere sustinuisse. Cogitate omnibus in doctrinis ac scientijs paucos aut vix vno plures extitisse, qui earum attigerint fastigium, plures inferiora tenuisse, illis admirationem veneratione*m*q́ue fuisse debitam, his haud negatam meritam laudem. Nam eius qui summum culmen honestè affectat, conatus non laudandus modò, sed & applausu tanquam classico

fouendus est & adiuuandus, quando pulchrum sit etiam in secundo fastigio conspici. Porrò in scribendo Suetonium, cui familiare fuit amare breuitatem, ordine certis capitibus tradito, sequi malui, quàm Marium Maximum, quem vt verbosissimum, ita mythistoricis voluminibus sese implicantem Fl. Vopiscus prodidit. Valete feliciter patriae communis columina. Lugduni Batauorum, postridie Non. Ianuar. An CI□. I□. LXXV.

Ad eosdem, de historiae vtilitate ac necessitate, Hadrianvs Ivn.

QVANTORPERE *Reipub. intersit nationum primordia, progressus, euenta Principum illustria & gloriosa domi bellique facinor a ab obliuionis vindicari interitu, atque immortalitati consecrari, & quò posteris inde exempla in vtramq*ue *partem vel ad imitandum, vel ad cauendum periculum petantur, quasi in specudo proponi, neminem esse tam iudicij alienum existimo, qui inficiari possit. Itaque erudito isto saeculo multa passim exorta sunt varias apud nationes ingenia, quae hanc facem cum laude suis praeluxere, gentis gloriam interdum non sine veritatis clade quadam euexerunt, rerum gestarum historiam cum nominis etiam fideique periculo, in suos transcripserunt & asseruêre. Quod quidem ipsum certatim non sine ambitione factitatum esse, clarius est quàm vt nominatim recenseri debeat, ne inuidiam in nomina quaesiuisse videar de industria. Quum verò studium illud quod in illustrandis Principum Populorumque rebus consumitur, multo sit laudatissimum, quum nec rerum gestarum mole ac magnitudine, nec Principum claritudine, nec maiorum virtute, nec exemplorum numero Bataui vel concedamus, vel inferiores simus; qua tandem socordia res nostras*

*praeter aliarum gentium morem, altissimo silentio sepultas iacere, obliterari, interire denique patiamur? aut quae sit inuidia illas cum immortalitate coniungi, quae saeculi vitio, aut malignitate, aut scribentium oscitantia suppresse negliguntur? Nostrorum certè Principum nobilia facta victoriaeq́ue quàm tenui elogio, quàm iniqua vena ad posteritate*m *transmissa sunt, vix vnius interdum pagellae spatio comprehensa, quod non ab hostibus incommodi acceptum caussari possumus, sed sterilitati ingeniorum, sed ruditati barbari saeculi & à literis alieni imputandum est, quando in asceterijs multis vix vnus inuentus est, qui tribus tantu*m *verbis bellum à Principe & susceptum & finitum, omissa plaerunq*ue *illati causa, describat, ratus id ad memoriam sufficere. Quanto maioribus eloquentiae viribus, quanto vberiore verborum flumine, actum olim fuit in describenda Miltiadis victoria ad Marathonem, in Leuctrica Epaminondae, in Salaminiaca Themistoclis, ita loquacibus omnium scriptis, vt nihil adijci vltrà potuisse videatur? Quare cùm temporibus hisce inquinatissimis, ingenijs ad praua quaeq*ue *corruptissimis, historiae ferè peruertantur, libidini hominum ad flagitia & assentationes ijs abutentium seruiant, eaq́*ue *via honori Principum ac nationum derogetur, strategematum ratio corrumpatur, dictorum factorumq*ue *gratia vel adulteretur, vel dissimuletur, veritas deniq*ue *silentio obruatur (id quo scriptorum hac nostra aetate monumenta clarè loquuntur, du hinc odij exterarum nationum, illinc factionum, studij, & priuatorum affectuu*m *manifestò comperti tenentur) nullu*m *vtilius maiúsve operaepretium patriae co*m*muni facturus mihi sum visus, quàm si eius antiquitatem è tenebris eruerem, & quasi rediuiuam è busto illo suo restituerem, ac in ora hominum producerem. Duo autem enumerata à Josepho veritatis prodendae impedimenta*

*sunt: vnum quod singulae nationes per initia non sategerint res gestas publicis & Annalium monumentis tradere, qua tamen via tenebrae potissimùm sublatae, & lubrica illa mentiendi libido fuisset intercepta; alterum quòd qui animun ad scribendum applicuerunt, in indaganda rerum veritate minus diligentem operam collocarint, quamuis id ex professo polliciti, sed orationis nitorem potiore studio coluerint, vt perpolita, numerosa, & verborum sententiarumq́ue quasi flosculis conspersa, ac veluti Circaeis illecebris fucata, aut mythologias spirante, aut ad gratiam magnatum conformata, sensus falleret. Priori impedimento mederi poterunt archiua vestra, secundo vt occurratur, in me non erit mora. Nam quod ad veritatem attinet, eam ego historiae animam & vocare soleo & puto: decet enim eum qui munus suscipit historici, ad exemplum Lotophagorum gentis, voluntariam quandam obliuionem necessariorum pariter & inimicorum induere, nihil amicitiae aut hostilitati dare, sed ab affectibus liberum, suo loco, quum res poscit, hostium consilia & laudes plena manu tollere, nonnunquam acerbiùs insectari & inuehi in amicos, vbi delictorum magnitudo id merebitur. Vt enim extinctis oculorum facibus, corporis totius vsus obsolescit atque hebetatur, haud aliter sublato ex historia veritatis lumine, reliqua omnis narratio delumbatur debilit aturq́ue: ita vt qui ab historiae luce recedunt, in indignam seruitij aleam vltro se conijciant, meritoq́ue Tacitus conqueratur, historicos sua tempestate in arcto versari & inglorium laborem sequi, quando ad gratiae potentiorum aucupium conuersa mutataq́*ue *omni historiae facie (vbi libero egressu antea dicta factaq́*ue *memorare licuerat) praestitutis veluti terminis cohiberetur libertas. Sic Philistus Syracusius, qui primus artem oratoriam in texenda*

*historia adhibuisse legitur, à patrio solo extorris, nefaria flagita & tyrannica facta: Dionysij studio suppressit, dum sperat in patriam redire, teste Pausania, artificio simulationis impendiò eruditus. Sic Hieronymus Cardianus Antigoni Regis aures permulcendo, mendacijs historias impleuit. Sic Callias Syracusanus ingentibus ab Agathocle muneribus affectus, benefactoris sui liberalitati vicem reddidit, vitia virtutum cumulo repensa admensus, atq*ue *ita historiam veritatis eloquium (vt Suidas inquit) peruertit. Nostra quoque memoria Paulus Jouius rogatus cur vera dissimulasset, falsa etiam simulasset, indigno elogio respondit, se hoc facto gratificari amicis voluisse, quum praeter mollem animum & corruptelae munerum expositum vix quidquam viro dignum habuisse multorum iudicio credatur. Quanto dignius Palaephatus olim scripsit se ea monumentis historiae proditurum, quae vel adierit, vel oculis collustrarit: & Ctesias Cnidius Herodotum mendaciorum parentem nominatim perstringers, in historiam nihil relaturum se profitetur, nisi quae aut ipse viderit α□ντόπτης, aut à natu maioribus acceperit. Eadem via incessit Artemidorus, qui vt rebus Arabicis quas describebat fidem adiungeret, AElium Gallum legatu*m *in expeditione contra eam gentem suscepta prosecutus est comitatu. Polybius Historicorum speculum & lumen, vt integra & quasi obstinata fide rerum veritatem posteris traderet, Alpium inuia per quae Hannibal irruperat, peragrauit. Superuacaneam fortassis & inanem operam sumpturus sim, si historiae laudum corollam contexere aggrediar, rem à nemine non pertractatam: sed quum eius maxi ma saeculis omnibus habita fuerit vtilitas, hisce verò temporibus etiam pernecessaria sit, quibus domestica vitia exoticis corrigenda exemplis, ad eam penè deploratorum vlcerum conditio-*

*nem increuerunt, vt non alia ope persanari posse videantur; Penelopes more telam retextam ordiri tribus (quod dicitur) verbis volui, quum praesertim nulla procliuior sit ad emendandum arte quod inueterauit malum, recteque instituendam Rempub. pariter & singulorum vitam, quàm rerum anteactarum cognitio. Illa incorrupta temporum testis & index est, cuius singulari beneficio rerum series & memoria ab interitu vindicatur, & in perpetuitatem conseruatur, propterea vita & lux veritatis à Cicerone dicta. Illa sola vitae magistra est, cuius praescriptis docemur fortunae reciprocos aestus forti animo tolerare, dum fortuitos aliorum casus & inopinatos euentus expendimus ac recordamur. Illa antiquitatis nuncia est, quòd prisca saecula nobis repraesentet, & res à memoria omni remotas in animorum thesaurum reuehat. Illa denique gymnasij vicem obtinet, vbi non ad palum vmbratili pugnae ratione, sed disciplina & vsu exercitatus animus commodis & vtilitati publicae seruit. Hanc itaque & quidem communem vtilitatem ob oculos positam intuens (ad exemplum melioris scribentium partis) id praecipuè spectaui & deinceps sequar, vt res quas sciri cognoscique publicè interest, ab ignoratione & obliuione qua sepultae iacent, vindicem atq*ue *asseram: quò me Hollandiae, quae mihi parens est antiquissima, studium atque amor impellit ac commouet, vt genuinam gloriam è mangonum illorum manibus extorqueam, styliq*ue *lumine illustrem. Quod meum studium, voluntatis honestae declarationem & industrima, qua possum maxima deuotione & intentissima cura, vobis, Clariss. ornatissimique Viri, offero, & commendo: quos Deus Opt. Max. Reipub. nobis ac Musis diutissimè salutares patronos conseruet. Delphis ad annum salutis 1575.*

Elenchvs rervm, qvae in Batavia continentvr, in capita digestae.

CAP. I. Praefatio cum origine Batauiae à Cattis.	*Pag.* 1
CAP. II. De Gigantibus, quos fabulantur Annales Batauiam tenuisse.	9
CAP. III. Batauiae Plinianae & Populorum eius descriptio, & nominum enodatio.	13
CAP. IV. Batauia Germaniae'ne portio sit an Belgicae.	31
CAP. V. Batauos magno in honore fuisse, & formidabiles quoque Romanis.	33
CAP.VI. Batauos arte natandi excelluisse & equitatu.	43
CAP. VII. Batauos cur auricomos Poëtae vocent, & de Batauo smegmate.	46
CAP. VIII. De Rheno fluuio, eiusq́ue brachijs & ostijs Batauiam finientibus.	47
CAP. IX. Quòd Batauiam Franci inuaserint & possederint. Qui fuerint Franci, deq́ue eorum sedibus. Idem de Francis Ansuarijs & Salijs, deq́ue lege Salica.	66
CAP. X. De Armamentario Pop. Rom. maritimo, quam Britannicam arcem hodie nominamus.	107
CAP. XI. De Batauiae peculio in partes plures distracto, deq́ue oppidis ab Hollandia alienatis.	123
CAP. XII. De CL. Ciuili regiâ Batauorum stirpe nato.	137
CAP. XIII. De Hollandiae appellatione, deq́*ue* Zelandia no*n*nihil.	167
CAP. XIV. De Hollandiae Comitatu in plures partes & segmentadiuiso.	187
CAP. XV. De Hollandiae natiuis bonis & dotibus.	194
CAP. XVI. De Hollandiae ingenijs, studijs & moribus.	218
CAP. XVII. De Hollandiae primarijs vrbibus, deq́ue oppidis & municipijs.	240

CAP. XIIX. De Arcibus Hollandiae & castellis. 309

CAP. XIX. De nobilitate Batauica. 317

CAP. XX. De coenobijs nobilitati Hollandicae destinatis. 342

CAP. XXI. De Germanorum origine & populis, quibus olim nominibus appellati fuerint, & quibus hodie. 348

CAP. XXII. Celtas eosdem fuisse & Germanos, non Gallos, vnde confusis nominibus nati fuere errores. 375

CAP. XXIII. De significatione nominum & impositione veteribus vsitata, tam gentium, quàm Principum & personarum. 381

Avctorvm per qvos profecimvs, et qvorvm vsi svmvs testimoniis, catalogys.

Antiqvi.

AELIANVS.
Aëtius.
Agathias Smyrnaeus.
Ammian. Marcellinus.
Apollodorus.
Apollonius Rhodius.
Appianus.
Archilochus.
Aristides.
Aristophames.
Aristoteles.
Arnobius.
Arrianus.
Asinius Quadratus.
Athenagoras Atheniensis.
Athenaeus.
Ausonius.

Bedas.
Berosus.
Bibliographi.

Catullus.
Claudianus.
Chrysermus Corinthius.
Cornel. Celsus.
Corn. Tacitus.
Cornutus.
Ctesias.

Cyrillus Alexandrinus.

Damascius Syrus.
Demosthenes.
Dion Nicaeus.
Dionyfius Halicarnassaeus.
Dionysius Periegetes.
Dioscorides.
Epigrammatarij.
Epiphanius.
Eratosthenes.
Eratianus.
Etymologici auctor.
Eumenius Rhetor.
Euripides.
Euripidis scholiastes.
Eustathius.
Eutropius.
Facius Quinctilianus.
Festus Pompeius.
Fl. Sosipater.
Fl. Vegetius.
Fl. Vopiscus.
Fulgentius.

Galenus.
Gratius Cyneget.
Gregorius NaZanZenus.
Hecataeus.
Hegesippus.
Hellanicus.
Heraclides Lycius.
Hesychius Alexandrinus.
Hesychius Milesius.
Hesiodus.

Herodotus.

Herodianus
Hieronymus Stridonensis.
Homerus.
Horatius.
Hyginus.

Iamblichus.
Ioannes Damascenus.
Iornandes Gothus.
Iosephus Iudaeus.
Isidorus Hispalensis.
Iulius Caesar.
Iulius Capitolinus.
Iulius Firmicus.
Iulius Frontinus.
Iulius Solinus.
Iunius Columella.
Iustinus martyr.
Latinus Pacatus Drepanus.
Lactantius Firmianus.
Lucanus.
Lucius Florus.

Mamertinus.
Marcianus Itinerarij auctor.
M. Cicero.
Martialis.
Martianus Felix.
Maximus Tyrius.
Messala Coruinus.
Minutius Felix.
Moschopulus.

Myrsilus.

Nazarius.
Nicander.
Nicomachus Gerasinus.
Nonnus Panopolita.

Olympius Nemesianus.
Olympiodorus
Oppianus.
Origenes.
Ouidius.
Panegyristae.
Parmenon Byzantius.
Paulus AEgineta.
Paulus Diaconus.
Paulus Orosius.
Pausanias.
Petronius Arbiter.
Philostratus.
Pherecydes.
Phylarchus.
Pindarus.
Plato.
Plautus.
Plinius Secundus.
Plutarchus.
Polyarchus Cyrenaeus.
Polybius.
Pomponius Mela.
Porphyrius.
Priscianus.
Probus Grammat.
Propertius.
Procopius.

Ptolemaeus.

Rutilius Numatianus.

Sallustius.
Saluianus Massiliensis.
Sextus Empiricus.
Sidonius Apollinaris.
Sillius Italicus.
Simocatus.
Simonides.
Staphylus.
Stephanus Ethnographus.
Stesichorus.
Strabo Geographus.

Suetonius Tranquillus.
Sulpitius Seuerus.

Tatianus Assyrius.
Telesarchus.
Theophrastus.
Thucydides.
Timaeus.
Titus Liuius.
Trebellius Pollio.

Varro.
Velleius Paterculus.
Vibius Sequester.
Virgilius.

Xiphilinus Dionis epitomiastes.

Recentiores.

ABBAS Vrspergensis.
Achilles Gassarus.
Adonis Viennensis.
Adrianus Barlandus.
AEneas Pius.
Albertus Crantzuis.
Altamerus.
Amandus Zyricaeus.
Annales Brunsuicenses.

Beatus Rhenanus.
Bellaius.
Bilibaldus.
Blondus.

Bodinus.

Caelius Antiquarius.
Carolus Molinaeus.
Conradus Gesnerus.
Conradus Peutingerus.

Dominicus Marius Venetus.

Einhartus Caroli Magni scriba. non autem Eginhardus.
Erasmus Roterodamus.
Ernestus Brotolfus.
Eugippus Herulorum historiae scriptor.
Franciscus Connanus.
Franciscus Massarius.
Fuluius Vrsinus.
Gerardus Neomagus.
Georgius Merula.
Gregorius Turonensis.
Guilelmus Rondiletius.

Hector Boëthus Scotus.
Henricus Glareanus.
Hermannus Contractus.
Hermannus Nuenarius.
Hermolaus Barbarus.
Hieronymus Cardanus.
Hubertus Thomas.
Hunibaldus.

Iacobus Meyerus.
Iacobus Spiegelius.
Ioannes Auentinus.
Ioannes Cuspinianus.
Ioannes Ferrarius.
Ioannes Goropius Becanus.
Ioannes Heroldus.

Ioannes Marius.

Ioannes Poldus.

Ioannes Stella Hispanus.

Ioannes Stoflerinus.

Ioannes Tritemius.

Irenicus.

Iulius Caes. Scaliger.

Iudocus Willichius

Lambertus Hortensius.

Otho Frisingensis.

Paulus AEmilius.
Paulus Iouius.
Paulus Volzius.
Petrus Dinaeus.
Petrus Nannius.
Petrus Ronsardus.
Pencerus.
Platina.

Raimundus Marlianus.
Raphael Volaterranus.
Regino.
Riccius.
Robertus Gaguinus.
Rofinianus.

Sabellicus.
Sabinus.
Saxo Grammaticus.
Sconerus.
Sebastianus Munsterus.
Sigibertus Geminiacensis.

Wolphangus Lazius.

Praefatio, cvm origine Bataviae e cattis.
Cap. I.

DEscripturus Batauiam lectissimorum olim equitum genitricem, militiae magistram, populo Romano non tributariam, sed socia, & amicam, consulto facturus mihi videor, si à primiscùm gentis, tum nominisincunabulis atque origine orsus, fontes rerum à nostra memoria propter nimiam vetustatem remotarum aperiam, pristinaeque gloriae possessionem ab obliuionis iniuria pro virili parte asseram, reuocaturus rationem ad veritatem, tametsi (vt voluit Democritus) in profundum demersam atque abstrusam: quam vt nusquam (quo ad eius in tantis tenebris fieri potest) mendacij fuco contaminem, operam dabo. Itaque dum verum inquirere atque inuestigare, id quod historici maximè proprium est, satago, dabu*n*t veniam mihi lectores, si minus gentis nostrae magnificentiam fabulosis Deorum Titanúmue natalibus augeam, veteriantiquitatis exemplo, quae vt augustiora sua faceret initia, non sine quadam religione certos Deos aut Heroäs nobilitatis suae originisque auctores nuncupabat: quod ipsum vt in Graeca vanitate tolerabile, ita populi terrarum domini supercilio indignum, quoties cum animo reputo, toties dignitatem domesticam, & natiuum grauitatis decus tueri ac sustinere non posse mihi videtur. Quare vti fictis ac commenticijs fabulis legentium animos trahere atque inescare, à grauitate operis absonum crediderim, ita derogare fidem vulgatis ac quasi per manus vetustatis traditis non temerè ausim. Scio legentium plaerosque auidiùs & maiore desiderio prae-

sentium temporum conditionem exspectare, nouitatis gratia magis excitatos, quàm vetustatis, cuius splendor & gloria penè obsoleuit, cognitione: sed patiantur illi aequo animo nos maiorum nostrorum laudibus, quas bellica virtute nobis immortales, ac longè lateq́ue diffusas, reliquerunt, hac via parentare, dum praesentis tempestatis, quam aut fatalis hominum libido socordiaq́ue, aut opum fortunarumq́ue impotens sui insolentia inuexit, voluntaria quadam obliuione recordationem obruo.

IAM primum omnium satis constat Batauos progenium [+] esse Cattorum. is Germaniae populus est, qui ob intestinam discordiam vernaculo solo exacti, transito Rheno nouas sedes quaesiuerunt, & occupata extremi Belgij ora colonis vacua, insulam quoque Rheno amne circum fluma vsurparunt. [+] Docent hoc expresse Taciti verba libro quem De Germanorum moribus edidit, quae sic habent. *Omnium harum gentium virtute praecipui Bataui, non multum ex ripa sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani Imperij fierent, manet honos & antiquae societatis insigne.* Idem historiae lib. vicesimo altiùs expedit his verbis: *Bataui, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicae orae vacua cultoribus, simulq́ue insulam inter Vada sitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit.* Hîc clarè discimus originem Batauos debere [+] atque acceptam referre Cattis. At verò quem Germaniae tractum habitarint Catti, in dubium vocari video; nam Ioannes Stella peregrinationis Philippicae scriptor, eos habitasse Heidelbergam, Heilbrunnam, & Othonianam syluam censet; Schonerus Mathematicus Saxones tradit; Marlianus ad Hungarorum viciniam eos relegat; Irenicus Thuringos facit; qui omnes perplexo errore intricati tenentur. At Stella altiùs euectus Icarium in modun, dum error [+] errorem nectit trahitq́ue, Vsipios Cattorum finitimos, esse

[+]Bataui è Cattis oriundi.

[+]Tacitus.

[+]Catti populi qui, & quam Germaniae partem olim tenuerint.

[+]siue Vsipetes.

Francofortenses ad Confluentes vsque Obrinci siue Mosellae in Rhenum praecipitantis definit. Rursus Tencteros Cattis vicinos Hessiae nunc dictae partem incolere ad Lanum & Lippiam amnes ait, in quibus refellendis alibi per occasionem quaeretur materia. Ego Hessos fuisse nihil ambigo, + imò cum meliore doctorum parte assero, quando eos Cheruscis, hodie Luneburgensibus, & Hermunduris, qui nune Miseni esse creduntur, finitimos & ab Hercinio saltu sedium initia inchoare scribat Tacitus. Testis est Sala fluuius, + de cuius possessione discordia perpetua in luctuosum cum Hermunduris praelium Cattis desijt, qui in Turingia Naumburgum & Merspurgensem dioecesin diuidens in Albin se effundit, olim Cattoru*m* ditionis terminus. Testis est & Adrana fluuius qui Cattos interfluit, quem nando + transmisisse iuuentutem Cattorum oppressam subita incursione à Germanico Caes. in eos facta, idem auctor commemorat, qui hodie **Eder** vocatur & in Fuldam amnem + exit, auratarum piscium foecundus si quis alius, amnis, è rupe cui à rubeo crine, **Kodelhar,** nomen est, ortum habens, in Comitum, qui à Witichindo Saxone conditum oppidum habent, ditione. Vnde duorum milliarium interuallo dissidet Batobergum edito in colle positum, Adranae alluenti adsidens, à quo venisse olim Batonem nostrum, aut Bateburgos saltem, vero non videtur absimile. Testantur & Catti Meliboci qui ad Rheni ripam arcem habent incaute + sedentem, vestigia priscinominis testantem, **Catzen-elboge** quae in Hessorum ditione censetur. Ab hac gente manserunt nobis reliquiae superstites, Cattorum vici duo, ad mare vnus, & alter Rhenoburgo vicinior, intra Batauiae limites: & Cattium oppidum Zelandiae, quod ante annos + aliquot inundatione maris haustum perijt, editiore turre medijs in aquis oppidi memoriam tuente. Sunt qui emigrationem + Cattorum è genitali solo referunt ad praelium quo cum Hermunduris inter ipsos decertatum fuit, ob foecundum gignendo sale amnem co*n*terminum, quem paulo

+Catti sunt Hessi.

+Sala fl.

+Adrana fl. hodiè **Eder**.

+**Eder.**

+Catti Meliboci.

Catwijck op zee. Catwijc opde*n* Rhijn.

+**Catz.**

+Emigrationis Cattorum caussa.

[+] ante Salam dixi vocari; quo res Hermundurorum superior fuit, quos ego non auctores, sed gloriae Batauorum cotes quasdam nominare non reformidem, quippe qui felici praelio & Romanis opibus adiuti Cattos solum vertere Rheniq́ue [+] insulam penetrate compulerint. Itaque Catti aborigines nostri & primigenij parentes meritò appellandi, clarus militiae pacisq́ue artibus populus, quippe cui multum rationis ac solertiae prae caeteris Germanis tribuat Corn. Tacitus elogij minimè parcus, in disponenda acie, in obtemperando ducibus, in capessenda vel differenda pugnae occasione, datq́ue illis ingentem animi vigorem, dura & compacta corpora, strictos artus, vultus minaces, & promissae barbae horrore formidabiles, quem oris habitum, virtuti debitum atque votiuum nefas ait fuisse deponere, ante reportatam de caeso hoste laudem, manente imbellibus squallore. Ab his arbitror vernacula lingua & quidem prouerbialiter dici solere [+] **Catten**, id est, Cattos, proceres & viros insignes. Batonem regio Cattorum sanguine ortum mutare veteres sedes cum nouis suasisse putatur, non vberioris meliorisq́ue soli inueniendi amore, aut incolarum praegrauis multitudo (quae duae caussae solebant populos excire ad vesuram soli faciendam) sed nouercales doli atque insidiae, & veneno latente imbuti poculi metus (quando cum nouerca perssimè illi conueniebat) conniuente patre, vel saltem non abnuente. Itaque ob eximiam heroïcae formae dignitatem,mores amabiles, & virtutes verè regias apud omnes ordines gratiosus, bonam nobilitatis parten, & ingens popularium agmen, houd inuitos omnes in spem meliorum secum attraxit, & consilio soceri sui Tungrorum Regis acquiescens, Belgicae orae extrema à colonis vidua occupauit, atque inde transmisso Rheno non procul à Vahalis Mosaeq́*ue* confluentibus [+] arcis Batenburgi prima fundamenta auspicatò iecisse dicitur, ad Vahalis ripam, quo transito omnem à Rheni bifido tractu (vbi in diuersum vnus continensq́ue antea alueus discedit) regionem ad vsque mare Oceanum insedit,

[+]Hermunduri.

[+]Catti aborigines nostri. Cattorum industria laudata.

[+]**Catten** prouerbialiter qui?

Bato colonorum dux.

[+]Batenburgi conditor Bato.

inter nobilitatem & populares distributis agris, eamq́ue à suo nomine Batauiam dixit, quod aliud non sonat, quàm + Batonis peculium, quasi dicas **Batons Haue**, est autem **Haue**, Peculium vetere lingua. Itaque à regio filio principe regni titulum haec sumpsit & quidem iustè: Huic verò rei attestantur auctores, quos inter praecipuae fidei Tacitus, Eques Romanus, Augustae historiae inclytus scriptor, & Belgicae Gallicae rationum procurator, qui Cl. Ciuilem ex posteris + Batonis, Regia Batauorum stirpe editum commemorat, vnde non temerè hanc insulam nobilissimam Plinius appellat. Batonis autem nomen inter Germanos & Dalmatas + celebre olim fuit, nominatim duorum meminit + Dion, Batonis Brucorum (gens ea est Pannoniae) ducis, & + Batonis Disidiati, qui Dalmatas grauioribus iusto tributis & vectigalibus, pecuniarumq́ue exactionibus exercitos, ad arma contra Romanos concitauit, magnisq́ue cladibus & incommodis affecit, cuius etiam memorabile responsum ad Tiberium Caes. no*n* dubitauit duobus in libris L.V. & LVI. iteratò repetere, qui interroganti Tibertio cur solicitatis ad defectionem popularium animis ad bellum diuturnum eos traxisset, respondit, Romanos eius rei esse auctores, qui gregibus + immitterent lupos custodes, non autem canes aut pastores. At Batonis nostri posteros & nepotes, vt in alijs plaerisque nationibus barbaris vsu venisse video, tradere omisit incuria & negligentia gentis, vel literarum ignorantia, vt nihil inde sperandum sit auxilij in prodendis successoribus aut eorum institutis, nisi si qua obiter recenseat Tacitus, quae suo loco inserere non supersedebo: volunt illum etiam vlteriore in ripa Neomagij editiore in colle arcem+ ruinosam collapsamq́ue restituisse, vrbemq́ue triplici muro cinxisse, quod mihi à vero dissilire videtur. quid enim triplicis inter initia muri lorica, & addita triplicia propugnacula voluerunt? anne ita vilem habuit popularium suorum operam? an vt opum profusionem ostentaret? qui talia tradunt, parum rectè famam & existimatione*m* viri tuentur.

+Batauiae e*t*ymon. **Haue** quid?

+Ciuilis regia stirpe editus.

+Batonis nomen apud Germanos vulgare in nobilitate.

+Bato Brucorum dux.

+Bato Disidiatus.

+Batonis memorabile dictum.

+Neomagium.

faciunt enim inconsultum metatorem & improbum architectum, qui ante inchoatum opus animo non praeceperit iustam pro suae gentis copijs vrbis ac murorum amplitudinem. + Mihi probatur magis singulari muro vrbem illum circundedisse, sed gliscente populi multitudine, auctaque progenie, posteros reges addidisse ea ornamenta vrbis & munimenta necessaria. Nam Batone vita functo filius + Hesus aedificijs eam augustiorem redditam exornasse traditur, inferioremque eius partem vel excoliusse vel adiecisse, + quem in haec vsque tempora Hesi montem nuncupant: quam secuti Reges caput & regiam Batauiae esse iusserunt, vti Gerardus Neomagus prodidit commentarijs Principum, vt scribit, adiutus. Meminit Strabo Geographus & + Veromyri Regis Batauorum, cuius filia Rhamis nomine matrimonio iuncta fuerit filio Segimeri Cheruscorum ductoris, postea per triumphum à Germanico Caesare ducta. Quàm verò latè patuerit, quibus circumscriptum finibus istud Batonis peculium fuerit, nemo quod equidem sciam, prodidit, aut certos ei praestituit terminos, nonnulli contractioribus eidem assignatis, potissima parte mutilarunt, & quodammodo deartuarunt. Quare propitiato Termino fines illi perpetuos, stabiles, neque ipse Ioui cessuros, ex veterum scriptis monumentis, pangam, quos qui transtulisse aut exarasse, nisi Dei consensu, tentarit, is sacer & religione obstrictus esto: consido namque diuina quidam virgula + contactos me designaturum. Batauia itaque, quae à me vetus dicetur, initium olim trahebat à Rheni diuortio, + quod arce Lobeco siue Lopeco (quod cursus flexum □□□ α□□□□να significat) insigne est, inculdebaturque hinc Rheno propriè dicto, quod medium Cl. Ptolemaeus ostium appellat, apud Cattorum vicum maritimun in Oceani Britanici sinum defluere solitum, nunc obturatum, vti posteriùs dicetur: illinc Vahali, qui deinde Merua, & postea Mosa appellatus in Helium desinebat, siue Vielium: quo Rheni circuitu continentur numerosa hoc saeculo oppida

+Neomagij co*n*ditor Bato.

+Hesus Batonis sisius.

+**Heselberch.**

+Veromyrus rex Batauorum. Rhamis filia Veromyri.

+Batauiae inniam.

+Lobecum arx.

ista, vt à capite ordiar, Heussenum, Tiela, Bura, Batauodurum, +, Traiectum, Viana, Culeburgum, Aspera, Hueclomum, Leerdamum, Iselsteinium, Monfortium, Woerdenum, Oudewatera, Goricomium, Scoenhouia, Durdrechtum, Gouda, Lugdunum, Delphi, Roterodamum, Sciedamum, & Briela; nam Neoportus, & Haestrechtum, quòd ex eorum ruinis alia oppida creuerint, silentio praetereo. Quod si quis contraueniat, & litem de finibus controuersis constituere velit, qui eam solùm Gelricae nunc ditionis partem, voce vulgari Betuam, à Reginone Prumiensi + Batuam (non autem Baduam, vt impressos codices manuscriptus facile redarguit) nuncupatam, Batauiae nomine censeat (noui enim vecordis arrogantiae plenos qui id dicturi sint, quasi macula aspergeretur Batauia, si quid cum Hollandia commune habeat) illum ego cito ad iudicem & caussae vindicem praecipuum Ptolemaeum Alexandrinum, + qui M. Antonini principatu vixit, qui Lugodunum, quae nunc Leyda vocatur, in Batauis ponit, cuius verba, ne aliò quis torqueat, sunt haec, Λι□όδεινον βαταβῶν, Lugodunum Batauorum, quod oppidum ad quaterna millia passuum ab Oceano tantum dissidet: cuius vel solius auctoritas istum errorem à lata culpa non alienum coarguere possit ac conuincere. Quid idem dicturus est ad Caesaris dimensionem qui octoginta passuum millia à diuortio ad exitum Rheni (cuius insulam esse Batauiam non inficiabitur) in mare? quid ad alteram Plinij, qui centum prope passuum millia in longitudine habere insulam disertè ait? Quin & Tacitus eam finit Mosae, ita sub exitum Rhenus audit, in mare decursu. Quibus peramplis & locupletibus testimonijs qui fidem derogare volet, is lucem simul de rebus tollere & artium fundamenta atque principia conetur euertere. Atque istud Batonis Peculium Batauiam veterem nominauerim + libenter eam ob causam, quòd multis pòst eius interitum annis Drusus è duobus tres alueos fecerit, & Batauiae porrectiora pomoeria extenderit. Itaque vetus illa Rheni circum-

+Batauia oppida.

+Betua. Reginouis exemplar corruptum.

+Ptolemaus. Lugdunum Batanorum, hodie Leyden fol. 195.

+Batauia vetus.

fluentis, propriè ita dicti, ambitu cum Vahali inclusa tenebatur, eoq́ue tempore Rhenus ferè bicornis erat. Caeterùm [+] postquam Drusus continentes terras dissociando rerum faciem mutauit, addito flumini tertio ostio per fossas deductas exercitus sui manibus,nimirum Herculis exemplum aemulari conatus, qui perfossis montibus haerentem Africae Hispaniam reuulsit, si vera canunt, admisso, quod antea exclusum erat, mari Oceano; videtur ille nobis aliam & quidem ampliorem Rheni amnis insulam, hoc est, nouam Batauiam dedisse, vt eo nomine censeatur, quicquid tribus Rheni ostijs, Fleuo, Rheno vetere, & Mosa hoc saeculo nuncupatis [+] limitatur & continetur, meritoq́ue hanc appellationem sustineat illud quantum est, his temporibus, quibus propter obstructum medium Rheni ostium terrae propè continentes sunt, & pontibus longis, hoc est, aggeribus coniunctae vsq*ue* ad fretum illud quod nos à Frisijs diuidit (quem liceat hac in parte ingentem lacum vocare cum Pomponio Mela geographo) quando & propter faciles vndecunq*ue* appulsus, & opportunitatem ad transmitte*n*da bella, & nauium infinitarum receptum, cum descripta à Tacito Batauorum insula maximè conueniat. Quare quum placiusse antiquis videam, & frequenti in vsu fuisse, quoties periclitari fidem in vocibus ambiguis cernerent, ne error crearetur, néue redderentur preplexi non sublato discrimine lectores, vt dubitationem diorismo siue enucleata distinctaq́ue explicatione eximerent: huius ergô, bona legentium venia & pace, [+] liceat istam contractè & simpliciter Batauiam, vel cum appendice, si res ita poscat, Plinianam vocare, quòd is cum Mela primus Fleui ostij meminerit, ad quod per Drusianas fossas, quae Tacito memorantur, aditus patefactus fuit, vt à vetere, quam antea dixi, vt terminis, ita & appellationis discrimine internoscatur.

[+]Drusus tertiu*m* Bat. ostium addidit.

[+]Batauia Holland. cum insulis co*n*plexa, Pliniana.

[+]Batauia duplex.

Cap. II.
De gigantibus, quos fabulantur annales Batauiam tenuisse.

ANnalium nostrorum fidem non possum non eleuare, qui fabulatores exteros scriptores securi, fabulis origines quoque nostras inuoluerunt: aiunt enim Britanniam [+] insulam gigantum foecundam fuisse altricem & genitricem quoque, eos genitalibus sedibus eiectos à Bruto Ascanij pronepote, classem conscendisse, & eam Batauiae partem, [+] quâ Mosa marinis aquis miscetur, tenuisse, vbi vetus Vlaerdinga stetit, ibiq́ue arcem condidisse, maris & amnis coniunctis viribubs olim subrutam, à se Sclauoburgum nuncupatam, [+] à quibus potentia praeualentibus omnes in occidua plaga Batauiae incolas Sclauos coepisse vocari, vt Wiltos, [+] australiores, à ferae & immanis vitae genere, aut ab hirsutie corporum dictos. Vbi non animaduertêre nostrorum Annalium concinnatores & architecti, adagij veter*i*s, quod loquitur, memorem debere esse mendacem, ac nihilo oculatiores, quàm lumine orbatus Cyclops ille, non viderunt Sclauos à se euestigio nominari, quos modò gigantes fecerant. non absimiles illis qui ab elephanto orsi, in culicem desinunt. Neque verò consentaneam in ipso quasi lare & vestibulo historiae narrationem incoeptantes, non inspexere sidei periculum à se adiri. Quis enim credat ab homuncionibus Troianis fame nauseaq́ue afflictatis, gigantes vasta corporum procetitate immanes, caelo capita alta ferentes expelli tanta facilitate portuisse? aut quis omnino non dubitet, gigantes omnino non extitisse Alöadum similes, quos [+] è medio mari AEgaeo insulas reuulsas in caelum euibrasse nugantur cum Nonno Poëtae? quos δ□□απήχ□ν, & anguipedes fingunt; quum ne Homerus quidem in Iliade (quae fortium & bellica virtute illustrium virorum catalogus quidam est) vsquam gigantis inter Heroas illos meminerit. Siquidem quae de gigantibus memorantur, lepida quidem

[+] Britannia Gigantum alumna.

[+] Gigantes Batauiam petunt.

[+] Sclauoburgum.

[+] Sclaui. Wilti.

[+] Gigantes.

& narratu iucunda videntur, auresq́ue titillant, si mythologiam respicias, at falsa, rationiq́ue absona, si metiri animo Naturam velimus, cuius modum & mensuram homines, + vt nunc viuimes, repraesentamus. Demus Philostrato, sed non vt Xenocrati iniurato, Hadrianum Imp. apud Sigaeum + inuenta à se in rumulo, maris alluuione corrupto, Aiacis ossa vndecim cubitos longi, in vrnam composuisse. Demus + Thessaliam ostendisse Aloëi filiorum ossa nouem orgyias longa, qualibet orgyia senos pedes cum quadrante continente. + Demus Orestis cadauer apud Nemeam à Lacedaemonijs inuentum expleuisse cubitos septem. Demus eidem scriptori in Co insula ab affini suo Hymnaeo repertum, dum vinea effoditur, cadauer duodena cubita longum, affirmanti: des ita demus, vt fabulatori & ex vinitoris fide multo incredibiliora miracula narranti: quando etiam mediae + aetatis historici Carolo Magno (cui rerum gestarum magnitudo cognomentum illud pepertit) nullum mendacijs modum statuentes, prodigiosam & tantùm non giganteam membrorum vastitatem, cognominis materiam, attribuerint, affingentes illi faciem sesquipende*m* longam, pedem latam, nasum in semipedem porrectum, corporis crassitudinem intra zonam octonûm pedum. Mirum, ni Enceladum quempiam aut Gyen praeclari architecti posteritati persuadere voluerint. Athenagoras in legatione ad M. Aurelium Antoninum, cumque eo in eadem opinionis naui iactati + Tatianus Assyrius, Iustinus Martyr & Firmianus, credidere gigantum natales extitisse è congressu angelorum + cum virginibus; quorum vestigijs insistens Sulpitius Seuerus sacrae historiae initio, scribit angelos naturae suae originisq́ue degeneres, relictis superioribus sedibus, quarum erant incolae, matrimonijs se mortalibus commiscuisse, atque ita paulatim corrupta humana progenie, ex eo coitu gigantes esse editos, vt monstra è mistione diuersae inter se naturae genita. Sed vt istud dogma orthodoxae Ecclesiae iudicium labefecit atque improbauit, ita quid de gigantibus semel

+Gigantes an fuerint?

+Aiacis ossa.

+Aloadae.

+Orestes.

+Carolus Magnus.

+Gigantes ex angelis.

+Sulp. Seueri opinio de gigantibus.

sit statuendu*m*, eleganter & doctè enucleauit Cyrillus Alexandrinus [+] libro aduersus fidei defectorem Iulianum nono, qui, vt eius diffusam orationem in compendium conferam, id in vniuersum sentit, posteros Enos filij Adae (qui cognomento [+] Dues, ob summam virutem inter mortales dictus fuit) multis pòst saeculis cum Caina posteritate, formarum praestantia illectos, coniugia miscuisse, proculcato honesti & virtutis amore ac studio, atque inde enatos gigantes, sacra historia, proteruos, immanes, truculentos, & aspecu horribiles eo vocabulo designare consueta: quomodo Deus [+] interminatur ore vaticino Iudaeae, Venient (inquit) gigantes vt furorem meum expleant, laeti pariter & iniuriam consociaturi. Annales nostri tradunt à Wilelmo, cui cognomentum Boni virtus dederat, Comite Hollandiae, adductam fuisse ad nuptiaru*m* sollennia Caroli Pulchri Franciae Regis, [+] inusitata corporis mole foeminam natione Selandam, prae qua proceri etiam viri pusiones videbantur, tanto etiam virium robore, vt bina dolia Cereali potu referta, ambabus vtrinque manibus portaret, quae singula quadringenta pondo Italica appendebant, trabemque cui attollendae impares octo viri fuerant, quò vellet, transferret. Memoratur & Nicolaus Kyethenius, quem Spernerwouda pagus extulit, [+] tam enormi fuisse corporis vastitate, vt procerissimum quemque sur temporis subalarem admiserit, sed vires moli corporis & symmetriae impares, non respondebant. Vti in eo quem Iulius Scaligerus se vidisse testatur Mediolani, qui in nosocomio decumbens duas spondas lectorum iunctas porrectus explebat. In Herculana familia illustri apud Batauos, Ioannes eo nomine octauus, Gigantis cognomen tulit, [+] ob vastam corporis staturam, robur incredibile, & animum infractum, cunctis formidabilis, quem Annalium monumenta perhibent, caballum ingentem solo attollere, & aduerso parieti appressum immobilem sistere potuisse, vnum Iunio Valenti & Miloni Crotoniatae parem. Refert & Scaligerus ante annos circiter octoginta in Corcyra fuisse

[+]Cyrill. li. 9.

[+]Cyrilli sanior opinio. Enos cognomento Deus dictus.

[+]Gigantes qui?

[+]Foemina Selanda inusitatè grandis.

[+]Nicolaus Kyethenius.

[+]Ioannes Herculanus Gigas.

effossum hominem, cuius brachium iusti cruris totius longitudinem exaequabat. Hector Boëthus r*e*crumq́ue Scoticarum [+] scriptores memoriae prodideru*n*t, quendam Ioannem antiphrastice Pusillum cognominatum, impleuisse statura pedes quatuordecim, in extremae Scotiae insula sepultum. Sed haec vel robotis rari, vel proportionis iniquae miracula, haud giganteae & humana maioris speciei esse possunt, qualem veteres credidere, & plaerique persuasi existimarunt, & suam fidem alijs quoque approbare conati sunt. Verùm vt [+] gigantes in genere mortales dicuntur ex humo geniti, quasi □η□ενε□ι□ & terrigenae, ita eos propriè nomé istud mereri censeo, qui originis suae ac sortis obliti, ad maiora altioraq́ue, [+] quàm locus & conditio sua fert, contendunt, & vmbram suam (quod dicitur) transiliunt: quo in genere antesignani sunt, qui regnum caeleste affectant, hoc est, diuinos sibi honores arrogant, & aras sibi tantùm non Sabaeo thure accendi, proq́ue Dijs haberi volunt. Quibus proximi sunt, qui fas omne, religionemq́ue, Dei iura, oppugnatum eunt ac violant, cultum Dei abolent, sui inculcant, iuxta Athenagoram; qui Principibus, Magistratui, ac legibus (quae Dei manus sunt) resiliunt ausu temerario: qui seditiosè tumultuoseq́*ue* populum ad rebellionem concitant: qui sanguinarijs concionibus Principum saeuitiam armant atque accendunt: postremò qui per fas & nefas malisq́ue artibus honores & munia quibus impares sunt, aut quò aequalibus graues & damnosi officiant, aucupantur; clandestinis offucijs subditos irretiunt, grauioribus iusto oneribus obruunt, nimiumq́ue plebem emulgendo sanguinem exprimu*n*t, quos [+] sub Nimrodi robusti venatoris nomine sacrae literae obtegunt, [+] & gigantes vocant, quos Iouis & Mineruae manubiae plaerosque solent delere. Itaque vt ad Annales redeam, facilè adducor vt credam eos qui Vlaerdingam è Britannia in [+] hanc oram classe appulerunt, ab Anglosaxonibus expulsos, aut Nortmannos Danósue, qui securi tyrannico in otio, regnum occupatum eripi sibi è faucibus passi sunt multis pòst

[+]Ioannes Pusillus.

[+]Gigantes qui propriè.

[+]Gigantes allegoricè.

[+]Nimrodus.

[+]Gigante, in scriptura qui?

[+]Qui gigantes in Hollandiam appulerint.

annis, ob molem corporis & speciam oris horribilem, gigantes fuisse habitos, fama (quae cuncta in maius augere solet) aduenisse gigantes canente: atque inde non dubito quin mecum descensuri sint omnes qui sanae mentis vnciam habuerint.

Cap. III.
Batauiae Plinianae & Populorum eius descriptio, & nominum enodatio.

COchleae, quas ovcabulo Pacuuiano non malè domipertas [+] nominare liceat, extra prorepere, deserto quod incolunt domicilio, non solent, neque iter ingredi, nisi quod emissitijs illis corniculis, quae primore in fronte emicant, explorarint priùs atque praetentauerint. Eundem ad modum animus mihi est incorruptè & ex fide Batuiam describenti, à vetere illa matrice, quam pro argumento circumfero, non discedere, aut aliam aperire viam, quam Plinius [+] Germanicarum rerum obseruator pariter & scriptor diligentissimus, quippe qui his in locis cum Druso Nerone militauit, ac prionde locuples ad augendam fidem auctor atque testis praeiuit: cuius breue elogium quo Batauiae magnitudinem, quousque porrecta, quibus inclusa finibus, quos in sinu populos foueat, complexus fuit, vice iusti commentarij [+] *à* me habetur: vnus ille mihi instar multorum, imò pro sexcentis fuerit, quod de Heraclito prolatum olim memini. Cuius orationem, vt ordine haeret, neque commota scripturae, non magis quam sacrorum, fide, velut solenne carmen ab apparitore publico stata verborum lege recitari solitum, in medium lectoribus proferam, ex quarro Naturalis historiae libro. *In Rheno ipso prope C.M. passuum* [+] *in longitudinem, nobilissima Batauorum in sula, & Canenufatum, & aliae Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorumq*́ue*, sternuntur inter Helium ac*

[+]Cochlearum ingenium.

[+]Plinius Secundus.

[+]Plinio quanta fides *praestanda.*

[+]Plinij verba de Batauia, lib.4.

Fleuum. Ita appellantur ostia, in quae effusus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit; medio inter haec ore, modicum nomini suo custodiens alueum. Quibus ex verbis liquidò discimus, Rheni insulam Plinij aetate, in septenos diuisam fuisse populos, Batauos nimirum, Caninefates, Frisios, Caucchos, Frisaibones, Tusios (quos cur ita nominem hoc loco, dicetur postea) & Marsatios Marsacósue. Hac in tabula prima se offert inter caeteras insulas conclusa Mosae Rheniq́ue fluminum ostijs, tam illa, quàm hac nostra tempestate non ita multum diuersis, Batauorum insula, cuius situm ambitiosè hîc describere superuacuum fuerit, quando id abundèsatis, ex Rheni eiusq́ue decursus descriptione, quam paullo pòst subijciam, praestiturum me confido. nunc satis habebo habitum & formam eius dare, secuturus in eo chorographos aliosq́ue vetustos auctores, quos plurimum operae collocasse video, + vt locorum habitus, rerum idaeis atque imaginibus, quàm conuenientissimè assimulare*n*t; ita Sallustius in secundo Historiarum + Sardiniam facie humani vestigij esse scripsit, vnde & Myrsilus Lesbuis Ichnusam quasi vestigialem & à soleae + effigie Sandaliotin Timaeus eam dixere. Plinius Italiam hederae + folio aut querno potiùs assimilem facit; vt Peloponnesum + platani folio, propter angulosos recessus: Naxum + insulam pampino vitis idem: Cyprum velleri ouis scriptores + compararunt, vt Iberiam tergori bouis rursus Euxinum + arcui in cornua curuato Dionysius Afer componit, & Libyam figurae qua*m* Nicomachus Gerasinus mensalem nuncupat. + Hiberniam insulam querno folie, vbi cuspis & pediculus molliter resecti ademptiq́ue fuerint, persimilem descripsit nuper Paulus Iouius. Horum exemplo liceat & + mihi Batauia*m* vel AEgypto assimulare, quam veteres Δ delta vocitarunt, quòd eam Nilus fluuiusita sindat, vt triquetram + Planè terrae figuram efficiat; vel Alexandriae, quae ad effigiem chlamydis militaris, orbe gyrato laciniosa, & dextra laeuaq́ue anguloso procursu à Plinio describitur. Vtraque

+Loca formis rerum assimulata.
+Sardiniae forma.
+Italiae species.
+Peloponnesi forma.
+Naxus.
+Cyprus.
+Iberia.
Euxinus.
+Libya.
□ραπ□ζοείδης
+Hibernia.
+Batauia Δ assimilis.
+Bat. Alexandriae assimulata.

figuratio non ineptè cum regionis huius situ conuenit, praesertim si initio statuas Teceliam, siue vt nunc scribimus; + Tessaliam, quae ia*m* insula à reliquo auulsa corpore ante quadringentos vel circiter annos discessit, olim continentem, aut certè peninsulam, fuisse. Rhenus namque sui diuortïo in binos alueos, totidem nunc ostia, diuisus, hinc in Septentrionem, illinc in Occasum decurrens, bina insulae latera non multum sinuosuscircundat: tertium Oceano fluentorum omnium receptatori exponit, alluendumque obijcit; ita vt Δ capitalis literae speciem propemodum exprimat. + Propius tamen aliquanto ciuitatis Alexandrinae figuram Pliniana descriptione repraesentatam referre olim visa est, anguloso exitu vtrinque procurrentis Fleui Mosaeque protenta, & sinuoso littoris gyro flexuosoque in quendam laciniarum modum curuata. Batauiam verò colles arenarij seu + sabuleta, quos Africi & Cauri ventorum flatus nimium nobis peculiares è sicco littore impulsos introrsum excitant, nusquam ferè cingunt, nisi quâ Oceanus terrarum finitor ambit, qui ab infesta plaga & atroce illic caelo, ventisagitati prorsum semper differuntur, sterilitatemque inuehunt, naturae suae congruam, vt agros quibus incumbunt verè □λι□αρτ□□ς>, + veluti salis semente conspersos, dicere liceat, in quos verissimè quadrent Maronis versus: +

+Tessel.

+Batuiae figura.

+Arenarij colles vbi.

+Arena sterilos agros reddit.

+Virgil.

Salsa etenim tellus, & quae perhibetur amara,
Frugibus infelix, ea nec mitescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat.

Vsqueadeo ex his quae ibi seruntur, nihil nisi arundinacea quaedam soboles aut loliacea messis inanibus aristis expectandum est, quae ipsa adhuc beneficij loco numeranda fuerit. Vnicum etenim sabuletis illis remedium + Naturae benignitas opposuit, non ericas, vt Brabantiae quibusdam locis, aut viridem muscum, quo telluris superficiaria cutis oblita maneat, sed caricem iunci genusacutum durissimumque, non absimile sparte (perperam enim alicubi + in Dictionarijs, asparago; pro sparto, excusum inuenio) quod

+Erica.
Muscus.
Carex genus iunci.
Helm.
+Dictionarij error.

auidissima crescendi proserpendiq́ue cupiditate latissimè altissimeq́*ue* radices agit & quaquauersum spargit, è quarum fibris internodijsq́ue spissi comarum veluti nidi suppullulant, quibus volaticos illos arenarum nimbos ligando compescit ac fideliter continet, citissimè sobolescens: qua materia quia nihil vtilius agricolae inter omnia inueniu*n*t sistendo + illi sabuli fluori, quotannis habito solenni conuentu coram delectis Iudicibubs consultatur, quibus maximè locis necessaria caricum plantatione occurri debeat actae ventis arenae, ne felicia arua operiat. Ea opera publico impendio constat: siquidem vbi densissimae carectoru*m* syluae & inutiles sunt, inde reuelluntur sobeles, ac locis opportunis rursum + depanguntur: alioqui non fossae, no*n* aggeres satis tuta aduersum iniuriam illam propugnacula sunt. Quòd si fossis refraenare libidinem illam incoërcitam velis, eâdem operâ etiam ventos retibus cohibere pares; vix enim mensem vnum duraturus interdum labor & quidem superuacaneus tibi sumatur, quando repletis illis redibit labor actus in orbem. At aggeres, vt obstacula quaedam esse non inficior, ita aestum illum fluidae arenae excipiunt quidem suo veluti corporum oppositu, sed vbi paulatim illos scanderit aggesta arenarum moles, transcensui quoque viam praebent. Porrò spatium longitudinis insulae Batauorum controuersum facit dissidium, ac dissensio inter duos magnos viros, quorum + interfuit penitius illus perspectum planeq́ue cognitum habere, vtpote ambos oculatos testes, Caesarem dico & Plinium, quorum ille à diuortio Rheni, vbi ager Batauus initium sumit, ad extremum eius in mare decursum octoginta passuum millia, hic propè centena statuit, decempedatoris vterque vicem ritè praestans; sed ab illo spatium linea quasi perpendiculari directum designari arbitror; ab hoc cursum amnis flexusq́ue in mensurae rationem vocari, quod alibi attigisse scio. fieri tamen potest vt in codicibus Caesaris deducta sit aut omissa vitio scriptoris decussis vna: nostratia verò circiter vicena bina milliatia spatium idem inter

+Caricu*m* plantatio solennis.

+Fossae nec aggeres quidquam prosunt aduersus arenas.

+Dissensio Plinij & Caesaris de longitudine Batauiae.

mare & Lobecanam arcem Batauiae initium, exaequant. Haec esto accessio quaedam & additamentum eorum quae + nobis de Batauia dicta sunt. Sequitur Caninefatum insula, quorum ego terminos non multum euariare à vetustis suspicor, bonaq́ue coniectura ducor; siquidem insula fuit; (id quod expressè loquitur Plinius) eos à secundo Rheni fiue medio ostio apud Cattorum Vicum initium capere, longoq́ue terrarum tractu secundum colles arenarios, cuniculorum stabulis antrisq́ue in hunc vsque diem nobilitatos (vnde gente quoq*ue* gratissimo cuniculorum cibatu vtenti nomen olim inditum postea doceo) sedes suas habuisse Harlemo tenus, ita vt Oceanum Britannicum, iniquum vicinum, cum praedictis collibus habuerint ab Occidente: à nascentis verò Solis plaga diuisi fuerint alueo vno ex elicibus Rheni, qui palustri solo inerra*n*s, incredibile quantum terrarum absumpserit patrum memoria, ingens nunc & re & nomine Lacus effectus. ditionis autem illorum fines terminasse videtur riuus (Becam nominant) qui ciuitatis moenai + quondam alluebat, nunc mediam vrbem in fori aedisq́*ue* primariae vincinia secans, Sparnum amnem intrat: aut certè alueus fluuij qui apud praedictam ciuitatem olim labens, sacratum Diuo Adelberto collem (quo nomine palatium + secretioribus Principis curis venatuiq́*ue* dicatum adhuc superest) praeterluebat, arcemq́*ue* prae nimia vetustate iam ruinosam Brederodu*m*, cuius aluei manifesta oculis etiamnum visitur cauitas, & à colonis accolisq́ue passim commonstratur, Rhenum nomine repraesentans. Atque inde Frisiabonum + fines incoepisse, verisimili coniectura augura*n*tur nonnulli, vestigium vocis antiquu*m*, gentis nomenclationi nonnihil attestans in medium adducentes, nimirum planitiem permagnam atque herbosam, quae nominis reliquias superstites, sed in tanto saeculorum decursu aliquatum obscuratas obliteratasq́ue conseruet, Brisaepe dictam voce corrupta ex Frisaepe, atque hac ex Frisiabonum nomine. Horum orationem quasi impudentem quòd probabilitatis

+Caninefatum regio.

+**de Beeck.**

+**Aelberts berch.**

+Frisiabones.

speciem primore fronte oftendat, vt non omnino refellere, aut mendacij arguere, est animus, ita neque planè probare possum, quippe quum inclinet magis, vt credam eorum confinia vltra Almeriam oppidum protensa fuisse, & Kinheymo aluco diuisa. Itaque rem in medio relinquo, quòd testimonia & tabulas in rem praesentem dare nequeam. Oportet autem magnam fuisse gentem & validam, quam solo numero à Batauis, qui quadruplo plus terrarum feracium habebant, superari dicit Tacitus, cuius ista de Caninefatibus [+] in Historia verba leguntur. *Ea gens* (inquit) *partem insulae colit, origine, lingua, virtute par Batauis, numero superantur.* Non sum tamen ignarus, alios hac tempestate [+] ditioni isti, quae nunc Kinnemaria audit, proque Caninefatum regione habetur omnibus, assignari terminos, quasi principium capiat à riuulo qui iustum circiter milliare distans [+] Harlemo, praeterluit tumulum, cognomento Delitiosum, finiturque ad sextum inde milliare apud Almeriam. Tumulum autem Delitiosum nomino cum vulgo (qui **Weligheberg** vocatur) quòd veteri religione ac ritu nouae nuptae cum aequalibus eò solent altero nuptiarum die quadrigis peruehi, velut valedicturae solatiis turbae puellaris, actaeque hactenus cum illis consuetudini, tanquam matrimonium nunc religiosum ipsis sit amare, parataeque sint illic obruere anteactae vitae oblectamenta, domesticis rei familiaris curis iam initiatiae, vagis amoribus imposito modo. Hunc, inquam, statuunt decumanum limitem ab occidius arenarij collibus in ortum tendente*m*, eoque riuuli decursu definiunt ius praetorium Baliui Kinnemariensis, quem ita vocant. [+] Ditionem hanc Kinheim dictam inuenio ad annum salutis octingentesimum octogesimum quintum (ingens [+] enim error in annorum calculo irrepsit in Reginonis, apud quem istud legitur, libros mendosissimè excusos, quos Egmondana Bibliotheca emendatissimos mihi submisit) quo tempore Nortmanni qui è Cimbrica Chersoneso siue Dania oram soluerant, cum classse in Kinheimariam appu-

[+]Tacit.

[+]Kinnemaria.

[+]Delitiosus collis.

[+]Kinheimum.

[+]Reginonis sibri mendosi.

lerunt, & consensu Gotefridi Danorum Regis, Frisiae Domini, Drusoburgum, corruptè nu*n*c Duiusburgum dictum, occuparunt. Ea Kinnemaria, corruptiùs etiam Kermerlandia, veriùs Kinheimaria appellanda est, quae corruptela vulgi [+] vitio accidit minusarticulatè voces pronu*n*ciantis & truncas interdum reddentis, quando syllabarum coitu & frequentiore contractione vtitur. Ostenditur adhuc isto saeculo in Kinnemaria medio fermè itinere inter Harlemum & Almeriam extra regiam viam seclusus tumulus in agris editior, ab aratri profanoq́*ue* vsu hactenus liber, quem Principis inaugurationi consecratum olim fama posteris nobis per manus tradidit. Diuaeus qui Belgicae antiquitates breui [+] libello collegit, omnibus modis inficiatur, Caninefates eos esse, qui Kinheimari appellantur, eo vsut argumento, quòd penè vltimi sint Hollandorum Frisiam versus: qua in parte non omnino erroris insimulandus fuerit, si Frisiorum terminos Harlemum vsque propagabimus, quae multorum opinio est pertinax, cui & tritum videtur astipulari prouerbium, quod bouem cauda tractum, si collicia forum Harlemianum medium secantes superarit, in Frisium agrum transmitti, loquitur. **Staet te Haerlem opt zant, ghy werpt een Koe in Vrieslandt.** Sed istius prouerbij originem recentiorem ess autumo. quàm vt priscum ac genitalem Frisiorum positum respicere potuerit. Aliud dicturu*m* fuisse reor, fi sciuisset riuo Kinheimo ad Almeriam diuidi separariq́*ue* à Caninefatibus Frisios tanquam limite, eos inquam Frisios [+] quos discriminis causâ Cisrhenanos nomino, per pagos, non oppida habitare quondam consuetos, variaq́*ue* aduersus Comites Hollandiae belli fortuna semper vsos, saepe victores dum libertatem à dominatu praetexunt, in quibus numerantur Horna, Enchusa, Medenblicum, & Scaga. Nesciuit (bona viti pace dixerim) Caninefatum & Frisiorum extrema terga claudere Tusios & Marsatios, de quibus ne per somnium quidem meminit, fortassis eorum fanatico imbutus errore, qui Sturios (ita enim apud Plinium le-

[+]Kinheimaria. **Kermerlant.**

[+]Diuaei argumen*tum* de Caninefatibus.

[+]Frisii Cisrhenani qui.

gunt) & Marsatios in Transrhenanis Frisijs collocant Neque aliam visus est agnouisse Frisiam, qua*m* quae trans sinum Batauicum Frisiain pinacibus appellatur, alioqui particulatim de Frisijs quoque intra Rhenum à Plinio accuratè nominatis verba facturus. Adtexit argumentum frigidum parumq́ue firmum tale, Si, inquiens, vlteriores Batauis fuissent Caninefates, quis crederet hominem nihil apud Batauos ausum vlteriora etijsse? aut terrestrem Neruiorum exercitum per medi*um* Batauoru*m* Caninefatibus inuexisse? loquitur de Cl. Labeone Batauo, alae equitum praefecto, qui aemulus Ciuiliscumq́ue eo simultates exercens, postulato praesidio à Vocula legato promiserat se reducturum ad Romanum obsequium potiore*m* Batauorum partem: sed promissis largus fidem non praestitit, quando nihil inter populares suos moliri auses, exigua equitum perditumq́ue manu & Betasiorum Neruiorumq́*ue* tumultuarijs copiolis instructus deflexit in Caninefates, eosq́ue cum Marsacis incursione vexauit, obsidentecum Batauis Frisijsq́ue apud Vetera Romanes legiones Ciuili. Quid? mirúmne videri cuiquam debeat, quòd expectatione sua & spe exciderit (vt fermè solent imprudenter capta consilia frustrari consultorem) apud populares Batauos qui propter praesentis delectus acerbitatem animos iam à Romanis alienara*n*t, non auditus? quodq́ue propterea nihil inter suos ausus, quoru*m* erat ingens & metuenda potentia, citra malefisium infecta re partrio è solo discesserit? quodq́ue propterae ne non fecisse aliquid videretur, transmissa extrema Batauiae ora, cum expedita militum manu praedatoris more Caninefates incursauerit? id certè procliue factu illi erat locorum gnaro, praesertim quum duce Brunone Caninefatum meliorem bello partem abesse in castris Ciuili coniunctam ipse non ignoraret: accedit quòd non iusto bello eam gentem aggressum Labeonem, aut habitis statiuis moram traxisse dicit Tacitus, sed praedatorijs modò globis infestasse: idq́ue clarè loquuntur scriptoris verba illa, *Et furtim magis quàm bello*

*Caninefates Marsacosq́*ue *incursabat.* Quantulum verò erat traiecto amne, paucis milliaribus confectis, improuisos subitario agmine, priusquam cogi miles ac nomina dare posset, adoriri atque opprimere? Illud verò insolens atque ineptum planeq́ue βε□□εσέληνα olens, quòd vlteriores Batauis esse Caninefates negat: quin ergo si velit eos citeriores, definiat mihi eorum situm; meo certè iudicio quicunque oram soluerti è quouis Belgicae portu aut loco Rhenum traiecturus, in Batauorum opinor fines appellet, nusquam in Caninefates incursurus antea quàm medium Rheni alueum transmiserit. nam quum Romanae, hoc est, Belgicae orae, solo amne diuisi, propinqui sint Bataui, vt veterum testimonijs patebit, nullam intermediam Caninefatibus relictam sedem video. Pugnat Ioannes Sella Hispanus alio argumento, [+] sed friuolo, quasi Caninefates Batauiae veteris populus fuerit, hoc est, Vahali & Rheno medio ostio conclusus; idq́ue Plinij verbis probare aggreditur, exaggerata altiùs oratione fidem viri attollens, quasi sit qui eam extenuare dilutamq́*ue* reddere conetur: id quod neminem quantumuis profligatae famae tentaturum confido. Verba autem Plinij propter quae tantam molem orditur, haec sunt: *Nobilissima Batauorum insula & Caninefatum.* E quibus planè perspieueq́ue dictis hunc elicit sensum, ab auctoris mente & Romana puritate alienum, Caninefates in Batauis esse, quasi, &, positum fuerit loco, pariter aut simul, hoc sensu, Nobilissima Batauorum simulq́ue Caninefatum insula: Quum diuersas & separatas esse insulas, vt re vera fuerunt, innuat, sed prae alijs, quas subiungit, famosas. Taciti quoque verba à vero detorquet idem, vt conceptae ipsius opinioni priuatim famulentur ac seruiant, ex libro quarto Historiae desumpta, vbi de Caninefatibus loquens, *Eagens,* inquit, *partem in sulae colit origine lingua, virtute par Batauis, numero superantur.* Hîc mecum expendat aestimetq́ue Lector non iniquus hominis astutiam, qui vt contrariam sententiam obtineat, suam confirmet, testimonium lace-

[+] Io. Stellae argum. de Caninefat.

rum citat & dimidiatum, qui debuerat nusquam accisum, sed suis illud partibus integrum proferre, quod ipsum in scriptura sacra cum periculo fit. Vtrobique enim illud & vt □πλον □ρετ□ς & □α□ίας □έντρον (vt Nazianzeni verbis dicam) adduci potest. Sed ne extra carceres euolem longiùs, age Taciti verba exactiore iudicij trutina ponderemus atque expendamus pressiùs; quae dum indagandae veritatis studio examino, haud iniquiore feret ille animo, si quod profiteri videtur institutum, auctoris fidem non eleuem, & extra Platonem veritatis amori palmam transcribam. Verba igitur Taciti, quae aliud illius auribus suggestura fuerant, si accuratè legisset, haec lego: *Missi ad Caninefates qui consilia sociarent.* tum subsequuntur quae modò adducta sunt verba ex illius citatione, quibus vti lumen aliquod adhibeam, rem illustriorem aliquanto reddam, quae ita haber. Quum Ciuilis defectionem à Romanis parans res nouas moliretur, primores gentis Batauae, & promptissimos è vulgo specie epularum in sacrum nemus co*n*uocatos, ostensa ob oculos seruitij quod patiebantur indignitate, ita commouit flexitq́ue, vt vnanimi consensu iugum exuendum decernerent omnes: itaque ne soli illi tantam belli molem sustinere*n*t, vtq́ue comparatis aliunde auxilijs, vires aliorum societate auctas firmarent, misere legatos ad Caninefates insulanos, qui suorum illos consiliorum participes facerent. Dicat per louem ille mihi, quorsum legatione missa ad Caninefates opus erat, si sui, hoc est, Batauici dominij & principatus terminis velut cancellis continebantur? si communi [+] vtebantur iure? Cur Bruno Caninefas statim delectus dux à suis, non expectato Batauorm subsidio improuisus hyberna cohortium ad Oceanum irrumpit? Cur postea Ciuilis dolo inuoluens premensq́ue consilium, se facilè compressurum Caninefatum tumultum apud praefectos praesidiorum Romanos pollicetur, nisi diuersas secretasq́ue gentes Batauos & Caninefates esse inter illos constitisset? Verùm illus imposuit viro docto & fraudem fecit, quòd non

[+]Bruno Caninefat. dux.

animaduerterit aliter insulam constitui respectu Fleui ac Mosae, aliter item circuitu medij (vt dixi) ostij & Vahalis. Illud quoque nonnihil est, quod tametsi insulis discretos, lingua tamen communi vsos fuisse indicat Tacitus, neque perinde populosam Caninefatium fuisse, vt alteram illam, cùm ciuitatem, tum insulam. Documentorum satis datum iam confido quibus separatos & vlteriores fuisse Caninefate, quàm Batauos manifestò liqueat. Omitto hîc apponere alibi mihi dice*n*dum gentis istius etymon, ex quo facilè elici possit, quem insulae stractu*m* olim insederint. Gentis laudem [+] & gloriam bellicam cumulatiùs exprimere non potuit Tacitus, quàm quòd virtute Batauis pares dixit, quae tu*m* ostendit se, quando Neruios (qui inter Belgicae totius populos virtutis opinione excellebant) commotos, vt pro Romanis bellum aduersus Ciuilem capesserent, ipsi soli citra auxiliares copias fuderunt. Eiusdem documentum edidit Bruno Caninefatium in Batauico illo motu ductor, quando citato agmine cohortium Romanarum hyberna Oceano praesidentium expugnauit, vt dicimus. Eadem gens classem Britannicam, quae metuebatur Batauos afflictura, quâ Oceano ambiuntur, venientem in auxilium Turullij Cerialis, vltro aggressa est, nauiumq́ue partem maiorem depressit, aut cepit. Memorat Tacitus Gannascum quendam [+] natione Caninefatem strenuum & bellica laudè inclytum ducem, qui diu Romanorum auxiliaris, eorumq́ue stipendia meritus, postea ob offensas nescio quas perfuga ad Chaucos desciuit, & praedas vndecunque agens orijs leuibusq́ue nauigijs Gallicam oram infestauit: quem, quu*m* virtute & aperto marte non posset, compositis illi vt violatori fidei (nam hoc nomine culpa & caedes praetexenda erat) insidij, interfici curauit Domituis Corbulo, co*m*motis, vti par erat, viri genere & factorum gloria clarissimi caede, Chaucorum animis. Vnam Caninefatum alam, quae aduersus Frisiorum rebelles fortiter rem gerebat, sed per imperitiam ducis Apronij (qui non simul continente agmine subsidia-

[+]Caninefatum gloria bellica.

[+]Gannascus Caninefas.

ris hostibus incubituros, sed per interualla immiserat) fessa vulneribus fathiscebat, aegrè periculo exemptam fuisse testatur + Corn. Tacitus. Morem fuisse Caninefatibus idem scriptor tradit, quòd dicta & exhortamenta ducum approbarent crepitu armorum quae complosa concutiebant, & + tripudijs. Eos primus subegit Tiberius ab Augusto iam adoptatus, referente Velleio Paterculo. Sequuntur Frisij, + sed Cisrhenani, quorum occasione de Frisijs in genere dicendum mihi putaui liberiùs veriusq́ue, contra vulgatam opinionem & doctorum hominum assertionem. Frisios à Phrygijs, + si dijs placet, genitalem ortum trahere sunt inter nugiuendos & fabulatores qui non dubitarunt scriptis tradere, duce & nominis primo auctore Grunio Phryge, qui de suo nomine Gruningam vrbem in Phrysijs condiderit, aedificato ibi admirandi operis templo, columnis, Phrygijs crediderim, fulto; vt nullum tam impudens reperitur mendacium, + quod auctore caruerit. Haec gens, vt & Francica, certè coniuncta, si non eadem, vt dicetur postea, eandem propè gloriae haereditatem cernere ambitu quodam & peculiari tuendaelibertatis studio videtur, pari ardore operata, + quae nominis occasio vtrisque fuit. Certè hi se liberos Frisios prouerbialis dicterij specie etiamnum venditant; seq́ue Caesarum necessarios cognatosq́ue ipsi nuncupant, referentes id, vt opinor, ad Carolum Magnum Francorum iuxtà & Frisiorum Dominum, Imperij assertorem ac vindicem, natione Francum, hoc est, liberum: quò spectat etiam quòd plaeraque omnis nobilitas iner Frisios clypeis suis & insignibus + dimidiatas aquilas adijciat. Tacitus Frisiorum duo tradit genera, inlibello de Germanorum moribus, Maiores & Minores, ex modo virium ac multitudinis distinctè explicatq́ue appellans, qui quanquam tollendi discriminis caussa Occidentales & Orientales è terrarum positu nominari deberent, haud scio tamen qua factum ratione sit, vt isti de possessione fiduciaria, velut sexagenarij de ponte (quod dicitur) deiecti detrusiq́ue, vsurpationem nominis

+Caninefatium *mo*s militaris.

+Caninefates à Tiberio primùm subacti.

+Frisii Cisrhenani.

+Frisiorum origo fabulosa.

+Frisii à libertatis studio dicti.

+Frisii liberi.

+Frisii duplices, maiores et minores.

Chaucis minoribus Embdanisúe reliquerint, simpliciter sine additamento Frisiorum, patrium & vernaculum vocabulum appellationemque conseruasse contenti, de caetero securi sint. Porrò Maiores Frisios Transrhenanum esse populum, + testatum monumentis reliquit libro quarto Tacitus, inter Amisiam & Rhenum amnes sedes illis determinans: at Minores inter Hollandiae populos, Caninefatibus contiguos, + & Batauici freti, in quod Isala alterum Rheni ostium decurrens, mari ius suum transcripsit, accolas esse ostensurus, ante omnia operaepretium fore duxi, si Peuceri errorem + detergerem, ne maioris labis occasionem suppeditet semel receptus animis altiusque insidens, quem citatis priùs viri eruditi verbisconabor postea conuellere: sic autem ait, *Frisii hodie distinguuntur in Orientales et Occidentales, fluminibus Amiso et Albi conclusi, medio Visurgi dirempti, Ostfrisen et Westfrisen. hactenus ille.* Eadem erroris nebula inuoluit Ioannem Caluetum, qui minorem Frisiam inter Visurgim & Albim amnes, ineptius etiam quàm ille, collocat, à Saxone Grammatico deceptus. Qui vt toto aberrent caelo, ad δὶς δί□ παση□ν loquantur, Taciti verbis manifestum faciam, diligenter expensis, ea ita habent, *Maioribus minoribusque* ue *Frisiis vocabulum est ex modo virium, vtraeque nationes vsque ad Oceanum Rheno praetexuntur, ambiuntque immensos insuper lacus, et Romanis classibus nauigatos.* Quibus verbis quia non ceu classico excitatus veternum excutiat, ac clarè perspicueque animaduertat, Maiores, Ostfrisios + propriè dictos, non illos Orientalis Frisiae (quo titulo suam ditionem quae (vt admonui) minorum Chaucorum olim nomen tenuit, Embdani Comites parum ex fide indigigant) indigenas, sed eos in quibus numerantur Stauria, Sneca, Franicum Harlinga oppida, & Leuardia facilè omnium primaria ciuitas; rursus è diuerso minores, Westfrisios in extrema + Hollandiae ora illis oppositos, & ab omni ferè saeculorum decursu Traiectinorum Antistitum annalibus eo nomine in mancipij legem receptos: Hi namque duo populi Rheni

+Frisii maiores.

+Frisii minores. Westfrisii.

+Peuceri error.

+**Oostvriesen.**

+**Westvriesen.**

ripas olim, Taciti Drusiq́ue te*m*poribus obsederu*n*t ac dextra laeuaq́ue praetexuerunt, ad Oceanum vsque Septentrionalem, vbi Rhenus Fleuo nome*n* commutans, vt ostendemus + postae, in mare aquas exonerabat. Quid verò aliud volunt sibi ea verba, *vtraeque nationes Rheno praetexuntur*; quàm quod hinc inde ad vtramque ripam adsideant habitentq́ue, & oppositi sint Frisij inde maiores, hinc minores? Elegans + enim verbi istius vsus etiam alibi se prodit apud eundem scriptorem. Eaque Germaniae veluti frons est, quatenus Danubio praetexitur. quae vox in nonnullis condicibus corrupta est in *pergitur*; vt, id obiter admoneam. Sic Ausonius in Panegyrico: Assultantibus tot Barbarorum millibus, quibus Danubij ora praetexitur. Ita Plinius montes Parthiae gentes praetexere dixit, hoc est, velut institam longam porrigi & obduci ab vna parte. Neque alius hac tempestate situs vtrunque populum diuidit, haud alius quasi limes eos dispescit, quàm quod Rhenus nucn Isalae cognomento clarior, & Iacus antea immensi, nunc spatiosi maris speciem repraesentantes, ab illo in societatem recepti, vtrosque dissociant ac dirimunt, maiore iniquioreq́ue interuallo. Quomodo ergò in hunc calculum vocabuntur qui trans Amasiam habitant, & medio insuper Visurgi dirempti, Albi fluuio concluduntur? aut qua ratione Rheni accolae fient illi, quos longinqua terrarum intercapedine Amisia disiungit? Quos tandem illi alios lacus exquirent mihi immensos & Romanis classibus nauigatos, quàm in quos Rhenus antequam in Oceanum exeat diffunditur, quorum ab his populis occupentur ambianturq́*ue* marigines? Huic nostrae sententiae haud refragaturos doctissimos illos viros, vbi ista legerint, accuratiusq́ue dicta auctoris adhibita iudicij trutina examinarint, confido; eoque magis quòd obstinatis auribus veritatem excludere, aut calumnijs rem extrahere à literato + homine alienum existimem. Hîc verò se offert occasio, vt de lacubus, quoru*m* facta est mentio, difficultatem enodem, ad stabiliendam certiùs dictorum fidem. Rhenus postquam

+Corn. Taciti locus expositus.

+Praetexere quid?

+Lacus imme*n*si, de quibus Tacitus, qui fuerint?

Campos inclytam ciuitatem (quam Romanis olim Naualia dictam autumant doctiores, quòd naues illic oram maris à praedonum incursionibus tutaturae construerentur, aut + starent) reliquerat, in amplos lacus effundebatur, recedentibus longè ac latè ripis, rursusq́*ue* in faucium angustias contractus, arcto ore in Oceanum exibat, Fleui nomen à castello orae imposito secum euehens, vt è Pomponio Mela constat. Horum lacuum meminit Plinius de Rheno loquens, + quem in bina ostia effusum, ab Septe*m*trione in lacus se spargere dicit. de ijsdem loquitur Tacitus lib. primo, hoc modo. + *Equitem Pedo praefectus finibus Frisiorum ducit, ipse* (Germanicus) *impositas nauibus quatuor legiones per lacus vexit.* Rursus libro secundo scribit, quòd Caesar Germanicus apparat iam classe millenaria, ingressus fossam Drusianam cum legionibus, post propitiatos Drusi patris manes, lacus inde & Oceanum vsque ad Amisiam flumen secunda nauigatione peruectus fuerit: id quod à Fleui exitu, diei vnius cursu, dante operam vento, obire potuit. Hilacus eluuionibus aquarum, aestuarijs profundioribus redditis, perruptionibus + aggerum, maris in terras immissi impetu, in eam vastitatem & magnitudine*m* successu temporum haustis agris exiuere, vt in immensum iam pateant, sinumq́ue constituant longè amplissimum, quem hodie **Zuyder zee**, + velut Australe fretum, quòd in meridiem vergat, nuncupamus, vbi Hollandia patente gremio accommodat se commercio orbis. Hic sinus varijs locis varia praefert nomina, alicubi Orci aestuarium seu vorago, ab vndarum rapiditate + nuncupatus ad insula*m* eius nominis; alibi Ganzorda, à Ganzarum siue anserum illic stabulantium multitudine; apud Hornam oppidum Hoppa, ab vndarum feruore, ebullientis + ceruisiae in modum aestunante seseq́ue efferen*t*e; alibi Tya, + à fluenti cuiusdam elice. Additur à Plinio Chaucorum insula hoc in loco, qua fide nescio; siquidem Chauci à Frisiorum + finibus incipiunt, teste Tacito, nisi fortè per supinam descriptoris incuriam vox ista inrepserit, eosq́ue intelligat

+Rhenus in lacus dispargitur.

+Lacus Rheni.

+Tacit.lib.1.

+Lacus in mare mutati.

+**Zuyder zee.**

+Orci vorago, **t'val van Urck**.

Ganzorda.

+Hoppa.

+Tya.

+Chanci.

qui Cuijcki hodie nominantur, Mosa amne à nobis exclusi: aut potiùs Goeylandos, de quibus pòst. Frisiabones hinc + sequuntur, quos Waterlandos esse communis doctorum opinio tenet, remq́ue facit probabilem nominis etymon, quod sonat Frisiorum simios, quasi Friesapones, quòd istius gentis forent aemuli, & moribus vitaeq́ue ratione consimiles, à quo ingenio non multum abhorrent hac aetate, de quibus strictum nonnihil dictum in superioribus menini. + Proximè subiunguntur Sturij, vt in omnibus excusis codicibus Plinianis legitur; quam scripturam siue ex fide traditam, siue audaculè interpolatam qui primi inuexere, astipulatores inuenerunt homines incuriosos & praeposterè ingeniosos, qui non animaduertentes Transrhenana loca à se in Cisrhenanam ditionem conijci, è Sturijs fecerunt Staurios, & non sine supercilio interpretati fuere, quòd scirent è pinacibus Stauriam maritimum esse Frisiae oppidum Hollandiae oppositum: quod quum sit ineruditu*m* & absurdum, miror à nemine animaduersionis castigationisúe notam sustinuisse in hunc vsque diem: alioqui deprauata & adulterina scriptura excusaros illos & aliquo modo purgatos habere potest. At ego cicatrici, quae Pliniani codicis cutem deformauit, ope vetusti exemplaris manuscripti medebor, integritatemq́ue lectionis vindicabo, quem librum mutuum + poscenti mihi annos ante aliquot commodauit Ioannes Chaucus Traiectensis, quem honoris caussâ nomine, singulari industria & eruditione vir. In eo manifesta & indubitata + scriptura pro *Sturiorum*, legas literis no*n* caducis exaratum, *Tusiorum*. Qui verò fuerint Tusij diligentius rimanti mihi, in mentem venit nomen hausti Oceano territorij ditionisq́ue quam latè patuisse quondam co*n*stat, nunc aestuarium est haud procul Huisduno, in maris littore sito, quod intra quartum abhinc annum à continenti paenè auulsum propediem in insulam abibit, vel mari adesum vorabitur. Is locus in hodiernum vsque diem haud obscura veteris populi + nomencalatione **Tusenlandt**, quod sonat, Tusiorum

+Frisiabones. Waterlandi.

+Sturij.

+Ioan. Chauci laus.

+Plinij locus castigatus.

+Tussi qui? **Tusenlandt**.

ditio nuncupatur; ita vt mihi non sit ambiguum quin post Caninefates & Frisiabones ad sinistram Oceanum versus ab alueo fluenti, quod (vt sicci aluei verstigia mo*n*strant) praeter Scorelium pagum & Crabbedamu*n* mari insinuabatur, Tusij adhaererent, qui introrsum ad dextra*m* Medenblicum versus extendeba*n*tur, vbi gentis reliquias etiamnum superstites retinere videtur pagus **Oppertoes** dictus, quasi dicas [+] vlteriores Tusios, vt verisimilis coniectura suggerat plures fuisse hoc nomine pagos, nimirum Citeriores Tusios, & Medianos, aut Orientales, idque genus alios, quos omnes maris eluuio cum oppido . . . . . absorpsit. Si quis certiora argumenta prioris lectionis, aut posterioris fideliora documenta habeat, illum ego Apollinari laurea, si communicet cum studiosis & publico, donandum censuero, plurimumque illi me debiturum grati animi testimonio ostendero. Postremos & re & ordine, quo se mutuò seguuntur [+] hi populi, Marsatios Plinius nominat, quos similiter vt Sturios chorographorum vulgus imprudentiáne an impudentia maiore inter Frisios Transrhenanos reponit, propagato scriptis vanae opinionis seminario, quos ego tu*n*c quum illa somniarent de Seuenwoudis, lymphatos fuisse cerebrique [+] vacuos existimo. Verior autem horum appellatio, meo quidem iudicio, apud Tacitum extat, qui Marsacos nominat, [+] à Labeone, de quo supra dictum est, incursione vexatos, sedesque eorum à Tusijs incoepisse ad Tessaliam (quam [+] nunc vocamus) ante quadringe*n*tos plus minus annos, continente tellure cum Wieringia insula, olim Tessaliae contigua [+] (id quod certo certius est) nunc lo*n*go trium milliarium interuallo discreta, coniunctam; quam Oceani iniuriam senserunt terrae illae, quo dixi tempore, in memorabili illa Hollandiae totius inundatione pòst dicenda. Vestigium autem nominis mordicus tuetur, vastae illius voraginis, quae terras hinc inde abrupit, canalis, que*n* hodie **Marsdiep** vocita*n*t, [+] quod Marsacoru*m* profundu*m* aut Gurgite*m* sonat & Abyssum. Nominis origo nata videtur à Marsis, hoc est, palu-

[+]**Oppertoes.**

[+]Marsatij.

[+]Falsa opinie de Seue*n*vvoudis.

[+]Marsaci.

[+]Tessalia.

[+]Wieringia.

[+]**Marsdiep**.

stribus vliginosisq́ue locis; non à Marso, quem ex Tuiscone filio Gomeri nepotem somniant, id quod Pseudoberosi isti commenti sunt, quum viderent nomen esse multis populis + commune. Porrò Wieringiae, cuius modò facta est mentio, demus etiam hîc obiter suum etymon, quod habet ab algae marinae laetissimo prouentu, quod coagulum in continendis firmandisq́ue contra maris insultus aggeribus, quàm sollis + salisq́ue (quod dicitur) vsus magi est necessarium: algam + autem Wieram vernacula lingua appellat, vnde insulae nomen, quae materia à maritimis loci omnibus isthinc auidissimè expetitur missis illuc nauibus, quae syluam illam fundo erutam harpagonibus per dies aestiuos ferè mari placido aduectant in aggerum vsum. Mos autem patrius olim inoleuerat, solennes concipere preces, pro vbere ac laeto algae istius fruticantis prouentu; qui nullo vnquam aeuo, certè hominum memoria, ante hunc annum, quem à partu Virginis + post sesquimillesimum septuagesimum primum indigitamus, copiosior cunctorum testimonio fuisse perhibetur: id quod minimè ambiguo singularis Dei Opt. Max. commiserationis beneficio euenisse dubitandum non est, quando propter inauditam praecedentis anni eluuionis inclementiam cuncti penè totat Hollandia vicinisq́ue regionibus aggeres aboliti fuera*n*t ac solo aequati; vt de resarciendis illis complorata spes omnis fuerit & deposita, nisi coeleste illud beneficium modo omni maius largiusq́ue cunctorum vota exsatiasset. Caeterùm illud silentio inuolui minimè + debet, Thomam Hubertum, qui non ineruditum commentarium de Eburonibus reliquit, tota isthic via, non ab ingressu tantùm, aberrasse, dum extrita canina litera, Masacos dicendos esse populos contendit, qui + non contemnendum hac aetate oppidum Masacum, hoc + est, Maseick ad Mosam habitent, qui quum diuersissimo terrarum tractu & iniusto interuallo dissidentes populos confundit, caecum quoddam chaos inuehere se non animaduertit. Sed pruriens ista quiduis chartis illi-

+Wieringae etymon.

+Algae vsus.

+**Wier.**

+I. 5*;* 7 1.

+Thomae Hunberti error.

+Masacum.

+**Maseijck**.

nendi libido infeliciter plerunque abortire solet, caecosq́ue parere catulos.

Batauia Germaniae'ne portio sit, an Belgicae?
Cap. IIII.

REM faciunt docti nonnulli controuersam, dissensionisq́ue plenam, iurine Germaniae cessura sit Batauia, an Belgicae transcribenda veniat. Raimundus certè Marlianus inter Belgicae populos Batauos reponit, & Galliae Belgicae alibi Hollandiam inserit, idem Batauodurum Belgicae adscribit, situm, vt ipse ait, in finibus Cliuensis Ducatus: Sed is [+] homo □ζες λή□ βε□□εσελήν□, planeq́ue toto coelo errat, vt vel hinc manifestum fiat, qua*n*tum illius iudicio tribuendum sit in caeteris. Ego verò & testimonijs veterum, & Rheni limite Batauiam Germaniae vindicabo, & à Belgio excludam; [+] quod vt faciam hortatur me locuples Plinij auctoritas, qui disertè Batauos cum Vbijs, Gugernis, & Rheni insulis Germaniae populis adnumerat. Plutarchus in Ohtone Batauos disertis verbis inter Germanos equestris disciplinae gloria excellere scribens, insulma ab ipsis habitatam Rhemoq́ue amne circumfluam Germanici iuris facit. Clarissimè [+] verò Tacitus Historiae libro XX. *Batavi*, inquit, *donec transe Rhenum agebant, pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicae orae vacua cultoribus, simulq́ue insulam Rheni inter vada sitam occupauere*. Hîc eximit omnem dubitandi ansam, quando extremos Belgicae orae fines colonis vacuos, quos Rhenus alluebat à Batauis occupatos scribit, designans loca in quibus sunt Vorcomium, Gertrudobergum, Huesda, & si qua sunt alia oppida Batauico peculio adnumerata; deinde addit Rheni insulam, qui fluuius si Germaniae proprius est, complexu suo tanquam cancellis ambitam insulam quoque in ius suum pertrahit. Quid, quod Cattos Aborigines Germaniae, non belli iure, sed longa possessione & vsucapione nunquam interpellata, suam [+] fecisse insulam satis indicat. Quod si Mattiacos, qui nunc

[+]Marliani error.

[+]Batauia Germaniae propria.

Plin.

[+]Tacit.lib.20.

[+]Mattiaci hodie Selandi.

Selandi audiunt, in libello de Germanorum moribus, inter Germaniae populos recenset, quorum insulas non omnes Rhenus adit, quanto iustiùs Batauos Rheni proprietarios? At litem istam vel ipse fluuius, vt olim legitimi incestiúe thori iudex, ita hac in parte veritatis arbiter, co*m*ponet ac dirimet, [+] verbis Vibij Sequestri, qui libello De amnibus, *Rhenus*, inquit, *Belgas à Germanis separat*. Tacitus eôdem facit, qui Vahalim alterum Rheni alueum, ad Gallicam ripam latiorem placidioremq́ue affluere dicit. Ex quo liquidò cognoscimus Galliae Belgicae dominatum includi fleunto Rheni: quod ipsum docet auctor Panegyrici Maximiano Augusto dicti, Romanum videlicet Imperium non vltra ripam quam Rhenus radebat, prorogari atque extendi; cuius haec sunt verba: *Rhenum videtur ipsa sic natura duxisse, vt eo limite Romanae prouinciae ab immanitate barbariae vindicarentur.* [+] Nec latuit idem terminus D. Ambrosium, qui alicubi ait, Rhenum esse memoriandum Romani Imperij murum aduersum feras gentes. Accedit quòd Batauiae Plinianae maior pars, vt in Germanis pòst docebo, à Germaniae solo abscissa per Drusi exercitum fuerit, & Cisrhenanae appellationi Tacito obnoxia, nimirum Velauia cum toto Traiectensis ditionis tractu. Difficultatis scrupulum quendam mouere videntur Ciuilis verba, quibus Alpinu*m* Montanum ad se cum mandatis missum vti bello abstineret, alloq́uitur hunc in modum: *En ego Praefectus vnius cohortis & Caninefates Batauiq́ue, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spacia excidimus.* Isthic prima fronte opinetur aliquis exiguam Galliarum portionem Batauos dici, quòd inter Gallias numeranda veniat Batauia, quum nihil istiusmodi sit: Sed quum Ciuilis odoraretur ingenium Montani ad nouandas res paratum, suisq́ue conatibus peraccommodum, quo illum in suas partes attraheret qui in Galliis plurimum auctoritate valebat, hoc argumenti ariete concutere voluit, si ego cohortis vnius praefectus cum Batauis & Caninefatibus, qui respectu totius Galliae vix millesima

[+]Vibius Sequester.

[+]D. Ambrosius.

eius pars sumus, Romanos fudimus vicimusq́ue, quid futurum, si Galliae excusso iugo, socias vires coniungant & communibus armis hostem communem impetant. Nisi quis fortè eò tetendisse horum verboru*m* scopum autumet, quòd Batauos Galliae portione*m* vocet, vt faciliùs defectionis necessitatem illi persuaderet, quae gentem communem citiùs ad arma commoueret capienda, quàm peregrinam & alienam. Sed prior ratio magis ad rem facit concinniorq́ue est. Iraque Germanico iuri Batauiam asseremus, donec Rhenus idem non abnuet.

Cap. V.
Batauos magno in honore fuisse, et formidabiles quoque Romanis.

DVAS esse artes quibus gloria acquiratur & quae hominem [+] ad amplissimum dignitatis gradum prouehant, scimus, eloquentiam nimirum, & militarem industriam; ab illa paci ornamentum petitur, hac bellorum pericula repelluntur. Batauis à priore illa parum, imò nihil subsidij esse olim poterat, crassis inter ingeniosos, barbaris inter disertos, non magis quàm coruis inter olores locus est. Itaque quod Graeco prouerbio dicitur, Auloedum fieri oportere, cui citharoedo esse non liceat, idem illis quoque accidere & ob oculos versari debuit, vt quod ori negatum esset, id dextrae [+] beneficio sarcirent, atque inde adiumentum praestolarentur: quod fit vbi sublata è medio sapientia, vi gerenda res sit, ferroq́ue repetendum, quod non ex iure manu consertum obtineri queat, vt ad Ennianos alludam numeros. Hoc praesidio cum fide coniuncto in fraternitatem Imperij Romani accepti sunt Bataui. Hac duce beneuolentiam sibi apud Principes constabilierunt, & stabilem sui fiduciam plaerique illorum tyrannis impresserrunt. Per hanc vulgo formidabiles, inuictae virtutis opinionem acquisiuerunt. Per hanc denique vera laudi imagine co*n*spicui esse ambierunt. Sed ne quis verba me solùm iacere existimet, testimo

[+]Via duplex ad gloria*m* acquirendam.

[+]Batauorum virtus.

nijs classicorum scriptorum res à me communietur. Primum + omnium Romani Batauis tantum honoris detulerunt, vt non societatis, vt multis, sed fraternitatis quoque nomine ac sanctae amicitiae religione adiunctis vsi fuerint, quando eos amicos & fratres appellandos censuerunt, & positis marmoribus perpetuu*m* sui iudicij testimonium hac de re dederunt, quod plures ante annos eruto è ruinis Armamentarij (de quo nobis postmodum erit sermo) vetusto lapide confirmat Gerardus Nouiomagus fidei praeclarus, cuius ista erat epigraphe,

+Batauí fratres Imp. Roman.

GENS BATAVORVM AMICI ET FRATRES ROM. IMP.

Quo quid dici potuit amplius, aut ad laudem cumulatius? + nam fratrum nomine nihil augustius inter omnia necessitudinum vocabula haberi potuit, ex quo & communitas appareret, & dignitatis aequalitas, vt Panegyristae verbis vtar. Neque temerè inuenias alios populos ad istius honoris + dignationem receptos, praeter Heduos (quos Brugundos nunc appellamus) quos propter fidei constantiam hoc vocabulo + dignoshabitos scribit Tacitus, his verbis: Hedui soli Gallorum, fraternitatis nomen cum populo Rom. vsurparunt: eosdem Belga orator in Panegyrico Constantino dicto, ingenua & simplici charitate fratres pop. Rom. creditos, & appellari meruisse ait. Quod honoris insigne, ante Tacitíne tempora, an verò sub sequutis eum Principibus, meriti ergô, obtinuerint, firmiter asseuerare non ausim, in societatem tamen (cuius sanctissimum semper habitum est vinculum) adiunctos distertè scribit is auctor in libello de Germanorum moribus, his verbis, *Omnium harum gentium + virtute praecipui Batauí, insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, et seditione domestica n eas sedes transgressus, in quibus pars Romani Imperij fierent. Manet honos, et antiquae societatis insigne, nam nec tributis contunduntur, nec publicanus atterit, exempti oneribus et colla-*

+Fratres quid?

+Hedui, hodie Burgundi.

+Hedui fratres Rom. Imp.

+Batauí socij Rom.

tionibus et tantum in vsum praeliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reseruantur. Primus ob spectatam gentis virtutem Batauos equites Iulius Caesar in ex ercitu suo habuit, [+] & cohortes aliquot, de quibus lib. septimo belli Gallici ita loquitur, *Laborantibus tam suis, Germanos equites circiter quadringentos submittit, quos ab initio secum habere instituerat. Eorum impetum Galli sustinere non potuerunt, atque in fugam coniecti, multis amissis, se ad agmen receperunt.* Quo loco Batauos communi Germanis appellatione [+] nominasse putatur à doctis, no*n* alia, vt suspicor, de caussa, quàm quòd pote*n*issimae ac ferocissimae genti, & cuius Imperij fines latissimè se Albim versus extendebant, vicini essent, imò communione stipendiariae militiae, vti conijcio, vterentur, quippe finitimi & solo Albi exclusi: nisi generis nomine maluisse vti Romanos potius credamus, vt certiùs loquerentur, minusq́ue in illa multiplici barbarorum nominum cyceone atque confusione errarent. De ijs verò loqui Caesarem, fidem facere potest geographus Strabo, vbi [+] Batauos, non alios, innuens, scribit, τ□ὶς □ροσβορεωτέρ□; να□□ παρω□εαν□τας, id est, septentrionaliores & Oceani accoloas, [+] natura magis bellicosos quàm caeteros, & equitatu quem Romanis praestantissimum suppeditent, pollere. Confirmat [+] idem Dion Nicaeus quum peregrinos equites delectos habuisse Augustum Caes. dicit, quibuis Batauorum nomen fuerit, à Batauia Rheno cirumflua insula vocatis, quos equestri disciplina plurimum valere constiterit: quorum certum numerum tradere se negat posse, vt neque euocatorum [+] Batauorum (ita vocantur qui ad vsum bellorum sepositi serua*n*tur, euocandi quoties necessitas tulerit) quibus coepisse vti Augustum commemorat ab eo tempore, quo illos, quorum fideli opera in militia pater Iulius Caes. vsus fuerat, ad sumenda arma contra M. Antonium euocauit, & exinde retiniusse: eos verò peculiare & impermistu*m* agmen constituisse, concessa illis honoris & meriti ergô virgularum gestatione, ad modum Centurionum. Ex quo luce cla-

[+]Iiulius lib.7.

[+]Germani pro Batauis.

[+]Strabe.

[+]Batavi equitatu pollent.

[+]Dion lib. 55.

[+]Euocati Batavi milites.

riùs lliquet, Caesare*m* equitatum Batauicum in exercitu habuisse, (de peditatu dicetur paulo pòst) eiusque exemplum domesticum sequentem Augstu*m* idem obseruasse. Batauorum equitu*m* (communi Germanos nomine vocat) praecipua virtute, quos sibi iamdudum amicos tunc in auxilium acciuerat, Caesarem vicisse Galliam in Romanos coniuratam [+] testatur libro sexto Orosius. De Batauis autem intelligere illum norunt, qui Caesari nedum auxilia nulla venisse à Germanijs prima atque secu*n*da, ex historijs sciunt, imò infestissimas illi nationes fuisse semper & cum exercitibus penè ad internecione*m* ab eo deletas; Orosius ide*m* co*n*firmat: nisi ta*n*tùm ab ijs, quos tertios Germanos, propriè dictos, ac posteris demum saeculis Francos, Batauiae possessores, mox docebo. Quod ad equitatus laudem attinet, non discordat [+] Plutarchus in Othonis vita in hanc sententiam scribens, Varus Alphenus Batauorum dector, adduxit eos qui Bataui dicuntur, ijque sunt Germanorum praestantissimi equites insulam Rheno circundatam icolentes. Accedit quòd in militaribus constitutionibus ab Hadriano Imp. promulgatis, [+] inter Palatinas vexillationes, quae custodiae Augustorum erant destinatae, recensentur Bataui equites Seniores pariter [+] & Iuniores, quemadmodum & inter Palatina auxilia, Bataui & Mattiaci Seniores itemque Iuniores. Equites etiam alarios è Batauis in Cappadociam contra Persas militatum abduxisse secum Domitius Corbulo memoratur à Tacito. Ex Augusti iudicio quod de patris cohortibus virtutis spectatae compertis habuit, manifestum fit quas cohortes intelligat Caesar libro Belli ciuilis tertio, in quaru*m* virtute victoriam eius diei constare praedicauit: quas dato signo, ita celeriter procurrisse, tantaque vi signis infestis in Pompeianos ipetum fecisse testatur, vt eorum nemo consisteret, sed effusa fuga montes peterent. Quin iudicio suo se falsum non fuisse ipse Caesar gloriatur, quod de cohortibus illis, Batauorum videlicet, pronunciauerat, quod initium victoriae [+] ab illis oriturum esset. Quam rem L. Florus quoque deliba-

[+]Orosius lib.6.

[+]Plutar.

[+]Bataui inter vexilla Rom.

[+]Bataui Palatinis auxilijs adnumerati.

[+]L. Florus.

uit, communi gentis totius nomine Germanos appellans, his verbis. Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, vt illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Eas verò cohortes in tertio Gallici belli commentario legionem disertè nominat, cui propter virtute*m* maximè fidebat, ita vt apud milites (qui Germanorum Ariouisti militiam seque*n*tium terrore perculsi, de se penè desperabant) gloriaretur, se cum sola legione decima (quae Veterana & Germanica cognominabatur) iturum in aduersos [+] hostes. Generali Germanoru*m* nomine vsus legitur & Suetonius in Seruio Galba, per Germanos Batauos sine vllo dubitationis scrupulo intelligens, allectos in custodiam Imperatorum [+] priorum, cuius rei ipsemet locuples abundè sui interpres hic auctor esse possit. verba eius haec sunt. *Germanorum cohortem à Caesaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisq́*ue *experimentis fidelissimam, dissoluit Seruius Galba, ac sine vllo incommodo remisit in patriam.* Videamus nunc quae fuerint Imper. iudicia de Batauis, quibus sui custodiam obfidem, & cognitam in difficultatibus virtutem crediderunt. Primum enim illa Tranquilli verba in Augusto, *Certum numerum in sui custodiam allegit*; de Batauis intelligi debere ex Dionis Nicaei verbis superius citatis vel coeco appareat. Tacitus similiter Tiberio Germanos (Barauos nimirum) custodes additos, eoruḿque accessione firmata cohortes supra solitum scribit. Et lib. primo. Robara Germanorum, qui custodes Imperatori tum aderant, Tiberium Druso filio adiunxisse ad compescendum rebellis exercitus motum idem refert. Galigulam admonitum de supplendo numero Batauorum, quos circa se habebat, mox Germanicae expeditionis Batauiam versus impetum cepisse Tranquillus in scripta retulit. Subijcit idem auctor, deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos (obserna [+] iterum hîc dici Germanos, quos paulo antè Batauos nominarat) iusso fuisse à Caligula traijci atque occuli trans Rhenum & c. Batauos satellites & corporis custodes hono-

[+]Germani pro Batauis.

[+]Batui custodes Imperatorum.

[+]Germani pro Batauis.

rarijs stipendijs & pecuniarum largitionibus deuinctos sibi habuisse Caligulam, ac propterea audita nece sui Principis [+] obuios contrucidasse refert Iosephus illos percitos atque amentes ira iusta è munificentia nata. Constat & Corn. Taciti testimonio Agrippinam Neronis matrem Batauos corporis custodes honoris Ioco additos habuisse, quos filius postea deduxit. Neronem fisum fuisse Batauis vt exteris, Suetonius scribit Non possum silentio dessimulare, etiam Frisios Cisrhenanos etiam in numero ac dignatione Batauorum, qui custodes Augustoru*m* erant, recensitos, fuisse, quippe intra eundem Rheni brachiorum complexum positos, de quo extat inscriptio Interamnae in Vmbria reperta, quae ita haber:

[+]Lib[.]19.

HILARIVS NERONIS CAES. CORPORIS CVSOTS NATIONE FRISO. VIX. ANN. XXXIII.

Pergan adijcere testionia militaris industriae ac virtutis bellicae à Romanis (tametsi alienae parcis aestimatoribus, in sua praedica*n*da propè immodicis) scriptoribus data Batauis. Galba*m* Imper. impensiore cura refocillasse milites Batauos, quos Alexandria*m* Nero pro compescendis motibus miserat, maris iactatione aegros, è Tranquillo notum est; qua beneuolentiae testatione facilè declarauit, quanti eorum salutem & incolumitatem fecerit. Germanicus Caesar in expeditione illa graui quam contra Cheruscos suscepit, Batauis postremum agmen ductandum dedit, teste Tacito, manifesto nimirum probatae illorum fidei in Romanos argumento. [+] In quo bello memorabilis Carioualdae Bataui fortissimi ducis virtus eluxit, Taciti elogio honorifico celebrata, qui Batauos ductans in Cheruscos, auspicijs Germanici, pertractus in insidias ab hostibus fugam simulantibus, postquam diu illorum vndique coortorum cateruas sustinuerat, ipse vt hostilem globum perfringeret, in densissimam aciem irruens, suffosso equo & telorum nube obrutus, cum nobilitate aliqua. haud inultus cecidit. Magnum etiam victoriae

[+]Carionaldae Bataui virtus.

momentum in Batauorum cohortibus extitisse, non dissimulat Tacitus lib.17. quándo Vitellius metu praepeditus, Cl. Ciuilem inter Batauos praepotente*m*, quippe regiae stirpis virum, + vinculis emisit, periculoq́*ue* exemit, ne ferocem gentem illius supplicio alienaret prouocaretq́*ue* inte*m*periem octo cohortium Batauicarum, quae (vt verbis eius dicam) *prout inclinassent, grande mome*n*tum sociae aut aduersae esse poterant.* Eaedem cohortes eò rem perduxera*n*t, vt quartamdecimam legionem (cuius ipsae auxilia fuerant in compescenda Britannica rebellione) coërcuerint & ferociam eius fregerint, + quamuis habito delectu à Nerone, potissima illi gloria inclytae famae accesserat; qua re inflatae atque insolescentes, ita superbè agere coeperant, vt apud tentoria quoque militum iactarent & quasi cum conuitio illis exprobrarent suam virtutem, suâ praecipuè operâ Neroni ablatam fuisse Italiam, imò fortunam belli omne*n* in sua manu positam praedicantes. Easdem quum separare vellet Fabius Valens legatus, quòd disciplinae corruptelam in exitium erupturam vereretur, & iam partem illarum socijs in subsidium abire mandasset, quòd sic quieturam tempestatem illam existimaret, tum verò mutatis repentè animis legiones omnes moestae fremere coeperunt & quiritari, se fortissimorum virorum auxilio destitutos orbari, veteres illos & praeteritorum omnium bellorum victores à se abduci, ac veluti validissimos artus à corpore suo auelli, illa esse sustentacula & quasi columina Italiae quae abriperentur, in illis victoriae sitam sanitatem. Quos motus quum pararet pro imperio comprimere Valen*s*, aegrè elapsus è manibus, & seruili in veste ignoratus, diripi sarcinas suas & aurum pati sustinuit. Quod exemplum no*n* postremum est amoris, & fiduciae legionum in Batauos, commilitones quidem, sed qui (si aequis auribus + dicendum est) nimium superbi & in aequales ac pares fastidiosi, odium inexpiabile, quàm co*m*miserationem aut amorem magis meruerant. Has Batauorum copias cum quartadecumanis Britanniam petituras, agmini suo vt sidas con-

+Batauos offendere veretur Vitellius.

+Batauorm ferocia.

+Amor legionum erga Batauos.

iunxit postea Vitellius, sed, vt erat ventre ac gula sibi ipse hostis, rerum minimè prouidus ac socors, paulo pòst in Germaniam remisit, metu ne quid auderent truculentiùs, vbi resumpto militiae autoramento Flauianis Vespasionaorum partibus robur auxere, iam tum fatis bello Italiae domestico pariter & externo principium ordientibue. Quid dicam, + quod ex Tacito Batauorum cohortes praelia auspicar, hoc est inter principia versari consueuisse didicerim, vt eorum exemplo caeteri aemulatione quadem (quae virtutis comes est) incitati fortiter auderent; scribit enim Iulium Agricolam strenuum duce*m*, cohortatum fuisse Batauos, vt (quod ipsis vetustate militiae exercitatum erat) cominus ad manus venirent in pugna contra Britannos, re ad mucrones adducta, quod ipsi cum Tungrispariter praestiterunt, ita vt prorsus tunc illorum virtute apud Britannos debellarum fuerit. + Ita scribit idem auctor, lacessentibus Batauis, ferocissimo cuique Romanorum coeptum certame*n* & ortam trepidationem quando nimiru*m* Romanus exercitus in praelio cum Ciuili inito, conserere certamen cum Batauis auspicantibus + pugnae praeludia coactus est, sed ita vt in trepidationem non paruam inciderit. Neque dubitarunt ijdem vltrò anceps cum amne & hoste periculum sumere apud Placentiam, + quando animaduerso quod gladiatorum (quod genus prae alijs caedes quaerit, ea necessitate vt occiadt, aut eandem vicem exspectet) manus completis liburnicis insulam medio amne sitam occupare moliebatur, eôdem & ipsi contendere coaperunt libratis in amne*m* corporibus, manuumq́ue remigio vsi citiùs eam tenuerunt, quàm remoru*m* operâ illi. Itaque transgressi stabili gradu pugnantes & certa dirigentes vulnera, in eos qui nutabantè nauigijs descensum prohibuerunt, neque ea audacia contenti, in vada desilientes, illorum puppibus manus iniecerunt, & nautarum munia obeundo foros conscenderunt, multas naues demerserunt, & reliquis quae superfuerant, abruptè fugam intendere compulerunt, quod & Tacitus & Plutarchus memoriae

+Batavi praelia ordiuntur.

+Lib.21.

+Pugnare contra Batauos formida*n*t Romani.

+Gladiatores.

prodiderunt. Batauorum cohortes aliquot Lupicinum magistrum + armorum sub Constantio Imp. virum bellicosum & casternsis rei peritum in Britanniam secutas refert Ammianus lib. 20. Constantius idem successibus Iuliani inuidens, quem Caesarem renunciarat, Batauos seb eo in Gallia stipendia pedibus facientes, quorum praecipua virtutis erat opinio, euocauit ad expeditionem quam in Parthos mouebat. + Sed illi iniquissimis animis ferentes se remotissimè à genitalibus oris velut longinquum in exilium deportari, in Iuliani nomen iurarunt, vebisque conceptis cum dira execratione, post admotos iugulis suis gladius, donec vitae finem impleuissent, quosuis pro eo casus subire velle iurisiurandi religione confirmarunt, vt ab eodem scriptore traditume est. Iidem Valentiniano orbis Romani imperium obtinente, + Theodosium bellicis rebus felicissimè cognitum, in expeditione*m* ad *com*primendos rebellantis Britanniae motus susceptam secuti sunt, Londinumque (quod etiam Augustam + posteri dixere) è difficultatibus eripuerunt: eorumque dux (nic fallor) vir acer, sed iusti rectique tenax, Ciuilis nomine, pro rectore Britanniae à Theodosio constitutus fuit, vti idem auctor scriptum reliquit. Commemorat & à Decentio tribuno ductam fuisse Batauorum lectissimam manum contra Parthos, tanto terrarum interuallo militaturam. Quin & missos in Britannia*m* Constantio Imp. ad coërcendas Pictorum Scotorumque excursiones, iamque adulta hyeme fretum Britannicum traiecisse, ex eodem constat. + Batauorum subsidiarias cohortes circum se habuit Valens Imp. in fatali illo praelio quo cum Gothis confligens interijt, quas cùm Victor Comens in subsidiu*m* deserti ab armigeris Imp. cogere contendit, neminem ex illis inuenire potuit, siue in tanto armorum fragore turbatis ordinibus, siue quòd hostilis eos gladius absumpserat fortiter pro duce suo praeliantes. Tacitus quoque refert Batauos pessimè accepisse Vbios, velut leuitatis nomen in ijs vltos, qui Germanica origine erubescentes, eiurata patria, Agrippinenses vocari

+Lupicinus.

+Batauoru*m* expeditiones.

+Lib.20.

+Londinum Augusta olim.

+Lib.20.

[+] praetulissent: eorundem cohortes apud cohortes apud Marcodurum (quod oppidu*m* expugnatione Caroli V. Caes. nobile Durae nomen seruat) profligarunt ijdem. Quid, quòd ipsorum virtus in bello contra Romanos ductu Ciuilis moto emicuit aduersus Neruios, quibus bellicae virtutis primas ferè tribuit Caesar, quos conatos Ciuilem transitu Mosae arcere, obtriuere Caninefates. In conflictu quo Iulianus Caes. cum Alemannis manusconseruit, disiectis iam equitum Romanorum cuneis, nisi Bataui auxiliares peditum aciem iam labantem ac fugam circumspectante*m* confirmassent restituissentq́ue, in summum discrimen redacta res fuerat, qua inclinatione Rex Alemannorum captus fuit, testante Ammiani historia. Bataua castra in Rhoetiae finibus commemorat Scotus auctor Codicis praefecturarum Romanarum, quod oppidum Lazius corruptè nunc ab Italis Bulsanum dici annotauit. Idem nominat tribunu*m* cohortis nonae Batauorum in Boiduro Norici. Eugippus quoque vetus auctor, qui imperante Iustiniano Herulorum historiam contexuit, meminit eiusdem oppidi Bataui, quod & Boiodurum in Norico. His è testimonijs omnibus liquere abundè potest, Batauorum gentem martialem, coluisse praecipuè militam, ac longè lateq́ue diffusam per immensos orbis tractus, nomini Romano aduersum hostes in necessitatibus vtilem operam nauasse. [+] Batauos milites praesidiarios fuisse apud Olinonem (qui locus traiectui Basiliensi vicinus, hodie Hole vocatur) sub imperio ducis militaris, viri spectabilis, annotatum est à [+] Beato Rhenano in rerum Germanicarum commentarijs. Terrori eos fuisse no*n* alijs modò ge*n*tibus, sed ipsis quoq*ue* Romanis, vnico disticho declarauit Epigrammatarius libro, cui Apophoreta nome*m* indidit, quum ait sub *Germani* persona,

[+]Marcodurum, hodie Dura.

[+]Oline, hodie Hole.

[+]Bataui terribiles Romanis. Martial.
Nota ex hoc lemmate asseri opinionem illa*m* Iunij, *Gemanos* pro *Batauis* vsurpatos antiquitùs.

> *Sum figuli lusus, rufsi persona Bataui,*
> *Quae tu derides, haec timet ora pater.*

Voluit autem innuere fictiles Batauicae personae vultus, quos ex argilla figulus duxerit, in ludicra ac puerorum crepundia, quibus tenella aetas lusitet, olim veros fusse paren-

tibus illorum in procinctu stantibus formidatos. Equitatum Batauicu*m*, qui Hadriano Imp. militans, Istrum amnem natando traiecerat, armis omnibus instructus, tantum terrorem incussisse Pannonijs aciem ausis, scribit Xiphilinus verbis Dionis (cuius historiam in epitomen contraxit) vt protinus imperata facere, eiusq́ue arbitrio cuncta permittere non abnuerint.

Cap. VI.
Batauos arte Natandi excelluisse & Equitatu.

NATANDI peritia praecelluisse Batauos Scriptorum monumenta docume*n*to esse possunt, qua in re id mihi prae caeteris admirationem accendit, quod non modò se, manu pro clauo vsi, sed pariter & equos & arma adhaec regerent. id quod in Iulij Agricolae vita scripto prodidit. Tacitus, in [+] hance sententiam. *Batauorum auxiliarium ope Iulius Agricola tentatamantea, sed infeliciter, Monam Britanniae insulam* [+] *in deditionem accepit, quando non classe aut nauibus insulam ingressi, sed patrio nandi vsu, quo se pariter et equos atque arma regunt, difficultatem omnem superauere, depositis in littore sarcinis, quum obstupefacti hostes mentem oculosq́*ue *in classem nauesq́*ue *intenderant.* Hanc glorima Germanis in genere Dion, exe*m*plo Caesaris, tribuit. *Barbari*, inquit, *nunquam futurum credentes vt Romanus exercitus fluuium absque ponte superaret, otiosius negligentiusq́*ue *castra tenebant in ripa vlteriore, in quos immisit Germanos* (vides lector [+] etiam hîc Germanorum appellatione Batauos à Dione designari) *quibus mos est etiam per rapidissimos fluuios leui de caussa in armis transnatare.* Artem atque dexteritatem in natando singulare*m* ostenderunt ijdem apud Placentiam ab Othonianis insessam, quum illi pro Virellianis pugnarent, videntes quòd gladiatiorum (quos μονομάχ□ς Plutarchus vocat) manus nauigijs moliretur occupare insulam in medio amne sitam, ipsi nando praeuenerunt, transgressiq́ue descensum gladiatorum in terram prohibuerunt, stabili

[+]Tacit.

[+]Mona Britanniae insula.

[+]Germani pro Batauis.

gradu in illos nutantes è nauibus certa vulnera dirigentes. Vbi studium illorum natandi egregium in amne non segni & profundo eluxit. Quid verò clarius ijs Taciti verbis li.20. vbi initia Batauici motus describit? *Erat,* inquit*, domi delectus eques, praecipuo nandi studio, arma equosq́*ue *retinens, integris turmis Rhenum perrumpere.* Caesar quoque Batauos [+] equites, quos semper Germanorum nomine honestat, demissioribus ripis Nilum flumen tranasse refert, in expeditione Alexandrina. Ciuilem similiter in mala pugna agnitum ex alterius oculi orbitate, telisq́ue hostium appetitum, [+] omnisso equo Rhenum transnatasse scribit Tacitus. De Sorano Batauo Suidas incertum quo ex auctore commemorat, in Pannoniam vernisse, Istrum flumen, tia vt erat armis opertus, transnatasse barbara natione inspectante, reiq́ue miraculo attonita. Cuius rei fidem elogio non inelegante, iustoq́ue laudis encomio transmittere ad posteros non puduit Hadrianum Imper. virtutis in extero admiratorem; quod ita habet, haud indignum memoria:

[+]Batavi equites nilu*m* tranant.

[+]Soranus Batauus Danubium armatus tranat.

> [+] *Ille ego Pannonijs olim notissimus oris,*
> *Inter mille viros primus fortisq́*ue *Batauos,*
> *Hadriano potui qui iudice vasta profundi*
> *AEquora Danubij cunctis tranare sub armis,*
> *Emissumq́*ue *arcu dum pendet in aëre telum,*
> *Ac redit, ex alia fixi fregiq́*ue *sagitta:*
> *Quem neque Romanus potuit, nec Barbarus vnquam*
> *Non iaculo miles, non arcu vincere Parthus:*
> *Hîc situs, hîc memori saxo mea facta sacraui.*
> *Viderit an ne aliquis post me mea facta sequatur.*
> *Exeplo mihi sum primus, qui talia gessi.*

[+]Sorani Batavi viri fortissimi Epicedium.

Confirmat hoc ipsum Dion Nicaeus, non de vno hoc Sarano, sed de vniuerso Batauorum quitatu, verba faciens: ait enim Hadrianum Imper. summam militiae & copiarum gessisse curam, vt diligenter exercerentur, ita vt equites Batavi nominati, Istrum seu Danubium armati tranarent, magno ob id terrore consternatis Barbaris. Xiphilini epito-

miastae verba adscribam, vt mendum in illo Graeco codice foedum exteram. □□τω □αλ□ς □σ□ητο τ□ □ρατιωτι□□ν □ντ□, [+] □□ε ηα□□ τ□ □ππι□□ν τ□ν □αλ□μ□νων βατα'βων μ□[τ]□ τ□ν □πλων δ□εν□ξατο. vib vice βατ□βων perperam impressi codices βα□α'ων legunt, & scripturae vitium secutus Georgius Merula [+] turpissimè impegit. Quae etia*m* fiducia nonnunquam exitiosa ipsis fuisse legitur. Nam quum molitus in Cheruscos expeditionem Drusus, cum pedestri pariter & equestri exercitu aestuaria Oceani apud Amisiam amnem intrepidè transisset, pruisquam aestus cresceret, Batavi, inquit Tacitus, postremum auxiliorum agmen, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, quidam etiam hausti gurgitibus sunt. Quod hîc de Batauis testimonium edimus, id Herodianus qui sui temporis Impp. vitas scriptis prodidit, in Germanos transfert, quos exercitatos natatu dicit, vt qui non alia balnearione vtantur, quam lotione fluuial. & Mela his verbis: *Quamuis saeua hyeme, nandi non patientia tantu illis, studium etiam est.* Verùm ego libenter hîc à feriatis istis ingenijs, quae vmbraticis literis addicta sunt, didicerim, militaríne disciplinae adamussim omni ex parte satifecisse existimandi fuerint Batavi maiores nostri, an minus: qui salsi maris sinum in Britannia, & fluuios panoplia tecti, transmisserint natatu, vnde rubigine & squallore inficei exediqúe arma necesse fuerti, quum tamen Fl. Vegetius in equitatu (quo nostragens praecipuè valuit) armorum splendorem, velut ad hostium terrorem imprimis comparatum, potissimum extollat. Equidem cum temerario Paride litem hanc decidere plenis buccis reformidem. minùs tamen consentaneum in speciem videri posse aio, bellicosum esse cuius arma squalore foedata, quadam dissmulationis specie, visantur, id quod necessario illic accidere oportuit. Quare ita existimo, nostros maiores magis fortes esse, quàm videri maluisse.

[+]Locus eme*n*datus in Xiphilino.

[+]Merula error.

Cap. VII.
*Batauos cur Auricomos Poëtae vocent, et de Batauo smegmat*h.

BATAVI, exemplo fermè caeterorum Germanici nominis, caesariem aluêre flauam, vnde epitheto Auricomos Poëtae, & inter hos Silius Italicus, dixerunt, quomodo & Vandalos χρυσοειδε□ις, id est, auricolores capillos Procopius habere ait. Euam colorem in crinibus gelidi coeli beneficio + reddi existimat Plinius, ego etiam vsu smegmatis & lixiuij, quo crines rutilabant; cuiu rei fidem facit Epigrammatarius, qui spumam Batuam lixiuium appellat illo versu:

+Lib.2.ca.78. Flauedo crinium vnde?

+ *Et mutat Latias spuma Bataua comas.* & Causticam alibi, *Caustica Teuronicos accendit spuma capillos*, ab ignea vi cineris, qui lixiuio incoguitus, & quo smegma siue sapo conficitur, tam liquidus, quàm spissus, quem in trochiscos orbiculósve etiam conformabant, talemq́ue Mattiacam + pilam nominat Martialis, à Mattiacorum gente vt Batauiae vincina, ita & eodem in obsequio Romanis deuincta, quos Selandos nunc dicimus. In promiscuum autem & viris & foeminis vsum eo vsq*ue* cesserat rutila*n*di capillos mos, vt non puduerit Antoninum Imp. capiti flauam caesariem aptare, quae mentiretur Germanicae tonsurae modu*m*, vt refert Herodianus.

+Bataua spuma. Caustica spuma.

+Mattiaca pila.

+ Domitianum quoque cultiore*m* fore ait Martialis, si captiuoru*m* Germanoru*m* comis adscititijs adornetur, quae Poëtae Caesari adulantis adhortatio, studium illud aemulum facilè prodit, dum quadam excusationis imagine ad tegendam heri sui mollitiem vtitur. Tacit. scribit Germanis oculos esse truces & caetuleos, & comas rutilas. similiter Horat.

+Lib.4.

> *Germanam pubem appellat caeruleam.* & Iuuen. Sat.13.
> Caerula quis stupuit Germani lumina, flauam
> Caesariem et madido torquentem cornua cirro?

Istud verò rutilandi capillitij studium adeò pertinax etiamnum insedit Frisiorum Cisrhenanorum & Frisiabonum genti, vt singulis fermè hebdomadibus, lotas

caustico lixiuio proles, aestiuo maximè tempore locis apricis exponant.

Cap. VIII.
*De Reno fluuio, eiusq́*ue *brachijs et ostijs Batauiam finientibus.*

FLVVIOS omnes antiquitas pro Dijs habuit, & diuinis [+] honoribus cumulauit, vnde passim legere est votiuos crines illis fuisse sacratos (quae res copiosè nobis in Commentario de Coma olim explicata est) & masculas hostias, foecunditatis symbola atque argumenta, ijsdem mactatas: neque abs re Homerus omnium inuentionum fons amnes [+] δίίπετέας dixit, quasi Iouios & ab Ioue genitos, vt exponit Porphyrius, quod imbribus nimirum quos aër demittit, augescant, quò spectat illud Parmenonis Byzantini poëtae, Aι□□πτιε □oI□νε□ιλε, vbi Nilum AEgyptium Iouem exemplo Pindari nominat, ob diuinitatis existimationem: quem honorem vt in genere omnibus fluuijs detulerunt Persae, testante Arnobio, ita priuatim AEgyptij Nilo, Phryges Maeandro, Germani Rheno suo, diuersa singulae nationes ratione, si Maximo Tyrio credimus. Nam Peneum amnem ob amoenitatem Thessali coluere: Istrum Scythae ob amplitudinem: Spartani suum Eurotam legibus iusse: Ilissum Athenienses propter sacrorum honorem, ad quae non aliunde aqua petebatur: AEtoli Acheloum ex fabula: Cappadoces Maeotidem paludem propterea quod sacrosanctum ipsis esset iusiurandum per eam non minus quàm Dijs per Stygem, tum quòd regni ipsorum terminus esset. At enimuero [+] diuinitatem amnium metiendam arbitror ex ope liberali foecunditatis, qua limum agris inuehunt, eosq́ue veluti stercorant, qua Rhenum fluuiorum regem minimè defectum neque alijs secundum reor, ita vt versus illos Dionysij accommodari verissimè illi debere existimem, quos de foecundissimo Nilo extulit, □□ □άρ πς ποταμ□ν □ναλή□ιος □πλετο □ήνω, □□τ□ □λὺν βαλέειν, □□τ□ε χθον□ς □λβον □έξειν. hoc est,

[+]Fluuij pro Dijs olim culii.

[+]Fluuij cur δι□πετε□ις.

[+]Fluuij cuv dinini crediti.

Non alius Rheno valeat componier amnis, Augeat vt segetem, aut limum pinguem inuehat aruis.

[+] Diuersa ratione Germania diuinum numen Rheni sui horrebat, id sibi persuasum habens, Rhenum arbitrum esse seuerum ac vindicem coniugalis fidei in liberis, quos recens in lucem editos, clypeoq́ue impositos, in alueo fluminis exponebant, vbi clypeus fluitans, legitimi partus; sidens, adulterini [+] indicium praebebat; vnde eleganti epitheto □λε□χ□άμος Graeco Poëtae dictus est, velut arbiter coniugij. Quam rem Iulianus in haec fermè verba ad Maximum Philosophum depinxit: Rhenus, inquit, Germanus iniurius non est, qui nothos infantes subsidere mergiq́ue vndis patitur, velut illiciti tori iustus arbiter, quos verò legitimo co*n*ceptos semine cognorit, fluitantes aquis effert, pauidaeq́ue matri restituit, reddens illi sospitem prolem, ceu indubitatum casti atque integri connubij testimonium. Quem gentis illius morem Galenus, Nazianzenus, Nonnus, Simocatus tradiderunt, & Claudianus illo versu,

[+]Germanorum opinio de Rheni diuinitate.

[+]Rhenus iλε□χ□άμος.

Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Atque ista diuinitatis opinio inuexit fortassis & nominis [+] religionem, vt non à purae limpidaeúe aquae nitore Rhenus dictus fuerit, sed ab intemerata tori puritate, cuius arbitrium pene ipsum erat. qua ratione duobus in locis à Nonno in Dionysiacis □ηιο□ς □βηρ, vocabulo purè puteq́ue Germanico appellatur quasi zelotypum dicas aut zelo ardentem, [+] id enim est illis **yuer**. Rheni cursus multiplici ratione ingenia exercuit inter ancipites disputationes de ostiorum numero & exitu, culpa maximè scriptorum qui rem ambiguam & controuersam distinguere neglexerunt, his bina illi ostia assignantibus, Plinio historico & oculatae fidei teste ternis in mare ostijs exire illum prodente. Prima difficultas nata est ex Virgilij epithero, quo Rhenum *bicornem* appellat, quem vt Poëticae patrem sequuntur Ausonius, & illo versu Claudianus, *Te Cimbrica Thethys*

Diuisum bifido consumit Rhene meatu. & Panegyrici au-

[+]Rhenus vnde dictus.

[+]**yuer**.

Pugna auctorum de Rheni ostijs.

ctor ad Constantinum, *Tot*, inquiens, *nostri greges flumine bicorni mersantur*; alludens ad Maronis versum.

His, vt Poëtis, minus habendum erat fidei, quòd isti generi rotundo ore loqui Musae concesserint & libertate maiore vti; nisi Cornelius Tacitus, Pomponius Mela & Asinius + apud Strabonem geographum doubus ostiis in mare defluere prodidissent: quorum verba testimonij loco proferenda sunt ante omnia, ne quid in animis scrupuli residere patiantur. Strabo igitur lib.4. de Asinio Quadrato historiographo + suo aequali loquens sic, □ησ□ δ□ δ□□ομον ε□ναι, μεμψ□μενος το□ς πλε□ω λ□□οντας, ait Rhenum esse bicornem, hoc est, binis ostijs in mare erumpere, insimulanseos imperitiae qui plura habere dicant. Taciti verba haec sunt lib.2. *Rheus + vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatq́*ue *nomen et violentiam cursus qua Germaniam praeuehitur, donec Oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior et placidior affluens, verso cognomento Vahalem dicunt accolae, mox id quoq*ue *vocabulum mutat Mosa flumine, eiusq́*ue *immenso ore eundem in Oceanum effunditur.* Qui locus duorum tantùm meminit fluentorum, vnius quo Frisia Germaniae pars alluebatur, & alterius quod in hunc vsque diem nomen tuetur. Audiamus nunc Melam loquentem ita lib.3.+ *Rhenus Alpibus decidens, propè à capite duos lacus efficit Venetu*m *et Acronium, moxdiu solidus et certo alueo lapsus, haud procul à mari huc et illuc dispergitur, sed ad sinistram amnis etiamtum et donec effluat Rhenus, ad dexteram primò angustus et sui similis, pòst ripis longè ac latè recedentibus iam non amnis, sed ingens lacus, vbi campos impleuit, Fleuo dicitur, eiusdemq́*ue *nominis insula*m *amplexus, fit iterum arctior, iternumq́*ue *fluuius emittitur.* Neq*ue* hic locus aliud loquitur, quàm duobus ostijs in Oceanu*m* exonerari Rhenum. Hegesippus quoque Rhenum biocorne*m* fluuium nominat, quem capulis (nauigij id genus erat vt lintri non absimile, ita bellicis expeditionibus ineptum) nauigasse Germanos

+Rheni duo ostia.

+Strabo

+Tacit.

+Mela.

posteà verò quàm armis Romanoru*m* cessisset subacta Germania, liburnicis stratum opertumq́ue scribit. Accedit ad numerum, si dijs placet, Seruius Honoratus, qui *bicornem Rhenum* à Marone dictum annotat, quòd per duos fluat alueos, vnum quâ Romanum. Imperium sit, alterum quâ [+] interfluat Barbaros, ibiq́ue *Iambal* vocari. Quibus verbis innuit opinor, alterum ostium esse quod Rom. imperium in Belgic finiat, alterum nescio quod somniat inter Barbaros manare, Marsacos nimiru*m* & Frisios, *Iambal* nomine; quod, nisi corrupta sit germana scriptura; *Isal* ab impostore quopiam qui ludibrio hominem habuerit, suggestum illi in aurem suspicor. Ab his diuersum sentire & loqui manifeste deprehenduntur Plinius & Ptolemaeus, quorum ille Batauiam, cum reliquis quas enumerat insulis, sterni inter Hemlium & Fleuum ostia, tradit, mediumq́ue inter ea os modicum nomini suo alueum custodire: quibus postremis verbis Rheni nomen patrium seruare, non adoptiuas in mare aquas vehere tertium ostium indicat. Ptolemaeus verò qui posteriore saeculo vixit, post *Lugodunum Batauorum* citat nominatim tria hoc ordine ostia, *occidentale, medium, et orientale, latus autem Batauiae ab oriente finiri Rheno amne* [+] *ad Germaniam magnam*, *haec ille.* At Caesar pluribus illum capitibus (quo vocabulo ostia designari puto) in Oceanum influere affirmat: sed adscribamus eius quoq*ue* verba, quòd momentum aliquod adferre ad cognitionem rerum, hactenus mancam, instruendam confirmandamq́*ue* videantur. *Mosa profluit ex mo*nte *Vogeso qui est in finibus Lingonum, et parte quadam Rheni recepta, quae appellatur Vachalis, insulam efficit Batauorum, neq*ue *longiùs ab eo millibus passuum LXXX. in Oceanum in fluit. Rhenus autem oritur ex Lepontijs qui Alpes incolunt, et longo spatio per sines AEtuatium*, (qui hodie corrupta voce Tauetschor nomina*n*tur) *Heluetiorum, Sequanorum, Mediomatricum, Triboccorum, Treuirorum citatus, fertus, et vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multis ingentibusq́*ue *insulis effectis, quarum pars ma-*

[+]Iambal ostium Rheni.

[+]Caesar.

*gna à feris barbarisq́ue nationibus incolitur: ex quibus sunt qui piscibus atque ouis auium viuere existimantur, multisq́*ue *capitibus in Oceanum influit.* In his testimonijs scriptorum, quae hactenus varia adduxi, magna dissensio, graue dissidium se aperit, vnde & non minor iudiciorum inconstantia & dissolutio vt sequatur necesse est, praesertim apud eos qui res incomperta sibiq́ue abstrusas in literario otio rimari & ingenio altiùs verstigare contendunt,tantoq́ue magis si per commentaria ludem obscuris foenerare, vel auditoribus satisfacere exempta dubitatione satagan*t*. nam qui obiter auctores legendo delibant, canum Niliacorum ritu, qui currendo amnem lambunt, in altioribus sensis nihil difficultatis inueniunt: id quod accidere omnibus necesse est, qui locorum & situs ignoratione tenentur, quibus negatum est oculis intueri ac contemplari ea quae scrupulos & oscuritatem leuarent. Inter quos singularem & rari exempli diligentiam Henrici Glareani, viri candidissimi & iuuandis[+] studijs facti, vt amiror, ita doleo non obtigisse illi qui vim honestissimi desiderij in illa voluntate explere potuisset, quando in colloquio apud D. Erasmum no*n* procul ab ostiorum Rheni vno in lucem editum, locorum difficilium de Rheno enodationem, quibus non Oedipo, sed solùm viae commonstratore opus videbatur, proposuerat. Quo tempore (vt quando in hanc narratione*m* incidi, per occasionem detexam) adiutum se & recreatum nonnihil fortuiro viri eruditi aduentu non dissimulat, qui intellecto haesitationis modulo, professus est in vole*n*tis gratiam id se explicaturum, his verbis vsus, quae ipsissima referam verbis auctoris. *Tertium*, (inquit) *Rheni ostium, quod hodie Isela dicitur Ptolemaeo et nescio quibus alijs celebratu*m*, id verò antiquitus non fuit, sed Drusi aduersus Germanos bellantis iussu, fossa in mare deducta factum est, vt munimentum aduersus Barbaros esset.* Quibus viri verbis, quae ex fide retuli, acquieuisse, neque vt aliquid sciscitaretur altiùs, in mentem sibi venisse fatetur. At enimuero oscitanter nimis & perfunctoriè viri

[+]Henr. Glareani laus.

doctissimi auribus irrepsisse ac satisfacere voliusse, quisquis ille Belga fuit, videtur: siquidem quod de Iselae fossa in mare deductat ait, id à veri fide absonum est, quando ad duo tantùm milliaria militari opere fossam à se cognominatam + Drusus perduxit, vti pòst declarabitur; neque solùm vt aduersus barbaros munimentum esset, sed magis vt auerteret vim & impetum aquarum nouo aquaeductu; tum praecipuè vt classem ea via in Septentrionalem Oceanum deduceret ad expeditionem quam in Cheruscos moliebatur. Adnitar iraq*ue* faustis auibus pro virili has difficultatum salebras tollere, nodos expedire, dissidia componere, quamuis arduum id & laboriosum saeculis omnibus habitum sit, ita vt prouerbijs quoque locus apertus inde fuerit. Ingeniosa tamen antiquitas quatenus in his rebus progrediendum, exemplis varijs sed in illustri positis, Thesei, Oedipi, atque Herculis + dico, manisfestè ostendit. Theseus ad tollendum Minotaurum monstrum Labyrinthum ingressus, duce filo, quod Ariadna subministrarat, ineluctabiles aedificij errores & flexus superauit. Oedipus siue ingenij dexteritate, siue fatali sorte vsus, inexplicitum Sphingis aenigma dissoluit, exitio in auctoris caput conuerso. Herculi monstrorum domitori quantum, dij boni, negotij exhibuisse Hydram laeta illa & semper rediuiua capitum repullulantium sobole intelligimus, oneri cessuro, ni asito in societatem laborum Iölao, voti compos factus ea feliciter confecisset? Horum ego vestigijs laude insistendum mihi satius existimo, quàm + proruptam, licet felicem, Alexandri Macedonis fiduciam sequi, quando Gordium nodu*m* explicare aggressus, non reperto vnde nexuum capita inciperent, quóve se co*n*derent, gladio vinculum dissecuit. Quapropter vel veritatem ducem sequens, vel lectionisope adiutus, vel meliorum codicum subsidiarijs copijs instructus, difficultates cùm hîc tum alibi suborituras superare contendam: quod vt feliciter exequar, designatoris munus suscipendu*m* ante omnia mihi video, cursusq́ue Rheni notandus ac digitis quodammodo

+Fossa Drusiana.

+Tres modi tollendarum difficultatum per exempla monstrati.

+Viole*n*tus modus tollendae difficultatis.

designandus. Rhenus itaque è Lepontiorum iugo ortus, + mox per Lemannum lacum inoffenso alueo euolutus, dein per confragosa ac praecipitia eluctatus, postea leni agmine spatiosus, infra Bingium fauces rupium angustiasque Germaniae peruadit, multis receptis fluuijs, inter quos Nicer & Moenus, pòst Mosella apud Confluentes (quem *Obrincum* Ptolemaeus vocat) auctus, Vbiosque emensus, demum circa initium agri Bataui (qui locus nunc Ciluici iuris est, & Lobeco vetusta arce & telonio nobilitatur) scindit se besido + cursu in diuersa labens: quam diuisionem eleganter Mamertinus *diuortium*, Frontinus *diuergium* amnis nominant, + ille à diuertendo, hic à vergendo in diuersum. Hunc ego locum tempore Caroli Crassi ad annum salutis I□. □□□.LXXXVI. cognominatum fuisse Herispich, & nesaria caede + Gothefridi Danorum & Frisiorum Regis per Imp. procurata funestum, qui ad eum locum legatis Imperatoris occurrerat, lego. Ne verò in dubium vocetur, an idem locus fuerit, docent luce clariùs Reginonis Prumiensis verba. *Gothefridus*, inquit, *audito legatorum aduentu, illis obuiam procedit ad locum, qui dicitur Herispich, in quo Rheni fluenta et Vahalis se alueo resoluunt, et ab inuicem longiùs recedentes Batauorum prouinciam suo gurgite cingunt.* Quibus verbis ita dilucidè, ita planè locum diuortij ceu digito designauit, vt nullus metator exactiùs. Eundem locum pulchrè depinxit Claudianus de Stiliconis celeritate in festinando itinere ad co*m*pescendos Francoru*m* motus loquens, his versibus: +

+Rheni cursus.

+Lobecum.

+Diuortium Rheni.

+Herispich.

+Claudian.

Impiger à primo descendens fluminis ortu
Ad bifidos tractus et iuncta paludibus ora
Fulmineum perstrinxit iter.

& Ausonius de Rheno & Mosella iunctis loquens: +

+Ausen.

Alueus extendet geminis diuortia ripis,
Communesque vias diuersa per ostia fundet.

Apud Lobecum igitur bipartitò cursum suum diuidit, ita vt pars altera Rheni nomine appellata *Arenacum* rectâ petat, à veteribus sic dictum, quod posteri mutarunt in + *Arne-*

+Arenacum.

heimum, ceu aquilae domicilium, vrbe*m* Gelriae primariam, & Concilij Senatorij sedem, in quo nu*n*c caput & Praesidem [+] agit Arnoldus Sasbotus Hage*n*sis, cuius integritatis famam, & ingenij benignam venam nulla obliterabit aetas. Inde [+] non multum sinuosis maeandris flexuosus Vadam properat, quod eo nomine oppidum Tacitus vocat, acriter & à Ciuili Batauorum duce oppugnatum, & à praesidio Romano defensum, sunt qui Vaganum scribunt. Ab eo se flectit Renam, [+] *Rinnes* Tacito nominatam, quam à Classico Treuiro regia nobilitate & opibus clarissimo strenuè oppugnatam [+] scribit. Postea Batauodurum decurrit, vrbem, si fidem Annales mere*n*tur, olim populosam; & vasto moenium ambitu circu*m*datam, nunc **Wijck te Duersteden** vocatur, vt [+] oscitantiam supinam non satis admirari possim in Bilibaldo, qui eam penitus excisam, sed arcem habere superstitem Batenburgum dictam annotauit: hîc Rhenum fuisse ponte sublicio iunctum oppido ex Taciti historia didici, tentatumque irruptione, sed frustra, à Germanis Ciuilis auxiliaribus. [+] Inde Rhenus mutato nomine Lecca dici incipit, quo*n*dam riuulus tenueis è fonte suo Rheno aquas trahens, elicis potiùs cognomento tunc dicendus (nec enim aliud vox ipsa sonat) at nunc reuera è riuo flumen factus, genitorem suum aquarum pabulo (vt ita loquar) interuertit & ad se transtulit, ac super illum animos extulit, nauium patiens, prae illo arido atque exucco; quod detrimentum incurrisse [+] Rhenum, & elici suo cedere coactum fama refert ad octingent*e*simum & sexagesimum annum, strage arbustorum infamem: Annalium monumenta quadringentesimo abhinc anno illud incommodum diluuio, quo vniuersa propè Holladia pelagi faciem repraesentarat, imputant & acceptum ferunt: eaq́ue tempestate Rheni obturamentum incidisse, & Leccae alueum latè se extendisse scribunt. Difficile est iudicium in tanto saeculorum decursu, itaque arbitrij incertus nihil definio. Sic alueum illi suffuratus, Traiectoq́*ue* [+] iniurius Lecca, Culenburgum praeuehitur, trifidum

[+]Arnoldi Sasboti laus.

[+]Vada.

[+]Rena.

[+]Batauodur*um*.

[+]Bilibaldi error.

[+]Lecca Rheni brachium.

[+]Rhenus apud Batauodurum per Leccam cursum quando mutarit.

[+]Culemburgum opp.

oppidum: exinde Vianam praeterlabitur calamitosa Brederodiae stirpis fama nuper inclytam: postea decurrit Scoonhouiam, cui oppido nomen factum ab hortorum & pometorum pulchritudine: demum in Meruam amnem, priusquam Mosae nomen induat, se effundit. Iam verò è regione Vianae modò nominatae, ducta est post obstructu*m* Rhenum suum, à Traiectensibus magno impendio fossa perpetua, emissarium habens in Leccam, per quam lintribus, scaphis, minoribusq́*ue* nauibus important aut exportant merces suas, quae initium est & fons Iselae, ex ea namque quantumuis vadosa fossa & aquarum inope, hic amnis nascitur, tenui ortu, primumq́*ue* oppidum adit Iselsteinium, cui foenerat nomen suum, haereditarium ornamentum ac dominium inclytae domus Iselseiniae, quae nostro aeuo clarissimos duos Heröas [+] & Comites, Florentium & Maximilianum, illum Fabij Cunctatoris, hu*n*c Achillis, aemulos tulit: inde Monfortium, [+] à Traiectinis Praesul*i*bus conditum castellum in belli vsum, nunc pacis & otij decore laetius: hinc Oudewateram oppidulum [+] quaestuosam restionum & schoenoplocorum genti officinam, decurrit: exinde aduenis aquis auctus Goudam, [+] non suo tantùm nomine auream, sed cum suis copijs, tum portu opportuno opulentam, perlabitur, deniq*ue* cum aquis nomen in Mosa amittit. Redeo ad Batauodurum, vbi vel superioribus aliquanto locis recta in dextru*m* flectebat Rhenus cursum Traiectum versus, vrbem multis nominibus illustrem, [+] quam interluit olim, manentibus adhuc riparum vestigijs & Veteris Rheni appellatione nunquam moritura. In eaq́ue sum opinione post aequata solo vrbis inflammatae moenia, post translatam aliò ad Ansiuarios Dauentriam sedem Episcopalem, Praesulem Baldericum minus laboratur*um* fuisse desiderio vrbis, si ante illud tempus commoditas portus obstructo Rheno, de quo paulo ante dixi, [+] sublata fuisset, vt hinc persuadeam mihi, posterioribus saeculis transcribi debere iacturam aut potiùs calamitatem illam interuersi & obturati Rheni. Isthîc se bipartito aqua-

[+] Iselsteinium opp.

[+] Monfortium.

[+] Oudevvatera.

[+] Gouda opp.

[+] Traiectum.

[+] Rhenus quaudo obturatus.

rum [+] agmine scindit in Vectam, quod fluentum Wesopium oppidulum non poenitendum Goeylandiae praeterfluit, inde Mudam municipium, medium diuidit, arcemq́ue lambens, Batauici maris in sinum se condit. At ipse Rhenus nomen augustum tenuis aluei angustis spacijs tuens, segnes aquas praeter Woerdenum oppidum non postremi tituli, quod vsariu*m* à Rege possider Illustriss. Ericus Brunsuicensium [+] dux, prouoluit: inde longo tractu per Albiniana castra tante lenitate manat, vt oculis vtram in partem fluat, iudicari nequeat, sicq́ue cunctabundus amaenissimum vtrinque rus secat Lugdunum vsque, Germaniarum,vti declarabo postea, caput: quod priusquam intret, in ters elices diffunditur, qui in lacum Lugdunensem se exonerant, quorum haec [+] sunt nomina, Marna, Zylia, & Douzia. Marnae crepidini assident arx Poelgeestana, Alcmadia hodie dicta, cum castello cui Abbatis palus, à paludibus in quibus situm, nomen est, & Podiciuru*m* palus, quod olim castellum Zuerensi nobilitati possessum, in monasterij vsum nunc co*n*versum cernitur: adiacent & Marneburgum Lochorstanae familiae peculium & arx Varamonda à Varamundo Fra*n*co (vti auguror) olim exstructa & in stirpem Waramundiam gentilem cognominemq́ue inde translata. Zylia nomen dedit arci, quam Zylianam curiam indigitant, & Lugdunensi portae quae riuum illum respicit. Douzia porrò vetusto castello Douziae stirpis olim peculio nomen similiter de se dedit, quod adhuc superest, non ita pridem vsu eius à vetere familia alienato venditione. Superest & quartus elix, qui in vicinia Lugduni cursum flectit Rhenoburgum versus, sacrum virginibus nobilibus locum, Caninefatesq́*ue* interluens praedium D. Adelberti nomine non longius Harlemo notum, vlterioraq́ue petit. Vnde per quina passuum millia immobilis, vltra Cattorum vicum progressus, alueum per quem se quondam exonerabat, non inuenit, neque inuenire laborat, ne veteris iniuriae sensus recrudescat, & solidato iam vulnere malu*m* integrascat à proteruia Cauri, quî cum malè coire

[+]Vecta fl.

[+]Albiniana castra.

[+]Marna.

nec diu stabilis conseruari gratia potest. Hactenus de medio Rheni alueo, qui magna sui parte Lecca dictus, eodem quo cursum orditur, nomine desinit, sero extractus est, nunc ad caput redeamus, nempe diuortiu*m* Rheni iuxta telonium Lobeci appellatione notum. Pars igitur Rheni altera ad laeuam se flectit, & Neomagum, vel vt alij scribu*n*t Nouiomagum (vtroque nomine lego extitisse & alia praesidiaria opida) regiam olim Batauorum sedem, vrbem copiosam & praepotentem, Romanorum legione praesidij nomine ibi collocata, & palatio publico Francorum Regu*m* notam, praetexit, vrbisq́ue moenia areamq́*ue* naualem radit, Vahalis iam + nomine clarus, tametsi Rhenus Pomponio Melae dicatur donec in mare exeat. Longo inde agmine Tielam pergit, + operibus munitionibusq́ue valida*m* vrbem: istinc anfractuoso + meatu Bomelium ad laeuam relinquit elegans & munitum oppidum, edita insignis operis turri, sed fastigio carente conspicuum, caput eius insulae quam cum Vahali Mosa includit: deinde non procul woricomio Mosam accipit, mox apud Goricomium copiosum oppidum, Lingae amnis, incredibili lenitate segnis, increme*n*to auctus, Merouae nomen + accipit, à Merouaeorum (quae regia Francorum stirps fuit) arce, quae olim fluuio imminuit, nunc validis parietinis murisq́ue, ceu machinamen*t*is suspensa ac nutans, in medio amnis pariter & maris aestu, sua stat mole: qua*m* vbi praeterierit, Durdrechtum nobilissimam ex vrbe insulam praelabitur; + demu*m* receptis Lecca & Isela Rhenis brachijs, Iselmondam + Merodani Dynastae dominium (cui nomen dedit os Iselae, qui aduersas in eius aggere*m* oppositu*m* vndas exspuit) praeterfluens, sub Roterodamo alumna D. Erasmi vrbe, Mosa appellari incipit, vbi recedentibus latiùs terris, vasto iam ore + Sciedamum & Vlaerdingam vltimae antiquitatis municipium ad dextrum latus relinquit, deinde Gerulietum oppidum, + & Brielam piscatorum alecariae negotiationis praecipuam sedem, à laeua praeterlabitur, ibiq́ue mox Oceano + miscetur. Cur verò Mosae nomen Vahalis induat, magna

+Vahalis.

+Tiela.

+Bomelium.

+Meroua fl.
Merouaei.
Meroua arx ruinosa.

+Durdrecht.

+Iselmond.

+Sciedamum.
Vlaerding.

+Geruliet.
Briela.

+Vahalis cur Mosae nomen accipiat.

per adoptiuas aquas affectus iniuria, quippe qui vel patriae familiae honore deposito, in obscurioris fluuij nome*n* transit. hinc natume est, quòd Mosa per Eburonum fines eluctatus, postquam Ruremundam, Venloium, Grauiam, Rauesteinum praeterlegit & Bateburgum à Batonis altissima stirpe nomen (vt putatur) habens, qua parte Mosaualiam ad dextra respectat, sic nuncupatam ditionem à Mosae & Vahalis confinijs, pòst apud Herwerdum pagum recepta Rheni, traditaq́*ue* vicissim sui parte, (quem concursum aptis verbis expressit Caesar, vbi ait, Et parte quadam Rheno recepta, quae Vahalis appellatur) apud Worcomium oppidum Louesteino arci oppositum, vbi confluentes iunguntur in Vahalim Merouámue defertur. Idem Mosa olim Hoesdenum, + nobile perantiqua & illustri Heroum familia oppidum, secans & allabens, longo inde agmine D. Gertrudis sacrum montem, oppidi nomen est copiosissimo Salmorum & Alosaru*m* piscatu celebris, praeterfluebat. Postea non longè à Seuenberga (Septimontium significante id voce reddere licebit) municipio, introrsum flectebat suum cursum: relictaq́ue ad dextram, sexcentarum decempedarum interuallo, vrbe Durdrechto, rectà Mosadamum, pagus eo nomine est à Mosae emissario dictus, petebat, inde Vestmosam, vbi alueus eius fluuij, qui adhuc visitur, abruptus aut interclusus, quam in partem deflexerit, ignorationem spectantibus adfert: vero tamen non est absimile, in canalem Mosae appellatione clarum defluxisse: atque ita liber denique in Oceanum patrem & receptatorem eundem fluentorum omnium se infundebat. Porrò Domitius Corbulo principatu Claudij Caes. ne miles otium exueret, inter Mosam & Rhenum fossam perduxisse legitur trium & viginti millium spatio, qua incerta Oceani vetarentur, quod extat + apud Tacitum libro vndecimo. Vahalis autem (vt obiter eius etymon exquiram) appellatione*m* habere videtur vel à Valio colore subruffo arenae quo tingitur, cuius tincturae Achillis equum & Belisarij fortissimi ducis fuisse proditum

+Hoesenum

+Vahalis etymon.

est: vel Walis, vt nonnulli scribunt, quod Rhenus eo loco nomen mutet, quòd **Walen** lingua vernacula efferat pro mutare, quo spectant voces illae à Tacito vsurpatae, vertere cognomentum, & mutare vocabulu*m*, vbi de Rheno loquitur. Quòd si Vachalis lectionem quis praeferat, quae extat apud Caesarem, Panegyristas, & Sidonium Apollinarem, coniectem dictum esse, ab effectu, quod intumescentibus illius aquis aggeres & rura omnia veluti contremiscant & concussa vacillent. id enim sonat **Vagen** (Romani sic per simplex v, quod nos geminato, scribeba*n*t) seu **Waegen**, aut à **Wachen**, hoc est, à vigila*n*do, quòd solutis niuibus aut continius imbribus repletus amins, vix aggeribus continetur, quibus perruptis vt latè stagnant arua, ita boum hominumq́ue stragem immanem sequi necesse est, quare vigilem curam agere insomnes tunc omnes res & salus publica postulat, id quod non semel mea aetare accidisse memini, quando concussa aera tinnitu lugubri omnem aetatem sexumq́ue ad depellendum periculum tuendumq́*ue* aggerem exciuerant. Quae res admonet me singularis in communem salutem [+] diligentiae industriaeq́ue Adriani Matenesij Riuerij Domini, qui ante annos fermè vicenos in teterrima tempestate anni, perfracto penè aggere qui Rheni alueum cohibet, vix dimidiati passus spatio reliquo, in desperatissima spe, quum de conuasandis suis quisque rebus, deq́*ue* pignorum suorum & coniugum salute cogitarent, ille peruigili cura ad ferendam opem & manu & exemplo praeeundo cunctos hortatus est, dignam cuique mercedem pro impensa opera liberaliter repraesentans, Claudium Caes. in hoc imitatus, & si quid deerat, cumulaturum se pollicitus. Quod beneficium trabali clauo patriae commum fixum, statuam mereretur, vt imaginis memoria oculis inhaere*n*s, cùm praesentem, tum posteram aetatem ad imita*n*dum exemplum inuitaret atque animaret. Hoc ideo co*m*memorandum duxi, quòd Reipub. intersit, virtutes & egregia facinora non sileri. Nunc ad tertium [+] ostium, quod Druso Neroni acceptum ferri debet,

[+]Adriani Matenesii dilige*n*tia in consernando aggere.

[+]Drusianum ostim, Isala*e*.

transitum faciamus, siue illud in beneficij loco ponendum, siue publicis inde rebus importatum detrimentum causabimur: quod vtram in partem verè accipi debeat, in difficili affirmatio versatur, quòd ignoremus quae eum caussa praecipuè impulerit cur fossam deduxerit, quae item locorum [+] ea tempestate conditio fuerit. Quòd si coniectura adhibenda est, eam ad tres causas interpretatione licebit reuocare, vel ad insulae munitionem, vel ad aquarum stantium deriuationem, vel ad commoditatem bellici apparatus in externos hostes, quas obiter causas superiùs atrigi. Si igitur obiectu noui aluei hostilem furorem parauit excludere, vt aliqui opinantur, nae ille ficulnum auxilium & inualidum comparare aggressus est, quasi defu tura fuerit hosti materia in compinge*n*dis ratibus: sin fossam duxit vt breuiore viae compendio classem Oceano inferret aduersus hostes, vtq́*ue* auxilia, commeatus, impedimenta, è Gallijs Rhenoq́ue adiacentibus oris secundo amne defluerent faciliùs, Romanorum commodis, quàm prouinciae, quàm sociorum rebus seruiuit magis, dum Batauiam antea (loquor de vniuerso insulae corpore) peninsulam, rescindit, & à continente deripit. At si palustri ac humili regioni semper in stagni modum natanti, laborantq́ue à gurgite & inundatione Rheni, quo minùs exonerare aquas & liberare posset, consulere voluit & mederi, iam certè dignus erat, qui in Olympia aureus staret, iam eum ijsdem cum Hercule augendum honoribus censerem, quod vt ille Acheloi fluminis AEtoliae laeuum cornu, sinuosis anfractibus regione*m* lancina*n*s, ad moderationem reuocauit dectis fossis incilibus, atq*ue* ea re AEtolos immortali beneficio cumulauit, ita & Drusus, modò is fuerit illi propositus scopus, aut si poscente necessitate co*m*munem quaesiuit vtilitare*m*, in caelu*m* nobis vehendus esset. Sed vereor ne dictura sit aliud Transiselana & Cisrhenana Frisia, quaru*m* fines adesi & co*n*sumpti, hinc Rheno, illinc Oceano, in mare conuersi sunt. Sed ad rem. Antequam Arenacu*m* vsq*ue* descendat Rhenus ad duo passuum millia, fossa noui & immensi ope-

[+]Tres caussae cur à Druso Drusiana fossa ducta fuerit.

ris incipit co*n*tinua militari opere, ne virtus otio relanguesceret, per Drusum facta, cui Drusianae nomen fuit, teste Tacito, + manetq́*ue* nomen in hodiernu*m* diem; quam Germanicus Caesar ingressus cum classe mille nauium, post vota Druso patri facta, lacus inde Rheni & Oceanum ad Amisiam vsq*ue* flumen, praecipiti alueo & secunda nauigatione vsus peruectus, fuit, vt ille scribit. Eam aggere quoque muniuit anno à + condita vrbe septingentesimo quadragesimo sexto, sed inchoatum illud opus sexagesimo tertio pòst anno absoluit + Paulinus Po*m*peius, qui exercitibus in Belgio Neronis principatu praefuit. que*m* aggere*m* putatur Tacitus appellare Drusi molem (à qua diuersa est nihilq́*ue* co*m*mune habet Drusi moles, quae Magontiaci extat, vulgo dicta die Eicelstein) vbi narrat Ciuile*m* quu*m* in Batauiam se recepisset, diruisse mole*m* à Druso Germanico facta*m*, & Rhenum prono alueo in Galliam ruente*m*, disiectis quae moraba*n*tur, effudisse. Ea fossa continuat ad duo aut tria milliaria, Rhenumq́*ue* noui Iselae nomine donatum deducit praeter doesburgum oppidulum fortè à Drusi nomine dictum, quasi Drusoburgum, quod falsò à quibusda*m*, qui scholia otiosa Taciti libris illeuerunt, creditum fuit esse Asciburgium, quod in ripa Rheni situm monumentum Vlyssis errorum esse volunt, & ab illo dictum A□ν□□ρ□ιον, & quamuis extare no*n* procul Xantho in Cliuia Aschelbergum nomine assonans pagus dicatur, alij tamen Teutoburgo siue Duisburgo vicinum Asciburgium veriùs monstrant, quâ olim Rheni alueus fluxerit. Vbi Iselam veterem, cuius in Vestphalia fontes sunt, & in cuius nomen hic adoptatus est, accipit: inde Bronchorstum praeterlabens, Zutphaniam vrbem copiosam & Comitatus titulo + honoratam, quam ego Vsipetum ciuitatem esse autumo, + vt vocis vestigia adhuc insibilatnia auribus, indicant. Hinc Dauantriam petit amnis cursus, Ansuariorum ciuitatem, + vnde manet notum illud omnibus & lippis & tonsoribus, **Ansenstadt**, quae vrbs rerum omnium copia circumfluit, opulenta & beata ac validè munita; de qua plura vbi

+Lib.2.

+Agger à Druso inceptus.

+Tac.lib.13.

Agger prefectus à Paulino.

+ Zutphania.

+Vsipetes.

+Danantria.

Ansuarij.

de Ansuarijs loquendum erit. Atq*ue* haec quae diximus quatuor oppida Isela ad dextram relinquit, quae sequuntur duo [+] ad laeuam situm habent, inter quae primo loco Hattemum occurrit natura loci atque opere munitum oppidulum; inde [+] Campi sunt, celebris vrbs, quae Naualia putatur esse, de qua postea dicturus sum, & secundum nonnullos Manarmanis portus: ha*n*c praeterlapsus & insululas aliquot emensus in Tyium sinum effunditur, vbi nunc raptus à mari post admissum Vidrum, Nigrae aquae cognomento appellatu*m*, quod soli ingenium quale sit, nigrore testetur, nimirum palustre & cespitum bituminosorum parens,, relinquit ad laeuam exiguas insulas Ensiam & Orcam, piscatorum sedes, quas priusquam adeat, nautae trudibus & contis aestate, quando mare illud malacia & tranquillitas tenet, explorant, deprehenduntq́ue non altè viam silicibus stratam, vti accepi ab [+] elegantis ingenij iuuene Philippo Moro Traiectensi Canonico: id quod dignum mihi visum est, quod in literas referetur, ex quo manifesta elucet fides commercij hominum, vbi nunc piscium coëunt agmina. Postea idem amnis cum maris sinu concorporatus, praeuehitur Frisiam, deinde praeter Flielandiam, ab ostio eius Fleuo cognominata*m* insulam, in Septentrionalem Oceanum exit, quo loco fuit & castellum ostio congnomine, Fleuum, vt Tacitus testatur, quod non contemnenda ciuium Romanorum & sociorum manus incolebat, Oceani littora praesidens, in quo Olennius aspetrimus Frisiae exactor, qui importuna sua auaritia exitium cohortibus Romanis sparsim concisis pererit, aegrè fuga conseruatus est. Iam tempus est vt promissum exoluam, & discordias, si quae videntur, componam. Inprimis offert se Virgilius Poëtarum princeps, qui bicornem facit [+] Rhenum, vt & Asinij auctoritate Strabo geographus (qui omnes principatu Augusti Caes. vixere) & quidem rectè ac cum fide, nondum enim à Druso ducta fossa tertium fuerat exiturus in ostium, soliusq́ue tunc Batauiae, absque caeterarum insularu*m* complexu, fines circumscribebat Rhenus.

[+]Hat.

[+]Campi.

[+]Ph. Morus.

[+]Rhenus rectè bicornis.

Ausonius Burdigalensis tamertsi bicornem illum appellet, secutus exemplum Maronis, Caesaris tamen opinioni insistere, diuersaq́*ue* illi tribuere ostia videtur ex professo, quum inquit Rhenum alloquens eiq́ue Mosellam suum commendans, his verbis:

*Cummunesq́*ue *vias diuersa per ostia fundet.* [+]

[+]Ausonij versus.

nisi diuersa vocarti in diuersam orbis plagam erumpentia, quando vnum in Britannicum, alterum in Septentrionalem defertur Oceanum, nempe quod Drusianam in fossam deriuatur, de quo postremo sensisse Claudianum non ambigo, siquidem Cimbricu*m* cum Septentrionali mari idem est. [+] Plusculum difficultatis primore fronte ostendit Taciti dictio, qui duos extimos cursus recensere contentus, medium reticet, quòd sufficeret statuere bipartitam aluei diuisionem apud principium Batauiae van Vahalim Belgicae orae terminum, & Rhenum pòst Iselam dictum, qui Fisiam Germaniamq́ue terminaret, ex eoq́ue colligere videor tunc temporis medium alueum habitum fuisse loco riui ex illo flumine deducti, praecipuumq́*ue* honorem in Drusi gratiam & ob rerum gerendarum opportunitatem Iselae adscriptum tributumq́ue: qua re iniuria Rheni medio alueo illata est grauis, qui de possessione nominis deturbatus & quandam capitis diminutionem passua fuit non suo merito: itaque patientiae victricis ope proteruiam sibi factam contudit, ac superauit, nomen pristinum retinens, quod alteri detractum est. Venio ad Melam, in quo plura obseruationis indigent & [+] explicatonis, siquidem illud, *haud procul à mari*, parum attentè aut verè dixit, quum centum fermè passuum millibus spatium illud metiatur Plinius, Caesar octoginta millibus, hic fortassis iuddicium dimetientis rectà, ille amnis cursum secutus. Illud verò, *huc et illuc dispergitur*, extulit, pro, in duos se alueos diuidit. Quod deinde sequitur, *donec effluat Rhenus*, parum ex fide dictum est, si de Vahali intellexerit, quippe qui non semel nomen mutat: sed si de medio ostio loquitur, verissimè sensit, ac tum oscitantiae & supinitatis

[+]In Tacit verbis difficultas.

[+]Melae verba expenduntur.

incusandus fuerit, qui Vahalim praeterierit indictum: nisi caussemur deesse quippiam, quod perfugium solet in nodis & difficultatibus scriptorum frequens esse, aut nisi ex narrantium fide perperam acceperit. Postremum illu, *vbi* + *campos impleuit, Fleuo dicitur*, disertè exprimit vocis Fleui etymon, atque ostendit aestuarium illud fuisse: quoties enim mare accedente aestu in terras se recipit, easq́ue operit, &, vt verbis Melae vtar, campos implet,vulgaris lingua id dicet, fleut, hoc est, maris aestus increscit, inde Fleuum originem ducere, & campos inde fuisse completos ac fluitasse, atque inde paulatim creuisse vastitatem illam, quam hodie videmus, sinus Batauici, absumpto immenso terrarum spatio, intelligimus. insulam verò cognominem quam amplectitur, Flielandiam hodie dictam exprimit, quam inter & Scellingam è vasto lacus spatio in arctum copias suas contraxit amnis, collectisq́ue in vnum omnibus aquarum viribus in Oceanum tandem Cimbricum se effudit: qua parte multum detriuit maris auiditas. memini namque à Boschusio viro praeter generis nobilitatem, praeclarae fidei manifesto, se in archiuis reperisse, quod intra tertium saeculum, tantum spatij fuerit pratis nunc mari haustis, vt co*n*nuehendo foeno instructa plaustra, vix ter in die aestiuo iter vltro citroq́ue conficere potuerint: ea hoc tempore loca (vt res mundanae aliud nil sunt quàm aestuaria & reciprocae vicis ludibria quaedam) iterum vadosa fieri, incrementumq́ue accipere, praesertim quâ Tessalia proxima adiacet, benignitate quadam Naturae, non perpetuò indulgentis auiditati + maris. Locus verò Caesaris de Mosa perplexior apparet, plusq́ue in recessu celat, quàm fronte ostendit. Nam & + Heroldum in errorem praecipitauit, qui illud, *parte quadam Rheni recepta*, ad Mosellam transfert, qui apud Confluentes Rheno commiscetur: & alijs occasionem lubrici assensus in errorem facilè praeberet, existimaturis Caesarem Batauia accipere pro ea insula quae Bommelerwaert hodie dicitur, id enim in speciem sonant illa verba, *Mosa parte*

+Fleui etymon.

+Caesaris locus.

+Heroldus hallucinatus.

quadam Rheni recepta, quae appellatur Vachalis, insulam efficit Batauorum. Siquidem territorium illud Bommelianum illinc Vahali ambitur, hinc Mosa apud Herwerdum recepta Vachalis parte circuit, quos Loeuesteinum coniunctis aquis in gratiam redigit & consociat. Verùm enimuero Caesar quum partem Rheni Vachalin dictam nominat, subindicat superesse & alteram partem, dubium tollens ho*c* ispe quod parti nomen diuersum ac secretum ab altera tribuit. Quod autem in plures diffluere partes, multasq́ue & ingentes insula facere Rhenum dicit, de Mattiacorum insulis, hoc est, Selandicis interpretandum haud dubiè erit; + nulla enim ratione aptari ad alternum ostium potest: quippe è vasto lacu in fauces insulae arctatum, vnoq́ue ore Oceano infusum, vti Mela docuit: at Vachalis seu Mosa olim haud perinde nudus ab obiectu littorum, vt nunc est, incurrebat in insulas illas varijs appellatas nominibus, atque ita multis capitibus siue ostiorum decursibus in mare influebat. Noui qui ostio Fleuo ista transcribere voluerunt, quasi inter insullas Frisiam praetexentes Isela exursibus varijs exonerari potuerit, sed manifesto tenentur in errore, quòd insulae illae aut Frisiae contiguae fuerint, vt illorum & nostri Annales loquuntur, aut breuibus vadis & aestuarijs coniunctae, vnde manet in hodiernum vsque diem locis illis vadosis nomen, **Twat**, hoc est, Breuia seu vada: alioqui insula quae inter caeteras + Ouorum cognomine nobilis est (vulgo **Eyerlandt**) Caesaris dicta confirmare poterat, qui ex insulanis illis quosdam ouis alitum vitam extrahere scribit: id quod Oonis atribuit + Mela, qui Sarmatiae obiectas eas insulas ait, quarum incolae auium palustrium ouis alantur, nominis rationem aperiente ipsa voce □□ν, quae apud Graiorum gentem ouum denotat.

+Selandicae insulae.

+**Twat**; i. breuia. Onorum insula.

+Oonae insulae.

Cap. IX.

*Quòd Batauiam Franci inuaserint et possederint. Qui fuerint Franci, déque eorum sedibus. Item de Francis Ansuarijs et Salijs, deq́*ue *lege Salica.*

POSTQVAM Romana res propter inexpiabilem erga Christianos saeuitiam, & belluina maiorem tyrannidem, atque inaudita scelerum exempla, vindicem in se Nemesin concitauit, iustamq́ue prouocauit caeli iram, immanes gentium & solo etiam monine terribiles species, imperio tam lato ac potenti illusuras, Deus vndecunq́*ue* exciuit, quae prouincias tanquam Penthei artus quosdam discerperent laniarentq́ue. Nacti itaque oblatam diuinitus occasionem + Franci, qua triginta Tyranni agebant, ferebant, ac distrahebant imperium, Batauiam occuparunt, diuersis Regibus seu ducibus ac praefectis vsi (nondum enim Capillati Regis + imperium sibi adsciuerant) vt in diuersos populos erant diuisi, circa annum ducentesimum septuagesimum tempore Constantij Caes. idq́ue hyeme aspera atque ita saeua, vt per + Rhenum gelu adstrictum vndique eò affluerent. Sed eos ad deditionem captiuitatemq́ue compulit Constantius fatali caeli mutatione & quidem repentina adiutus, quando vi + subita ventorum imbriumq́ue soluta glaciei compago reditum illis intercluserat, ac hosti obiecerat, quod Panegyrici auctor his verbis testatur. *Quid commemorem immanem ex diuersis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus illexerat, vt insulam (quam diuortio sui idem amnis complectitur) pedestri agmine ausa, repentè laxato flumine clauderetur, et dimissis statim obsessa nauigijs se dedere cogeretur.* Et iterum. *Terram Batauiam à diuersis Francorum Regibus occupatam, omni hoste purgauit, nec contentus vicisse, ipsas in Romanas transtulit nationes, vt non solùm arma, sed et feritatem ponere congerentur.* Rursum alius Panegyristes. *Multa Francorum milia qui Batauiam aliasq́*ue *cis*

+Franci Batauiam occupa*n*t.

+Rex Crinitus.

+Rhenus gelu concretus.

+Francos debellat Constantius.

Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit. Tertius item. *Purgauit ille Batauiam aduena hoste depulso.* Testatur id ipsum Eumenius Rhetor, qui sub dextera Constantij Batauiam squalidum caput syluis & fluctibus exerere ait. Ea de caussa subactis Francis Rhenum in Batauia + opportunis ad arcendum hostem castellis Romani muniuerant, vti ostendit Panegyrista ad Co*n*stantinum his verbis. *Hinc per interualla disposita magis ornant (Batauiae) limitem castella, quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, tot nostri greges flumine bicorni mersantur.* Quin vt meliùs etiam Batauiae consultum esset, constratis armatisq́ue nauibus ad prohibendas + vndecunque hostium incursiones Rhenum Constantinus obstruxerat, vti Mamertinus aut Belga orator in Panegyrico declarat hisce verbis. *Quippe cùm totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, et ripis omnibus vsque ad Oceanum dispositus miles immineat.* Quid, quòd per abscentiam Constantij patris alijs bellis occupati, quum rursus foederu*m* obliti Franci extollerent capita, seq́ue contempta filij constantini + adolescentia erigerent, hic prospera vsus fortuna, copijs eorum caesis, duos gentis Reges Ascaricum & Radegysum in ipsis imperij & iuuentae cunabulis cepit, & famoso + supplicio in eorum capita luden, bestijs obiecit, vt Nazarius & Eutropius scriptis testatum reliquerunt: quod Panegyrista etiam his vebis clarum facit versa ad Constantinum apostrophe. *Affecisti poena temeritatis reges ipsos Franciae, quòd per absentiam patris tui pacem violauerant; non dubitasti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia et inexpiabiles iras, ideoq́*ue *tantum abest vt Rheni amnis transitu*m *moliantur, vt magis adempta potestate desperent* Alius Panegyrista principatu etiam Diocletiani Imp. Francos Batauiam insedisse loquitur, quoando altioribus curis occupatio illo, Maximianus Caesar pro collega adscitus in imperium, suscepra expeditione gloriosa, Batauiam exactis Francis vindicauit, ac barbaros syluarum perfugijs se

+Castella Rheno imposita à Romanis.

+Nanes co*n*stratae Rhenum tuentur.

+Franci rebellant.

+Francoru*m* reges bestijs obiecti.

+ occulentes, ad deditione*m* compellendo purgauit. At enimuero Franci postquam semel patefacto aditu Batauiam tenuere, saepiùs licet repulsi, iterato marte repetiuerunt, Horatiani + illius canis non absimiles, quem à gustatu vncti corij nunquam absterreas, nunc caedendo, nunc vicissim crura sagittis praebendo, & paullatim proxima quaeque incursionibus carpendo sui iuris fecerunt. Gens namque illa suis nunquam contenta limitibus, alieni appetens, dominandi libidine (quae per se inexplebilis est) longè lateq́ue finium suorum pomaeria propagare: Frisiorum, Tencterorum, Vsipetum, Ansuariorum, & Sicambroru*m* loca occupare, ad Amasiam & Visurgin vsque, quorum marginibus contineri non + potuit indomitus ille furor, quin ad Albim vsque se extenderet, atque inde digressus ceu continenti incendio in viciniae penetraret viscera, ac primùm in Vbios profecta, mox superata Rheni ripa Coloniam Agrippinam opule*n*tissimam munitissimamq́*ue* vrbem, graui obsidione pressam captamq́*ue* deleuit, Ammiano teste, Iuliani Caes. principatu, qui firmata cum Francis pace eam recepit: paullo pòst absente longiùs Iuliano, Galliae tractum ad Mosam supra luliacum depopulati sunt, postea etiam Mogontiacum, Argentoratum, Vangionas, Nemetas oppressere, Turingiamq́*ue* & Franciam à se Orientalem respectu locorum situs nominatam inuasere, circumlatis armis quò spes praedae & victoriae dulcedo + inuitabat, tam felici successu, vt postea Byzantinu*m* quoque imperium, Orientis lumen, ad foedus commouerint secum iciendum. Rursus eadem natio transito Rheno per Toxandrios, + Neruiorum & Treuirorum, fortissimorum populorum, agros cultoribus vacuos ab vastitatem, & occisorum stragem, vt veri fit simile, belli iure possederunt: iterumq́ue intra paludes suas Romanorum armis compulsi, aliquamdiu quieuere, donec assensu Maximiani Augusti in amicitiam recepti, ditionies illas vacuas obtinuerunt: quod Panegyrici Maximiano dicti auctor disertè exprimit. *Tuo*, inquit, *Maximiane Auguste*, *nutu*, *Neruiorum et Treuirorum*

+Franci Batauia expulsi à Maximiano.

+Franci saepe victi Batania*m* repetunt.

+Franci ad Albim vsque.

+Franci Byzantinis formidabiles.

+Fra*n*ci in Neruios et Treuiros.

aruaiacentia laetus, postliminio restitutus et receptus in leges Francus excoluit. Porrò Gallieni Imp. hominis popinae & abdomini nati tempore coepit Francorum nomen increbrescere, ac in sermonis hominum celebritatem peruenire. Eos auxiliares sibi adiunxit armautiq́*ue* co*n*tra Decius suscepta expeditione Posthumus vir bello fortissimus, qui Gallias toto septennio sanctissimè rexerat, vt Trebellius Pollio memorat. Demum etiam in Gallias victricibus armis ea gens + debacchata est, domitis longè lateq́ue omnibus, & nominis terrore ac potentiae perculsis, inuitata praecipua soli Gallici vbertate, vt relictis, paludibus, & solitudinibus suis foecundissimum solum possiderent, quod de Germanis transrhenanis, hoc est, ipsissimis Francis (vt id huc referam) Cerialis apud Tacitum ait. Quapropter summo iure vicinitas + Francorum non Saxonibus modò & sueuis suspecta fuit semper, si Hunibaldo fidem dabimus, sed Romainis quoq*ue* & Graecis, vt Einhardus Caroli Magni scriba reliquit testatum, nato etiam indè prouerbio Graeco, quod recitat iste huiusmodi:

+Franci Gallias denastant.

+Francor*um* suspecta vicinitas.

□òν □ρα□□□ν □□λον □χης, □ε□τον□ □υ□ □χης, id est,
Francum amicum habeto, at non vtcinum. +

+Prouerbium.

Cui dicterio occasionem iustam dedit gentis rapacitas: nam vt quaeq*ue* natio Francorum fines attingebat proximè, ita prima victorum armis obuia & subacta fuit. Eam paroemiam agnouit & Vrspergensis Abbas. In quantam verò potentiam creuerint posteris saeculis, vel ex hoc solo Agathiae + discas testimonio, qui legatos ab ipsis Romam ad Vitigin Gothorum Regem à Belisario obsessum refert missos, policitis se si in dominationis societatem reciperentur, cum quingentis armatorum milibus in Italiam descensuros in eius auxilium. At illi perfidiam veriti, quae in regni societate + plaerumque adest, oblatam conditionem respuere. Tandem tamen Gothi eam Galliarum partem, quam inter belli primordia subegerant (quod ab illis in Italia gestum est) ne sibi cum gemino hoste res esset gerenda, Francispacto foe-

+Francor*um* potentia.

+Regni societas infida.

dere + permiserant, adhibito huc Iustiniani Imp. assensu, sactum approba*n*tis, perpetuaeq́*ue* possessionis diplomate confirmantis, vti Procopius memorat. Quo factu*m* est vt Phocaïca colonia Massilia, maritimoq́ue omni Galliarum tractu potiti + fuerint Francorum Principes, constituta apud Arelate vrbem solij principalis ac splendoris equestris sede, vbi & aureum illis nummum cudendi è natiuo Galliarum metallo + cum sua effigie, praeter aliorum Regum ac Principum mote*m*, qui Imperatoris effigiem ectypa*m* vsurpabant, ius praerogatiuum indultum fuit. Neq*ue* intentata*m* ijdem reliquere Britanniam, si Panegyristis credimus. Miru*m* verò & inauditum incredibilis audaciae exemplum Panegyrista commemorat + de hac gente: Captiuos aliquot Francos in Ponti faucibus corripuisse nauigia praedatoria, ijsq́ue Asiae & Graeciae oram depopulatos, plerisque Libyae littoribus appulsos, Syracusas inclytam naualibus victorijs vrbem cepisse, atque immenso itinere peruectos Gaditani freti angustias euasisse: ostendentes temerario euentu nihil pyraticae desperationi clausum esse, quò nauigijs pateat accessus. Hinc est quòd Panegyrici Constantino dicti auctor vocat Francos sui prodigos trucesq́ue, quòd contemptu vitae lethalibus vulneribus ac mortibus sese offerrent, magnaeq́*ue* molis esse fatetur, eos vel superare vel capere. Sed in tanta fortissimae ac bellicosissimae nationis luce, quid verba fundere immoderatius, quídve immorari prolixius satago, quum versetur omnium manibus Ammianus Palatinae historiae scriptor, qui abundè docebit auidum cognoscere Francorum res lectorem, instructumq́ue copijs dimittet. Extant & Panegyrici scriptores illis attestantes, atque inter recentiores Rhenanus, qui plaeraque illorum gesta in aceruum collegit vndecunque, & operae compendium alijs laborem fugientibus praeoccupauit. Illud verò silentio transire nequeo, Regnum + Austrasiae (quae & Teutonica Francia vocabatur propter linguae Germanicae vsum) quod complexum fuit quidquid secundum Rheni ripam Belgicae nomine Romanis dictum

+Francis possessio Galliarum confirmata diplomate.

+Arelate.

+Francis regibus concessum cudere aurum.

+Francoru*m* audaciae exemplum.

+Austrasiae regnum.

longissimè excurrit, à Iustiniani principatu ad Othonem primum Germanorum Imp. penes Francos fuisse indubitatò: quamuis nominatim Regum Ducúmve series & propago recenseri nequeat, siue ob temporum barbariem & iniquitatem, siue ob assiduas bellorum calamitates, gentibus se vndarum ritu superuenientibus, penitus obliterata, quod ipsum Platinae & Riccij testimonio aliorumque clarescit. Des res à gente clarissima gestas deponam è manibus, quòd institutae historiae ratio id postulet, neq*ue* inhaerere his patiatur, potiusque collocanda videtur opera in ostendendo, qui, vnde orti, vnde nomen traxerint, quas sedes principiò tenuerint, vnde tanquam è lare bella finititmis semper faciendo, Belgium & Germaniam cùm inferiorem tum superiorem suae ditioni subiecerint, Galliam sub leges redegerint, peruaserit Italiam, Romanos fasces & imperij ius ad se transtulerint, aestuque furoris euexti (vti Nazarius inquit) Hispanias quoque infestas habuerint. Francos ergò, (vt à nominis etymo veroque proloquio multi ordiuntur) ob immunitatem tributorum ac libertatem, bellicae virtutis [+] praemium, inuento à se cognomine dici coepisse, Francicorum Annalium concinnatores (religio enim mihi fuerit scriptores nominare, qui fidei historiae manifestarium naufragium fecere) commenti sunt impudenti mendacio. Fabulantur namque Valentiniani tertij Imp. aetate, Francos huiusce nominis ius vsurpasse, postquam Alanorum ferociam contuderant, prouocatos allectosque edicto Imperatorio, quo decennalis immunitas his qui Alanorum arma compressissent, propostita fuerat: Ea verò gente ad occidionem interempta penitusque deleta, illos promissi compotes quum repeterentur ab elapso decennio tributa solita pender, longinquae libertatis insolentia, quae animos illis fecerat, stimulatos, vindicias secundum libertatem armis tueri institisse. In qua fuisse opinione inuenitur Paulus [+] AEmylius luculentus historicus, cuius non grauabor verba propter Romanae linguae puritatem & eximium decorem

[+]Franci vnde dicti.

[+]Pauli AEmylij de Francis opinio.

adscribere. ‘Franci, inquit, se Troia oriundos contendunt: ea capta incensaq́ue nobilissimam ciuium manum, quos ferrum hostium ignisq́ue non absumpsisset, duce Fancione ad Maeotin paludem se contulisse, nec procul ab ea vrbem condidisse, quam ad Valentinianum vsque Caesarem Valentiniani filium incoluerint. Ab co primu*m* honore auctos, ac in decem annos immunitate donatos, quòd rebellantes Alanos in deditionem Romani nominis redegissent; deinde cùm circumacto eo temporis spatio ad vectigal pensitandum reuocarentur, imperiumq́*ue* detrectarent, sedibus pulsos, duce Marcomiro in eam Germaniae regionem, quae nunc Franconia est, concessisse. Hactenus ille.’ Quibus lectis, quum eodem delirij iure perfusum animaduerterem virum eloquentiae laude inclytu*m*, eodem inquam, quo caeteri imbuti, Troianae faecis relliquias in Maeotidos paludis limosas voragines seposuere, vbi conditat vrbe consederint; coepit me pigere ac pudere quoque tanti viri, qui desultoria vsus leuitate, nihil supra vulgum & nugiuendos sapuerit, neque viderit vsquam scriptorum alios profugos, Troianos nominari, quibus saluis & incolumibus incensa patria abire co*n*cessum fuerit, praeter AEneam & Antenorem, proditores patriae, quorum domicilia, suspenso maculosae pantherae exuuio, vt internosci possent, discreta, ipsos cu*m* clientum grege in tuto statuerint. Quis vsquam Sicambriae ad Maeotin mentionem apud vllum Geographum fieri legit? quis Troianorum exsulum coloniam eò loci deductam reperit in historijs? Accedit quòd è Panegyricis, Ammiano, alijsq́ue scriptoribus, non vno saeculo priùs quàm Valentinianus imperarit, Francos nominatim discere potuerit, si accuratè, & non oscitanter vetusta expiscari lectione studuisset. Atque interim consimilia AEmylio chartis illinere non piguit Gaguium & AEneam Pium id nominis beneficio Valentiniani Imp. impositum Francorum genti commentos, siue quòd feroces & nobiles Attica ingua Franci dicere*n*tur (quod vbinam lextum vsquam sit apud idoneum

& classicum scriptorem, nescire me libenter fateor) siue à tributi remissione & libertate accepta. Quanquam posteriori [+] rationi citiùs subscribere velim, si minutius exige*n*dum sit vocis etymon, vt Franci dicantur, quasi *sry on cy*, nimirum à censu (quod *cy* sonat) & vectigalibus immunes: alioqui [+] videri possunt appellati veluti, *fry ansi*, Fransi: vocabulum autem *Ansi*, Gothici idiomatis proprium, denotat eos [+] qui ceteros mortales fortuna & opibus antecellu*n*t, Heroüm & Semideorum conditioni proximi, velut humanae sortis terminos egressi: vnde corrupta vox vernacula *Ansos* & additione aspiratae *Hansos* nominat proceres communi fortuna maiores. Mirum verò egregios viros & doctos stulta ac superstitiosa insania delibutos originem inclyti nominis ad Francum, quem alij Francionem nuncupant, fabulosum atque ementitum Hectoris filium, gentis auctorem referre non eru buisse: cuius nominis etymon lepidè Petrus Ronsardus [+] poëta Gallus appellatum à veteribus Astyanacta Francum, quasi □ερ□□□ον, hoc est, hastigerum scribit. Illorum autem vecordiam secutus poëtico more Sabinus, ab Hectorea orgine natos Fra*n*cos nominat. Paullo ante meam aetatem Ionannes Marius, titulo tenus Galliarum illustrationem professus, densissimis potiùs eas tenebris inuolutas obscurauit, editis impudentissimis ineptissimisq́ue commentis, quanquam à vulgo Gallorum impesiùs laudari meruerit, vt est cuique genti prona fides in laudem (liceat mihi Scoonhouij verbis dicere) gloriamque suae originis. Praeli operas adhuc redolet Rofiniaci Praesidis Burdegalensis, [+] omnifariae lectionis viri, opus De regnoru*m* origine, plaeraq*ue* omnia è Beroso (cui dignum patella operculum commentator Anius obtigit) Manethone, alijsq́ue eius farinae nugonibus ac fabularum textoribus consuta & inculcata identidem repetens. In eo opere vt viam muniat Francorum origini, istud axiomatis loco proponit, sed Berosiana fide. Cimmeriorum sobolem longè lateq́*ue* per cunctas Europae regiones dispersam, diuersa affectasse nomina, his Cimbro-

[+]Francorum etymon.

[+]Cy quid?

[+]Ansi qui?

[+]Petrus Ronsardus.

[+]Rosiniaci liber De regnorum origine.

rum, illis Sicambrorum, alijs Francorum appellationem sibi ex vsu singentibus. Quod axioma clariùs exponit postea his verbis. *Nec mirum videri debet Francos olim diuersa nomina sortitos, modò Cimbri, modò Salij, modò Sicambri, modò Franci et c.* Illo posito tanquam insuperabili axiomatis muro, subijcit: *De Germaniae statu ante Augustum nihil certi posse ex historijs statui.* Vnde ergò ô bone tibi est altissima illa Regum Bosphoranorum series; quam ex Hunibaldo certam & mille propè annorum curriculo infractam, nec vsquam intercisam contexis? Subdit, sed quod nemo sanae mentis asserat, Straboni me*n*dacium impudens ac praesentarium impinge*n*s, quippe nusquam in eo Geographo lextum, in haec verba: *Porrò de Francorum antiquitate id ex Srabone, qui tempore Augusti scripsit et militiam vnà cum Romanis secutus est, colligitur, Francos Vindelicis, hoc est, Bauaris coniunctos esse.* Verùm manifestè falsa, & quae haud dubiè alieno errore deceptus exscripsit, oppugnare, degeneris esse animi duco. Adfert coniecturas idem auctor quasdam non ineptè, de Sicambria à Francis habitata, de paludibus regionis, sed malè, si in corollam transferantur, vinculo haesuras, diffluxurasq́ue citiùs quam scopae dissolutae. Nuper quoque exortus fuit temerariae stultitiae homo qui Laodamantem cum Astynacte eundem, cognomento Francum, ab excidio Troiae patria extorrem, Sicambriam, quae eadem Buda sit, in Pannonia condidisse, gentis à se nominatae ducem fecit. Omnibus verò mendaciorum [+] facem praeluxit Hunibaldus monachus, nisi me fallit coniectura, aequalis eorum temporum quae Clodouaeum lustralibus vndis tinxerant. Is namque in somniculoso illo suo, vti suspicor, lustro desidens, & veluti extra se raptus, nescio quid non somniorum deliriorumq́ue ex altissimo atq*ue* adeò inexhausto, non Democriti (in quo veritas scaturit) sed Troïcarum reru*m* puteo, meras fabulas eructante, deprompsisse legitur, vt gentis Francicae aborigines omni antiquitatate priores faceret, mangisq́ue praeconijs exornatos daret.

[+]Hunibaldus monachus.

Cuius conatus & studium Trithemius, & ipse monachus, vt in maius tolleret, decem & octo illius historiarum, aut deliramentoru*m* veriùs, libros in epitomen concisos se contraxisse testatur, haud veritus illum solidum Francorum historiographum appellare, nimirum iuxta prouerbium, Cretensis Cretensi palpum obijciens. Vsqueadeóne omnes collatis quasi per satyram sententijs fabulae & commento tam impudenter fauere in animum induxisse? neminem vnum repertum qui veram & geniunam gentis originem & nominis occasionem studuerit indagare, ac veritatem ipsam auribus approbare? quum nusquam interim ex Homero, Colutho, Quincto Calabro, Darete Phrygio, Dictye Crentensi, & Higino, qui vel Troianas res scripsere, vel principum virorum genealogias literis mandaru*n*t, alium Hectoris filium etiam nothum, docere queant, praeter Astyanactem, qui & Scamander nuncuptatus, fuit, & Laodamantem, si Dictys vera narrat: interim gloriosum illum & inaestimabilem aureae libertatis, tantopere omnibus nationibus per vulnera & mortes expetitae titulum reformident ac silentio obruant. Certè in his qui de se tanquam primigenijs Francis, si dijs placet, nimis inuerecundè gloriantur, & vanissima quaeq́ue scriptis produnt, quid potissimum incusem nescio, latae´ne culpae ac caecitatis cuiusdam sint arcessendi, an damnandi impietatis, an vtroque pariter crimine aspergendi? Nimirum quis non animaduertit praeposteram nationis & peruersam obstinationem, quae potiùs quàm vt à barbara scilicet Francorum gente oriundos se agnoscat & profiteatur, meris somnijs & plus quàm anilibus Cascorum deliramentis mauult aurem praebere, fidem adferre, chartas scriptis onerare, quàm verum expendere: mauult periurae, perfidae, incestae, & patriae proditrici genti originem acceptam ferre, quàm optimis legibus institut*a*m, Christianam, [+] sanissimae opinionis & moratam nationem (quas dotes omnes Francis adscribit Agathias) agnoscere. Prionde impietatis tantùm non cum malignitate coniunctae reos

[+]Francorum laus.

teneri autumo, qui progenitoribus suis tam malam reponant gratiam,v t quorum virtute creuerunt, & in illustri positi sunt, quibus claritatem omnem, legum cultum, vitam denique ipsam debent, de illorum magnificentia & decore [+] derogent. Nam quòd è Manethonis AEgyptij, hoc est, impostoris scripto deliro, & si nominis vim spectemus, insano fabulantur gentis auctorem Francionem, qui Celtis imperarit, non vident vecordes homines & Melampodis ad hanc rem operâ indigentes, se imperitiae pariter & impudentiae conuinci, dum originem suam, hoc est, Francicam è Celtis asserunt, nec animaduertu*n*t è Germanis, qui Celtae sunt (vt peculiari capite illi rei dicato ostensurus sum postae) tanquam fonte eam arcessere, id quod obstinata quadam peruicacia [+] obnixè respuunt. Vt ergò ad rem redeam, Franci postquam opes eorum conualuissent, & seruitij iugiq́ue taederet Romani, ac dominatus cupiditas animos faceret, nomen sibi ipsi à ibertate crearunt, antiquata communi illa Germanorum appellatione. Putat Bodinus vir eximiè doctus, sed falsus hac in re, vocabulum Franci Germanis vsitatum quidem, sed purè puteq́ue Gallicum esse affirmat, quasi nostrás ligua non etiam Francum nominet liberum & immunem. Abbati Vrspergensi Troianam originem renunciamus, Bellaio à Phrygijs, Lazio à Frisijs ortum nominis & gentis repetentibus. Sunt qui è Scythia eorum asserunt ortum, quod rhythmici quidam vates augurantur: nisi fortè Scytharum tam latè patuit nomen, vt Germaniam [+] quoque inuoluerit, vt Plutarcho placet, neque dissentit Plinius. Albertus Crantzius è Scandinauiae, gentium officinae, latebra primos eorum natales educit: cui subscribit & Turnebus. Ceterum quia animaduerto nemine*m* hactenus certos constiuisse fines aut veras determinasse regiones tam inclytae & rerum gestarum memoria illustri nationi, age, primus ego triplici istud via tentabo aggredi, conatus omnis in laude erit. Ac primum omnium è veteribus illis Caesare & Corn. Tacito docebo & ob oculos ponam, qui fue-

[+]Manethon.

[+]Franci à libertate dicti.

[+]Scythia etiam Germaniam comprehendit.

rint Germani, qui adoptiuo francorum nomine celeberrimi vbiuis terrarum euasere, & quorum amnium ripis inclusi, tanquam in pinace, finitoris chorographíve ad exemplum proponam: deinde è posterioris seculi classicis atque irrefragabilibus auctoribus eos illa aetate, qua vixere, Francos appellatos comprobabo: praeterae quos illi vicinos confinesq́ue populos vel vno nomine complexi fuerint, vel socios adiunxerint, postquam iuxta superiùs memorati prouerbij fidem, gems ista, vt erat inquieta, paullatim consinia voraginis instar hausit atque subegit, in quadrum redactos designabo: demum è soli paludosi, (quod cuncti scriptores vno ore loquuntur) natura propositum nonstrum vrgebo. Postremò de Salijs Francis Ansuarijsq́ue hactenus incognita in lucem proferam, aequos lectores id priùs rogatos volens, vt posita maleuolentia & suo cuiusque gentis studio, maximo recti iudicij hoste, candidè expendant atque aestiment priùs, quàm in praecipitem iudicij aleam eant. Francos haud diuersam, imò eandem esse cum Germanis gentem, fert animus vberiùs apertiusq́ue cognitionem hac de re meam in tanta eruditi seculi caligne explicare, nullamq́*ue* aliam à Tacito & à Caesare plaerisque in locis, Germanorum vocabulo intelligi, quàm quos dixi, vt planissimè statuendum sit à praedictis scriptoribus Germanos appellari, quos consequentis ac posteri temporis auctores mutato nomine Francos vocitarunt. Porrò haud otiosè adiecta à me sunt in Caesaris mentione verba illa, plaerisque in locis, ad defugiendam contentionem ac certaminis occasionem: siquidem Caesar cum ceteris scriptoribus agnouit etiam superiores inferioresque Germanos, cum quibus bello decertauit, à [+] quibus nostri (qui mihi materiam hanc scribendi praebent, tertijq́ue vocari possent) penitus sunt diuersi atque alieni, quippe duobus clarissimis fluminibus Rheno & Albi, illo tanquam cardine, hoc decumano limite, finiti atque inclusi: quando inferiores à se debellatos libri secundi inito Caesar memmorat, superiores simili calamitate affectos cum rege suo

[+]Germani superiores et inferiores.

Ariouisto, in extremo primo libro scriptum reliquerit: atq*ue* istius rei ignoratio erroris magnaeq́ue confusionis caussam plaerisque scriptoribus hac aetate praebuit, ad Alemanicam [+] nationem cu*n*cta indiscriminatim referentibus. Germaniam igitur (de qua sermo hic mihi instituitur, hoc est, quam ego seminium & genitale Regum Franciae aruum disertè aio) Batuaiae solo penè contiguam, quippe amne duntaxat Rheno diremptam, è Tacito fidelissimo historiographo & Belgicarum rationum procuratore liquet planissimè, cuius vt in rem praesentem veniam, è secu*n*do libro verba adscribam. *Rhenus vno aluco continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatq́*ue *nomen et violentiam cursus, quâ Germaniam praeuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior affluit, verso cognomento Vahalem accolae dicunt etc.* In quibus verbis nec viuam, si quid obscuritatis aut ambiguitatis sedere videam, quod sententiae nostrae refragari aut aliquo modo eam infringere possit, nisi si quis in scirpo nodum quaerat, aut data operâ publicae caussae praeuaricatorem agere praesumat, aut velut Atlantico in specu positus, solis se iubar oculis inimicum ferre non posse causetur. Res itagque sic se habet, hîc loci obiter repentenda, tametsi opportuniùs alibi detexta. Drusus alta mente bellum [+] in Cheruscos Germanorum versus Albim extremons, cladisq́ue Romanis illatae auctores, cogitans, expeditissimam breuissimamq́ue ad id patrandum viam meditatus, explorata priùs regionis natura, didicerat Salam flume*n*, nunc Isalae appellatione notum, duobus à Rheni cursu miliaribus discretum, in Septentrionem suas aquas euoluere, Oceanoq́ue illi insinuari. Prionde pacatis circumcirca rebus, ne segni otio marceret miles, intermedium illud telluris spatium, exercitus sui manibus ducta profundiore fossa (quae ab eius nomine Drusiana audijt) egessit perfoditq́ue, communito atque perfecto opere Rhenum in Salam effudit, atque ita duobus alueis prioribus Batauiam circumscribenti-

[+]Germania Batauiae contigna.

[+]Gherusci extremi Germ.

bus, tertium adiecit, à scriptoribus Strabone Tacitoq́*ue* Rhenum vocatum, qui Germanicam oram definiens, axemq́ue Septemtrionis respiciens, cum Vahali Belgicam oram lambente & in occasum vergente, normae in modum exactè Batauorum insulam pariter determinant. Liquet ergò eo alueo ceu termino Germanoru*m* fines occiduos praetexi includiq́ue: quandoquidem non ambiguè loquitur, à Drusianae fossae capite, ad exitum vsq*ue* fluminis in Boreale*m Oceanum* excurrere Rhenum, quo tanquam cardine Germania, quàm lata sit, definiatur. Hîc mecum consideret studiosus lector, quod à nemine huc vsque obseruatum scio, qui sint quos Tacitus Germanos cis Rhenum colentes appellet: [+] eum dubitationis scrupulum eximit ductus ille fossae, qui Transhenanam Germaniae oram à Cisrhenana bipartitur, illam Transisalanam, hanc Velauiam nostra tempora nuncupant. Necessario namque istud de posteriore sanciendum constituendumq́*ue* est, quae antè repetitam toties scrolbis egestionem ac terrarum abscisionem socia, indiuidua, & connexa alteri ab omni aeuo fuerat, ex qua auxiliares tumultuariasq́ue Germanorum cateruas cis Rhenum colentium, Au. Caecinnae legato Germanicus Caes. tradiderti, vti totidem penè verbis à Tacito relatum est. Quòd autem sedes Germanorum à Rheno initium sumpserint, & ad Albim vsque agros continuarint, disertis verbis Geographus Strabo libro septimo profitetur. □νωρ□ζονται, inquit, □ι□ερμανο□ □π□ τ□ν □□βολ□ν τ□̃ Ρήν□ λαβόντες τΙι□ □ρχ□ν μέχρι τ□̃ □λβιος, id est. Notum est & manifestum Germanos à Rheni ostio initium capere Albi fluuio tenus. Paucis verbis testatum facit fidei praeclarus scriptor, quicquid nationum & terrarum duos memorabiles amnes interiacet, Germaniae appellatione in genere comprehendi contineriq́ue. Qui verò illi populi fuerint, paullo pòst docebimus. Idem confirmat apud Corn. Tacitum Arminius exprobrans Segestae socero inimico sibi & infesto, quòd ipsius maximè operâ cum Romanis co*n*spirabundi, inter Albim & Rhenum vir-

[+]Germani Cisrhenani qui?

gae, secures, & togae Romanae conspicerentur, vbi ceterae gentes imperium illorum non agnoscerent, tributa ignorarent, neque supplicia expertae essent. Ostendit istud & inscriptio à Germanico Caes. trophaeo ex armis congestis erecto addita, post deuictos Cheruscos ferè solos, cum superbo titulo, quasi ceterarum quoque nationum victor extitisset. ea talis erat:

> DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVS TIBERII CAES. HAEC MONIMENTA MARTI, IOVI, ET AVGVSTO SACRAVIT.

Neque verò de alijs Germanis loquitur initio commentariorum Caesar, qua*n*do ait Belgas Germanis esse proximos qui trans Rhenum incolunt, & quibuscum co*n*tinenter bellum gerunt: & post paullum addit, Belgas ad interiorem partem fluminis Rheni pertinere. Quod de illa ora intelligi debet, quam Tacitus Gallicam nominat, quaeq́ue Vahalis nomen obtinet. quippe quum Rhenus alueus, qui Germaniam praeuehitur, sit exterior illius respectu, & in Septemtrionem vergat. Quid, quòd ex his Germanis Belgarum originem Caesar libro secundo arcessat, quos Rhenum antiquitus transductos propter terrarum fertilitatem, ibi consedisse, Gallosq́*ue* priores incolas expulisse scribit. Cum istis Germanis, pro consuetudine sibi à maioribus tradita resistendi ijs qui bellum inferrent, (id namque responsi generosè dederant) praelium haud deprecantibus, Caesar conflixit, ancipitiq́ue Martis alea decertauit: Sed idem dolosè perfideq́ue in eos pactis in tridui spatium inducijs nimium fidentes, suiq́ue securos, grassatus est, edita ingenti illorum strage, multis hominum millibus, ob desperatam vlteriorem fugam, ad confluentem Rheni & Mosae, non procul à Worcomio oppido, vti conijcio, qui se in flumen praecipitauerant, haustis ac submersis. Quo certamine non magna virtutis cum laude edito victor, pontem super Rhenum fabricatus Caesar, exercitum transduxit, vt perculsis maiorem terrorem incuteret. Atque id magis ostentui factum

ab eo, quòd penitiùs in eorum regionem peruadere tutum sibi fore non putaret: quo factum est, vt vicis tantùm aliquot Sicambrorum inflammatis, corruptaq́ue messe, discessionem parum gloriosam ex hostili terra fecerit, qua de re copiosiùs aliquanto in Vsipetibus à me dictum. Quia paullo antè promiseram explananturum me, quae nationes Germaniae finibus inter praedictos totiens amnes continebantur olim, eas hîc ordine recensere visume est. Inter eas à fronte flexuq́ue Rheni numerantur primi Sicambri, ad Albim extimi Cherusci & Angriuarij, quae gentes à meridie conterminae sunt, Rhenoq́ue adiacentem oram cludunt: hos inter secundum ripam Rheni exteriorem Vsipetes, Ansuarij, Chamaui, Frisij, inde ad Oceanum Chauci maiores minoresq́ue: medij erant Tubantes, Tencteri, & Bructeri. Dictorum fidem comprobat ipse Tacitus Germaniam hanc sine additione superioris aut inferioris breuiter ob oculos depingens in libello moribus totius Germaniae dicato: vbi occidentem versus hos fermè illi populos attribuit, Vsipios, Tencteros, hisq́ue vicinos Bructeros, Angriuarios, Chamauos, Frisios vtrosque: deinde subdit haec verba. *Hactenus in occidentem, Germaniam nouimus: in septentrione*m *ingenti flexu redit, ac primo statim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Frisijs, ac partem littoris occupet, omnium quas exposuigentiu*m *lateribus obtenditur etc.* Iam vt ad testimoniorum (quamquam vnus loco omnium esse possit Tacitus) fidem ac religionem veniam haud illotis pedibus, illud praelibandum est, Germanicum Caes. Druso ortum, [+] egregium praestantis animi inuictaeq́ue fortitudinis iuuenem Augustus octo legionibus ad Rhenum imposuerat, silentibus tum vndecunque bellis, mussantibusq́ue Romanis post acceptam memorabilem illam cladem, qua tres legiones cum totidem alis & sex cohortibus, socordia Vari [+] Quintilij trucidatae fuerant à Germanis ductu Arminij: euius abolendae infamiae ergô magis, quàm propagandi imperij, exercitus ille conscriptus erat, simuletiam vt Belgicae gloriae famam, qui se stragis indignae fore vindices fuerant

[+]Germanicus Caesar.

[+]Roman. clades.

vltrò professi, maculosam sibi futuram obruerent. Itaque + Germanos ob rem bene gestam nimis sui securos, & solennibus epulis noctes insomnes transigentes, per obscurorum saltuum ambages, vitato itinerum compendio, adortus, quadripartito agmine longè lateq́ue cecidit, nulla aetatis sexúsve miseratione. Qua caede excitae commotaeq́ue Bructerorum, Tubantum, Vsipetum, & Tencterorum gentes, communibus armis iniurias vindicaturae in saltus sibi cognitos conuenere, sed hihil magnopere damni Romanis illatum est, nisi quòd nouissimum eorum agmen incursionibus molestarint. Eos verò populos co*m*muni Germaniarum nomine censeri exinde colligi potest, quòd simul quoq*ue* rebellasse + eos Tacitus ostendit, qua*m*do Segimundum Segestae Cheruscorum (qui primi auctores belli fuerant) principis filium, eo ipso anno quo Germaniae desciuerant, abruptis vittis ad rebelles profugisse ait. Germanicum idem scriptor ad VII KL IVN. de Cheruscis, Angriuarijs, alijsq́ue nationibus quae ad Albim vsque coleba*n*t à se deuictis triumphasse scribit. + Sicambros etiam Germanorum fuisse socios vel ex eo manifestum fit, quod Vsipetu*m* & Tencterorum equitatus, qui praedandi caussâ Rhenum transierat, post malam suorum pugnam perfugiumq́ue in Sicambrorum fines se receperat, ijsq́ue se so*n*iunxerat, quo tempore Sicambri acri animosoq́ue responso, Caesarem iniqua postulantem retuderunt: illius, vtapparet, conatibus sese opposituri, nisi suorum sociorum cedendum esse hortatibus ac aduersus furorem salubri fuga petendas interiores siluas, consultius putassent. + De Vsipetibus & Tencteris quòd Germanicae nationes fuerint planissime lib. comment. secundo Caesar. *Vsipetes Germani, et item Tencteri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt non longè à mari, quò Rhenus influit: caussa transeundi fuit, quòd à Sueuis complures annos exagitati bello premebantur, et agricultura prohibebantur.* Accedit de ijsdem populis Strabonis, quasi ex professo Caesarem interpretantis totidem verbis, testimonium.

+Germanorum strages.

+Segimundus.

+Sicambri.

+Vsipetes.

Extra hunc numerum Catti fuere, quippe qui cum Cheruscis [+] aeternum discordaba*n*t, testante Tacito lib. Annalium XII. quod à me propterea huc additum est, ne quis existimet, vbi legerit apud Tacitum Cattos medios inter Cheruscos & Angriuarios, Germanis adnumerari oportere. Nunc ad id quod secundo loco me comprobaturum dixi, stylu*m* conuerto. [+] Francos ab origine Germanos & peculiari isto vocabulo antiquitus appelllatos fuisse constat ex Procopio Caesariensi, rerum quas literarum monumentis consignauit oculato seriptore, sed qua ratione nomen principale mutarint, Franciq́ue coeperint dici primitus, deinde quomodo Gallias inuaserint, explicaturum se professus, velut epoto Mandragorae poculo sui oblitus, decere supersedet: ita verò libro Gothici belli primo scribit. Circa exitum Rheni antequam in Oceanum septentrionalem se effundat, regionem esse crebris paludibus abundantem, quam Germani, gens barbara olim & contempta, sua aetate Franci nuncupati ab initio incoluerint: quorum fines attingant Abotriti vicini & accolae inter ipsos & Turingos intermedij: isthic nominis originem in suspenso relinquit: nisi fortè locum obscuriorem ob peregrinarum vocum admistionem aliámve rationem, intactum transmiserit interpres explicandi sui incertus. Idem Vandalici belsi tertio lib. scribit, Vandalos ob summam annonae egestatem domo profectos, ad Germanorum, qui tunc Franci nominaba*n*tur, regiones peruenisse, coniunctisq́ue viribus Rhenum traiecisse, perq́ue Gallias in Hispanias simul penetrasse adscitis in societatem & Alanis. Similiter Agathias Smyrnaeus initio historiae, Fra*n*cos veteribus [+] seculis Germanos dictos ad Rhenu*m* habitare, eiq́ue propinquas regiones incolere, suaq́*ue* te*m*pestate maiorem Galliarum partem, vi & posteritatis haereditati occupatam, possidere scripto prodidit. Hunc auctorum consensum secutus est & Nicephorus. Neq*ue* diuersum sentit D. Hieronymus [+] in vita Hilarionis hunc in modum scribens. Inter Saxonas & Alemannos gens non tam lata, quàm valida, apud histo-

[+]Catti.

[+]Fra*n*ci, proprio vacobulo Germani olim dicti.

[+]Agathias.

[+]Hieronymus.

ricos + Germania, nu*n*c verò Francia vocatur. Iornandes quoque Gothus, qui Iustiniano imperante vixit, Germanos suo seculo Francos vocitatos testatur, vt mirandum non sit, (quod omnibus scrupulum praecipuamq́ue haesitationem attulit) si Tacitus nusquam Francorum nominatim meminerit, quum solenni vsitataq́ue Germanorum appellatione continernentur. Alieniùs paullo existimat Rhenanus propterea nullam à Tacito Francorum, vt & Saxonum, mentionem factam, quod vtraque gens obscura tunc fuerit & ignorabilis: quod mihi non probatur neque satisfacit. Videntur autem sub illa appellatione tantisper delituisse, dum captata rebellium infeliciumq́*ue* temporum (quibus caput suum membra oppresserunt) occasione, ipse aliaru*m* gentium secuti exemplum, rebellionem quoq*ue* coeptarunt, sumptoq́ue amabili libertatis vocabulo, iugi excussi teste, Francos se nominarunt, hoc est, liberos. Hinc luce clariùs patet, rectissimè facere Chorographos, qui regionibus Transisalanae (quàm Vsipetes, Ansuarij, Salijq́ue tenent) Tencterorum, & Tubantum, quae terrae omnes Francorum genitales fuere, + Germaniae nomen in pinacibus adijciunt atque insertant, vt minimè sit opus recurrere ad intima Germaniae viscera, vnde illorum sedes petamus, quemadmodum facit + Volaterranus, qui nuda Agathiae verba scribentis, Francos nationem esse Italiae finitimam, attendens atque aucupans, Franconiam illorum natalem patriam constituit: qui si expendisset ac digitis dimensus fuisset aetatem qua historiam contexit Agathias, tam turpiter scopulo nauim non impegisset. + Quare quum è Suidae commentarijs constet illum floruisse principatu Iustiniani ad annum quingentesimum & quinquagesimum, quumq́ue certo certiùs sit Francos multo antè Galliarum imperio omni potitos fuisse, exutis diutina regni possessione Gothis, quid mirum si historiographus ille consentanea suis temporibus scribens, prodidderit illos Italiae propinquos, non de Franconia procul dissita sentiens, sed de Gallijs Francorum dominatui parenti-

+Iornandes.

+Germania in pinacibus.

+Volaterrai error.

+Agathias quando claruerit.

bus. Co*n*simili ratione Stephanus Byzantius illo posterior, in [+] populorum catalogo Francos gentem vicinam Alpibus Italiae montibus scripsit auctoritate Parthenij Phocensis. Vtrunque scriptorem ratio temporum, quibus sua monumenta elucubrarunt, à mendacij suspicione excusat, quandoquidem septuaginta circiter annos priùs Clodouaeus, qui [+] & Ludouicus, Romanis ius & clauum imperij Gallici extorserat suaeq́*ue* illud genti asseruerat. Primus ergò metatoris munus ac personam induam ego, (bona eorum pace, qui haereditarium nomen absque re, procul à suorum genitorum natalibus terris disiuncti, obtinent) & quod in agris limitandis fit, isti genti populos amterminos & in quadrum confines, ceu augurali lituo, definiam, qui vicem praestent terminalium lapidum, quos inter positi Franci sedes suas habuerint: qua ratione futurum confido, vt secundum tabulas nostras lis detur. Neque propterae exarsuros iracundia [+] aut stomacho Germanos, praesertim Francones, (quorum nosse interest, se non parentes esse, sed □πο□□ν□ς gentis istius victricis) existimo, si veritatis studio ductus, geniturae gloriam non propriam ipsis, tangquam Palladium ereptum veniam. Certa itaq*ue* coniectura auguror Francos insedisse, [+] quâquâ nunc auditur Transisalanum nome*n*, quicquid terrarum Tencteri, Tuba*n*tes, Causi, Bructeri, quos nunc Zutphanos, Drentenos, Tuentenos, Embdanos, Bremenses, Osnabrugenses, Monasterienses nominamus cum Benthemo Linganoq́ue Comitatibus, ad Oceanum vsque Cimbricum possederunt. Atque istud non Aiacis clypeo, non Vulcania Acchillis panoplia, non Mineruae aegide, sed nuda veritatis armatura instructus, obtinere contendam, nimirum manifestis argumentis & locupletibus scriptorum testimonijs euicturus, deinde & genitiua locorum conditione confirmaturus. Liuiani denique auguris more, ab oriente ad occasum regiones determinaturus, quam ad partem vbi peruentum fuerit, illinc Abotritos & Saxones, hinc Salam fluuium, Rhenúmve, quem accessione tertiae vocalis Isa-

[+]Stephanus.

[+]Clodouaens.

[+]Deprecatio inuidiae.

[+]Francorum ditionis magnitudo.

lam hoc seculo nominari dixi, collocabo, quibus Francorum ditio finiebatur: rursus dextra laeuaq́ue, hinc Sicambros, illinc Frisios & Chaucos confines statuam. Nunc quo dictis hactenus non arbitraria, sed certa fides adstruatur, documenta dabimus, terstibusq́ue non proiectae dubiae ve auctoritatis scriptoribus sententiam nostram co*n*firmabimus. + De Abotritis primo dicendum, quos Germanis, hoc est, + Francis finitimos clarè oste*n*dit Procopius, perperam Arboricos nominans, interpretis, vt arbitror, vitio. Hi Romanis stipendia faciebant, eorum foederati, quos tractum ad Albim habitasse Regino satis ostendit, à Francis hostiliter assiduis incursionibus & agrorum populationibus diu vexatos. Sed quum pristinae virtutis decus sustinendo, debitam Romanis fidem pertinaciùs illi tuerentur, Franci nihil proficere se videntes, societatem cum illis ac mutua connubia pacisci coeperunt, non abnuentibus conditionem Abotritis, vnde factu*m* est vt coagmentata pace diuersi populi in vnum coaliti maximas vires acquisierint, vt ex Procopio discas. Itaque quum fideli eorum in expeditionibus operâ vsus fuisset Carolus Magnus contra hostes, praesertim Saxones, pagos & sedes Transalbianoru*m* Saxonum (quos cum omni aetate & sexu in Franciam emigrare compulerat, quorum + ego reliquias Sassemo pago. Hollandiae nomen dedisse puto, quasi Saxonum domicilio) vacuas, Abotritis ille condonauit, vt Regino dicit. Ex quo non suspicio oriri medò, sed etiam pro documento stabiliri potest Abotritos cis Albim principio habitasse, postea transito amne, communis hostis agros, liberalitate Principis pro nauata operâ concessos inuasisse ac possedisse: vel certè ad vtramque fluminis ripam agros, aedificia, vicosq́ue habuisse, (quemadmodum de Menapijs testatur Caesar) ac vicinorum Saxonum vacuis aruis possessionibusq́ue, virtutis praemijs, ab Imper. donatos. Quod ipsum haud scio an obseruatum perpensumq́ue fuerit + à Peucero, qui Abotritos Transalbianos facit, ac Megaloburgensem ducatum insedisse autumat. Equide*m* vt opi-

+Abotriti populi.

+Procopij locus.

+Sassemum, pagus Holla*n*diae.

+Peucerus lapsus.

nionem docti viri conuellere prorsus inciuile duxerim, ita verisimilius crediderim Luneburgenses fuisse, ijsq́ue propinquos, + aut si vtriusque ripae possessionem illis permittamus, Megaloburgios ipsis coniungemus Saxonibus conterminos. Abotritorum meminit & Emhardus Caroli Magni à manibus, in eius vita, scribens eos iam olim Francis fuisse confoederatos, Sclauisq́ue siue Welatabis australe Codani sinus litrus tenentibus vicinos. Quod verò conterminos + habuerint Saxonas, declarant Ammiani verba ex vicesimo septimo libro. *Gallicanos*, inquit, *tractus Franci et Saxones ijsdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, praedis acerbis incendijsq́*ue *et captiuorum funeribus violabant.* Fuere aute*m* Saxones duplices, & Cisalbiani & Trans-albiani. + Illi à Cimbrico littore ad Lippiam amnem vsque latè Albim praetexuisse, iam tum Caroli Magni tempestate, quando Cheruscorum fortasse nomen abolitum, occupatis per Saxonum incursiones illorum finibus, in obliuionem abierat, inter Albim & Visurgin interiecti, Reginonis verbis deprehenduntur, quae sic habe*n*t: *Totam inter Albim et Wiseram Saxoniam depopulando peragrauit.* & rursus, *Saxones qui vltra Wiseram commorabantur.* Alibi idem auctor eos secum vniuersa gente in fidem & clientelam Caroli ad Lippiam in patrijs sedibus permissise scribit. Huc spectat quod Emhardus ait Saxoniae latitudinem duplam esse ad eam quae à Francis teneatur, paru*m* dissentiens à verbis D. Hieronymi paullo antè citatis, quae validam magis, quàm latam Francorum gentem loquuntur. At Transalbianos Saxonas, qui Cimbricae costam co*n*tinenti adnexam tenuere genitalem sedem, (qui etiam Nordluidi, hoc est, Boreales populi, in manuscripto fideliter Reginonis codice + purè nomina*n*tur, pro Nordlindis & Nordiuelis, vt impressi libri perperam praeferunt) ditione*m* latè extendisse à Slesuico incipientem, Lubecam versus, idem scriptor ostendit, vbi memorat Gotefridum Danorum regem cum omni equitatu + venisse ad locum qui **Sliesdorf** (pro qua voce mango-

+Abotriti qui?

+Saxones Fra*n*cis co*n*termini.

+Saxones duplices.

+Reginonis codex repurgatur.

+Gotefridus rex Danoru*m*.

nes [+] isti librorum substituerunt **Schlieswich**, non animaduerte*n*tes se pro Sliae amnis pago, vicum illius reponere) vocetur, in confinio regni sui & Saxoniae. Hunc ego locum fuisse autumo, quem Goterfridus rex, vt regni limitem, vallo [+] intersepire constituerat, producto à sinu Codano (qui Hostarsal, quasi **Oosterzee**, siue orientale pelagus, no*n* autem Hosarsalet, nominabatur) ad mare vsque Cimbricum, ita vt tanto interuallo vnica solùm porta, quasi decumana, commeatui equitum pariter & vehiculorum reliqua esset. Cuius in eo Ducatu munimenti vallique perpetui calcator ego fui, nedum contemplator, quando isthîc de equo descendens, operis insani amplitudinem, Iulianae moli atque indagini, qua Pompeium in Thessalia voluit circumdare, non absimilem ante septennium proximum, demiratus sum. [+] Hanc Saxonum viciniam tetigit Orosius, vbi Saxonas in Oceani littoribus inuijsque paludibus sitos, periculosam Romanis finibus eruptionem magna belli mole parantes, in ipsis Francorum terris oppressos à Valentiniano scribit. Abbas Vrspergensis in Chronicis scripto ma*n*dauit, Saxones quum Carolum Magnu*m* in Hispania abesse cognouissent, nec Rhenum transire potuissent, quicquid à Tuitio ciuitate vsque ad Mosellam fluuium vicorum villarumque fuit, ferro & igni depopulatos esse. Nullum discrimen sexus aut aetatis ira hostis fecerat, vt liquidò appareret vlciscendi se gratiâ Francorum terminos introisse. Ostendit hic scriptor viciniam cum Francis Saxonu*m*, per quorum fines compendium itineris in Gallia*m* transito Rheno poposcera*n*t: id quod per Francos negatu*m* fuit, quòd eiusmodi transirus fine maleficio fieri non soleat. Quo loco turpis error, ac propterae silentio [+] no*n* praetereundus; Rhenanu*m* transuersum agit, qui iubet pro Mosella (tanta est auctoritatis co*n*fidentia) scribi Salam: neq*ue* animaduertit è Saxonum terris Albi Lippiaeque vicinis in Francorum ditiones, quae ad Mosellam vsq*ue* pertingebant, armatis ferro viam patuisse, intactis veteribus Francorum sedibus, neque tentato per Rhenum transitu.

[+]Reginonis alter locus eme*n*datus.

[+]Regin, tertius locus restitutus.

[+]Saxones oppressi.

[+]Beati Rhenani error.

Putat aute*m* sensu planè lymphato, transmittendu*m* esse Rhenum necessarìo illi, qui è Saxonia Mosellam accedere velit. Sed bona viri pace, gens illa circumuecta, vitatis extremis Francorum finibus, Vbios (quorum nunc regio Marchiae [+] ducatus nomine Cliuensem Principem agnoscit) aggressa, Francis tunc subiectos, hostiliter depopulabatur, & quicquid vltra Renum Diuitense munimentum inter & Mosellam agrorum interiacet, ferro flammisq́ue vastabat, haud ignara terras Francorum per se validas, absente procul Carolo Magno, praesidijs insuper confirmatas, sicq́ue vlta repulsam aceptam penetrauit ad ripam vsque Mosellae obiectam. Quia verò Saxonas pariter & Francos piraticam [+] exercendo infesta maria habuisse Ammiani Orosijq́*ue* verbis paullo antè adscriptis edocti fuimus, necessariò statuendum nobis est littoralem & maritimam fuisse vtramque gentem. De Saxonibus docet hoc Apollinaris clatè ad Lampridium scribens,

[+]Vbij gui?

[+]Franic et Saxones littorales et piratae.

Istc Saxona Coerulum videmus
Assuetum antè salo, solum timere.

Eosdem etiam piratas vocat, magnoq́ue vel remeritatis vitaeq́ue proiectionis, vel fiduciae in rebus marinis argumento, coriaceis lembis vsos fuisse in nauigando Oceano: nimirum mortis periculo in mortem ruentes, scribit,

Quin et Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat, cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus, et assuto glaucum mare findere lembo.

Quid ipsum de Britannis commemorat Plinius, vitilibus nauigijs corio circumsutis eos nauigare scribens. Memini annis abhinc paucis idem facinus prospero successu tentatum ab affinitate mihi coniuncto Hornano, hîc obiter memorandum, quo fides miraculi facilior sit. Is namque oraria cymbula quaternis tignoru*m* segmentis constante, ac tribus tergoribus depsitis circumdata, cui portandae solus sufficiebat, è Batauo sinu Oceanu*m* Septentrionale*m* Dantiscum vsque in Vistulam Sarmatiae amnem enauigauit, stupenti-

bus & ad miraculum audaciae fama praenuncia diuulgatae passim se effundentibus in littus populis. Redeo à diuerticulo ad propositu*m*. Innuit hoc idem Claudianus poëta apud que*m* Roma victrix gloriatur, quòd domito Saxone Tethys sit mitior. Quin & Pacatus Drepanus consumpti nauali bello Saxonis gloriam Theodosio Imp. gratulatur. Eutropius etiam Saxonas & Francos mare coniunctis viribus infestasse testatur, quorum retundendis insultibus pacandoq́*ue* mari Carausum quendam à Diocletiano fuisse praefectum scribit. Eorundem pandos myoparones quibus Gallica littora incursabant, dum memorat Sidonius, fidem facit maritimos fuisse. Opportunissimus verò terrarum situs ad littus & in paludibus inuijs, quod superiùs Orosij verbis reddidi, Saxonas ad piraticam inuitasse videtur, tam Cisalbianos, quibus per amplu*m* Albis alueum in mare fuit accessus, quàm Transalbianos, quos crediderim illum voluisse depingere [+] ac veluti indice commonstrare, qui Dictmarsiam hodie ditam incolunt, eam quae paludium beneficio innixa semper obsequium Daniae Regum respuit, superioribus annis iugum admittere coacta. Quid quòd & Stephanus Ethnographus Saxonas in Cimbrica Chersoneso collocat, [+] in cuius codicibus deprauatè legitur □εβρι□□. pro □ιμβρι□□. Iam quòd Franci littorea quoque gens fuerit, è Panegyristae verbis clarum fit, qui Constantio Imp. eam laudem attribuit, quòd Francos à proprijs ex origine suis sedibus, atque ab vltimis Barbariae littoribus auulsos, in desertas Galliae regiones transtulerit. Vbi per vltima Barbariae littora videtur designare auctor oras non Halorum modò Worstorumq́ue ad extremum nunc Albim dictas, sed & Embdanae gentis Frisiorumq́ue littora, licet obiectis infinitis insulis lacera. Accedunt Ammiani verba antea citata, quae mari potuisse illos erumpere docent, vt in dubium istud vocari non possit. Mamertinus quoque bellis piraticis infestos Francos à Diocletiano subactos oppressosq́ue praedicat. Hactenus declaratum satis arbitror Francos Abortitis & Saxonibus Al-

[+]Dictmarsia.

[+]Stephanus emendatus.

bim versus ad orientem confines fuisse, & maritimos. + Quòd deinde versus cadentem solem, Rheni ripa velut cardine duiusos habuerint fines, id liquidò discas ex Agathia, cuius in primo haec sunt verba. Nam circa Rhenum Franci habitant, huicq́ue adiacentes incolunt terras. Quod certo certius est, quandoquide*m* Rheni brachium à Druso fossum & in Salam amnem corriuatum apud Drusoburgum, Rhenus quu*m* sit, adoptiuo tamen nomine decurrit in Oceanum, ripaq́*ue* dextra Tra*n*sisalanam ditione*m*, verae Franciae initium, alluit, vt Strabonis ac Taciti auctoritate clarissimè docuimus. Nunc reliquorum populorum confinia detexamus, sumpto à Sicambris exordio, qui secundum Rhenum siti + Cliuensem Ducatum complexi fuere, populus bellicosus, & Romanis meritò formidabilis: quippe quoru*m* octingenti, vt Caesar, quingenti, vt Appianus, equites subita impressione adorti quinque millia Romanorum equitum è Caesaris exercitu in fugam egerint, interfecto magno numero. Horum terris non magis vicinos fuisse Francos, quàm Sicambros in mores ac ius gentis Francicae transiuisse, colligere est ex Claudiano & Apollinari, quorum ille,

+Franci ab occidente Rheno alluebantur.

+Sicambri.

Ante ducem nostrum flauam sparsere Sicambri
*Caesariem, pauidoq́*ue *orantes murmure Franci.*

Hic verò ita canit,

Detonsus Vahalim bibat Sicamber.

Ad quae penitiùs intelligenda animo recolere oportet, morem + Francorum genti peculiarem, quo capillitium circumtondebant, solis intonsis Regibus: & alteru*m*, quo victi quum in hostium manibus essent, comam alebant & promissam spargebant, succrescentemq́ue capillum ac nouum in ceruicem reijciebant, vt Apollinaris alicubi scribit, luctus argumento: vnde colligi potest Sicambros Francis paruisse, quando in illorum mores transierint. Testatur istud tacitè alio loco Sidonius, vbi Consentij laudes legationibus obitis inclyti pleniùs ebullit.

+Fr*a*ncorum mos.

Tu Vidrum, Vahalin, Visurgin Albim,

Francorum et penitissimas paludes
Intrares, venerantibus Sicambris,
Solis moribus inter arma tutus.

Vbi innuit Consentium propter spectatae virtutis, morumq́ue integritatis famam posse tutò peruadere hostiles Francorum terras, ipsis lubentibus volentibusq́ue. ac Sicambros quidem pro Francis vsurpat, vt pro ijsdem Caucos accepit Claudianus, & ante eum Lucanus, non tantùm quia contermini & simili solo vtentes, vnde & paludosi à Propertio dicuntur, sed quod gentiles ac □μοεθνε□ις fuerint: quò spectat quod etiam attigisse mare Sicambri legantur, id quod falsum est, nisi cum Francis poëticae libertatis lege confunderentur, qui vno totius gentis nomine Germani coniuncti erant. Momentum huc addere non leue possunt Remigij Archiepiscopi verba, quae in Remorum ciuitate in marmore insculpta extitisse refert Spanheimius Abbas, quibus Clodoueum (vetusti libri Chlodeuechum scribunt, quem ratione recta meliùs Ludouicum dicemus, quod Francorum lingua durior asperiorq́ue Ch loco solius, I, pronunciando efferebat) Francorum Regem à se lauacro salutari tingendum sic allocutus fertur, facundo ore (vt liber de rebus gestis Francorum incerto auctore scriptus loquitur:) *Mitis depone colla Sicamber*. Constat praeterae è Panegyristis Constantini principatu Francos aucta in immensum stirpe Sicambrorum terras inundasse atque occupauisse: ita vt de vicinia minùs, quàm de nominis transitione atq*ue* vsucapione [+] dubitandum videatur. Quòd praeterea Frisij Francorum accolae fuerint, ambiguum non est, quippe qui secundum littus septentrionale, quemadmodum & Causi, terras illorum clauebant, vt ex Taciti libello de Germania supra annotatum est: nisi quis non absurda ratione illos in eandem gentem & re & nomine transisse velit: siquidem ex eodem vocabuli etymo libertatis amorem spirante & Frisij & Franci appellationem traxisse vide*n*tur. Adde quod Franci nominis vestigium residet in franico oppido, siue, vt

[+] Frissii Francis confines.

a lij volunt, Francico. Beatus Rhenanus qui Germaniae rebus multum lucis primus attulit, non diffitetur Frisijs fuisse conterminos Francos. Imò suspicio est mihi Frisiam Francici iuris postea fuisse, ac propter Francici generis cognationem à Regibus illorum, vt aquilam insigne clypeïs suis nobilitas adijceret, concessum. Frisijs adhaerentes Caucos minores, + qui Embdani sunt & Oldenburgenses, item maiores, qui Bremensem episcopatum incolunt, Francis fuisse conterminos à Boreali plaga, praeter Tacitum, testantur Claudiani poëtae versus, quibus Stiliconi adulabundus immeritas laudes attribuit, illiq́ue acceptum ferri debere canit,

+Cauci Francis contermini.

Quòd iam trans fluuium non indignante Cayco
*Pascat Belga pecus, mediumq́*ue *ingressa per Albin*
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

Ex quo liquet medias inter Rhenu*m* & Caucos Francorum terras iacere, ad quas exteris patere nunc accessum indicat, beneficio pacis Stiliconis artibus procuratae. Praeter haec documenta, + quae ad faciendam dictis fidem, & tuendam promissi nostri rationem satis esse possent, accedit natiuum soli, quod incoluere Franci, ingenium, quod frequentibus paludibus abundasse Procopius testatur, & Apollinaris eo versu, Francorum penitissimas paludes: neque diffitetur Claudianus illo versu,

+Francoru*m* solium paludibus abundat.

*Germanorumq́*ue *paludes Eruis.*

Accedit indubitata Cornelij Taciti lib. XX. auctoritas commemorantis, ea de caussa Germanos Galliam irrupisse, vt paludes suas & solitudines foecu*n*do Gallici soli vbere commutarent. De ijsdem paludibus sensit Tacitus, vbi queritur Romanum exercitum, quem aduersus Arminium ductabat Germanicus Caesar, contrusum fuisse à barbaris in paludes vincentibus gnaras, nescijs iniquas: idem, veluti seipsum explicans, eadem loca profunda vligine limosa, grauiq́ue coeno tenacia appellat. Neque alio Consilio commotum fuisse Drusum existimo, quando in Cheruscos exercitum traiecit, quàm vt paludum discriminna vitaret. Idem

autor Cheruscis inter Germanos extremis consueta apud paludes praelia fuisse scribit. Narrat quoque Caecinnam legatum angusto tramite inter vastas paludes & profundas vligine, vix cum summo dicrimine ereptu*m* fuisse. Propterea Germanicus excusat dictitans, Germanos iuuari siluis & paludibus, iustis locis facilè superari. Apud eundem Romanus miles hostibus circumfusus exprobrat Germanis quum in praelio caderent siluas & paludes quibus fiderent, contrà aequis locis aequos deos. Testatur idem vltra Rhenum versus Amisiam flumen vastas paludes, à L. Domitio AEnobarbo fuisse aggeratas angusto tramite. Easdem summum obstaculum atque impedimentum attulisse Caesari Maximino, quo minùs debellatis Germanis solidam reportaret victoriam, Herodiani docet historia. Panegyrici Constantino Constantij filio dicti auctor Fra*n*cos designans, Nationem perfugijs siluaru*m* & paludium, solitam bellum frustarti, appellat. Gregorius quoque Turonensis Sulpitij Alexandri fidem secutus, inter inuias & Romanis inaccessas paludes Francos habitasse commemorat, quarum vt illis perfugia erant tuta ac secura, ita his exitiosa plaerunque, quòd voraginibus immersi limoque implicati permistis hominum & iumentoru*m* corporibus, ruina suorum interirent. Hanc paludosi soli naturam toto illo tractu inuenias, quem vt olim Franci, ita nunc tenent Transisalani, Cliuenses, Westphali, Embdani, Drentani, Lingij, Bremenses, Benthemij, & cum Frisijs Tuenteni, vt extra omne*m* litisaleam statuendum sit, alias non fuisse genitales Francorum terras. Itaque longè manifestissimis & sole meridiano dilucidioribus argumentis detegitur, imò conuincitur impudens eorum error, qui Franconiam regionem procul à Rheno dissitam, [+] longissimè ab Oceano, imò quae quid sit Oceanus, penitus ignorat, ac propterea piraticae nesciam atque alienam, minimè paludosam, diuersissimo positu à Caucis, à Frisijs, Sicambris, Batuais, & veteribus Saxonibus disiunctam, primam parentem & genitalem Francorum sedem

[+]Franconiam non esse Francorum genitalem sedem.

constituunt. Neque verò du bium mihi videtur, quin lectis expensiq́ue accuratè nostris argumentis, doctiores cum ex hac, tum alijs Germaniae nationibus viri, palinodiam sint cantaturi, reuulsisq́ue ab oculis, quibus obsiti caligabant, pulmunculis, veritatis luce*m* clariùs sint intuituri, meritamq́ue mihi gratiam habituri, posito antiquatae opinionis praeiudicio. Neque, vti confido, obstinatè aut mordicus errorem tuebitur gens illa, quae fabularu*m* & consutorum mendacciorum taenijs speciosisq́ue vittes variagata, ingeniosè astuteq́ue tegendos sibi dolos putauit: quae guum Francos in paludibus habuisse sedes non nesciret, & Sicambriam à Francis olim occupatam legnedo cognouisset, quo fabulam suam decorè instrueret, vtq́ue augustiora sui initia faceret, principe atque architecto nugamentorum vsa Hunibaldo, commenta fuit Francos ad Maeotidem paludem consedisse, inde digressos in Pannonia Sicambriam maximam vrbem & copiosissimam condidisse, demum in Franoniam immigrasse: quum nuda rei veritas, deduto commentitiae fabulae velamento, id loquatur: Francos paludosam incoluisse regionem Sicambrorum ditionem inuasisse, inde traiecto Rheno proximas quasque Germaniae carpsisse, in Turingiam transisse primò (vbi crinitos super se Rges creauisse de prima & nobiliore suorum familia Turonensis falsus scribit) denique Franconiae de se nome*n* indidisse, postremò Gallias cum nomine occupasse. Hunc in modum perlustrato Lynceïs mystarum sacrisq́*ue* operatorum oculis luco, ob arbusti densitatem tenebroso, aureus se ramus solet patefacere, hoc est, veritas elucere, vti symbolicè Maro poëta innuit. Cur autem Franci ad cutim resectos habuerint crines, circumtonsi omnes, quod antea in transcursu attigi, praeterquam Reges (quibus solis intonsis esse gentili more licebat, reiectis descriminatisq́ue à verticis aequamento capillis in vtrunq*ue* frontis latus, vt testatur Agathias) libertatis istud, quam nomine praeferant, argumentum fuisse arbitror, ea fermè ratione, qua libertate donandi serui capil-

litiu*m* + cute tenus detonsum ponebant. Quò spectat quòd Carolus Francorum rex Augustus in diplomate, quo libertatem Frisijs confert atque emancipat, militiae operari volentes, circumtonsos supra auriculas summas recisa crinium silua esse, modò libeat, mandat, quo fidem facere de accepta + libertate queant. Huic victrici & gloriosae nationi, quae saepius armis repulsa, Batauiae tande*m* possessionem integram, per funera & sanguinem emptam obtinuit, idque non vno seculo, summum beneficium debemus Hollandi, si maculam ingratitudinis effugiemus, quòd per eam post Deum Opt. Max. optimis fortissimisque principibus aucti & ornati fuerimus quorum è Regia stirpe illustris propago fluxit, neque id mirum, quando aquila non producat degenerem columbam, + vt Flaccus ait: quando Francis optimos mores, religionis sacrosanctae & Christianae cultum, sanam opinionem, pietatis studiu*m*, aequitatem, legum reuerentiam, Agathias historicus tribuat, nihilque à Romanis discrepare dicat, praeter vestitus barbariem, & natiuae linguae sonu*m*: quando + Carolus Caluus Francus Theudericum auito sanguine Francum nobis praefecerit, liberali manu & caussa donatum Hollandiae principatu: quando priores Reges singulari promouendae pietatis studio & ardore, Traiectensem vrbem + cu*m* ampla ditoine sancits viris obtulerint, qui rudibus animis Christum & purae religionis semina depangerent. + Francorum Regum legibus & operá res Germaniae ingenti incremento auctae fuerunt, & ab intestinis bellorum (quibus se mutuis concidebant) malis defensae. Francorum victricibus armis & praestanti virtute perdomitae fuerunt + Galliae & à Gothis assertae, quae toties Germanorum sanguine fuerant incassum appetitae, quarum pars minima in hunc vsque diem ad immortalitatem memoriae glorioso + Franciae nominc superbit. Franci Hispaniam ab Arabum Scentitarum (qui Saraceni dicuntur) impura gente insessam subegere. Franci insuperabilem bellis Saxonum gentm & Romano nomini formidabile*m* fregerunt, reposita odij vice,

+Caroli Franci diploma.

+Francorum gloriosa natio.

+Francoru*m* laudes.

+Theudericus Fra*n*cus à Carolo Caluo Hollanida donatus.

+Traiectum Episcop. datum.

+Franci Reges quid praestiterint.

+Galliae à Fra*n*cis occupatae.

+Franci Hispa. subegerunt. Saxones à Francis superati.

ac Dei cultum puramq́ue religionem, abolitis simulacris, suscipere coëgeru*n*t. Francorum indomitae virtuti cessit Italia [+] rerum domina & gentium omnium victrix, quam non Hannibal Africae totius opibus fultus, non Antiochus Asiae terror, non Pyrthus Alexandri Magni aemulus, non Persarum fastus debellare potuereant aut de gradu deijcere. Itaq*ue* non verè minùs quàm salsè ad legatos Romanos dixisse memoratur Fridericus Imper. cognomento Ahenobarbus,[+] se Romanum imperium, maiorum suorum Francorum sanguine comparatu*m*, haud precarium, obnixè tutaturum. Francorum genti non dispar Equo Troiano fortuna attribuitur. [+] nam vt ille praestantissimos duces in alui latebris absconditos effudit: ita haec nobilitate altissima praestantes familias, laetissimam quandam segetem extulit, & quaquauersum dispersit, ita vt vniuersae penè Europae nobilitas non alijs è stolonibus pullularit. Principum nostrorum stemmata [+] atque instignia, ortum suae stirpis (vetus enim est, scuta virtutis testimonia & argume*n*ta praeferre) facilè loquuntur. Leo namq*ue* (quem Hollandia in aureo solo rubeum ostentat, cum exerta lingua cyanei coloris) Francorum Regum fuisse insigne ab Hunibaldo traditur. Singulae enim gentes [+] varia in signis suis & clypeis decora expressere: ita Cimbri taurum pro insigni habuerunt, Gothi vrsum, Alani canem, Troiani scropham vel suem, quod animal etiam Troia vulgo Latinorum vocatum fuisse Messala Coruinus testatur, vnde & Troianae vrbis memoriae sacrauisse illud insigne Antenor dicitur in aureo vexillo: Rursus Persae sagittarium, Thraces Martem, Scythae fulmen, Tantalus aquilam, pro insignibus gessere. At tu Transisalana gloriare isto lumine, [+] quod primus ego tibi aperui commonstrator auitae laudis, atque hac immortalis gloriae praedicatione te efferto, apud te repertos esse fontes & natales praepotentis & inclytae Francorum gentis, vestram esse genitalem Imperatorum maximorum & Regum tellurem, vt meritò tibi de suo iure decedere debeat Creta Iouis gloriosa cunabulis, & Hercu-

[+]Italia Francis subiecta.

[+]Friderici Ahenobarbi dictum.

[+]Equi Troiani similes Franci.

[+]Holla*n*diae Comitu*m* insignia.

[+]Gentium insignia.

[+]Apostrophe ad Tra*n*sisalanam regionem.

lis ortu superbae Thebae: Vesstram esse legum, quae vobis & + pietati positae fuerunt, officinam. Francorum genus, ne quis scrupulosè sectam in partes diuisionem à me expectet, geminum apud scriptores inuenio, Ansuarios & Salios. Marcellinus libro vicesimo scribit Ansuarios, siue (quae apud Tacitu*m* extat lectio) Ansibarios tra*n*smisso Rheno extimam Galliarum oram inquietasse. *Regionem*, inquit, *subito pernasit Francoru, quos Ansuarios vocant, inquietorum hominum, licentiùs etiam tum percursantium extima Galliarum.* Eosde*m* nihil hostile metuentes, quòd nullum vnquam Principem ob impeditas viarum salebras ad suos pagos penetrasse meminerant, à Iuliano mira celeritate dicit oppressos. + Quo in loco prior editio scripturam Ansuarios magis mihi approbat, quàm posterior, quae Attuarios habet: + quanquam & Attuarios alibi apud eu*n*dem lego, vbi refert, Petulantes (gentis nomen aut legionis est) & Celtas irrito precum molimine obsecrasse Iulianum, iam militari acclamatione Augustum renunciatum, pro Attuarijs, vt mitterentur ad occupandas prouincias, quas ipsi visum esset: quo in loco vulgata exemplatia vitiosè scribunt, pro actuarijs. Eosdem esse arbitror cum his qui à Strabone libro 7. Chattuarij vocantur, siue corrupta librariorum vitio scripturae fide, siue Geographum Germaniae populorum nomina Graecis auribus auia, procliuiorem in errorem induxerunt. Vtcunque sit, dabunt id mihi doctiores quibus Graecum exemplar Strabonis ad manum est, mendis illud scatere, quando λ□ί□ς malè pro λυ□ί□ς scriptum illîc sit, Lygiorum + aute*m* nomen latissimè patuit, teste Tacito: rursus □αμβρίσιοι legendum illîc est loco □αμαβρι□□νιοι, & χομα□οι pro χαυ□βοι: aliaq́ue id genus plura errata in eo auctore lector deprehendet oculatior: haec me mouit ratio cur etiam □ττ□άριοι extrita X. litera legere malim: Sed vt momenti parui istud est, + ita illud aliquanto maioris, Ansibarios inter Palatina auxilia censos fuisse olim, & quum agros vacuos prope Rheni ripam occupassent, quibus iussi fuerant decedere

+Fra*n*ci Ansuarij et Salij.

+Marcellini locus.

+Attuarij.

+Strabonis codex Gr. eme*n*datus.

+Ansinarij qui?

Frisij, quum obstinatus praefeci Romani rigor idem illis quoque denegasset, retrò concessisse ad Vsipios & Tubantes. Neque possum accedere illius sententiae nimis praecipiti, qui cum Angriuarijs (qui inter Vestphalos populus fuit) Ansuarios confundit. Hos ego non absurda coniectura Dauenturios, + vel certè finitimos illis libenter facerem, quòd videantur mihi ab *Ansis*, quo vocabulo proceres & heroës + denotari monui, dicti esse, quod nomen illorum ciuitas non abnuit, **Ansen stad**, id est, Ansuariorum ciuitas nominari se publicis scriptis passa. Quòd si Attuariorum scripturam potiùs admittemus, recepta nunc Dauentuariorum appellatio primae gentis nomenclarioni attestabitur. Quid enim ortui suo vicinius in tanto seculorum decursu, & linguae semper degenerantis ac se vulgato vsui accommodantis mutatione seruari potuit, quàm quòd ex articulo, De, &, Attuarij, in coagulo vocis liquescente vocali vna cum altera, D'attuarij nuncupati fuerint, qui nunc Dauentuarij vocantur? nam qui obsoleta ratione vulgarem pronunciationis formam sequentes, à fortuna, quae populariter Auentura audit, nominis auspicium trahunt, fabulam incoeptare mihi videntur. Alterum Francorum genus sunt Salij, + quos no*n* à Salis riuo Sala, qui Turingos à Sorabis dirimit, in Albim se effundens, quod quidam existimant, sed vel à Sala + altero Rheni brachio, quem Isalam nominari nunc admonui, cuius accolae fuere, vel à saltu & agilitate pedum nomen sortitos arbitror: quod postremum secutus videtur Sidonius illis versibus, quibus peculiares singularum gentium dotes complexus est:

+Dauenturij.

+Ansi.

+Salij Franci.

+Salij vnde dicti.

> *Cursu Herulus, iaculis Humius, Francusq́*ue *natatu,*
> *Sauromates clypeo, Salius pede, falce Gelonus.*

Hinc est quòd alio loci tribuit illis eam pernicitatem, qua vel hastas emissas praeuerterent, quando ait, etymon gentis simul aperiens.

> *Clypeosq́*ue *rotare*
> *Ludus, et intortas praecedere saltibus hastas,*
> *Inq́*ue *hostem venisse priùs.*

Hos ego ad Suollos ciuitatem Transisalanam sedes habuisse autumo, nominis memoriam conseruante ac posteritatis auribus commendante ditione Salandia, pabuli laeta soliq́ue [+] herbidi laude famosa: non sonat aute*m* Salandia aliud, quàm Saliorum regionem, quae vrbi circumiecta peculiarem habet quaestorem tribunúmve aerarium. Tuetur nominis ius [+] etiam Salicu*m* pagus, qui fluminis eluuione vnâ cum Camporum vrbe ripam mutauit, è Transisalano Cisisalanus factus. Prionde isti qui à Turingico Sala, cuius in ripis consederint Salij, appellationem traxisse dicunt, Luciani veris narrationibus non absona narrant. Saliorum à nomine non multum abludit Oudesalia, quasi vetus Salia, in Tubantibus vicinum oppidum. Meminit nominatim Saliorum claudianus, ad Rhenum sedes eorum manifestè indicans.

[+]Salandia, ditio.

[+]Salicum, pagus.

*Rhenumq́*ue *minacem*

Cornibus infractis adeò mitescere cogis,

*Vt Salius iam rura colat, flexosq́*ue *Sicambri*

*In falcem curuent gladios, geminasq́*ue *viator*

Quum videat ripas,quae sit Romana requirat.

Ostendit hîc Salios Rhenum accolere, Sicambris vicinum, alueumq́ue Rheni alterum à Vahali, qui Romanam Gallicámve ripam finiebat, diuersum, sed propter altam pacem tunc securum viatioribus, tenuisse. Ex quo manifestus error Ioannis Poldi detegitur, qui Salios Narbonensis Galliae populos *à l'entour d'Aix* (vt eius verba vernacula adscribam) somniat. Marcellinus lib. XVII. refert Iulianum Caes. adortum fuisse improuisos Salios in Romano solo apud Toxandriam (quae Campaniae in Brabantia pars est) habitacula figere licentius ausos, eosque in deditionem accepisse. Idem commemorat Salios inquietasse Iuliani temporibus regionem quae ad siluam Arduennam vergebat, quos hîc adortus, ceu fulminis turbo (inquit) perculit. Ea regio creditur fuisse Eburonum, nunc Leodiensis tractus, ac fortasse ab [+] his Salijs Fra*n*cis, arci Francimonti inter Eburones non ignobili à se conditae & appellatae nomen mansit. Salios Francos

[+]Francimontium, arx.

postquam in Romanorum leges fuere recepti, etiam inter Palatina auxilia censos fuisse, similiter vt Ansiuarios, in vetustis + tabulis legas. Ab hac genae Conradus secundus Imp. cognomen Salici traxit, quod ad Francos veteres originem referret. Hinc Salicarum legum fluxere natales, quas Varamundus + (qui primus Francorum in gente titulum Regium sumpsit circiter decimum principatus Honorij annum) tulisse perhibetur, & ope quatuor Regni procerum sanxisse, quorum nomina Sigibertus, Cuspinianus & alij ista produnt: Wisogastum, Losogastum Husogastu*m*, & Sologastum, quos ego philosophos & sapientes, à scientia rerum, & ingenij perspicientia Gastos dicitos existimo, quasi Catones + quosdam & excellentis spiritus viros, qui è singulis fortè ordinibus ab ipso Varamundo delecti fuere, vt in commune toti Francorum reipub. salubriter consulerent. Videtur autem rectè & sapienter Princeps ille instituisse gubernandi regni officinam, quamuis barbarus, no*n* infeliciùs fortassè quàm personatus ille Xenophonticus, per quaterna consultorum genera, in quibus Wisogastus prudentis & cordati + consultoris, Losogastus cati & astuti significationem praeferunt, + vt Husogastus no*n* tam oeconomi, quàm eius qui vsum domesticum & consuetudinem percalleat, ac priuatorum hominum rationibus consulere possit: denique Sologastus aut potius Slogastus (sic enim in vetustis codicibus manuscriptis + exaratum nomen repperi) rerum proletariarum & ad infimae etiam sortis plebeculam pertinentium curiosum notare videtur. Decet autem eum qui ad reipub. clauum assidet Principem eos sibi adhibere consultores, qui excusso + exploratoq́ue consilio prudenter omnium rebus communiter consulant. Neque satisfacit mihi Homericus Agamemnon, qui decem Nestoras, hoc est, cordatos longoq́ue rerum vsu exercitos senes optauit: neque Darius, qui totidem Zopyros, qui simulatione & astu officiategere, hostem fallere, aut publicam rem cum alieno detrimento augere norunt. Nam qui cum laude Principis personam in

+Conradus Salicus.

+Salicae leges vnde? Varamundus rex primus Francorum.

+Gasti qui fuerint?

+Wisogastus qui? Losogastus.

+Husogastum qui?

+Slogastus.

+Principis munus.

repub. tuebitur, is non tantùm suarum regniq́*ue* rerum quauis tandem ratione parto increme*n*to attendet, verumetiam ciuium & subditorum etiam minimorum rationes & negotia sedulò procurabit, cum Cyro, qui in illorum opibus suas potissimum sitas existimabat. Redeo ad rem vnde digressus eram. Barbara ista, sed non otiosa nomina aliter scribit + Tritemius Hunibaldi somnijs insistens, & à Salagasto summo Iouis, si dijs placet, pontifice, legem Salicam nomen accepisse fabulatur, & constructam ab eo in Maeni ripa villam, in oppidum, quod hoc tempore extat celebre, Seletstadium mutatam: cuius sententiam ferè ex professo sequitur Otho Frinsigensis, nisi quòd Francorum nobilissimos Salicos + vocari, hisq́ue vti legibus addit. Rursus Windegastum nominis sui vicum in Francia orientali co*n*stituisse Windesheimum dictum. Quod si ad hunc modum nugas iuuet inquirere, quin caenobium archetypu*m* Windesheimum apud Transisalanos in genitalibus Francorum terris, ad istum, si ita placet, auctorem referimus? Tertium nominiat Wesogastum Dianae antistitem ineptus nugator, qui nesciuit Fra*n*cos vero Dei cultui operatos & à lacte innutritos. quartum + Bosogastum, quae vox sonat malignum ingenium, siue spiritum, quod à consultore alienum esse debet, qui publicae saluti consuler. Sed ista scopis dissolutis laxiora valeant + longùm. Redeamus ad ipsum rem, & quid de lege Salica ariolati fuerint alij senserint've recensaemus. Legem Salicam (inquit Pyrrhus) constat pharamundum, accitis priùs proceribus, nec citra maturum consilium tulisse, vt ab optimis legibus sanctissima regni auspicia coeptaret qui vel à sale rectaq́*ue* ratione, vel à Salica terra, vel à Salijs sacerdotibus, id est, à generosis sapientibusq́ue viris conditam, vel vndecunque libet Salicam veteres & nos nominamus. Ioannes Ferrarius Montanus, vir insigniter doctus, refuta*n*s istud commentum, à Pharamundi Salici, qui auctor legis fuerit, nomine, quem maiores Salicum cognomento dixerant, appellatam putat, sed erroris manifestus. Turpiùs impegit

+Salagastus.

+ Windegastus.

+Bosogastus.

+Salicae legis etymon examinatur.

Franciscus Connanus, qui Salios Gallos exponit his verbis. + Nulla gens minùs possa est foeminarum imperium quum lex Saliorum, id est, Gallorum eas successione regni excludat. Salicas terras vocari solere propria Principum libera praedia atque immunia, Beatus Rhenanus annotat: quòd Franci postquam latè imperium auxerant, nobilitati & veteranis militibus agros assignarint immunes penitru & ab omni seruitute liberos. Ludouicus Schradinus terras Salicas à Iureconsultis dici ait (vt refert Spiegelius) quae solius + sint Regis, & à lege allodij distent, qua subditi comprehenduntur, quibus beneficio istius legis datur liberum rei alicuius dominium, no*n* exclusa Principis maiestate. Cum quo sentit & Carolus Molinaeus Iureconsultus alioqui non poenitendus, Salicam terram interpretans fiscalem & regiam, hoc est, dominium coronae & maiestatis regiae Francorum. Paulus Volzius etiam vlteriùs extende*n*s Salicae vocis vsum, non legem modò Salicam, hoc est, libera, sed & terram + Salicam & Comintem Salicum, id est, liberu*m*, qui vulgo **Freijherr** dicatur, nominat. Hinc satis co*n*stare potest, quàm se torserint in explicanda vocabuli istius origine docti homines, quod à Salijs Francis simpliciter dictum fuit. Huius + legis caput excludit mulieres à successione regni, & secundum leguleos nonnullos etiam haeredijs: quam apud Salicum pagum, Campis non procul distantem, in vsu etiamnum esse, iuuenis & legum cognitione & nobilitate natalium clarus mihi rettulit ipse indigena loci. certè Agathias filios ad regni susceptionem patria apud Francos lege vocari testatur. Bodinus, vir me hercle doctissimus, in dubio esse ait, latáne lex illa fuerit, nec ne: putatque eam solùm de regni successione foeminis adimenda, vel certè non permittenda sentire, reprehensis in hoc Baldo & Iurisconsultorum plaerisque, qui cum imperij maiestate haereditatis ius in praedia atque alia quaeuis bona confundunt. Gagninus hanc legem inculcat, Nulla haereditatis portio de lege Salica ad + mulierem venito. Ipsissima verò verba haec esse volunt, In

+Connani error.

+Salica terra.

+Salicus pro übero.

+Salicae legis caput.

+Salicae legis verba.

terra Salica mulieres ne succedant. Extat apud Gallos libellus titulem de lege Salica praeferens, sed qui legis ipsum caput, de quo agit, omittit. Haec discrepationem ac controuersiam magnam commouit inter nostros & Gallos superioribus annis, ob Burgundiae principatum, magnaque contentione sed quae in irritum cecidit omnis, agitata fuit, quando edere ac repraesentare legem Galli non potuerant, vt ex legatorum ore inaudisse se testatus est suis literis Antonius Scoonhouius praestante ingenio & eruditione vir. Non possem [+] autem quin aliquot hoc in loco adscribam Francorum leges, è quibus gentis sagacitas & iudicij sanitas educere ac perspici queat. *Mendici per regiones vagari non permittuntor. Suos pauperes quaeque ciuitas alito. Illis, nisi manibus operentur, nullus quidquam dato. Mangones, vagabundi, et Cotiones qui imposturis homines ludunt, coërcentor. Facinorosus oculum pro prima culpa perdito, culpam iterans naso truncator: tertiò deprehensus capitalem poenam luito. Nemo militiae, socium suum aut quemlibet alium ad potandum inuitato: quòd si quis ebrius repertus fuerit, eiectus quoad culpam agnoscat, aquam libito.* Plura addere supersedeo, ne quis librum me onerare legibus velle existimet, quae publici iuris factae typisque inuulgatae sunt operâ & industria Heroldi. Verùm enimuero patergorum vice adijciam, neque scio qua fronte dissimulem silentio, fatalem quandam [+] ingeniorum morunque dissimilitudinem inter Romanos & Germanos. Illîc astum & corrumpendi artes: hîc simplicitatem & pecuniae amorem magis viguisse animaduertas: vnde illîc creuerunt res, creuit potentia, creuerunt & animi aduersum viles sibi venalesque animas: hîc contrâ fractum imminutumque imperium, debilitatae opes, corrupta publica consilia, secutatae inde clades. Quorum exemplorum serax [+] posteritas est, aetasque praesens imitatrix. Romani namque pecuniarum obiectis illebris occaecando: corruptelis in partes traducendo: discordias inter cognatione iunctos, ac propterea ex aemulatione, maiorumque spe minùs fidos

[+]Francorum leges.

[+]Dissmiles ingenio Germaui et Rom.

[+]Rom. corruptelae

Principes, seminando alendoq́ue, in sua ipsius viscera Germanicam nationem armauere, aut rebus minùs prosperis, pacem datis pecunijs emercati fuerunt. Ista non tacuere qui illorum res memoriae prodiderunt, propterae saepenumero procerum Germanorum potentiam improbè eleuando, sed Taciti primo morsum audiamus. *Vis*, inquit, *et potentia Regibus ex auctoritate Romana, rarò armis nostris, saepè pecunijs iuuantur.* Loquitur de Germanis Principibus, quorum egestatem occultè pariter & obliquè sugillat, quòd inde procliuis ad omne scelus semita pateat, quòd animus munerum dulcedine & corruptela deprauatus, nulla honesti ratione, aut aequi respectu ducatur, sed per [+] nefas accommodet se voluntati eius qui dat, sub quadam specie & vmbra gratitudinis. Istam Roman. corruptelam, qua mentes venenabant, non dissimulauit aut silentio praeterijt Iulius Tutor apud Tacitum. Neque absonum à vero est, Segesten Cheruscorum ducem magno aliquo operae pretio corruptum ab Augusto admisisse Romanos in suam ditionem, passumq́*ue* illîc ius à togatis exerceri, fasces & virgas expediri, quod gener Arminius illi exprobrat. Non diffitetur Caesar, conscio quoq*ue* Plutarcho, se Germanos muneribus expugnasse. Videtur & Tiberius idem consilium voluisse dare Germanico, vt bello ancipiti absistens, Cheruscis alijsq́ue rebellium gentibus ad intestinas discordias solicitatis, ad triumphum rediret. Drusum haud leue decus quaesiuisse, inliciendo Germanos ad discordias, commemorat apertè Tacitus. Apud eundem Flauius Arminio fratri in colloquio proponit opes Caesaris, si se dedat permittatq́ue Caesari. Traianus etiam Imper. praemijs obsequentes sibi reddidisse Germanos, ac pecuniaria esca exatiasse legitur. Antoninum Philosophum auxiliares Germanorum copias contra ipsos Germanos pecunijs emercatum fuisse testatur Iulius Capitolinus. Herodiani historia Alexandrum Imp. eam cauponandi artem edoctum, narrat decreuisse legationem ad Germanos quae pacem suaderet, iniecta spe certa

[+]Corruptela quid faciat.

infinitae pecuniarum summae ab Imp. ipsis numerandae. Idem scriptor de Commodo Anton. istud testatum facit, qui pecuniariae rei copijs instuctissimus, animaduerso barbaros pacem magnis impendijs venalem habere, poscentibus nihil denegauit, quo securitatem redimeret. Horum + vestigijs institisse iudicatur Stilico Honorij Impers. socer, qui paucorum dierum spatio regiones Rheno adiacentes à capite ad calcem emensus, Germaniae Reges donis demulsit, quam corruptionem dissimulans Claudianus, poëticoque ritu illi adulans, nominis sui terrore fregisse, & ad obsequium gentes feroces eum pertraxisse canit, vitata calumniae labe. Morem autem illum Germanorum pacem sic nundinantium, idem poëta clarè illis versibus perstringit:

+Stiliconis astus.

Illi terribiles, quibus otia vendere semper
Mos erat, et foeda requiem mercede pacisci.

Consimili ratione Alanorum, qui & Massagetae, vim in se surgentium auertit Hadrianus Imp. Dionis testimonio. Eorundem motus Gratianum muneribus compressisse refert Paulus Diaconus. Quin & Procopuis lib. tertio scribit Iustinianum Imp. donis tanquam amuleto auertisse bellicam tempestatem à Langobardis ingruentem. Eundem Gepidis tributum annuum pependisse, vt bello abstinerent, memorat. Horum Germanorum siue Francorum incredibilem virtutem, ingentem corporum magnitudinem, atque in armis exercitationem praedicauit Caesar. Mirum verò & propè incredibile mihi visum illud fuit in natione manu + forti & bellicosa, quòd non fluentibus, sed strictis artusque singulos exprimentibus vestimentis, ac quasi corpori circumsutis vsi fuerint, id quod oculatus testis Sidonius, eoque prior Tacitus memoriae mandarunt, lato baltheo angustam aluum arctante: quum eiusmodi habitus videatur incommodus atque inhabilis in procinctu stantibus, vbi cominus + gerenda res sit, corpusque agilitate flectendum, quos tamen Apollinaris emissas à se hastas saltu praeuertere, incredibilis agilitatis argumento testatur. Adde quòd & praelongis ha-

+Francor*um* vestes stricta.

+Franci agiles.

stis vterentur, teste Tacito, breuestamen gladios haberent, letalibus ictibus, qui punctim fiunt, ineptos, quos patria voce Anconas illos vocasse refert Sidonius, quos ego vernaculo [+] sermone, adiecta aspiratione, **hangers** dici existimo: tametsi eriam missilium securium vsus illis fuerit, quo armaturae genere Cimbri Vandalicumq́ue genus omne hodie ad librandos destinatos ictus vtuntur: quod pulchrè ille expressit,

[+]Ancones quid?

Excussisse citas vastum per inane bipennes,
*Et plagae praescisse locum, clypeosq́*ue *rotare*
Ludus etc.

Cap. X.
De Armamentario Pop. Rom. maritimo, quam Britannicam Arcem *hodie nominamus.*

IN ripa medij aluei Rheni, armamentarium Pop. Rom. extitisse, tum fundamentorum substructio, tum marmoris in eo refossi inscriptio loquitur, clareq́*ue* conuincit, quod vt principio pharus fuerit, vti mox dicemus, postea tamen maiori vsui futurum in praesidiarium castellum (vbi appofitis excubijs & custodijs arma naualia ac tela asseruare*n*tur) conuersum fuerit, facilè vt credam adduci possum, quo sic à piratar*um* iniuria, à quibus mare Britannicum saeculis omnibus per Saxones Cimbricae accolas, & Germanos maritimos qui & Fanci, infestum fuit, portus opportunus defensdi posset: *Britten* vulgo in hodiernum vsque diem nuncupatur, & *Brittenburgus*, quod sonat Britannicu*m* castellum, à vicina oppositaq́ue Britannia, tunc Rom. Pop. vectigale, [+] vnde frumentum classibus ad praesidiaria Romanoru*m* horrea, Rheni supercilijs imposita, de quibus antea facta fuit mentio, importatum subuehebatur: ea namque vero similior est nominis origo, quàm quae pacis arguemnto vocem in *Fridtenburgum* detorsit. Isti mae coniecturae, quam ante annos sex scripto mandaram, astipulatorem nuper nactus sum Hunfridum Fluddum Anglum, viru*m* litteratum,

[+]Brittenburgus.

cuius de turri Britannica (ita enim nominat) epistolam typis procudendam dedit Ahrabamus Ortelius insignis Geographus in elegantissimo illo opere, cui Theatrum Orbis nomen est. In ea parum cuariat à mea sententia, annotans ex Occidentalibus Imperij prouincijs annonam transferri per Britanniam velut horreum co*n*sueuisse, inde subuectam fuisse nauigijs Britannicis per ostium Rheni ad praesidiaria limitis Germanici horrae, atque ita à mercatorum vel potiùs vectorum Britannicorum frequentia, Britannicae turris nomen secutum. At ego non aliude per Britanniam sed ex ipsa tanquam cella penaria Reipub. Romanae subuectum fuisse frumentum ad limitanea Germaniae praesidia, natamq́ue inde nominis Britannici originem autumo. Adfert idem & alteram appellationis coniecturam à milite praesidiario è Brita*n*nia ab Antionino loci custodiae imposito ortae. Adijcit & tertiam, qua putat eam turrim ad latus protus seu ostij Rheni à Batauis indigenis constructam ad defendendum periculum à Britannorum piraticam exercentium incursionibus, quas in Morinos & Batauos faciebant, vt illius gentis loquuntur Annales, creatumq́ue exinde nomen, mutato licet aedificij vsu. Huius armamentarij vestigia reliqua, sepulta, marique adobruta latent, nisi si quando post Africi vehementis continuatam furiam, subitò saeua & immoderata tempestas à Cauro, littoris nostri tyranno, commota successerit, tunc namque nudatum arenis littus retectas à fundamentis reliquias, recedente maris aestu, spectandas praebet, quamuis eae tenues ac perexiguae relictae sunt, quando studium & improbitas hominum ad inusitatum spectaculum affluentium, quicquid residui fucrat toties repetitis vulneribus (nam tertiùm aperta fundamenta mea nouit aeras) omne exhausit. Istud littus in quo armamentarij superstites reliquiae inuentae sunt, inattritum, neque fluctibus adesum, sed ab ipsis natalibus in hanc vsque lucem pertinaciter constans, idemq́ue esse, quasi fluctus, saeuissima rerum Naturae pars, vano atque irrito assultu ha-

ctenus pulsauerint, amicus noster scribit, sed auritae, opinor, quàm oculatae fidei certiore testimonio innixus, siquidem + martitmi homines vno ore omnes aliud narrant, ac praesertim Catuicum pagus misero armamentario nimis vicinus aliud, si effari posset, locuturus fuerit, qui mea aetate insigne detrimentum atque damnum expertus pertulit, haustis non semel mari fluctuoso domibus aliquot: quae calamitas tam illi propria est & familiaris, vt rarò vlla maior ingruat vis aut te*m*pestas (cuiusmodi plurimae in meam memoriam incurrerunt) quin aedificia quaepiam cum solo subruant fluctus. Quod ipsum & Norduico maritimo, vico proximè + propinquo, accidit, qui ad septentrionale Armamentarij latus paulo distantiore spatio inde dissidet, vbi vniuersam domorum viciniam cum puteo communi, mare paucos intra annos obliguriuit. Praetermitto silentio quod de Sceuelinga in eodem littore lippi omnes & tonsores norunt, quae memoriae non admodum veteris (nam vix vltra paucos supra centum annos extenditur) recordatione satis explicita loquitur, templum cum praealta turri fluctibus absorptum, ad bis mille fermè passus intra maris complexum, nusquam nunc co*m*parere: quo te*m*pore magnificentius illic exaedificatum templu*m*, quam remotissimè à mari, satis cum periculo ad littoris viciniam paulatim nunc accedit, quam iniuriam nuper postridie KL Nouemb. an. CI□.I□. LXX. sensit longè grauissimam, complanatis & in foedam ruinam tractis aedificijs fermè sexaginta: ita vt interdum inter piscatores pagi incolas agitetur de loco remotiore templi fabricae deligendo. Quare Goropij mei vt accedam sententiae, religione deterreor, vt qui cladis passim acceptae spectatorum pars aliquando fuerim. Itaque eius me opinionis esse non pudeat, quae littus illud planum fuisse, & apertum, ac in Oceanum longissimè olim procurrisse existimat, limo quem Rheni fluentum secum trahebat, littoris quod atterebatur detrimentum supplente nonnihil atque sarciente, donec quadringentis abhinc annis, inaudita illa inundatione, quae

+Littus Holla*n*diae atteritur.

Catuicum.

+Norduicum maritimum.

+ vniuersam Hollandiae faciem longè lateq́*ue* operuit, obstructo fluminis cursu, steriles arenrum colles littus occuparunt, mare terras ipsamq́ue littoris oram attriuit: nam armamentarium ipsum à Nortmannis alijsq́ue immanibus barbaris, quos Borealis plaga nimbi instar Hollandiae infudit, excisum soloq́ue aequatum existimo, solas ruinas mari reliquas facientibùs. Porrò in procurrente illo, quod dixi, littore, procul mari, solo argilloso & herbido (cuiusmodi totus + est ille tractus, qui Rhenoburgum, Virginum nobilium coenobio illustrem locum, & à praeterlabente olim fluuio nomen sortitum, spectat) littore tamen, exstructum fuisse armamentariu, de quo hactenussermo est, è fundamentorum positu, opinione augurantur. Quorum non absurda, nec à veri fide dissidens putatur oratio, quod neminem vsqueadeo vecordem & communi sensu orbatum fore arbitrantur, qui in sabuloso & sterili littore, quae nunc rerum species oculis occurrit, atque in ipsis adeò maris faucibus, praesidij principalis fundamenta iacta velit, nisi idem Tragicos omnes Orestas & Athamantes dementia superet. Nae isti acutè & sesstiuè colligunt, reuocata ad veritatis numeros ratione, & ad liberam cogitationem. Quis enim esst paulo liberalior & cum humanitatis sensu coalitus, qui grauem illum ac tetrum vicini maris halitum non reformidet? quis murmurantis eiusdem fremitum horrisonum ferat assiduè? quis elisae spumae aspergine madere semper velit? aut quis bruti elementi societatem colere, & inamoenam sabuletorum faciem aequis contueri oculis semper sustineat? nisi fortè Theocriti piscatores, quibus fida comes egestas nihil reliquerat. Caeterùm refragari argumento superiori, aut id reuellere omnino velle animum non induxi, si qui tamen disputatione quasi cote adhibita veritatem velit acuere, is + Caligulam opponat, auctore*m* & conditorem, meo quidem iudicio, istius pyrgi, cuius stultitiam insignem ac famosam, toties in exiguo libello, Apocolocyntosi inscripto, sugillat Seneca, vt pudeat referre: neq*ue* dissimulat impunè illi fuisse

+Hollandiae inundatio.

+Rhenoburgus.

+Caligula conditor Brittenburgi. Caligulae stultisia.

obiectam Tranquillus. Omitto, quòd recepto transfuga Britanno laureatas ad Senatum literas miserit, quasi per somnium locuples, sibiq́ue ipsi persuadens vniuersae insulae imperium, quam cum exercitu nu*m*quam adierat: quodq́ue simulacra pugnae, crediderit vera fuisse praelia. Quod verò euidentius innatae stoliditatis argumentum & indicium requiras, quàm quod confecturus bellum aduersus Oceanum [+] susceptum, instructa acie, vmbilicos & conchas Oceani spolia repentè colligi à milite praeceperit, atque in victoriae signum, excelsum in littore pyrgu*m* exstrui curarit, de quo vt Suetonius loqui intelligatur, verba eius adscribam. *Postremò* [+] *quasi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani, ac balistis machinisq́*ue *dispositis, nemine gnaro ac opinante quidnam coepturus esset, repentè vt conchas legerent, galeasq́*ue *et sinus replerent, imperauit, spolia Oceani vocans Capitolio Palatioq́*ue *debita. Et in indicium victoriae altissimam turrim excitauit, ex qua vt ex Pharo noctibus ad regendos nauium cursus, ignes emicarent.* Quo ex loco viri non indocti suspicantur & conijciunt, turrim, quam è ruinis in armamentarium conuerterit postea Seuerus Imp. esse illam ipsam maritimam & littoralem, cuius facta sit à Suetonio mentio, ac tum destinatam fuisse muneri accendendorum ignium nocturnorum, quibus cursus nauium regeretur ad praenuncianda vada: cuiusmodi pharum apud Gessoriacum (Bononiam [+] nunc vocant) antiquitus constructam, sed collapsam, Carolus cognomento Mangus restaurari fecit ad nauigantium cursus dirigendos, vti Regino Annalium scriptor testatur, apud quem (vt locu*m* obiter emendem) malè *fanum*, scriptum inuenias pro, *pharum*, & *nauigandum*, vice, *nauigantium*. Certè in Batauiae littore eam expeditonem, Caligulae ingenio accommodam, lusam fuisse atque adornatam, tribus verbis voluisse indicare Corn. Tacitum, videre [+] mihi videor, quum de Brunone inter Caninefates claritate natalium nulli secundo, duce delecto, loque*n*s, narrat patrem eius multa aduersus Romanu*m* nomen hostilia ausum fuisse,

[+]Caligulae stultitiae documen*t*a.

[+]Sueton. in. Calig. ca. 46.

[+]Pharus Gessoriacensis.

[+]Lib.20.

& Caianarum expeditionu*m* (quas obiter transcurrens memoraui) ludibrium impunè spreuisse: quo verborum compendio quid magis appostitè dicere potuit, quàm Caninefatem illum conuitio inulto atque impunito, linguae effrenioris habenas liberiùs soluisse in Caligulae insaniam, qui cum mari bellum susciperet, pro spolijs hostilibus conchularum ornamentu*m*, puerilia scilicet crepundia, legenda mandaret. Vbi verò potuerit ille impunitius debacchari in Imp. qui vitae necisque ius in acie linguae haberet, (vt de Alexandro quo*n*dam dixerat Callistratus) quàm inter suos, hoc est, Batauos, aut proximos saltem Batauiae finibus, no*n* intelligo. De istius expeditionis in Britannia*m* cogitatae apparatu, consimilia [+] penè literis prodidit Dion Cocceïus in hanc sententiam. Caligula ad Britannicum Oceanu*m* profectus, conscensis triremibus paululum prouectus, euestigio reuertit, datoque è sublimi tribunali militi signo, velut ad conflictum, animatos tubarum sonitu, iussit conchas marinas colligere, quo peracto gloriatus se Oceani victore*m*, post numeratum exercitui opimum congiarium, cum spolijs maris ostentui futuris Romam repetijt. Verùm asseueranter sententiam meam interponere, re propter altissimam vetustatem dubia ac controuersa, supersedeo alijs, qui maiore abundant otio, & quibus rotundiore felicioreque Genio loqui datum est, libenter herbam cessurus. Quicquid sit, siue Caligulae Pharus fuerit, siue alterius suiuspiam fabrica, id extra dubium [+] est, Armamentarij vsum & nomen induisse sub Seuero Imp. & ab eodem restitutum, cuius memoriam tuetur lapis è ruinis extractus anno salutis CI□ I□ XX, & in aedes principis familiae Wassenariorum inde translatus, cuius haec est inscriptio:

[+]Dion lib. 5.

[+]Armamentarium.

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVERVS
AVG.ET M. AVRELIVS ANTONINVS
CAES. COH. XV. VOL. ARMAMENTA-
RIVM VETVSTATE CONLAPSVM
RESTITVERVNT SVB. VAL. PVDENTE

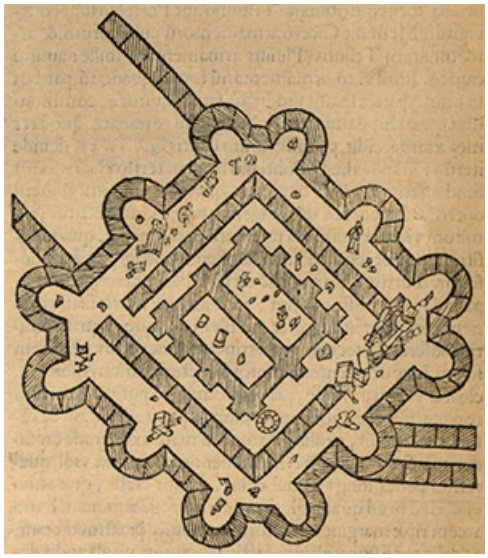
LEG. AV. PR. PR. CVRANTE CAECIL.
BATONE PRAE.

Quia verò multi ignora*n*t fortasse, quid Armamentarij voce significetur, tribus id verbis explicatum dabo. Est ergò Armamentarium munimentum muris turribusq*ue* contra + vim instructum, vnde machinae, tormenta, si quando vsus aut belli necessitas poscebat, profereba*n*tur, tela & arma militi atq*ue* socijs distribuente Tribuno aut Praefecto suppeditabantur. Meminit Cicero armamentoru*m* publicorum, & armamentarij Telluris; Plinius armamentarij mille nauium capacis. Istud verò armamentariu*m* forma quadratu*m*, paribus + in omnes partes spatijs productu*m*, satis loquitur ac commonstrat quam hîc damus, eius ichnographia è nudatis (quod ter mea aetate accidit, primùm anno salutis CI□. I□. XX deinde iteru*m* CI□. I□. LII.. die D. Pontiano sacrata: tertiò CI□. I□. LXII. fundamentis fideliter expressa: quodlibet autem vniuersi operis latus ducenos quadragenos pedes complectitur, nimirum vicenas nostrates metatoru*m* decempedas, quo mensurae modo decempedam in duodenos porrigi pedes cognoscitur. Turrium propugnacula in Rheni praeterlabentis ripam obuersa fuisse apparet, ad maiorem operis firmitudinem contra fluenti vim, & hostilem quoque, si quam piratica adferret. Procurrentes vtrinque illinc versus orientem solem, hinc occidentem, murору*m* ductus extra arcis aream, cloacae videntur fuisse, per quas omnium purgamentorum receptacula, quicquid erat sordium, aquam admissam & castellis receptam, proluisse atque in mare exonerasse crediderim. Saxa ingentia è fundamentis eruta, quae vidi, quaternos pedes longa fermè erant, ternos crassa, quae anno CI□. I□. LII. ad quadraginta numero refossa annotaui. Extra arcem ripae margines crassioribus tabulis praestructi erant, & palis per sistucas altiùs adactis praemuniti, ne ab vndis decurrentibus adederentur.

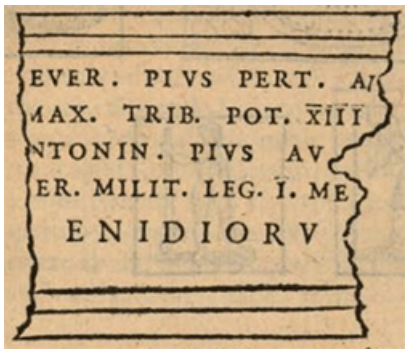
+Arinamentarium quid?

+Armamentarij ichnographia.

ICHNOGRAPHIA ARMAMENTARII
POP. ROM. QVOD BRITTENBVRGVM APPELLANT.

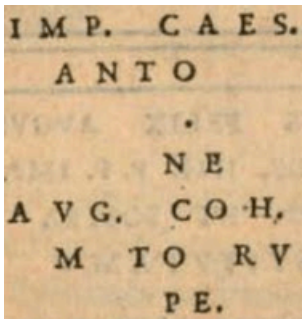

Visitur apud Hagam Comitis in aedibus à me priùs nominatis, gentis Wassenariae, alter lapis cum hac epigraphe in ijsdem ruinis reperta anno CI□. I□. XX. vtrinque à fronte pariter & tergo mutila.

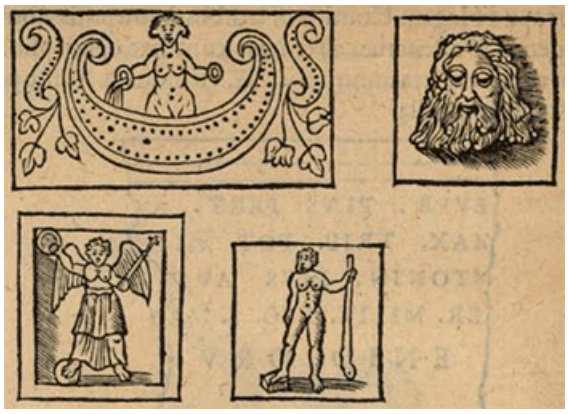
EVER. PIVS PERT. A MAX. TRIB. POT. XIII NTONIN. PIVS AV ER. MILIT. LEG. I. ME
ENIDIORV

Extat ibidem & tertius lapis salsi maris vndis, & pòst imbribus exesus ad modum pumicis, qui nihil admodum certi praefert, praeter literarum aliquot sulcos, quae ad dexteram malè leguntur, cuius saxi frons Victoriae alatae imaginem ostendit, dextra lauream coronam attollentis, laeua tenentis deprimentisque clypeum. Ad sinistram aquila passis alis expressa est, orbi duabus se mutuo secantibus zonis cincto insistens, excurrentibus vtringque tribus radijs.

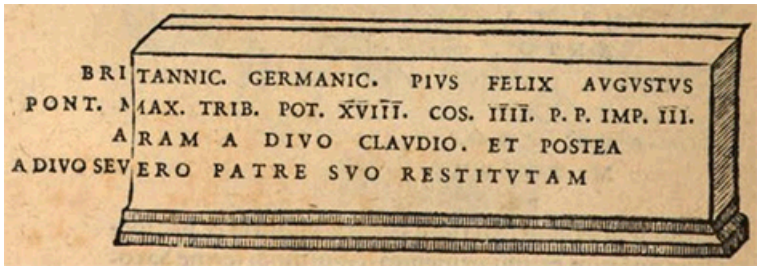
IMP.CAES. ANTO. NE AVG. CO H. M TO RV PE.

In earundem aedium exteriore pariete visuntur & hac specie saxa, quorum primu*m* nauigium, cuiusmodi ferme Saxonas maritimam gentem vsos fuisse docui, referre videtur; alterum Victoriae simulachrum exprimit; tertium Herculem clauigerum; de quarto quid sentiam, ignoro.

Repertus in ijsdem ruinis & quartus lapis memoratur, cuius epigraphen à se descriptam typis excudendam dedit [+] Hubertus Goltzius, antiquitatum omnis generis altissimus gurges, quae tametsi mutilata in fronte arae positum fuisse illm loquitur à M. Aurelio Antonino Caracalla, annis aliquot post peremptum sua manu Getam fratrem.

[+]Huberti Goltzij laus.

BRI
TANNIC. GERMANIC. PIVS FELIX AVGVSTVS
PONT. M
AX. TRIB. POT. XVIII. COS. IIII. P. P. IMP. III.
A
RAM A DIVO CLAVDIO. ET POSTEA
A DIVO SEV
ERO PATRE SVO RESTITVTAM

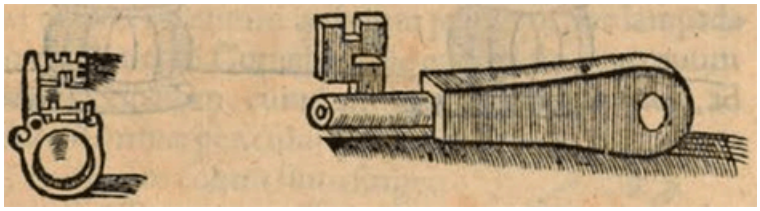
BRITANNIC. GERMANIC. PIVS FELIX AVGVSTVS PONT. MAX. TRIB. POT XVIII. COS IIII. P.P. IMP. III ARAM A DIVO CLAVDIO. ET POSTEA A DIVO SEVERO PATRE SVO RESTITVTAM

Istius armamentarij clauem in ruinis repertam, anno 1520. septenos pollices longam, & ponderosa mole praegrauem

ostendit mihi Galterus Theudericus Wassenariae stirpis + egregius assertor. Aliam hîc appingendam dabo à longè subtilioris ingenij artifice profectam, in annulo effictam, quam accepi à Cornelio Nicolaio Aquano, vasculario + Lugdunensi, honoris caussa mihi nominando, qui tametsi à literi salienus, mirum tamen quàm sit curiosus, quamque diligens in cognoscendis veteris memoriae indicijs, conuasandis fragmentis, colligendis & conquirendis numismatibus, quae ex argento procusa plusquam trecenta numero, cùm isthic, tum apud Romaeoburgum reperta, ex aere quingenta ipsus mihi ostendit: qui vir vt est candidi pectoris, quicquid egestum inuentúmve eo loco vel ipse extulit, vel repraesentato aere ab alijs redimere potuit, id omne liberaliter ac propenso ad bene merendum animo mecum communicauit.

+Galterus Theudericus.

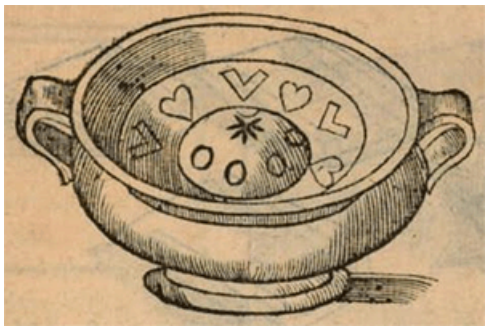
+Cornelius Aquanus.

Inter caetera quae integra & infracta fuere, idem mihi ostendit aeneum sigillum togatum, quod in larario stetisse verisimile sit, stylobarae insistens, & alterum Palladis galeatae, dextera noctuam tenentis, laeua hastam, quae quamuis hinc aberat, aperta tamen manus elapsam amissamque testatur.

Item Samium poculum elegantissimi operis rubrum, è Lemnia terra, vt creditur, summi laeuoris, collo angusto, cuius medijs in faucibus, ceu tubulus quispiam crenatus assurgit: ore pando quaterna foramina in cordis speciem figurata praeferente, cuius interiorem ambitu*m* quaedam veluti margaritarum linae, interspersis cyanei coloris eranis distincta, tanquam limbus pulchrè exornat, quod eius cauum auri admotum maris murmurantis fremitum repraesentat: libuit istud sculptoris manu expressum hoc loco apponere.

Vidi illic & Simpulum è candida materia, cuius in sacris affundendo vino vsum fuisse solennem autumo, ampullula ea est stricit oris, ventrosa, ansata, fundo exiguo, cuius hîc picturam adieci.

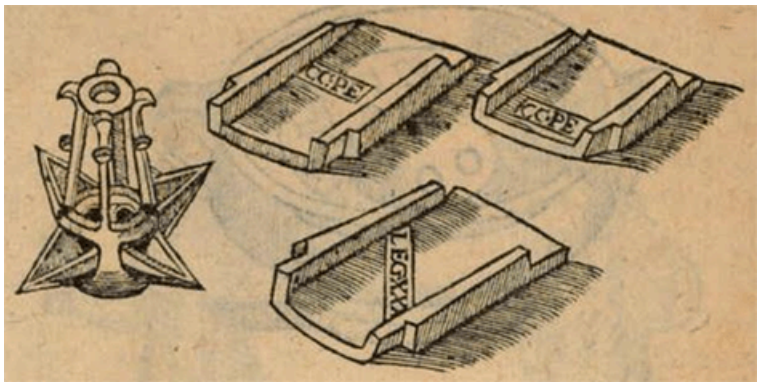

Eodem in loco inuentum lychnum pensilem siue lampada aeneam exhibuit ide*m* Cornelius, hîc expressum, cui cauum est affabrè circinatum, cum imminente quadrato caelo, ad arcendum flammae periculum, vti

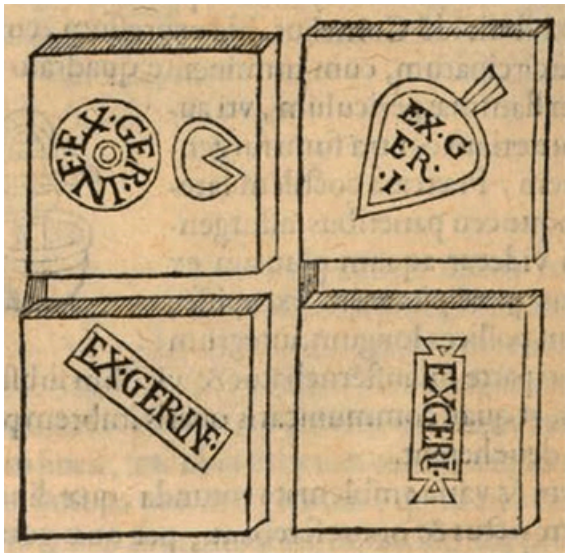
auguror, siue etiam contra fumi surgentis nigrorem. Praeterae coctilem laterem vtrinque ceu parietibus assurgetem qui videtur aquam pluuiam ex imbricibus praecipitantem excepisse, quindecim pollices longum, integrum adhuc, qui parte sui insternebatur & vicissim substernebatur alteris, vt quasi communicatis operis imbrem per compluuium deueherent.

Multa item & varia emblemata rotunda, quae dieursorum animalium rictus & ora referebant, per quae guttatim liquores fundi poterant, illaesa idem monstrauit.

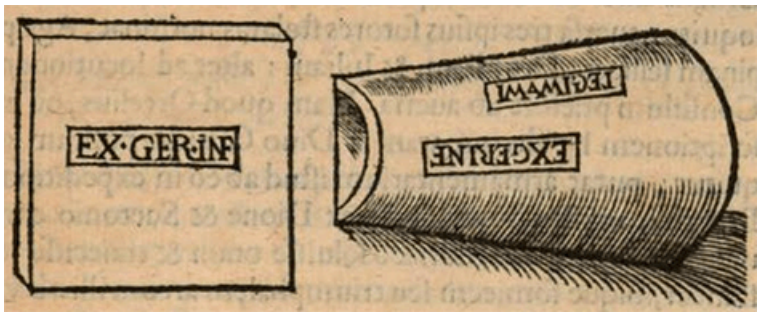

COPE
LEGXXX

Extant apud eundem quinque diuersi generis tesserae, seu quadratae pauimentorum tegulae, quarum diuersitatem ispa facilè prodit inscriptio, omnes octo in quadrum pollicum, duos digitos crassae, omnes eandem, sed diuersimodè expressam inscriptionem ostendentes, & inferioris Germaniae exercitum loquentes: quae inscriptio & in imbricibus legitur tredecim pollices longis.

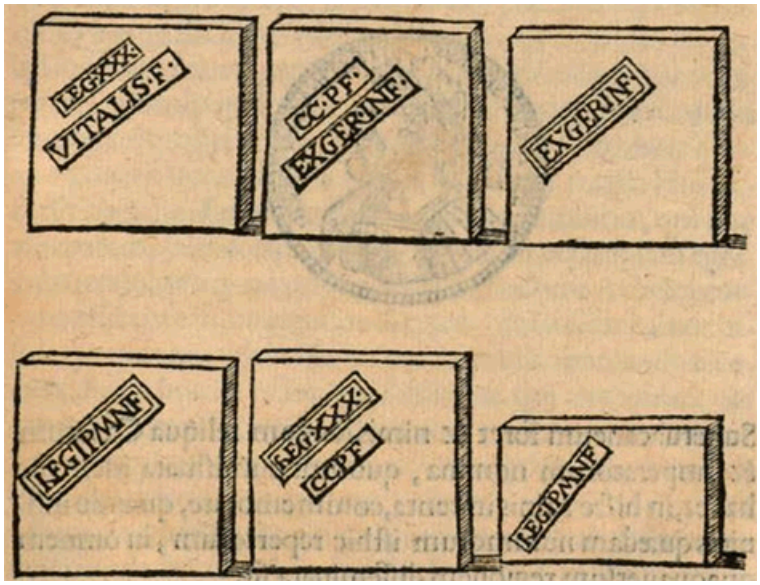

EX.GER.INF.

EX.GER.INF.
LEGIMAMI

Vidi ibide*m* & alios imbrices hoc pacto inscriptos. LEG.XXX. Praeterea figlinorum fundos, in quorum vno legabatur haec epigraphe, VILATIS FE. in latero BOVONV F. Capedinum quoque & paterarum fictilium fragmenta, cum inscriptione MINV. EV. F.

LEGXXX. VITALIS.F.
CC.PF. EX.GER.INF.
LEGIPMNF

Nomismata idem Cornelius vaia ex auro, argento aere ibidem reperta ostendit, inter quae conditoris pyrgi Caij

Caesaris duo: ab aduersa parte C. Caesarem Germanicum loquitur, auersa tres ipsius sorores stolatas nominat, Agrippinam scilicet, Drusillam, & Iuliam: alter ad locutionem Consulum praefert ab auersa. Nam quod Ortelius, ob inscriptionem lapidis qui aram à Diuo Claudio positam loquitur, putat armamentarium istud ab eo in expeditione Britannica exstructum, facilè ex Dione & Suetonio conuincitur, qui eum Gessoriaco soluisse oram & traiecisse testantur, ibiq́ue fornicem seu triumphalem arcum illi ob victoriam de victis Britannis ex Senatus-consulto positum.

Vidi & tertium cum effigie Vestae sedentis. Item insigne numisma Septimij Seueri, qui conlapsum vetustate armamentarium restituit.

Superuacaneum foret & nimis longum reliqua Caesarum & Imperatorum nomina, quorum numismata idem ille habet, in hisce ruinis inuenta, commemorare, quando infinitas quaedam nummorum isthic repertorum, in omnem quaquauersum regionem disseminata sit.

Cap. XI.
*De Batauiae peculio in partes plures distracto, oppidisq́*ue *ab Hollandia alienatis.*

QVICQVID terrarum intra Rheni brachiorum complexum (quae & ostia ab aditu &, vel à flexuoso alueorum anfractu, vel ab aquarum mugitu, Cornua vetustas appellauit) [+] continetur, id vniuersum olim vno Batauiae nomine censum fuisse, extra omnem controuersiae aleam est: qui enim infaciari istud velit, arbitror esse nemine*m*, nisi qui aut latae culpae reus ferreum os induerit, aut obstinato altercandi studio, cum Plinij Secundi grauissimi scriptoris, tum Taciti Palatinae historiae parentis auctoritati detrahere aut illudere cogitet, quam tame*n* irrefragabilem tum Populi Romani gentium domini dignitas facit, tum ipsa antiquitatis (cui meritò ab ominbus assurgi solet) praerogatiua conuincit. Quanquam istam vnitatem fatalis quaedam lex, quae nihil in rerum natura perpetuum patitur, diuellit atque abrupit: vel natiua populorum inconstantia, qui in diuersa studia scindi, ac cum principibus, vt veteres ritus, ita nomina quoque ponere, noua sumere amant, in partes traxit. Huc accessit cognata Traiectensium Praesulum ambitio, qui siue vsurpatam, siue donatam iurisdictionem peramplam egregiè tuendo, nisu quodam Herculeo, infractum Achelio cornu confregerunt, bonamq́ue Regum (quos olim habuit insula) portionem priuati & iuris & nominis inuolando fecerunt. Adde huc & victorum libidinem, qui aut sublata aut intercisa Regiae stirpis serie potiorem insulae partem sibi retinuerunt, ac in nominis sui ius transcriptum co*m*mutarunt, quando labante Romanorum potentia (quorum armis vt adiuta, ita vicissim & adiutrix fuit) in praedam cessit indefensa insula Ita, talorum in ludo vt sit, pars Cisisulanic cessit, partem beneficio Francorum Regum possidere, eodem quo Comites Hollandiae titulo, Praesulatus Traiectensis magna contentione, neque citra certamina, connixus est: partem

[+] Cornua fluuiorum.

Gelriae Comites sibi vsurparu*n*t. Ciuitatum & oppidorum, quae extra Hollandiae peculium, sita, Batauici tamen soli iure olim continebantur, numerus est non exiguus; quae quo minùs silentio transmittam, religione quadam impedior, quandoquidem illustra*n*dae in commune veteri Batauiae labor hic omnis sumptus est, vt haud immeritam aliquando officij vicem, altrici, imò omnium luminibus facilè obstruat altitudine eminentis fortunae, dignationis sacerdotalis fulgore, [+] ac virtutis bellieae gloria cumulatissima ciuitas Traiectum, quin tamen prima clepsydra Neomago infundenda [+] veniat, vetustate possessionis sese defensurae, regiaeq́ue honore, quis sanior refragetur aut repugnet?

[+]Traiecti laus.

[+]Neomagum vetustum.

Neomagvm.

NEOMAGVM igitur siue Nouiomagu*m* (vtranq. enim scriptura*m* inuenio in hoc nomine, quo extitisse & alia praesidiaria oppida, vt in itinere Argentoratu*m*, *Neomagum*, bodie *Vdenheijm* dictum, & alteru*m* Nouiomagum infra Augustam Treuirorum, & tertium *Ingelheimum* hac aetate vocatum, Caroli Magni natalibus clarum, inter Ambianos & Suessionas lego) Batauorum caput sedesq́ue regia omnium consensu creditur: nam praeterquam quòd vero sit simile, Batonem indomitae insulae possessionem aditurum, locum, quo perfugium sibi pateret, extra insulam muniuisse, sedemq́ue principalis fortunae co*n*stituisse, deinde Iulium quoque Caes. praesidium illud sibi legisse, ac Romanos praesidiariam illic legionem aduersum Germanos continuisse, certo certius est, palatio publico Francorum Regum exornatum. Reginonis enim auctoritate si stabimus, Carolus cognomento Magnus Imp. tria regnis suis palatia primaria constituit, Neomagum, Aquisgranum, & Diuodurum seu Theodonis Villam. Idem aediculam (quam Gerardus Neomagus Dijs Manibus consecratam fuisse autumat, quum fuerit monumentum Iulio Pudenti filijsq́ue ab haeredibus factum) Christo Seruarori solemni religione dedicauisse,

arcem collabascentem reparasse, eamq́ue editiore tribunali, in quo saepe ius dixerit, condecorasse memoratur. Quia verò legitur etiamnu*m* in fronte monumenti epigraphe, quatenus ea legi potest, non alieno loco apponenda hîc visa est.

DIS MANIBVS
C. IVLIO CLAV. PVDENTI NEOMA. VET LEG.
XC FAN. L. ET IVNIO. F. EIVS H.F.C

Vbi obiter obseruandum est peramplam atque illustrem fuisse in hac inferiore Germania cum imperio familiam Pudentium, cuius etiam in armamentario Romano fit in marmore mentio, vbi Valerium Pudentem Legatum Augustalem [+] nominatim vocat. eiusdem meminit & marmor quod apud Elquastum oppidum extat tale:

[+]Pudentiu*m* familia illustris.

L VALERIO L.F. PUDENTI, HIC CVM ESSET ANNOR XIII. ROMAE CERTAMINE IOVIS CAPITOLINI LVSTRO SEXTO OB CLARITATEM INGENII CORONATVS EST INTER POETAS LATINOS OMNIBVS SENTENTIIS IVDICVM.

qui honos eadem aetate collatus legitur L. PVDENTI patri eius, decreta illi insuper statue aere collato ab vniuersa plebe municipij Isconensium. At istud inter corollaria relatum esto. Vrbs verò ipsa situ atque opere permunita est, praediues, rerumq́ue omnium affluens, quâ Cliuensem ditionem propinquam respicit, in arduum collem assurgit, cum vetustissima arce, Iuliano, vt vulgo creditur, opere, à [+] qua parte nemorosis montibus & frequentibus fontium scatebris amoena regionis facies se aperit: diuersa vrbis ora in paludes depressior sidit, reliquum solum tumulo fermè perpetuo accliue est. Hanc ante annos tricenos vicenos Guilelmum Hollandiae Principem iam Caesarei tituli insigni donatum, tradunt Annales pignori opposuisse Othoni Gelrio, cui certis nominibus grandem pecuniam debebat, ea lege, vt nisi definito te*m*pore repraesentata foret, ius deinceps omne Gelrio posterisq́ue cedert. Huic natales suos debuit Francisus Craneueldius Iurisconsultus primi nominis, [+] Mechliniae Praeses, scriptis illustris: debet & Gerartus

[+]Aru Neomagi.

[+]Fra*n*icisci Craeneneldij laus.

+ Falkenburgius Neomagus, iuuenis eloquentiae & doctrinae omnigenae gloria cumulatissimus, qui no*n* ita pridem in obscurissimo Nonni Dionysiac□n opere, iudicij peracris & firmi perculum cum laude adijt. Eandem patriam agnouit & Gerardus Neomagus, vir non indoctus, qui rhapsodiam + Batuicae historiae consuit & publicauit.

+Geratus Falkenburgus.

+Gerardus Nouiomagus.

Traiectvm.

TRAIECTVM, Antonia*m* dici passim inuenio, sed quo auctore condita, aut cuius memoriam repraesentet, latere atq. ignorari video: si tame*n* comminisci aliquid à vero non absimile & co*n*iectura augurari in tam alta antiquitatis caligine licet, ad Antonium Primu*m* Senatorem & Legatum Vespasiani, cui cum Ciuili Batauo amicitia fuerat, originem nominis referendam putauerim, quem Senatoria dignitate exutum à Nerone, falsiq́ue damnatum, pristino inde restitutum ordini & loco memorat Tacitus: Aut ad M. Antonium Iulij Caes. Legatum, quando Galliam Belgicam subiugauit, quorum alteruter in Batauia tum Rom. socia praesidiarium castellum Rheni supercilijs impositum condiderit, vbi in hybernis miles esset. Nec desunt qui titulum nominis M. Antonino Pio transcribunt, vrbis instauratori; quod sensisse videtur auctor inscriptionis quae in aduentum ad vrbem Traiect. Philippi Regis posita legebatur:

> ANTONINI PII IMP. FELICIBVS AVSPICIIS VRBS TRAIECTENSIS INSTAVRATA, FELICIORIBVS PER PLENTISSIMVM IMP. CAROLVM V. AVCTA FELICISSIMAM SE HOC PRINCIPE FVTVRAM HAVD DVBIA SPE CONFIDIT.

Sed qua ratione idem hoc loco Vetera Castra, operâ & virtute Romanarum legionum quintae & vndecimae defensa fuisse, in alia quadam epigraphe dicat, peruidere aut intelligere me posse nego, qui praeter errorem in *vndecimae*, pro, *vndeuicesimae*, commissum, (ita namque habet Tacitus) nouam opinionem de Veterum castrorum situ, concepisse videtur, quae plerique omnes in Xanthum Cliuiae oppidum

referunt, qua*n*do loci positus aptissimè ad Taciti descriptionem, meo quidem iudicio, quadret. Traiectum postea per Vultas, seu procliuiore auribus nostris sono Wiltos gentem efferam, mutato nomine *Wilteburgum* dictum, sunt qui contendunt, hausta opinione ex Sigeberto Geminiacensi qui Wilebrodum sedem Episcopalem statuisse in loco *Vultaburch* nominato scribit, qui tunc Vultraiectum nuncupabatur, à Vultarum ge*n*tis nomine & Traiecto compositum, quasi *Vultarum oppidum*, à voce **Drecht**, qua oppidum denotatur, [+] non à traijciendo; quod veritati quàm sit consonum, nescio; quum *Vultaburgum* ad Rheni ripam supra [+] Traiectum ad duo aut amplius passuum millia sedisse res ipsa loquatur, vbi ad exsiccatum Rheni alueum vicino in agro accliuis collis rudera omnis generis, & elegantioris figlinae fragmenta, ingentemq́ue nomismatum ex aere & argento copiam, vel leuiter refossa humo, ostendit, vti ipse oculis aspexi: quam arcem Annales à Valentiniano euersam tradunt, alij per Abotritos gentem Francis foederatam ac sociam, fuisse dirutam soloq́ue aequatam loquuntur, idq́ue testantur versus tabulae inscripti in principe Traiecti aede. Postea Dagobertum Regem Clotarij Franci filiu*m* nomenclaturam vrbis appetisse perhibent, Traiectumq́ue denominasse, quòd ibi traiectus esset & telonium, vbi & pro vectura, & pro negotiatorum mercibus stipes appendebatur: quasi non multo antè extiterit Traiecti mentio in Itinerario quod Antonino tribuitur. Inuenias & curiosa indagandae originis ingenia, quae ab Vlpio Traiano Germaniae Domitiani temporibus Praefecto *Vlptraiectum*, mox P. litera extrita in tot consonantium absurdo co*n*cursu, *Vltraiectum* appellatum existimant, quando idem & legionem tricesimam à se Vlpiam Traianam nuncupatam statiua sua habere iusserit supra Vetera castra Agrippinam versus, non longè fortassis à Burico oppido, propter Teutoburgiensis saltus, in quo Vari Legionumq́ue reliquiae insepultae, tradente fama, fuerant, in opposita ripa incipientis metum. Quan-

[+]**Drecht.**

[+]**Wiltenburgh.**

do idem etiam Legionem Traiana*m*, quae nunc Drecxhuijsa vocatur, ceu Traiani domicilium de suo nomine appellari voluerit. Equide*m* mirari satis nequeo quid sensus mentis've [+] fuerit Lazio, viro alioqui variae lectionis, quo non potiùs obsessus fuerit veterno, quu*m* subductione*m* itineris à Lugduno Batuorum Colonima vsque ab Antonino factam prosequens, Arenatium XXVIII. mille passuum interuallo, hoc est, septem Germanicis miliaribus dissidere ab Vlpia Traiana colonia scribit, atq*ue* inde colligit postremum hoc municipium situm esse in Palatinatu haud longè *Bodobriga*, quae volugo *Popardia* audit. Idem auctor veluti è lethargo experrectus, Vlpiam Traianam, auctoritate Ptolemaei lib. Geograph. secundo, & item Antonini inter Vetera castra & Agrippinam Coloniam ab auctore collocatam, claris verbis dicit. Erroris ansam dedit homni, Arenatij & Antennaci (vti suspicor) co*n*fusio. Caeterùm quia inter ciuitates, quas à Iuliano Caes. receptas scribit Marcellinus, inuenio *Vtricesium* [+] (ita namque & legit & citat Lambertus Hortensius rerum Vltraiectinarum scriptor) aut constantiore lectione *Vtricesima* in priore editione, pro qua irrepsit in posteriorem *Tricesimae*, facilè adducor vt credam isthic V.TRIC.LEG. STAT. hoc est, quintae tricesimae legionis statius & hyberna fuisse, & ab ea nomen loco inditum, praesertim quum non abludat vocis vernaculae sonus. Verisimile enim est barbarum vulgus & rude, altioris indaginis nescium, pro, V.TRIC. expuncta notula puncti intermedia, VTRIC. coniunctim legere coepisse, vsuq́ue prauam inualuisse consuetudinem, ad eundem planè modum, quo inoleuit error in vocabulo **Cantstadt** oppidi Sueuiae, occasione inscriptionis vulgaribus obscurae, qui solis literarum formulis nominis positum mentiuntur: siquidem oppidi epigraphe in marmore incisa quum hoc modo se haberet, LEG.ANT.STAT. hoc est, Legionis Antoninianae statiua, resectis prioribus duobus elementis, initio *Gantstat*, postero saeculo molliore*m* appellationem accepit G. in C. mutato, *Cantstat*, vt ostendit Ioannes He-

[+]Wolphangi Lazij lapsus.

[+]Lambertus Hortensius.

roldus Germaniae antiquitatum collector. Memini ante paucos hos annos quum Antuerpiani superbissimum illum & inexhaustae magnificentiae murum Caroli Imp. memoriae, gratae vetustatis exemplum imitati, consecrassent, excisis in marmore his literis pedalibus, CALOR.V.CAES. oppidanos & rusticanum vulgus promiscuè Senatum inscritiae notasse, qui Carolo quinque caseos impudenter deputarent, velutinusta nomini iniuria, ob CAES. quod plena scriptura caseum nobis signat, vbi vox eadem accisa Caesarem denotet his qui peritiam antiquitatis ac nomismatum habent. Quare, vt ad institutem redeam, siquidem vera est & genuina scriptura Vtricesima apud Ammianum, fieri potuit vt in epigraphe vrbis cum nota intermedia vocabulum hoc pacto scriptum fuerit V.TRIC. vnde postea vulgares homine & peregrini nomen vrbis sollicitè legnetes, coalita & coagmentata in vnum voce VTRIC expresserint. Ista mea est coniectura, quam profiteri visum est cum quadam stipulatiunculae lege, quòd Pyrrhonios hac in parte sequat, & in tanta vetustatis obscuritate atque ignoratione nihil asseueratione velim affirmare. Hanc vrbem Nortmann oru*m* procella ab axe Boreali effusa, incendio corrupit, omnemq́ue sexum ferro absumpsit, Alfridi Praesulis tempore, cui calamitati vt mederetur, Dauantriam & Tielam cum dominijs Carolus Imp. Honorarij loco olim concessit, quòd propter excidium vrbis sedes Episcopalis Dauantriam translata fuerat, quam inde retracit ad pristinos lares Baldricus Cliuensis Praesul, qui recidiuam vrbem posuit, muto fossisq́ue adiectis. Olim Archiepiscopus primus institutus fuerat te*m*poribus Iustiniani minoris filij Co*n*stantini à Sergio Pont. Wilebrodus siue Wigbrodus, vt alibi lego (nos ex Pontificum [+] indigitamentis Willebrordum, tutalare*m* Diuum Harlemaei nuncupamus) cognomento Clemens natione Britannus, qui Frisios Christianae pietatis rudimento imbuit, summae sanctimoniae exemplum, qui pòst relicto munere, velut oneri impar ad Treuirору*m* Augustam concessit, quin-

[+]Wilebrodus.

toq́ue ab ea vrbe miliario inter ardua & difficilia tesqua & + montium iuga, construxit monasterium *Absternacum* nomine, siue abstinentiae argumento, siue ab absterrendo dictum, quòd loci insolentia & asperitas homines haud difficulter absterrere queat, ne religioni operatos molestarent aut interuiseren*t* crebriùs, quod corrupta voce hodie *Echternacum* vocitatur cui magna cum laude & pari pietate Antistes praefuit nuper medicati (vt creditum fuit) poculi haustu + intermortuus Antonius Houaeus Egmondanus nostrâs, rarum bonae vitae & doctrinae inter barbaros illos ventres ornamentum. Huic vrbi cudendae monetae ius diplomate indulsti Otho Imp. eius nominis primus, gratificaturus Eggidae coniugi, Baldrico tunc episcopo. Eam scimus populosam & praepotentem, sed quadragena hominum millia in hostem armare posse, quando ferat necessitas, impudent, nec ipse quidem ciuitati suarum virium consciae tolerando mendacio, scribit Dominicus Niger: quod virus hausisse eum è Raphaelis Volaterrani Commentarijs, & AEneae Pij scriptis autumo, qui Praesulem Traiectinum quadraginta bellatorum millia ad bellum educere, in scripta retulerunt: quod potuisse olim loci Antistitem non inficias ieurim, si ciuitatibus omnibus & oppidis, quae non pauca fuere numero, auxiliares copias & socios imperare necessitate extrema adductus, in animum induxisset. Id quod veritati consonum magis si Barlandus adiecisset, in eodem non inhaesisset erroris luto: tantas enim vires vix monarcha quispiam contrahat, multoq́ue minus contraxisse iste Praesul vsquam in Annalibus lectus est. Addit & alterum errorem Volaterranus, qui Naualia Prolemaei hoc in loco constituit, longissimè à vero exorbitans. Manifestus erroris deprehenditur & Otho Frisingensis Antistes Germanicarum rerum non inscitus scriptor, qui Traiectenses Frisij adnumerat, propiùs collimaturus, fi in vtrosque & maiores & minores Frisios iuris Ecclesiastici censuram habere Praesulem Traiectinum scripsisset. Porrò miraculi vice tradendum posteritati

+Absternacum.

+Antonij Honaei laus.

visum est memorabile, quod dum aedis Deiparae Virgini ibi sacrae fundamenta iacerentur, vorago quaedam se ostendit, quae nulla caementorum farctura quum oppleri posset, non carbonibus (vt in palude nobilissimum Ephesinae Dianae templum firmatum fuisse legtitur) sed solo taurinorum tergorum substrato puluino stetit: cuius rei memoriam tuetur basis columnae voragini impositae, haud inepto, vt tune ferebant saecula, disticho consignatam,

Accipe posteritas, quod post tua saecula narres,
Taurinis cutibus fundo solidata columna est.

Batavodvrvm.

Inter oppida Batauiae olim peculiaria, postea Traiectinae ditioni per Imp. Francos (quorum propensus in Episcopatum suae gentis singulari beneficio institutum fauor ac studium multis in rebus eluxit) admensa atque addicta, primum occurrit Batauodurum praerogatiuo alia omnia superans, vertustatis praeiudicio, quippe cuius minimè ambiguam faciat mentionem Tacitus, postremo eorum qui ad nos peruenere libro, vbi Germanorum (qui postea Franci dicti fuere) manum scribit adnixam fuisse irrumpere pontem qui Batauoduri rece*n*s inchoatus fuerat, ad elicem Rheni, Leccam nuncupatu*m*, sed quia secunda legio (quae & Augusta & Britannica cognominata fuit, deposita isthic post debellatos à Nerone Frisios) praesidio vrbem illam munierat contra vim externam nimium valido. frustra tentata irruptio spem oppugnatorum, qui aliqua in parte fortunam affore confidebant, eluserat. Vulgaris lingua oppidum istud vocat, seruato vestigio postremae partis vocabuli, **Wijck te Durstede**, recentior aetas Durostatum, quod ipsum euenit in Marcoduro, cui Dura nomen mansit, nimium duram fati lege*m* ante annos aliquot à Caroleis experto, quod equidem miror cur Durostatum Batauodurorum appellarit vir quidam doctus, quasi Batauoduri populi nomen sit. Hanc opibus copijsque affluentissimam fuisse vrbem memorant Annales, in qua plura quàm quinquagena abundarint fana,

cui rei (pace dixerim bona Annalium) fidem derogare paratior sim, quàm adhibere, quòd existimem Francos Imp. pro acri & inflammato studio, quo religionem, per dispositos passim praesulatus, mactam volebant, tunc te*m*poris beatam & florentem copijs vrbem, & ob antiquitatis nomen commendatiorem, istam potiùs ad eminentem honoris dignitatisq́*ue* apicem fuisse euecturos, quàm Traiectum minoris tum famae vrbem, nisi si quis opponat in illa Sybaride maius auocamentum ab otio sacro nouae religioni necessarioillos Principes fuisse veritos, aut in obscuriore vrbe tanquam in mustaceo splendida*m* magis laureolam quaeritasse: vtcunque sit, à Nortmannis, qui cuncta ferro & incendijs foedè absumpserunt, excisam dirutamq́ue omnes fermè consentiunt, contractioribusq́ue pomerijs inclusam. Locuples satis hac aetate est oppidum ob situm ad Rhenu*m* commoditatemq́ue subuectionis rerum necessariarum. Distat Culemburgo ad milliare vnum, Traiecto ad tria: situ loci peramoeno, habet arcem veteris operis non contemnendam, in qua fermè sedem habere solent Praesules Traiectini, non ob amoenitatem tantùm & omnigenam commoditatem quam locus vitae praestat, sed quod veluti secessus quidam sit secretus à turba interpellatorum, ita extra vsum vulgarem positus, quod in magna cùm sacrorum, tum profanorum frequentia euenire necese est.

Grinnes.

Paret etiam hoc oppidulum Traiectino Praesuli, vetus reuera, Tacito non indictum, apud quem libentiùs Rhenes, quàm Grinnes voce Romanis absona legerim: quod à Classico praefecto alae Treuirorum, militiae togaeq́*ue* artibus iuxta claro, qui cum Ciuili Batauo causam suae gentis coniunxerat, strenuè oppugnatum fuisse scripto prodidit, fortiusq́ue cum multorum virorum fortium caede defensum, quòd in eo castra essent cohortium alarumq́ue. Situm habet ad Rhenum quarto à Traiecto milliari, muris arduis [+] & vallo cinctum, Diuae Cunerae, quam à Chunnis faucibus

[+]Diua Cunera.

oblisis laqueoq́ue fractis interemptam loquuntur Annales, indigetum genti nuncupati, & quam custodem ac tutelarem sanctè venerantur oppidani, sacrum.

Amerfordia.

Amerfordia à traiectu Amisi, qui fluuius vulgo Eem dicitur, seq́*ue* in sinum Batauicum exonerat, nomen sortita est, quam Amerfurtu*m* eadem lege nominare malim, qua Francofurti quàm Francofordiae appellationem multi praeferre videntur, propterae quòd in **furt**, no*n* praesidij aut munimenti, sed traiectus significatio insit. Oppidum iniurijs Gelriorum obnoxium, quas non semel olim expertum fuit, neq*ue* ita pridem, quando ad annum □I□ I□ XLII. per deditonem occupatum à Martino Rossemio, qui Iuliacensis Reguli auspicijs militabat, dicenda tacendaq́ue passum, ad arbitrium libidinemq́ue victoris, omni argento facto infectoq́*ue* exuitur, mundum muliebrem ornatui comparatum sexu imbelli tradere iusso. Amisus in Velauia ortus, medium oppidum [+] intermeat, ab oriente sole Velauia adiacet, in meridiem obtenduntur longo tractu arenosi colles. Populus est ferox & martius, quiq́ue occupato per proditionem Traiecto ad annum sesquimillesimum duodetricesimum Hendrico Bauaro Episcopo strenuam opera*m* nauauit in vlciscendis militariter iniurijs, edendisq́*ue* praesidiariorum stragibus.

[+]Amisus fl.

Monfortivm.

Monfortium non ignobile ippidum opere situq́ue loci munitum, praesidij causa à Gotefrido Praesule Traiectino olim aedificatum ad excludendam vim & arma ab Hollandia ingruenria, positum ceu in triuio, punctiq́ue obtinens vicem, quippe intra ambitum trium pari interuallo distantium oppidorum conclusum, quae sunt, Iselsteinium, Oudewatera, & Woedenum. Assidet Iselae fluminis ripae, arcemq́ue habet, cuius vicarium dominium est penes Dynastas Monfortianos. Atque ista quidem Traiectinae ditionis tutelam agnoscunt oppida. Iam sunt & in veteris Batauiae gremio bina quae Gelriae peculiaria sunt, Huessenum

& Tiela, & bina alia quae Dynastas suos habe*n*t, Brua & Culemburgus. + Primum illud exigui momenti oppidulum est, Rheno + contiguum & telonij iurae notu*m*. + Huessenum.
At TIELA in dextra Vahalis ripa, oppidum est vtcunque frequens, oblonga facie, + Tiela.
hinc palude praetextum, inde Rheno obsitum, suburbio in septentrionem obuerso, quod propugnaculi vicem praestat; & natura & opere longè munitissimu*m*, quod olim arcta obsidione circundatum à Beligs, inanes eorum conatus facilè contemsit, & pericula exiuit non sine illustri honoratae militiae exemplo, adiuuante obstinatam animorum voluntatem partium studio, quae gloriae dignitatisq́*ue* aequantionem + in inferioris conditionis ductore inuidebant. BVRA distat Tiela miliarij interuallo, + Bura.
mediocre fortunis aedisicijsq́ue oppidum, Comitatus dignitate celebre; quod Lazius multijugae lectionis scriptor Burtinatium Antonini esse iudicat, opinionis minimè certus, vbi sextae Legionsi statiua fuisse autumat: adsitum est exiguo riuo, quem molariam fossam vulgo nominant, non procul Linga amne. Arcem habet multo omniu*m* validissima*n*; paret Philippo Guilelmo Arausini Principis primogenito, summae spei adolescenti, + nepoti Maximiliani Burani Comitis, illius qui
circumferendo arma Palladis instar Gorgoneum caput vibrantis, pauorem + Maximiliani Burani laus.
quaquauersum aduentu suo populis incusserat, qui cum Antiocho fulminis cognome*n*, cum Pyrrho Aquilae + potuerat tueri. Haec Oberti Gifanij patria est, qui famam laboris aemulam laudemq́*ue* cum doctissimo Lambino participare in restituendo Lucretij + Obertus Gifanius.
poëmate studiosè sategit. + CVLEMBVRGVS Burae vicinus adiacet alueo sinistro Leccae fluminis, territorium habet locuples, lateq́*ue* patens, non ita pridem Comitatus + Culemburgus.
titulo honorario illustratus, Philippi Regis beneficio, nuper etia*m* in fatali isto calamitatum, quae totum inuoluerunt Belgium diluuio, latam fugam + Dynastae sui iniquis oculis contemplari coactus. Velauia quoque, nunc iusta Gelriae portio, + Velania.
olim à socia Germaniarum tellure violenter per Drusi exercitum abscissa, immis-

soq́ue Rheno diuisa, atque ita Romano iuri cum Batauia haud aliena, saepe illis auxiliares copias Germanorum cis Rhenu*m* sitorum appellatione, vti Tacitus restatur, notas, ad [+] belli vsum euocantibus, hac tempestate Hollandiae contigua, sed vt peculiaribus legibus addicta, ita maiorum nostrorum aetate illi infesta atque inimica. Haec sabuletis, ericeris, & collibus alicubi minus fertilibus, vastaq́ue eremo incultior, cespitumq́ue fodinis patatior, neque subsessorum latrocinijs olim ignobilis, quina habet oppida inter quae caput Velauiae Arenacum, & Vada, Rheno assident, Hattenum Isalae; maritima sunt Elburgum & Harderuicum. ARENACVM, docui antea Arneheimum, quasi imperialis aquilae domicilium hodie vocari, Concilijq́ue primarij ditionum Gelriae Zutphaniaeq́ue sedem, no*n* longè bifidum Rheni diuortium spectare, copiosum, elegans, & omnibus modis munitissimum oppidum. Hoc loco addendum è vetustare, ista in vrbe statiua fuisse Legionis X. quod auctoritate Tacitit co*n*stat, quam à cristatarum cassidum insignibus, Gallico voabulo Alaudam dictam Caesar fidem facere postest, quanquam & Veterana & Germanica eadem pòst appellata fuerit: quam proter virtutem maximi semper iste fecit, & in rebus dubijs vsus feliciter fuit: quam ita quoque adamauit, vt quum ispsa ob excitatum tumultum militari more decimationem (id est, animaduersionem capitalem in decimum quemque militum) flagitaret, noxae eam exemerti: quam denique vniuersam compositis bellis ciuitate donauit, quòd disciplina cultuq́ue Romano instituta praeclarè ornataq́ue esset. VADA, Tacito dictum oppidum, [+] quod Vaganum alij nominant, olim Rheno adstium nunc vicinum, solo palustri & argilloso inaedificatum, natura & opere validum, quondu*m* irrita oppugnatione à Ciuili Batauo tentacum, dum hic odij procax infestis armis oppugnandum sibi nepotem è sorore lulium Briganticum destinat, ille pertinaciore sed exitioso sibi odio auunculum repellit, inter fortissimum quemque fortiter pugnando desideratus.

[+]Cisrhenani Germani.

[+]Vadu. **Waghening.**

+ Hattenum in laeua Isalae ripa situm, oppidulum exiguum & lutulentum, sed aduersus vim validum cum arce munitissima. + ELBVRGVS ad interiorem freti Batauici sinum in littoris crepidine sedet, oppidulum quadratum, piscario negotio deditum, rerum alioqui egens, quod olim inter bella bonis fortunisque alienis depraedandis instructius fuit, quàm + locupletando externo hosti. Harderuicum, pastorum seu opilionum perfugium sonat, Batauici in sinus littore seu aesturario potius sedet, quem multis annis infestum myoparonibus + habuit, viuente Carolo VIII Adolphi Impij filio, viro mauortio, & (quod de Attila dictum fuit) flagello Dei in finitimos. Oppidum est valdè munitum opere, cum arce: quod ignis depastus fuit ad annum salutis tertium supra sesquimillesimum tam furens & violentus, vt totum intra tres horas conflagrarit, fortunis corruptis omnibus, cu*m* multorum etiam interitu, sartis rectis seruatis quinque aut summum sex aedificijs: oppidani piscatoriam fermè exercent. Eodem in littore, sed extra Velauiam, sui iuris solum habent + Campi, ad sinistram Isalae ripam secundum amnis decursum opportuno loco situm oppidum, circuitu amplum & spatiosum aedificijs splendidis & elegante structura superbis, ponte sublicio coniungitur cum Transisalana vetere Francorum ditione, vt docuisse me puto. Hanc vrbem volunt + Naualia Ptolemaeo sic dicta, fortè quòd eo loco nauigia quae aduersum hostes & piratas instruebantur, illic apparari aut stationem habere consueuerant. Bilibaldus, + alijque Portum Manarmanis appellant. Porrò sint'ne multitudinis numero Naualia Romano more dicta, an vnitatis numero Naualis primae inflexionis, ambiguum me fecit Taciti locus in fine historiae, vbi de loco conuentui inter Cerialem & Ciuilem delecto hunc in modum loquitur: *Petito colloquio, scinditur Naualiae fluminis pons, in cuius abrupta progerssi duces.* Videtur enim indicare apud Naualiam ponte*m* sublicium fuisse destinatum co*n*gressui colloquioque ducum, eum, inquam, pontem qui flumen Isalam

+Hattenum.

+Elburgus.

+Harderuicu*m*.

+Carolus Gelrus flagellum Dei.

+Campi opp.

+Naualia.

+Manarmanis portus.

continenti iungit, cuius vtrinque asseres & tigna securitati vtriusque abrupta fuerint & sublata, ne per comparatas insidias alterutri periculum crearetur: neque videtur vsquam locus aut pons super Rheno opportunior commodiorque colloquio potuisse tunc extare aut à nobis excogitari: tametsi [+] illic loco Naualiae Beatus Rhenanus substituendum Vahalis censet. Hos Camanos quasi Campanos Antonius [+] Scoonhouius nostrás vir non infeliciter in historijs versatus, esse iudicauit, ac trans Isalam, qui cursum postea mutauit (vti constat) olim sedisse.

[+]Taciti locus.

[+]Camani.

Cap. XII.
De CL. *Ciuili regia Batauorum stirpe nato.*

PRIVSQVAM res militiae cum magna laude gestas à Ciuili describam, non alienu*m* rationi nostrae fore existimaui, si que de eo passim memoriae prodita extare memini, sub vnum quasi obtutum congesta proferam. Fuit CL. [+] Ciuilis summo inter Batauos loco, regia stirpe multo caeteris illustrior, solers ingenio, militaris disciplinae laude clarissimus, dux exemplo, miles facto, nullius laboris fugitans, & qui benègerendae rei occasionem è manibus elabi nu*m*quam passus est. Animu*m* eius in periculis adeundis vt caetera praelia fortiter decertata, ita & postremum illud apud Vadam [+] (Vaganum nu*n*c vocamus) quam oppugnabat, ostenderunt, vbi in retinendis suis fugientibus in extremum vitae discrimen coniectus Rhenum transnatare coactus est. Altero lumine orbus fuit, quam oris foeditatem no*n* modô non ignominiosam duxit, vt caluitium Iulius ac Domitianus, sed vt decus & ornamentum virtute emptum verbis etiam vltrò ostentauit, laudata oculorum in spectatissimis maximisque ducibus orbitate, inter quos praeter Philippum Macedonem, (quem Arimaspis genti vnoculae cognatum salsè vocabat Aristides) Sertorium summae sed calamitosae virtutis ducem, & Hannibalem Poenum repraesentabat, quorum ille dum manum ipse conserendo impigrè periculis caput

[+]Cl. Ciuilis.

[+]Vada, hodie **Wagheninghe**.

primus obiectat, hic dum munia ducis obit, contracta è peruigilijs lippitudine, alterius oculi vsum amisere: quod malè [+] interllectus à nonnullis Tacitus minimè dissimulauit his verbis; *Ciuilis vltra quàm barbaris solitum, ingenio solers, et Sertorium se aut Hannibalem ferens simili oris dehonestamento*. malè intellectum dixi, quòd nouerim qui arrogantiae [+] Ciuilem hîc insimulari autumant, quasi qui iactantiùs & non sine probro se cum fortissimis clarissimisq́*ue* ducibus aequauerit, quorum nominibus in re manifesta turpiter errantium, honoris causa parcetur. Eam fortissimi ducis gloriationem è laudis ac honoris studio profectam, nemo honesti aequus arbiter vitio verterit in illo magis, quàm in hoste Philippo praedicat Demosthenes, qui artus suos (vt ait) fortunae prodigendos dederit gloriae cupidine, nempe oculum Asteris Sagittarij telo euerberatum, clauiculam humeri perfracta, & crus mancum: quondo & Sertorium aduersas semper ostentando cicatrices orbumq́ue lumen, maximè gloriatum ceu praecipuo ornamento Plutarchus dicat: quem Sallustius quoq *i*n historijs quum laudat, quod compendio & quaestu gloriarum, fortunae arbitrio membrorum iacturam permisisset, dicit illum maximè laetatum fuisse eo corporis dehonestamento, effosso videlicet oculo. Ciuilis veteri gentis Batauae instituto cohortem rexit, quod & in oratione apud Montanu*m* Treuirum ipse fatetur, vnius cohortis praefectum se vocans, quo in munere viginti quinque annos consumpsit stipe*n*dia Romanis faciendo. Fratrem [+] habuit Iulium Paulum, fortissimu*m* ducem, quem Fonteius Capito auaritiae & libidinis foeditate maculosus, falso rebellionis crimine obiecto interfici iusiit, vt testatur Tacitus, cuiusimmeritam necem graui oratione deplorat ipse apud Alpinum Montanum, conquestus egregium se pro laboribus perculisq́ue quae tot per annos pro Romanis dominis exhauserat, operae pretiu*m* tulisse, nempe fratris interitum, iniectas sibi catenas, & exercitus saeuitiam, qui sua scelera supplicio ipsius expiari flagitabat. Constat autem Ciuilem

[+]Lib.20.

[+]Taciti locus explicatus.

[+]Iulius Paullus frater Cl. Ciuilis.

compeditum iussu Capitonis ad Neronem fuisse destinanatum, sed eo tyranno interea temporis è vita sublato, quae res illi salutem peperit, Galbae beneficio absolutum ae dimissum, neque toto vertente anno, rursus ab exercitu appetitum & supplicij capitalis postulatum, initio principatus Vitellij, qui periculo virum exemit ob potentiam & auctoritatem, qua inter Batauos eminebat, ne gentis bellicosae studia ac voluntates supplicio illius ab se alieno tempore auerteret, tum vt cohortes lectissimorum militum Batauorum, quae in ciuitate Lingonum consederant, sibi eo facto conciliaret atq́*ue* obstrictiores redderet, quae vgtramq*ue* (quod dicitur) paginam facere, & magnum in alterutram partem vel amicae vel aduersae momentum adferre poterant, eae namque discordia temporum (quae breui interuallo plures Imperatores salutauerant) à quartadecima legione discessionem fecerant. Vxorem habuit, ex qua virilis stirpis prolem suscepit, cui etiamnum paruulo captiuorum quosdam iaculis puerilibus sagittisq́ue configendos obiecisse patrem Tacitus ex fama refert. Eum filium inter motus Germanici primordia deprehensum, Agrippinenses honoratè custodiuisse ex eodem constat: cuius beneficij memoria flexus pater, obstiti quo minus in excidium vrbis direptionemq́*ue* Germania proruerit. Vxorem flagrante bello Germanico apud Agrippinam Coloniam foederatam vrbem cum so*r*ore suâ, pignora societatis deposuerat, proditas pòst leui*ta*te & perfidia Agrippinensium post malam pugnam, vec*o*rdia Germanorum commissam, qui omissis telis, manus Romanorum spolijs impediuerant. Soror illi fuit foecunda p*lu*rium liberorum genitrix, inter quos numero Iulius*m* Briga*n*ticum animo perduellem ipsi, & Claudium Victorem, ac *V*eracem, auspicata nomina, vtrunque studiosum Ciuilis cul*to*rem: quorum ille promptissimum quemque aduersus Dill*iu*m Voculam duodeuicesimae legionis legatum, ab auu*nc*ulo missus duxit, eiusq́ue castra ingenti strage comple*uit:* hic praesidium Romanorum, quod Vadae inerat, con-

iunctis cum auunculo copijs fortissimè oppugnauit. Tertius filius [+] Iulius Briganticus, quem nominaui, alae equitum praefectus, fidem Romanis datam ad extremu*m* vsque spiritum obstinatè coluit, inexpiabili & pertinace odio (vti plerunque proximorum inimicitiae solent esse acerrimae) aduersus Ciuilem auunculum imbutus, qui cum fortissimis quibusque interemptus cecidit, quum ad sustinendam vim & impressionem Batauorum, apud Vadam Renesq́ue pugnantium, impar esset. Fuit autem Ciuili vetus consuetudo & obseruantia erga Vespasianum pòst Imperatorem, ob militarem industriam, mutuamq́ue illi amicitiam, quamdiu priuantus ille fuerat, aluerunt; quin & praetextu illius amicitiae à Vitellio, non sine ingratitudinis quadam macula, defecisse legitur, eoq́ue sublato iugum Romanorum à ceruicibus deiecit, Batauiamq́ue in libertatem asseruit, vicinas ferè gentes omnes Germaniae Galliaeq́*ue* in socium bellum conuoluit. Quo ex facto considerare pofsumus & animo colligere quanta viri auctoritas, quanta eloquentiae in persuadendo bello difficillimo vis atque pondus fuerit. Haec ferè de viri conditione, ingenio, & familia comperi, nunc reliqua viri praeclara bello facinora detexere aggrediar, vestigijs inhaesurus Taciti, qui Belgicae rationes olim procurauit & exacta fide cognitas percalluit. sed priusquam ea enarrem, digrediendum mihi erit & explicandum, quae res vt alias nationes, ita Ciuilem quoque bellem sumere iustaq́*ue* arma induere compulerint. Ei rei ansam dedit Roman. intoler*a*bilis ac nefaria crudelitas, tyrannica violentia, & auaritia i*n*satiabilis, id quod non dissimulat locuples testis Corn. T*a*citus fidei in historia integer, Britanniae rebellionem aua*ri*tiae legatorum centurionumq́ue imputans, quando ex*tin*cto Icenorum Rege vastatum fuit eius regnum per Ce*nt*uriones, domus per seruos, ipsa Regina Boudicia, siue Vo*a*dica (vt alibi nominatur) verberibus consecta, violatis s*tu*pri iniuria filiabus, & primoribus auita haereditare ac b*o*nis exutis, haud aliter quàm si regionem vniuersam mun*er*i ac-

[+] Iulius Briganticus.

cepissent. Idem non obscurè Frisios, Transrhenanum populum, corrupisse pacem cum Romanis memorat, magis implacabili cupiditate illorum exacerbatos, quàm quod obsequij impatientes fuerint. Nam quum Drusus exiguum illis tributum imperasset, rebus illorum angustioribus, annuum bubulorum tergorum numerum in militares vses, non adiecto me*n*surae modo, aut firmitudinis ratione, Olenius quidam, Frisiae procurator, à plebeculâ vrorum (ij in taurorum genere immani corporum mole sunt belluae, inuijs Germaniae saltibus frequentes, Frisijs nullae) coria asper & improbus exactor flagitauerat; cuius libidini quum omnia cessissent, principiò bobus, mox agris, demum etiam liberis corporibus seruitio traditis, ubi reliqui iam nihil esset, quod implacabilem illum sinum ac voraginem expleret, co*n*uersa in rabiem sera patientia, sumptis armis iniurias vltum eunt, suffixis patibulo militibus, qui praesentes tributo aderant, fuga celeri elapso duce in castellum Fleuum, alioqui seruili supplicio iniustam dominationem expiaturo. Quoties Romani securos datae fidei hostes, praeter belli legem, quae hosti quoque fidem seruat, trucidarunt? Seuerus militiae dux Valentiniani principatu Saxones, quibuscum inducias pepigerat, ac datis obsidibus solutiùs iter facientes, ex insidijs abdita in valle abstrusis ad internecionem vsque fraudulenter cedîdet, teste marcellino. Eadem doli mali libidine [+] vsus Iul. Caesar quum permulsis confirmatisque legatorum (quos Germani paciscendi causa miserant:) animis, ob tridui inducias securiores, immisso equitatu foedissimè profligauit. Nónne Iulianus nefario exemplo Guldemundum [+] Romanis foederatum pacisque vinculo obstrictum, & intemerata fide clarum per insidias interemit? Gabinium Quadorum Regem à conuiuio ad quod rogatu venerat, digredientem, post hospitales epulas, officij fanctitate immani scelere violata, trucidatu*m* Valentiniani Imp. permissu scribit Ammianus, cuius facti atrocitate efferatae gentes ingentem [+] Romanis finibus cladem intulerunt. Eodem modo Paras

[+]Lib.28.

[+]Lib.16.

[+]lib.19.

Armeniorum Rex nihil hostile à Rom. duce metuens, vocatus ad conuiuium hospitale Valentis iussu, inter epulas etiam barbaris sacrosanctas ac ruerendas, persforato pectore [+] miseranda victima concidit, dispersis maximo horrore (vti par erat) conuiuis. Quid de Valentiniano adhuc dicam, qui curam omnem eò contulit, vt Macrianum [+]Lib. 30.
Alemannorum Regem ob nimiam potentiam sibi suspectum, vel vi vel occultis insidijs tolleret immissis percussoribus? sed quum ille velociori carpento impositus dolum manusq́ue euasisset, mirum quàm tristis frustratum successum indoluit, [+] vt idem historicus scripto prodidit. Eadem caussa Dalmatis motuum occasione*m* aperuit, [+]Lib. 29.
nihil dissimulante apud Tiberium Batone rebellionis auctore, qui pro se & caeteris pactus liberum commeatum, fide publica in castra Rom. venit, perductusq́ue ad Tiberium pro tribunali sedentem, interrogatus cur motus illos concitasset, negauit illi, se crimini obnoxium, quin potius Romanos eiusce rei auctores fuisse, qui non pastores aut canes tuendis gregibus praeficere, [+] sed dilaniandis lupos immittere solea*n*t, vti Dion Nicaeus scripto mandauit: quod ingentis spiritus heroïciq́ue [+]Lib.56.
pectoris viri dictum liberè castigantis flagitiosos Rom. mores dignissimum quod memoria teneatur, mihi videtur. Hinc est quod Arminius ille assertor Germaniae, pugnam aduersus Caes. Germanicum initurus, milites suos pugnam poscentes admonet, meninisse auaritiae, crudelitatis, & superbiae Rom. vt prae oculis habeant ea praecipua & notissima omnibus crimina in hoste notata, à quibus vel gloriosa morte, vel bellica virtute vindicare se possint. No*n* minor itaq*ue* (vt ad carceres redeam vnde euolauit) saeuitia & dominationis impotentia, tyrannis denique nouandarum rerum occasionem Batauis attulit: Nam quum gens ista à vectigalium oneribus immunis, virtutis merito & socia haberetur, solumq́ue viros atque arma ministraret imperio ad stipendium & ductu nobilissimi cuiusque è suis popularibus (magnum priuilegium) non autem Romanorum, militiae ope-

ram nauaret, fortè iussu Vitellij Batauorum iuuentus ad delectum excita, dabat nomina; ibi tum ministri cogendis cohortibus praepositi, auaritia & foedo luxu onerabant magis ac magis delectum, suapte natura grauem & molestum, quando vel aetate fessos atque inualidos conquirunt, vt certo pretio repraesentato dimitterentur, vel annis impuberes, sed forma & liberali specie conspicuos ad stuprum rapiunt. Ea ex re orta iuidia, mox concitata seditione gens delectum abnuit: gliscentem populi motu*m* iuuit Ciuilis, de quo sermo est, qui primoribus gentis & inter populares praecipuis, quos in sacrum nemus (sunt auctores qui apud Vorburgum fuisse autumant, vulgo **Scaecken bosch**, voce non multum à veteri appellatione absona, vt à me alibi dictum est) epuli obtentu conuocarat, post coenam & liberalius symposium in multam noctem extractum, vbi mero incaluerant animi, orationem inflammandis animis comparatam, aggreditur, exorsus à bellica laude & immortali gentis gloria armis factisq́ue stipendijs toties illustri, illis ob oculos exponit iniurias, raptus, iugu*m* plus quàm seruile, legatorum vitae necisq́ue ius è libidine statuentium imperium, sanguinis & fortunarum vilitatem, quae ex arbitrio praefectorum & infimae conditionis Centurionu*m* pendeat; ingeniosa praedandi exhauriendiq́*ue* sui vocabula in varias mutata species, quae hiru dines illae ad viuum cuncta exsucturae, noua semper excogitent: praefectorum frequentes mutationes, qui postquam sanguine & spolijs regionum ditati, tanquam spongiae, intumuerint, ad Vari Quintilij exemplum, pauperes diuitem ingressi prouinciam, eam opulenti pauperum relinquerent, pro brutis, quasi praeter vocem & membra nihil haberent hominu*m*, subditos habentes. Addit sub ficto societatis olim validae, nunc morientis nomine, grauia imponi onera, libera iuuenum corpora ad nefarij stupri consuetudinem abripi, in foribus adesse delectum, qui charissima pignora à parentibus diuelleret, fratres consanguineosq́*ue* arctissimo necessitudinis vinculo coalitos suprema quasi

sorte dissociaret. Docet res Romanas grauiter esse affectas ac penè profligatas, intestinis malis conuulso imperio, quod affectantes plures sanguine mutuo licitentur, militem qui in hybernis sit praesidiarius, emeritum esse & senio fractum atque exoletum, nomen magis quàm robur, non esse metuenda nomina inania & simulacra quaedam legionum: esse sibi integram militiam, peditum equitumque manum validam Germanos habere vicinos, cognatione sanguinis sibi iunctissimos, caussae futuros vindices & adiutores, Gallias quoque à tristi seruitio anhelare communem libertatem, Romanos etiam ipsos belli potiùs spectatores fautoresque fore, quàm ex professo aduersarios, siue ob partium studia, siue quòd Vespasiano omnia conturbanti, vtcunque res cadant, belli ancipitem fortunam sint imputaturi. Dicta viri non dissonus fremitus, sed vnanimis omnium consensus comprobauit. Itaque ritu patrio cenceptis iurisiurandi verbis omnes obstringuntur, illo sacramentum praeeunte, ac desertoribus compositas diras carmine solenni imprecantur. Interim priusqua*m* delectus qui mandato Vitellij nouus haberi debebat, apperteret, tota Batauorum ciuitas pertinaci consensu respuendum illum prorsusque repudiandum decernit, deinde per admissarios qui seditioni alimenta suggererent ac per nuncios & occultas literas Caninefatu*m* bellicosa gens & foederata in belli societatem pertracta, sollicittata insuper clandestinis tabellis Britannica legio. Tum destinatos iam hostes astu eludendos ratus ac Lysandri consilium secutus, Leoninam vbi non sufficeret, vulpina assuta supplere cogitans, Vespasiani amicitiam militiae rudimentis partam, illusque partium studium praetexit, quo obtentu cohortes Batauorum & Caninefatum, iussu Vitellij, qui principatus titulu*m* iam circundederat, accitas per nuncium reuocat Magontiaco, quò peruenerant vrbem petiturae. Dum haec aguntur, primi Caninefates non diu moram nectunt, Brennonem proiectae audaciae virum, sed illustri inter suos loco natum, ducem creant; humeris succol-

lantium more patrio iactatum vibratumq́ue in clypeo. Is confestim collecto tumultuario milite & euocato Frisiorum agmine, improuisò cohortium Romanarum hyberna opprimit, castra diripit, lixas & negotiatores Romanos latè dispersos inuadit, castella exscindere apparat, quae ipsi cohortium praefecti incendio corrupêre, quòd ad arcendum hostilem impetum minus essent valida. Signa & quicquid Romani erat nominis in superiorem insulae tractum fugam intendunt, Aquilio primipilum ducente. Conuersus ad dolum Ciuilis praefectos probri incusat, ob desertas castellorum stationes & munimenta aduersus incursantiurm iniurias satis firma: curarent sua quisque, hybernacula repetere admonet, se cum copijs suis tumultum repressurum. Fraudis suspicionem mouit vltroneum consilium, quasi diuulsa ac distracta exercitus membra facilius opprimi conficiq́ue, vt res est, possent. Neque diu sterit occultum consilium, quippe quod è latebris erupit per Germanos (ita Franci nominabantur) proditum. Postquam insidiarum apparatus spes euanuit, vim apertam parat Ciuilis, Batauos, Caninefates, & Frisios generatim, in singulos quamque gentem cuneos distributam componit, atque ita instructas copias secundum amnem Rhenum in hostem ducit, vtraque acies auidè se offert certamini, quod haud diu aequio marte gestum est, transitionem ad Ciuilem faciente Tungrorum cohorte, qua repentina inclimatione rebus per socios preditis, ingens occisio & caedes perpertrata est. Parem fortunam sensit hostilis classis, quae perfidia vectorum & remigum (quorum non minima pars Bataui era*n*t) in manus hostium venit, dum ficta quadam imperitia non modò nautarum, des & propugnatorum munijs officiunt, eaq́ue turbant, aut de industria puppes ripae hostilis crepidini obuertunt, aut denique rectores nauium & praefectos militares, nisi secum consentientes, interimunt: qua ratione quatuor & viginti naues partim captae, partim perfugio vsae hostium se potestati permiserunt. Ea victoria, quae paucoru*m* sanguine Ciuili

stetit, vt per se illustris in praesentia, ita magno deinceps vsui fuit. Nam praeter celebre patriae liberatioris nomen iam partum, famamq́ue inclytam per Gallias Germaniasq́ue latè vulgatam, non solum nauibus armisq́ue, quarum rerum fuerant inopes, potiti sunt, verùm etiam vna istius momenti ope in auxilium opportunum vicinas Germaniarum nationes attraxerunt Bataui, missis ad id legatis belli subsidia confestim promittentes. At cum Gallijs aliae ratione coire belli societatem, easq́ue ad amicitiam adiungere satagebat Ciuilis, versatili ad omnia ingenio, nimirum vt beneficijs donisq́ue ad vsus suos traduceret, dum cohortium praefectos, quos hoc bello ceperat, gratuito & sine mercede dimissos, in ciuitatem quemque suam ablegat: militem gregarium ab armis dimittit, facta optione & delectu libero vel abeundi vel manendi: illîc spolia proponebantur hostilia, isthîc honorata & stipendiaria militia. Interim non cessat secretò omnium aures imbuere sermonibus, instilla*n*s identidem malorum infinitorum aerumnosam recordationem, quae tot per annos indigna perpessi fuerant, in graue & longum seruitij iugum, falso pacis nomine velatum, praecipitati. Nos, inquit, quota Galliarum pars Bataui, vacui licet à vectigalibus & tributorum oneribus exempti, arma tamen induimus, vt impotentem ac superbum Romanorum dominatum, quem nobiscum communem sustinetis, & quo libertas omnis armis victa penitus concidit, exiremus, & acceptum à ceruicibus iugum deijceremus. Primo praelio fusa à nobis illorum est acies, castrisq́ue exuta: quid futurum auguramini, si Galliae arma expediant, & coniunctis viribus seruitium excutiant? Italia praeter exercitum aduenam & è prouincijs collectitium quantulum obsecro virium armis onerare potest? quibus deductis legiones certè perpaucae defensioni, multo minus infere*n*dis signis reliquae supersunt. Id enimuero neruis omnibus contendunt Romani, vt mercenario prouincialium sanguine, quem vilem habent, prouincias debellent, haud suo. Non subeat vos cogitatio de

Iunij Vindici acie, qui defectionis auctor concitatorq́*ue* aduersus Neronis tyrannidem, cum viginiti Gallorum millibus commisso infeliciter praelio, suis ise manibus mortis arbitrium occupauit, temeritatisq́ue poenas à se ipse exegit: is namque exercitus prauo consilio ac vi quodammodo ducem suum, aurigae moderari habenas impotenti non dissimilem, ad arma impulit, ipse lingua bellare, quàm manibus rem agere instructior: ne nunc dicam quòd à Gallis & Germanis Rhenum accolentibus proditus fuerit & concisus. Heduos à lymphatico duce, qui se pro Galliarum assertore ferebat, in arma tractos, & Aruernos itidem nouas res molientes, Batauicus equitatus profligauit. Verginius Rufus nullo ducum, seu nominis claritate, seu rerum gestarum gloria inferior, qui maximum momentum rebus Romanis à tyrannide vindicandis & consopiendis Gallicis motibus attulit, is inter auxilia co*n*tra Gallos etiam Belgarum cohortes habuit. Itaque verè dicere licet Galliam suis ipsam viribus occidisse. At verò nunc par est & aequata vtriusque partis conditio, nihiloq́ue inferiores nos Romanis deputo: nam vt illis in castris vigeat militaris disciplina, neque penes nos sepulta eadem iacet. Est nobis veteranus miles, à quo concisae nuper Othonis validae legiones. Patiantur illi seruititits vincula, quibus inuisa libertas, qui Regum Impertijs assueuere, id quod Syria facit & Asia, totusq́ue Oriens, quae gentes sub impotente dominatione vitam trahere in beneficij loci ponunt. Multos esse in Gallia superstites, qui ante inuecta tributorum onera sunt genitit, ambiguum non est. Stragis beneficio, qua Varus Quintilius virtute Arminij liberatoris cum legionibus cecidit, Germania respirans seruitutem exuit: quo bello tentata fuit & Prouocata potentissimi Imperatoris Augusti patientia, non autem Vitellij, apud quem gulae studio infamem, cuncta temulenta, & peruigilijs Bacchanalibusq́ue, quàm castrensi disciplinae propiora sunc. Cogitate vobiscum naturae beneficio libertatem omni animantium generi concessam, eamq́ue non ab hominibus

modò, sed à brutis quoque expeti. Deinde in virtute verum decus esse positum, quippe qua no*n* proprium magis bonum habeat homo. Adde quod ope & auxilio Deorum fortiores iuuantur. Proinde oblatam occasionem ne amittite, quin vacui & expertes bellorum, occupatos impeditosq́ue, intergri fessos longis militiae laboribus, opprimamus, dum diuersis in Vitellium Vespasianumq́ue studijs distinentur. Facilis est & expedita via qua vterque occupari possit. Haec similiaq́ue spargebat Ciuilis, ad auxilia è Germanijs Gallijsq́ue intentus: creditusq́ue fuit duas & opibus & potentia florentissimas nationes imperio suo fuisse adiecturus, si peruenire ad institutum sibi propositum ac spe destinatum potuisset. Primos Ciuilis motus conatusq́ue non modò non prohibuit, verùm etiam aluit auxitq́*ue* Hordeonius Flaccus, consularis ac superioris Germaniae exercitus legatus, quippe qui consilio monitisq́ue haud obscuris illum instruxerat, vt auxiliares Batauorum copias Vitellij imperio accitas ex itinere reuocaret, sub imagine ac praetextu Germanici tumultus, quòd iam in Vespasiani partes ille transierat. Verùm postqua*m* aduersus rumor res trepidas vulgauit, castra Aquilij capta, cohortes cedcidisse, profligatum pulsumq́ue tota Batauia quicquid Romanorum militum fuerat, confestim Mummium Lupercum legatum cum duabus legionibus, quas in hybernis habuerat, festinatum iter ingredi atque in hostem ducere iubet. Ille ducis imperiu*m* impigrè exequitur, legionarias cohortes & è vicinia Vbiorum aucilia, equitatumq́ue è proximis Treuitorum agris euocat, raptimq́ue in hostes mittit. adiungitur & Batauorum equitum veterana turma, cui praefectus erat Claudius Labeo, iam antè pecunijs pollicitationibusq́*ue* corrupta, sed fidem simulatam ingeniosè premens, quam mox per proditionis scelus abrupit, dum stantes in procinctu Romanos deserit, transfugioq́*ue* spem commilitonum destituens, magnum operaepretium suorum rebus attulit. Romanus exercitus iustis iam viribus auctus, aciem apparat, vt rebellioni castigatae exemplum

statueret, caedemq́ue caede expiaret. Idem fit à Ciuili, qui deletarum captarumq́*ue* cohortium signa cirum se statuit, vt & hostium animos frangeret repraesentatae cladis memoria, & suum militem alacriorem erectioremq́ue redderet. foeminarum gregem, in quibus mater sororesq́ue erant, & promiscuam co*n*iugum turbam, cum paruis liberis, à tergo exercitus consistere iubet, tum vt ad patranda*m* victoriam incitamenta essent, tum vti à fugae cogitatione, pudore imbellis sexus hosti obijciendi deterrerentur sui. Iam signa canere coeperant, quum ingens à viris clamor tollitus, foeminarum vlulatus tota acie personat. Haud eadem pari've alacritate clamor à legionibus surgit, quorum animos vt pauor cladisq́ue recordatio defixerat, ita à pristina virtute deflexerat equitum Batauorum praesens defectio, qui pro sinistro cornu locati, perfugio illud nudarant, sacto hostiliter à conuersis in suos paulo ante co*m*militones impetu. Vbi Romanarum legionum virtus & constantia rebus afflictis ac propè depostits se ostendit, quae seruatis ordinibus, armaq́ue retentans, pedem retraxerunt, effugioq́ue conseruatae in Vetera castra (qui locus nunc Xantho oppido Cliuensis ditioniis occupatur) se condiderunt, disiectis in turpem fugam sociorum auxiliaribus copijs. Labeo Batauus, qui perfugorum alae praeerat, Ciuili aemulus oppidano certamine (vt solent populares quibus par potentia nobilitasq́ue est, simultates aemulatione alere) eiq́ue aduersus, iussu Ciuilis iniectis vinculis captus, in Frisios extra conuentum paullo pòst amandatus fuit, ne dissensionis ac discordiae semina excitaret retentus, néve interemptus vir strenuus magnooq́*ue* natu ipsi inuidiam pareret: quanquam ille non multo pòst corruptis pecunia custodibus elapsus ad Voculam legatum in Vbiorum ciuitatem perfugit, maiora viribus illi pollicitus. Eodem tempore Batauorum & Caninefatium cohortes auxiliariae, quae delectu acto stipe*n*dia Vitellio faciebant, Italiam petiturae, ex itinere reuocantur C*i*uilis literis per nuntium missis: quibus perlectis omnium animi repentè

auersi sunt ab instituta profectione, itaque praeter solitum superbia ferociaq́ue elatiores factae, donatiuu*m* itineri poscebant, geminari insuper stipendium, augeri quoque alacriorum equitum numerum flagitabant, nulla assequendi quod postularant spe, sed vt discessioni seditioniq́ue ansam quaererent. At Flaccus importunae postulationi indulgens multa concesserat, ex quo ingentibus illius pollicitationibus inflati, acriùs instabant impensiusq́ue exposcebant, quod sibi negatum iri praescibant. Eò tandem erupit audacia, vt contempto Flacco, quem praeter socordiam senium pedumq́*ue* debilitas contemptiorem faciebant, patrias sedes inferioris Germaniae repeterent, Ciuili se coniuncturi. Flaccus communicato cum tribunis militum ac centurionibus consilio, quid tali in re fieri oporteret, consultat, rebellésne imperio obsequ*en*tes redderet vi adhibita, an coactum & expressum militis obsequium, vt infidum, rebusq́*ue* suis incommodum valere sineret. Sed siue ingenita ignauia, siue ministrorum socordia, qui exequi periculosam pugnandi cum veteranis rationem horrebant, cùm ob lubricam incertamq́*ue* auxiliarium copiarum fidem, tum quòd tumultuarij subitarijq́ue milits, qui legionu*m* supplemento scriptus erat, delectu parum fidendum videretur: illos inuitos non esse cogendos aut contra voluntatem retinendos iudicans, discedere permisit, suosq́ue castris continere statuit: mox tamen poenitentia ductus, factumq́ue etiam improbantibus illis ipsis suasoribus, per literas Herennium Gallum primae legionis Legatu*m*, qui Bonnam praesidio tenebat, monuit, vt obstructo itinere Batauos imperium detrectantes, intercluderet, ne pateret transitus, se cum exercitu assecuturum ac rebellium terga impugnaturum: id quod factu procliue fuerat, si interceptos vtrinque medios clausissent. Sed ab incoepto destitit Hordeonius, literisq́ue discordibua prioris consilij institutum reuocauit, monuitq́ue ne moram abeuntibus inijceret: quae res mouit suspicionem, bellu*m* seri accendiq́ue voluntate ducum, qui è caedibus compendium facerent, il-

lorum astu & fraude, non militum socordia aut hostium virtute accidisse quae euenerant, & quae deinceps expectabantur mala. Bataui castris Bonnae propinqua*n*tes, per fidum nuncium Gallo suam sententiam exponunt, non esse sibi animum vt Romanos bello iniuriáve lacessant, quibus tot per annos mercede militassent, se diuturnae militiae atque inutilis labore perfunctos fessosq́ue, desiderio patriae moueri, ac quod reliquum est aetatis in otio qui transigant affectare: absque maleficio iter se facturos si nemo vim adhibeat, quòd si arma opponantur, haud inultos ferro viam aperturos. Legatus dum lenta cu*n*ctatione tempus extrahit, à militibus compellitur praelij fortunam tentare ac periclitari. E legionarijs tria millia, & turmultuarius è Belgio miles, cum paganis lixisq́ue (qui stolida iactantia ac procacitate ante periculi experimentum coelum tantumnon territare consuerunt) è castris repentè prouolant, Batauos numero impares multitudine circu*m*daturi. At illi militiae impigri, & antiquae disciplinae memores, densatis ordinibus agme*n* aduersum perrumpu*n*t, coniectisq́*ue* in fugam Belgis, legionem loco pellunt. Ibi dum foeda fuga dispersa acies palatur, vallumq́ue & castrorum portas effuso cursu petit, ingens edita fuit strages, completis ruina cadentiu*m* suisq́*ue* telis intereuntium fossis. Hac patrata victoria Bataui iter incoeptum prosequuntur, Coloniam Agrippina*m* ad dexteram relinquentes de via publica nonnihil declinant, neq*ue* hostilius quidquam reliquo in itinere ausi, pugnae ad Bonnam commissae oceasionem legitimam excusant, quasi petitae pacis repulsa afflati vim defendissent.Ciuilis veterani agminis accessione auctus, & iusti iam exercitus dux, inter ancipitem spem metumq́ue dubius, dum belli molem populiq́ue Romani potentiam secum animo reputat, vniuersos dare nomina Vespasionao, sacramentumq́ue dicere compellit, eademq́ue religione obstringere se duas legiones, quas in Vetera castra fuga peruasisse diximus, missis ad id legatis postulat. Reiecta fuit contu melioè petitio, responsumq́ue nec se proditoris

perfidia*m* secuturos, nec perduellis consilio vsuros: agnoscere Vitellium Principem, pro quo spiritum citiùs deposituros, quàm fidem: itaque desinat ad arbitrium nutumq́ue suum res Romanas fingere atque temperare, cogitetq́ue breui Libidinis scelerisq́ue poenas iustas luiturum. Quibus nunciatis Ciuilis ob contu meliarum aculeos ira inflammatus, Batauiae ciuitatem vniuersam armat, Tencteros Bructerosq́*ue* in societatem belli attrahit, & praedae cupidine, belliq́*ue* prosperè gesti fama prouocati Germani Transrhenani vires suas coniungunt. Aduersus ingruentis vndique à foederatis gentibus belli metum, duarum legionum legati Mumius Lupercus & Numisius Rufus vallum reficiunt, moenia reparant, sed quae municipij oppiduliq́*ue* imaginem repraesentabant proximè castra, domicilia diutinae pacis beneficio secura hactenus, solo aequant, ne ex hostium vsu forent. In eo erratum est, quòd frumentum, quod in castra conuehi copiosum potuerat, rapi permiserint, quo factum est vt paucorum dierum spatio confectum absumptumq́*ue* fuerit, quod necessitati diu suppetisset. Ciuilis ripa vtraque fluminis Germanorum cuneos disponti, quò terrorem geminaret obsessis, ipse medium agmen cum Batauorum robore obtinens, equestribus copijs hinc inde patentes per campos insultantibus. Accedebant eôdem nauigia aduerso Rheno acta. Deinde veteranorum signa, & ferarum ora ac species horribiles è sylius prolatae, cumulando terrori in conflictibus (vt suus cuique genti mos est) comparata armamenta, obsessis pauorem incusserant, repraesentata ob oculos quadam belli ciuilis pariter & externi imagine, quando & cum socijs commilitibusq́ue pugnandum esset, & aduersum externos: quid, quòd & obsidentibus spem potiumdi castris excitabat valli amplitudo, quòd duarum legionum statiuis insessioniq́ue aliâs exstructum, nunc vix à quinque millibus armatorum defendebatur, quorum vicem suppleuerat ingens lixarum multitudo, quae ad bellici rumoris initium vndiq́*ue* affluxerat, belliq́ue ministeria implebat. Porrò Ve-

terum castrorum situs is est, vt pars in tumulum editiorem molliter assurgat, pars in planitie sedeat, quo loco vix quidquam munitius & ad reprimendos Germaniarum motus insultusq́ue opportunius iudicauit olim Augustus, quippe quem nunquam tentaturos ratus fuit, neq*ue* in illud discriminis adductim iri rem Romanam, vt barbari vltrò ad oppugnandum illum fuerint descensuri. Quae fiducia effecerat vt de loci natura munimentisq́ue securi nihil vltra laboris suscipiendum sibi putarint in resiciendo muniendoq́ue, viribus suis atque armatura confisi. Bataui & Transrhenanae gentes suum singulae locum seorsum praecipiunt, stationesq́ue occupant, vnde eminus rem iaculis gererent, quo separatim suae cuiusq*ue* virtutis specimen innotesceret. Postquam emissa in irritum tela turribus ac murorum loricae adhaerere viderunt, vulnerariq́ue desuper missilibus saxis ipsi coepere, magno clamre impetum in vallum faciunt, admotiscalis nonnulli scandere, alij per testudinem è scultis supra capita elatis continuatisq́*ue* irruptionem facere, rursus obsessi strenuè se defendere, supra stantes sudibus crebris pilisq́ue muralibus conficere, aut contis praecipites impellere. Ita per initia illos stolidè feroces, rerumq́ue successu nimium elatos, fefellit primus impetus, ab incoepto destituros; nisi praedae cupiditas spem remorata illos continiusset in tolerandis aduersis. Vbi hac via res non procedebat, machinas murales fabricari coeperunt, nouo & inusitatio ipsis artis tyrocinio, ac propterea rudi atque deformi: quumq́ue deesset industria solertiaq́*ue* adornando operi, monstrarunt transfugae & captiui rationem struendi contabulandiq́ue è materia pontis, quem rotis substratis prorsum agerent ad muros, eo consilio vt partim isti pegmati insistentes, de loco superiore velut aggere praelium consererent, partim occultati intus è latebris muros molirentur ac dolabris subruerent. Verùm susceptus frustra labor, opusq́ue informe excussis catapulta saxis afflictum dissolutumq́ue fuit, crates vineaeq́ue quas admouerant, iniectis hastis, pice ignisq́*ue* ali-

mento illitis corruptae fuere: quin & oppugnantes immissis ignibus appetebantur, vnde re iam penè desperata, destitere experiri vltiam, consiliumque ad trahendam obsidionem mutarunt, rati ea mora frangi compelliqúe ad deditionem posse, neque ignari alimentariae rei penuria breui laboraturos, tum ob raptum frumentum, tum quòd abundabant multitudine imbellis aetatis: iuuabat illorum exspectationem proditionis spes, quam inopia plaerunque parit, deinde seruorum perfidia, adhaec belli natura, in quo varij surgere solent casus rerumque inopinati euentus. Interea Ordeonius intellecto castra obsidione premi, auxiliares è Gallijs copias quantas potest contrahit, eas habito delectu Dillio Voculae decimae octauae legionis Legato tradit, vt magnis itineribus secundum amnem contenderet, matureque obsidionis periculis occurreret, ipse interim segnem moram apud Magontiacum trahere, inuius odiosusque suis, quae res illi exitium properauit. Neue verò dissimulanter ferebant, ea ex vrbe Batauorum cohortes liberè dimissas bona ipsius gratia: dissimulasse Ciuilis machinamenta, data atque accepta fide Germanos flagitij socios adhiberi, illius opes atque potentiam auxilio Flacci conualescere, non aliter quàm Primi Antonij & Mutiani adiumento creuerint res Vespasiani: apertas quidem simultates & vim arceri, oppositisque armis frangi, sed dolos fallaciasque latentes caueri non posse: Ciuilem ducis partier & militis obire munia, ipsum aciem disponere, in procinctu stare: at Flaccum valetudinarium, artubus inualidis infirmum, è lecto mandata hosti quàm suis vtiliora dare atque praecipere. Itaque proditoris nece expiandam esse fortissimorum militum virtutem, ducis socordia hactenus torpentem atque eneruatam. His similibusque *ue* inter se verbis seditionis plenis tumultuosisque in Ducem vsi, acri insuper ira excanduerunt ob allatas à Vespasiano, rerum summam tunc affectante, ac propterea Flacci animum in suas partes solicitante, literas, quae quòd celari res detecta non poterat, pro concione militi re-

citatae fuere iussu ducis, qui vt conscientiae suspicionem ab se remoueret, compeditos tabellarios ad Vitellium duci iusiit. Hac ratione placatis no*n*nihil animis, Bonnam vbi prima legio hybernabat, peruenere: quo loco nondum resederant irae ab acceptae cladis memoriam, cuius culpa Flacco assignabatur, quòd dictitarent illius consilio iussuq́ue concursum esse aduersus Batauos, iniecta spe aduenientis à Magontiaco exercitus, eaq́*ue* proditione dum nulla sequuntur auxilia cladem ingentem accepisse. Ista clam haberi neque caeteris exercitibus aperiri, aut Imperatori exponi: quod factum si fuisset, potuisse vnius perfidiam occursu prouinciarum opprimi. Ordeonius ad purgationis sui perfugium conuersus, literarum omnium exemplaria, quibus auxiliares se copias exciuisse docebat, non è Gallijs modò, sed & ex Hispanijs ac Britannia, legionibus lege*n*do praeiuit, pessimoq́ue & in futurum nocituro exemplo instituit, vt vexillarijs tabulae nondum obsignatae in manus darentur, vulgoq́ue militum priùs quàm ductoribus praelegerentus. Tum verò seditiosorum vni manum inijci iussit, ad ostentandum magis ius poenae in rebelles vsitatum, quàm quòd vnus culpae totius mole*m* sustineret. Deinde in Agrippinensem coloniam traductae legiones, eôdem copiae è Gallijs accurrêre, quae magnum principio Romanis momentum attulerunt opportunis admodum auxilijs, sed paullo pòst repentina voluntatu*m* inclinatione ad Ciuilem defecerunt. Interim augescentibus Germanorum rebus, plaeraeq́*ue* ciuitates dum partim amissam libertatem vindicare satagunt, partim deposito seruitio in alias imperium affectant, arma contra Romanum nomen induêrc. Isthinc praesens exarsit exercitus iracundia, quam vnius militis, quem seditionis reum dux fecerat, cohibere non potuerunt aut reprimere vincula: neque destitit ille imperatioris sui conscientia*m* obterere, quasi crimine seditionis attentatae in periculu*m* capitis vocaretur, qui ab ipso ad Ciuile*m* vltrò citroq́*ue* internuncius crebrius co*m*measset. Dillius Vocul admirabili animi con-

stantia ac firmitate vsus, clamantem fidemq́ue hominum obtestantem militem ad supplicium rapit, quo malis i*n* ecto terrore compressa fuit omnis seditio, reditumq́*ue* ad obsequium. Sic conciliata gratia Dillium cunctorum vocibus & assensu ducem delectum, summae rerum praefecit Ordeonius: mansit tame*n* superstes in discordibus animis scintilla furoris, quem accendebant inopia atq́*ue* egestas à stripendio pariter & frumento: deinde rebellio Galliaru*m* delectum & consueta tributa recusantium: accedebant eodem coeli inusitata siccitas, & aquarum prodigiosa penuria, quae Rheno nauium vsum negarant, commeatus terra mariq́ue interclusus, crebrioresq́ue per totam ripam stationum arcendis à vado Germanis dispositaru*m* operae, qua occasione rem alimentariam absumi accisioremq́ue indies reddi, necesse erat. Porrè aquarum, quam dixi, inopiam vulgus stolidum & socors prodigij loco habere, proq́ue ira coelesti interpretari, quasi mutatis inuersisq́ue rerum naturae vicibus Romani imperij fines suis destituti munimentis hosti obijcerentur. Itaque fortuitam & quae casu aut ex astrorum lege euenerat tempestate, ad fatalem imperij occidionem interitumq́ue traheba*n*t. Inde Nouesium peruentum, vbi decimam tertiam legionem sibi, & Herennium Gallum legatum curarum socium ac participem Voculae coniunxere: mouere tamen in hostem potentem non suppetijt animus, atque ita apud Geldubae castellum statiua communiuere, vbi miles iam disciplinae immemor ac nuper adscriptus colligere se in aciem, aduersus hostilem insultum durare, vallum ducere, aliasq́ue belli artes meditari edoctus fuit atque exercitus: tum vt ad virtute*m* praeda incitamentum adferret, [+] ac in posterum animaret, in Gugernorum (qui Iuliacenses nunc audiunt) agros exercitu*m* eduxit Vocula, quòd cum Ciuili societatem illi coïerant: pars exercitus in castris apud Herennium mansit. Eo fortè tempore proximè castra nauis oneraria frumento onusta vado adhaeserat, quam quum hinc Germani, inde Herennij miles ad suam ripam

[+]Gugerni qui?

pertrahere summo molimine conarentur, augesce*n*te vtrinque cohortium subsidio, iusta propè acie collatis signis conflictum est, mansit penes Germanos abreptae nauis victoria cum no*n* exigua Romanorum strage. Legato Herennio crimen perfidiae pro sua socordia, qua rem malè gesserant (vti plaerunque solet ignauissimus quisque culpae propriae conscientia alios onerare) intentant, lacerata veste è tentorio protrahunt, pulsatum verberatumq́*ue* iubent è vinculis delictum profiteri, pretium & occasionem proditionis aperire. Redit in mentem Ordeonij factum, in hu*n*c inuidiae materia quaeritur, eum proditionis auctorem, Gallum ministrum vocant: eoq́ue res venit vt intento mortis metu subactus illorum libidini acquiesceret, & inscio immerentiq́ue Ordeonio proditionis nomen imponeret. Ita asseruatus aliquamdiu in custodijs, adueniente demum Vocula vinculis absoluitur, seditionis auctoribus morte multatis. Mirum verò quantopere in eodem exercitu duo pugna*n*tia, vitium ac virtus, simul regnauerint, & ad pecandum licentia, & in catigatione scelerum maleficiorumq́ue patientia. Id certè constat gregarium militem Vitellij obsequio proniorem, spelendore ac dignitate praeditos Vespasiano fuisse addictiores: quae studiorum diuersitas effecit, vt post flagitia quibus se inquinarant, vicissim ederentur supplicia, quadam delicti poenaeq́ue consequentis vicissitundine. Interim Ciuilis fortia facinora per vniuersam Germaniam secunda fama increbuerant: illum cuncti coelo tollere, cum illo datis fidei obsidibus nobilissimis quibusque societatem confirmare, illius arbitrio iussuq́*ue* proximos sibi fines Vbiorum Treuiroruq́ue vicini depopulari ac vastare: alij transito Mosa in Menapios, Morinos, extremosq́ue Galliarum agros incursione facere; Praeda vndecunque ingens conuecta, sed immitiùs cum Vbijs actum, quòd hi Germanicae originis eiuratione, ob praelatum Agrippinae agnomen, odium implacabile incurrerant: siquidem eorum cohortes in vico Marcoduro (Duram hodie nuncupamus) socorditer nimisq́ue

otiosè extra hostilem metum agentes oppressae deletaeq́ue fuerunt. Vbij tamen vindictae cupidine flagrantes, praedas è Germania repetunt inulti primò, mox per insidias circumuenti cecidere: vsqueadeo iniquior fortuna quàm fides secuta illos per omne belli tempus fuit. Subactis compressisq́*ue* Vbijs rerum successu elatior ferociorq́*ue* Ciuilis ad obsidendas apud Vetera legiones animum adiecit, adhibitis vbique acribus custodijs vigilijsq́ue quibus viae erant obseptae, ne quis nuncius occultè perueniret ad castra, de aduen*t*u auxilij spem illis facturus. Machinarum custodiam Batauis mandat, Germanis praeliu*m* flagitantibus copiam subruendi valli oppugnandiq́ue facit, praeliumq́ue redintegrare si fors velit iubet, iacturam leuem aestimans in tanta multitudinis affluentia: nulla quies aut remissio à labore, neque nocti parcitum est, quam peruigilio inter epulas transegere, circu*m* pyras & accensa lignorum strues accuba*n*tas, quae res multam cladem ipsis attulit, dum aut inconsiderata ac dementi temeritate ebrij hostem oppugnantes cadunt, aut è tenebris ad ignem lucentem conspicui certis telorum ictibus configuntur. Qua re cognita Ciuilis, ne sic inulti sui more pecorum occumberent, totis castris ignes restingui, perq́ue tenebras pugnam obeundi potestate*m* facit. Ibi tum dissono strepitu cuncta misceri, nihil certis ac destinatis ictibus geri, nihil consilio aut virtute, casus ancipites fors regere, ad clamorem vnde ille cunque ad aures peruenerat, circumagere se quisque, arcus obuertere, tela destinare, nullus denique inter fortuitos euentus virtuiti locus, vbi fortissimu*m* quemq*ue* saep ignauissimus sternebat. Germani effrenato ac praecipiti furore occaecati in mortem ruebant: contrà Romani periculorum gnari valliq́ue lorica defensi praepilatas sudes & saxa non temerè in confertos euibrabant: quòd, sicunde à vallu*m* molientibus sonitus redderetur, aut si qui, dum scalas applicant propius hostem accesserant, eos obiectis clypeorum vmbonibus deturbabant, elapsos è manibus eminus telis missilibus impetebant, & si qui fortè in valli fasti-

gium euaserant, pugionibus configebant. Hunc in modum exacta nocte, vbi se laboribus periculisq́ue perfunctos arbitrantur nouam atque integram Batauorum aciem ob oculos prima lux ostendit, qui validam & gemino tabularum corio constratam turrim, aduersus praetoriam portam, quâ militaris via aequior planiorq́*ue* est, promouerant: cuius molitionem vt impedirent, inutilemque redderent, vastas asserum moles in viam prouoluunt Romani, ipsamq́ue turrim adacta trabe perfractam deiecere, no*n* sine ingenti superstantium strage atque exitio. Itaque tentata eruptione repentina, in attonitos perculsosq́ue inuecti, feliciter depugnarunt. At legionarij, militaris rei peritia longoq́ue bellorum vsu exerciti, maiora etia*m* ausi, machinam tympani instar suspensam ac funibus libratam, in hostem promouere qua subitò demissa, vel singulos, vel plures, sicubi co*n*fertiores consisterent, sublimes in altum abreptos, conuerso machinae libramento intra castrorum aream effundeba*n*t. Ea res ingentem hosti terrorem incussit, ita vt Ciuilis reiecto oppugnandi consilio, quasi deposita potiundi spe velut deses otiu*m* acturus, assidere ad Vetera decreuerit, submittens interim nuncios occultos, qui magnificis onerati promissis, legionu*m* animos pertentarent, si quâ ad defectionem solicitari possent. Ista ferè in Germania gesta sub id tempus, quo ad Cremonam Vitelliani bis profligati, cecidere; cuius proelij euentum Primus Antonius scriptis ad Flaccum literis significauit, addito Caecinae consulari edicto, in Vespasiani verba cunctantem exercitum adigentis. Literarum fidem confirmabat locuples testis Alpinus Montanus cohortis aduersae praefectus, victus, sed cladi superstes. Hae literae in diuersa studia motusq́ue egerunt militu*m* animos: in quibus auxiliares è Gallijs copiae ab inclinata iacenteq́ue Vitellianorum fortuna desciuerunt confestim, vsitatum mercenario militi, qui neque odio in hostem depugnare, neque fideli amore suos complecti, atque ita militiam citra animoru*m* affectionem sequi consueuit. accedebant ad id velut incentiuum

Prafectorum adhortationes. Ex ijs veterani cunctabundi tergiuersabantur, sed ijdem mox impulsu Ordeonij Flacci, instigantibus eodem vrgentibusq́ue tribunis, sacramento auctorati dedere nomina, quanquam inuito parumq́*ue* sereno vultu voluntatem suam abundè satis testati, quando inter caetera praeundi solennis sacramenti verba, Vespasiani nomen vel de industria silentio inuoluunt, vel exili murmure, submissaq́ue voce illud immurmurant. Recitata deinde pro concione Antonij ad Ciuilem epistola, militem exasperauit, suspicioneq́ue imbuit, ad partium socium dictata*m* fuisse, hostiliterq́*ue* de Germanico exercitu scriptam. Neque multo pòst allatis apud Geldubam (nu*n*c Coloniensis ditionis vicum) vbi Vocula statiua habebat, perlectisq́ue pro concione literis, idem factitatum, idem quoque motus extitit. Montanus ad Ciuilem ablegatus, additis mandatis, & coepto bello abstineret, néve insidiosè sub vmbra & obtentu externae expeditions occulta arma circumferret. Quòd si Vespasiani partes capessat, auxilioq́ue adiuuare habeat in animo, cumulatè ipsum caussae satifecisse, & pulchrè habitura se initia. Ciuilis vsu callidus ac tegendis consilijs obscurus, Montani sermone*m* excipit versatq́ue, & illi astutè respondet: sed posteaquam aduertit impotentiorem ingenio ferocioremq́ue Montanum, ac rebus nuandis seriò intentum, coepit conqueri & suam vicem deplorare, susceptos labores & adita pericula, toto viginti quinque annorum interuallo, in castris Romanis exantlata commemorare. Videórne, inquit, tibi egregium militaris operae ac laboris praemium assecutus, quod fratrem germanu*m* Iulium Paullum intentato falso rebellionis crimine necatunt, mihi catenas iniecerunt, è quibus Galbae beneficio liberatus, in discrimen salutis denuò adductus, sanguinarijs totius exercitus vocibus ad supplicium ta*m*quam hostia nuper deposcebar, nunc postliminij iure talionem & vindictam ab ingrata perniciosaq́ue gente stat animus repetere. Quid autem vos Treuiri caeteraeq́ue peregrinae nationes, quas vt manci-

pia Romani duro seruitij iugo premunt, quae vos praemij spes sustentat, quod operae pretium expectatis profuso toties in praelijs danguine, praeter ingratam, quae meritis honorem non reponit, militiam, speciosam verbis, re inanem: nisi tributa nunquam finem habitura: nisi virgarum contumeliosa verbera: nisi captali supplicio destinatas secures, ac denique superciliosum Legatorum imperium dominationemq́ue crudelem atque impotentem. Metuendáne vobis tantopere Romana vidéntur arma, vbi ego cohortis olim vnius praefectus, cum Caninefatibus Batauisq́ue, quota, dij boni, Galliarum, si verum aestimabimus, portione, castra illorum patentibus immensisq́ue porrecta spatijs, non alio formidolosa nomine, corrupimus, aut circumsessa ferro inediaq́ue ad deditionem compellimus? nos in dubiam liberatis seruitij'ue aleam imus, victores libertate*m* pristinam vindicabimus, victis eadem manebit seruitus. His verbis inflammatum, ac meliorum quae nunciaret spe imbutum ab se dimittit. Montanus vt re infecta inutiliq́ue legatione perfunctus redit, occulta preme*n*s dissimulansq́*ue* quae paullo pòst in propatulum venere. Ciuilis copiarum partem penes se retinet, veteranos & è Germanis impigerrimu*m* ac promptissimum quemque ad opprimendum Voculam exercitumq́ue amandat, ducibus Iulio Maximo & Claudio Victore è sorore nepote. Hyberna hostium ad Asciburgium in praesidio collocata, in ijsq́ue ala equitum, raptim ex itinere opprèssa sunt, adeò subita & inopinata impressione in Voculae castra irruperunt,vt illi tempus explicandae aciei defuerit, & alloquendo militi, id solùm in tam improuiso tumultu admonere licuit, vt in mediam coirent aciem, eamq́ue sub signa collecto milite firmarent: quod dum faciunt, ipse auxiliarem manum vndique submissam circumfudit: equestre deinde agmen adoriri hostem ausum, excipitur instructis paratisq́ue ad pugnam Germanoru*m* ordinibus, itaq́*ue* euestigio in fugam compulsum terga ad suos conuertit: caedes inde cruenta, non praelium exoritur. Neruiorum agmen,

latera Romanorum destituta nudat, siue perfidia attactum, siue metu consternatum. Inde ad mediam aciem quam legiones obtineba*n*t, penetrant, quae amissis signis intra vallum fugam coeptabant, quando ecce de improuiso facies & fortuna pugnae superuentu noui auxilij mutata est. Siquidem Vasconum mercenariae sed paucae cohortes iusse Galbae conscriptae, ac iam demum euocatae, castris fortè (vti insperatos repentinosq́ue casus Mars belli secum trahit) propinguantes, exaudito confligentium clamore, hostem intento infestoq́ue agmine castra oppugnantem à tergo adortae caedunt: ita vt trepidatio pauorq́ue maior quàm pro numero Germanos praeliantes occuparit, dum suspicantur vniuersum exercitum Nouesio Magontiacoq́*ue* superuenisse. Hoc errore, qui Germanis pulchram & spectabilem victoriam corrupit, Romanorum fuere confirmati animi: ita alieno auxilio, in quo fiduciam collocarant, vires suas recepere. Occubuit è Batauo peditatu fortissimus quisque: equitatus saluus euasit cum militaribus signis, & captiuis quos in prima congressione rapuerant. In eo conflictu plures è Romanis desiderati fuere, sed segnis numerus & bello grauis, inter Germanos fortissimus quisque cecidit. Neuter ducum culpae exors fuit, imò cladem ambo meruerant, quòd fortunae propitiae defuissent. Ciuilis namque si maioribus copijs in praelium descendisset, praeterquàm quod hostem castris exuisset, à tam exiguo Vasconum agmine no*n* potuerat circumcingi. rurusus Vocula feliciter otiosus, neque in hostem inquirere, deq́ue eo certior fieri laborauit per emissarios & exploratores: quae caussa fuit cur vix è contubernio progressus, victus fuerit. deinde parta per Vascones victoria, non curauit hostem euestigio persequi, sed extracta dierum aliquot mora, deinceps in hostem motis castris contendit: quem si maturè adortus, & fortunae ad vota afflue*n*tis euentum fuisset prosecutus, legiones apud Vetera obsessas eodem cursu liberasset. Explorarat interea absessoru*m* animos nihil cunctatus Ciuilis de facienda deditione, velut potitus

victoria profligatis ac deletis Romanorum copijs, simulq́*ue* ad ostentatione*m* veri circumferri propiùs castris signa, captiuosq́ue circumduci iubet, quorum vnus quasi vitae saturitate quadam facinus audax & memorabile aggressus, rei gestae veritatem magna voce vt exaudiri posset, exponit, à fide veri dissidere eoru*m* verba praedicans: quem simul cum dicto Germani illîc contrucidarunt, quam rem dissimulatam oportuerat, ne, quod accidit, indicij fides ex eo confirmaretur: auxit fiduciam conspectus procul ignis è vastatis ardentibusq́ue villis consurgens, qui victoris exercitus aduentum manifestabat. Vocula loco vnde à castris conspici poterat, signa collocat, fossa valloq́ue circummunit, vt, si praelio decertandum foret, impedime*n*torum agmini (quod ad iniurias opportunum aegre defenditur) & sarcinis consultum esset, ipsiq́ue expeditiùs pugnarent. Neque moram attulere quin signum pugnae dari sibi à duce efflagitarent, quasi minabundi, id quod in morem verterat. Itaque nullo opportuni temporis habito delectu ad instruendam aciem, inconditum agmen & de via fessum, pugnam inijt aduersus Ciuile*m*, quem non minus explorata & cognita hostium vitia, quam suorum virtus erant, ac propterea fiduciam addebant. Varia vsi sunt fortuna Romani, apud quos seditionis incentiui & auctores plaeriq́*ue* trepidare & fugam adornare: alij nuperae victoriae memores, locum quem ceperant in conflictu, tueri, cum hoste manus conserere, se pariter & propiùs stantes strenuè hortari, reparataq́ue in ordinem acie, elatas in altum manus ad obsessos protendere, indiciumq́ue facere, vt commodam iam occasionem è manibus non amitterent, qui de murorum corona prospectantes quid ageretur portis omnibus eruptionem faciunt. Ibi tum casus fortuitus ingens ad cladem victoriamq́ue momentum aetulit, dum prolapsus equus Ciuilem effusum humo allisit, corpore cùm suo, tum equi pondere grauiter afflicto. vnde confestim vulgatus per vtrunque exercitum peruasit rumor, vel mortuum, vel grauiter saucium, dictuq́ue incredi-

bile quantum hinc pauoris ac consternationis inuexerit, illinc alacritatis plurimum. At Vocula nec fugientem hostem persequi, aut caedendo tergis instare laborauit, solùm augendo vallo, turriusq́ue pluribus ad castrorum munitionem erigendis intentus, quasi mox redituro è fuga hoste ad priorem obsidionem: quae res effecit vt non vanam prorsus falsamq́ue de se praebuerit alendi belli suspicionem, qui victoriam quam in manibus toties habuerat, effluere suiusset: quum tame*m* re nulla praeterquam paucitate copiarum tum Romanus exercitus fatisceret. Ipse impedime*n*ta legionum, lixas & calones cum caetera bello inutili turba Nouesium ablegauit, vt inde terrestri itinere frumentarium subsidium vehiculis conueherent, quòd Rhenum amnem hostiles obtinerent naues. Primum autem agmen ne viso quidem hoste tutò & liberè ab omni insidiaru*m* excursionúmve metu iter fecit, infirma etiamnum & aegra Ciuilis valetudine è praedicto equi lapsu. Deinde vbi denuò ingressos iter qui frumentariam rem aduectaba*n*t, per nuntios intellexit, cum subsidiarijs cohortibus, securos, velut alta in pace consopitos, milite procul à signis dispalato, & sine armis (quae vehiculis subuehebantur) licentiùs errante, Ciuilis composito agmine inuadit, instrucits no*n* vno loci insidijs, quibus pontes & viarum angustias insederat: pugnatume st agmine in longum porrecto, & ancipiti Martis alea, in noctem vsque, quae praelium diremit. Geldubam petiuere cohortes, castris ita vt fuerant etiamnum intergris, quae praesidio militari ibi relicto tenebantur. Dubium non erat quin res in maximum periculum atque extremum penè discrimen Romanis fuisset adducta in reditu, quòd pauciores essent qui frumento conuehendo adiuncti fuerant, & praegrauia onere vehicula adducerent, fugae improtuna, nisi Vocula è quinta & decimaquarta legionibus apud Vetera à Ciuili obsessis delectum millenarium agmen, militem maximè trucem & duces exosum exercitui suo adiunxisset. Maior quàm imperata fuerat multitudo vnâ erupit, apertè palamq́ue prae se

ferens, nolle se diutius inedia macerari, qua legati vtantur insidiarum vice, vt militi obsequium exuenti, ac rebellionem coeptanti immineant. Relicti in castris conquerebantur se parte legionum orbatos, atque ab omni spe derelictos. Ita gemino deflagrarunt seditionis incendio milites, quorum alij reditum in castra constanter abnuebant, alij ducem Voculam vti regrederetur reuovare non cessabant. Interea dum Vetera cum exercitu circumsidet, Vocula Geldubam, inde Nouesium properat velut Ciuili occupandam Geldubam permitte*n*s. Ciuilis haud procul Nouesio equestri pugna collatis signis prosperè conflixit. At Romanus miles à seditione non alienus, siue res secundiores vota implerent, siue aduersarentur, ducibus suis infensi, in quos ira & indignatio exarserat, meditabantur exitium. Itaque concitato tumultu, praesertim auctis iam accessione quintanorum & quintadecimanorum viribus, donatiuum flagitant, intellecto pecuniam à Vitellio submissam. Nec diu moram largitioni gratae futurae interponendam ratus Ordeonius, donatiuum Vespasiani nomine elargitur. Hinc nata seditionis occasio & fomes, quae in noctem producta in neruu*m* erupit, postquam exsaturati epulis vino incaluerant: tum etenim coetus quos agitabant tenebris obscurantes, iram in Ordeoniu*m* concepta*m* olim recordatione reuocara coeperu*n*t. Itaq*ue* dum veterum factorum memoriam obliteratam, praesentium cura renouat exasperat́que: dum legatorum ac tribunorum nemo furentibus refragari aut obsistere audet; victo noctis tenebris sublatóque pudore, itur in tabernaculum eius, lectóq*ue* detractum trucidant. Idem exitus voculae parabatur, sed salutari consilio mutatus in seruilem amictum cultus, periculo eum exemit, accedente noctis obscurae beneficio. At enimuero postquam co*m*presso iam impertu restinctóque tumultus ardore, supplicij metus obuersabatur ob oculos, factíque taedebat, emisere circum ciuitates Gallicas centuriones, adiunctis epistolis instructos, qui auxilia stipendiáq*ue* obnixè deposcere*n*t. Ipsi interim

nunciato Ciuilis aduentu, vt insitum est atque innatu*m* vulgo, vt, vbi deest gubernator ac rector, praepostera consilia maximè sequatur, rationi non obsecundet, & animo facilè concidat consterneturq́ue, arreptis turbidè armis, moxq́ue abiectis vniuersi effusè capessunt fugam. Tum veò res aduersae & improsperè cade*n*tes discordiae fons ac seminarium hos inter & superiorem exercitum extitere, dum isti suam caussam abillorum maleficio separant, dissociantq́ue. Interea quanquam interfecto iam Vitellio principalis fortunae insignia Vespasianus adeptus fuerat, mansere tamen superstites Vitellij imagines in castris pariter & proximis Galliarum ciuitatibus. Primani, Quartani, & Duodeuicesimani poenitentia commoti, Voculae duci se coniungunt, vbi in Vespasiani verba sacramento solenni adacti, ad libera*n*dum obsidionis periculo Magontiacum ducti fuere. Soluto obsidio exercitum qui è Cattis, Mattiacis, & Vsipijs constabat, praedae copia onustum, ac propterea bellando saturum, nec incruentum, adoriuntur Romani longè lateq́ue dispersum, atque hostium aduentus ignarum. Treuiri quoq*ue* fines suos ab incursionibus Germanorum egregio opere militari tuebantur, perducto valio fossaq́ue perpetua cum lorica ad corporum defensionem exstructa: ita accidit vt mutuis se cladibus & Treuiri & Germani conficerent: neque diu tamen ea obstinata pro Romanis fides mansit integra, aperta mox rebellionis vomica. Siquidem vulgata per Gallias Germaniamq́ue mortui Vitellij fama, duplicatum exarsit bellum. Ciuilis namque depostito dissimulationis velamento, apertè iam in populaum Romanum arma vndique ciebat. Galliae quoq*ue* animos erexerant: nam post Ordeonij caedem (qui coniurationem ita suppresserat clamq́ue habuerat, vt nihil vnquam detectum fuerit) inter Ciuilem Classicumq́ue alae Treuirorum praefectum, missis vltro citroq́ue crebris internuncijs communicata fuere consilia. Porrò Classicus genere aque nobilitate magnisq́ue opibus, suae ciuitatis facilè primus habebantur, quippe Regia editus stirpe, omnibus

belli togaeq́*ue* artibus eminens, qui non obscurè ferebat maiores suos praetulisse inimicitias populi Romani societati atque amicitiae. Co*n*iunxere se Iulius Tutor natione Lingon, & Iulius Sabinus Treuir: illum ripae Rheni praefecerat Vitellius, hic praeterquam quòd ingenio leuis & inconstans erat, falso nobilitatis titulo gloriosaq́ue stirpis ostentatione tumens, generis originem ad Iulium Caesarem referebat, quem quum in Gallijs bellum gereret cum proauia sua stupri commercium habuisse iactitando ad gloriam vertebat. Hi secretò ab alijs coquebant consilia, animosq́ue pertentabant eorum quos consilijs suis haud alienos iudicabant, ac data acceptaq́ue fide societatem illis firmabant. Itaq*ue* apud Coloniam Agrippinam communicandis secretis aedes priuatae deliguntur, quod ciuitatis fidem ab huiusmodi coepits abhorrentis suspectam haberent: non defuere tamen qui ex Vbijs Tungrisq́*ue* vicinis societatem consilij coïerint, sed multo maxima pats è Lingonibus Treuirisq́ue fuit.

Cap. XIII.
*De Hollandiae appellatione, deq́*ue *Selandia nonnihil.*

RES omnes de quibus narratio instituitur, triplici modo atque ratione in medium proferutur, nimirum aut [+] historicè, aut poëticè, aut fabulosè. Historia disertis verbis memoriae prodit atque explicat quod verume est, quodq́ue contigisse & factum nouit. Poësis figmento ingenioso adumbrat [+] res fictas & commentitias, quae nunquam acciderunt, vt planè factae gestaeq́ue videantur, id quod Vlyssea Homerica, Mimi, & Comica argumenta dilucidè ostendu*n*t. In Fabula res à veritate prorsus alienae, quas esse falsas quiuis [+] odoretur, nec vnquam fieri potuerunt, exponuntur: veluti quum è Titanum cruore Nicander, è Medusaei capitis sanguineis guttis serpentum genus enatum esse Apollonius [+] Rhodius & Lucanus canunt. *Historiam nuda et simplex decet veritas, nullo maculata fuco*, vbi narratur quod ipse videris, quod compereris, cuius periculum feceris, quod au-

[+]Historia.

[+]Poësis.

[+]Fabula.

[+]Historia veritatem spectat.

ctoritate communire, quod commentariorum fide obtinere possis. Cum qua tametsi dissideant reliquae duae, tamen in causis & originibus adiumentum ab ipsis petendum saepe venit, tum ad coniecturae probabilitate*m*, tum ad illustrationem [+] rerum quae tractantur. Qui interitum Vlyssis Annalium monumentis consignabit, diuersam necis quae traditur occasionem narraturus, scribet eum filio Telegono ignoratum & per imprudentiam necatum serrato marinae pastinacae (vt Oppianus ait) acculeo, quem à matre Circe acceptum, & iaculi mucroni insertu*m* arte Vulcani, Eustathius annotat: quod allius Poëta retulit ad Larum qui Trygonis seu pastinacae radio emisso eum interemerit: nonnulli in equum fuisse transformatum, exemplo Hecubae quae in canem abijt, finxere, vti Sextus Empiricus commemorat. [+] Consimilem ludum excitauit mors AEsculapij (quem medicinae auctorem vetustas stulta credidit) fulmine coelesti extincti, quando tactum scribit Stesichorus quod Capanea & Lycurgum duces, qui in expeditione Thebana occubuerant, ad vitam reuocarat, vt Panyasis quod Tyndarum defunctum: Eratosthenes & Apollodorus quòd Hippolytum iniquitate nouercae circumuentum vitae restituerit, quem non à morte vitam iterasse, sed profugum è Troezene, eius ope valetudini restitutum, voluit Staphylus: at Philarchus quòd Phinei Regis Paphlagonum filijs oculorum lumine orbatis, visum restituerit, in gratiam matris Cleopatrae Erechtheidos: Pherecydes quod Delphis quotquot è vita emigrarant, eiusope reuixerint: Orphici, quòd Hymenaeo, alij quòd Glauco Minois filio vitalem auram afflasset: Polyarchus Cyrenaeus quòd Proeti filias ira Iunonis in furorem actas medicari praesumpserit: Damascenus propter Darij Lacedaemonij filium, si rectè vertit interpres, sideratum fuisse ait. Telesarchus denique quòd Orion eius beneficio vita*m* recuperauerit. Vnde velut è speculo liquet, quàm variè argumentum multiforme, & Poëtae & mythographi pro arbitrio versent, fingant, atq*ue* in diuersas rerum formas

[+]Mors Vlyssis variè narratur.

[+]AEsculapij interitus prodigiosè scriptis traditus.

tansfigurent, ad modum figulorum, qui eadem ex argillae massa, cantharum, vrceum, scaphium effingunt. Itaque, vt ad institutum reuertar, in rebus indefinitis, obscuris, controuersis, nullaq́ue certa ratione circumscriptis, vt iudex esse debet historicus, quo veru*m* artificiosa indagine exquirat, + ita vel inprimis id operosum est illi & arduum, cauere ne in alterutram voraginem impringat, neq*ue* temerè quisquam eo pertingat perfectionis, vt nusquam Sirenibus illis, quae incredibilia & manifestò falsa occinunt, aurem accommodet. Quare vt in exemplis, quae commemoraui, non omnes causae verae esse possunt, simulq́*ue* consistere, est tamen vna quaepiam cui tribuere fidem historicus artificiosa ductus coniectura debet: verbi gratiâ, de Vlyssis in equum transformatione, + aut de Laro, quis non primore statim fronte auditum auersetur & fastidiat? quod verò ex vulnere facto vi radij pastinacae mors sequi potuerit, physici & naturalium + caussuram ventilatores facilè obtinebunt, qui radium illum loetale habere virus praedicant. Consimilis est ratio de + AEsculapio, cuius etsi multiplex interitus occasio tradatus, vnam tamen sola*m* fuisse contenderim, quòd videlicet quum ob artis medicae prosperum successum vltra humanum fastigium tumidus efferretur, diuinosq́ue affectaret honores, imò vt Deo sibi thus adoleri ab ijs quos valetudini restituerat, tanqua*m* ipsi nexu obnoxijs, interposito etiam iureiurando, vellet à vindice Deo percussus fulmine interijt. Ita in caussarum inquisitione, fictas, vulgatas, & fabulosas commemorare potest historicus, velut ex animis senticetum illud reuulsurus, vt dum arbitri vices gerens verum subijcit, fideliùs depactum istud insideat, & fides in dubijs per illum afferatur stabiliaturq́ue. Non dissimilis varietas spectata est in regionum aut vrbium nominibus, quemadmodum (vt ab vno exemplo reliquorum ratio cognoscatur) Mycenas + Agamemnonis imperio inclytam vrbem, Pausanias à Perseo conditam ob ostentum quo capuli ensis caput eo loci ipsi exciderat, nominatamq́ue scribit: quod & Nicander

+Historici indicium.

+Medela fabulae de Vlysse.

+Radius pastinacae.

+Medela fabulae de AEsculapio.

+Mycenarum nomins origo variè fabulosa.

confirmat in Alexipharmacis. Chrysermus Corinthius in Peloponnesiacae historiae primo in hoc discrepat, quod excidisse quidem capulum Perseo profitetur, sed quod posteaquam illu*m* inuenisset Gorgophonus Epidaurius regno exutus, ex oraculi iussu, vrbem inde nominassset. Testatur Pausanias aliam se nominis causam accepisse, de fungo, quem dum sitibundus è terra reuellit Perseus, mana*n*te inde aqua, quae sitis incendium leuarat, expletus, nome*n* inde loco Mycenas dixerit, est autem μύ□ης dictio aequiuoca & pro fungo, & pro capite capuli. Ctesias Ephesius ad vlulatum sororum Medusae refert, quae obtruncata à Perseo Medusa, quum desperarent se posse percussorem assequi atque intercipere, grauem vlulatum ediderunt, mugitui non absimilem, à quo locus populari sermone appellationem traxerit: rursus alij Iüs mugitum huc reuocant. Auctor libri Hesiodo attributi, quem Hoίας με□α'λας voca*n*t, refert denominationem ad Mycenen Inachi Argiuorum Regis filiam, Homericis versibus nota*m*. Euripidis scholiastes à Myceneo Spartonis è Phoroneo nati filio conditam appellatamq́ue vrbem annotat, cui opinioni refragatur Pausanias. Quorsum [+] haec tam multa? partim vt ostendam quantae historicum circumualle*n*t res, vnde difficulter emergi possit, quantaeq́ue difficultates in iudicando subeundae illi sint: partim vt appareat haud nuperum esse ac nouum certamen contentionemq́ue de vrbium regionumq́ue appellatione. Neque verò minor opinionum dissensio atque discordia, ne dicam nunc ambitio, discrepantes nostratium animos in partes varias traxit, de Hollandiae, quae Batauiae bona pars [+] est, appellatione; quam dum mecum considero, animoq́ue contemplor, rationem reuoco ad iudiciorum morositatem, quae neminem patitur facilè priuato iure cedere, omitto philautiae animis insitae studium, quae caecu*m* nostri amorem nobis instillat, qua in parte praeiudicata opinio plurimum valet, imò aliud non facit, quàm quod amnis turbidi more [+] ingeniorum arua oblimat; vt hîc Isocratis prouidentia pla-

[+]In historico requiritur indicium ac delectus.

[+]Opiniones de Hollandiae appellatione.

[+]Isocratis industria.

nè sit opus, qui duplex pretium exigebat, ab his, qui prauis vsi doctoribus, ad discendum meliora mente*m* aliter imbutam adferebant: difficile enim est quod penitus insedit inueterauitq́ue, exstirpare, veteresq́ue auias de pulmone reuellere, quod Satyricus quidam dixit. Nobis certiùs aliquid de origine nosta in medium adferre aut saltem probabilioribus documentis inniti licet, quàm alijs gentibus. Brabanti [+] Brabonem fictitium socium commilitonemq́*ue* Iulij Caesaris, quem Regis Arcadum (Euandrum eos designare velle suspicor, quem multis antè saeculis vixisse constat) filium nugantur, gigantis interfectorem, nome*n* genti suae indidisse hariolantur. Scoti nescio quam Pharaonis illius, qui [+] Erythraeo in mari, dum temeratio animi studio profugos Hebraeos persequitur, submersus perijt, sororem, suae gentis cum nomine conditricem, somniant. Brutum AEneae [+] pronepotem, Syluij filium nominis auctorem Britannis memorant. [+] Francioni Hectoris (si dijs placet) filio originis suae honorem Franci transcribunt. Ita vt militaris planè ac regia coeperit esse semita, ad locorum cognomines personas, natalem ortum nominisq́ue occasionem referre, illis, ceu conditoribus gentium, vrbium, regionumq́ue appellationem acceptam debere, ac iure postliminij proprietarios nominis facere: quo modo à Iulio Caroli Brabonis filio conditore suo, Iuliacum nomen accepisse fabulatur Amandus [+] Zyricaeus. Eundem non puduit Tornaco clarissimae inter Belgas vrbi nominis auspiciu*m* venditare, à Torno quodam [+] duce, quum priùs Hostilia & Neruia appellaretur, vt ait. Miror, quod non Turnum potius, AEneae victimam, Virgilij poëmate famosum, pro Torno hactenus obscuro & ignote nobis omnibus, nominarit. Sed omnium vecordiae impudentiaeq́*ue* septa longissimè transiliere in his rebus, Berosus, Manetho, iam ante à doctiss. Goropio è ciuitate historicorum [+] eiecti meritò atque exterminati, & Marius quidam, quos omnes eiusq́ue farinae alios missos facio, ad rem, quae in controuersiam vocatur, properan*s*. animus enim est litem

[+]Brabo.
Braba*n*tiae origo commentitia.

[+]Scotorum fabulosa origo.

[+]Brutus.

[+]Britanniarum origo à Bruto.

Francio.
Francoru*m* fabulosa origo.

[+]Iuliacum vnde?

[+]Tornaci appellation vnde?

[+]Marij impudens figmentum.

+ contestari, non cum iudice in rem meam vertere. Hollandiam ergo à syluarum saltuumq́*ue* frequentia, quibus commune cum lignis nome*m* in lingua indigena est (nam & syluam + & lignum promiscuè **Holt**, vel **hout** dicimus) maior scriptorum nostratium numerus nomen obtinere voluit: quod vt in vulgus probent qui causam volunt obtinere, omnia arbustis olim inhorruisse referta praedicant, toto quaquâ patet Hollandiae tractu, quandò quicquid fermè + spatij est inter Harlemum & pagum cui *Norduici syluae* nomen durat hactenus, quod ad XII.M.P. extenditur, quercubus fagisq́ue asperum & incultu*m* olim fuerit. cui rei documento sunt frequentes quaqua versum scrobes, excisarum arborum monumenta: indicio esse ijdem memora*n*t immensum soli spatium in noualia conuersum, arboribusq́ue viduum, quod Dionysij tyrannis minas, quas in Locrorum agros effuderat quondam, sensisse videtur, coactis humi canere cicadis. Certè, vt verum fatear, non absurda eorum est oratio, quod ipse memoria repetam intrà quadragenos proximos annos centurias aliquot iugerum, hoc arborum honore orbatas, totos etia*m* saltus & nemora procubuisse, ita vt colendi agri studio penè exoleuerit copia illa saltuum, quam auorum memoria perfrequentem vidit. Taceo tot pagorum nomina in **Walt**, vel, vt nunc loquimur, **Woud** exeuntia, + qui à syluis vocati fuere. Taceo de *Nemore sacro*, cuius Tacitus meminit, quod superioribus Batauiae locis extitit, epulo Ciuilis memorabile: quanquam sunt qui inter Lugdunu*m* & Delphos id extitisse sibi firmissimè persuadent, apud + Vorburgum, quo loco arx stetit vetus, seruareq́ue in hunc vsque diem nominis corrupti vestigium, vulgo dictum + **Scakenbosch**, transpositis nonnihil literis, quasi **Sacrenbosch**. + Taceo de *Luco ferali*, quem Hagae Comitis propinquum & ob horrorem inaccessum fuisse memora*n*t. Id verò ambiguum non est, quod littus etiam Hollandiae arboribus obsessum non negant magno natu homines, qui mihi in plaustris littus Norduico vicinum obeunti narrarunt, sua

+Holla*n*diae etymon à lignis.

+**Hollant**, quasi **Holtlant**.

+**Noortwijkerhout.**

+Sacrum nemus.

+Vorburgum arx.

+**Scakenbosch.**

+Sylna feralis.

memoria frequentes arborum truncos in ipso littore extitisse, qui nunc diminuto ac decrescente semper littoris spatio, intra mais gremiu*m* redacti aut extriti fluctibus lateant. Cui historiae non dissentit Plinius, qui haud procul Cauchis [+] populis altissimas quercus ipsa littora obtinere, maxima nacendi auiditate, memoriae proditum reliquit. Quam viri summi auctoritatem tantum abest vt eleum, vt etiam Tessalici littoris conditionem comprobare dicti fides possit. nam apud Tessaliam insulam Batauorum septentrionem [+] versus inter procurrentis littoris salebras (quod immenso spatio decreuit in tanto saeculorum decursu attritum haustumq́ue) ingentem arborum syluam stetisse, trunci reliqui magno numero docent, quorum iniuria importuosum & stationi nauium iniquum littus illus efficitur, in quod si fortè aduersa te*m*pestas nauigantes adegerit, vt iactis anchoris firmare naues cogantur, vna eademq́ue necessitas etiam praecidere illas compellit, quando inter altissimis fibris actarum quercuum radices impliciti anchorarum dentes, nullis ergatis, nullo vectium molimine, liberari aut expediri possint, eademq́ue ex causa retia iacere co in littore prohibentur piscatores: vtrunq́*ue* aurita fide cum ab alijs, tum ab eius insulae Praetore Boshusio, quem honoris causa nomino, viro [+] militari, & omnigenae historiae auidissimo lectore, didici, qui inter caetera illud mihi affirmauit haec meditanti, ante annos plus minus quadraginta relatum fuisse in publicos commentarios, operâ & industria quaestoris Petri de Santo, viri integri, testimonium annosi senis Tessali, qui aetatis annos centum viginti vegeto adhuc ingenio pariter & corpore numerabat, qui sua memoria stetisse in illo littore syluam sanctè religioseq́ue asseuerarat: nisi quis fortè reliquias illas insularum esse velit, quas Plinius si vera & explorata scribit, vastas complexu radicum, fluctibus suffossas, & ventorum flatibus propulsas, nauigasse ingentium ramoru*m* armamentis, commemorat, quas postea in vada Rheni ostio Fleuo propinqua appulisse, & haerentes coaluisse non absonu*m* vero

[+]Plin. lib. 16. cap. 1. Cauchorum littus arboribus consitum.

[+]Tessaliae littus olim syluosum.

[+]Boshusii laus.

videatur. Prae caeteris rei fidem munit roborum multitudo, quae cùm nostra, tum prior aetas passim effodit ex agris pratisq́ue, & in tectorum scandulas ac tigilla serris dissecta expetiuit, quas arbores Rheni eluuionibus prostratas olim & limo arenisq́ue haustas ac terra adobrutas, alij vi maiore procellarum, cui ope nulla humana obuiari potuerit, procubuisse, + penè pro comperto affirmant.Quam profligatorum arbustorum stragem incidisse in annum salutis octingentesimum ac sexagesimum, triennio ante inaugurati & Comitatu Hollandiae donati Theuderici Primi aduentum, monumentis Annalium mandatu*m* inuentio. Sunt auctores qui ruinam + stratarum arbor*um* transferunt ad Wilebrodi Archiepiscopi Traiectini preces efficaces, quibus diuini numinis euocata potentia, *Nemus sacrum* Deoru*m* falsorum simulacris consecratum, prostrauerit, reuulsis ab imis radicibus quercubus, qua*n*do à Sergio Pontifice destinatus Archiepiscopus primus Traiectensium, dono Pipini Francorum primi ex praefecto praetorio Regis, sedem ibi Episcopalem obtinuit supra centu*m* sexaginta annos ante illud tempus. Haec ego adminicula eorum defensionis adieci, quae verisimiliorem nomenclaturae rationem facerent,sed tamen non satis valida aut inexpugnabilia munimenta, quae euincant nominis legem ac necessitatem, ceu πειθανά□□η quadam adhibita. Illa verò frigida eorum est & ieiuna oratio, qua opinionem suam superficiaria*m* stabilire contendunt, manuscriptorum codicum fide, qua tame*n* Achillei argumenti loco vtuntur, scriptoris barbari atque inelegantis auctoritate*m* sequentes, qui annis abhinc fortè trecentis etymon non improbabile commentus, vulgarium auribus (qui sua aetate priora vetustioraq́*ue* ignorarunt) facilè potuit approbare initio Historiae suae: at hi temerè (vt fit) persuasi, neque altiorem cogitationem in iudicij trutina expendentes, virus illus quod hauserant, in libros ita describe*n*do à se propagatos tanquam ex vno fonte diffuderunt, vnde persuasionis origo. Multo ineptiores magisq́ue friuolas nugas sparserunt, qui ab Ar-

+Abor*um* strages quo tempore?
Anno 860.

+Arborum strages qua ex caussa.

boricis populis nominis occasionem ortam existimarunt, + quasi Arborici ab arboribus dicti fuerint, Francorum foederati, quorum Procopius graecus scriptor meminerit, quum Abotritis socijs vsi sint Franci, quae lectio vt verior pro irreptitia vitiosq́ue Arboricis, auctotri restituenda est. Quae verò gens illa fuerit, dicetur postea. Iam qui à foli cauitate etymon vocis aduocant, ratione probabili inniti quidem videntur, quando omnibus in explorato sit tellurem regionis minimè esse solidam, sed palustrem, ad pedum pulsum vacillantem, nixuiq́ue facilè cedentem: quod soli nostratis ingenium ita graphicè accurateq́ue describit Mamertinus,vel quicunque alius fuit Panegyrici Maximiano Herculeo dicti auctor, vt viuis pictorum coloribus nemo exactiùs repraesentauerit, cuius verba vt à mendis repurganda legi debent, haec, sunt, ne fastidium pariam bis eadem propè ingerendo: + *Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Caesar vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus Vahalis interfluit, quamq́*ue *diuortio sui Rhenus amplectitur, penè (vt cum verbi periculo loquar) terra no*n *est, ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solùm quâ manifestè palustris est, cedat ad nixum, et hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paulo videtur firmior, pedum pulsu tentata quatiatur, vt sentire se procul mota pondus testetur, ita, vt res est, subiacentibus innatat, et suspensa latè vacillat, vt meritò quis duxerit exercendum fuisse tali solo militem ad nauale certamen.* Huiusce rei & vacillationis dico & innatationis documentum praebent prata quae immissis tignis confirmantur, ne aestu maris vehementiore, aut inundatione altiore, quae saepius accidit, abripiantur, & item alia quae crescente aquarum mole incrementum sequuntur. Irenicus quidam ab + aquarum cauitate vocis etymon deducit, similiq́ue ratione Batauiae Graecam originem confingit à βαθ□, quod profundum significat: quo dicto quid ineptiùs, quid ridiculum magis excogitari potuit, qui nos tantum on Hybridas facere aggressus est? Longiùs à vero discendunt, qui à *foeno*,

+Arborici populi. Abotriti populi. Procopius emendatur.

+Panegyristae locus de Batauia.

+Irenici error.

[+] cuius laetissima est, *Hoylandiam* dictam autumant, quòd pascendis accommoda bobus armentisq́ue, foenisicijs plaeraque olim destinaretur, quod etiamnum depressiore insulae parte obseruatur, quando altiora quaeque arua sationi dedicentur, postquam hydromylae vtilissimo inuento aquas latissimè exonerando, aruorum ingenia mutarunt. Hactenus ferè prodideram, qua*n*do aliud fortè agens incidi in Collectanea Medici Goudani, qui huic texendae historiae labori manum quondam admolitus fuit (cuius manes rectè conditos stylo lacessere, hoc est, cum larua luctari nolim) vbi magno auctore inditam regioni nomencalturam seurero supercilio asserit, sed, vt liberè dicam, paradoxon mihi neque [+] expectatam, nimirum à Carolo Caluo Francorum Regen, qui Comitis titulum Theuderico primo, beneficio haud prostremo, contulit: quasi Rex ille quum indomitum ad ferox gentis nostrae ingenium animaduertisset, quemadmodum etiam armatus rei periculum fecerat, quod odio exterorum rebellionem semper coeptaret, Batauiae nomen mutari, & ex re praesenti Hollandos, quasi Incitatos, ab **Hollen**, nuncupari voluerit. Effertur autem propriè vocabulum illud [+] de equis, qui panico quipiam terrore perciti, rapiuntur in praeceps, quando cum equis differtur auriga, nec audit currus habenas, vt Virgilij significantissimum versum huc obiter accommodem. Inuenioq́ue eandem à Ioanne Stella, Philippi Regis historico eloquentissimo, rationem delibatam esse, siue ab alio acceptam tradiderit, siue ijsdem Conlectaneis adiutus dignam duxerit quae referretur. Quod si ipsam veritatem altè abstrusam nobis iste in lucem protulit, quid prius, quid've antiquius hoc nomine à Rege potentissimo indito, nobis esse debuerit? nobis inquam, quibus vt obsequij gloria debetur, ita auctoritatem regiam defugere immane flagitium & inexpiabile fuerit. Libet verò appendicis vice adijcere, Hermannum cognomento Contractu*m*, qui quingentis ab hinc annis in illa barbarie scripsit, [+] *Hollandiam* nominare *Phladirtingam*, à municipio vetu-

[+]**Hollant**, quasi **Hoylant**.

[+]Carolus Caluus Theuderico Hollandiam donat.

[+]**Holle*n*** quid? Holla*n*diae erymon absurdu*m*.

[+]Phladirtinga Hollandiae.

stissimo quide*m* illo, vt videtur, quod *Vlaerdingam* praesens aetas vocitat, totam regionem aestimans, id quod perabsurdum mihi visum fuit. Hactenus ferè, quid alij de Hollandiae appellatione senserint prodiderintq́ue, commemorare prolixitatis breuitatisq́ue medius institi, nunc meam aperire sententiam est animus, ne inofficiosa mora lectori officiam. Ego itaque firmiter Hollandiam Gothicae Danicae□ve gentis + coloniam esse persuasum habeo, vt & Zelandiam: quod antea quàm doceam, deducendarum coloniarum praecipuam rationem ex Halicarnassaeo, qui eam, vt caetera omnia, luculenter explicat, commemorabo, in hanc fermè sententiam. Quoties, inquit, ingenti multitudinis incremento + auctae essent ciuitates, vt necessaria ad victum alimentorum copia cunctis non suppeteret, aut tellus, ex coeli iniuria intemperieq́ue, contractiorem frugum hubertatem protulisset; vel similis quaepiam calamitas communis incidisset, quae necessitatem amputandae multitudinis suaderet, siue ea res vtilitates fructum praebitura, siue noxam esset allatura, tum verò quantu*m* hominum vertentis anni curriculum in lucem effuderat, Dei cuiuscunq*ue* numini consecrabant, armisq́*ue* instructos educebant extra fines. Quod si rebus feliciter gestis partaq́ue victoria Dijs grates persoluerent, mactatis priùs de more victimis, in coloniam emittendos optimis ominibus prosequebantur: sin coelestem iram expiarent, ac praesentium malorum finem Deos precarentur, similiter faciebant, sed moesti, & à suis in colonias profecturis veniam peteba*n*t, qui digressi, ceu patrio Solo perpetuum carituri, nisi sedem, ipsos recepturam conquirerent, terram quamcunq*ue* vel belli iure captam, vel amicitia adiunctam, patriae in loco habebant. Ea lege vsos Aborigines, gliscente + immensum multitudine, idem scribit. Sic Vinnuli patrio idiomate à promissis quas alebant barbis Langobardi vocati postea laetissima sobolis aucti propagine, cuius alimentis Scandinauia non sufficeret, trientem populi vniuersi sorte ductum, ducibus Ebore & Agione, nouas sedes quaerere

+Holla*n*dia Danoru*m* colonia.

+Coloniarum deduce*n*darum ratio.

+Aborigines.
Vinnuli Langobardi diciti.

compulerunt, tradente Paulo Diacono. Ad eunde*m* modum + Celtarum Regem seribit Liuius, quum praegrauante multitudine regnum exonerare cuperet, sororis suae filios impigros iuuenes amandasse, quaesituros sedes quas Dij augurijs ded*i*ssent, atque ita ductis sortibus, additisq́ue quantas ipsi vellent, copijs, vnum Hercynios saltus, alterum Insubres tenuisse. Consimili planè ratione barbari aquilonares (quos illa tempestas ab axe cui subiacent Nortmannos, nostra + aetas etiamnum Noremannos vocitat) caelu*m* cum solo mutaturi, quòd abundans hominum turba vix regi posse videretur, + nobiles duas insulas Olandiam Zelandiamq́ue, constante in hunc vsque diem appellatione inclytas, quae in extremo Codano sinu, à Scandia exiguo freto dirimuntur, cum socia manu deseruere, ventisq́ue vela facientes, classe Batauorum Mattaicorumq́ue agros tenuerunt. Iam qui + constituendis colonijs destinati regione*m* aliquam occupant, verso solo, plaerunque solent similia vetribus sedibus loca deligere, quibuis nomina imponant, & patrijs vocabulis quibus assueuere, fluuios, arces, oppida, municipia, vicos, ornare. Sic commemorat Polybius grauissimus veracissimusq́ue + scriptor, Tarentinos, quibus coloniae deductae ius ac indubitata cognatio cum Lacedaemonijs intercedebat, amnem qui vrbem praeterlabitur, Galesum, ad similitudinem Laconici illius Eurotam nuncupasse; diserteq́ue ait consimilia multa& intra ciuitatis moenia & extrà in agro, nomina extare, + ad Spartanum ritu*m* concinnata. Similiter Agrigentum, eodem teste, Rhodiorum colonia, Iouis Atabyrij fanum, quod apud Rhodios religiosum fuit, & celebre, consimile + in edito monte dedicauit. Quin & Helenus Priamedes, qui Neoptolemi morte in partem regnorum venerat, in Chaonia Epiri, oppidulum Troiam cum arce Pergamo dicta, condidit, magna paruis assimulans, addita & imagine Scaeae portae, indito quoque riuo pertenui, qui oppidulum alluebat, cognomine Xanthi Troiani amnis, vt ingeniorum fons Maro indicat, quòd tali imagine praesentis fortunae acerbi-

+Celtaru*m* emigratio.

+Nortimanni, eorumq́u*e* emigratio.

+Olandia et Zelandia insula in sinu Codano.

+Coloni nouas sedes veterum nominibus ornaut.

+Tarentini à Laconibus orti.

+Agrigentum Rhodioru*m* colonia.

+Helenus patriae loca assimulat.

tatem optimè leniri posse putaret. Neq*ue* diuersa causa motos Nortmannos, insularum quas reliquerant nominibus, nouas colonias donasse, qui veritatem ad rationem reuocat, iudicabit. Quòd si quis dubiu*m* velit facere, quòd vetus nomen, aut (vt veriùs dicam) vsitatum Olandiae (quam scribendi ratoine*m* secutus fuit & Chrysostomus quida*m* Neapolitanus, qui non inerudita epistola nostram insulam moresque ad Nugarolu*m* Comitem describere voluit, quam huic capiti à fine adijciam.) nomen creuerit, accessione aspiratae auctu*m*, nae ille in nodo scirpum quaeritat: nam si cogitet ille apud maiores nostros frequentiore in vsu fuisse aspiratam, atque inde diuturnitate vsus receptam inoleuisse, admirationem facilè exuet. eius rei documentum dabunt vetustissima membranaceoru*m* codicum exemplaria, quae vocibus nonnullis etiam à consonantibus initium sumentibus, H, (siue *i*lla aspirationis nota, siue litera dicenda venit) praesixerunt, vbi Hrenus scriptum inuenias, Hlotarius, & Hludouuicus; vnde fieri potest, vt error irrepserit in libros, qui praeferunt Klotarius, pro Lotarius. Nolo nunc Arrij stultâ pronunciatione aures onerate, quem Catullus *Hinsidias*, & *Chommoda*, pro *Insidijs* & *Commodis*, dixisse sugillat. [+] Nolo Florentinos in societatem huius legis aut consuetudinis loquendi vocare, quibus aspirata in ipsis faucibus sibilat propè omnibus in verbis. Satis sit vocem patriae genitalem, siue ab ipsis Nortmannis, siue à nostratibus tunc vsitatè sic loquentibus, aspiratae pronunciationem sumpserit, Hollandiam hactenus per aspirationis notam & in sermonem [+] quotidianum ac familiarem confluxisse, & in calami ius vsurpatione transisse. Sed de ea re satis copiose, nunc [+] venio ad Annales nostros, qui obliterato in tanta vetustate vero, neque adiuti alijs è re literaria subsidijs, fabulosè narrant germanos & vterinos fuisse fratres Battum natu [+] maiorem & Salandum, qui cum ingenti suorum manu vertentes solum, nouas quaesitum sedes profecti sint, atque ille Batauiam Rheni insulam, hic Selandiam occuparit, suisque

[+]Florentinoru*m* vitiu*m* in pronunciatione.

[+]Hollandia pro Olandia. H veteribus semper in ore.

[+]Annalium nosirorum commentum.

[+]Battus et Salandus fratres.

nominibus vtranque dixerint, nimirum vsitata illa & planè regia via, de quâ alibi à me dictu*m* est, Annalium auctor vsus in hoc videtur: additur fabulae, Batauodurum à Batto illo conditum, mirae atq*ue* inauditae amplitudinis vrbem, quam diruerint posteà & solo aequauerint Dani cum Nortmannis tempore Hungeri, vndecimi Episcopi Traiectensis: simili [+] aemulatione exstructam à Selado arcem Metelloburgum, patris sui nomine dictam. Sed animaduerto verissimè dici, nihil esse difficilius, quàm decorè fabulam scenicam repraesentare. Quod si nugator iste malè feriatus Annalium concinnator, qui lectorum luminibus glaucoma istud parum prospicientibus offudit, cogitasset Selandos alio nomine [+] Latias Musas olim dixisse, nempe Mattiacos, tunc quum Hollandi ijsdem Bataui eramus, potuisset directiùs aliquanto ad veritatis scopum collimae, ac probabiliore narratione irrepere, & philalethiam insinuare, nimirum Batauos & Mattiacos è duobus germanis fratribus principem inter Cattos locum tenentibus ortos, quorum vni nomen fuerit Batoni, siue, vt ipse appellat, Batto, alteri Mattio [+] (quandoquidem Mattium Cattorum caput agnoscot Tacitus) qui cum ingenti popularium suorum multitudine patrio solo extorres, aut nouam coloniam quaesituri, vnus Rheni insulam, alter adiacentes eodem tractu insulas à se occupatas, nominibus proprijs insigniuerint. Aut si vernaculas & domestricas appellationes quaerebat, cur non Olandum potiùs cum fratre Selando substituit? eosq́ue coniunctis viribus classibusq́*ue* fraterno sodalitij foedere expeditionem tentasse scripto prodidit? Quod si alterutram viam institisset, probabilia & censentanea dignitati vtriusque populi dicere visus fuisset, neq*ue* vereri debuerat, ne in poëtici figmenti structuram ista commentatio assurgeret, quae veri [+] similitudine sede vltrò approbaret. Nam quod Zallum Scytham alius quidam exciuerit, zelotypiae aut aemulationi hominis ignosco, qui religquorum exemplo hospitem & peregrinum exulem pari fermè interuallo è Scythia gentis suae

[+]Metelloburgum.

[+]Mattiaci.

[+]Mattium caput Cattoru*m*.

[+]Zallus.

conditorem eduxit, quo Galli Francionem suum è Troia. Quare vt fabulis nuncium remittamus, & veritati propiores certum aliquid statuamus, Hollandiae nomen ex hac occasione factum censemus. Scandinauiae littus praetexit [o] Olandia insula, fortassis à lupulacei potus ceruisiae□ve bonitate antiquitus nuncupata, quod vernacula Cimbrorum lingua etiamnum *Ol* (cuius vocis deprauatae reliquijs superstitibus [+] Britannia eundem potum *Ael* nominat) Cereale poculum vocetur. Eidem littori obtenditur & altera insula Selandia, in hunc vsque diem seruans nomen, Hafnia (quae [+] *Copenhauia* nunc dicitur) celebri emporio & academia nobilis. Hae à Nortmannis ac Danis (quae vox abietinis & piceis in syluis eductos homines, id enim est *Dannemans* significat) habitatae, quum graui indigenarum multutudine laborarent, instructis classibus Britanniam, pulsis domitisq́*ue* veteribus colonis, sui eam iuris fecerunt, armisq́ue victricibus occupatam tenuerunt, Galliae oram infestam classe habuerunt, Batauiam quoque inuadendam sibi putarunt, non tam praesumpta auidis animis opum cupidine incensi, quarum spem faciebat insula nullis vnquam tributis Rom. obnoxia, praeclaris sempiternae militiae stipendijs ditata, quàm quòd opportunitas insulae, medio in cursu inter Britanniam & genitales terras iacentis, eos illexerit. Itaq*ue* eam adorti suae ditioni subiecerunt, immaniter in victam debacchati sunt, & antiquato veteri nouu*m* Olandiae Holla*n*diae□ve nomen indiderunt, id honori patriae datum. In quod autem tempus ista calamitas & mutatio nominis inciderit, exctè aut certo affirmare non licet; quòd, vigente omniaq́ue confusè obtinente barbarie, hostoriae & scripta silerent. Veri tamen [+] sit simile incidisse in annum salutis I□ □□□. XXXVII. quando ab illis Batauodurum ferro & incendijs vastatum, Frisijsq́ue (qui Hollandiae pats sunt) tributum imperatum est, vt Sigiberti testimonio liquet: eiusdem calamitatis sortem sub idem tempus experta & Walachria, quae potior Selandiae [+] pars erat, ita vt existimen tunc potissimè Nortman-

[o]Olandia insula.

[+]Ol, coruisiam significat.

[+]Hasnia emporium.

[+]Quando Hollandia*m* inuaserint Dani.

[+]Walachria insula.

nos cuncta ad arbitrium & libidine*m* suam trahentes, & crudeli, superba atque impotente dominatione, (quae victoriae natur est) vsos, nominis mutati duram legem imposuisse. + Qua tempestate vixisse Hungerum vndecimum Traiectensium Praesulem, furori aduenae gentis cessisse, atq*ue* exulatum abijsse lega. A quo tempore insulam Rheni tyrannide saeua oppresserunt, arces & oppida ferro & igne grassati + exciderunt, donec vicesimo sexto pòst anno Theudericus primus Comitis titulo & regionis iure donatus est à Carolo cognomento Caluo, ea lege vt Nortmannos possessione deturbaret atque exueret, id quod & praestitit. Caeterùm lectori rem non ingratam me facturum reor, si isthîc loco haud importuno Chrysostomi cuiusdam Neapolitani, vt inscriptio praefert, epistolam non inelegantem adiungerum de Olandia, quae quòd libelli iusti modum non implaet, visa mihi est huc transferenda ne intercidat, quam, teuocata ad calculum ratione scripsisse videtur anno sesquimillesimo quarto & decimo. Ea ita habet ad verbum.

+Hungerus Episcopus Tr.

+Theudericus primus Holl*andiae* Comes.

OLANDIA *omnis (sicuti ego ab incolis intellexi) passuum ambitu fere septuaginta millium* con*tinetur: eam à Septen*t*rione ac Oriente magna pro parte Oceanus; ab Occidente bicornis Rhenus abluit; à meridie quae nunc dicitur Gelria, olim vt multi volunt, Sicambria terminat. Terrae natura eiusmodi est vt ab Oceano ad interiorem partem sit paullo deuexior, sed Rhenus accepto Mosa, multisq́*ue *alijs fluminibus, licet bipertitus, et mutato nomine in mare influat, tanto tamen aquarum fertur impetu ac magnitudine, vt Oceanum ipsum longè propellat, et tam influens, quàm reflueus supra triginta millia passuum inundet, ac alterius penè maris speciem reddat. Quinetiam veluti à vastioribus aquis indignetur absorberi, cum Oceano tamdiu luctatus, ab omni (quod supra memorauimus) pelago illius amororem excludit. Quapropter iratus ille, vt opinor, ab hinc tres et nonaginta annos licentiùs egressus fines, magnam Olandiae partem et in ea duos supra septuaginta pagos immersit, è quibus omnibus vnum tan-*

*tum in fatem elapsum natu grandiores affirmant, et cum eo felem, vt in ijsdem fortè cunis vterque inuentus innatauit. Heu rem dictu, nedum visu miserabilem! Enauigaui ego, nec paruo quidem nauigio, loca illa quae adhuc extant quae meminerint aratris proscissa, et ferratis peruia plaustris. Visuntur adhuc multis in locis turrium cacumina, quae tanquam aliqua sepulchrorum monumenta, cadauera ibi oppidorum ab aquarum gurgitibus tumulari, praeteruntes c*om*monent. Haec maria sic Olandiam ambiunt, sic passim interfluunt, ac per crebras fossas et canales intermeant, vt fasciatim, modò aquae, modò terrae veluti Zonis quibusdam distincta cernatur. Neque vrbs vlla pagúsve est, quò on curru pariter et mari possis duci. Neque vsquam in tota regione, quantumuis penitissima, esse possis, vnde trium horarum spatio ad mare non posses excurrere. Loca ferè omnia palustria sunt, non tamen inuia, vt non inaquosae viae quâ currus commeant, suggestis vt plurimum aggeribus, non silice aut coctili latere, sed quadrato cespite in ordinem posito passim stratae, hinc atque hinc aquarum fossae lintribus ac nauigijs innatantur. Tum crebri illices, in quos excrescentes aquae deriuantur, paludosa et vix aliud, praeterquam pecori pabulu*m *subministrantia distingunt arua. Mortales ipsi aequè propemodum in aquis ac in terris degunt, ita vt amphibia quàm terrestria animalia verius dixeris. Vrbes fossa & muro cinctae duodecim perhibentur. Pagi et villae, quae neque magnitudine neque cultu, quibusuis oppidis cedant, supra sex et triginta; tum vici, compita, et magalia, sic passim interiecta, vt vix quoqua*m *oculos vertas, vbi non aliquod aedificij occurrat genus. Vrbes ipsae plenis aqua fossis & lateritijs moenibus cinctae sunt: nam saxi et tophi expers omnino regio est, tum amplissimos ac adamussim dimensos vicos habent, et eos quidem glarea, nauigijs aliunde inuecta, stratos, nulli luto, nulli coeno obnoxios. Curiae, Praetoria, templa, xenodochia, & caetera id genus publica aedificia, plaerisque in locis augustissima: priuatarum aedium vna ferè omnium facies, vna structura est, lateritij parietes in altum*

*haud multum assurgu*nt*, sed in acuminatam formam, pinninsq́*ue *quibusdam ad decorem distinctam, desinunt. Intus è regione ostij (nam inferiora aedium ferè omnes incolu*nt*) abacus et paries ipse aduersus, grandioribus ex nitenti aere peluibus et peltris (vt aiunt) omnis generis lancibus et poculis instructi, praetereuntium oculos ad spectandum inuitant ac radianti quodam fulgore luminu*m *aciem penè perstringunt. Bone Deus quis vasorum nitor, quis lectulorum, quae mensarum lautitia, quis mantilium, quis mapparum candor? qui sedium ornatus, quae denique parietum, quae soli, quae rerum omnium caeterarum munditia? Caenaculorum, diaetarum, cubiculorúmve pauimenta leui aspergunt arenula, vt si aliquid immundum in ea casu aliquo decidat, si coenosa fortasse cuiuspiam vestigia in aedes inferantur, foedari pauimenta non queant, sed verri scopis euestigio sordes facilius possint, antequam solo inhaereant. Hominum genus, vt planè inspexisse videor, maximè industrium et negotiosum, sed versutum et callidum. Addo etiam essedarios, qui currulem vectationem exercent, subdolos et in aduenas praesertim, lucelli cuiuspiam capta*nd*i gratiâ fraudele*nt*os. Mulieres vt pulchrae, vt lacteae, vt simplici munditia omnes, ita partim mercaturae pertractandae, partim lanificio aut linificio potiùs, dies et noctes intentae. Victus omnibus parcisimus est, secundario pane, aut lacte macerato, aut butyro leuiter oblito vitam ducunt. Tum si quando se volunt inuitare vnctius, aut bubulas, aut ouillas carnes pridiè coctas et in sextum interdum diem seruatas apponunt. Has ego intuens auerti statim iubebam, videbar enim inspicere semilacer*um *et vt tu festiuissimè dicere soles, quatriduanum aliquod cadauer è sepulchro aut scalis gemonijs ad mensam pertractum. Bucularum et equarum ingens numerus, illarum lacte non magis aluntur, quàm ingentes caseos quosdam conficiunt. Equarum seruitio ad currus trahendos, quorum in Olandia frequens vsus est, magis vtuntur. Hanc ego ferè totam regionem sex diebus perlustraui, aut percurri potiùs. Sed audi rem miram. Est ibi Vrbecula quaeda*m *apprimè concinna,*

cui nomen est Roterodamo, in eam et proficiscens et rediens, duabus noctibus sum diuersatus. Cumq́*ue* miro quodam studio diligentius illam quàm caeteras pertractarem, nescio quo pacto factum est, vt illius intuitu vix mihi oculi possent expleri. Cognoscebam sanè illam et magnitudine et opibus multis alijs cedere: occultioribus tamen nescio quibus causis, ea mihi placebat impensiùs, Moenia, portae, strata viarum arridebant mihi: parietes ipsi, tecta, aedisicia omnia vltrò mihi videbantur adulari, denique coelum illud nitere purius et aura spirare nescio quid diuinius: vernari propinquus ager, tepere circumfusus aër, herbaeq́*ue* ipsae ac salicta, quibus Olandinus ager maximè consitus est, olere nescio quid amabilius videbantur. Dum id stupeo mecum, et caussam eius rei tacitus quaero atq́*ue* vestigo, tandem cuiuspiam relatu cognoui ea in vrbe auras primi hausisse luminis, primum illud Latiae atque Atticae linguae lumen Erasmum. agnoui extemplò hinc illud caeli nitere defecatius, hinc illos aëris vernos tepores, hinc illa*m* arborum, herbarum, locorum olentiam tam suauem. Vah quanto repentè perfusus sum gaudio, quàm benè mecum actum censui, cui fortunatum illud solum intueri contigerit, quod fortunatum ac salutare illud Germaniae sidus aliquando protulisset. Veneratus igitur loci genium, vrbis moenia ter et quater exosculor, tum pijs quibusdam conceptis, verbis, nutriculae illius diuini hominis vrbi bene precatus, inde pede*m* extuli. Sed quum postremò ad illam Oceani partem peruenissem, quae haud procul ab Harlemo vrbbe infremens magnis arenarum cumulis longè lateq́*ue* campos replet, è curru statim prosiliens Oceanum patrem rerum salutaui. Sed vbi tam dirum Olandiae vitricum illum fuisse animo subijt, qui tot oppida, tot aedificia, tot mortales vno haustu absorbuit, magnis eum conuicijs et inanibus diris sum execratus. Deinde quantam *r*em egerim, diu mecum contemplatus, quòd homo iam sexagenarius à Lucanis vsque in Italia ortus ad extremum illum orbis terrarum limitem venerim, tot montes, tot siluas, tot flumina tranans, tot terras, tot maria emensus, tam audax; tam memorabile

facinus dignum censui, quod aliquo posteris monumento testificatum relinqueretur, ac sicut Herculis quondam, iter erectae ad Gades in Atlantico mari columnae, Alexandri expeditione*m* ad Caspias portas postiae arae, Pompeij arma ad Pyrenaeos montes illata, desixae identidem columnae testantur: Sic et nostros quoque tam longae viae labores et tam magnos ausus insigne aliquod monumentum memoriae hominum commendaret: qui enim magis meruerint praedones illi hostes humani generis, suum ipsorum nomen illustre ac aeternum fieri, quàm ego meum? cùm illi regna*n*di libidine ac propagandi per fas et nefas, imperij auiditate, quietos et insontes populos vexare bellis, caedibus, rapinis, incendijs omnia vastare ac diuina et humana permiscere no*n* veriti sint. Ego videndi tantum studio ac ea perdiscendi, quibus et mihi et alijs prodesse possim, tantum viae percurrerim, tam multa pericula, tam multos labores exhauserim. Tantumq́*ue* abest vt indigenas quospiam infestem aut expilem, vt vel illorum plaerisque pecuniolam meam vltro impertiam, dum pretio mihi hospitium et victum in diem paro. Iiure igitur aeternitati nominus nostri consulendum statuens, pro copia rerum et temporis angustia, cùm in arenarijs campis illis, neque marmoris neque aeris vlla daretur facultas, ingente*m* arenae cumulum congero, eum virida*n*ti cespite munio, ac dispositis circumquaq*ue* in valli modum crebris iuncorùm manipulis sepio, tum rem ipsam duobus versibus signo.

> Erexit molem Chrysostomus, vrbis alumnus
> Parthenopes, studio qui haec littora adusque videndi.

Rides fortasse me qui tam imbecillum opus contra tam vastaes aequoris ac ventorum procellas satis firmum putauerim. Ne mirere: ab ipsis Olandis Oceani accolis exemplum cepi. Villas illi habent, ad ipsas vndarum fauces positas, eas ibi sepiculis quibusdam ex simplici stipula vel iunco intextis muniuere, illarum obice contra praeruptos v□ndarum montes et terrisicos Oceani fluctus se satis superq́*ue* tutos putant. Sed ego mi Comes pro epistola iam libellu*m* ad te do: dum longo literarum

alloquio intermissae consuetudinis nostrae iacturam me iuuat resarcire, dumq́*ue* tecum pratiri bona fide studeo, quicquid ipse de Olandia properantibus oculis haurire potui: nam ne omnia oppida circumirem, néve diutiùs vsquam immorarer, pestilentia quae plaerisque in locis grassatur, prohibuit.

Cap. XIIII.
De Hollandiae comitatu in plures partes et segmenta diuiso.

HOLLANDIAE Comitatum, quando ita placuit Francorum Regibus à reliquo corpore Batauiae separare, ceu in frusta dissectum, ambitiosiùs describere laboris superflui foret, vt è diuerso negligentius, socordis animi ac supinae operae probro icessendum. Quare Asiatici cultus & ieuinae humilitatis medius regiam viam ingrediar, de qua idem dici posse animaduerto, quod olim de AEgypto traditum [+] accepimus, nimirum quod Nili amnis beneficium illa fuerit, hoc est, quòd limo ac coeno, cuius affluente*m* copiam Nilus vbi alueo crescit inuehere solet, incrustatis oblimatisq́ue aruis ingens incrementum acceperit. Hóc namq*ue* persuasum plaerisque est, maiores nostros rerum suaru*m* nimium [+] sategisse, quando opposito aggerum vallo limum, quo Rhenus stagnans agros & pascua saginabat, stercorabat, & altiores reddebat, exclusere: quod si omissum ab illis studium illud fuisset, putant à multis iam annorum centurijs non futurum aggerum praesidium tantopere necessarium, Rheno non minus, quàm olim Nilo, νέαν □λυν, id est, nouum semper & annuum coeni sterquilinium aruis illaturo: imò existimant annorum aliquot tolerantiam, damnum & molestiam illam fuisse facilè compensaturam aruorum cremento, quum praesertim potuerint, si ab inundationibus periculum immineret, ad editiores tumulos (tribunalia nominat [+] Plinius) perfugere, quos extructos manibus è cespitibus aggestis, in omnem euentum habuisse constat locis humilioribus, ad experimenta altissimi aestus, in quos receptus pate-

[+]AEgyptus Nili beneficium.

[+]Hollandia Rheni munus.

[+]Tribunalia.

bat pecori, armentis, pastoribusq́*ue* contra fluctus. Sed ijdem homines, si illis temporibus, quibus maiores nostri gnaui & non desides vixere, fuissent, diuersum opinior censuissent: ita ingeniosam curam inquies & inexpletus animus ad longinqua + solet extendere. Est ergo Hollandia, pars insulae Batauiae, contigua illi statim à Culemburgo & ad Goricomium, ita vt reliqua superiorq́ue Batauiae pars sola quatuor oppida retineat, ab Holla*n*diae haeredio separata: deinde Traiectensi adhaeret ditioni; quae, relicto ad dexteram extra suos fines Iselsteino, Monfortium includit cum pagis & arcibus + aliqouot intra Vectam amnem. Quod extra eum est, Goeylandia vocatur, tria complectens oppida, Wesopum, Naerdenu*m*, & Mudam, exiguo interstitio disiuncta. Quod agrorum in austrum vergit à Rheno medio, intra Mosae supercilia + clausum, Australis Hollandia dicitur, cui ad occasum Mattiacorum, hoc est, Selandorum insulae adiacent cultoribus frequentes, & tritici bonitate ita celebres vt bina illîc iugera colonum magis beare dicantur & augere, quàm quaterna Brabantica: quas post medium ostium Rheni fluminis + ad Orientem sitas loquitur Dominicus Marius Venetus, vento magis inania effutiens, quum Selandia in Africum potiùs excurrat. in hoc on minus vanus, quàm in Batauoduro, quod Butatodurum ipse appellat, sub quod statim subsequi Bonnam vult, alio longè situ quàm Ptolemaeus censuerti, eamq́ue Batauorum ineptissimè stultissimeq́ue + asserit, fortè quia legerat apud Tacitum ductu Ciuilis Bataui Bonnam occupatam: consimili errore Batauodurum pro Aquisgrano eccepit Ptolemaei interpres. Nimirum verissimè dicitur, Multos inueniri thyrsigeros, sed paucos Bacchos. Rursus post Rhenum mediu*m* statim Kinnemariorum + ditio seu Caninefatum, secundùm arenariorum collium tractum in longum porrigitur; post eos Westfrisij, + quos Cis-rhenanos aut minores Frisios ego nomino versus ortum iacent, qui cum Caninefatibus simul, Frisiabones + velut in sinum receptos includu*n*t, qui Waterlandiam

+Holla*n*diae metatio.

+Goeylandia.

+Hollandia Australis.

+Dominici Marij error.

+Prolemaei interpretis error.

+Caninefatum tractus.

+Westfrisia.

+Frisiabones.

Waterlandia.

ab aquis, quarum iniuriae obnoxia est, nominatam habitant inter perpetuas paludes & pratorum longas taenias fossis incilibus vndiq*ue* diuisas. Haec vniuersitas omnis terrarum, cum insulis adiacentibus Tessalia, Wieringia, & Flielandia, + vno Comitatus Hollandiae nomine censetur. Eam à plaga mundi occidua, Britannicum mare, à Septentrione Cimbricum ambit & littora pulsat, ab ortu Solis fretu*m* amplum Frisiam procul aperit, ad Euronotum Transiselana & Velauia, ad austrum Traiectina ditio obtendu*n*tur. Totum Hollandiae corpus diuiditur à chorographis in Austrina*m* Hollandiam, Kinheimariam, Westfrisiam, Waterla*n*diam, & Goeylandiam. Austrina semper auctoritate & dignitate superior + fuit: cuius caput Durdrechtum nemo ignorat. De Kinheimaria, dixi prius vbi initium habere existimem, & finem, eamq́ue Caninefatum regionem esse docui: de quibus litem controuersam mouisse veluti de industria coniuratis animis visi sunt Diuaeus & Stella, sed discussisse nubilu*m* illud abundè me puto, nisi fortè sint qui praeiudicata opinione imbuti, veri lucem no*n* admittunt, illorum instar qui in Platonico specu beatae suo sensu vitae assueti sunt, quibus si fortè discedente ac diducta hiatu tellure, repentinus lucis fulgor infundatur, quanta co*n*tinuò turba oritur, quanta existit animorum indignatio? diem detestantur, beneficium in iniuriam vertunt, donec assuetudo & veritatis notitia erroris caliginem exemerit animis: quos ego longu*m* valere iubens, ad Caninefates nostros venio. Eorum etymon è locorum & regionis quam incoluerunt natura ac conditione coniecturâ colligo, quandoquide*m* vera nominum impositio cum rerum ac gentis ingenio conuenire ad quadrum solet: eam verò cuniculorum esse refertissimam feracissimamq́ue, vt alio loco à me commonstratum est, nemo ita peregrinatione + alienus est qui nesciat. Itaque iam tum à prisco saeculo + Caninefates audiuere, vt cuniculorum raptores, hoc est, *canine fatres*, molli pronu*n*ciationis lege ad Frisicum idioma propius assonante, à praehendendis cuniculis, vel per con-

+Holla*n*diae termini.

+Australis Hollandiae dignitas.
Kinheimaria.

+Caninefatum etymon.

+Caninefates vnde dicti.

uicium, quòd eos in cadis condire*n*t ac victorum more compingerent ad vsum seruandos, nisi exterminata canina litera per Romanos pronu*n*ciationi ineptos *Canine fraters*, vt cuniculorum comedones helluonesq́ue nominati fuerint. Illud verò memoratu dignum est, non procul Hemskercka, tumulum accliuem visi, in omnes aequaliter partes editiorem, in ipso fermè soli Caninefatium meditullio situm, in quo retroactis saeculis soliti sunt Hollandiae Comites, vt Kinheimariae domini, in frequenti ac solenni popularium & nobilitatis conuentu inaugurari ditioni illi, ac mutuo sacramento imbui cum Principem, tum nobiles cum vulgo.[+] Hos ego portum habuisse & alueum quo Kinhemus defluebat, non procul Crabbedamo existimo, qua*m*doquidem in Caninefates appulisse Nortmannos Danòsve cum classe ante annos fermè septinge*n*tos Regino Prumiensis testatur. Caninefatum caput est Harlemum. Westfrisiam à positu [+] orbis sic hodie nuncupatam Frisij minores seu Cisrhenani incolunt, gens olim fera, inquies, & seruitij impatiens, vti docebunt res cu*m* Comitibus fortiter gestae, nunc pacis otijq́*ue* tranquillitas pariter & opes magnae ferociam ex animis pristina*m* exegerunt. Agros ea habet feracissimos, sumen quoddam terrae. Ex hac Nortmannos, qui ijdem & Dani dicuntur, praedas egisse principatu Pipini patris Caroli Magni, ex Einhardo liquet. Haec videtur vnâ cum Kinheimaria fasces agnouisse & imperium. Gotefridi Danorum Regis, quandoquidem cum classe Nortmannos huc intrasse ex Reginone constat, cui innumera damna & clades terris inferenti, Frisia ex pacto concessa est, cum Gisela Lotharij filia matrimonij foedere illi coniuncta, vt lustralibus aquis tinctus nouamq́ue religionem amplexus Christo nomen daret. sed sera poenitentia admissi in extimam regni sui oram hostis, Carolus cognome*n*to Crassus Imp.cùm non auderet palam & aperto Marte bellum illi Regi facere, eò quòd sciret Frisiam hanc inaccessam esse exercitui, propter innumeros diuersarum aquarum decursus, & impenetrabiles paludes,

[+]Kinhemus fl.

[+]Westfrisia.

dolo, quàm virtute tollendum eum potius iudicauit. Itaque clandestinis insidijs ille petitus sub specie amicitiae, & ad eolloquium vocatus, immisso Eberhardo percussore nefariè intere*m*ptus est, vt co*m*memorat Prumiensis Regino Meam de Frisijs sententiam antea exposui, vt hîc iteranda non sit, ne cramben recoctam, prouerbio notam, fastidiosa ingenia obijciant. Huius etia*m*, nunc Rex, nunc dux Radbodus apud + Ecclesiasticos istos scriptores nominatur, quem apud Medenblicum regium Palatium sedemq́*ue* habuisse vulgò creditum est. Goeylandia videtur cognationis aliquid habere cum Ostergoa & Westergoa ditiunculis Frisiae Transrhenanae, sed qua rationne, id verò me fugere fateor, alijsq́ue quibus ea loca sunt notiora benignè aperiendi materiam praebeo, vt in publicum ea prodant & cognitionem adiuuent. Dicam tamen quod sentio, si vlli fuere inter Batauiae populos Cauci, vt à Plinio commemorantur, eos Goeylandiam + tenuisse, olimq́*ue* Cauclandos, velut Caucorum ditionis incolas, deinde paulatim senio linguae Goeyla*n*dos transnominatos crediderim. Haec obiter de Hollandiae secu*n*dum nonnullos diuisione dicta sunto. Regionis ambitu*m* ad sexaginta + milliaria extendi audio, latitudo perexigua est, quandoquidem è meditullio eius, creditur viatori patêre aditus ad extremos ipsuis fines in latum trium horarum spatio, vel etiam hinc ad Oceanum, illinc ad maris sinum, est, vbi latitudo non aequat milliare. Ex quo aestimari potest deductam à reliquo corpore Hollandiam, longae taeniae aut litui potiùs incurui faciem praeferre. Memorabilis verò est maiorum nostrorum industria & digna gentis huius gloria, quòd cum Rhenus & Mosa in plures singuli ramos & brachia alueosq́ue diffusi regionem quaquauersum intersecent, illi tamen haud contenti hoc naturae beneficio, arte & industria hanc adiutarunt, passim emisaria, opportunos euripos, & aquagia + adiunxere, vt aduentu discessuq́ue commeantium aduenarum commercia alerentur, dum commoditas subuectationis studia hominum accendit, atque incitat, & vt ex

+Radbodus Rex Westrfrisiae.

Medenblici arx.

+Canic.

+Holla*n*dia circuitus.

+Maiorum nostrorum industria.

frequentatione quaestusvberior incresceret. Neque hos intra terminos stetit vigilantia illa, quin ductibus aquarum + adiecerint & Pontes longos (*Kaeydijckos* appellant) qui inter paludes, quibus omnia abundant, aggesti, tramitibus angustis peditem deduca*n*t vltrò citroq́ue, vt & aguâ & terrâ commeatus pateat cunctis. Nec illa obliteranda est progenitorum sollertia, quâ prospexerunt accretioni agrorum extrà aggeres, quos ijs locis erexere, quibus regurgita*n*s aestus alluuione quadam accrementum gigneret: agrosq́*ue* eiuscemodi gentili vocabulo *Poldros* propriè appellarunt, qui è fluuio aut mari, cui loco aestuariorum postea siunt, educti aggestis pontibus longis aggeribusq́ue ab aquarum iniuriâ + obsepiuntur. Fortè quod e stagnis, quae *Poli* vulgariter dicuntur, recuperati fuerint, quae melior etymi ratio esse mihi + videtur, quàm à *Volis*, hoc est, equorum pullis (π□λ□ς Graeci vocant) quorum pastioni vtiles sint & commodi, id quod + Meieri somnium est. Illud verò idignum fuerit, quod silentio à me transmittatur de Hollandia loquente, eam habere clarum saeuitia & periculi magnitudine formidolosum monstrum, alteram Scyllam, vt si quid diuinitatis inesse immanibus rebus, pestibus, monstris censendum sit (quod + ideo fortassis finxit antiquitas, quòd per ea plecti puniriq́ue scelera diuinitus crediderint) huic, de quo dicam, loco eam quoque opinionem affingamus. Dedit Natura Siculo freto + Charybdin & Scyllam, quam saeuis canibus succinctam latrare fabulantur Poëtae vtramque naufragijs infamen: dedit + Euboiae Caphareum importuosum & procurrentibus cautibus formidabilem montem: dedit & Libyae Syrtium + metuenda vada: eode*m* iure addiderit Hollandiae eam quam + Caninam syluam accolae nominarunt, quòd murmurantis maris fremitus & vndaru*m* fragor perpetuis latratibus eum locum circumsonet; & continuatis nocte dieq́ue asultibus tundat, conuellat, dissipet. Cuius furori opposita surgit moles immanis, mortalium manibus laborata, quam verè Cyclopeam + dicas, ardui mo*n*tis caput superans, propugnaculum

+Pontes longi qui?

+Poel.

+Volen.

+Meieri Flandri somnium.

+Rebus humanis quomodo insit diuinitas.

+Scylla.

+Caphareus.

+Sytres.

+**Thonts-bosch.**

+Cyclopea moles.

infirmum futurum aduersum canes illos, nisi assiduis operis confirmaretur, & cresceret semper decrescendo; quando mare illud prodigum, quod ludit sub mole illa depressum amplius, quàm quo telum robusto lacerto excussum adijci possit, cuncta aut haurit & absumit, aut in tempestate eiectat. Vidi namque ducenaria marmora pilarum instar fuisse euibrata decumanis fluctibus in planiciem mosi subiectam. Eam verò molem ordines palorum inter se validè confibulatorum altè depacti & fistucis adacti dissepiunt, spatia intermedia farcturis opplentur aceruanturque, quae constant immensi ponderis saxis aggestis. Anniuersariae fabrorum atque opisicum operae assiduè illam communiunt, delectis viris ex optimatum numero pro magistratu illic agentibus, quae trabes conuehunt, saxa comportant, marmorum pondera miliuntur. Moles autem illa ad tria passuum millia secundum mare littoris loco exporrigitur, Cautri furori inprimis obnoxia, desinitque *ue* apud Pettemum tribus milliaribus [+] Almeria dissitum, pagum captura musculorum nobilem, quos è conchyliaceo genere delicatissimos candidissimosque inter omia littora educat in furiosissimi Oceani salebris natos, & saxis trabibusque adhaerescentes, prae quibus facilè Lucrina conchylia despuas. Ist hic initium capit Zipa vadoso naturâ mari, intercursantibus tenui aluco [+] aestuarijs, quod de Illyrici orâ retulit Plinius, quod solum aggerum indagine cinctu*m*, & ad vndecim nostratium iugerum millia ambitu complexum, nunc hominum cultum admirrit, tractatuque mansuescit, seminiumque cum foenore discit reddere, vbi piscium ludebant agmina inter algas, anteaquam Nicolaus Nicolaius vir diuina ingenij vena [+] praeditus, maioreque fortuna dignissimus, animum adiecit ad cingendu*m* aggeribus immensum illud agrorum spatium, [+] in quo Salinas instituit non ita pridem virtutibus non minus quàm gentilitijs imaginibus clarissimus heros Bucholdius, [+] destinatis ad conficiendum salem concreto coastoque humore lacubus, ijsque summà industriâ ita comparatis, vt

[+]**Petten.** Musculi Pettemij delicatissimi.

[+]**Zijp.**

[+]Nicolaus Nicolaius Io Secundi frater, Zipam obuallat.

[+]Salinae in Zipa.

[+]Bucholdij laus.

iniuriam aëris praeuisam non sentiant. Hoc territori*um* quod Hollandia in beneficijs ponere & aestimare auctarij vice, quando alibi detrimentum ceperit, poterat hactenus, turbulentissima Autumni te*m*pestas immani diluuio adobruit ante biennium: quando, proh dolor, ipsis, anni Septuagesimi KL. Nouembris multi illic mortales cum pecore & armentis interiere hausti aquis, passis eandem calamitatem plaerisque Belgij terris maritimis; quando quicquid illic culti fuit, & foecundae glebae, aut altis arenarum puluinis tectu*m*, aut salsugine maris enectum & sterile redditum fuit.

Cap. XV.
De Hollandiae natiuis bonis et dotibus.

POSTQVAM Batauiae situm & magnitudinem Rheni ambitu circumscripsi, Hollandiae nomen vnde natales suos referat explicui, nunc vt ad regionis dotes ac peculiaria naturae largitricis bona, inde ad gentis mores, ingenia, ritus, & quae his gemina sunt & similia stylum co*n*uertam, aequum [+] esse existimo, quod par & mutuum beneficium patriae reponi à nobis nequeat, quippe quam chariorem nobis esse decet, quàm nosmetipsos: quando & immortalitati à Dea oblatae patriam licet asperam & insolentem anteposuerit Vlysses Homericus. Quae lex quum in bruta etiam animantia, quae nidulorum suorum amore tanguntur, transierit, quid absoni facturus sim, si de ea benè mereri satagam, quae lucis huius vsuram mihi foenerat, si vicem genitrici rependam, si non modò debita laude non fraudem, sed gratiam insuper referam, quae beneficijs me cumulat atque [+] adauget. Inuenti fuere qui immerita laudes & indignas rebus parite & personis attribuerunt, velut Busiridem immanissimum hominem flagitijsq́ue notissimum Isocrates, Helenam Graeciae bustum & Illij ruinam Stesichorus encomio celebrauit: Alcidamas mortis laudes, Phauorinus quartanae febris, Synesius caluitij, laboris Heraclides Lycius, stultitiae Erasmus, somni, & muscae alij quidam co*n*texuere.

[+] Partria*m* amare omnes decet.

[+] Landes immere*n*tibus tributae.

Quae si ita sunt, quis tam iniquus fuerit censor, qui inuideat iustum praeconij honorem in patriam conferri? Est igitur + hac tempestate Hollandia regio longè maxima parte palustris, solo depressiore ac demerso plaerisque locis, multis etiam natante, non in nouum modò, sed in adultum quoq*ue* ver, quâ Traiectinos fines respicit: stagnis & euripis passim irrigua, lacubus immanibus, quorum finem nulla oculorum acies metiatur, diuulsa: alicubi aruorum culturis distincta, arboribus pomiferis consita, aut nemusculis amoenam faciem ostensura: tertiam fermè partem mari obiecta sabuleta occupant, sterilia quidem illa, sed cuniculorum foecundissima: arbustoru*m* magna raritas est, quae olim, vt diximus, abundarunt. Aquarum multitudinem quae demisssioribus aruis grauis est, & stagnantibus innatat, frequentioribus hydromylis + exonerant, ita vocantur molae aquariae, quaternis instructae alis, quae vento operam dante circumaguntur, & pinnato tympano aquas in altum euehu*n*t, atque in euripos & inciles fossas eiectant, inuento valdè vtili ac prope necessario, quae altioribus aggeribus vtrinque coërcitae & in maiores latioresq́ue aquae ductus corriuatae per emissaria opportunis locis fabricata, quotiescunque maris reciprocantis aestus refluit, in maris sinum aut amnem, aquas effundunt. quam rem ne per somnium quidem cogitasse veteres colonos autumo, vnde tanta agrorum vilitas. Alij demersos illos agros magno studio impendioq́ue educu*n*t, melioresq́*ue* reddunt, + inducto ex arena corio pedem cubitúmve alto, quod desuper infuso cinere, & luti aliarumq́ue quisquiliarum & sordium reiectamentis fimóve stercorant, insigni profectu & successu laeto. Regionibus nonnullis rerum miracula & dotes Poëtae pariter & scriptores assignant, sed singulas. Sic + Gargara prouentu tritici celebra*n*tur, Panchaïa thuris, India aromatum, Chalybes ferri, Vmbria armentis, Lydia aurifero flumine Pactolo, Fortunatas insulas à viris iusti tenacibus habitatas summis laudibus praedicat Homerus fabularum notus parents vbi inarato solo fruges prodeant, fortuitis &

+Hollandia palustris.

+Hydromylae.

+Studium meliora*n*di agros.

+Regionu*m* singulares dotes?

sponte eantis vitibus iuga montium vestiantur, grauentur vltroneae arbores vbere pomorum foetu, vulgoq́ue promiscuum olus ad graminis vicem crescat: quae munera, qui velit rem ipsam expensiùs examinare, inueniet si minus nostris, multis certe terris co*m*munia, vbi illaborata tellure frumenta citra culturam agrorum nasci possint (vt apud Aquitanos odorati frutices omnibus passim semitis) praesertim vbi matura semina è glumis elapsa, vltroneae sationis instrumenta siunt: vitis per se racemos fundit: arbor quamuis non putetur falcibus fert poma: & edules herbae laeto semel seminio è terra exeunt. Quid ergo inauditu*m* aut stupendum ille ante caeteras illis insulis tribuaet, non vide. Laudat Mamertinus aut Belga orator qui Panegyrium Constantino [+] dixit, Britanniam omnibus à natura coeli soliq́ue bonis donatam, non omnino falsus, quam neque nimius hyemis rigor exasperet, neque feruor aestatis exurat, ac proinde tanta segetum foecu*m*ditate redundet, vt & Cereris & Liberi muneribus [+] sufficiat. quo dicto non illam vini prouentu (quo caret) abundare ostendit, sed ita circum fluere frugum copia, vt non ad panificium modò & alimentum annuum satis sit, verùm etiam excoquendo vino factitio ceruisiaeq́ue suppetat. Addit quod eadem innumeram, vti res est, pecorum multitudinem alat lacte distentam & velleribus onustam. Nolo hîc, neque possum vvel Fortunatis Insulis vel Britanniae Hollandiam nostram componere, nedum aequare, ne hinc inuidiam colligam, illinc fabulosum Saturnij aurei've saeculi somnium pro fide historica adducere velle [+] vidaer. Soli bonitatem in alendis armentis extollere nobis licet, in caeteris mediocritatem probare, coeli clementia destituimur, hyems nobis maturior asperiorq́ue, vis ve*n*torum infestior aërem turbat, praecipuè Caurus, qui Hollandiae peculiaris tyrannus additus videtur, arboribus hostis, satis inimicus, valetudini aduersus, procellosus, marisq́ue turbator. Halicarnassaeus regionis opes metitur, & quidem rectè, in fructuum quos producat no*n* vno genere, non in feracibus

[+]Brita*n*niae foecunditas.

[+]Mamertini locus explicatus.

[+]Hollandiae soli bonitas.

solùm aruis, quae praeter fruges vix aliud quidquam magnopere proferant ad communem vsum: eamq́*ue* optimam iudicat, quae sibi maximè sufficit, exoticisq́ue & importatis rebus minimum indiget, cuiusmodi praedicat esse Italiam. Cuius viri testimonium tantum abest vt eleuem, vt etiam oculatus arbiter maximè comprobem. Neque verò Italiae nostram hanc Helenam componere est animus, benignae tamen perentis Naturae qualescunque opes praedicare, quibus content simus, quis inuidaet? Prouidentia diuina ita comparatum constitutumq́ue in rebus humanis videmus, nulla vt sit regio tanta feracitate, quae non aliqua ex parte alienae opis adminiculum requirat, neque id alia de caussa, quàm vt societate commercioq́ue mutuo gentium, voluntates & amicitiae stabilirentur hominum, firmareturq́ue ea ratione animoru*m* hinc inde co*n*sensus. Habet regio ista agros frugiferos quoque, & quidem luxurioso ac opimo frumento supra modum scatentes, sed qui tantillo in spatio & in regione, qua vix aliam populosiorem inuenias, ad suppeditandam tantae multitudini alimoniam sint impares, neque frugum vbere sufficere possint. Pascui ergo agri bonitate cum alijs certare & vertice*m* attollere nobis licet, absit dicto iniudia, vnde praecipui reditus ac prouentus existunt, siquidem è caseis & butyro, quae exportantur in externa loca, in singulos annos dece*n*ties sestertiûm cogi putatur, quae summa ad decies centena Caroleorum millia extenditur, praeter ea quae in quotidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris fortunae hominum pars victitat, cedunt. tot illa boum armentis abundat, tam laeta vaccarum parens ac nutrix est, his copijs quàm Britannia longè superior, siue opimitatem, & aruinae vbertatem spectes, siue laxiore capacioresq́ue [+] vberum sinus, qui triplo plus lactis fundunt: sola cornuum celsitudo & vastitas in Britannicis bobus excellit. Constat namque aliquibus Hollandiae partibus boues aestiuis diebus, quatuor & quadraginta lactis heminas in mulctralia singulas refundere. Habent aliae prouinciae aurario-

[+]Boum opimitas.

rum & argentariorum metallorum riuos, aut aerarias plumbariasq́ue fodinas iactant, quae bona negauit nobis naturae inuidia, hoc, de quo dictu*m* est, liberalitatis genere damnum illud dissoluens atque compensans: quando ijs, quae nobis superant, vberrimi prouentus copijs, non finitimas modò prouincias, sed & longè dissitas, Galliam, Hispanias, Africae littora, & antarcticum nostroq́ue oppostitum orbem instruimus atque explemus quodammodo. Lactis bubuli, quod + caseo fertilius est, praestantia atque excellentia summa, vt & butyri omnium iudicio hîc est, quantumuis stolido conuitio + Plinius butyrum barbararum gentium laudatissimum cibum, quo à plebe discernantur diuites, appellare non dubitarit. + De Caseorum bonitate cum quibusuis etiam nationibus in certamen venire non erubescat Hollandia, non dubitanda palmae gloria, nisi exoticas delitias fracta luxurie & profunda ingluuie palata praeferrent, nisi rerum venalium pretijs maioribus accenderetur gulae ingenium, & (vt + dictitabat Heliogabalus) orexis. Laudatissimum caseum Lunae imagine signatum, sicut & Vestinum, Epigrammatarius commendat, neque dissentit Plinius: sed ille sola molis magnitudine vtpluribus sufficeret, hic vt obsonij vicem pani coniunctus praestaret, commendationis caput secum + adferunt, si rectè intelligantur Martialis versiculi, qui in Xeniorum libro extant:

+Lactis bubuli praestantia.

+Butyrum

+Caseoru*m* Hollandicoru*m* bonitas.

+Heliogabali dictum.

Caseus Lunensis et Vestinus.

+Martialis versus declarati.

Caseus Hetruscae signatus imagine Lunae,
Praestabit pueris prandia mile tuis.
Si sine carne voles ientacula sumere frugi,
Haec tibi Vestino de grege massa venit.

Queasi verò non in quouis etiam nostro gegali & vulgari + caseo bubulo dotes istas quisque agnoscere possit. Nunc luxuria, quae per improbam lasciuiam parata & facilia fastidit, gratiam praecipua*m* Parmensi caseo & Placentino tribuit: + at nostra Tessalia metas lactis dat anchorae forma signatas, celebberrimi inter primas nominis, illiq́ue vicina Grinnia, principatus tamen illi defertur, qui apud pagum Comi-

+Parmensis caseus.

+Tessalicus et Grinnius caseus.

tis Arenae vocabulo insignem, Grauesandium inde dictuem, + conficitur, qui acri succo sitim alere, & poculi gratiam accendere creditur. Proxima palma Edammensi cedit, quem + Parmensi nihilo inferiorem, si vetustatis accedat commendatio, censores isti, qui praesta*n*tiora omnibus alijs eduliorum domicilia vestigant ad modum Cybiraticorum illorum sodalium, + de quibus apud Ciceronem est, praedicant. Atque ista quidem vna est & verè aurea hubertas, quam lactis, caseorum, & butyri larga copia inuehit, vnde ceu è diuite Amaltheae cornu miru quanta opum affluentia Hollandiam ditet. Addunt rerum longo vsu periti bina alia hubertatis genera, quoru*m* alterum in copiosa alecum (praeter alios omnis generis pisces) captura, fidem omne*m* superante, consistat: alterum in infinita cuniculorum foetura, è qua sola collectum in caput foenus annuum centies & quadragies sesteriûm excedere creditur. De alecibus pòst mihi dicendum. + Cuniculorum innumeram multitudinem alit passim regio, sed in collium arenariorum subterraneis specubus, quos sibi effodiunt, potissimum, animalia satis plantisque + damnosa, quod non ignorauit Strabo, *Leberidas* eos nominans & □εωρύχ□ς λα□ιδε□ις, velut lepusculos telluris effossores, in Leberidum nomine nonnihil deceptus: aquandoquidem vocabulum istud in cuniculoru*m* sobolem recens enatam, ab omni prorsus pilo nudam conuenti, orta inde paroemia. Quore*m* numerosissimas copias tametsi in Gemynesijs seu Balearibus insulis fuisse praedicet, ita in imme*n*sum auctas, vt ab Augusto (quo viuo Geographiae suae libros scripsit) militare auxilium contra earum prouentum & iniuriam messes populantium, postularint, astipulante huc & + Plinio (vnde est quod animal istud λιμοποι□ν, velut annonae penuriam faciens famemq*ue* inuehens apud Erotianum dicitur) nihil tame*n* ad has nostras copias accedere crediderim: neque enim barbaries illa satis instructa canibus ac viuerris fuisse videtur aduersus grassatores suos, quemadmodum gens nostra, quae no*n* solùm sepes arundineas aut è stramini-

+Grauesandius caseus.

+Edammensis caseus.

+Cybiratici canes.

+Cuniculorum multitudo.

+Strabo lib. 3.

+Lib.8.ca.55.

bus [+] contextas iniuriae opponit, verumetiam Gallicis canibus insidiatur & venando occupat, aut immissis in specus multifores viuerris, eiectos supernè capit, vel in sagenulas [+] specuum ostiolis obiectas compellit. Hi vt foecunditatis inuictae sunt (quippe quum è coniugio vno intra vertentis anni curriculum septuagesima proles fermè existere queat) ita [+] gratissimo in cibatu habentur. Leporum quoque non infelix prouentus est, agris praesertim altioribus, nobilitatis praecipua [+] venatio. Ceruorum etiam & damarum toto illo collium arenariorum tractu cum interiectis conuallibus, qui Egmondam vsque ab Hagensi nemore in longum porrigitur, magna frequentia est, quorum examina saepenumero certam perniciem satis adferunt, ea depascendo absumendoque, aut cubilibus suis obterendo, si fortè repagula perfregerint, aut ex incuria aperta inuenerint. nam furcillis erectis excluduntur, quibus transuersa tigna triplici aut quadruplici ordine alta, ad felicium agrorum margines posita, perpetuam sepimenti cratem per miliaria aliquot continuare [+] agricolarum vulgus tenetur. Horum non eadem nostris venatoribus capiendorum ratio, quae Gallis & Britannis in vsu est; qui plaerunque plagarum indagine aut carbaseo septo includunt circundatos: nostri verò numellarijs canibus per insidias sparsim dispositis, exceptos inuadunt, aut in agmen Dianium aliunde vrgens reijciunt, vbi conficiantur. quod si canum dentes eludat fera, pateatque effugij spes, in littus se proripere solet altoque mari innatare, donec tuta circùm omnia, & ab hostili satellitio liberum littus [+] animaduerterit. quod commodè facere putatur, quòd ceruini pili intus sint caui, qua occasione sustentantur in natatu, non secus quàm versica vento inflata vrinator solet. Hagano [+] in nemore videas & pasce*m*tem capreolorum gregem, latiusculis cornibus, corpore ceruum mentiente, pelle maculosa [+] in pantherarum modum, vti ab Oppiano describuntur in Cynegeticis, quos □□ρι□ς & alibi δ□ρι□ς nominat,

Capreoli, inquit, *corpus cerui, maculisque notatum*

[+]Cuniculorum captura.

[+]Cuniculorum foecunditas.

[+]Lepores.

[+]Cerui.

Damae.

[+]Ceruor*um* venatio.

[+]Pili ceruorum concaui.

[+]Capreoli.

[+]Oppian. li. 2.

Fergus habent varium, pardo non dispare cultu.

Quid dicam de equis, quos generosos, praestantes, torosos, + idoneosq́ue ferendae panopliae, sed succussatores plaerosque ea pars Hollandiae producit, quam Cisrhenanam Frisiam dixi, & Caninefatum regio, foecundior illic equarum nobilium, quae ducendis matronarum pilentis in Italia expetuntur, ad luxus ostentationem. Australior regionis pars lacertosis quoque & optimos profert. Ingentem equorum nobilium vim exportari quoquouersum, docebunt pagi aliquot mercatu equorum frequentissimo celebres, quos inter decantatissimi sunt Valkenburgus Wassenariae gentis dominium, Scorelium, pluresq́ue alij.

+Equi Holland*iae*.

A uium concentrum alibi gratiorem ad fontes & viridaria, + vt in Brabantia lusciniae, quae nobis non canit aut perrarò, non negarim: at captura nusquam gentium felicior, institutis + ad id quaestuosis admodum auiarijs, in quae illices aues mansuefactae feras pelliciunt primò, eas deinde catulus artem edoctus latratu consternatas diffugere in caueas congit, vbi aucupis manu intereunt ceu in carcere. Quid memorem iucundissimam & nobilitati promiscuè expetitam earu*m* auium captura*m*, quas *Scolopaces* Olympius, *Rusticulas* Plinius, *Rusticas perdices* Martialis vocauit, vulgus *Sneppas*, mensuram delitijs dicatas, quas autumnalibus mensibus, + in quibus deciduo foliorum honore viduantur arbors, capere solent expansis inter arbores raras dissitasq́ue nebulis, hoc est, pensilibus tetibus, albescente diluculo, & dubiae lucis crepusculo, demissisq́ue audito auium plangore: quam capturam cum aue eleganter à Nemesioano expressam non possum hoc loco non adscribere:

+Auium copia.

+Auiam ingeniosa captura.

+Rusticarum auium captura.

Praeda est facilis et amoena Scolopax,
Corpore non Paphijs, anibus maiore videbis.
Illa sub aggeribus primis, quà proluit humor,
Pascitur, exiguos sectans obsonia vermes:
At non illa oculis, quibus est obtusior, etsi
Sint nimium grandes, sed acutis naribus instat,

Impresso in terram rostri mucrone; sequaces
Vermiculos trahit, atque gulae dat praemia vili.

Has auiculas Ausonius videtur existimasse eas quae à vitibus □μπελ□δες dicuntur, & peripharasi quadam descripsisse, ni fallor, quas Hesperio dono mittens, dicit crepero sub lucis Eoae, praecipiti volatu in retia delatas essse: versus cius sunt,

Vel qui lucentes rapuit de vitibus vuas,
*Pendetq́*ue *nuxus retibus,*
Quae vespertinis fluttant nebulosa sub oris,
Vel manè tenta roscido.

[+] Vbi lepidè & nebularum quibus capiuntur rationem, & tempus vtrunque capturae accommodum de pinxit, quod ipsum, vt, & cognitio non omnibus obuia, me in digressionis istius voluntatem adduxit. Nunc ab auibus ad aleces, de quarum prouentu, praecipuo insulae ornamento, vt dicam, [+] promisse fides postulat. Ea voce *arengos* nobis dictos pisces intelligo, argenteo quodam squamaru*m* fulgore, noctu praesertim, lucentes, dodrante vix maiores, quos è *Thrissarum* [+] genere statuit Rondiletius grauissimus piscariae rei iudex, *Leucomaenidas* Franciscus Massarius vocat, & cum *Gerribus* Plinij confundit. ego insistens Caesaris iudicio, & cum multis loquendum censcens, *aleces* nomino, quòd Prisciano & Sofipatro, nobilissimis Grammaticis ita placere approbariq́ue video, qui *alecem* pro pisce muria condiri solito accipiunt. Sunt autem ex ijs quos □□ελα□□; Aristoteles, *gregales* nostri nominant, quòd agminatim per Oceanum ferantur palabundi, tanta interdum multitudine, vt oppositis retibus fisti nequeat impetus, quin illa rapiantur, ac liquidi aequoris faciem offuscent. quae caussa est cur tam copiosa sit illorum in retia infusorum captura. Nam postquam ex Arctoi maris latebris discedentes, id quod praecipitante iam vere solet fieri, velut commutatis natalibus in aestinua contendunt, tum verò classes variae, inter quas Hollandica, Selandica, Frisica, Flandrica, Gallica, Britannica, & Scotica, quasi ex condicto ad euitandas simultates & contentiones,

[+]Ausomij versus declarantur.

[+]Alecum captura. Arengi.

[+]G. Rondiletij laus.

partitae inter se certas ac definita stationes, sub Britannia, Scotiae ora, & Orcadibus, fingulae pro viribus isti piscium generi insidiantur nauigijs rotu*n*dis, aluo panda, obtusa prora, *Busas* nuncupant, quas rectiùs *domicilia maris* cum vulgo [+] nostrate, quàm *pelagi vehicula* cum AEschylo vocare liceat. Hi pisces viui, quo ad eius fieri potest (nam simul cum deserto salo vitam quoque protinus exspirant) per iugulatorem eundem & euisceratorem, cui prae caeteris omnibus liberalissima merces datur, aperto prius iugulo exenterantur, dein per salitorem condiuntur, festinatis operis, inde conduntur salsamentarijs cadis (*orcas* Latini dicunt) postea venditi, per alecarios cupariosq́ue de integro stipantur, inani turba quae lactibus aut ouis caret, numero submota, noua muria obruuntur, postremò per delectos iuratosq́ue arbitros bonitatis fides exploratur, sigilloq́ue addito obstringitur, non absimili religione à vetere, qua Dianae sacerdos Lemniam rubricam (quam *minij glebam* Celsus vocat) probatae notae sigillo impresso insigniebat, vti testimonio Galeni constat. Atque istud quidem primu*m* genus alecum est, conditaneum, seu muriaticum nominandu*m* cum Plauto: [+] alterum est quod leuiter salitum in fumario fumo duratur, vbi auri vel aeris potiùs colorem ducit, vnde *Soretum* voce Gothica Galli id genus nuncupant, quòd subruffus ad atrum accedens color ea lingua *Sorus* vocitetur. Ista alecum [+] piscatio quantum operaepretium, qua*n*tam Reipub. Hollandicae [+] vtilitatem praestet, quo ore efferam ignoro, quando non vnius, sed plurium ciuitatu*m* salus & fortunae inde pendere propemodum videantur: inde plebs vrbana partier & rustica victum quaerunt, aes alienum dissoluunt, familias sustentant, opes qualescunque conquirunt, aut partas tuentur. Constat namque Oudewateram, Woerdenum, Roterdamum, Sciedamum, Brielam, neq*ue* ignobilia neq*ue* exilia oppida (vt de alijs taceam) praecipuas inde fortunastraxisse, plebem omnem propemodum in texendis tragulis, euerriculis, sagenis, reliquoq́ue instrumento omni reticulato, quo

[+]Busae nanes quales?

[+]Aleces sum*o* durati. **Bucking.** ***Hang.*** Soretus.

[+]Sorus color.

[+]Vtilitas et emolume*n*tum ex alecibus.

piscatio instituitur, item in torquendis restibus, vnde retia plectuntur, toto anno occupatam habere. Ex quo facilè aestimare potest quiuis. quantum momenti ad omnia postitum sit in huius piscationis fausta vel aduersa captura, de qua dici potest, quod de Fortuna ex tulit Plinius, quod vtramque paginam faciat. nam cum secunda piscatione decrescit minuiturque rerum omnium fermè edulium pretium, aduersa [+] augescit atque intenditur: neque sola huiusce tunc calamitatis vim regio nostra experitur, quinimo & ad alias celeriter tra*n*sit doloris sensus, eò quòd in magnam Europae partem diffundatur ea merx, vtcunque res ceciderint, vendibilis & expetita. Iam si velim, postquam piscario in foro res vertitur, nostri maris delicias omnes recensere, tempus me deficiat. [+] Neque verò obsoniuororum (quo nomine dicebantur olim qui piscibus delectabantur) conuitium in nos distringi velim, aut Romanae luxuriae nota inuri, quam non veritus fuit attingere Cato, quum nimium vero elogio testatus [+] est, pluris Romae piscem vaenire, quàm bouem, propterea quòd piscibus luxum metirentur, (vt Asinius Celer qui mullum piscem octo millibus nummûm emit:) cui rei attestatur ganeonum prouerbium, quo se mutuò ad indulgendum [+] comessationi prouocantes, dictitabant, σήμερον □□τ□σωμεν, hoc est, vt verbu*m* singamus, *Hodie littorisemus*, volentes innuere gulam coena è psicibus expledam, vt à Plutarcho relatum est. Tolerabile tamen illud studium fuerat, nisi in peregrinis lautitijs popinones illi ac gurgites, quibus vitae modulus culina erat (vt lepide Varo dixit) ingluuiem exatiandam duxissent, vti in Satyris auctor ille ostendit, quando è Lucrino lacu conchylia, è Benaco anguillas, alosas è Tyberi, asellos Pessinunte, Rhodo acipenserem, rhombos Rauenna accerserent, vt alia omittam infinita, ne prolixitatis taedio odiosus fiam, quum haec omnia abunde [+] delicatis palatis nostrum mare vnum suggerat. Pamphili fabula, secundum Aristidem, narrat vrbes aliquo tempore dissidijs mutuis agitatas, quum rogo fuissent impositae,

[+]Alecum faustam captura*m* annonae escariae vilitas sequitur.

[+]□ψo□□□οι.

[+]Romanorum luxus in piscibus.

[+]Proverbium.

[+]Pampili fabella.

subitum vigorem in artus rediuiuos recessisse, & inopinato imperio auctas, non potuisse tamen exprimere, vnde incolumitas illa nata, vnde tam repentinum bonum extitisset, non magis quàm qui è somno euigilat, opes modò visas ostendere. At Hollandia Oceano (quem *rerum originem* [+] ausus est Homerus nominare, alij rectiùs *mundi baltheum* dixere, Cyrillus *terrae inuolucrum*, quòd complexu suo tellurem co*n*tineat) copias suas omnes, vt debet, ita & acceptas fert ac grata memorq́ue beneficia immortalia agnoscit, illum meliore ratione aurifluum, quàm Nilum suum vetustas, dignatur, quòd huius ope & merito merces vndecunque terrarum importatas accipiat, eo pacto nullius indiga, rursusq́ue quibus ipsa copijs abundat, per nauigia exportet, commercij causa terras quascunque non inaccessas petens: quo dum peruio vti licebit, (licebit autem dum rerum vniuersi ordo suis constabit legibus) non defuturas sibi opes, sed perennaturas confidit. Sed ne arcem ex claoca (quod dici solet) facere velle videar, aut ex humili tumulo Olympum attollere, me ipse oppugnabo aliquantisper, neque ibo inficias, nostram patriam non circumfluere tantis copijs, vt alienae opis non indigeat, absit vt id in animum inducam. Haud nego eam robusteis lignis alijsq́ue carere: quibus bene [+] accidit quòd non perinde, vt olim, abundemus. tunc enim culti agri minus esset. nunc tantam eorum vim nauigia & celoces nostrae è Noruagia & Vestophalorum syluis aduectant, vt difficulter qui crediturus sit, tantu*m* trabium, quae aedificiorum fabricae destinantur, aut ad aggerum munimenta aduersus maris impetum comparantur, extare posse. Quis vsquam in ditiuncula (si ita appellare fas licitumq́ue est) à syluis nuda, tantum nauium mari innatare [+] vidit? Conferant in vnum nauigia sua aut classes Regna aliquot, non aequabunt numerum, si vel triremes in supplementum aduocent, quarum in procelloso furiosoq́ue pelago nullus hîc vsus esse potest, vt periculo suo didicerat olim Drusus. Nam praeter minorum nauium vim, quae innume-

[+]Oceanus.

[+]Lignorum inopia Holl.

[+]Nauium numerus imme*n*sus.

rae ad conuchendas vltrò citroq́ue merces, vtensilia, ceruisiam, alimentariam annonam, epibats & vectores, inter adiacentes ac contiguas regiones, Oceano abstinent, quantus, dij immortales, est onerariaru*m* nauium numerus, quas Graeco vocabulo *Holcadas* vocamus! quas mille aut minimum octingentis pauciores non esse crediderim, quae in cunctas orbis habitati partes commerciorum causa vela faciunt, nulla anni temporum tempestatumq́ue reuerentia, aliter quâm Romana quonda*m* constituit seueritas, quae maria claudebat & reserabat statis anni temporibus: proculcata adhaec maiorum nostrorum (qui geniturae meae initia paululum praecesserunt) religione, qui nisi co*n*signatis tabulis testamentorum, expiatisq́*ue* mentibus, mare non tentabant, solutis immutatisq́*ue* nunc priscis moribus, & antiquatis institutis, quasi per summum vitae contemptu*m* & religionis ludibrium. Earum verò holcadum nonnullae in Gallias enauigant vini salisq́ue gratiâ: nonnulae Hispanias petunt, aromatum, salis, olei, vini, aluminis, sacchari, & fructuum caussa: aliae Liuonios, Borussos, Sarmatas, Gedanum, Vandalos, Cimbros, frumenti secalicei gratiâ adeunt: sunt quae extremam [+] Thulen (Istandiam à glacie concreto solo nominant hodie) subaxe iacentem quaerunt, vt duratis vento piscibus saburrentur, eodem periculo etiam Bergos Plinio non incognitos vestigantes. Neque desunt quae malos nauticos velificationi destinatos, naualem materiam, & sectilia de robore ligna, vtensilibus, cupis, dolijs, arcis, & intestino domorum ornatui copiosum appatatum è Noruagia requirunt: atque haec omnia cum quadam vitae proiectione audent [+] homines, sui prodigi, vt merito Zoroaster eos, audacis Naturae opificia nu*n*cuparit, qui fragili se ligno & tabularum compagibus credunt, *digitis à morte remoti Quatuer aut septem*, vt Satyrographus inquit. Sed vt ad institutum reuertar, [+] vicem propè castrorum praestant nobis naues: sunt praetoriae loci ducum, catascopia exploratorum, graues & onerariae lignatorum, corbitae frumentatorum, sunt & aliae pro

[+]Thule Istandia.

[+]Homines πλμηροτ□της □ύτεως τε□ν□σματα Hominu*m* proiecta audacia in nauigando mari.

[+]Naues loco castrorum sunt.

pabulatoribus & aquatoribus. Itaque tametsi nobis alicubi syluae extent caeduae, alneta sint frequentia, concaedes & trunci arborum lignorum aliquantas strues, co*n*cinnatosq́ue ramorum ac virgultorum fasces ministrent, haud suppetit tamen tanta eorum copia, quae Martialis Flacciq́ue votis + responsura, perennem & larga manu exstructum focum onerare possit: quae Mattiaco in agro longè minor est. Verùm prouida rerum parens Natura alia via nobis affatim prospexit, qua inopiam lignorum leuaremus, & quidem meliùs, quàm nonnullis inter Scythas populis, qui lignorum egentes, ossibus ignes alere scribuntur, nimirum fossitio cespite, + qui è terrae fodinis erutus, sole excoctus, ventoq́*ue* arefactus, igni alimentum obuium, minimeq́ue contemnendum praebet, estq́ue tuendo igni fomes, quàm Promethae illa ferula, paratior. Huius tam copiosa materia & luxuries in lucem profertur, & per vniuersam Hollandiam Zelandiamq́ue annis omnibus crematur, atque in alienas regiones tanta cespitum sylua, quibus multae nauium centuriae + onerantur, exportatur, vt vix annos pauculos suffecturam eam non sine caussa quis existimare possit: ita vt, quod de Hispaniae metallis Posidonius orator dixit olim, iure huc accommodari + quaet, esse □ησανρ□ς □ύσεως □εννα□□ □□□ ταμιε□ιον □ν□□λειπτον, hoc est, perennis atque affluentis Naturae opes, & inex haustum penum. In quo fodiendo mirum quanta sit laboris indefessi sedulitas, quàm pertinax hominu*m* patientia contentioq́ue, vt sperare videantur èe subterrancis larebris se in lucem producturos Plutonem ipsum diuitiarum Deum: quod scitum refertur Demetrij Phaleraei de metallarijs + fossoribus, qui argenti fodinas in Attica exquirebant. Materiae huius cespititiae plura sunt genera, quae colore, leuitate, + & pondere materiae, adhaec cineris, quo se obruit, bonitate & candore, differunt atque examinantur. Primum genus vile est, rarum, inane, fungosum, valdè leue, color illi impluuiatus, qui rubiginem parietum è pluuiae defluxu natam mentitur: quod genus deterrimu*m* est, neq*ue* vsui ciuium

+Ligna alendo foco.

+Cespites fossitij.

+Cespititiae materiae copia.

+Posidonij dictum.

+Demetrij Phaleraei dictum.

+Cespitum genera plura.

expetitum, seruit ferè cortinis ceruisiariorum inflammandis & concoquendis; quod accensum vultus è viuido colore plumbeos, cadaueosos, latquisq́ue assimiles homines facit, tetramq́ue exhalat mephitim: quo odore non rarò etiam animi defectus (vti praesentius in bituminosis carbonibus sit) conciliatur, quem sal inspersus tollit. Alterum densius est, furuum, segmentis virgultorum intermeantibus & palustribus cannis intercisum, gravuitate mediocri, promiscui vsus. Tertium ponderosum, laterum coctilium duritiam quandam imitans, quod caeteris natatu fluitantibus solum subsidit aquae immersum, tardeq́ue ignem co*n*cipit, sed conceptum diutissimè continet, cinereum colore, sabulosoq́ue solo effossum. Est & quod è salsuginosa terra conformatur [+] in glebas, Zelandiae domesticum, Dariam vulgus vocat. de qua Plinium sensise credibile est, vbi Cauchorum in aestuarijs maris Oceani degentium, inopem turbam, luto terráve (vtroque enim vocabulo vtitur) vento magis, quàm sole siccatis, & cibos coquere & membra frigore rigentia calefacere testatur. quae verba eius propè definiunt cuiusm*o*di cespitum genus sit Daria, nam & lutum est, vbi permaduit, & terra, vbi aruerit expresso madore. sic enim ait: *Captum manibus lutum ventis magis quàm sole siccantes, terra cibos et rigentia septentrione viscera sua vrunt.* Praeter haec est quod verriculis è fundo aquae extractum pingui luto constat, quae materia in lacus quosda*m* quadratos, vbi aqua priùs redundans diffluxerit, affunditur & complanatur, postea arefacta in metas rariores aggeratur, vt vento perflatae soliq́*ue* penetrabiliores ad vsum durentur. Habent & inopes rusticoru*m* familiae inter Cisrhenanos Frisios peculiare cespitum [+] genus in tessellas, prius dictorum more, co*n*formatum, fimo bubulo constans, interspersis straminis, arundinum, foeni quisquilijs, ad solem aestiuum excocto: sed cuius fumus infesta acrimonia sic vrit oculos, vt lippitudinem facilè conciliet. Hactenus Naturam haud nouercantem nobis, sed cùm in arcendo frigore corporibus, praesertim gracilibus (quod)

[+]**Darij turff.**

[+]Cespites è simo. **Schocken.**

Euripidi cum Cicerone placuisse video) infesto, tum in fouendo calore vitae amico benignam, hoc est, pro inopia nos cumulatos domestica pariter & externa copia, inuenio. Percurram obiter vnum praeterea atque alterum nostrae egestatis argumentum, non aliò comparatum, nisi vt intelligatur, nullam regionem vndecunque beatam, aut felicitatis numeris omnibus perfectam dici posse, qua*n*do ita Deo opifici vniuersi, mundi animo, à primis rerum primordijs placuit, pro ea quam gerit rerum humanaru*m* cura, ne in vnam cuncta largitatis suae munera semel effunderet, singulis nonnulla benignitatis parte mutilatis, quo sic admoniti mortales discerent mutuo auxilio, & adiumento subleuari, in mutuis opibus subsidijsque conquiescere, per commercia bonorum, conspiratione amoris consentire, & societatis vinculo conligari. Affluentia itaque lini lanaeq*ue* copiosa nos deficit, illîc agrorum paucitate, hîc raritate pecoris, nulla tamen [+] regna linificio, siue linearum telarum textura comparari, multo minus aequari nobiscum valent, certè operum subtilitate Arachnaeos labores, ne dicam Palladias manus prouocant nostratia lintea, toto orbe notissima, Regum ac Reginarum praecipuae deliciae, quoru*m* cum niue certat candor, cum sindone tenuitas, cum bysso pretium. Lanificio [+] concedimus Britanniae ob lanigeri pecoris multitudinem & bonitatem vellerum, pannorum tamen laneorum infinitatem [+] quandam co*n*cinnat, apparat & ad exteras gentes procul exportat haec regio, quos ad centena millia numero accedere arbitror. Vnum penè omiseram, quod tamen inter delicias & opes, quibus se iure fummo iactare possit & gloriari Hollandia, quasi auctarium numero accedere debet, [+] Cuniculorum pelles, quarum vis tanta est, vt innumeras myriadas conficiant, quae omnes (nisi quas aut situs & incuria corruperti, aut importuno tempore deductas pili fluidi vitiauerint) in eas oras amandantur, quae nobis mustelinas, vulpinas, lupinas, & pretiosiores, vt ictidibus (quas Martes voca*n*t) & Scythicis mustelis detractas, quibus Sebellinis no-

[+]Lineae telae.

[+]Lanificium.

[+]Pannificium Holl. copiosum.

[+]Cuniculorum pelles.

men est, remittunt, mira mortalium ingeniorum analogia, quae penes se nata & domestica bona plaerunque despuunt, exotica ac periculis empta amplectu*n*tur: vsqueadeo speciosa illis sunt, quae nobis vt propria vilescunt ac sordent. Hactenus & adoptiuas & priuatas Hollandiae opes, non fugitiuas quidem illas & Tantaleas, sed cum aeternitate, cirra inuidiam loquor, communes enumerare volui, de quibus non [+] verè minus quàm facetè respondit Nicolaus Nicolaius, primi nominis Poëta, nullam esse in ea regione quantumuis exiguam terrae aut aquae portionem, quae non ingentes fructuum prouentus affundat: nec mirum,vbi steriles arenae ventri alimenta, gulae cupedias, vestibus munimenta è cuniculis suppeditant: aquae & euripi pisces ministrant mensis, & insilium aquarum margines vim ingentem ouorum producunt, quae fulicae, merulae, caprae, vanelli (kiuitas vocamus) & anates exlusa ibi in nidis deponunt: nam aues quibus quotidie culina instruitur quis enumeret? praeter communes illas, capos, gallinas, columbas, coturnices, alaudas, perdices, turdos, gallinagines, rusticulas, c*at*arractas (scolueros dicimus) anseres, cygnos, ardeas stellares, grues, otidas, (trapganzas vulgo) penelopes, querquedulas, pardalos, pauos, haematopodes, sturnos, & parorum genera. Nolo hîc [+] gloriosius praedicare pomaria, & hortos omni felicium arborum genere consitos, qui passim tota insula plurimi visuntur, tanta pomorum vbertate scatentes, vt voluptariorum Phaeacum regio, & decantata illa Alcinoi Regis pometa, manus victrici huic sint vltro porrectura. Neque desunt [+] quaesiti delicijs horti, & topiario opere lumina pascentes, quibus felicior tamen (non inficior) est Brabantia, & benigniore caelo vtens, & dominos habes qui de suo transferri [+] peculio imperent. Sunt & Lugduno Hollandiae sua rosaria cultissima, no*n* bifera aut Paestanis comparanda, interim tamen citra luxum & inuidiam, oculos, animi fenestras, recreatura. [+] Venio ad potum quo sitim leuare solemus; is pro conditione hominum variat: opulentiores vino vtuntur,

[+]Nicolaij dictum.

[+]Pomaira Holl.

[+]Horti deliciares.

[+]Rosaria Lugduni.

[+]Potus genera.

Cereali poculo plaerique omnes, rusticanae familiae lacte aquoso, eiusq́ue sero, aut oxygala; plebeium vulgus ptisana hordeaceóve cremore. De vino, vt exotico, posterius dicam, tum quia Cereris prior vsus est, à qua, hoc es, fruge Ceruisiam dictam Plinij testimonio constat, eandem & Celiam Hispanis dictam, quam appositè describit Isidorus Hispalensis [+] his verbis. *Celia (*inquit*) à calefaciendo appellata, potio est è succo tritici per arem confecta, suscitatur enim igne vis illa germinis madefactae frugis, ac deinde siccatur, pòst in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis et calor ebrietatis adijcitur, quae fit in his partibus Hispaniae, cuius ferax vini locus non est*: quibus verbis eandem descripsit Paulus Orosius, addens, ea potione vsos Numantinos post longam ex obsidione arctissima famem, incaluisse, atque ita praelio sese obtulisse. Similiter & L. Florus narrat eos ad extrema redactos, postquam se [+] epulis quasi inferijs semicrudae carnis & Celiae (sic indigenae, inquit, potionem è frumento vocant) impleuissent, in Romanos eruptionem fecisse. Haec illi de *Celia* ceruisiae specia, quae cum *Zytho* ferè eadem est, AEgyptiorum inuento, vnde & *Pelusiacum* Columella vocat illo versu,

[+]Celia.

[+]Lib.2.

Et Pelusiaci proritet pocula Zythi.

Dicam autem quod sentio cum bona pace doctiorum, quid putem quod sentio cum bona pace doctiorum, quid putem fuisse discriminis inter illius saeculi potum, & nostram ceruisiam, si priùs Cereale poculum multis nominibus variè appellatum [+] ostendero. Galenus itaque □□θον, Theophrastus □ε□θον Plinius cum Columella *Zythum*, Aristoteles o□νον □ρίθινον ceu *hordeaceum vinum*, idem etiam π□νον, dixerunt, Hellanicus βρ□τον, vbi de Thracibus loquens, πίν□σι, inquit, βρύτον □ι □ρ□□ες □□ τ□ν □ριθ□ν, hoc est, *bibu*nt *Thraces brytonex hordeo*; quod & Hecataeus de Paeonibus, quos Pannonios dicimus, [+] testatur: & Archilochus, cuius locum ex Athenaeo libet adscribere, tum vt Thraciae potationis documentum sit, tum vt interpretis foedè lapsi errorem aperiam, qui ita habet, □σπερ □υλ□ βρύτον □ □ρ□ξ □ν□ρ □ □ρ□ξ □βριζε □ύβδα,

[+]Ceruisiae Varijs nominibus dictae.

[+]Paeones Pannonij.

hoc est, *More Thracis aut Phrygis, reclini capite ceruisiam stertendo efflabat, tanquam tibia insonans.* Eundem potum [+] Graecorum vulgus *Phocadion* nunc vocat. Accedit eodem [+] & *Curmi* Dioscoridis, aut vt Posidonius appellauit *Corma.* [+] Neque diuersum potum esse puto *Sabaiam*, quem paupertinum esse in Illyrico potum ex hordeo vel frumento inliquorem co*n*uersum scribit Marcellinus, vnde iniurioso probro Valens Imp. à Ghalcedonensibus *Sabaiarius* compellatus [+] fuit, eodem teste. Lego & apud Sarmatas, quos Rutenos appellamus, monachorum mensis vsitatam esse potionem acidam frumento mistam, quam sua lingua Kuuas nominent. [+] Videtur itaque ex ijs quae de Celia superiùs memoraui, & è viribus quas Dioscorides Zytho & Curmi attribuit, hoc discrepare à Ceruisia Zythun, vel quocunq*ue* alio vocatum nomine, quòd hordeum aut triticum molita, macerabant in aqua, donec ex putrilagine acorem indueret liquor, & vineum saporem gustui offerret, citra coctionem. [+] Idq́ue Plinius quoque ostendit his verbis *Est et Occidentis populis sua ebrietas fruge madida, pluribus modis per Gallias Hispaniasq́*ue*, nominibus alijs, sed ratione eadem, Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. AEgyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitauit, nullaq́*ue *in parte mundi cessat ebrietas: meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, vt vina, mitigant. Heu mira vitioru*m *solertia! inuentum est, quem ad modum aqua quoque inebriaret.* Meminerunt omnes madidae frugis, nusquam concoctae: hinc est quòd Paulus AEgineta Zythum tradit esse acrem vi putredinis, & rursus ob acorem frigidum, pugnantibus inter se facultatibus (quippe quum acre calfaciat, acidum refrigeret) ac prionde malignum succum generare. quod disertiùs [+] extulit & Galenus professus Zythum calfacere nonnihil ratione acrimoniae, longè maxima ex parte refigerare ob aqueum acorem: illinc caput ferit, hinc neruis incommodat, quod de eo scribit Dioscorides. Noster verò Cerealis [+] potus conficitur decoquiturq́ue ex ea, quam *Maltam*

[+]Phocadion.

[+]Curmi.

Corma.

[+]Sabaia.

[+]Sarmatae.

[+]Kuuas Ruthenorum.

[+]Plin.lib.

[+]Lib. 6. de simpl. facult.

[+]Malta.

(fortè □π□ τ□□ μαλθα□ο□, quod mollis eius & ori gratus sapor,) vocamus, quae est Aëtij Amideni *Byne*, quam exponit [+] esse hordeum aqua madidum, ex quo germen erumpit, atque inde cum enatis ligulis torretur, quae descriptio aptissimè quadrat in Maltam nostratem: inde adijcitur postea triticeum far mola fractum, cum lupo salictario: at iste potus dulcis est, neque vinosam mordacitate*m* ad linguam adfert, nisi vetustatis mome*n*tum accesserit, quae acorem admistione fermenti co*n*ciliat, quum zythus illico vinosum saporem repraesentet. Quid, quòd totum etiam annum duret sine acoris vitio nostra Ceruisia, sed Martio mense cocta cortinis, cuius caussam referunt ad primi veris vim atque singularem efficaciam. vbi ridiculum se praebet Cardanus, qui [+] lupi salictarij seminibus, è quibus superuacaneus humor omnis, putredinis parens, absumptus sit atque exinanitus, vim eam assignat, quasi solùm vetus lupi istius semen cocturae immittatur valido effectu. Cur verò no*n* caeteris mensibus eadem vis perstat, quibus etiam magis humiditas decoxit? Sed de Ceruisia plus satis. Vino Hollandia non nisi [+] importato vtitiur & exotico, cuius tamen tanta est affluentia, vt fidem superet. Quid verò glorior importati copia? quasi ignorem vinum temulentiae nasci, neruos virtutum incidere, mentes ad insaniam praecipitare? Vtinam Neruiorum mores in exemplum traxissent, neque vinum & reliquas res ad luxuriam pertinentes inferri permisissent matiores nostri, excluso mercatoribus aditu; quod fecisse illos scribit Caesar, quòd ijs rebus relanguescere animos & virtutem remitti existimarent? quod ipsum & reliquos Belgas secutos confirmat, absterre*n*do mercatores ne importarent, quae ad effoeminandos pertinerent animos. Vtinam cum Minutio Felice gloriari nobis liceret, quòd conuiuia non mero duceremus, sed grauitate hilaritate*m* temperaremus? Sed stultum est & praeposterum, malo admisso atque inueterato mederi velle, nimirum serò Cumani sapimus, quando in mores receptum iucundum nefas seriùs querimur:

[+]Byne.

[+]Cardani error.

[+]Vinum.

quando dulcendine tanta huic dedita iamtum suo tempore millia hominu*m* deploret Plinius, vt vix aliud vitae praemium intelligerent, quàm vinum absumere, imò tunc se rapere vitae vsuram existimarent, quum quotidie priorem diem, atque etiam venientem perderent. Liberet familiare istud bibendi vitium in Arctoas gentes reijcere, vnde in modum gangrenae contagio mali proserpents, mores nostros infecerit [+] corruperitque, & quide*m* in hoc triplicis mundi aetatis senio, quo post primu*m* tunc frena tenentis Rationis principatum, dein post auiditatem ingenitam animosè ac fortiter faciendi viris armisque incitato saeculo, nunc demum decoxit ac verè consenuit. Verùm quando penitiùs mecum rem considero, non Thraces aut Scythae nos docuerunt, sine respiratione [+] pocula obducere, hoc est, amystide certare, sed eius rei crimine arcessendi potius mihi videntur ipsi Romani, [+] si quam haberet genuinam sobolem Roma illa rerum domina, [+] quae Torquatos ea laude gloriosos dedit: Illa Cicerones [+] Bicongios aluit, qui binos congios (qui duodecim sextarios [+] efficiunt) vno impetu sicco ore hausere: Eadem Pisones edidit bidui binoctijque moram perpotatione continuantes: [+] Antonios extulit, quiedito volumine temulentiae suae patrocinium, ceu velum quoddam intempestiuae crapulae [+] obtenderutn. Taceo de Graecis, famam ea arte in prouerbij ludicrum versa meritis. Taceo Parthos gloriam ea virtute quaerentes, quos eò magis sitire, quò plus biberint, scito responso legati Scytharum dixisse produntur. cui dicto quia non alienum est Iberae gentis dicterium quamuis salsum attexendum est, quae Belgaru*m* admiratur solertiam, quasi dum alter alterum poculis ad bibendum inuitant, Lynceis oculis peruidentium eos sitire, velut aucta auiditate ex bibendi consuetudine. At enimuerò si quis ad calculum reuocet, qua in re culpae exortes (id quod defensuros nonnullos arbitror) Romani magis, quàm nostri homines, fuerint, momento praeponderaturam graui illorum bilancem deprehendet, conuictosque damnabit. Dedit Graecis,

[+] AEta mundi triplex.

[+] Amystis.

[+] Potatores, Romani.

[+] Torquatus.

[+] Bicongius.

[+] Piso.

[+] Antonius.

[+] Pergraecari.

dedit Italis, dedit Hispanis, aquae fontanae laticem vt saluberrimum, ita palato aestunatioribus in locis gratissimum, Natura nobis hac parte iniquaa, quibus corruptius elementum istud impertiuit: qua ratione Nili accolas vina non expetere Spartianus scripto prodidit, quòd tanta esset illius fluenti dulcedo. Dedit insuper illis generosa vina, quibus hilarescant, nobis cremor ex hordeo tosto ac frumento, vini factitij locum tuetur & nomen speciosum, de quo Tacitus [+] inter Germanos meminit: *Potus humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus.* Illi natiuo vin sapore non contenti, ita vt à dolio depromptum est (quod laudat Hesiodus) sacco vires eius frangunt; neruosq́*ue* minuunt, tum vt plus capiant ventres, tu*m* vt ea inritamenta palatum exsurdent (liceat Horatiano vocabulo vti) adulterina suauitate corruptum, ac veluti exectum castratumq́ue: quid mali, si nostri homines natiuo plaerique gaudeant impensius, haud dum edentulo? Illi aestiua glacie falernu*m* frangere in delicijs habuere, neque inuidemus nos illorum gulae (cui totus orbis olim angustus nimium fuit, quoru*m* luxuria annum vertebat) istam orexin, dum ne vicissim inuideant nobis morem excipinedi nos mutuis scyphis, ab Homericis [+] Dijs assumptum. Sugillat Tacitus Germanicam bibendi consuetudinem, qua diem noctemq́ue continuabant potando, probri tamen vice nulli inter illos obiectum ait: at ea [+] gloria L. Pisonem Tiberio Principi commendauit, vt vrbis Romae curator deligeretur, quòd biduo & duabus noctibus pergraecationem illam continuasset. Torquato terni congij vno spiritus impetu epoti, proconsulatum peperere, quod factum inter miracula & ostenta habitum & prodendum quoque. E quibus exemplis disciplinam Romano supercilio dignam accipimus, Imperatores Romanos maius praemij illectamentum, maiusq́ue operaepretium statuisse arti illi, quàm Mithridates ille Ponti terror assignarit bi bacitati, quod argenti talentum fuisse refert Athenaeus. Illud verò aequissimis animis accipinedu*m* & co*n*donandum etiam

[+]Tacit.

[+]Homer. Odys.

[+]Bibacitati honos habitus. Piso bibo inexplebilis.

Germanis, quod commemorat Tacitus illos vinole*m* tos crebris cieri rixis, quae dimicatione vulneribusq́ue transigantur, sed demum reconciliari & simultates atque inimicitias inter pocula datis mutuis dextris obrui: id quod vt longissimè abest à nominatarum antea gentium moribus, quae immortalia atque inexpiabilia odia pertinacissimè colunt, ita indignum Christiano homine, cuius irae cum Sole pariter + occumbente sepeliri debent. Porrò inter vina quibus Hollandia vtitur, praecipui vsus sunt quae Germania secundo amne submittit, varia nomina è natalibus collibus sortita: Secundi loci est Gallicanum & Sequanicum: inde Hispaniense seu defrutu*m*, seu sapa, seu alterius generis temetum, quibus succedunt Falernum, Aruisiumq́ue nectar: quod Dyrrhachinae naues longo sanè itinere fretum Herculeum emensae subuehunt, discutiendis ac serenandis animi humani nubibus conuenientissimum. Sed quid immoror in fecundissimi argumenti materia disertus, quin transitum paro, ad peculiaria nostrae regionis propria, Britannicam herbam, ob singulares virtutes transplantari iam coeptam & velut mangonio corrumpi, caelumq́*ue* mutare, & Phallum Catulliani tenti non dissimilem, vnde & nomen illi primus creaui, in Caricibus densis sobolescentem. Hollandiae itaq́*ue* + peculiari dono Natura dedit prouentum laetum Britannicae herbae, quam praesentanei remedij vim praebere in profliganda Scelotyrbe & Stomacacce, vitijs Straboni & Plinio notis, experiuntur cum incolis exteri quoque; quibus malis dentes labuntur, genuum compages soluitur, artus inualidi siunt, gingiuae putrescunt, color genuinus ac viuidus in facie disperit, liuescunt crura, ac in tumore*m* laxum abeunt; quam herbam confines Oceano populos Britanniae ex aduerso sitae velut propinquae dicauisse nominis originem Plinius autumat, + lapsus (ni fallor) linguae imperitia, quando herbae nomen dedisse cespites videntur, quibus aggerum moles vallare aduersus maris impetum atque munire nostri maiores docuerunt: in quibus copiosè nec alibi temerè prouenire

+Vina Holl. familiaria.

+Britannica herba. **Lepelbladen**.

+Britannica vnde nomen sortita.

solet, quos patrio vocabulo *Brittas* nuncupamus, in quibus natalibus praesentiorem longè efficacioremq́*ue* herbae succiq́*ue* potentiam quotidiana commonstrat experientia. Vulgus rhizotomorum & herbariorum Cochleariam à specie nominasse [+] videtur, quòd in folijs oblongis ac nigricantibus extremitas in cochlearij formam rotundetur. [+]Cochl.
Huic à liberandis malo dentibus, quasi Vritandiae nominis originem asserit Goropius noster, finge*n*dis etymis dexterrimus Produxit [+] eadem Natura in sabuletis nascentem inter carecta *Phallum* Hollandiae quoque proprium, dum virilis membri rudimentum exprimere per se illa conatur; cuius descriptionem è commentariolo olim à me publicato hîc adscribendam duxi. *In medio acutarum caricum (quos helmos nominamus) velut vmbilico, sub extrema arenae superficie massula inuenitur alba, rotunda, pilam manuariam aut bulbum specie pariter et candore referens, cui neruus bisulcus aut fibra gemina radicis loco subest, quo succum (vti arbitror) rapit; mucco ea lento, viscido, coacti iusculi cremoris've in modum spisso abundat, graui vsqueadeo, vt aquae pondus superet, fusilis plumbi fermè adaequet, eodem adeo gelido, vt volae manus appostia massa (quam Pliniano vocabulo dixisse Voluam non abs re licebit) penetrabilis frigoris sensum adferat. Ea vbi primum scrobe reuellitur, pallidior est, mox paulatim purpurascit, intercurrentibus sparsim ceu venulis quibusdam sanguineis; à quo colore nonnihil euariat fibrarum magis liuidus coles, in concreti sanguinis nigrorem paulatim emoriens. At muccus, quem dixi, reuulsa à terra volua citissimè liquitur ac diffluit: quin et coles ipse non multo pòst flaccescit: idem virosum vsqueadeo halitum efflat, vt vel totius cubiculi aërem sit infecturus satiaturusq́*ue*. *Haec volua, quae vernaculo idiomate à rotunda, quam prae se fert, forma,* ***Vngers eijeren****, hoc est, Manium siue daemonum oua, alij bufonum oua nuncupant, mensibus autumnalibus citiùs tardius've pro diuersa anni facie ac temperie disrumpi vomicae instar diffundiq́*ue *solet: quo tempore rectus inde scapus colèsve exilit, illaesa volua* [+]Goropij de Britannicae nomine indicium. Phallus.

*exemptilis, ac tum quidem scroti faciem propè mentitur turgida voluae moles. Neque verò silentio inuoluendum est, id quod miraculi vicem implere posse, ne dicam superare, crediderim, quod nimirum scrobe reuulsa massa siue volua etiamnum integra και □λο□ληρος, priusquàm colem effuderit, si fortè recondatur in penum, aut quemuis etiam domus angulum seponatur, post exactu*m *diei vnius atque alterius curriculum, in iustam suamq*́ue *magnitudinem erectum scapum emittet: cuius rei documentum ab vno atque altero indubitatae fidei homine quum accepissem, volui et ego periculum facere. itaque abstrusis in penetrale Musaei mei adytum binis eiusmodi voluis, oculatus ipse testis eorum fidem approbaui. Materia scapus fungosa constat, rara, pluma leuiore, maculosus, cinerei propè coloris, foramine peruio rimosus, eoq*́ue *laeui ac velut dedolato, interius latiore, sub exitum arctiore, teres, ad duorum palmorum mensuram accedens. Sunt qui etiam dodrantales inuenisse se praedicant. Huic insistit, non vti fungo petasus, sed galea aut capitellum in figuram metae propemodum fastigiatum, exeptile, caetera glandis virilis specie, nisi quod cancellata sit cute, quale elephanti traditur esse corium, vel qualis echinus, bouis ventriculus, cancellis rhombiformibus praeditus spectatur: eiusdem extimus vertex rugis adstrictior foramen habet, qua grauis exspirat halitus, propterea à muscis frequenter obsessus: id capitellu*m *cauli est concolor, vidi etiam saepenumero, anteaquam haec cuderem, atrum in caule prorsus niueo, sed senio id acceptum referri debebat, exoleto namque pro candido anthracinus mutatur color: interdum etiam è leucophaeo virorem induit capitellum illud, qui non multo post in furuum abit.*

Cap. XVI.
De Hollandiae ingenijs, studijs, et moribus.

DE Hollandorum ingenio ac moribus, quo natura gentis maximè inclinet, superuacaneum aut certè nimis in tenui positum laborem sumpturus sim, si perscribere ac-

curatè & minutias sectando velim, attigisse tamen breuiter patriae amor postulat; sunt namque singulis ferè gentibus + certae & peruliares morum idae; quum Afris bilingues & subdolos animos tribuat Frimicus: Scythas immanis feritatis crudelitatisq́ue damnet: Graecos vanos & leues: Asiaticos + lasciuos & luxuriosos: Hispanos elata iactantia praeposteros idem appellat: Gallos Trebellius Pollio leues, Vopiscus + inquietos & nouaru*m* rerum auidos insimulat: AEgyptios + litigiosos & acerrimos reposcones Marcellinus non semel notat: Francos mendaces, sed hospitales, Saluianus Massiliensis + dicit: Gothos perfidos, sed pudicos: diuersae ab his naturae Alanos: Saxones idem crudelitate efferos, sed castitate + venerandos: Britanni manducones & palati minimè surdi + appellantur. Ad eundem modum Hollandi stupidi audimus + & crassae Mineruae homines: quod mirum aut nouum videri non debet, in ijs qui in extremo Oceani ambitu ad Arcton expostiti, crasso caliginosoq́ue sub aëre nati & educati simus: quando & Cordubae natos Poëtas in aestuosa + Hispanai subtiliore longè caelo, pingue sonantes cum conuitio appellet Cicero, tametsi ciuitas illa protulerit clarissimos ea in arte, duos Senecas & Lucanum: tantoq́ue etiam magis, quòd, iuxta Heraclitum, anima sicca sit sapientissima: quomodo autem in regione vliginosa, ventorum rabiei atque pluuiae obnoxia, adde & saginae corporu*m* addictiore, siccitas illa mentis, subtilitatis & industriae comes, requiri tanta posset, perinde vt in ea, quam modò nominaui, regionem? Sed video nòs hac in nota eiusdem esse conditionis ac loci cum Spartanis, quibus coelo parum benigno natis rerum inscitia & crassum ingenium à Romanis suarum laudum amplissimis praeconibus, alienarum detractoribus, attributa fuere: illi rudes, imperiti, planeq́ue hebetes, res tamen domi militiaeq́ue decantatissimas, vel hostium testimonio, prorsusq́ue inauditas gessere: Et nos Bataui olim crassi ingenij, & tantum non bardi Poëtis habiti, rebus tamen fortiter gestis & praeclara fide, tale documentum dedi-

+Gentibus singulis suae morum idae.

+Asiatici.

+Galli.

+AEgyptij.

+Franci.

+Saxo.

+Brit*anni*.

+Hollandi.

+Cordubenses à Cicerone notari.

mus, vt eirones illi nos ab extrem o Oceano perfidiae suae vindices redimere atque euocare no*n* sine tacita flagitiorum suorum conscientia coacti fuerint. Dixerit Martialis omnium hominum irrisor, aurem Batauam pro crassa & stupida, nos conuitium in decus vertimus eodem modo, quo Pindarus deprecatur vetus maledictum probrumq́ue suae genti, hoc est, Baeoticae ingestum, quae suina audiebat, à stupore mentis: id enim non dissimulat in Olympijs ipsemet his verbis, □ρχα□ον □νειος □λ□θες λό□οις ε□ □εύ□ομεν βοιωτίαν □ν, [+] hoc est, vt intelligatur, an re vera vetus probrum Boeotiae suis [+] effugimus. Genus hominum procerum habet Hollandia, alta magis quàm humili statura, corporibus validum, forma liberali, ingenio aperto & facili, quod olim dolis atque exterorum artibus obnoxium propterea fuisse notatume est: sed nunc ea simplicitas, tanquam cos attritu, peregrinationibus longoq́ue commerciorum vsu exercita, vafriciei nonnihil attraxit, quod mercaturae & negotiationis studio bona pars hominum quantumuis longinquas totoq́*ue* terrarum orbe semotas ac dissitas regiones peragrat, vnde multiplex linguarum & ingeniorum cognitio mores imbuit, & in Vlysseos mutauit, homines à barbarie prima quam Rom. scriptores illis dant, multum diuersi, sermo & congressus comis illis est, laboris patientia summa. Id in genere dicendum est & verè, & cum laude, imò & finitimorum confessione, Hollandos esse frugi, & attentos oeconomos patresq́ue familias: qui formicae exemplum secuti condunt sub hyemem, quae illa anni partis iniuria negatura videtur, coëmptis piscibus carnibusq́ue, quae vel muria domant, vel fumo durant. Vix etenim es honestior vlla domus, quae pro ratione capitum familiae (vt quaeque est vel numerosa vel exigua) non mactet in autumno bouem integrum, aut dimidiatum saltem, praeter porcum, quorum carnes in bonam anni partem esui futuras, dum ver sinum plenum effundat, ita vt dixi, condiunt Hinc succidiarum, pernarum, petasonum, quae fumaria instruunt, opes, quas magnatum aulis &

[+]Boeoti suini audiebant.

[+]Holl. ingenium conditio, et habitus.

Apiciorum culinis, annuas delitita, & notas cupedias nemo non nescit, quòd gentium nusquam salitura benigniore, aut molliore fumi natura eiusmodi carnes condiantur. Foemineum [+] genus proceritate, formae naturali & non fucato nitore & lacteo candore gentes finitimas superat, viragines dicas, vsqueadeo nullius laboris parcae aduersus quasuis aëris tempestatisq́ue iniurias duratae maria terrasq́*ue* obeunt negotiationis studio: cultus ac nitoris domestici (cuius primam laudem gentium consensus nobis tribuit) ita curiosae, vt vitio propiores sint prae nimia diligentia, vt rectè dixerit Nazianzenus vitia & virtutes esse cognatas & □□χιθύρ□ς, [+] quod vitium fallere sub vmbra & specie virtutis saepe soleat. Eam verò diligentiam non modò ostendu*n*t in dealbando & mundando instrumento omni & superllectile, quam multam plaerunque & lautam ac magnificam habent, verùm etiam alijs in rebus. omnia atria & cubilia (quae fermè constant intestina materia è ligno, vt ita dicam, vndulato, hoc est, crispantes maris vndas imitante) mirifico luxu & apparatu gaudent exornare, quae non satis est assidua peniculorum tritura laeuigare, nise etia*m* decocti laticis fuco adulterare satagant, vt propemodum speculorum officium nitore eximio praestent. Accedit quod in parietibus quicquid nudum extra materiam relinquitur, non calce modò purissima, verùm etiam creta inducere solent, quò candor sit maior. Quid, quòd & specularia quae Solem admittunt ac vitreas fenestras oleo & terra selinusia à sordibus & maculis [+] quas coeli horror atque iniuria inuehit,extrita limpidaq́ue mirum in modu*m* reddere quasi suscepto certamine auent. Pauimenta quoque asarotis sternunt, & ne quid coeni insi [+] deat, cribrato arenae puluisculo operire insano quodam studio consueuere. In mundo muliebri & cultu vestum modum non excedu*n*t, vt Brabantia contermina facit, nisi quod lineis corallorum propendulis, vel quae orbiculis constant argenteis, finus ornare gestiunt; nonnullis locis Frisiae Cisrhenanae spintheribus, bullis, fibulis, bracteis, vncinulis, glo-

[+]Foeminae Holl.

[+]Virtutes et vitia cognatae.

[+]Specularium nitor.

[+]Panimentoru*m* nitela.

bulis omnibus ex argento affabrè factis etiam rusticanae puellae foeminaeq́ue exornantur. Lintearia negotiatio studiosè excolitur à multis. Plaeraeque omnes aut fusos pollice torquentes pensa ipsae trahunt, vel orbiculo versatili in cannas fila agglomerant, vnde telas lineas accurant, aut torto rhombo ea rapiunt, aut radijs telas cum Penelope percurrunt, aut operosa pepla arte Palladia co*n*fuunt, otio hebescerre [+] ac languere minimum solitae. Coniugatae à virginibus maturis & nubilibus dignoscuntur annuli gestamine, & plagularum linearum quibus capita velantur discrimine, in quibusdam locis capillitio in cirros implexo, nullo tegminis vsu durandis capitibus. Viri omnis generis opificia studiosè exercent, aut mercaturam faciunt, bona pars quae triginta aut quadraginta millia superat, nauigatione victum quaeritat, sibi atque liberis, haec nauiculariam faciendo, illa operam naucleris locando: multos annui prouentus alunt. [+] Rusticae gentis mores diuersi sunt; nam qui borealem tractum incolunt, austeriusculè & duriter vitam exigunt, parsimonia magis, quae ingens est vectigal, quàm inopia adacti: qui secaliceo pane cum caseo & lacte & expresso inde sero vice potus victitant: quos inter repertos aliquando audio, qui viridi propemodum & infracta senecta centesimu*m* aetatis annum excesserant à vini zythiq́*ue* vsu prorsus alieni, alioqui nunquam otiosi, laborum patientes, operarum acres reposcones. [+] Iuuentus inter eos aestate Cimbricas & Scythicas regiones, Hispaniasq́ue nauigando interuisit, sub hyemem alecum capturae operam locat, brumam solam fouendo genio liberaliùs impendit. Australiores & solstitiali plagae obuij quibus opimius benigniusque solum obtigit, per vicarias ministrorum manus telluris opera tractat, ipsi otio vitam desidem transigunt, innata quasiq́ue haereditaria segnitie feriantur, pergraecantur, vsuarios agros & pascua, quasi dotalia dominia, liberis colendos transcribunt, tantae peruicaciae vsufructuarij, vt conducto in certos annos vix nisi per [+] vulnera necesq́*ue* cedere velint.Frisij Cisrhenani fidem prae-

[+]Coniugataru*m* et Virginum discrimen.

[+]Rusticana plebs.

[+]Iuue*n*tutis rusticae studia.

[+]Frisii Cisrh. rustici.

cipuè semper coluere, ita vt iurisiurandi fidem solennem frangere, vel saltem fallere ac ludificari, vt parricidiale nefas, fugerint: nusquam gentium religiosius obseruatam dictorum conuentorumq́ue constantiam certum est, ita vt commercia conuentionesq́ue sola in manum addictione certiora magisq́ue rata essent, quàm quae nunc septentis testibus confirmantur. Iuuat hîc committere nostratium [+] mores cum Germanorum institutis, secuturus in hoc Cornelium Tacitum, qui accuratè monumentis consecrauit, peculiari ad id edito libello, morum & institutorum Germaniae memoriam, in quibus multa sunt quae adamussim maiores nostri obseruarunt, muta etiamnum in vsu sunt quotidiano, in nonnullis dissentimus. Nullas ille Germanis scribit fuisse vrbes, nobis sunt freque*n*tes. Ille improbat morem separatarum aedium, diuersum ab Italica fabrica, quae connexa & cohaerentia coniungit aedificia; nostra in regione domuu*m* parrietes spatio disiungu*n*tur, siue aduersus ignem remedio, siue diffidentia quadam & cautione aduersus curiosos auscultatores & corycaeos. Ille Germanos non fluitante veste, sed stricta artusq́ue singulos propè exprimente & quasi corpori assura, dicit fuisse vsos, qualem & Francis dat Sidonius oculatus testis. Simile verstimenti genus maiores nostros adamasse è picturis vetustioribus paulò discimus, quale nunc in consuetudinem redit, vt solet ea insania in orbem redire, constantiore in hoc Germanoru*m* more qui antiquam obtinet, nec temerè habitu*m* mutat. Tunicae olim striatae, rusticis adhuc vsitatae, nobis explicitae. Ferarum pelles antiquitus, eaedem nunc quoque in honore & vsu sunt. Maioribus nostris, ibidem vt Germanis, sagum omnibus tegumen fuit, fibula aut vncinulo fermè consertum, qua refixa refibulatáve diffluebat de humeris sagu*m*. Literarum secreta viri pariter & foeminae excolunt, in eo diuersi ab illis. Seram ille iuuenum Venerem, atq*ue* eo inexhaustam pubertatem Germanis dat, eandem ne virginibus quidem festinatam. [+] Neque placuit maioribus nostris properum con-

[+]Comparatio morum Holl. cum Germ. ex Tacito.

[+]Connubia sera.

nubium, & quasi praecoquum, sed ad vires adultas vsque & validas dilatu*m*, vt proles inde natae robora parentum referent; vt rectè suaserit Flaccus, *tollendam esse cupidinem immintis vuae*, & Varrone teste, *veteres virginis acerbae aures Veneris vocabulis imbui noluerint.* In conuictibus & hospitijs conuenit inter vtramq*ue* gentem, quibus effusissimè indulget: quando pro fortuna quisq*ue* apparatis epulis, sed fermè supra fortem, excipiat. in conuiuijs profundendum est, etiam si postea sit esuriendum, qui & Baccho hilarantur & canticis perstrepunt, nulla sine vino place*n*t, quasi Varronem edidicerint, ita vbique & mussitari & occini audias,

Vinum hilaritatis dulce seminarium,
Hoc continet coagulum conuiuia.

[+] Paulò ante haex temproa luxus mensarum citra exemplum maximus & nepotinis tantum non prodigisq́ue sumptibus exercitus, & in immensum auctus, profligatis iam moribus ciuilibus, finem modumq́ue omnem transierat, qua*n*do pretiosa fames & macelli co*n*turbatrix (vt Epigrammatarij verba ad eam rem aptius exprimendam adducam) terra mariq́ue exquisitas ciborum delitias & cupediarum indagines vestigabat, donec dites & generis etiam claritate celebres familiae, studio magnificentiae in epularu*m* apparatu ad summa progressae, aut comesis deuoratisq́ue patrimonijs decoxere, aut in vetere aere alieno obstrictae ac vacillantes fortunas suas conturbarunt, posteris nihil praeter luctum & querelas relinquentes. Sed ea versania & profusio paulatim, [+] Dijs gratia, iam exolescit, postqua*m* magnitudo famae exitio esse coepit, & exemplo docti ditiores, ad sapientiora animos conuertere, & noui exorti homines ac Reipub. clauo adhibiti, parsimoniam inuexere, aut ad pecuniosam senectam (vbi egestas quouis flagitio deterior habetur) priorem animum adiungunt. Caeterum fieri potest vt cum temporum vicibus, etiam morum vertantur: sicut res mundanae omnes velut orbe iactatae voluuntur. De co*n*certatione poculorum, & pergraecatione, dixi antea, sed istud qualecunq*ue* studium,

[+]Luxus mensarum.

[+]Mensarum luxus insania residet.

firmitatem corporis gladioaoriam, no*n* probrum existimant. Illud verò medullis intimis haustum sedet, quod Tacitus scribit, crebras inter vinolentos existere rixas, quae non intra conuitia stant, sed ab hac iniuria ad maiora fit gradus, ita vt saepius vulneribus homicidijsq́ue finiantur: mirum quoque inimicitias non indictas modò & apertas sed insitas etiam ac veteres in compotationibus ceu Bacchi auspicijs deponi in perpetuum atq*ue* obrui velut obliuione extinctas, hausto vtrinque Philotesio cratere, concoridae firmamento, nefasq́*ue* contrahere inexpiabile creditur, qui per pocula sartam tectam coire in gratiam foedusq́ue abnuat. Parthorum gloriae [+] tributum fuit, antequam de Germanis Tacitus id prodidit, quod de rebus grauissimis in conuiuijs consultarent, tanquam nullum sit tempus quo animus meliùs efferatur intendaturq́ue ad cogitationes de rebus arduis, aut simplices co*n*prehendat. alioqui non dubitauit Poëta illud iactare,

[+]Parthorummos.

□α□ ρ□ς □π□ πλε□ης β□λ□ □□□ μ□πς □με□νων, hoc est,
Consilium saturo sequitur praesentius aluou.

Nihil certè verius, non illo tempore magis, quàm hoc nostro, quod propter intemperantiam potus, qua sitim non depellunt, sed quaerunt, faciliùs vitijs suis, quàm armis hostilibus vinci queant vtrique, praesertim si indulgeas ebrietati ac suggeras (vt ipse ait) quantum concupiscant. Apianus abhorruisse priscos Romanos pariter & Graecos à foenerandi co*n*suetudine refert, quòd existimarent illud genus esse quoddam cauponandi, graue, litium parens, & simultatum seminarium; quamobrem & Persis fuisse exosum, vt imposturae plenum mendacijsq́ue debitum opus scribit. At exercere foenus & in vsuras extendere ignotum fuisse Germanis [+] tradit toties iam nominatus scriptor; quod nostris hominibus non ita multos ante annos notum esse coepit, Cisrhenanis Frisijs hactenus inuisum; seruatur tamen in pecunia quae faciendis nominibus occupatur, Calendarioq́*ue* destinatur, ne otiosa maneat, quincuncialis, sed maiore ex parte, semissis vsura, quae pro centu*m* repraesentatis nummis,

[+]Foenus exosum Germanis et Graecis.

senos refundit. Vnciarium foenus inter mercaturam facientes + non ita pridem irrepsit. Rara in numerosa gente adulteria inter Germanos agnoscit Tacitus, & nos extra hunc numerum non sumus: illic capite anquiruntur, hîc mulctis coercentur grauibus, aut ignominia afficiuntur, quando deprehensae aut catamidiantur, aut corbi impostitae aquis merguntur, aut ligneam togam circumferunt. Prostitutae pudicitiae non facilè martitus inuenitur, quamuis aetas, forma, opesq́ue adsint. Virgines in manus virorum conueniunt, parentum vtrinque consensu, sic maritum accipiunt, quomodo vnum corpus vnamq́ue vitam, quod in illis quoque ita laudat Tacitus, vt plus bonos mores ibi valere praedicet, + quàm alibi bonas leges. Homicidium poena eadem manet in deprehenso, vel lata fuga, vel asyli reuerentia eximit, satisfactio non nisi vniuersae domus conscientia & assensu recipitur. quod olim extra religiosa delubra non fiebat, reo cum proximis consanguineis supplice in genua prouoluto, veniam pacemq́*ue* humiliter deposcente, ac piacularibus sacris inferijsq́ue institutis manes propiciante, atque ita caedis offensam expiante. Monumentorum superbum & operosum honorem nostri itidem vt Germani, tanquam desuncti + haeredibus grauem, aspernantur. Fatidicarum mulierum fidei addictiores ad superstitionis vsq*ue* infamiam fuisse Germani produntur: è quibus vnius Chattae vaticinio velut oraculari tripodi acquiescens Vitellius Imp. matris funus maturando, regium nomen parricidiali piaculo polluit. Velledam virgine*m* Bructerae nationis fatiloquam & augescente religione Deam tantum non habitam latè imperitasse memorat Tacitus, ad quam non temerè cuiquam accessum patuisse, ex eiusdem verbis liquet: quippe quae edita in turri habita*n*di sedem sibi legerat, vt glisceret auctoritas coeli siderumq́ue vicinitate: delecto etiam è propinquis vno velut internuncio, qui Mercurij vicem obiens, effata responsaq́ue Numinis portaret. Ab hac insania nondum liberati omnino sunt nostratium animi, anicularum creduli oracu-

+Adulteria Germ. rara.

+Homicidium, eiusq́*ue* expiatio.

+Fatidicae inter Germ. earu*m*q́*ue* auctoritas.

lis, atque haud scio an bona orbis pars huic superstitioni obnoxia sit; quod & de Maurusijs testatus est Procopius: & hac tempestate Mauritani diuinatricibus mulierculis ita addicti sunt, vt certam illis tribuant fidem, quae daemonum diuersicolorum commercio deditas se vltrò praedicant, maioris fidei auctoramento: habentq́ue velut pro comperto euenturum, quicquid illae praedixerint; quamuis indigenae sapientiores aerum auctoritatem eleuent, imò abrogent ac tollant, & *Tribadas* contumelioso nomine appellitent. Aurimam inter Germaniae numina rece*n*set Tacitus, quam [+] ego *Alirunam* veriore scriptura & conuenientiore vocabulo nuncupanda*m* autumo: (nam *Alioruna* apud Geticum scriptorem Iornandem accessione literae deprauata est.) sonat autem ea vox sacram & fatidicam, composita ab *ali* seu *hali*, id est, sacra: saepe enim negligitur, interdum etiam otiosè adijcitur à Latinis aspiratio in barbaris vocibus: & *Oruna* siue *Runa*, quo significatur in aurem mussatrix, id namque sonat Germanicè *Runen*, quo sagae & fatiloque pro more religosè obseruan*t*, vt veluti ex oraculi adyto profectum vaticinium certius fidei pondus accipiat. Certè Alirunis, quae sagae fuerunt aut magae, auctoritas non vulgaris olim fuisse cognoscitur, quae sanguine humano extis've captiuorum, quos ipsae iugularant, inspectis, futurorum euentum praedicebant. Quod mulierum genus Vilimer Gothorum Rex sedes fertiliores quaesiturus in exercitu suo quum deprehendisset, veritus cruentas illis manus inijcere, conquisitas in solitaria & inaccessa hominibus loca abegisse legitur. Illud corollarij vice adijciendu*m* est, dubium mihi esse huic ne genti sagarum, mandragora herba nomen dederit, [+] an ab illa acceperit: siquidem Germanica lingua *Alrunam* in hunc vsque diem eam herbam appellat, veneficijs magicaeq́ue imposturae nomine infamem, & magorum portentis expetitam; nisi quis originem vocis deducat ab *Alp*, qua Incubum siue Ephailtem lingua Saxonum intelligit, quòd fanatica ista mulierum natio incubis vehiculum praestare

[+]Aurima. Aliruna quid?

[+]Alruna Mandragora.

detestando flagitij genere putetur. Quod ad Religionem attinet, qua mentes hominum velut illigantur tene*n*turq́ue praesumpto Numinis metu, Germani maximè Mercurium [+] siue Teutaten coluerunt, Tacito teste, ab humanis non abstine*n*do hostijs. Alij Germanoru*m* *Hertum* Deum masculino genere, *Tellurem* Romanis dictam, & □□□αν Graecorum innuentes, vel domus cuiusque praestitem Larem, quem [+] **Heert**, hoc est, focu*m* dicimus, significantes. Nonnulli *Tanfanam*, cuius celeberrimum gentibus templum solo aequauit Germanicus Caesar, vt Tacitus dicit, pro numine praecipuo habueru*n*t, non intellecto hactenus, vt existimo. Videntur autem sapientes viri religionis conditiores voluisse designare genitalem originem & primordium rerum, seu primam principemq́ue omnium caussam, Deum videlicet. Neque enim aliud est *Tanfana*, quàm initium & primordium, à *the* articulo, & *anfan* principiu*m*, & per crasin *Tanfan*, quod hodie **The anfang** scriberemus, vbi barbaries magis oculatam se & altiore mentis indagineplus peruidisse, quàm Romana, si Dijs placet, sapientia, ostendit, Deum sub principij nomine colendo, qui fons est & principium mouendi, principij autem origo nulla existit, quippe ex quo vniuersa oriuntur, ipsum verò principiu*m* non aliunde nascritur, nunquam id futurum, si vlla ex re alia gigneretur: quod si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam, vt pulchrè disserit in Phaedro Platonis Socrates, & ex eo transcripsit Cicero in Tusculanarum primo. Saxones à recta colendi rerum auctoris conditorisq́ue ratione diuersiùs ligneam columnam sub dio postitam, numinis loco habuere; fortassis innuere volentes Dei naturam affectibus inconcussam, rectam, nec in diuersa nutantem, ad modum scapi columnae; quam **Irmenseul** nominabant, aut rectiùs **Hermonstal**, quasi Luni Dei sedes & habitaculum (facilis autem occasio lapsus fuit apud imperitos barbarae linguae descriptores, **seul** pro stal scribentes.) Est enim **stal** receptum pro stabulo & habitatione: nisi mauis **Hermonstul**, hoc est, soliu*m* & sedem

[+]Teutates.

[+]Tanfan.

Luni Dei: Per Lunum, Deum vniuersi auctorem & vegetatorem innuentes, cuius beneficio cuncta invrementum capiunt atque augescunt, vnde manauit eorum opinio, qui Lunam existimarunt esse sidus spiritus, vti Plinius admonet, + apud quem cap. vndecentesimo perperam in patrio casu Lunae legas pro Lunam. Consimilem ob caussam Celtas Germanos excelsam quercum coluisse, Iouisq́ue nomine indigitasse solenniter (id quod Maximus Tyrius de illis prodidit) crediderim. Pars Sueuorum, quae praepotens erat Germaniae natio, Isidi sacra factitasse memoratur à Tacito, cuius signum in Liburnicae modum figuratum, peregrinae religions documentum dabat, ea specie fortassis Lunam loquente, quae dum in cornuae sinuatur, nauiculae hinc in proram, in de in puppim accliuis atque assurgentis, figuram non malè mentitur. Qui & Naharuali populi ad Hercynium iugum Lygijs, quos nunc Silesios vocamus, vicini, Dioscuros seu Castorem & Pollucem, Romana interpretatione Deos, *Alcin*, quasi *Halgin*, & vt nunc dicimus **Hailigen**, hoc est, sanctos, nullo peregrinae superstitionis vestigio coluere, vt refert idem Tacitus. Vandali *Vodan* & appendice + (quam Diaconus addit) *Guodam*, Mercurium sua lingua dictum colbant, à quo nomine Mercurij dies videtur appellationem traxisse, quasi *Vodans*, & geminato W loco G, **Wodans dach**, qui nunc **Wonens dach** molliore pronunciatione vocatur. At quòd Bataui vum reliquis insulis peculiare Dei numen venerati sint, non certò liquet, nisi quòd in Mercurium, vt eius cultu*m* ipsis receptum credam, magis inclinat animus. Quodecuque tandem habuerint, Annalium fidei credimus satis, precibus Wilibrodi cum syluis lucisq́ue procubuisse, id namque traditur, aut certè instillata animis purioris religionis luce, simulachra dolabris sublata, conuulsaq́ue fuisse à populo, qui veri Mercurij, hoc est, paternae mentis ac voluntatis interpretis, sincerum cultum iam acceperat tradente illo. Non possum hîc praeterire morem ab Ethnicis transumptum, relindendi dolia musto

+Plinius restitutus.

+Vodan.

[+] plena, vt Probus testatur (cuiusmodi ferias πιθοι□ □αν ab apertione cadorum nominat Hesiodus) quando idem nobis solenne sit facere in praecidaneis ferijs D. Martini, quibus cados musti resignant. Illud quoque lepidè excogitatum est, quod geniali mense, Ianuario scilicet, matronae & nymphae viris ac procis munuscula mittunt: postridie Idus Ianuarias, qui dies Pontiano sacer est, eamq́ue actionem nominant **Pont sennen**, quasi dicas Pontiano xenia aut pondo mittere, rursus viri prociq́ue vxoribus ac nymphis eundem praestant honorem, octiduo pòst, idq́ue **nijten** (quod arietare aut cornu petere sonat verbi vim reddenti) vocant à nomine Agnetis virginis, quae diem quoque illum sacrum habet. Allusionem in nominibus quaesitam laudarem, vt argutiusculam, nisi in re sacra licentiùs id fieri oppido improbarem. Eam enimuero consuetudinem mutuati videntur maiores & Diuis transcripsisse à Romanis, apud quos Saturnalibus mense Decembri foeminae viris muera missitabant, vt hi vicissim mulieribus ipsis Martij Kalendis, quas propterea, [+] *Foemineas*, Iuuenalis appellat. [+]Mos relinendi dolia musti.

Tacitus refert morem fuisse militiae receptum inter Batauos, vt ducem delectum scuto imponerent, & sustinentium humeris vibrarent: eius consuetudinis vestigium quoddam reliquum seruarunt gladiatorum collegia, qui districtis certoq́*ue* implexu firmatis ensibus vnum quempiam velut antesignanum & ducem imponunt & gestando in orbem vibrant. Quin & alium morem tradit Batauorum cohortibus vsitatum, si quando oppugnatio tenta*n*da erat, & inuadenda moenia hostium, tunc enim truci cantu, & patrio more nudatis corporibus scuta super humeros quatere consueuerant. Mos inoleuerat olim à priscis (vt opinor) saeculis receptus quasiq́*ue* per manus traditus, vt festis diebus, ac profanis quoque, accincti gladijs minutis ac prionde districtu procliuioribbus incederent, quem Persis etiam in vsu fuisse lego, & in vetere Graecia, antiquatum postea & reiectum ab Atheniensibus primis, vti locuples testis est Thucydides: sed is quoque, postquam [+]Mos Batauis receptus.

à Gelris & Frisijs secura sunt omnia, nec Marte*m* illi spirant amplius, desijt atque ex hominum propè memoria deletus est. Erant autem ij gladij lata lamina, leues, ancipites, breues, inepti ad punctim feriendum, ad solum caedendi vsum habiles, neque ad aratrum & stiuam colonus absque illis armis accedebat apud Goeylandos. Illud operaepretium est scire, singula Hollandiae oppida, pro suis opibus & pro loci + conditione, honestissimorum, quiq́ue opibus mediocribus instructiores sunt, ciuium centurias in certas classes distributas habere, quos robora & neruos Reipub. dicere liceat, Sagittarios communi nomine appellant, siue illi balistis arcubusq́ue + chalybeis spicula fundunt, siue acernos arcus ducunt, siue manuarijs tormentis sclopisq́ue plumbeas pilulas spargunt. Quibus olim pro insigni vestis erat bicolor, adiecto argenteo emblemate, qui vestitus honos eas à plebe secernebat. vestitus plaerisque oppidis obsoleuit, emblematis alicubi durat. Horum quemadmodu*m* apud Romanos euocatorum militiam fuisse honoratiorem antiquitus constat, quum singulae ciuitates Principi in armis praesto aderant, delectu ex his habito. hi si exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc si vsus postulet, ad comprimendam seditionem, ad arcendam hostilem incursione*m* armati adhibentur, vel si ornandus sit Principis aduentus, vel noui inauguratio decoranda, tum verò honoratae custodiae ac solennis vicem praestant. Haud temerè + inuenias maioris nobilitatis altricem regionem alteram, sed plaeraeque familiae, & quidem vetustissimae, vel bellis asumptae, vel intestinis factionibus oppressae interierunt, vel deficiente generis propagine in aliarum nomina transierunt, quam rem peculiari capiti destinaui. Vtitur Hollandia + Duumuiris Capitalibus, qui custodiam habent, in reos animaduertu*n*t, caussas priuatoru*m* hominum in iudicijs versant coram Iudicibus, quos à certo numero Septemuiros vocitant: quorum alter in ciuitatibus intra pomoeria ciuibus ius dicit, Praetorq́ue nominatur, Scultetum Carolus +

+Sagittariorum classes.

+**Schutterije.**

+Nobilitas Holl. magnae olim.

+Duumuiri Capitales.

+Sculterus.

Magnus nouo indito nomine, **Scultheijs** Francica voce dixit, velut noxae debiti've exactorem, quòd & poenas irrogare & multas exposcere ab ijs qui deliquerint, soleat. Alter qui peregrinus est, & ruri (quanquam & intra portas ius illi dicere liberali caussa non negatur) causas audit municipum [+] & in agris degentium, quem Gallico Vocabulo *Baliuum* appellant: is in iudicijs operâ vtitur nobilium, qui colonias & praedia beneficiaria possident, & ex illorum Iudiecum sententia vitae ac necis ius exercere potest. Quos aute*m* Septemuiros [+] nominaui modò, vulgus Latinorum Scabinos vocat, cuius origo vocabuli à saeculo & instituto vsq*ue* Caroli Magni petenda est: etymon enim habere videntur, à **Scafhin**, à mera potestate illis tradita interficiendi atque è medio tollendi: id namque est, **hin scaffen**. quae potestas quis temporum vices similem ferè promittu*n*t, vnde ortum traxerit, paucis hîc repetenda est. Quum Carolus Magnus cognomine Vestphalos subactos saepius, rebellando tamen refractarios, datam semper fidem violare animaduerteret, visum est illi ex re fore si diritate supplicij exemplorumq́ue terrore castigaret illorum proteruiam. Itaque iudices arcanos constituit, quibus ius ac potestatem animaduertendi in periuros, aut temerariae fidei reos, aut facinoris compertos, inauditos atque indefensos, delegauit. Ea seueritas & truculentia Vestphalorum gentem in fide atque officio continuit, quum saepius in syluis magnates & non medioribus fortunis viros suspensos perfractis laqueo ceruicibus vitam finijsse cernerent, nulla accusatione praemissa. Scribit AEneas Pius ad suam vsque aetatem continuatum fuisse illud iudicium, secretosq́ue ritus obseruari, quibus criminosos iudicant, & reos damnationis suae inscios, vbicunq*ue* reperti fuerint, supplicoi affici; eosq́ue Scabinos appellari, qui huic iudicio cum potestate praesunt, testatur. At nostri Scabini siue Septemuiri caussas iudica*n*t, deductam in iudicium quaestionem decidunt, quaestionibus & tormentis adsunt, cirmina excutiunt, denique vitae necisq́ue potestatem habent, sed

[+]Baliuus.

[+]Scabini. **Schepenen.**

auditis priùs reis. Habet eadem regio, vt est palustris atque eluuionibus obnoxia, ac proterea vti cogitur aggeru*m* obicibus è viuo cespite aut alga aequoea constructis, quibus tanquam firmissimis corporis sui propugnaculis aduersus amnes Oceanumq́ue se muniat, ea videlicet parte qua colles arenarios natura negauit, habet, inquam, chomarchos, sic voco aggerum praefectos & curatores, quos promiscuum vulgus **Dijckgrauios**, ceu aggerum Comites, qui sedulam [+] suis quiq*ue* locis curam reficiendorum aggerum gerunt, rusticis & colonis opus quotannis imperan̄t, saepius collustrant, ex arbitrio & aestimatione iudicum, firmitatem molium altitudinemq́ue exigunt, rebelles mulctis onerant, quòd publica salus ab illis pendeat, & è neglectu incuriaq́ue hominum in discrimen venire possit ac periclitari. Quorum in [+] numero sunt praecipuae ex omnibus dignitatis, splendidisq́ue orti natalibus viri, qui Wilhelmi Romanorum Regis, aliorumq́ue Hollandiae Principu*m* priuilegijs compluribus aucti, cum publica auctoritate praesunt aggeri perpetuo, qui Caninefates intersecat medios, ab Amsterlodamo Velsenum vsque pagum, vernacula voce ex re imposita *Heimradi* dicti, [+] quasi domestici co*n*sultores, aut (vt ipse Caesar augustiùs interpretatur in suo diplomate) communis terrae co*n*siliarij, quòd in commune rebus ipsius tanquam frugi & vtiles oeconomi consulere teneantur: quorum immutabile arbitrium & sacrosancta auctoritas Regio diplomate non vno communita sunt, quo insuper sibi ipsi & posteris retractandae reuocandaeq́ue voluntatis aut sententiae arbitriu*m* adimit. ij Septemuiri sunt quida*m* septenorio numero constituti. quorum ad exemplum Sciedamensis & Delphensis tractus singuli Quinqueuiros aggerum tuendoru*m* curae praefecerunt. Quod ad linguam attinet, ea Germanica est, Belgicae commercio [+] affinis, cuius dialectum atque idioma infectum deprehendas à propinquae gentis vicinia, aut co*m*mercio: nam Traiectensis lingua Gelricum spirat, quòd illis populis vsi sint in bellorum societate coniunctissimis & quotidianis,

[+]**Dijckgraue*n*.**

[+]Heymradij Rinlandiae a Wilhelmo Caes. priuilegijs honorati.

[+]**Heymraedt.**

[+]Batauus sermo.

quorum moribus non multum dissident ingenia. Frisium sermonem affectant proximè Enchusani & Medenblicenses. Brabantico accedu*n*t Durdrechtani & Australioris Hollandiae incolae. De Harlemaeis Haganis & propinquis dicere licet cum Aristophane Comico:

Sermo vsitatus vrbis in meditullio,
Nec foemininus, néve iusto agrestior,
Linguam imbuit.

Venio ad ingenia, quae producit [+] Hollandia non infelicia neque sterilia:quorum nonnulla nisi luxu proterentur obruerenturque, ac velut in herba interirent, aut nisi è medio studiorum cursu retracta ad negotiationem & lucrosas artes, à Mercuriali saliua alienas, spem luderent atque abrumperent, poterant cum veteribus illis in dubiam certaminis aleam ire. In his sine exemplo [+] maximum illuxit clarissimumque D. ERASMI ROTERODAMI, qui multitudine operum Didymum Chalcenterum, ab inuicta scribendi patientia sic nuncupatum, fermè aequasse putandus est, cuius scriptoru*m* numerus tria libellorum millia transcendisse, si Hesychio Milesio credimus, memoratur. Certè vniuersi propè orbis testimonio doctrinae omnigenae ac praesertim sacrae lauream meruit, non sine inuidia assidua eminentium comite, & quae altissimis ingenijs adhaerere, durante vita solet, à fato conquiescere dicta, cuius tamen scintilla rediuiua tanto post funus annorum interuallo necdum sopitae nuper se prodere coepit. Ille fulgore suae claritatis caeteris propemodu*m* tenebras obduxit: ex eo, quemadmodum ex Oceano amnes sui cursus auspicium accipiunt, minores quiq*ue* in eruditorum numerum libenter nomen suum referunt, hausere suae institutionis seminaria, ceu depostito isthîc tyrocinij rudimento. Ab hoc, quod eum excipi par sit, vt inter duces Achillem, [+] nomen memotabile studio eloquentiae acquisiuit Petrus Nannius Almerianus, multis apud Louanium annis Latinae linguae professione clarus: qui iniqua aemulatione, difficiliore imitatione successor datus Conrado Goclenio lite-

[+]Holla*n*dica ingenia.

[+]D. Erasmus Roterodamus.

[+]Petrus Nannius Almerianus.

ratissimo & omnibus oratoriae facultatis numeris propè perfecto viro, inuidiam apud multos excitatam extinguere non potuit: sed dum literis sacris in otio honesto se mancipare, iam sacerdotio opimo auctus, curisq́*ue* ergasterij exolutus, cogitat, communi luce priuatus est. Protulit Amstelrodamum Cornelium Crocum magna eruditi ingenij laude + florentem, qui purissimam linguae Romanae elocutionem sectatus, omne Terentij myrothecium, Ciceronisq́ue arculas consumere adnixus est, editis in lucem libellis aliquot pueritiae acco*m*modis: sed tetricitas ex atra bile aucta quiddam Bellerophontaeum homini afflans, adhuc iuuenem extinxit. Eadem vrbs dedit Sartorium insignem formandae + pueritiae formatorem, simili prope morbo absumptum, libellis ad puerilem captum perquam accommodis clarum, & posthumis quoq*ue* operâ doctissimi Henrici Iunij qui gener + illi fuit, à plagio alienissimus, praelo traditis. Dedit Gouda Guilelmum Hermannu*m*, infelici saeculo non infelicem + scriptorem ac poëtam, luxu ante diem ereptum: quem laude sua fraudandum non duxi, quòd vt summis admiratio, ita inferioribus merita laus debeatur. Vtroque & Poëtices & Historiaenomine celebrari video Cornelium Aurelium + eadem ciuitate ortum, quam obscurè magis quàm malignè (vt arbitror) sub Aurelij nomine designauit. Extulit Horma Iacobum popular*em* meum, qui Ceratini, Graio, quàm patriae + suae, vocabulo appellari cur praetulerit, equid*em* ignoro. nam me non adeò pudet natalis soli, vt non multo malim, barbara patriae voce, quàm centies benè Graec*am* in linguam conformata dictione cognosci. Docuit ille Louanij Graecas literas, quarum erat non minùs, quàm Latinarum ad miraculum vsq*ue* peritus, rara modestia & virginali quodam pudore, Partheniae cognomento Virgilium interuersurus, si vixisset ille; qui Erasmo libellum eruditum de sono Graecarum literaru*m* dedicauit, Chrysostomi sermones De dignitate sacerdotali Latio donauit, & Dictionarium Graecum primus studiosis dedit, Louanij in ipso iuuentae flore raptus.

+Cornelius Crocus.

+Ioannes Sartorius.

+Henricus Iunius.

+Guilelmus Hermannus.

+ Cornelius Aurelius.

+Iacobus Ceratinus.

Extulit Haga syluam felicium & poësi natorum ingeniorum + inter caetera Sasbotos quis non nouit? patre*m* Iudocum + & filiu*m* Arnoldum, qui in Senatu Gelriae, in principem consessum, genitori successit: quos rerum arduarum amplitudo, dignitas, & Reipub. intentissima cura, paullatim ab ijs studijs auocarunt. Dedit eadem felicissimu*m* & ab ipsis Musis + effictum ingenium Ioannis Secundi, cuius in poëmatijs omnes Veneres & elegantiae Catullinanae renident, qui, si par contigisset à fatis aetas, Vmbrum vate*m* in Elegijs longo pòst se interuallo reliquisset: cuius Basia viue*n*t, dum basijs amantium ora patebunt: cuius in exprimendis per ectypas imaginies vultibus elegantiam & lineamentorum subtilitatem, cùm nostra mirabitur, sed non satis explebit se, postera aetas. + Proximus huic est, nec longo proximus interuallo, Ianus Douza, Nordouici Dominus, paululu*m* extra iustos adolescentiae terminos egressus (id quod honori carminis eruditi tributum volo) qui edito nuper in lucem egregio exigui libelli foetu, in tantam excitatae famae opinionem irrepsit, vt non modò à Secundo secundi votum depositurus, multis + etiam primam laude*m* sit erepturus. Protulit eadem Guilelmum Fullonium, qui Comico argumento Acolastum, siue Decoctorem lusit tantâ elegantiâ, vt Comici numeros omnes expressisse creditus sit. Tulit eadem benigna genitrix + Guilelmum Cripium Senatorem, virum eloquentiae laude clarum, & Poëtam argutum, lepidum, ac festiuum, id quod monstrant edita eius aliquot epigrammata, & docebit plenissimè liber, quem apud se premit in molem abiturum, breuiq́ue, vti spero, pleno iam vtero erupturum. Neq*ue* obliterari + fama se patitur Hadriani Scorelij, è Scorelio pago geniti, cuius nisi molle, argutum, ac festiuum in poëmatijs approbauisset, & saeculi oculos posse iudicasset sustinere, operarum praelis non indigna eius opuscula existimasset Nicolaus + Nicolaïus ipse Poëtarum Coryphaeus. At ille dum Romae se corrumpit, & reuersus arentibus semper faucibus intempestiua ducit pocula, cum paralyticis artubus

+Iudocus Sasbotus.

+Arnoldus Sasbotus.

+Ioannes Secundus.

+Ianus Douza Nordouinces.

+Guilelmus Fullonius.

+Guilelmus Cripius.

+Hadrianus Scorelius.

+Nicolaus Nicolaïus.

mentis stuporem accersit, & venae igniculos omnes obrutos extinxit in ipsa viridi adhuc iuuenta. Quid festiuius, quid mollius, quid subtilius primis illis Epigrammatijs, quae olim dedit Cornelius Musius? qua*n*ta cum Venere atq*ue* gratia [+] rident! sed otij quodam genere segni, quòd cum monasticis virginibus per summas opes attinetur, acris illa & benigna ingenij poëtici vena relanguit non paru*m* atq*ue* decoxit. Quantum Solitudini, quam scripsit, decoris accessisset, si poëticis quàm rhytmicis numeris eam exornatam dare (quod illi procliue factu fuerat) maluisset? recoquet fortasse, quod infoecundum effluere non sinit, senium. Delphi praeclara vrbs hunc genuere, & tenent. Celebratur & Egiduis [+] Delphus poëta simul & Theologus, sed cuius scripta in manus meas nunquam venere. Accedit inter Batauos Cornelius Valerius professor Vltraiectinus natione, quo viro, [+] delitijs suis, fruitur Louanium, vtrique paginae factum ingenium, in vtroque scribendi genere prope par, nisi quòd in pedestri oratione argutijs & docendi acumini proximior sit, in ligata & aures ducit & frequenter sublimis assurgit. [+] Quid ciue huius Guilelmo Cantero doctius? quid diligentius? quid foecundius? cui rectè à puero instituto, in re domestica lauta (quae felicitatis partem auxit) genius prosper Gallici nominis doctorum omnium consuetudine frui, eorumq́ue penetralia perreptare ac cognoscere musaea dedit. Qua occasione vsus adolescens, multiplici thesauro suum instruere penum potuit. Documento sunt copiosi Nouarum Lectionum libri: Aristides conuersus: Lycophron explicatus: Felicitatem in carmine Graecorum aemulam vel Synesij hymni carmine redditi eodem docuerint. A quo nil nisi praeclarum & absolutum expectandum erit, si iustos annoru*m* cursus Parcae iuueni permiserint. Vltraiectinus fuit [+] & Gisbertus Longolius, ab illustri stirpe Langerackia nomen prae se ferens, annotationibus non indoctis, multaeq́ue lectionis iam tum ab adolescente editis in libellum de morum [+] honestate notus, professione Medicus. Hortensius hi-

[+]Cornelius Musius.

[+]Egidius Delphus.

[+]Cornelius Valerius.

[+]Guilelmus Canterus.

[+]Gisbertus Longolius.

[+]Lambertus Hortensius.

storiarum, Germanicae & Vltraiectinae, Satyrarumq́ue scriptor, alibi nobis memoratus est. Supersunt & alia ingenia, qui (quod de Menandro dictum est à Fabio) iustiora posterorum, quàm suae aetatis iudicia consequentur. Fuere & qui scientiarum dotibus clari, in suo quisque scientiae genere, honoris famaeq́ue apicem attigerunt, sed aut ob styli horrorem incultum ignorantur, negliguntúrve, cuiusmodi fuit + ille qui supremum rerum humanarum fastigium Caesareo patrocinio (cuius pueritìam finxerat) ingressus, Quodlibeta dedit: aut qui publico nomine conscriptorum inuidiam, nomins sui celebritate sustinere coguntur, alioqui latebras facilè quaesituri in publico, aut currucarum malignum nomen euitaturi: in quo ordine sunt qui collocarunt virum celebram, Demosthenici vitij lingua tenus affine*m*. Sed quis tandem inuidiae obtrectationem effugere potuit vnquam? + Cognata literis res est Pictura, quae ars vt nobilis, Regibusq́*ue* expetita, ita olim etiam in primum liberalium gradum recepta, & quos posteris tradere dignatur, nobilitans. In ea habet Batauia florentia aliquot ingenia, quae neque possum, neque debeo silentio praeterire. In his principem honoris ac + gloriae gradum ascendit primus Ioannes Scorelius, pago cognomine, + equini generis mercatu nobili, oriundus; pòst Canonicorum collegio Traiecti adscitus: cuius insignia opera tota passim Hollandia magna cum admiratione pluribu in fanis spectantur, sed quòd pulposos lacertososq́ue artus cum iusta symmetria exprimant viuidae imagines, vulgus profanum & supra crepidam sapiens minùs dignè de picturae honore loquitur ac sentit: vtcunque sit, in coloribus austerior est. Huius discipuli fuere Martinus Hemskerckus & Antonius Morrus Vltraiectinus, veterq*ue* magistro proximus, sed suo quisque (vt dicam) in genere, vterque inter primos nominatissimus, & penè alter (si liuor, qui viuis infestior à morte cessare solet, pateretur) Apelles; nisi quòd huic nomini, + facto propior videatur Martinus, tum quòd parcus temporis dispensator nullum tam occupatu*m* habeat diem,

+Hadrianus V I. Traiectensis P. M.

+Pictura.

+Pictores praesta*n*tes in Hollandia.

+Io. Scorelius.

+Martinus Hemskerckus.

quo non aliquid agens, lineam duce*m*do artem exerceat, tum etiam operum multitudine, quae infinita propè sunt in omni genere, & penicillo ducta & calamo exarata, vt encaustarum typis efformarentur. Vtruisq*ue* certè operum aeternitas haud alium interitum, quàm vniuersi excidium sensura pubtatur. Martinus in omni argume*n*ti genere varius, inuentionis subtilitate nulli secundus, in exprimendo amoenissimo quoque ditionis, conuallium, villaru*m* situ, amnium & euriporum decursu, velificantium nauium, aut mulis, vehiculis've vrbes adeuntium, aut solem petasis defendentiu*m* ambulationes, mirificè luxuriat. Morrus confessione artificum [+] in exprimendo ad viuum indiscreta similitudine vultuum filo, inq́ue dana illis symmetria, palmam facilè adeptus, idq́ue assecutus quod rarum in artis successu inueniri posse existimat Plinius, de Parrhsio loquens, nimirum extrema corporum facere, ac desinentis picturae modum includere. Artifex operum foecundus principalium à quo quicquid fermè Regum & Primatum haec habet aetas viuidè expressum est. Hos aetate superior paulò praecessit Ioannes Mostardus [+] Harlemo oriundus, qui circa minuta potiùs, vt illi colossicotera, triuisse ingenium videtur, manupretio in pedalem tabellam satis magno constituto: ars eius eluxit in venustate ac decore oris, comptu corporu*m*, argutia vultus, capillitij elegantia, lineamentorum tenuitate, Protogencica fermè: viroris inimitabili apparatu, alio circa lucos, arbores, muscosos fontes, alio in vestitu, caeterisq́*ue* rebus. Antonium [+] Blocklandium Monfortium extulit partu, pictore*m* non postremi nomins. Qui in repraesentandis venustè vultibus minimè durus, in reddendis historijs nulli facilè secundus audit, idq́*ue* loqui mihi videntur nonnula qua spectaui opera propè spirantia, solaq́ue anima defecta. Neque sua laude atq*ue* gloria fraudandus est Theodorus Bernardus Amstelrodamaeus, [+] inuentionis dispostitionisq́ue & eius Veneris, quam Charita Graeci dicunt, gratia nemini libenter cessurus, vultuum imitator insignis. Neque silentio praetereun-

[+]Antonius Morrus.

[+]Iannes Mostardus.

[+] Antonius Blocklandius.

[+]Theodorus Bernardus.

dus [+] est Petrus cognomento Longus, quem Pyreïco Plinij comparare iure, si non anterferre videor posse, qui ex proposito, vt apparet, humilia penicillo secutus, humilitatis summam adeptus est omnium iudicio gloriam, ac propterea □υπαρο□ρ□□□ cognomine cum illo pariter insigniri, vel me arbitro, potest, vsqueadeo in operibus illius vbique relucet gratia quaedam, expresso elegantissimè in rusticanis puellis corporis filo habituque, obsonijs, oleribus, mactatis pullis, anatibus, asellis, piscibusque alijs, culinario denique instrumento omni, ita praeter consummatam voluptatem, infinita etiam varietate, tabulae ipsius oculos nunquam satiant: quo fit vt pluris eae vaeneant, quàm multorum accuratae [+] maximaeque. Habet Hollandia & sculptorem marmorarium Guilelmum Tetrodium, quem nedum Praxiteli, sed etiam toti propè Romae nunc opponat. de quo in natali ipsi vrbe Delphis fusiùs agam. Resta*n*t duo lumina artis non propriè encausticae, vt quida*m* putant, sed quae in laminis aereis & quouis è metallo ductilibus, auerso coeli scalprique tractu pingit iconas historiasque omnes, quas illitu atramenti cuiusdam encaustici, imò colorum quorumuis aduersas lamellae [+] in gypseis tabulis chartis ve reddu*n*t. Il sunt Theudericus Volcardus Amstelrodamaeus diuino homo ingenio, sed [+] fati aduersi, & Philippus Gallaeus Harlemaeus magistro illo, dij immortales, quanto superior! nisi quòd inchoatam cum laude artem ille intermisit; in hoc cum surgente aetate etiam artis gloria gliscit.

[+]Petrus Longus.

[+]Guilelmus Tetrodius.

[+]Theudericus Volcardus.

[+]Philippus Gallaeus.

Cap. XVII.
*De Hollandiae primarijs vrbibus, deq***ue** *oppidis et municipijs.*

INITIO ante descripta iura palabundi homines vago erore ferarum instar per agros dispersi, tantum habebant, quantum manibus per caedes & vim poterant extorquere aut retentare, dum potentiores cupiditas, inopes fames, quàm fama virtutis, magis commouet. Illam belluinam vi-

tam ad mansuetudinem & societatis humanae coniunctionem retrahere fabulosus Orpheus & Theseus, alijq́ue consilijs praestantes viri aggressi, homines primò ad conuenticula contraxerunt, inde coniungere aedificia docuere, eorumq́ue coniunctiones vrbes appellarunt, quod aratro circumducto sanctos earum terminos finesq́ue praescriberent. Eas antiquitas quo à praedonum maria infesta habentium iniurijs essent remotiores, procul à littore condidit, si testimonium nobilissimi scriptoris Thucydidis non abnuimus. Tum deinceps quae pecuniarum copijs affluebant, vel ad ipsa littora sedes ceperunt,vbi muris ac moenibus aduersus vim tuti se circumsepirent, vel angustias terrarum vtrinque mari expositas (isthmos nominant) occuparunt, partim negotiationis opportunioris gratiâ, partim vt finitimis vim parantibus faciliùs obsisterent; priùs enim quam piratica & latrocinia vigere & in gloriam trahi coeperan*t*, vicatim Graecos habitasse idem scriptor locuples testis est, quando non speciosae vrbes, sed vires & potentia aestimabantur, praesertim in hoc gloriantibus Lacedaemonijs, qui muratas vrbes gynecaeis, hoc est, mulierum lustris comparabant, quod intra illas degener & imbellis suisq́ue diffidens viribus multitudo latibula quaereret. Idem Germanis quoque fuisse studium ex Tacito liquidò deprehendimus, qui nullas illis habitatas vrbes, imò ne sedes quidem inter se iunctas pati potuisse, ac prionde vicatim discretos diuersosq́*ue* aedificia collocauisse commemorat. Quin & Alemannos siue Sueuos scribit Marcellinus maluisse solum ipsum & territorium deuictarum gentium incolere, quàm earum oppida, quae non aliter vitabant, quàm arbusta quaedam retibus tensis circundata: propterea quòd liberis in campis, si ingrueret hostis, temporarium consiliu*m* de emigrando, aut de faciendis coetibus capere possent, id quod inclusis intra moenia vallumq́ue negatum est, qui obsidionis pericula ac mala sustinere coguntur, neque pugnam arbitrariam capessere, obstrucits eruptioni vijs, aut statiuis oppositis praemuntisq́ue

valent. Nimirum veteres in animosa iuuenum ac virorum virtute, haud in moenibus videntur fiduciam omnem posuisse, quòd existimarent nihil iuuare turres & muros, vbi deesset animus & bello viuida virtus: ita vt rectissimè iudicarit Hippocrates felices eos qui cogitent viros esse regionum praesidia & munime*n*ta, non turres aut lapidea moenia: neque minus scitè Lycurgus legislator dixisse proditur, non videri viduam moenibus vrebem, quae viris, non coctilibus laterculis sit cincta. Quare meritò custodie*n*dus est memoria Alcaei Lyrici versiculus decantatissimus, Ανδ ρες πόλεως πυρ□ο□ □ρ□ιοι. quo significat viros esse martias vrbium turres. Neque diuersam fuisse caussam autumo, cur serò apud minores Frisios oppida condi coeperint, imò raras admodu*m* extitisse antiquitus in Hollandia vrbes & oppida muris circundata, aut vallis propugnaculisq́ue communita ex veterum scriptis intelligere satis possumus, quae praesens aetas frequentia aduersus vim comparata tutamenta numerare potest, vt pari spacio haud temerè plura vsquam videre liceat, quae cum vrbibus recensere hîc fert animus, cùm vt decora atque ornamenta regionis exteri absentes domi in Musaeo quisque suo extra peregrinationis periculum molestiamq́ue intueantur ac cotemplentur, tum vt hi quos studium peregrinandi detinet, quae petant, quid inquirant, ad pascendu*m* oculos simul & animos in numerato habeant. Solet autem illud studiúm quod in lustrandis vrbibus consumitur, praesertim si ratio explorandi cognoscendiq́ue populorum ingenia accedat, magnam felicitatis sapientiaeq́ue partem addere, quod in Vlysse suo inter peculiaris operis initia voluit innuere Homerus, quasi summo laudum cumulo beatus fuerit, qui multarum gentium vrbes lustrarat & mores inspiciendo perdidicerat. Habet verò Hollandia primarias vrbes sex, tanquam matrices & caeterarum columina, quibus velut ex arce signum tollentibus, caeterae ad obsequij vices ciconiaria quadam lege praesto adesse solebant: (quae nunc obsoleuit consuetudo) Eae tunc fuere prae-

potentes & felices, quando ex earum arbitrio Princeps belli pacisq́ue munia temperabat, hostilia vel ordiebatur, vel finiebat; denique vtranq*ue* paginam solae faciebant, quae nunc cum Ilio & Milesijs, quibus strenuitatis gloria quondam animos fecerat, vicissitudinem rerum (vti in rebus humanis nihil diuturnum aut perpetuum Natura patitur) experiuntur, postquam libidini ius concessit, maiori summum rerum gradus integer. Hae quotiens ad Comitia vnâ cum primoribus è Nobilitate (Ordines siue Status peculiari vocabulo honorificoq́ue nuncupantur, siue ab auctoritate, siue quòd in potiorum consilijs salus Reipub. vertatur atq*ue* constistat) conueniunt; indicuntur autem ea non rarò ob res arduas & profanis auribus ignorandas, tum verò statos subseliorum ordines singulae adeunt, quos inter vt principe*m* consessus locum iure praerogatiuo Durdrechtani obtinent, ita quoque sententiae dicundae pricipatum trahunt: proximae dignitatis vices Harlemaeis attributae sunt: tertiu*m* ordinem vendicant sibi Delphenses: quartus penes Lugdunenses, siue (vt vsus obtinuit) Leidanos consistit: quintam classem ducunt Amstelodamaei; sexto loco Goudanis seruato. Id tamen obseruatur caueturq́ue religiosè, vt Nobilitatis primates, vt vetustate & stirpis claritudine antecellunt, sedes ac dicendae sententiae ius singulare priores occupent, antequam Magistratus occipiant. Caeterùm vrbes atque oppida nostratia & pagi haud otiosis fermè vocabulis insigniuntur: + ex ilis plaeraque à **Dam**, qua voce emissarium significatur, siue cataractae claustrum, vt Rutilius appellat, quo mare vel excluditur vel admittitur, appellationem sortita sunt; nonnulla + in **Drecht**, de quo dice*n*dum mihi erit in Durdrechto; multa in **Wijck**, de quo inferius mentio incidet; quaedam etiam in **Dijck**, quae ab aggere dicta sunt, exeunt. Inter ea quae à **Dam** nominis sortem trahu*n*t, principem ferè locum + obtinet Amstelodamum, quod Amstelae riui non ignobilis, ac illustri Amsteliorum prosapia clari emissario appossitum,

+**Dam.**

+**Drecht.**

+Amstelodamum.

+ inde nuncupatum constat. Roterodamum Rotae siue Roterae, vtrunque enim inuenio, in Mosam se exonerantis fluenti emissarium, originis suae materiam agnoscit. Sic vicinum + illi Sciedamu*m* Sciae profluentis ostio, cui assider, nomen + acceptum refert. *Edamum*, siue rectius *Yedamum*, Yam riuum praetexit, eiusq́ue emissarium habet. à quo oppido + disiunctum ad tria passuum millia Monickedamu*m* nomen obtinuit à lacu vicino, quem aquagio emittebat. Sparendamum + pagus Harlemo propinquus, nónne manifestum nominis sui indicium profert, emissione Sparni riui, si non potiùs Spirneri (de quo paullò inferius dicam) in sinum Tyum illic excurrentis per plura emissaria? è quibus vnum, quum necessariò reparandum, (quippe exesis ac vetustate cariosis ruinosisq́ue trabibus) nouoq́ue operi iacienda essent fundame*n*ta, visum est altioribus ingenijs, si nouae fabricae latius solito os adijceretur profundiusq́ue, magno id futurum Reipub. commodo; nam praeter exonerationem copiosiorem aquarum, quas amplioribus faucibus effunderet, nouo quoque portui viam pandi, quo nauigia maiora in vrbis sinum penetrarent. Quod vt obtineretur, tentandum priùs assensum Curatorum aggerum, (quos Caesareo vocabulo Heymrados nu*n*cupari diximus) quo sine inanem sumi operam: deinde trahendos in parte*m* impendioru*m*, si fieri posset, + atque emolliendos, qui Rhenolandiae (ita vocatur vniuersitas agrorum intra Rheni alueum iacentium, cuius impensis agger, qui Amstelrodamum vsq*ue* à pago Velsio tria milliaria longus pertendit, curatur sustineturq́ue) capita & consules nominantur, qui in vtilissimum opus certam pecuniae summam liberali caussa elargirentur. quod etsi factu perdifficile videretur, citiusq́ue è pumice aquam elici posse, delectus tamen ad id persuadendum fuit Nicolaus Verlanius, qui Periclaea sermonis vi atq*ue* copi, alienissimos à numerando ita permouit, vt postulationi eius. concederent, & in trientem prope impensarum assentirent. Itaq*ue* opus admiranda firmitate & pulchritudine, incredibili impendio,

+Roterodamu*m*

+Sciedamum.

+Edamum.

+Monickedamum.

+Sparendam.

+**Rijnlandt.**

atque operarum multitudine egestis per machinas & tympana aquis, soloq́ue prius diligenter fistucato, hoc ipso tempore + quo à nobis ista cuduntur atque elucubrantur, ciuittas Harlemensis perficiendum curauit, per quod ingentes corbitas & celoces onerarias frumentariasq́ue ad intimum & penetralem vrbis sinum passis velis peruehi videmus. quam rem ne per somnium quidem progenitores nostri vnquam sperassent, vt ab ipso vsque Oceano terras ambiente in vrbis suae gremium merces, rei frumentariae acerui, aliaeq́*ue* strues subuectarentur. Sic studio & industria vnius hominis opus immortale conceptum, insignem impendiorum deductionem sensit, afflicto minùs aerario, & singulari Consulum diligentia ad colophenom perductum, manum extremam felliciter accepit. Non defuere tamen oblatratores, à quibus inchoatum opus conuitiorum aspergines ac mordaces sales cum dentato risu, ceu inutile & operae irritum, pertulit. Haec suo quodam iure dici à me expostulauit emissarium iustae omnium admirationi expositum, dignum certè in quod architecti neruos ingeniorum contendant. Redeo à diuerticulo ad institutum. Est & Sanerdanu*m*, vbi Sana eundem + in Tyum sinum exit, lacusq́ue aliquot exonerat. Scaredamum non abest à numero Scarae exitum patefaciens. + Huc adde Maesdamum, quòd vetus Mosae alueus, nunc + obstructus, emissarium illic habuerit. Gysedamum à Gysae + alueo dictum. in eundem ordine*m* venit & Crabbedamum + apud quem locum elix quidam à Rheno productus in Oceanum putatur defluxisse. Nunc vt fastidiu*m* abstergeatur deducaturq́ue, ad capita Regionis stylum conuertam, inter quae principatum sibi vendicat Durdrechtum.

+Anno 156.

+Sanerdam.

+Scaredam.

+Measdam.

+Gysedam.

+Crabbedam.

Dvrdrechtvum.

DVRDRECHTVM iusta veraq́ue priscae appellationis + lege scribendum duco, quod Grammatistarum vulgus ex vsu Dordracum hactenus scripsit, dicendumq́ue auditoribus inculcauit. Sed isti nimis otiosè dissimulanterque prae-

+Durdrechtum esse dicendu*m*.

+teriuere silentio vernaculae vocis natalem, quae DRECHT vetustioribus Bedae natione Anglo, & Sigeberto Geminiacensi, aut quae nunc inoleuit scriptura, Gemblacensi monacho, pro oppido agnita fuit. Eguidem apud maiores nostros *Drechti* vocabulum idem sonuisse existimo, quod apud + priscos pureque loquentes Latinos *Forum*, non tam quòd ius ibi diceretur (quod tamen in mercatibus inprimis exerceri conuenit; vt suum cuique tribuatur) vti vox ipsa spirat, quàm quòd eò merces comportentur, ceu in forum rerum + venalium. Quemadmodum ergo *Forum* videtur fuisse oppidum aut municipium mercatu celebre, quod ostendunt variorum ducu*m* nomina, Forum Varronis non procul Mediolano, Forum Cornelij in AEmylia, quam Imolam hodie nominant, Forum Claudij, Tarentasia nunc dictu*m*, Forum Liuij notum hodie, Forum Iulij, & Sempronij Forum, in + Vmbrisciuitas: ita etiam Durdrechtum Dureti cuiuspiam gentilitia nota insignis olim viri forum fuisse conijcio, cuius in Annallibus nostris sed obscura & exilis fit mentio. Ex eode*m* + fonte manauit Haestrechti ortus, quod ad tria passuum millia Gouda dissitum, nunc pagus, olim oppidum tribus (si vera narrantur) praesidiarijs arcibus insigne binisque xenodochijs + traditur fuisse, in ipso fermè Comitatus Bulosij meditullio positum, inter Goudam & Scoenhouiam, quarum vrbium proprietarios fuisse Comites Bulosios certius est, quàm vt ex hominum memoria longa dies id deleat, quorum monumenta marmorea Goudae in sacello ferreis + cancellis septo visuntur. Eadem haud dubiè conditio fuit Moeredrechto, Papendrechto, Barendrechto, Swindrechto, & Slydrechto, nunc pagis in vicinia Durdrechti aut certè non procul disiunctis. Est itaque nomen Dordraci reformandum, & quasi cum sene Pelia in cortina recoque*n*dum, vt invicem eius, Durdrechtum reponatur; quam scripturae legem tuetur augustius istius ciuitatis sigillum, cuius epigraphen + hanc esse, SIGILLVM OPPIDANORVM IN DVRDRECHT, testatus est suis ad me literis Petrus Cor-

+Drecht quid?

+Forum.

+Forum quid?

+Duretus.

+Haestrechtu*m*.

+Comites Bulosii.

+Pagi in drecht finientes.

+Sigillum ciuitatis Durdrechti.

netus, olim ciuitati isti à pensionibus. Illud verò obiter & veluti in transcursu adijciendum putatui, in antiquis membranis me reperisse nomen inclytae vrbis Thuredrecht perscriptum in diplomate Henrici IIII. Imp. quod accidisse reor ex affinitate aspiratae th, cum media, d. Facies vrbis oblonga [+] exit ad modum triremis: ipsa opulenta & copiosa, imò eorum omnium quae in annonae reiq́ue alimentariae vsum venire atque expediri possunt, locuples quiddam penu est, fluminibus, vadoso mari, stagnisq́ue incredibilem piscium volucrumq́ue foeturam & copiam subministrantibus. Vix [+] alia vrbs toto Hollandiae tractu magnificentiora habet, & Agrippinensium fermè aemula aedificia, quae coelum propemodum culminibus feriunt: hypogaea & cellae vinariae, nunquam solem nocturnam've Lunae facem admissura, arcuato opere fornicata sunt. Templum habet magnificum, aris signisq́ue pulchrè exornatum, & artificio arcuati operis quo concameratum est, meritò suspiciendum, & collegio Canonicoru*m* celebre; de cuius fabrica quod narratur, quamuis putidiusculum atque à somnio parum abhorrere videatur, quia tamen ante me chartis illitum video, silentio non praeteribo, fidei periculum penes auctorem relicturus. Ferunt enim virginem quandam Soterem nomine, ni fallor, [+] tribus nummulis, eiusde*m* cum Tityi ieciniore naturae, semper rediuiuis atque immortalibus, quos crumena nu*m*quam detrime*n*tum passura continebat, operas omnes impensasq́*ue* aedificatae aedis sustinuisse: qua ex re nata inuidia auidas opificum manus in virginis necem armasse, ipsaq́ue mox rediuiua cum percussoribus suis expiandae nefariae caedis caussa Romam petijsse memoratur, ibiq́ue peractis votis religio. nem exoluisse, animam exhalasse, corpusq́ue tumulandum dedisse dicitur. Mirum ni Medeae cuiuspiam aut Sagae veneficio, aut vera Luciani narratione aures saturare, taediumq́ue leuare voluisse videatur quisquis est nugator ille, qui tam infeliciter legentium patientia & oculis abusus fuerit. Vrbs ista ius praefert priuilegiaru*m*, Stapulae nomine dictum, [+]

[+]Vrbis situs & forma.

[+]Durdrechtum aediu*m* magnificentiâ nulli secundum.

[+]Virgo Soter. Soteris nummuli renasce*n*tes.

[+]Stapulae ius.

quod controuersum diuq́*ue* litigiosum, firmissimis arietibus totisq́*ue* Hollandiae viribus oppugnatum, neruu*m* & adamantinum illius Reipub. clauum, vrget, caeteris ringi & Heracliticum illud relinquens, dum ipsa diplomate & longinqui temporis praescripto beneficium pulchrè sibi foeneratu*m* ad se trahit: sed animoru*m* dissidiu*m* dissipauit, & quasi praetexta sagum mutatuit Carolus Imp. arbiter & disceptator caussae [+] interpositus. Stapula autem vox barbara, & Latinis auribus auia, purè puteq́*ue* Gallicae originis creditur, qua significetur priuilegium beneficiariae vrbi collatu*m*, sistendi & ab instituto cursu retrahe*n*di merces exoticas, quas negotiator importat, vt nimirum eo loco stabulentur (si ad vocis originem alludere licet) ac conquiescant, quo venum prostituantur quauis tandem conditione, nisi damnosam venditionem caussatus, vel meliorem aliunde lucri auram olfaciens institor vectórve malit recurrere vnde venerat, & vbi domicilium habet: quod illi integrum est & liberè facere licet, etiam non persoluto stato protorio. Quòd si emptae illic merces aliò deuehendae veniant, haud temerè in alia quàm popularia nauigia merces recondi patitur ciuitatis ius. Simile [+] exemplum Stapulae obtinet Atrebatum ciuitas, in vina Francica quae plaustris importantur. Middelburgo quoque idem ius in vina Hispaniensia, Lusitanica, & Gallicana concessume st. At Durdrechtum non in vnum genus, vina nimirum Germanica, quae secundo Rheno Mosaq́*ue* deportantur, sed in cerealia etiam quaecunq*ue* semina & lignorum carbonumq́ue strues, & si quae sunt aliae illius generis merces vectorijs nauigijs è Gelris Cliuijsq́ue conuehi solitae, ius suum extendit. Adde quòd huic soli ob principatum quem [+] inter Hollandicas ciuitates tenet, honorarij loco & praerogatiuae datum est, cudere monetam Principis auream argenteamq́ue, quod nusquam alibi quam hîc licet: deinde [+] vt isthîc hollandiae Comitum inauguratio fiat, nec alibi solenni sacramento adigantur in mutuam fidem cùm Principes tum Ordines, ex quo cùm antiquitas, tum eius in Prin-

[+]Stapula quid?

[+]Stapula Atrebat. et Middelbur.

[+]Moneta Conmitis nusqua*m* alibi cuditur, quàm Durdrechti.

[+]Inauguratio Comitum Durdr. fit.

cipes merita aestimari possunt, quorum beneficio in primariam dignitatis atque honoris sedem prouecta ascenderit. + Hanc vrbem latè imperitantem atrox & miseranda tempestas disiectis aggeribus auulsit à continente, quando ad centum propè millia animae miserrimo mortis genere extinctae dicu*n*tur, submersis duobus & septuaginta pagis, praeter villas & arces: ex quo in hunc vsque diem mari insula circumluitur, ad modum Venetae vrbis, nisi quòd spacium contractiùs hanc à continente dirimat, ad maioris balistae iactum vna tantum expart, à duabus interuallum excedit decem passuum millia, quod nauigari se non patitur vltro citroq́*ue* nisi ex arbitrio aestus marini affluentis aut remeantis. Incidit autem in annum ab orbe redempto millesimum quadringentesimum vicesimum & primum ea horrenda + calamitas, cuius etsi secura, acerba tamen recordatio, hos à me numeros anni indices expressit:

+Durdrechtum à continente auulsum.

+Durdr. quando sit factum insula.

DV*rdre*C*hto* I*n*CV*b*VI*t* VI*s atro*X I*n*CI*ta* V*ent*I*s*,
V*rbs q*V*a d*IssILVI*t prot*I*n*V*s ha*V*sta* M*ar*I.

Eam calamitatem à rustico procuratam fama loquitur, qui + vicini rebus inuidens, quîcum inimicitias gerebat, fundum illius aggeri maritimo subiectum eluuione maris abolere, aut saltem corrumpere cogitarat, ignarus secuturam post admissum semel mare aggeris perruptionem, multoq́*ue* minùs terrarum submersionem. Itaque pessimo consilio pessimum facinus adiunxit: dicitur enim effodisse scrobem, per quam ceu colliquias mare exaestuans, in fundu*m* praedictum corriuaretur immittereturq́ue; cuius impetus quum nulla ope human sisti iam posset, latissimam terrarum hominumq́ue stragem edidit. Caeterùm priusquam à primaria ista vrbe discedam, non possum quin corollarij vice adiungam, quod Cosmographiae commentarijs prodidit Dominicus + Marrius Venetus, in Adriatico sinu nimium otiosè desultorieq́ue nostra haec contemplatus, eam ab Antonino Pio Imp. putari conditam, & Benefactae nomine insignitam, nunc Dodranam dici. Quòd si testimonio veteris &

+Submersio territorij procurata per malum vicinum.

+Dominici Marij somnium.

classici scriptoris auctoritatem iste suam communisset, haberetur illa à me magna & iusta Reipub. totius nomine gratia, neque immeritò: sed quum proiectior apud me sit & dilutor hominis auctoritas atque fides ob rerum exterarum summam ignorationem, quam in eo perspexisse & docere quoque posse mihi videor, satis fecisse me puto, exemplique satis dedisse, si sagacibus aliorum naribus hanc appendicis offulam obiecerim, ne quid studio praeteritum, aut ignorantia omissum caussentur.

Harlemvm.

PROXIMA ordinis, vt consessus, dignatio Harlemaeae ciuitati debita, postulat eam hoc loco dici, quae inter caeteras omnes omplitudine facilè superior, aedificiorum cultu non postrema, situs amoenitate & caeli salubritate vel inter primas censetur. Est enim aër liber à lacuum marisque offensa ac grauitate secretus, inter fructuosa praedia, villas suburbanas, saltus vmbrosos, castella non infrequentia, pagos elegantes, agris editioribus perflatilis. Templum habet architectorum iudicio celeberrimum pulcherrimumque opus, firmissimis innixum columnis, fornice laqueata ex interstina materia, quod spatioso & quadrato imminet foro. Vrbem interlabitur amnis nauigabilis hac tempestare, post auctum [+] magnâ virium accessione lacum, Sparnus dictus à nobis apud Sparnodamum sinus Tyi brachio accipi, quem Spirnerum consona etymo veriori voce, dicendum autumo rectiùs, vt palustribus cannis, & arundinetis, è quibus Spiras, hoc est, calamorum radices, esui gratas iuuentus colligit, densum; atque ita in Traiectinis diplomatibus scriptum inuenio, vbi de Ecclesia Spirnerwalt, quam Sparno woudam nunc vocamus, à sylua amni vicina. Hoc flumen è Rheno re vera corriuatum, tamen è lacu immensum aucto ortum habere videtur: idem euntium redeuntiumque nauium continuo procursu ac commeatu amoenum, icolarum vtranque ripam obsidentium oculos iucunso prospectu pascit.

[+]Sparnus amnis.

Ante vrbem nemus est, à luco (nisi abesset religio) propter [+] opacitatem non multum recedens, in promiscuum vsum prodeambulationi, voluptati, delicijs, exercitijsq́*ue* dicatum, secessus suois habens à concursu profani vulgi, ac strepitu separatos, dignissima Musis contubernia, vnde exulant cauponae & Sileni stabula, nequitiae officinae & flagitiorum diuersoria. Linearum telarum, quarum inenarrabilis candor & tenuitas byssi gloriam & pretium facilè euincat, mercatu opificioq́ue sat celebris vrbs est, neque minùs *villosi generis* [+] *pannis*, quos eadem apparat Italiae Hispaniaeq́ue mirificè expetitos, ob gratam leuitatem, & pertinacem eximij nigroris gratiam. Abest ab Oceano Britannico ad V. P. M. qui marinorum piscium genus omne abundè subministrat: ad Euronotum lacus est amplissimus; versus Aquilone*m* Tyus sinus, vterque bene piscosus, ita vt opportunus mirum in modu*m* loci situs existat vndecunque, soli, caeli, & aquarum bonis circumfluens. Cuniculorum nusquam fermè tota regione maior frequentia est. Cuius abundantiae occasione, sedem hanc co*n*stituendae Academiae, vbi Musarum alumni & cultores in literato otio vixissent, legere & Caesareo beneficio confirmare decreuerat Atrebatum Praesul, huius Ecclesiae tunc Curio: sed vbi nonnullorum qui à literis alieni ad Reipub. caluum adrepserant, animos auersos à liberali cogitatione animaduertisset, destitit, ne apud ingratos atq́*ue* inuitos beneficium malè collocaret. Quod ad nominis impostitionem attinet, haud in procliui postita mihi ratio videtur, eò quòd omnes veluti conspirabundi, vnoq́ue in ludo edocti pariter, à Wilelmo quodam Frisiorum Regis filio, quem mutilata concisaq́ue voce, satis abiectè Lem appellant, nominis auspicium traxisse vrbem co*n*tendant, vt **Heer Lem**, hoc est, Dominus Lemus suo eam nomine dotarit. sed ista eorum paullo obsoletior absurdiorq́ue videtur orario, qui ad modum iocosae illius imaginis, quae in co*n*uallibus ac montium iugis ludit (Echo appellant) extrema*m* duntaxat vocis, **Willem**, syllabam repraesentant: in quo iniurios atque

[+]**Thaerlemerhout, ofte bosch.**

[+]**Drijzeertlaken.**

inexpiabili religione obstringendos, & maiestatis quasi reos peragendos censuerim, non minus exquisitè, quàm qui in publicam fraudem, Principis monetam attondeant atque accîdant. Quid enim illud est aliud, quàm Principis viri nomini illudere? Quis ignorat Nobilitate*m* hoc habere natiuum & peculiare, vt nihil stomachosiùs? accipiat indigniusque, quàm si de illis loquare contractiùs? multo magis si trunces mutilésve cum abiectione nomen, quum è diuerso onerosum potiùs, quàm breue curtúmve, semper amauerit, ad exemplum Luciani Neopluti, qui Simi nomen despuere, Simonidis amplexari coeperat. Quis non odoretur à bardo & salis omnis experte homine istud confictum? Quis vnquam tam malè feriatus nomenclator inueniatur, qui personae nome*n*, ipsi structurae ac fabricae velit impostitum? Quis Philippopolin Inuictiss. Regis nostri nomen referentem (quam Galli Philippe-ville, nonstra gens **Philips-statt** appellat) Regem Philippum temerario ausu, praeter Soloecismi, quam incursurus esset, notam, nominauerit? aut quis Mariaeburgum, Dominam Mariam dixerit, quod ab heriona illa cui prouinciae omnes pro rege agenti fasces submittebant, dominamque appellabant, conditum fuerit? Itaque [+] rectiùs puto simpliciusque Harlemaeorum (quos nominatim in Catalogo illustrium familiarum inter antiquissimos inuenio) stirpem è regio Frisiorum stemmate oriundam, tam oppido, quàm arci à se exstructis primum nomen indidisse, circiter annum à salutifero partu quingentesimum & [+] sextu*m*. Arx Harlemaea secundu*m* canalem aluei qui Egmondam deferebatur sita, quasi ad perpendiculum rectâ Harlemum respicit, non procul Heemskircha, ea fuit lapidae è lateribus coctis, qui pedem Romanum adiecto quadrante singuli longitudine superant, quincuncem crassi, dodrantali fermè latitudine: quod murorum ruinae firmissimae etiamnum docebunt. Cuius diruendae soloque aequandae occasionem dedisse libido ac vis tyrannica arcis domini creditur, quamuis alij indomito nec vllis modestiae aut legum

[+]Harlemaea stirps.

[+]Arx Harlemaea.

repagulis coërcito populi in excidium Nobillitatis concitati furori vero similius id attribuant: quando non vna arx id mali experta, sed omnes propemodum velut immani procella ac turbine raptae pessum iuerint. Porrò arcis huius mentio suggerit mihi insigne & dignum cuius memoria literis consignetur facinus, initer rarissima coniugalis amoris exempla numerandum: in quod diuerticulum ab instituto si paulisper digrediat, cogitent lectores leuandi taedij gratiâ id esse factum. Etenim cùm loci dominus ob vim & effraenatam violentiam iustum omnium in se odium contraxisset, arctissima obsidione in arce sua premi coepit, quae cùm in longuis traheretur, praeclusa omni effugij spe, ac deficiente + iam re cibaria in summa egestate atque inopia quum deditio pararetur, vxor singulare pietatis & amoris in maritum decus, ad eam pactionis cum hoste formulam descendit, vt semel exportandi sibi quae charissima haberet facultas daretur. quo ex conuentione pacto confirmato obseruatoq́ue, coniugem bulgae inclusum, adiuuante onus pedissequa, extra arcem exportauit, neglectis charioribus vtensilibus cimilijsq́ue: pari cum laude efferenda cum Guelphi Baioariae Ducis pientissima vxore, quae post sililem obsidionem ad deditionem co*m*pulsa, cum Conrado Sueuo Imp. ad eas pacti leges accessit, vt ipsa nobiliumq́ue vxores efferrent res quasque pretiosissimas. Credente hoste secuturam opum exportationem, visum fuit foemineum agmen, Principis foeminae exemplum imitans, maritos suos de humeris pendentes, dulcia onera, subuectare, act in sinu paruos liberos gerer. Redeo ad vrbem nostram, cui primam inuentae isthîc artis typographicae gloriam deberi, & summo iure asserendam + aio, vtpote propriam & natiuam: sed luminibus nostris sola officit inueterata illa & quae encausti modo inscripta est animis opinio, tam altis innixa radicibus, quas nulli ligones, nulli cunei, nulla rutra reuellere aut eruere valeant, quâ pertinaciter credunt, & persuasissimum habent apud Magontiacum claram & vetustam Germaniae vrbem

+Coniugalis amoris exemplum memorabile.

+Typographicae artis inuentu*m* Harlemo asseritur.

primò repertas literarum formulas quibus excuderentur libri. Vtinam hîc incredibilem illam dice*m*di vim, quae in Carncade fuisse perhibetur, voto exoptare possem, qui nihil defendisse vnquam, quod no*n* probarit, nihil oppugnasse, quod non euerterit, dicitur; vt saltem refugam illam laudem postliminio reuocare, & hoc quasi trophaeum erigere possem, veri interpolator: quod ego non alio optarim, quàm vt veritas rectè à Poëta vetere Temporis filia nuncupata, aut (vt ego soleo) χρόν□ □λε□χος, tandem detegatur, quaeq́ue iuxta Democritu*m*, altissimo in puteo demersa hactenus delituit, in apertum proferatur. Si gloriosum certame*n* suscipere non [+] piguit AEgyptios & Phoenicas de literarum inuentione, his Deo duce earum inuentum ad se trahentibus, quando tabulas □εοχαρά□τ□ς, hoc est, à Deo exaratas iactant: illis à se repertas Graeciae intulisse gloriantibus, quando Cadmus Phoenicum classe vectus, rudibus Graecorum populis artis illius auctor, eas commonstrauit. Rursus si Athenienses Cecropi suo, Thebani Lino, eandem laudem vindicant. Palamedi Argiuo excogitatorum characterum gloriam Tacitus & Philostratus deferunt: vt Hyginius Latinorum Carmentae Euandri matri. Si itaque controuersam dubiamq́ue gloriam cunctae gentes ad se ceu propriam rapere on erubuerunt, quid verat quo minus indubitandae laudis possessionem, de qua per socordia*m* auitam exturbati sumus, quasi postliminij iure repetamus? Equidem non inuidia, aut maleuolentiae studio transuersus agor, vt huic asseram, quod alteri derogem ac detraham. Crassi impudentia*m* non imitabor, hinc Scaeuolae sanctimoniam & grauitatem affecta*n*do, illinc prehensationibus fauorem hominum eblandiendo: haud is sum, corruptis arbitrijs planum agere non decreui, veritatem illam vnam perspicuam, quam vti caeleste Solis iubar, nulla nox, nulla caligo quantumuis alta obtenebrare potest, exhibiturus, quantum in me est, idq́ue simplici ac minimè fucato orationis filo, quod illa amt. Quòd si optimus ille testis est, auctore Plutarcho, qui nullo obstrictus

[+] Literaru*m* inuentores primi qui?

beneficio, neque alterius addictus studio, liberè quod sentit loquitur & intrepidè, meum testimonium meritò locum habeat, qui nec mortuu*m* aut haeredes posterósve cognatione attingam, neq*ue* gratiam aut beneficium inde expectem, qui quicquid huius feci, id totum sepultis Manibus pietatis ergô impendi. Dicam igitur quod accepi à senibus & auctoritate grauibus, & Reipub. administratione claris, quiq́ue à maioribus suis ita accepisse grauissimo testimonio confirmarunt, quorum auctoritas iure pondus habere debeat ad faciendam fidem. Habitauit ante annos centum duodetriginta Harlemi in aedibus satis splendidis (vt documento esse potest fabrica quae in hunc vsque diem perstat integra) foro imminentibus è regione Paltij Regalis, LA VRENTIVS Ioannes cognomento AEdituus Custósve, (quod tunc opimum & honorificum munus familia eo nomine clara haereditario iure possidebat) is ipse qui nunc laudem inuentae artis Typographicae recidiua*m* iustis vindicijs ac sacramentis repetit, ab alijs nefariè possessam & occupatam, summo iure omnium triumphorum laurea maiore donandus. Is fortè in suburbano nemore spatiatus (vt solent sumpto cibo aut festis diebus ciues qui otio abunda*n*t coepit faginos cortices principio in literarum typos conformare, quibus inuersa ratioen sigillatim chartae impressis versiculum vnum atque alterum animi gratia ducebat, nepotibus generi sui liberis exemplum futurum. Quod vbi feliciter successerat, coepit animo altiora (vt erat ingenio magno & subacto) agitare, primumq́ue omnium atramenti scriptorij genus glutinosius tenaciusq́ue, quod vulgare lituras trahere experiretur, cum genero suo Thoma Petro, qui quaternos liberos reliquit omnes fermè consulari dignitate functos (quod eò dico vt artem in familia honesta & ingenua, haud seruili, natam intelligant omnes) excogitauit, inde etiam pinaces rotas figuratas additis characteribus expressit. quo in genere vidi ab ipso excusa Aduersaria, operarum rudimentum, paginis solùm aduersis, haud opistographis: is liber erat verna-

culo sermone ab auctore conscriptus anonymo, titulu*m* praeferens, Speculum nostrae salutis. in quibus id obseruatum fuerat inter prima artis incunabula (vt nunquam vlla simul & reperta & absoluta est) vti paginae auersae glutine commissae cohaerescerent, ne illae ipsae vacuae deformitatem adferrent. Postea faginas formas plumbeis mutauit, has deinceps stanneas fecit, quò solidior minusq́ue flexilis esset materia, durabiliorq́ue: è quorum typorum reliquijs quae superfuerant conflata oenophora vetustiora adhuc hodie visuntur in Laurentianis illis, quas dixi, aedibus in forum prospectantibus, habitatis postea à suo pronepote Gerardo Thoma, quem honoris caussa nomino, ciue claro, ante paucos hos annos vita defuncto sene. Fauentibus, vt fit, inuento nouo studijs hominum, quum noua merx, nunquam antea visa, emptores vndique exciret cum huberrimo quaestu, creuit simul artis amore, creuit ministerium, additi familiae operarum ministri, prima mali labes, quos inter Ioannes quidam, siue is (vt fert suspicio) Faustus fuerit ominoso cognomine, hero suo infidus & infaustus, siue alius eo nomine, non magnopere laboro, quòd silentum vmbras inquietare nolim, contagione co*n*scientiae quondam dum viuerent tactas. Is ad operas excusorias sacramento dictus, postquam artem iungendorum characterum, fusilium typorum pertitiam, quaeq́ue alia eam ad rem spectant, percalluisse sibi visus est, captato opportuno tempore, quo non potuit magis idoneum, inueniri, ipsa nocte quae CHRISTI natalitijs solenis est, qua cuncti promiscuè lustralibus sacris operari solent, choragium omne typorum inuolat, instrumentorum herilium ei artificio comparatorum supellectilem conuasat, deinde cum fure domo se proripit, Amstelodamum principiò adit, inde Coloniam Agrippinam, donec Magontiacum peruentum est, ceu ad sayli aram, vbi quasi extra telorum iactum (quod dicitur) postius tutò degeret, suorumq́ue furtorum aperta officina fructum huberem meteret. Nimirum ex ea, intra vertentis anni spacium, ad annum à

nato Christo 1442. ijs ipsis typis, quibus Harlemi Laurentius fuerat vsus, prodisse in lucem certu*m* est Alexandri Galli doctrinale, quae Grammatica celeberrimo tunc in vsu erat, cum Petri Hispani tractatibus, prima foetuta. Ista sunt fermè quae à senibus annosis fide dignis, & qui tradita de manu in manum quasi ardentem taedam in decursu acceperant, olim intellexi, & alios eadem referentes attestantesq́*ue* comperi. Memini narrasse mihi Nicolaum Galium, pueritiae meae formatorem, hominem ferrae memoria & longa canitie venerabilem, quòd puer non semel audierit Cornelium quendam bibliopegum ac senio grauem, nec octogenario minorem (qui in eadem officina subministrum egerat) tanta animi contentione ac feruore commemorantem rei gestae seriem, inuenti (vt ab hero acceperat) rationem, rudis artis polituram & incrementum, aliaq́ue id genus, vt inuito quoque prae rei indignitate lachrymae erumperent, quoties de plagio inciderat mentio; tum verò ob ereptam furto gloriam sic ita exardescere solere senem, vt etiam lictoris exemplum eum fuisse editurum in plagiarium appareret, si vita illi superfuisset: tum deuouere consueuisse diris vltricibus sacrilegum caput, noctesq́ue illas damnaere atque execrari, quas vná cum scelere illo, communi in cubili per aliquot menses exegisset. Quae non dissonant à verbis Quirini Talesij Cos. eadem ferè ex ore librarij eiusdem se olim accepisse mihi confessi. Ista dictare me compulit cupiditas & studium defendendae veritatis, quamuis illa odium sui plaerunque parere soleat: in qua tuenda potiùs quàm vt deserere vadimonium velim, ad suscipiendum odium paratior sim ac promptior. Nam istud facilè ponent, qui rem ipsam sincerè ac candidè indagabu*n*t & expende*n*t, tanquam in Critolai bilance appensam: at Veritatis, quae Dei imago quaedam est, qui non libenter patrocinium suscipiat, vix hominis appellationem mereri existiomo, cuius cura atque amore nihil cuiquam vel sanctius vel antiquius esse debet. Tuendo veritatem & constabit suus vrbi nostrae honos, in

ciue ereptam inuentionis pulcherrimae gloriam recuperaturae, & cadet eorum arrogantia, quos salsam alienae gloriae haereditatem cernere non puduit, & quasi deiectis de ponte sexagenarijs alieni iuris possessionem superbè vsurparunt. At vereor vt surdis ista auribus canantur: vtcunque tamen erit, iuuabit me & memoriae inuentoris & gloriae vrbis pro virili consuluisse, dum apud leues & veri incuriosos animos plus valet praeiudicium opinionis (quod antea quoque testatus sum) quàm cum ratione auctoritas. Quae iniuria mussitanda est & deuora*n*da parum lubentibus. quanquam dolendum minùs foret eam laudem in clarissimam Germaniae vrbem, vellut aliam in familiam, transisse, si non plagio, sed recta ratione factum id fuisset. Verùm arbitror fatis volentibus hanc viam commodissimam visam, vti citissimè ad nitorem suum ac perfectionis culmen perueniret inuentum illud, orbi sale (quod dicitur) & sole magis necessarium, nimirum in maiore luce hominu*m*, per studia, magnatu*m* ptaemia, & honores (quibus ares aluntur) faciliùs emersurum, vti accidisse res docuit, quàm in extremo orbis terarum secessu quodam & recondito angulo, inter hominum priuatorum sordes. Hanc vrbem sequitur capti nouo consilio Pelusij (Damiatam nominant inclytam AEgypti vrbem) gloria, cuius quum traheretur in longum obsidio, portum vrbis transuersa catena ferrea inter duas valida turres munitum, vna atque altera holcade, quarum carinas & proras serra in crenatos dentes limata obmunierа*n*t, Harlemaei qui in ea expeditione militabant, obseruato vento secundo atq*ue* opportuno inuadunt, diffracta catena interiorem in sinum penetrant, sicq́ue patefacto portu classi Christianae rei benè gerendae occasionem aperuerunt, capta deditaq́*ue* vrbe munitissima copiosissimaq́ue. Cuius rei memoriae sempiternae institutum reor, moremq́ue per manus in hunc vsque diem traditum obseruat Harlemaea pubes, vt Calend. Ianuarijs (quae an huiusce stratagematis testes fuerint clam me est) nauiculas serratis proris instructas, imagi-

nesq́ue victoriae argumenta, bacillis suffixas, in publicis supplicationibus circumferat. Certiorisq́ue fidei testimonai supersunt ex aere Corinthio tintinnabula seu aeramenta bina, quae in editissimae turris fastigio suspensa, arguto tinnitu latè perstrepunt, à re Damiatica nu*n*cupata. Hanc vrbem diuruna grauiq́ue obsidione, fatali quidem nobis & calamitosa, sed Hispanis obsessoribus perniciali atque exitiosa, ante biennium pressam, famem obstinata & inuicta patientia fortissimè tolerauisse; qua obsidione gentis Hispanae prior fama bello inclyta extabuit inuiluitq́ue, ferocitas contusa, fastus repressus, fidei periculu*m* aditum est, opinio & existimatio virtutis, quae externis nationibus inuictam, nedum formidabilem illam fecerat, obsoleuit. Docuit enim Harlemum contra ciuium militumq́ue concordiam, & conspirationem animorum mutuam in tuenda patriae libertate, nullas quantumuis magnas hostium vires quidquam posse, quippe quae defensioni inualida, tormentorum bellicorum, nitrati pulueris, reiq́ue alimentariae copijs omnino defecta, nunquam tamen in hostium manus deditione peruentura fuerit, nisi per frumentatores, ignauitérne an perfidiosè sui muneris oblitos, neglecta fuisset vrbis cura. Id tamen priuum ac singulare habuit, quòd palmam non precariam quidem illam aut dubiam, sed geniunam ac certam iure sibi vendicare potest, libenter assurrecturus ei honoris ergô caeteris ciuitatibus, neque vt olim Aiaci, debitum derogaturis. Nisi enim haec se hostili Martis furori per initia opposuisset diuino quodam instinctu (neque verò temeritatem ausim vocare, quod publico omnium consensu transactum constat) belliq́ue minas & apparatum omnem in se auertisset, certè Respubl. Batauica à cardine emota concidisset, dum reliquae vrbes spectaculi diritate & exempli sanguinarij (quod ab infesto & superbo hoste tum expectabatur) siue edoctae siue deterritae, deditione*m* vltrò properaturae fuerint, vt quas temporis spatium à communiendo & annona commeatusq́*ue* copijs se instruendo, clausis vndiq́*ue* per gelu

praeproperum aquis, exclusisset. Itaq́*ue* dum in longum trahitur obsidio, dum omni vltimae crudelitatis exemplo praeter fidem datam praesidiarius miles supra duo millia numerosus ab Hispanis deletur, id effectum est vt vrbes communitae fuerint, & ne qua vnquam se postea dederet, pessimi exempli trucidatione deterreretur.

Delphi.

SEQVVNVT Delphi, non illi Apollineo oraculo, sed Cerealis potus prima post Britannicum zythum laude, inclyti, & quidem tanto magis inclyti, quato illi propter rei friuolae, mendacis & vanae existimationem celebritate hominum magna floruerunt; at hi ex vsu & commodo ad corporis alimoniam vitaeq́ue ministeria necessariò eam sua industria gloriam quaesiuerunt, vt vix aliud poculum, quàm quod Delphorum cortinis concoctum fuerit, passim expetatur, adeò vt vix alio exotico zytho bona Flandriae pars vtatur, & cum Zelandia potior Hollandiae tractus: quae res ingens operapretium ciuitati & negotioationi momentum adfert, tot passim tabernariorum & cauponum millibus, ordini honestissimo coctorum ceruisiariorum (qui Reipub. illius neruus est & columen, & trientem fermè ciuitatis constituit) obnoxijs & tantùm non addictis nexisq́ue. Vrbi nomen dedit perpetuus fossae alueus, immensa opera ac labore, ne dicam nunc impensa, ceu ad perpendiculum & lineam rectâ ductus, qui viam nauibus aperit ad portum à matre, vocabulo **Delfhauen** nuncupatum, vbi emissario in vastum Mosae sinum se exonerat. Opus esse Goterfridi Lotharingi, cui dorsi Nemesis nobile Gibberosi cognomen impressit, extra controuersiam est, qui non absque manifesta tyrannidis repraesentatione Hollandia totum fermè quadrienium possessa, nauali demum praelio, à Theuderico legitimo Principe superatus, Imperium iniusto titulo occupatum amisit. Is verò vt erat strennuus bellator & consilij maturus, perspecta loci natura, quam stabiliendis rebus suis perac-

commodam cernebat, iaciendis eo loco vrbis fundamentis animum adiecit, & metatis finibus condidit, ante hos annos fermè quingentos. Eadem post sustentatam fortiter obsidionem, Alberti Bauari immiti imperio moenia cum turribus demoliri iussa fuit, quae postmodum recidiua surrexisse comperimus. Haec eadem ceu quodam fortunae excelsis inimicae ludibrio iactata, anno CI□ I□ XXXVI. ante [+] diem V. NON. MAII, luctuoso, sed fortuito incendio (quod igniti cineres, violento procellae turbine rapti excitarant) miserè deformata fuit, periclitata etiam in fauillas tota cadere atque consumi. Verùm ea suis è cineribus veluti Phoenix, cui bustum suum, vita est, speciosior longè nitidiorq́ue extitit, vt mirari desinam aurum purissimum atque obryzum ignis experimento pulchrius emicare, siquidem vrbis facies quàm antè splendidior multo est, aedium prope regalium magnificentia cum paucis comparanda, quarum intestina materia & penetralia tanto nitore fulgent, sic affabrè expolita sunt,vt nihil adijci ad laudem posse videatur. Porrò quia memini Ciconiam vicem nutricationis parentibus senio grauibus rependere vnde pietati cultrix nonn immeritò dicta est à Petronio Arbitro, vnde etiam Ciconiariae legis nata paroemia) venit mihi in mentem haud praeterire silentio ostentum, quod tunc temporis obseruatum illic ex fide testis oculati, vnius ex Huterijs familia fundatissima clarissimaq́ue retulit mihi & scripto quoque consignauit infignis poëta Cornelius Musius, Agathensium Virginum Antistes, non indignum quod inter rarissima exempla in posteritatem transmittatur. Ciconiam à pabulatione reducem, quum flammas nodo imminentes certo exitio pullorum videret, conatam modis omnibus eos grandiusculos, inuolucres tame*n*, eripere medijs ex ignibus, tandem desperata omni ope, & quasi conclamata, passia alis in nidum se praecipitem dedisse, pullisq́*ue* toto corpore obtectis incumbere visam fuisse, velut depositia vitae spe vltro cum charissimis pignoribus mortem oppetituram. Miraculo rei &

[+]Anno 1536.

peitatis honori rem versibus his consignare placuit.

Candida et obstreperis inuisa Ciconia ranis,
Pignora ab ardenti viderat igne premi.
Eripiátne suos, et aperta pericula tentet?
Hinc suadet pietas, vitae amor inde vetat.
Hanc luctam pietas generosa diremit, et verna.
Esse eadem, et sobolis vult Libitina suae.
Iam minor Assyrium Phoenicem fama loquatur,
Viuere quae busto quaerit, at ista mori.

Delphorum aedes vetustior, quae & primaria est, ad ostentationis arcem nunc aspirat, opere sculptili, praecipuae artis ara marmorea, cui non immeritò posse inscribi Zeuxidis illud existimo, Inuisurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum, à Delphensi ciue, altero Praxitele, Guilelmo Tetrodio elaborata, qui consumpts multis in Italia annis, nobilissimae artis ignem, non in ferula cum Prometheo, sed memori mente haustum conceptumq́ue ad suos attulis: quod opus vbi viderit, deierabit opinor Ausonia, artis (cuius non omnibus apertas fores illa habuit hactenus) gloriam ad Batauos emigrasse. Iamq́ue auguratur animus, eandem Delpho laudis perpetuitatem manere, quae olim Thespias & Gnidum secuta est, vt diuini operis admiratiores vndique fama sit excitura, pari fermè omine, quo Gnidum Lyciae vrbem multos nauigasse refert Plinius in copioso illo Naturalis historiae volumine, solùm vt videre*n*t signu*m* illud Gnidiae Veneris toto terraru*m* orbe illustre, Praxitelis manu elaboratu*m*. Thespias quoque (id Boeotiae oppidum est) ita nobilitatas Cupidine eiusdem artificis dextra facto, testatur Cicero, vt propter illud signum, etiam si non alia magnopere subesset caussa, Thespiae viserentur. In quo sculptore illud memorabile est, quòd quu*m* domestica plaerunq*ue* sordere, sui exemplo abundè docuerit Protogenes, hunc ceu inuidia maiorem artis praestantia cunstis admirabilem gratiosumq́ue fecerit. Huic vrbi non natalem suum sed threpteria nutritiaq́ue debuit (dicendum enim id est, quando & vitia & venena nosse

publicè interest) haeresiarcharum facilè coryphaeus Dauid Georgius, humili atque abiecta stirpe editus vitriario patre, homo vt ingenio ecxellenti & subacto, ita rursus malè conciliato, cuius in labris (vt olim Periclis) flexanima illa Suadela sessitauisse credita fuit, vsqueadeo mentes hominum velut excantatas & absurdis opinionibus imbutas, quo illi cunque placuisset, circumduxisse notum est, ita vt natura nimiu*m* prodiga cumulatissimè suas dores in illud monstrum effudisse censeri queat, vna atque eadem & vernemorum & salubrium medicaminum genitrix. Lanificij & panni lanei textrinae prima gloria penes hanc vrbem aliquando stetir, superato Flandrico opere: vnde ex praecipua bonitate & artis praestantia, pannus ibi factus, **Delffs punck**, velut □ορυ□αιότατος eminentissimusq́ue nuncupabatur.

Lvgdvnvm.

NVNC offert se Leyda, vulgo sic nuncupata, nulli facilè vrbium Hollandiae nitore cessura; sui si antiquum, ac proinde illustre, propriumq́ue nomen asseruerim, tam aequo patietur animo, quàm olim, quu*m* à Romanis impositum fuit, passa est. Lugdunum itaque dictum fuisse firmissimè asseuero, tribus adductus innixusq́*ue* certis argumentis, quibus explorari veritats solet: nimiru*m* indubitata scriptorum fide, linguae vetustae vestigijs, & situ loci: quae hîc probationis instrumenta in apertum proferam, Pindari consilium etiam superaturus, qui aduersus ingruentis tempestatis metum gemina anchora nauim firmari iubet. Primu*m* omnium occurrit Antonimus Romani Itinerarij, vt libri titulus prae se fert, auctor, si non potiùs ile Marcianus sit dicendus, quem Stephani Byzantij testimonio libru*m* scripsisse comperimus, cui titulus sit alteri consonus, τ□ □π□ □□μης □π□ τ□ς διοσήμ□ς π□λεις, hoc est, Itinera ab Roma ad clariora oppida: quem non absurdè suspicari licet Latine fuisse transcriptum, ne tam superuacaneam molestamq́ue operam, inter grauissimas Imperij occupationes & curas, Antoninum suscepisse

credamus. Is Lugdunum, & caput Germaniarum disertè nominat, caput pro initio sumerndo, & per Germanias, primam & secundam Prouincias, de quibus alibi dictum nobis est, intelligendo: neque contentus nominasse, ex instituti sui ratione à Lugduno capite Germaniarum, iter ad Albiniana castra, inde Traiectum, denique Argentoratum vsque persequitur. Accedit testimonium Ptolemaei diligentissimi Cosmographiae scriptoris, qui accessione vnius literare Lugodunum appellat, (id quod in Graecis mirum non esse norunt, qui linguae illius sunt gnari) sed ad discrimen Gallicani illius, addita voce, Batauorum; Graecè enim ita legitur, λι□□δεινον βαταβ□ν. Sed de hac re plura, vbi de situ agemus. Iam verò nomen ipsum, si quis penitiùs examinet, & attentiore aure sonos literarum, vt neruorum, exigat, Lugduni appellationem non multum à vernaculo sermone dissonare iudicabit. Lugdunu*m* enim quasi Luycdunum appellatum videtur, quòd ex arenarijs tumulis seu collibus (quos □□ναϛ simili fermè vocabulo Graia lingua nominat) emicaret proculque se oste*n*deret classi è Britannia per Rheni ostium, vtrinque talibus colliculis longo tractu clausum, subeunti, sieu quòd finis & quodammodo claustrum esset collium illorum, à **Luijck** quo claustrum significatur; quamuis etymorum festiuus interpres Goropius noster prosperitatis seu bonae fortunae tumulum hac voce denotari lepidè coniectat. Hac ratione è Luycdun, primò Leygdun, inde Leydun, mox **Leijden**, postremò etiam **Leijen** in hominum ore consenuisse arbitror. Neque absurda ratione, ab humilitate collium, duci posse videtur, quasi **Lege dijnen**, quod Ptolemaei scripturae assonat. Non dissimile naufragium literarum passo etiam Lugduno Planci colonia, Galliae Celticae inclyta vrbe, quod cortuptum mutilumque in *Lyons*, auribus obstrepit. Non possum vllo pacto accedere Nouiomago, qui à Legione quam Romani praesido illic posuerit, nominis Leydae auspicium nimis extorta inuentionis lege trahit, quasi ante appulsum legionis (vt demus nunc illîc re-

lictam) nihil eo loco fuerit. nam obsoleta illa, ad vulgarem popularemq́ue accommodata sensum oratio, longissimè vltra Gades exigendat atque exterminanda est, quae à publico commeatu (vernaculum idioma **Geleijd** vocat) appellationis fontes reuocat: quasi patatu*m* illic fuerit praesidiarium auxilium ad perducendos in tutum receptu*m* viatores, vltrò citroq́ue commeantes, metu Luci ob vastitate*m* & horrendam solitudinem formidolosi, quam ferarum immanium cubilibus latrocinisq́ue subsessorum infestam, & impetrabilis veniae exsortem syluam & somniant fuisse, & nominatim vocitare non verentur. quae conficta risum etiam ipsi illi Crasso, qui Agelastos dictus est, excutere posse putarim. adèo nullum tam impudens est mendacium, quod assertore careat. Neque vero videtur consonum, ripam fluminis, quâ frumento grauis classis subibat, arboribus ita fuisse densam, vt liberam ventorum auram velis non permitteret. Venio ad tertium, quo dubitatio omnis & scrupulus tollitur, fidesq́ue antedictis adstruitur, Loci situm, qui certissimus est index, (nolo enim mihi, vt olim Xenocrati iniurato, sine docume*n*tis isthîc credatur) qui amne*m* duce*m* sequenti, iuxta Plautinum consilium, viam commonstrabit è Ptolemaei Cosmographico abaco, ciuis dimensionem qui ad calculum reuocarunt quàm caeteri accuratiùs, à Gessoriaco Morinorum, nunc Bononiae Gallicae notiore nomine, non alij loco conuenientiùs quadrare iudicant: quanquam ista ratio imposuisse nonnullis deprehendatur, quos inextricabilis erroris Labyrinthus inuoluit, in quibus Bilibaldus irretitus, neque se explicare valens, Lugodunum nunc Septimontium, hoc est, Seuenbergum, nunc Goricomium, alibi D. Gertudis montem, loca omnia vicina & quae verum Lugdunum veluti circo ambiunt, diuinatione & coniecturâ (quae adiumenta nimium lubrica sunt & fallacia) auguratur. Neq*ue* defuit qui in Germaniae hypocaustis, terrarum orbis & locorum singulorum me*m*suram initurus, si dijs placet, Stoflerinus quidam Traiectum esse Lugodunum opi-

natus est. Cuiusmodi hominum vecordiam mirati subit, qui, non ignari se libris suis, quos abortiendo publici iuris faciunt, prostituere famam & existimationem, vt tanquam edito in theatro aut plausum mereantur, aut labem & ignominiam incurrant, tamen adeò supinè & oscitanter de locis non paruo interuallo disiunctis sententiam quasi ex oraculo profera*n*t, ipsi quae sint inguinis & capitis discrimina ignorantes, vt cum Satyrico loquar: quasi cumulatè promissis suis (quae solent esse magnifica) & hominum expectationi satisfecerint, si locum aliquem nominatim citantes, nonnihil saltem dixisse videantur. Sed quin calami fluxum cohibeo, atque a illud quod per me corrigi peccatum nequit, conniueo? cur non ptiùs inchoatam à me Venerem absoluo? Itaque vt coronide*m* huic argumento imponam, & Antonini pinax excutienda, & horreorum ratio, cur item per tertium Rheni alueum, non autem per Mosam subuectatio frumenti obita fuerit, deq́*ue* Albinianis castris, enucleanda mihi erunt quaedam ad confirmandam nostram sententiam facientia. Medium ergo Rheni ostium, alijs tacitum, Plinio non indictum, cui vni mansit in haec vsque tempora proprium amnis nomen, reliquis duobus velut emancipatis atque alienam in familiam transcriptis, olim Traiectum, inde Albiniana castra, posteà Lugdunum (de quo institutus sermo caussae cardinem exspectat) praeter lapsum fuisse, postremò in Oceanum effudisse se non procul Cattorum vico, nemo tam inuitis Gratijslitauít, qui no*n* sciat credatq́ue; vel non consulto Antoninianae pinacis oraculo; quanquam illa planissimè apertissimeq́ue id declaret atque ob oculos exponat: quando & vetustus aluei ductus manifestum rei indicium ferat, qui licet aduerso cursu, placidus tame*n* atque adeò segnis, onerarias naues frumento graues è Britannia venientes accipiebat, vt inde praesidarijs castellis, quae tum horrea nuncupabantur, annonae quantum satis esset, supperditaretur. Ne verò commentitium quis existimet praesidia Romanoru*m* per Rheni ripam disposita, horreorum nomen

accepisse, audiat Ausonium Burdegalensem, qui Rhenum alloquens in elegantissimo illo poëmate, quod Mosellae titulo inscripsit, eiusq́ue fluuij laudes se vberiùs olim persecuturum pollicitus ita canit,

Addam praesidijs dubiarum condita rerum
Sed modò securis, non castra, sed horrea Belgis.

Eodem vocabulo vtitur & Marcellinus historiae libro 18. de Iuliano Caesare loquens, quem cogitantem in Alemannos expeditione*m*, eò omnes curas intendisse memorat, vt priusquam bellum incoeptaret, ciuitates ante à Germanis Francisq́ue excisas, maturè receptas, communiret, addit deinde, *Horrea quinetiam exstrueret pro incensis, vbi condi posset annona, à Britannis sueta transferi.* Credibile autem est castella in horreoru*m* nome*n* cooptata commutataq́ue, quum pax altissima & securum à bellis otium perdomitis Germanorum gentibus, Belgicam teneret, vt Ausonij versus indicant. Cur verò non Mosam subuectationis obsequio delegerint Romani, has caussas reperisse mihi videor, cum propter varias plurium insularum incursiones, Symplegadum more formidabiles, propter flexuosos littorum anfractus, qui vario maris reciproci aestui seruire & ventorum arbitrio coguntur magis, quae tunc insulae Mattiacorum erant, & illud Batauiae latus praetexebant, tum quòd Mosae vasto se ore exonerantis impetus, mare faceret praeruptius, maiusq́ue periculum ostenderet, tum etiam quòd propter violentum proni amnis defluxum, naues parum promouerent suum cursum, nî operam darent AEolij flatus: quae omnia in medio ostio secundioya erant, praebente facilem appulsum leni fluento, & mollem subuectationem conciliantibus iumentis helcyarijs, quoties reflare*n*t, aut malaciâ torperent venti. Albinianorum quoq*ue* positus, quae ad decem millia passuum Lugduno dissidere auctor Itinerarij ostendit, attestatur clareq́*ue* loquitur non aliam esse vrbem. is verò interualli modus Hollandica (quae Belgica sesquialterâ proportione excedunt) miliaria bina constituit, expedito

pediti circiter trium horarum spatio emetienda: quo loco castra fuisse Romana Albiniana nomine, extra co*n*trouersiae aleam est, editiore in cliuo; regione, te*m*plo, quod ibi visitur, sacrâ: quae ante annos quinos vicenos reclusa inter effodiendum, lapidem quadratum retexit, cum hac inscriptione, O ADELART. D. IIII. NON. AVG. Ea verò ab Albino quopiam cohortis praefecto nomen sortita, nisi quis ad scripturae periculum confugiens, Alpheniana (proximiore vocis origine cum vulgata nomenclatura) scribi debere contendat; vt nome*n* fortè traxerint ab Alpheno Varo Batauorum ductore, cuius meminit Tacitus lib. 18. his verbis; *Accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis.* & in Othone Plutarchus, □π□□α□εν □□αρος Αλ□ηνος τ□□ς □αλ□μέν□ς βαταβ□ς: id est, Immisit in gladiatoru*m* manum Batauos Varus Alphenus. Quae testimonia eò adduxi, vt si cui probetur magis altera denominatio, habeat in promptu quibus se tueatur exempla. pagus enim, qui insignis est hac aetate cespitum bituminosorum [+] fodinis & mercatus, Alphen dixtus est; quod ipsum non multum dissentit ab Albino. facilis namq*ue* deflexio est aut transitus ab Albin ad *Alfin*, inde **Alfen**, vel meliore scripturâ **Alphen**. Fuit enim vetusta & praenobilis Romae Albinorum familia, quod Iulius Capitolinus in Clodio Albino commemorat. Sed hanc litem controuersam indicasse contentus, nihil quidquam definio. Porrò ex fluminis & maritima opportunitate, portusq́ue vicinia, ingens commerciorum vsus & negotiationis momentum ciuitati huic accreuisse verisimile fit, nondum obstructo fluminis [+] ore per arenariorum collium iniuriam. Vrbi adiacet Romaeoburgum in hunc vsque diem, appellatum à Romanorum praesidio, vt prima fronte nomen praefert: locus olim Martijs viris, nunc virginum Vestalium coetui dicatus, varijs antiquitatis monumentis clarus, quae magno numero eruta ante sexagenos ampliùs annos refossis fundamentis fuerant, in quibus duo leonum ex aere conflata signa, cum Deae Pallados hominibus illis ignoratae simulacro, & no-

[+]Alphen.

[+]Romaeoburgu*m*.

mismata argentea aeneaq́ue Antonini, Neronis, aliorumq́ue complura, quae sibi donata abstulit Maximilianus Caesar, anno CI□. I□. VIII. vnâ cu*m* ossibus giganteae staturae hominis, cuius sola tibia aequabat mediocris viri crus cum femore ad vsque inguina, cuius loricam humeris circumpositam, at aerugine adesam diu se asseruasse testata mihi fuit coenobij antistita, pia & cordata anus: quae mihi etiam locum infamem illusionibus daemonum, atq*ue* inde in reliogionem stolidae turbae conuersum, digito demonstrauit, in quo thesaurum hactenus intactum occultari & à nigrâ illâ daemonum gente asseruari, cum praesente fossorum noxa, persuasio vulgi mentes imbuit. Inter caetera cimelia saturi viroris gemmam (smaragdum vel certè iaspidem fuisse suspicio est) iuglandi nuci propemodum parem interuertisse Gaesbecanus dynasta ferebatur: phialam heminae vini capacem, opus elegans, sed figlinum, Hippolytus Frisiae Praese non sine preciubs obtinuit. Vidi illîc & imbrices ita inscriptos, EX. GERM. INF. Vidi & nomismata IMP. DOMITIANI GERM. COS. XII. item Neruae, Traiani, Tiberij, Claudij Caes. cum Cerere Aug. Anastasij cum Victoria Aug. ex auro. Q. Curtij Ruffi, aliaq́ue Lampadem aeneam, quadrifida*m* (quae in quatuor velut guttos exit vnde ellychnia flammam vomebant, & in quaternas columnas circinatum coelum excipientes assurgit) isthîc repertam asseruat, & expressam operâ pictoris communicauit, vt hîc apponeretur, Cornelius Nicolaus Aquanus, homo antiquitatis studiosissimus, de quo & antè sermo mihi factus est. Caeterùm eam arcem imperitum vulgus *Rodenburgum* nominauit aliquando, ab imbricibus tegulisq́ue ruberis, quibus contecta fuerat. Lugduni mediâ ferè vrbe in accliui vnde cunque tumulo, editiore loco, Pyrgus extat, Burgum patria
+ lingua vocat, circinato moenium ambitu, fornicibus arcuatis, quem ab Engisto,
circiter quadringentesimum à Christi natali annum, exstructum, quum heros ille +**De*n* Burgh.**
consilio manuq́*ue* potens è Britannis victore domum redisset, sunt qui chartis

prodidere: locum habitationi ineptum, quòd domicilijs careat, medium omne sparium pomiferae arbores occupant. In eoputeus altissimus & peramplus visitur, quem credulum vulgus fabulatur cuniculum habuisse peruium ad armamentarium vsque Romanum propè Catuivum, de quo alibi nobis sermo est. Quod commentum facilè conuicerit tractus ille totus vliginosus & pratensis; qui vt eam subterranei cuniculi altitudinem admittere potuerit, vt per quatuor passuum milia subter Rheni alueum penetrarit, vero dissonum videtur. Ab hoc pyrgo Burg grauij (qua vox sonat Pyrigi Comites) inclytum nomen trahunt, dynastae potentes olim, proprietarij Lugduni Domini, quod imperium & ius penes Wassenarios incolume stetit, cum Rhenani territorij (Rynlandiam vocant) possessione, telonijsque; donec anno CI□. CC. LI. extincto Iacobo, Christina filia, cuius tutelam occuparat Princeps, haereditario omni iure exuta est. Lugduni possessionem (quae ob co*n*cias Comitis literas, iniuriae nomine, adempta fuerat) beneficio piae Principis Iacobae, familiae restitutam, recepit ad se Philippus Burgundus; à quo in Comitijs publicè, intrepido & ad truculen*t*iam composito ore, ius auiti dominatus repetere ausus est Iacobus Henrici F. voti inualidus aduersus potentiorem, obtinuit tamen quaeda*m* iniquis, vt fit, legibus. Porrò ciuitas magnificis nobilium aedificijs pulchrè exornata est, habet terna Parochialia templa; in quotu*m* vno, cui Custodem dicarunt D. Pancratium, Canonicorum collegium: in altero, quod Apostolorum Principi sacrum,, ostenditur panis in saxum induratus, qui capsulae ferreis cancellis praemunitae inclusus, ad testandam posteris prodigij memoriam, asseruatur, Id ita habet. Anno suprà millesimum 316. in summâ annonae difficultate, sororem opulentam altera egentissima in sobole numerosâ, flagitarat panis subsidium, ne fame interirent liberi; illa inficiatur se habere, sancteq*ue* deierans Deum obtestatur, vt si quid panis domi habeat, id omne lapidescat. Quid multa? preces secuta dicitur certa ostenti fides mira-

culo confirmata. Habet eadem & plateas à coeni illuuie puriores, quàm sint alibi priuatorum aedes: mediam Rhenus interluit: ager su burbanus brassias capitatas mole & specie insignes, aliaque omnis generis olera eximia laetissimo prouentu educat. Hanc natalem terram habuit Ioannes opificio sarcinator, genere plebeius, veterator, ingenio ad omnia verstaili, retinctorum (quos Catabaptistas nominant) sectae caput, qui per integumenta dissimulationis, artesq́ue tacitas cum insignis facundiae armis co*n*iunctas, ad fortunae principalis regijq́ue dominatus imaginem prouectus, iamq́ue mortale fastigium supergressum se ferens, Monasterij (quae inter Bructeros Westphalósve copiosa & munita est ciuitas, Episcopalis sedes) Rex nominari voluit; sed quum libidinem à Nemesi facinoru*m* impiorum vindice, annuo tempori praescriptam expleuisset, dementis animi iustum supplicium dignâ pro merito morte exsoluit. quam rem in Annalibus copiosius explicabo. Sustinuit haec vrbs anno superiore, qui fuit 1574, à natali Christi grauem & calamitosam obsidionem ab Hispano exercitu, consumptis fame pestilentiaq́ue septenis oppidanorum millibus, cuius liberatae ius omne diuinae potentiae transcribi meritò debet, ciuitate ex hostium faucibus mirabilem in modum ereptâ ac conseruatâ, ad stagnantium aquarum (quae Lunaris aestus motu concitantur & crescunt) incrementum, accedente Panici timoris occulto impetu, quo fortissimus quisque ex hostibus perculsus, & animos, & vitam pariter amisit, praecipitem in fugam compulsus, desertis castellis omnibus.

Amsterlodamvm.

NVNC orde seriesq́ue ipsa admonet, vt Amstelodamo, nisi turpiter praeuaricari velim, operam dem, cuius famam in illustri positam, vtrunque mundi cardinem transcendisse, quis adeò vecors qui non credat? Nomen illi ab Amstela amne accessisse, tam indubitatum est, quàm quod maximè: quin & paruisse olim Amstelijs, familiae amplissimae & im-

periosissimae constat. Emporium est longè celeberrimum, copiosum, viris pariter & opibus praepotens, in intimis sinus Batauici faucibus positu*m*, praeter naturae munimentum, etiam operibus pro loci genio no*n* inualidum, paludoso minimeq́ue firmo solo conditum. quae caussa est cur aedificiorum fundamenta incredibili impendio iaciantur, adactis per fistucas trabibus arboribusq́ue ingentibus, aut substratâ materiâ per sublicas connexâ: putanturq́ue fundamentorum impensae subinde reliquam structuram aequare, ne dicam excedere. Equidem existimo nullum aliud toto terrarum orbe emporium frequentioribus classibus corbitarum & onerariarum nauium adiri, quàm Amstelodamum; ita vt ad hanc Crotone*m* caetera emporia nihil sint. Memini namque olim ad trecentas naues onerarias frumento alijsq́ue Scythicis mercibus ac Cimbricis faburratas, intrà octidui spatium & appulisse, & onus magnâ ex parte expediuisse. Quaternis emissarijs opportunè ductis vrbs interluitur, quae sordium colluuiem reciproco maris aestu exonerant; aquarum, quae silente plenâq́ue lunâ aut tempestate augescunt, incrementum excludunt, nauibus tutissimum receptum praebent. Hanc vrbem Giselbertus Amstelius (in cuius stirpis fide & clientelâ oppidanos quondam fuisse praedixi) ante annos ducentos & sexaginta plus minus, communiri propugnaculis, portis turribus, pontibusq́ue sublicijs fecerat, extincto Ioanne Principe: qua re & ipse inuidiae incendio conflagrauit, & res oppidanorum in discrimen adduxit. Nam exasperati eâ inuidiâ & offensione popularium animi, & ceu ad restinguendu*m* commune incendium concitati, adiuuantibus Caninefatu*m* studia Frisijs finitimisq́ue, facilè deiecerunt flammisq́ue concremarunt munimenta aduersus vim & furorem infirmiora, qua*n*do haec, quantumuis sint Cyclopica, accedat licet natura loci inexpugnabilis, furori Martio obsistere no*n* valeant. Postea ad annum 1482. muro cingi coepit. Haec est illa Venus Anadyomene, quam salsis è fluctibus os exerentem comasq́ue explicantem de-

[+] Giselbertus Amstelius co*n*ditor Amsterlodami.

signare voluisse videtur Apelles. Haec tanta exterorum affluentia, superiore tempestate ante fatale*m* istam temporum iniquitatem, inundauit, vt pomoeria vrbis hemiolio porrectiora amplioraq́ue facta, breui nihil vacui visura fuerint, si rem ex vsu futuram Senatus iudicasset. Haes est, quam iurè Belgica (facto semel atque iterum malignioribus praesertim annis rei periculo) *cellam penariam*, vti de Sicilia Cato ille sapiens iudicauit, atque adeò *horreum suum* agnoscat & vocet; quam rem Acrostichide signaui, adiunctis laudibus tali emporio dignis, quam hoc loco non alienam duxi adscribendam.

A *ureus, vt perhibent, quondam ab Ioue perpluit imber*
M *agnificis turgentem opibus Rhodon: horrea Romae*
S *icaniam esse Ceres victuro munere cessit.*
T *orsit et huc oculos facilis Deus ipse benignos,*
E *t me mactam opibus iussit, florereq́ue rebus*
L *aetis: at circunder aquis, pigraq́ue palude*
O *bsita: roboreoq́ue solo stant culmina nixa*
D *epactis altè trabibus, surgentia coelo:*
A *lternansq́ue statis vicibus maris aestus aperti*
M *oenia subcingit, qua parte exotica puppes*
V *eliferae inuectant onera, exportantq́ue frequenti*
M *ercatu, Hesperias quâ se demittit in vndas,*
B *arbaraq́ue Eoüs pandit quâ littora Titan*
E *xpedio, quos nostra tamen non area verrit,*
L *egiferae cumulos Cereris, genitalia dona.*
G *argara prouentu tanto non farris abundant.*
I *nferior fuerit, vel Momo iudice, mecum*
C *ontendat locuplet penu si Trinacris ora,*
AE *qualeisq́ue ferax non Africa stipat aceruos.*
H *orreum et agnoscit me non malè Belgica felix,*
O *mnigenas vt opes, sic vitae alimenta ministro.*
R *ectè vt quis saturae similem me dixerit aluo,*
R *obore defectos succum quae didit in artus.*
E *ximiae hinc adeò Caesar me ferre Coronam*

V *irtutis decus, ac munus spectabile iussit.*
M *ateriem at linquo scribendi vatibus amplam.*

Hic contubernij necessitudo nationibus omnibus ex aequo patet, de ea vt dici possit, quod de Hecale Callimachus Cyrenaeus dixit, eam habere □ιλοξενίης □έ□ος □□λήι□ον, hoc est, ianuam hospitalitatis nunquam obseratam: hîc enim videas stabulari Italos, Hispanos, Britannos, Scotos, Gallos, Sarmatas, Cimbros, Suiones, Noruagos, Liuonios, Germanos, & si qui alij Septentrionali sub axe latent. Haec forum est & institoria officina Mercurij illius Lucrionis, qui virgâ suâ quam manibus gerit, mercatorum animos moderatur ac regit hos ad praesentis emolumenti & expectati foenoris vitam ab Orco reuocando, illos per iacturam & cum nominibus dispendia, perq́ue aes alienum ad Tartara demittit. Sed vt ignis beneficio bonorum quoddam copiae cornu emergit. ita eodem nihil damnosius est: ita eundem Mercurium ciuitas ista & propitium sensit & infestum; nata est enim & creuit secundo illius numine, sed eiusdem artes & vafrities illam Gradiui furori obiecerunt, hinc intestinis ac furialibus odijs subditos aduersus Magistratum exercendo, hinc factiosam & consceleratam Retinctorum, qui Anabaptistae vulgo audiunt, colluuiem (quae ad modum pyxidis illius Hesiodicae Pandorae, malorum omnium mare in orbe*m* diffudit) ad feralia arma, & nefaria latrocinia in exitium atque interitum florentissimae vrbis comparata, immittendo, quando lucifuga illa gens, nocturnis coetibus assueta & verè tenebrarum manceps dice*n*da, armata per tenebras flagitiosorum atque facinorosorum hominum cateruâ forum illiq́*ue* imminens vrbis palatium occupauit, auxiliariam eiusdem conditionis & sicariorum, quos vitae prodigos cum egestate animus conscius exagitabat, manum opperiens. Quo tempore mactatorum aliquot ciuium, & ex Consulibus vnius Manibus, parentatum est occidione & supplicio consceleratorum sentinae vrbis, & restinctâ conspiratione, conquieuit incendium.

Govda.

GOVDAE in nomine idem fere vsuuenire video, quod amantibus solet, qui dum somnia sibi fingunt, Tantali hortis freque*n*ter frui se autumant, fugitiuis scilicet bonis: quando hi à Goudâ aureâ quâpiam, si dijs placet, Phryne, loci dominâ, nomen sumpsisse existimant: illi ab auratis, ne dicam aureis bracteis lamellis've, quibus turris insigni gloriosae magnificentiae exemplo, & Romanae aemulo, olim fuerit contecta; quando & Panthei templi ab Agrippâ exstructi tectum laminis argenteis opertum fuerit, & Capitolij tegulas aereas Catulum inaurasse prodiderit Plinius. Ego verò [+] illam à Cimbrica voce **Gow** originem suam trahere arbitror, quae & aggerem fossae siue aquagio obductu*m*, & ipsum quoque aquaeductus alueum denotat. Situs eius est ad Iselam, qui ab Isala in quem Rhenus diuertigio Drusiano confluit alius est planeq́*ue* diuersus, imò potiùs elix quidam ac diuerticulum fluminis è fossa perpetua, per Traiectenses Vianam versus deducta, corriuatum, quod primò Iselstenum adit, inde Monfortiu*m* petit, mox Oudewateram perlabitur tenui & vadoso alueo, deinde Goudam praeterfluit magno aquarum auctu copiosiùs, demum iusto amni par è regione Iselmondae pagi (quod Iselae os, hoc est, ostiu*m* sonat) in Maerouwam decurrit, vbi exaestuantis maris accessu augescit, ac saeuientis pelagi in morem fluctibus surgens nauigia iactat, & quidem atrociter, praesertim vbi aliò ventus, aliò vndae praecipitant. Vrbs est copiasa & rebus omnibus affluens, ob fluuij protûsq́*ue* opportunitatem, quae pylori vicem in corpore humano obtinet, quando intermedia intercipit quicquid Hollandia, Brabantia, Zelandiaq́ue mutuis necessitatibus submittit. Fundamenta eius iaci coepisse ad annum à salutifero partu millesimu*m* ducentesimum sexagesimum secundum, Annalium fides tradit. Arcem in ea, vt & Scoenhouiae, exstruxit Ioannes Bulosius Comens, permissu genitoris sui Ioannis Hollandiae Principis, institutis

[+] Govv quid?

vtrobique telonijs portoria & vectigalia exacturis, laude, si dijs placet, cum Aristide communi dignandus, quem primum omnium Graecis, qui ad id te*m*poris ab oneribus eiusmodi fuera*n*t liberi & immunes, vectigalia imposuisse commemorat in Arcadicis Pausanias. Ea arx admirabili fabricâ constructa vt tutissimum aduersus pericula perfugium, destinata est per Hollandiae Proceres atque Ordines tanquam gazophylacium & conditorium asseruandis diplomatibus priuilegijsque Princip*um* Hollandiae indultis. Nulla vsquam vrbium, propè dixerim cum fidei periculo, vel feliciora vel frequentiora producit alitque plantaria, non vicinis modò Belgis, sed longè dissitis quoque regionibus expetita, quibus & quicquid vacui soli intra murorum ambitum est, occupatum visitur, sed & ager omnis suburbanus, qui extra pomoerij coronam iacet, abundat, tametsi depressius sit aquosiusque solum omne. Templum haud scio an alibi spatiosius sit atque amplius, quod anno quinquagesimo primo post sesquimillesimu*m* à Christo nato pridie Id. Ianuar. coelesti igne conflagrauit, prodigio haud dubiè diuinitus facto inter arundineo tegulo constrata vndecunque tecta, quae templum ambiunt, sed intacta tamen à fulminis afflatu: quod ipsum magnificis operis atque impensis reparatum indies, superiorum tempor*um* splendorem & amplitudinem obscurat longissimeq*ue* superat. Foru*m* habet augustissimum ouali propemodu*m* specie, cuius è medio, ceu centor, existit Praetorium, iuri dicundo, habendo Senatui, obeundis vrbis munijs destinatum aedificium, cuius pars ima dicata macello, columnis suffulta, atque opere fornicato concamerata, singularem architecti vrbani industriam demonstrat. Illud inprimis silentio à me praeteriri nequit, quòd nullam totâ vrbe exstet domicilium, quod no*n* praeterlabatur aquae alueus, ita collicijs riuorum vndecunque diuisa est aemula propemodum in hoc Venetae vrbis eiusque exemplum futura, si perinde vt illa aperto aequori opportuna esset atque pateret. Hactenus maiorum (vt ita dicam) gentium ciuitates, Hol-

landiae columina, stylo vtcunque depinxi, praecipua obseruationis lumnia complexus, viam quandam ad reliqua*m* historiae cognitionem, quae in secundum tomum reijcitur, lectoribus pandens, & veluti facem praeferens subsidiariam, diuerso, quàm Nauplius, consilio, ne in Caphareïos ignorationis scopulos incurrant. Nunc ad minorum gentium oppida, muris pomoerijsque clausa, inde ad muicipia, quaecunque Hollandici iuris censentur, bonis auibus accingor, à Cisrhenanis Frisijs sumpto initio, inter quos prima occurrit Enchusa in extremâ quasi speculâ Hollandiae posita, vnde tempestas, si qua à Cimbris aut Frisijs Transhenanis nunc amicis & socijs foederatis (quod expectandum non est) ingrueret, prospectanda foret.

Enchvsa.

ENCHVSA nomen à singularibus aedificijs, quae rara principio, in vici modum, pòst densiora accreuerunt, accepisse autumant: id namque sonat, **Enckel hunsen.** Oppidum [+] est elegans, naturâ loci munitum, maris furori obiectum, quem in extremo terrae margine situ*m* despicit, opibus quas mari peperit fortunatum, lateritijs plerisque domicilijs ornatum, paucioribus ligneis, ob incendioru*m* periculum, quae semel iterumque olim experta metuit. Constat ex Annalium [+] fide circa annum salutis CI□. CC. LXXXXVII. iniecto igne per Herculanum Heroëm & Puteanum hostiliter inflammatum conflagrasse. Muro cingitur & turribus, nisi quâ Frisiam prospectat, vbi inexhaustis sumptibus agger per mare ductus ex algâ, materiâ ad repugnandum mari conuenientissimâ, in speciem portûs, capacissimum alueum recipiendis [+] onerarijs nauibus includit. Est & alter portus nauigijs, cui turris valida imminet, in quâ elogium extat disticho [+] clausum à me tum puero, in marmore incisum, quod memoriam seruat insidiarum à Carolo Gelriae Duce comparatarum, [+] ad inuadendum opportunissimu*m* inquietandae Hollandiae portu*m*, ad annu*m* à salutifero partu CI□ I□. XXXVII.

[+]Enchusae etymon.

[+]Enschuae incendium.

[+]Portus nouus.

[+]Alter portus.

[+]Enchusa insidijs per Gelros tentata.

obseruato accommodo gerendae rei tempore; quando plaeraque omnis iuuentutis & ciuium pars nauigando occupata abest, immissâ ad id tentandum per duas naues cohorte expeditorum militum, subsecuturis mox alijs, ad primu*m* colluentis flammae edendum ex conuerto signum. Distichon haud otiosis à me verbis expressum, vt ibi legitur, & literis numeralibus, ita habet.

> E*n*C*h*V*sa*M I*ns*I*d*IL*s ta*CI*t*I*s s*V*b no*C*te s*IL*ent*I
> O*br*V*ere adn*IX*a est* G*e*L*r*IC*a perf*I*d*I*a*.[+]

[+]Sal factitius apud Ench.

Oppidum istud factitij salis gloriam affectat, numerosis admodum longo secundum aggerem tractu exstructis extra [+] moenia *tect is Salarijs*, in quibus strues salinarum aggestas videre est, sundantibus noctes diesq́ue operis. Oppidani homines gnaui & industrij ex Armoricis ciuitatibus salem, sed asperum & pullum, corbitis deuectum, cortinis amplis excoquunt, affusa marina, quae nonnihil intertem mitemq́ue gustui salis saporem corrigendo exhibet, ac candore*m* mensis cibisq́ue gratum arte co*n*ciliat, quamuis ex atro fumo, quem cespitum bituminosa materia euomit, tecta tota fuliginem densam & atrorem ombiberint. Nostra enim regio tametsi opportuna habeat cataractarum claustra, quibus salsae maris vndae commodè admitti queant, vt fieri solet in Italia Gallijsq́ue, destituitur tame*n* acribus illisaestiui Solis feruoribus, quorum pernecessarius ad durados latices vsus requiritur, vt in coagula concrescant crustae glebaeq́ue salis, aut in minutos grumos siccentur. Ab his diuersum coficiendi salis [+] morem apud Hermunduros (qui Cattos, vnde nobis origo, pepulerunt) receptum tradit Tacitus, quo ardenti arborum strui aqua infusa densabatur & igne concrescebat, pugnâ quadam elementorum ignis & aquae. Qui & maiores nostros accepi in pecullio suo, hoc est, genitalibus terris, salis natales [+] coluisse diligentiùs, antequam corbitis aperto Oceano Armorici & Hispaniae frequentari coeperant, tum namque è glebis vstis & in cineres versis opimo quaestu salem conficiebant, [+] non salo, no*n* salinis (quarum inuentum Anco Mar-

[+]Zoutketen.

[+]Salis consiciëdi mira ratio.

[+]Salis confectio vernacula.

[+]Salinaru*m* inuentor.

tio tribuitur) vsi, & in adiace*n*tes regiones huberrimo compendio eum deuehebant, qui aqua affusa splendidus nitebat, **Siltsout** popularium idiomate dictus, quòd è glebis salsilagine imbutis arte extractus esset, ad quem quaestum ita plaeriq́*ue* passim calluerant, vt agrorum sumen omne (quippe in summa eorum vilitate) exhauserint, vnde multi natum augurantur quòd solum infinitis in locis redditum sit depressius humiliusq́ue. Adde quòd è bituminosis cepsitibus subterraneis (quos alibi Darias vocari admonui) cinefactis, salsaq́ue perfusis, aetas auorum elicuisse cognoscitur, quae nunc ars exoleuit, & in desuetudinem abijt, ob affluentem salis copiam, quam Galliae Hispaniaeq́*ue* subministrant. Hoc oppidum Neptunium iurè dici queat, quòd fatali illâ & haud scio quâm immutabili sempiterni ordinis lege, maris quoddam imperium & classium agitauerit, propitio Caroli Caes. & Philippi Regis studio atque fauore, quando vterque non alijs temerè nauibus vitam suam, hic in transmittendo Oceanno, ille in suscipiendis expeditionibus, commiserint. Atque hinc felici augurio coeruleum scutum (vti Sex. Pompeius eiusdem coloris paludamentum sumpsisse cum Neptunij agnomine legitur) cum duabas stellis inter haleces interiectis, vice insignium praefert, quod halecum modo maria sulcet, non sine certâ vtriusq́ue poli & siderum cursum moderantium cognitione. Ab Enchusâ Hornam rectâ iter ducit.

Horna.

HORNA duûm milliarium interuallo dissidet ab Enchusâ, genitale mihi solum; quae vnde nominis auspicium traxerit, liquidò discere non potui, quare pro vero atq*ue* explorato non sum adscripturus, ne primordium augustius fortassis extudisse patriae magis amor, quàm rei veritas videatur, quando improbi id esse hominis puto, mendacijs fallere atque illudere, quo in gratiae ciuitatis opinionem irrepat. Crediderim tamen à sinuoso portu & oblongo in [+] modum cornu incuruati (cuiusmodi portum ab eâdem spe-

[+]Hornae etymon.

cie etiam Graeci □έραϛ attestante Moschopulo nominant, & *cornu portûs* Cicero, sed paullò diuersiùs dixit) Hornae, quod *cornu* sonat, nomen mutuari coepisse; cuiusmodi certè portûs species in hodiernum vsque diem isthîc visitur. Alij sortem nominis datam à diuersorijs tribus, non procul ab emissario, quod Culam, à fossae vocabulo vocant, positis oppidi primitijs, contendunt, inter quae praecipuum pro insignibus domus Cornu ostentabat, quo traijcientes exteri hospites accipiebantur, quod ipsum firmissimâ parietum crassorum compage exaedificatu*m*, in medio oppidi foro, vbi mercatus est, huc vsque extat. Neque verò militaris gloriae praerogatiuam, quae lituo classicóve (vtrunque vernacula lingua, *cornu*, vocitat) aut cornuum concentui debetur, huc aduocare velim, quasi patriae in alto recessu extra armorum strepitu*m* positae, nominis origo inde nata fuerit, tametsi pro insigni suo oppidum eiusmodi classcum praeferat. Vtcunq́*ue* res se habeat, haud equidem magno in discrimine pono: Id saltem constat, vt exigua rerum omnium sunt initia, circa annum salutis CI□. CCC. coepisse aedificari primùm & frequentari [+] locu*m*, quum eò in sinum Danica nauigia crebriùs appellerent cum bubulo pecore ad mercatum, quo ab eo vsque tempore nobilis locus est, quippe quem frequentes armentarij celebrant, primo aquilone, euróve flante sub Aprilem me*n*sem, quo solent è Cimbrica Chersoneso oram soluere Danorum lembi. Eâ autem in opinione sum, quòd credam antiquitus eum delectum fuisse locum bubus ob pascuoru*m*, quae sunt ibi herbidissima, opimitatem & commoditatem, adeoq́ue dum attentiùs pueritiae memoriam recordor, à patre meo Petro Iunio, eius vrbis tum Consule, intellexisse memini idipsum sibi à proauis suis olim fuisse narratum. Inuenio in Annalibus aediculam illîc extitisse ligneam Diuo Cyriaco custodi, cuius tutelae dicatum est oppidum, sacratam, quae extra aggerem maris appulsui oppositum fortuito ince*n*dio arserit, tricesimo circiter anno postquam [+] aedificari coepta fuerat. Haec Frisiorum minorum qui

[+]Dani quotannis cum bulus ad mercatum Hornam ventitant.

[+]Horna metropolis Westfrisiae.

Frisiam occiduam, siue Cisrhenanam habitant, metropolis & primaria ciuitas audit, nobilis praesulatu Decani, quem occidentalis Frisiae vicarium Traietenses olim submittebant, qui nunc ad Harlemensem antistitem translato honore se refert: Ei vicaria illîc sedes olim magnifico opere & impensis ingentibus educta, Praepostiturae nome*n* etiamnum repraesentans, superest. Oppidum est copiosum & cibariae lactariaeq́*ue* rei affluentissimum, quod ex semisse mari alluitur, reliquam partem amoeni agri & laeta pascua cum pagis minimè obscuris ac locupletibus cingunt: plateas habet peramplas, quae decus & ornamentum praecipuum solent addere vrbibus. Portum habet tutum & tranquillum in interiore sinu, cuius co*m*moditas magna est, olim maior, quando opposita portui & oppido insula cum pago, cui Dampta [+] nomen in eo sinu, vim & impetum maris ab Africo imminente*m* excipiebat auertebatq́ue: cuius pagi reliquias, vtensilia, lebetas, & ahena grauis ponderis, puer memini in turbulentâ tempestate, quae marinas vndas difflarat penitusq́*ue* dissiparat, calcabili tum maris solo, in oppidum fuisse comportata à nonnullis proiectae audaciae ciuibus, quos praeda in vitae periculiq́ue contemptionem elicuerat. Hornam nobilitant mensarum delitiae, porculi marini, non aliter quàm Lucrinum lacum ostrea, quorum nusquam gratior palato esus. Nobilitat eam & siserum laetissimus prouentus, quae radices bulbosiores ad pstinacae modum in delitijs habentur ob praecipuam generositatem, *Hornanae* inter olitores dictae: quarum esu tantopere delectatum Tiberium Principem memorat Plinius, vt omnibus annis è Gelduba castello Rheno impostito Romam ad se peruehi mandauerit.

[+]Dampta pagus.

Almeria.

ALMERIA, siue vt vulgus nominat, *Alcmaria*, tribus miliaribus Horna abest, finitq́ue Caninefatum ditionem: locus vndecunque fermè varijs & ingentibus lacubus circundatus, in quos defluxus riuorum è collibus arenarijs li-

quentium decubuisse crediderim, ita vt nomen illi impositum haud dubiè sit ab vniuersitate lacuum, quos lingua + Cimbrica **Meeren** nuncupamus, ac si dicas **Al-meer**. Ex his decem numero lacus didici per emissaria, appositis hydromylis, & deriuatis collinis aquis, certâ compendij spe, iam exsiccatos, partim Egmondani, Brederodijque opibus, partim priuatis Theuderici Teylingij Quaestoris aliorumque ciuium sumptibus, quorum haec sunt nomina, vt etymi fidem confirment ac comprobent, haud temerè à me prolata, + Bergensis, qui mille ducenta nostratia agrorum iugera co*n*tinet, Daelius, Veronensis, Suinius, Bouclerius, Heyloënsis, Grebberius, Templinus, Argillarius, & Posticus Lacus: supersunt quinque, Diepius, Voerus, Scermius, Biemsius, & Waerdus, quorum siccadorum co*n*silium & voluntatem intercipiet atq*ue* abrumpet cùm imme*n*sa vastitas, tum piscatûs commoditas vtilitasque. Neq*ue* verò aliter scriptam hanc vocem inuenio in vetustis Praesulum Traiectinorum tabulis, quae Almeriam scribunt. Sunt, qui existimant vocabuli compagem si dissoluatur, no*n* aliud sonare, quàm, *liquentem lacum*, aut *colliquias*, *a lec meer*, ab aquarum collinarum, vt dixi, riuulis in lacus confluentibus. maioribus enim nostris + articulus, a, receptus fuit & vsitatus ante substantiuas voces, cuius loco inoleuit, **een**, quod numerale est & vnitatis significatiuum. sed quàm benè, nescio: quem articulum & □τήσει & χρήσει retinent tuenturque Britanni vetusto iure; & rectissimè, veluti quum dicunt, *a ringe*, & *one ringe*, illîc Annulum notant, hîc vnum Annulum. quae differentia in nostrate linguâ confusior est, & meliore ratione ad priscum & sincerum vsum reuocanda atque asserenda videtur. Sed parergon istud esto. Insipida verò eorum est oratio prorsusque blitea, qui nominis etymon ad aleces pisces, de quibus copiosè institutus nobis antea sermo fuit, referunt; quasi Latinam vocem in suam coloniam barbari homines & ruricolae transcriperint, vt fuerit aliqua*n*do, *alecum lacus*, quos per canalem è martitmâ Egmondâ aliò transtulerint. anile

+**Meer.** Almeriae etymon.

+Circum Almeriam Lacus quindecim.

+A, articulus.

prorsus deliramentum; quod ipsum satis nequeo mirari, cur Nannius homo doctus chartis illeuerit. Almeriae natales [+] referri inuenio ad Agillum virum pium & à patris insaniâ alienum Radboli illius filium, qui pauperum Christum [+] profitentium, coelestis regni incolarum coetui illudens, pedem è baptisterio, iam sacro lauacro tingendus, reuocarat. in quem non omninò absurdi in barbaro saeculo versus vetusti scriptoris hi extant:

[+]Almeria à quo condita.

[+]Radbodus, Frisiorum Rex, lauacri sanctisici desertor.

O iocus, ô dirum, et tibi formidabile semper
Elogium, Rabode, tuum post tristia fata.

Is Agillus, ad annum salutis vicesimum suprà septingentesimum regni Frisiorum habenas tractasse dicitur, Almeriamque condidisse. quod si verum est, ex antiquioribus vna fuerit. Illa verò putida est oratio, quae aedem isthîc à Iudaeis ad annum sexcentesimum exstructam fabulatur. Sed quum nusquam eius in Annalibus extet mentio moenibus circundatae, arcis tamen fundamenta ante non multos annos (quo tempore aduersus hostiles incursiones vallo fossâque*ue* cingi coeperat) refossa eiusque eruta saxa cuncti loquantur, seque vidisse Nannius ipse testetur, subit animum altior cogitatio, quàm testibus oculatis excutienda*m* relinquo, fuerit'ne ea arx Agilli imperio condita, & Almeriae nomen tulerit. Oppidum (quod annis abhinc quadringentis & vno Frisij Cisrhenani, transito vado, corruperan*t* incendio) nunc ab insultu & impressione hostium vallo egregiè munitum, aedificijs splendidis abundat, re auiariâ cibariâque valdè copiosum ob lacuum insignem co*m*moditatem. Sensit ab hinc biennio post deditionem Harlaemi, ab Hispano communi patriae hoste, obsidionem, quam sustinere oppidanos desperatio coëgit, ad audenda experiendaque*ue* vltima conseruatrix addita, siquidem ademptâ effugij spe omni, acce*n*sa fuit pertinacia trepidae ciuitatis praesidiariaeque manus, quae si patuisset effugium, quum primum circumfundi subitò hostilis procella vrbi coepit, moenia vacua & indefensa reliquisset. Sed dum oppugnatio desideratis occisisque plurimis

segniter procedit, superuenere iuges pluuiae, quae cum vliginoso solli madore, adulto iam autumno, turpiter obsidionem soluere hostem compulerunt. Adiacebant illi, praeter illam de qua diximus, aliae quoq*ue* arces, ab Hollandiae Principibus exstructa praesidia ad arcendam & retundendam ferociam proteruiamq́ue Frisiorum minorum, quae gens inquies, nullis cladium exemplis satis docta, nouas semper res moliendo agrum Hollandicu*m* perpetuis incursionibus infestabat. Hae arces ad teli iactum inter se dissidebant, quò mutuâ ope faciliùs communi laborantium salut succurreretur. Vtranq́*ue* excisam à Martino Rossemio testatur Nanius. Non procul Almeriâ paullum vltra mille passus dissitam [+] stetisse olim Veronam loquuntur cognomines inde campi, vrbem opulentam, frequentem, & populosam, vnicum tunc inter minores Frisios emporium; sed magnarum opum tenue admodum vestigium, vrbisq́*ue* bustum, tumuli vulgo ostenduntur, è ruinis (vt suspicari libet) editiores, qui nominis memoriam in hunc vsque diem tuentes, quâ plagam septentrionalem respicit, inter Coedicum & immenso spatio porrectum Langedicum, Veronenses campi, vt dixi, dicuntur, frumenti feracissimi, quos pagus Pancratio sacer attingit. Hanc primariam fuisse Frisijs minoribus, gentis caput, bellor*um* facem & furoris administram, credibile est, quòd opportunissimus eius fuerit situs ad inuadenda*m* Hollandiam; ac prionde ob violatam saepiùs fidem, rebellionemq́ue toties repetitam, à Ioanne Hannonio Comite excisam funditusq́ue subuersam, & inducto aratro raedificari vetitam, memorant Annales, qui etiam nominis memoriam obliuione sempiternâ delere voluisse creditur; tam inexpiabili aduersus cam concepto odio, vt etiam Britannorum copias in florentis vrbis excidium dicatur exciuisse, eamq́ue gentis furori obiecisse, postquam proditione Consulis Phobi ingressus in eam patuit; cuius monumentum extat hodie turris in arcium, quae vrbi vicinae fuerunt, ruinis, Phobi nomine famosa, sub quâ proditorem, qui sceleris

[+]Verona vrbs.

mercedem ocream pecunijs refertam pactus fuerat, humo obrutum infossumq́ue fama quasi per manus tradita refert. Euersae historiam, quam sacrificus complexus fuit, asseruari in coenobio Heiloano intelligo. Meminit eius Guilelmus Goudanus Erasmo studiorum collega, & apud Steinum eidem vitae instituto operatus, in Hieronis Scoti à Danis interfecti historiâ, his versibus,

Quos prisci Frisios olim dixere minores,
Arcto□ à Fleuo, pelagiq́ue venitis ab ora,
Tum vobis Verona caput, nunc campus et arua.
& iterum:
Frisijs, si quando bella vocabunt,
Dux Verona fuit, ac tantae gloria gentis.

De hac cur Annales tacuerint, vnum modò atque alterum verbum facientes, dum velut in transcursu & obiter eam nominasse satis habent, equidem noscio, nisi fortè ignorantiâ veri factu*m* id sit, aut hostilis odio vrbis, cuius memoriam silentio aboleri voluerint. Excidij verò, vt testem annum adferunt hemistichium notum;

ECCe CadIt Mater FrIsIae; ita publicum testimonium loquitur spatium coemiterij titulo insigne, vbi crux lignea posteris subinde reparata, memoriae redintegrandae, tuendaeq́ue religioni priscae posita spectatur. Vrbis memoriam vltimam tuetur sartam tectam campanula aenea peruetusta in templo pagi, qui **Valkenooge**, ceu Falconis oculus, incerta mihi de causa nominatur, quae Veronae fusam se testatur, & altera eiusdem metalli quae Londinum translata fuit. Indicauit mihi per epistolam initer alia multa Nicolaus Vorstius, vir non postremae eruditionis, Lugdunianae scholae moderator, se à grauis auctoritatis viro Iureconsulto Coloniensi accepisse, in historiâ vndenûm Virginum millium profectio è Britanniâ insulâ pertexitur, narrari illas nauibus impostitas & foedâ tempestate iacatas Veronam appulisse; id quod de hac nostrate Veronâ probabiliter dicitur, quòd istud emporium vicinum fuerit alueo fluenti

illius, qoud Caninefatium terga claudebat è Rheno productum, & praeterlabes Crabbedamum in mare decurrebat; ostenditurq́*ue* etiamnu*m* apud Veronenses campos alueus decliuiore solo, vbi ostiu*m* & aditus portûs fuerit è mari appellentibus nauibus. De quâ quum ne per somnium quidem triuiale istud concionatorum genus quidquam inaudissset, fidesq́*ue* historiae Transalpinam illam respueret, pro Veronâ Bonnam nugatoriè, ne dicam falsò interpretatur, praeter rationem omnem. Huiusce emporij potentiam & nimias opes ostendunt piscationis iura, illi propria tam in lacubus, quàm in amnibus Rheno Mosaq́*ue*, quae post excisam vrbem in fiscum Principis fuere conuersa, vnde in hodiernam vsq*ue* lucem *Vronae* nomine significatur portorium, quod in memoratis locis pro piscandi iure penditur. quin & ipsum territorium deletae vrbis, peculiare*m* seruat *Rationalem*, ab antiquo Veronensem appellatu*m*. Vrbis sigillum aeri Cyprio insculptum, ita aerugine deformatum, vt nulla forma potuerit agnosci, fato quopiam ante hos octo annos se nactum fuisse scripsit ad me Vorstius, cuius paullo ante menini, quod vascularij operâ & arte defricatum, ac sequaci cerae impressum hanc cum epigraphe speciem monstrauit: quam renouandae vetustatis gratiâ appingere hîc libuit, in quo aquila coelum respectans explicatis alis expressa est, cum gladio potestatis iustitiaeq́ue symbolo ad dexteram.

Edamvm.

EDAMVM, vt nunc posteriora saecula nominamus, maiores nostri Ydamum vocitarunt, ab Ya, seu Yda fluento olim, nunc aquaeductu, primarium loci templu*m* am biente hactenus, qui stagnantem aquaru*m* multitudinem exonerabat per emissarium suum communi appellatione, vt diximus, **Dam** nuncupatum. Nominis originem testatur & pagus vicinus Middelye dictus, quòd in ipso Yae meditullio iaceat. Oppidum muro fossaq́ue inclusum, caseorum bonitate celebre, satis opulentum, portu oblongo nobilitatum, & naualium praecipuè magnificentia, quae digna iudices vbi Hieronis nauis illa, quam Alexandriam nominauit, mons veriùs quàm nauis, fabricaretur; tantâ mole ac capacitate fabricata isthîc nauigia, summa naupegorum industria, in maris sinum deducuntur, vt non minore in admiratione sit horum habenda industria, quàm Phileae Taurominitani, qui Hieroniam illam deduxit, aut quàm Dioclidis Abderitae, quòd Helepolim immanis magnitudinis machinam ad oppugnandam Rhodum adduxisset. Distat hoc oppidum Hornâ terrâ mariq́ue spatio vtrobique pari, quod duo conficit miliaria; recedit verò longiusculè introrsum à maris Austrini, quem vocamus, sinu.

Monachodamvm.

MONACHODAMVM miliari vno dissidet ab Edamo, ad Eurum obiectâ illi insulâ Marca nomine, tra*n*quilliorem [+] maris sinum sentit. Oppidum est non magnum, vallo & aliquantâ sui parte muro cinctum. Appellationis suae fontes traxit, haud ambigua fide, à Lacu vicino, cui nomen fuerat **Monick meer**, quod *Monachi lacum* sonat; qui Lacus nunc aggerum molibus absorptus est, corbitas nauesq́ue frumentarias tutâ statione accipit, defensas insulae, quam modò nominaui, oppositu. At enimuerò haud constare senten-

[+] **Marcken.**

tias in tantâ antiquitatis ignoratione video, à Monychóne quopiam (non illo Centauro, quem Iuuenalis totas ornos iaculatum fabulatur) loci lacusque domino, an monacho delubri custode vicique aedituo, Lacus nomen sortitus fuerit: vero tamen non est absonum, Monacdamum, extrito atque adeò exciso, vel per hiatum absorpto vocis vmbilico, quod quondam Monicmeerdamum, fuisse dictum: nihil interim repugno meliora docenti. Retiarium enim cum Pittaco agere non est animus, vt mirmillonem circumuentum deijciam, Nec me clam est, esse qui à monachi specie, quem insignia oppidi clauâ nodosâ instructu*m*, ceu alterum quendam Herculem clauigerum praeferunt, nomen deriuaturi sint, sed cuius historiae testimonio id approbaturi, nescio, neque veri periculum ad me recipere stat animus. Hoc oppidu*m* extitisse ad annum salutis □I□. CC. LXXXXVII. reperio, quo tempore Frisij Episcopo Traiectensi suppetias laturi eò cum classe appulerint.

Wesopvm.

WESOPVM, quod à Carolo postremo Gelrici nominis regulo captum & succensum fuit iniectis in tecta arundinum tegulo operta facibus, dum nimium sui confidentes ciues praesidiarium militem admittere cunctantur, oppidulum hinc muro cingitur, inde Vectâ amne, qui è Rheno Traiecti originem suam ducit, alluitur: est non poenitendum nunc Horentibus vtcunq*ue* rebus & rarae texturae pannificio, cuiusimodi leuidensam Tullius nominat, clarum. Oppidanorum res sunt satis lautae, aedificia pro loci conditione splendida, ad crepidinem praesertim labentis amnis. Reperio & ad annum 1356. incendio fuisse absumptum vnâ cum vicinâ Mudâ, per Traiectensem Praesulem ex Herculanâ familiâ vnum. Distat Amsteldamo ad duo miliaria.

Mvda.

MVDA ad Vectae amnis os sita gaudebat olim, & inani nomine oppidi freubatur, quùm moenibus bonâ ex parte careret; nunc portis qualibuscunq*ue* & vallo septum ac muris, sed humilioribus & intermedio spatio interruptis, solas domorum vicinias binas, ponte iunctas, medius interlabitur amnis iam dictus. Incolas habet plaerosque omnes piscatores. Adiacet illi arx opportuna satis ac munita vtcunque ostio Vectae in Austrinum sinum decurrentis, captiuitate Florentij Quinti nobilitata. Distat Wesopo ad tria passuum milia. Mudam fortuito incendio corruptam, reparatisq́ue aedificijs nouam, biennio pòst cremauit iterum Gelrus ante annos aliquot. Indigenae fabellam narrant de Sirenis à se captae & dimissae fatali sibi elogio, quo praedixerit Mudae nunquam ampliorem fortunam esse expectandam: de quâ qui istud commemorat Hermannus Goudanus, se fabulae fidem non habere, euenta interim rem satis docere testariq́ue perhibet.

Naerdenvm.

NAERDENVM oppidum muris arduis, ijsq́ue vitibus fermè vestitis, circundatum, textoria officina dici non iniuriâ possit; vsqueadeo plaeriq*ue* illîc omnes radio telas percurrunt & insilia calcant, aut pedibus argutantur fulloniamq́*ue* exercent; domuum structurâ & elegantiâ impar est Wesopo. Hîc iuuentutem docet Lambertus Hortensius quem [+] Monfortium in lucem extulit, egregius Satyrographus, & Germanicarum & Vltraiectinarum rerum scripto celebris, qui istud oppidum eleganti carmine exornauit, & ab Aquilâ Imperiali, quam in clypeo suo expressam huc vsq*ue* ostentat, nominis originem trahere affirmat. Est autem caput ditionis [+] Goedelandae, quam corrupta & vitiosa consuertudo Goeylandiam nuncupat, olim ab Othone Imp. eius appellationis primo, Goedelae coenobij Altenatis antistitae dona-

[+]Lambertus Hortensius.

[+]Goedelandae caput Naerdenum.

tam, atque illius nomine ceu magno auctoramento ornatam, à quâ transisse ad Hollandi Principis ius in loco beneficij annotatum legitur. Porrò creuisse istud oppidum è ruinis veteris Naerdae, quam solo tenus captam Traiectinus Praesul ex Herculanâ familiâ, multis funestus, euerterat, creditur: vbi nunc monachorum sedes visitur maris sinui vicinius. Hoc oppidum ante triennium in fatali istâ & luctuosâ tempestate, praeter fas & aequum, contra omnia diuina humanaq́ue iura, calamitas miserè afflixit, quando deditione apertis portis receptus Hispanus miles, corruptis dolo foederibus, cuncta indignissimis caedibus, incestis, stupris, flagitijsq́ue compleuit, nullâ sacramenti, nullâ aetatis sexusq́ue habitâ reuerentiâ.

Goricomivm.

GORICOMIVM copiosum oppidum & opulentum, nominis haud postremi, è tenuibus initijs ad magnarum opum affluentiam prouectum. nominis enim trahit originem à tenuium & egenorum piscatorum, quibus calami, nassae, & algosa retia, vt Theocriticis illis, opes erant, colluuie: qui gurgustia sua ad co*n*stuentes Lingae segnis & cunctabundi amnis, vbi cum Vahali & Mosa confunditur, habebant, & ob inopiam ac rei priuatae egestatem per co*n*uitium, **Gorckij**, vernacula voce nominabantur. qui huc immigrare compulsi sunt à suo dynastâ loanne ex Herculanis regulis septimo eius nominis, qui locum praesidiarium antea castris Herculanis vicinum in oppidi faciem mutauit, muris illud circundedit, arcem cultissimam, munitissimu*m* & elegantis structurae opus, adiecit; idq́ue ad annum salutis millesimum ducentesimum & tricesimum. Mercatum habet quotidie frequentem, quem ingens omnis generis auium rerumq́*ue* esculentaru*m* affluentia & hubertas exornat, opum luxusq́ue materia. E summâ templi turri, coelo sudo & sereno prospicere licet & oculis designare vicena bina oppida muris clausa, praeter pagos innumeros & villas, spectaculum

luminibus gratissimum. Vicinus est illi ager Herculanus, vbi castra metatum Herculem Alamannicum, non Thebanum illum monstrorum domitorem à Graecis tantopere decantatum, fabulantur; que*m* nominis ob egregiam virtutem aemulum crediderim; quòd viri olim strenui Hercules dici affectarent, vt Reges Ioues, vt Neptuni mari potentes. quâ ratione in septentrionali Oceano Herculis columnas [+] famâ vulgatas memorat Tacitus, siue illas adierat Hercules, siue quòd in claritatem herios referri consueuerat, quicquid vbique terrarum magnificum est & celebre. De quibus obiter, qua*n*do aperit se occasio, dicam quod sentio. Rupes eminet excelsa in mari septentrionali sub Noruagiâ, religione sacra, ad quam vbi peruentum fuerit, tyrones quibus mare illud nauigatum non est, statis cerimonijs inauguratos excipiunt, maloq́ue nautico alligatos marinae aspergine, quam haustro affundu*n*t, ceu libamento quopiam expiant. Ea in hodiernam vsque diem mutilatâ voce siue ab Hercole, siue à columnâ, *Col* nautis indigitatur. Itaq*ue* Altamerus [+] erroris damnandus venit, qui Gaditanas illas columnas in boreali plagâ querit. Neque minus turpiter lapsus est Ant. Scoenhouius in epistolâ quâdam iudicium de Columnis Herculis suum interponens, dum in mediterraneis locis statuit, quod mari assignauit Tacitus; falsò etiam huic scriptori mendacij notam aspergens, quasi qui in Frisijs eas columnas posuerit, quae in Tencteris visantur, quum in Tacito id nusquam lectum sit. sed eius verba non grauabor hîc apponere, cùm vt error è multorum animis qui fidei multum literis illis tribuunt eximatur, tum vt narrationis inauditae nouitate animos legentium nonnihil recreem, leuando taedium. ita autem scribit: *Non possum praeterire hîc [+] columnas Herculis, quas Tacitus in Frisijs fuisse magnâ celebritate commemorat, quarum reliquiae in tractu Tencterorum adhuc visuntur, vico Roelden, haud procul Coeurodiâ oppido, non sine spect antium admiratione: sunt enim singuli lapides (quorum non paruus aceruus est) tantae magnitudi-*

[+]Herculis Columnae.

[+]Col. Altameri error.

[+]Ant. Scoenhouius.

*nis, vt nullos currus, nullas naues admittere posse videantur. Neque ibi fodinae lapidum sunt, vtpote loco paludoso, quare suspitio est illuc à daemonibus, qui Herculis nomine ibi colebantur, adductos fuisse: stabant enim super columnas arae (saxa vocant Itali, vt inquit Poëta) ad quas viuos incolae immolabant, maximeq*ue *aduenas, quos prius quàm mactarent, transire angustu*m *foramen, quod sub aris erat, cogebant, transeuntem stercore insectabantur ac petebant; quod et hodie faciunt, praesertim Brabantum nacti, vnde caedes oriuntur saepenumero, Foramen illud ob ignominta*m*, Daemonis cunnus appellatur, immolatio à D. Bonifacio sublata est.* Hactenus ille, de columnis lepidam fabella*m*, de loco apud Tencteros merum somnium percensuit; siquidem Tacitus manifestum facit per Ocaenum illas peti, vbi ait, *Ned defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri.* Sed hac de re verborum plus satis. Distat Goricomium Scoenhouiâ tribus miliaribus.

Leerdamvm.

LEERDAMVM. oppidulu est muro clausum, ad tardum illum Lingam adsidens, ruderibus deformatum. Comiti Burano paret, alioqui nullius magnopere momenti, imò bustum quoddam.

Hveclomvm.

HVECLOMVM ad eundem amnem positum oppidulum vetustum & inclinatum, arcem habet antiquissimam, Herculis Alamannici, si dijs placet, opus. Cuius domini ab Othone minore natu filiorum Ioannis Octaui eius nomins ex Herculanâ domo, originem duxere, qui primus dominium illud à viuo patre donationis titulo accepit.

Aspera.

ASSIDET supradicit fluuij ripis no*n* scruposis aut asperis, sed gramineis Aspera oppidulum, quod amnis mutato no-

mine ab oppidanis Amore cognominatus, à soni, quem [+] placidè fluens edit, dulcedine, alluit. Huic oppido funestus fuitannus decimus sextus supra sesquimillesimum, quo internecione & panolethriâ iuuentutis ac ciuium miserabiliter à Gelris & exulibus vastatum fuit, nullo sexûs aut aetatis habito honore aut reuerentiâ.

[+]Amore fluuius.

Ovdewatera.

OVDEWATERA oppidum probè munitum, muris fornicatis, ciuibus abundat locupletibus. Ha*n*c canabinorum funiculorum, qui ad texenda retia, quorum in alecum captura vsus est, maximè expetuntur, officinam dicere liceat, quo solo ferè prouentu ditatur. Ciues salso dicterio incessuntur à vicinis & audiunt somniculosi, quod natum intelligo ex attentiore curâ, ac (si fas dictu est) praeposterâ quâdam diligentiâ circa rem familiare*m*, quam ipsi parsimoniam & frugalitatem nominant, quasi eius studio in medios dies cum Horatianis pueris somnum extrahant: sed immerito suo verberari eos scommate arbitror à vicinis, quorum solet inuidus esse oculus, iuxta paroemiam Alciphronis. Hanc ante annos ducenos vicenos vi captam, & incendio absumptam per Traiectinum Praesulem ex Herculanâ familiâ inuenio.

Roterodamvm.

QVIN à Rotae siue Roterae (eo nomine riuus est in vliginosis paludosisq́*ue* campis supra Benthusiam natus) emissario nomen obtinuerit Roterodamu*m*, per quod in Rhenum Mosae nomine mutatum isthîc decurrit, minimè omnium ambiguum est. Sebastiani Munsteri auctoritate, quam ego pro fluxâ dilutâq́*ue* habeo, ad annu*m* salutis quadragesimum secundum conditum oppidum existimant, qui antiquitatis opinionem venantur, quasi Roterius Francorum Rex ordine videlicet septimus (id artis est, subtiliter numerum

exequi in tam altâ vetustate) eius fundamenta iecerit, ac de se indiderit nomen, ibidem humatus, quod Hieronymi Gebwileri, qui Habspurgensium Comitu*m* historiam contexuit, testimonio in Conlectanea relatum est, vti indicauit mihi singulari vir comitate atque erucitione Gerardus AEmilius indigena, qui hac in parte nostros conatus adiuuare studuit. Quod postquam certis argume*n*tis & rationibus doceri nequit, venitur ad notissimum illud in rebus ignotis perfugium, sepulchrum fabulosum, in quo condita fuisse ossa pariter atque arma giganteae molis hominem loquentia, olim isthîc reperta, vulgus credulu*m* praedicat: quem qui non credit ex fraterculis & gentilibus illorum gigantum, qui è Britannia (vt ante diximus) in viciniam istam emigrarunt, is scilicet ad agnatos & gentiles deducendus fuerti. At commentum illud plus quàm anile, quum stabile solum fideiq́ue constituendae fundamentum nullum habeat, haud difficulter ex animis eorum delebitur, qui ex historiarum serie didicerint, longissimo pòst annorum interuallo quàm haec fabula prodit, principatu Honorij Varamundum primum extitisse, qui in Francorum gente Regium honorem & principalis fortunae titulu*m* affectarit sumpseritq́ue, quum si Roterius septimus Rex statuendus sit, tantulo post Christi interitum spatio, oportuerit centum saltem annis ante illius natalem Francos regnasse, nisi breuis vitae omnes fuerint, quos tamen sub eo nomine co*n*stat illâ tempestate ignoratos fuisse. Videtur itaque quisquis fuit ille arguti co*m*menti architectus, Pseudo-Berosi vestigijs insistendo, ex oppidorum appellationibus ficta Regum nomina consuëre comminisciq́ue voluisse. Repugnat & temporum ratio, quae intra tercentu*m* annorum curriculum, extremae à condito oppido antiquitatis memoriam colligit, attestantibus huc opidi priuilegijs, quae diuersum non loquuntur. Id verò indubitatum est, locum, quem Roterodamum nunc insidet, olim aestuarium fuisse, atque maris refluentis aestui extra Mosae aggeres obnoxium. cuius rei documentum certissi-

mum capi potest è vetusti aggeris vestigijs reliquis, qui interius recessisse ab eo, quem haec aetas Mosae reciprocanti obiectum habet, videtur, simulq́ue è voraginibus quas superfusus Mosa dissipato perfractoq́*ue* illo reliquit. Veterem autem illum aggerem ab Honningâ arce Assendelfiorum dominio ad Croesuicum castellum Rotae amni adsitum, fuisse perductum vollunt, atque inde pagum Oudersciam attigisse, postremò ad Sciedami moenia desijsse. Oppidum est copiosum, habetq́*ue* benè constitutas fortunae suae opes, quas pannificio non ignobili auget, sed potissimâ ex parte mari quaerit alecariâ capturâ, ad quam paratos habet frequentes stato anni tempore piscatorios lembos praegrandes, vtrunq*ue* & contra hostile*m* & maris vim tutos, holcadibus onerarijsq́*ue* propè pares, Busas nominant. Nauale habet, & portu*m* tranquillum & tutum, plurimarum nauium capacem, in interiore Mosae sinu Salmorum captura famoso, quem crepidine lapideâ è saxo durissimo coloris coerulei ingentibus impensis communiuit. Lumen & decus immortale vrbi addidit Desiderius Erasmus, hanc patriam & genitalem sedem [+] gratâ recordatione vbique in scriptis agnoscens, qui inter praecipua saeculi nostri ornamenta meritò habitus, quasi signum quoddam ex arce Palladiâ literatis ad imitandum extulit: cuius natales lares sacrae aedi propinquos quoties ab exteris studiosè reuerenterq́ue adiri ciuitas (quae pari religione illos colere debet, quâ Romuli casam Quirites) contemplatur, toties caput altius efferre iustâ gloriâ potest. Annus ab hinc nonus agitur, ex quo vrbem aedificijs no*n* incultam incendium, vietoris negligentiâ in turbidâ ac vehemente procellâ coortum, miserabiliter deformauit, haustis repentino ignis turbune nongentis amplius domibus, multis ad haec correptis nauibus cum nonnnullorum interitu, quos ignis afflarat audentiùs in ferendâ ope se ingerentes. Sed magnificentia ista aedium priore longè superior facilè declarat damnum quod incendio datur esse reparabile, quippe quae è lateritiâ propè marmoream se fere nunc

[+]Erasmus Roterodamus.

queat, si ad Augusti gloriationem lubeat alludere.

Sciedamvm.

SCIEDAMI nomenclationem subodorari quemuis non difficulter autumo, qui Dami significationem in superioribus expressam memoriâ complectatur, nimirum ab emissario Sciae fluminis, quod cum Gouda riuoterritorium vrbis, Scielandiam vocitatum, circumscribit; ita vt appellationem insulae declinare non temerè possit, quando etiam vulgata indigenarum fama constanter loquitur Riuerium castellum (cuius haereditaria possessio est penes Ioanne*m* Matenesium, vt generis nobilitate, ita bonis animi clarissimum virum) Sciedamo vicinitate fermè co*n*tiguum, à Comititbus honorij muneris vice Matenesijs donatum, in Mosae insulâ situ*m* fuisse. quod ipsum corroborat confirmatq́*ue* priuilegium Hollandiae Principum, quod Sciedamenses Riui incolas nu*n*cupat. Oppidani plaetiq*ue* arti piscatoriae, texendisq́*ue* verriculis ac retibus in alecariu*m* negotiu*m* sunt operati. Oppidulo vicina sunt castellu*m* Spierichoucu*m*, & arx Spania non ignobilis, quae intestino hoc furiosoq́ue bello deflagrauit.

Briela.

BRIELAE à spatioso liberoq́*ue* alueo nomen videtur inditum, vbi Mosae fluminis amnem Rhenus Oceano affundit, vt Taciti verbis dicam, quo loco nauale praelium inter Ciuilem Batauum & Romanam classem tentatu*m*, sed aequo Marte diremptu*m* fuisse coniectant. Nomen non abludit ab Helio Plinij, vt fortassis ob latitudinem hostij, **bre hiela**, tanquam *latus Helius*, vulgari voce corruptâ appellatum sit. [+] Oppidum istud cum Geervlieto altero oppidulo in Vornâ isula situm est, vtrunque mediocribus fortunis, piscatores sunt plaeriq*ue* incolae & è mari victum quaeritant. Ingens coeli grauitas in ea insula est ob maris viciniam, vnde magna & anniuersaria morborum materia pullulat: ager alioqui probissimum fert triticum, ita vt co*m*mune hoc habeat cum

[+] **Geervliet. Voorn.**

Sardiniâ, cuius vt aër perstifer, ita ager quodammodò foecunditatis vber habetur. quae caussa fuit, cur, *Fiscale horreum*, non dubitarit eam appellare Saluianus.

Scoenhovia.

HORTORVM. amoenitas & accuratus cultus huic oppido dedisse nomen putatur: quod aliud non sonat, quàm hortorum delitias. id quod ego ad pometa transferendum puto, quae in eo tractu bellissima sunt, & felicium generosorumq́ue pomorum natalibus Alcinoi pomaria prouocant. Oppidum in laeuâ Leccae ripâ sedet, felice Salmorum capturâ nobilitatum, crediturq́ue è Neoporti oppidi, quod oppisitâ in ripâ stetit, ruinis creuisse. perlabitur oppidum copiosum & diues canalis, siue elix ex Isela deriuatus; itaq*ue* magna illi subuectationis commoditas ex amnibus, altero praeterfluente, altero medium perlabente. Istud natale solum [+] fuisse Christophoro Longolio, inter Ciceronianos primum facilè locum tuenti, adstruere alicubi in epistolâ ad Damianum Lusitanum scriptâ videtur Erasmus, his verbis. ‘In Longolio ferè euenit, quod olim in Homero, hinc Gallia sibi vendicat, hinc Mec*h*linia sibi asserit, quu*m* reuera purus putus fuerit Hollandus, prognatus è patre Hollando in oppido celebri Hollandiae, cui hortorum pulchritudo nomen dedit Scoenhouiae.’ Hîc ne quis mihi protinus obstrepat, quod dico, patruus ipsius Petrus Longolius vir apprimè doctus mihi narrauit. Grauissium mihi habetur summi in re literariâ viri testimonium, maximumq́*ue* meritò pondus obtinet, attestantis patrui fide confirmatum, vt demirer extitisse, qui auctoritatem tanti viri labefactare atque conuellere impudenter attentarint, dum Mechliniensem geniturâ faciunt.

[+]Christophori Longolij patria.

Iselsteinivm.

ISELSTEINIVM oppidulum tenue, sed opere validum, ab exili alueo amnis Iselae nominatum, peculium est

Comitis Burani, de cuius possessione lis co*n*trouersa & inter arbitria Traiectensium & Hollandorum dissensionis plena, vtrisque illud sibi vendicantibus, quae res decisa nondum est. Huius turris quae templo superstat, ante biennium de caelo fulmine tacta conflagrauit, nullo alio maleficio admisso aut accepto incommodo.

Woerdenvm.

OPPIDVM est non ignobile cùm mercatu, tum splendore aedificiorum, palustri loco conditum, praesidiarium, cum arce non inelegante aut inualida, Traiectinae ditionis olim, ad reprimendas incursiones ex Hollandia, à Goterfrido Praesule Traiectensi homine bellicoso, vt & Monfortium, opportuno loco exstructum. Assidet Rheno, nunc Erico Brunsuicensi Duci oppigneratum.

Viana.

VIANA oppidulum quadratum, ad sinistram Leccae amnis ripam, paruit hactenus Brederodiae familiae, quae liberum illud à Regio imperio sibi semper asseruit, negauitq́*ue* esse Hollandici vel soli vel peculij: qua de re dijudicata lis nondum fuit. Castellum habet opere pulchrum & validum: territorio imperat satis lato.

Worcomivm.

WORCOMIVM extra Hollandiae fines in Gallica ripa, iuris tamen Hollandici, situm est ad Vahalim, è regione Louesteinium arcem, neque multo longiùs Gorcomium prospectans, mediocre oppidum, paruit ane fatalem hanc superioris tempestatis procellam Hornano Comiti, nunc Regio fisco adiectum. Est & alteru*m* huic cognomine Worcomium in Frisia Transrhenana, oppidi nomine celebratum, quum nec moenibus circundatum, nec muris aduersus hostilem vim septum sit, vici duntaxat oblongi (quippe in tria passuum millia porrectum) vicem repraesentet. quod

nuper anno LXX. post inundationem inusitatam, quae paucos ante dies praecesserat, grauem insuper à piratis, paucioribus centum, iniuriam sustinuit, imposita graui mulcta oppidanis, auecta ingenti praeda omnis generis, vnius rebellantis caede perpetrata.

Hvesdenvm.

HVESDENVM oppidum egregium aedificijs, satisq́ue copiosum, preaterlabentem Vahalim prospectat: Castellum habet elegans & magnificum, multisq́*ue* pagis latè imperat.

Gertrvdis mons.

GERTRVDOBERGVM sonat Gertrudis montem, à Diuae fortasse tutelaris nomine appellatum; oppidum in sinistra Meruae ripa situm, piscatu nobile. Vbi tanta est tamq́*ue* felix clupearum captura, Martio fermè mense, quando ordiuntur, vt die vno supra decem & octo alosarum millia retibus & sagenis capta in numeru*m* relata acceperim. Neque infelix est in praeterlabente amne piscatio Salmonum & Acipenserum. De huius oppiduli possessione ingens fuit maiorum nostrorum tempestate controuersia, Hollandis hinc illinc Brabantis eam sibi vendicantbus ob situs opportunitatem; eoq́ue res processit, vt Hollandiae Ordines solenni sacramento Principes suos adegerint, ad illius retentionem, contrà Brabanti ad recuperatione*m*. Constat autem ex Annalibus Hollandiae Nobilitatem consueuisse deducere cum comitatu suum Principem in Hannoniam abiturum eò loci vsque. Paret Arausino Principi, qui oppidum ab hostibus interceptum, operibus, propugnaculis, fossisq́ue ita communiuit, vt inter inexpugnabilia non immeritò numeretur.

Haga.

PRAETER oppida & vrbes moenibus fossisq́ue clausa, quae viginti & octo numerant, culta nec postremae fortis

plura extant in Hollandia municipia, suis singulatibus dotata per Principes priuilegijs, quaedam à muratis vrbibus minimùm dissidentia, cùm splendore, tum cultu; inter quae principem facilè locum tenere ac tueri quoque nemo inficiabitur Hagam Comitis (quo vocabulo significatur sepes è spinis dumisque opere topiario facta) quem delitijs suis & otio destinarunt olim Principes, & sanctiori consilio locum, nunc litibus trahendis soluendisque dedicatum. Hic locus opibus, aedificiorum splendore, (quorum magnificentiae vix quidquam adstrui possit, nisi inexpugnabilis ista fatorum vis, quae procellam ab Hispania in has oras infudit, plaerisque omnibus labem clademque attulisset) cultu, magnitudine, hortorum amoenitate, nobilitatis frequentiâ nulli cedit vrbium, vbi plura quàm bis mille aedificia numeres. Palatium habet regium fossis in modum arcis circundatum, cui piscina perampla ad septentrionem obiecta est, à Guilelmo Rom. Caesare Hollandiae Principe exstructum, in quo admirabilis fabrica atrij extat, quod latissimum spatio & amplissimum non trabibus colligatur, sed solis lacunaribus elegantis operis intercipitur, quorum materiam Hibernia subministrasse dicitur. Ea sedes est Principis aut Legati Praefectiue Hollandiae, qui nunc est Guilielmus Nassauius, Princeps Arausinus, P.P. iure dicendus: in quem optimè quadrare possit Gratij vertustissimi poëtae versus ille, *Vtrunque et prudens et sumptis impiger armis*. Eadem est sacrarium quoddam iuris & legum, vbi Senatus maior, quàm ille Deorum Consentium, caussasventilat, excutit, iudicat; maiorem dixi, quod illum bissenus numerus implebat, hic bis septenario constituitur, praeter caput suum, quem Praedisem vocant, quo honorario munere fungebatur proximè Cornelius Susius, Rysuici dominus, Iuris legumque columen. Istud Senatorum collegium, olim sedere apud Grauesandam solitum, huc transtulit Guilelmus iam Caesarei tituli accessione auctus. Haga amplissimos praeterea dignitatis gradus apud se fouet, Tribunum aera-

rium, qui censum omnem Regis nomine annuum & precarium aes, ex Hollandiâ, Frisiâ, Tencteris, Transisalanis, Traiectinis, & Selandiâ per dispositos quaestores aerarios accipit, quem Generalem Receptatorem à munio appellant. quo non ita pridem functus est Arnoldus Cobelius, inclytus ingeniorum Maecenas. Habet praeterea duos qui à Rationibus sunt, qui accepti expensiq́ue rationes cogunt, cui muneri destinati fuerant Numanius & Cornelius Iongius, viri otio honesto & ingenijs vberrimis affluentes ambo. Aedificijs contiguum est amoenum nemus (quem lucum Furori & Saeuitiae dicatum fuisse consecratumq́ue olim creditur vulgo) non feris formidabile, sed aucupijs destinatum, capreolorum pastione (quorum maculosae interlucent pelles) frequens, annosis quercubus, & fagis alnisq́ue vmbrosum, supra mille quingentos passus longum, minore longè latitudine, digna certè Musis sedes, in quam relaxandis à litium molestia animis caussarum vindices & Senatores saepenumero solent prodeam bulatum concedere.

Vlaerdinga.

VLAERDINGA inter oppida muris cincta multorum iudicio antiquitatis praerogatiuam fert, nunc illis viduata, absorptis simul cum arce moenibus voragine Mosae, qui latè ripas & littora adedit, succedaneam operam addente mari: ipsa vero nomine & genuino dicenda (vti persuadere voluit Theudericus Wassenarius, non semel nihi honoris caussa nominatus) Verdinga, à pensitando illîc aestimandoq́ue vectigali, quòd telonium illîc esset, etiamnum reliquum Wassenariae domui. Fabulae, quàm historicae fidei magis affine est, quòd nostrarum rerum scriptores rudi saeculo approbare conati sunt, de expulsis è Britannia gigantibus indigenis per Brutum Ascanij pronepotem, qui classe in maritimam Hollandiae oram appulsi, in agro Vlaerdingo arecem Sclauoburgum condiderint, à quibus in omnes insulanos qui occidentalem plagam incolerent, Sclauorum

nomen transierit, ad illorum discrimen qui ad austrum Hollandia obtinerent, quos Wiltos quasi syluestres dixere, quòd hirtis corporibus Satyros mentirentur. Quod ego fabulam entum puto, quando Regino Prumiensis & Einhartus Sclauos cum Wiltis, siue Velatabis eosdem faciat, quos vires suas coniunxisse Gotefrido Danorum Regi contra Abotritos, quibus cum veteres inimicitias gerebant, dicit.

Gravesanda.

GRAVESANDA, quae etymo designat Comitis arenam, oppidum fuit superioribus saeculis copiosum, moenibusque circundatum, portuque ad Mosam nobile, nunc ab eo dissidet ad tria fermè passuum millia, agro intermedio quem alluuioni Mosae acceptum ferre debet, auctum, Turrim habet editissimam, quae olim Phari vicem nauigijs vsumque praebuit, ad praenuncianda vada, portûsque introitum, quo munere adhuc fungitur propter miram altitudinem. Palatium habuit olim Comitis, & Curiam, translata iam tum à Guilelmo Rom. Caesare, cuius fundamentis ante annos viginti octo refossis, reperta fuere priscae artis Samia vascula, extantque in hunc vsque diem palatij vestigium testantia nomina, *via regia*, **Hofflaen** dicta, velut *aulae Principis via*, & ager **Hofflant** nuncupatus, ab *aulae* nomine: quin & Curionis loci domus, *Culina palatij* fuisse perhibetur. Nobilitatur caseo primae notae, vt antea quoque dixi, qui acri sapore linguam morsicat, & ingeniosam sitim acuit. Ager tritici & quidem optimi candidissimique feracissimus est, vt & *Poel-dicanus*, qui finitimus est. Extat isthîc Canonicorum regularium asceterium.

Medemblicvm.

MEDEMBLICVM, municipium maritimum Hornâ duobus miliaribus distans, cothonem hebet seu portum manibus factum, nauibus in tempestate perfugium & sta-

tionem securam, eundemq́*ue*; etiam nauale: ad annum millesimum ducentesimum ac nonagesimum, à Frisijs tumultuantibus & ferro flammaq́ue cuncta miscentibus, in cineres redactum fuit; arce praesidiariâ, quam habet peruetustam, graui obsidione circundatâ, quam habet peruetustam, graui obsidione circundatâ, ita vt ad iumentoru*m* carnes, quibus famem propulsarent, inedia processerit. Fabulosam Medaeam huic mone*n* dedisse vulgi opinio tenet, quae ex inaurato aere in bracteâ ductili expressa, turrisq́ue editissimae fastigio imposita, procul signum nautis viatoribusq́ue dederit. Radbodi Frisiorum regis ista fuisse creditur * sedes, illius quem lustrali baptismatis vndâ tingendum, mutatâ sententiâ pedem alterum aquae immersum reuocasse testantur Annales, quum suorum maiorum vmbris apud inferos, quàm inopi Christicolarum cateruae adiungi, Episcopo ad tingendi officium iam accincto respondisset: qui planè videtur Neritae vestigijs inhaesisse; nam quum Venus (vt + refert AElianus) inter caelites nomen suum professura, voluisset Nerei filium, amores suos, caelesti regno inferre secum comitem, ille contumaciter repudiasse beneficiu*m* perhibetur, quòd anteponeret caelo, conuersationem cum parentibus & germanis sororibus. Intra triennium proximum vallo aggeribusq́ue & propugnaculis in altum eductis ita communitum est, vt insuperabile quasuis ab hoste iniurias propulsare posse credatur. Firmissimi omnium hîc sunt aggeres, qui obices suo oppositu Septentrionalis maris furiam excipiunt, quos algâ (quae maris eiectamentum est in propinquo) praetexunt; materiâ vbi spissata consederit, tam firmâ + & solidâ, vt moles saxeae vix densius firmamentum coagmetúmve praebere possint; tantopere illa saeuientis maris proteruiam respuit. Ager vicinus per fossas inciles in prata herbida, bubus opimandis peropportuna, diuisus est.

+Lib. 14. de animalibus, cap. 28.

+Alga, materia aggerum.

Pvrmerenda.

PVRMERENDAM municipium repraesentatae pecuniae certâ summâ, vnâ cum arce & iurisdictione Purmera-

* Radbodi regia.

ni territorij, emit olim à Ioanne, Burgrauio Monfortio, Gerardus Zylius Eques. Haec oppidi modo in plateas est digesta, elegantibus instructa aedificijs, opulenta, anguillarum capturâ quondam ita felix, vt multa nauigia pertusis carinis ad hoc concinnè fabricata, quo relinqueretur anguillis interludente vnda libera respiratio, in britanniam quotannis Londinum mitteret, ingenti quaestu & emolumento. Nuper in fatali istâ Prouinciae prouidentiâ, quâ iusto odio inflammata vires opesq́ue omnes ad excludendum opprimendumq́*ue* teterrimum hostem Hispanum comparat, naturam loci operibus adiuuando, exstructis propugnaculis ad [+] arcendam vim communiri est coepta. Arx in fine municipij imminet Lacui Purmero (vnde loco numen est) piscoso atq*ue* ita spatioso, vt magnitudine*m* vix oculo admertiri possis. Paret Egmondanae familiae. In Annalium nostrorum monumentis proditam inuentio rem, quae. mihi difficilis ad fidem [+] visa est, circiter annum à natali ortu Christi tertium supra millesimum quadringentesimum, monstrum quoddam marinum, mulieris specie, viridi musco turpe, & vndique squallens, atrocissimae tempestatis vi è mari Oceano in sinum Batauicu*m*, qui Australis maris agnomine notior est, compulsum, & in lacum Purmerum (quem perrupti aggeres cum Praedicto sinu confuderant) eiectum fuisse; in quo dum varijs erroribus agitur, post reparatos statim à tempestate aggeres, vt solent, priusquam profundâ voragine ima aggerum fundamenta exedantur, virgines quae bis quotidie cum mulctralibus vltrò citroq́*ue* in prata commeant, vt vaccarum vbera mulgendo siccent, monstrum istud conspicatae fuerunt. Neque parum attonitae principio ob nouam & inusitatam speciem, in spectri modu*m*, mox confirmatis animis erectiores, ac mutuas coniunctasq́ue inter se operas pactae, circumseptum lenunculis & scaphis suis, ne quâ effugium pateret, oppresserunt; captumq́*ue* Edamum, quod oppidum Lacui quoque adiacet, pertraxerunt; vbi cibis hominum more assuefactum vesci coepit, sono peregrino ac su-

[+]Arx Purm. Laus Purmerus.

[+]Ann. 1403.

spirioso potiùs, quàm vllo articulati sermonis commercio & vsu, qui piscium toti generi negatus est, manifestum. Cuius miraculi fama quum multos mortales visendi gratiâ exciuisset, quae longè lateq́ue emanarat, Senatus Harlemensis missâ eò legatione monstrum sibi permitti flagitauit, vt loquuntur Annales, neq*ue* repulsam tulit. Quod plures annos, postquam eò adductum fuerat, vitam exegisse illîc, atque inter foemineos coetus pensa etiam traxisse, & coemiterij honorem, postquam vitam exuerat, assecutum ob exhibitam crucis imagini reurerentiam, memoratur. Quae omnia vt neque firmiter asseuerare, ita neque refellere omninò est animus, tu*m* ob eam quae debetur publicis Annalibus fidem, tum quòd recentior esse videatur, quàm cui me opponam, memoria, à mulierculis de manu, quod dicitur, in manum tradita. Dicam tamen illud fabulae vicinius non probari mihi, quòd fila deduxerit, quasi manus in articulos humano more distinctas discretasq́ue habuerit: sed fidei periculum auctori relinquo. Equidem religionie quâdam deterreor, ne à vetustatis exemplis discedam, quae sanctâ illâ testimoniorum fide non carent, inter quae constat non omninò fictum & commentitium esse, aut in poëticâ corte natum sermonem [+] de Nereïdibus, quarum è genere fuisse illam, de quâ modò sum comme*n*tatus, nihil ambigo: quaru*m* non exiguum numerum apparuisse olim in Gallico lilttore, D. Augusto legatus illius perscripserat. Eam certè de Nereidibus opinionem haud falsam fuisse testatur Plinius, corpus vniuersum squamishispidum, etiam quâ humanam speciem referunt, illis tribuens; quarum in morte tristem gannitum, siue (vt manuscirptus codex habet) cantum, ab accolis longè [+] auditum commemorat. Taceo quae de Tritone concham inflante deq́ue homine marino ex legatorum (quos ob id solùm Olyssipponenses ad Tiberium Principem miserant) & ex equestris ordinis virorum illustri fide idem scriptor refert. Quid, quòd apud pagum, cui ab aquae fuscedine Swartewale nomen est, ab oppido nobili Brielâ tribus fer-

[+]Nercides.

[+]Plinij locus.

me passuu millibus distantem, visatur huiusmodi aequorei monstri sceletos in aede mediâ suspensa? Venio ad recentiora & quae aetati nostrae potuerunt esse cognita documenta, ini quibus lego in extremâ Scandinauiâ, quâ Codanus sinus finitur, apud Ellebogium oppidum, Hafniae Regni Danici metropoli è regione oppositu*m*, monstrum aequoreum monachi formam exprimens ad vnguem, glabro capite, rusticanâ facie, inuolucro huerario cuculli speciem adumbrante, in littus illud immanis procellae vi expulsum fuisse, mutum, sermonis vsu defectum, vt caetera marina omnia, lamentis tantùm ac suspirijs altioribus perstrepuisse, nec vltra triduum vitam extraxisse; cuius simulachrum expressum ad Carolum V. Imper. tunc in Hispanijs agentem, à Rege Danico missum, manuque viri nobilis exhibitu*m* constat. Alterum in eâ Sarmatiae parte, quam Poloniam vocamus, ad annum à partâ humano generi salue millesimum [+] quingentesimum tricesimum primum extitisse comperio, monstrum itidem marinum, quod Episcopi habitum infulâ mitrâq*ue* egregiè mentiebatur, ad Regem Augustum deportatum. Haec libuit prolixiùs commemorare, quòd ista de Nereïdibus (quas Mereminnas dicimus, ceu maris delitias nymphasque) opinio haud nupera sit, sed saeculis omnibus in hominum mentibus impressa sederit.

[+]Ann. 1531.

Bevervicvm.

EXEQVI subtiliter & ad libripendem municipiorum & pagorum, quibus vicus nomina finit, numerum, haud facilè queam. tanta illorum est copia, quam in numerato habere non profiteor, omnibus tamen vicus, patria lingua **Wick**, vel **Wijck**, etymi occasionem dedit. in quo Germanos [+] falli video, qui vocem hanc pro sinu maris interpretantur, quum aliud non significet, quàm perfugium & stationem securitati dicatam, vbi coniunctioribus aedificijs habitabant, qui commune periculum depulsum volebant, vt multitudine hostes arcerent, & piratis maria infestanti-

[+]Vicus quid?

bus se opponerent. In his se primum offert Beueruicum, + quod sonat Bauarorum, qui & Baiorij, vicum, sedem, & perfugium; (videntur enim Francorum Reges possessâ Hollandiâ, militibus veteranis aut emeritis, qui sibi militarant, nationatim vicos agrosque habitandos dedisse, ijsque inde nomen fecisse, vt ex sequentibus patebit.) municipium duobus Harlemo milliaribus disiunctum, loco opportuno ad sinum Tyum adsidens, duobus passum millibus ab Oceano distans, amoenissimas nobilium villas in viciniâ + prospectans. Praecipuae tamen nobilitatis est Catuicum, à Cattis Aboriginibus nostris, qui Principem suum Batonem prosecuti, sedes ad Rheni medium alueum, non procul ab ostio, quo se in Oceanum exonerabat, posuerunt, quem locum fuisse olim frequentem & copiosum, ob ostij commoditatem & faciles è Britanniâ appulsus, atque opportunas subuectationes credibile est, sed barbarorum incursionibus & piratarum non semel dirutum & deuastatum. Videntur autem Catti duo praesidiaria munimenta praeter vicum suum condidisse, tutat vtrinque perfugia aduersus hostilem vim, si ingrueret, nimirum Suyduicum Wassenario + pago vicinum, quo loco molendinum nunc visitur versus meridem, seruatque corrupti nominis vestigium in **Suijck** contracti, & alterum Nordouicum versus Septentrionem, quamuis huic pago Nortmanni è Danis & Suionibus profecti + auspicium nominis dedisse ab alijs credantur: cuius dominio fruitur Ianus Douza meus, summo & ad vnguem facto ingenio vir, omnes olim absoluti Poëtae numeros expleturus. + Accedit huc Oesteruicum, qua*m* ego sedem fuisse olim AEstrorum, siue, vt nunc pronunciandi cacoëthes inoleuit, Ostrorum, deierarem, nisi priùs à Foppone Herculano, *Eteruicum*, indito nomine dictum fuisse Annales traderent. Praeterea Naelduicum Naelduicenae stirpis haeredium + intermortuae, Arenbergae Comitum, clientelâ illustre municipum, collegio Canonicorum non tam insigne quàm Martini Dorpij, Theologi, & non infelicis poëtae, natalibus.

+**Beuerwijck.**

+**Catwijck.**

+**Suydwijck.**

+**Noortwijck.**

+**Oosterwijck.**

+**Naalwijck.**

Ad pagum Naelduico vicinum, cui Monasterio nomen, lapis inuentus est, dum nouale aratro proscinditur, erutus, translatus inde Sionem, quod coenobio monachorum Delphis suburbano nunc diruto nomen fuit, intra octogesimum annum, quem, substituto meliori è marmore exemplari apud incuriosos antiquitatis monachos, Hippolytus Persinus Vltraiectini Senatûs praeses, antiquitatum studiosissimus, in villam suam Hagae propinquam transposuit, qui ita loquitur,

IMP. CAES.
M. AVREL. ANTO
NINO AVG. PONT
MAX. TR. POT. XVI.
COS. XIII. ET
IMP. CAES.
L. AVREL. VERO AVG.
TR. POT. COS. II.
A. M. A. F. C. Λ
M. P. X. II.

[+] ADHAEC Rijsuicum, quod à Rugijs AEstrorum finitimis populis, quibus, vt dixi, ad culturam datum sit, nomen habere crediderim, vel à reliquijs Gigantum illorum (quos vernaculum idioma Rusos appellat) qui è Britannia pulsi occiduam illam plagam inuasere atque incoluerunt. Quid enim ad rem facit, si viminum perfugium huc aduoces? In [+] hunc ordinem veniunt Stôluicum, caseorum molibus & [+] bonitate non incelebre; Bleijsuicum, cuius dominium ad [+] Bronchorstiam familia*m* transijt: Baerduicum, cuius nominis originem non libenter Bardis Gallis attribuerim, multò iustius Langobardis, Germaniae genti, qui pagus gaudet domino Cornelio Iongio, amoenissimi ingenij viro; [+] Barntuicum, an à Brennis nescio: Scalcuicum duplex: & Hontsuicum.

[+]Rijswijck.
[+]Stolwijck.
[+]Bleyswijck.
[+]Baerdwijck.
[+]Brantwijck.
Scalcwijck.
Ho*n*tswijck.

Neoportvm.

NEOPORTVM è regione Scoenhouiae, ad alteram Leccae amnis ripan, perhibetur fuisse satis copiosum & opulentu oppidum; sed vt caduca & fluxa est mortalium rerum conditio, atque interitui obnoxia, ita & oppida olim florentissima pessum ire videmus, multa etiam in cadauera conuerti; estq́ue nunc municipium mediocris conditionis.

Scaga.

SCAGA quoque municipium elegans est & copiosum, oppidi instar contiguis aedifcijs habitatum, à foro in ternas vicinias excurrit, vt trisidum dici aut trisulcum queat, alioqui extra has plateas vicatim habitatur, vt olim nobilis illa Lacedaemon, in multos namque vicos sparsim agrum occupantes diuiditur: solum habet totâ Hollandiâ fertilissimum herbidissimu*n*q́ue: locupletibus abundat & pecuniosis ciuibus, habet arcem non inelegante*m*. paret nunc Ioanni, Bronchorstiâ matre genito, Scagae & Burchorni Domino, qui stemmatis sui originem cum maioribus suis refert ad Bauarum Principe Albertum, Hollandiae Comitem. Hactenus vrbes & cum oppidis municipia stylo percurri, nunc de arcibus nonnihil adtexere placet.

Cap. xviii.
De Arcibus Hollandiae et castellis.

VRBIVM inuentionem, ceu praeclarum munus, acceptam tulerunt prisci mortales Palladi, quam propterea πολιο□χον, ceu earum tutatricem illlustri epitheto condecorarunt. Cui vt primae conditrici arces consecrauisse cum [+] Marone Aristides Smyrnaeus & Cornutus testantur, siue quòd ratio, quae sub huius Deae nomine designatur, vrbium & Reipub. incrementa promoueat, vt Martiano Felici videtur, siue quòd eam mundi mentem esse summaq́ue ob-

[+]Palladi cur arces consecratae.

[+] tinere crederent, quemadmodum arces in editioribus tutioribusq́*ue* vrbium locis condore solebant, ad arcendum faciliùs hostem, vnde nominis origo manauit, vt arbitror, non autem ab Arcadibus, vt Solinus putauit, quòd ipsi primi ardua montis Romae insedissent. Quod autem antiquitati solenne fuit, vt excelsa loca fundandis arcibus deligerent, id maioribus nostris aduersus pericula tutius visum est in paludibus terrisq́ue vliginosis fieri: quòd illa agendis cuniculis opportuna sint, in his cunicularіorum operae in subruendo eludantur. Caeterùm arces & praesidiaria casella geminam fermè naturam solent induere, vti scitè disseruit Damascius Syrus philosophicae historiae scriptor, quippe quae vt arcendis hostibus ac tuendae libertati plurimum co*n*ferre & commodare videntur, ita eaedem plaerunque caussae sunt seruitutis atq*ue* extremorum malorum: id quod non domesticis modò, sed externis quoq*ue* exemplis confirmari potest, quae alterius loci atque temporis propria est disputatio. Castellis, quae arcium modo muris cinguntur & vallis, passim exstructis Batauiam Romani olim aduersus vim si ingrueret, vtq́ue in officio subditos continerent, firmarunt. Meminit Tacitus castelli cui nomen Fleuum, haud dubiè Fleui ostio appositi, vbi on spernenda manus Oceani littora praesidebat, à Frisijs rebellantibus obsessi. Idem mentionem facit castellorum plurium, quae praefecti cohortium quum posse defendi desperarent, inflammarunt, quum Caninefates excidijs illorum imminerent duce Brunone. Florus in Rheni ripâ quinquaginta amplius castella à Druso erecta fuisse prodidit. Abundauit olim Hollandia arcibus castellisq́ue ante calamitosa infelicis Principis Iacobae tempora, quando flagrantibus ciuitatum nobilitatisq́ue funestis dissidijs, intestina seditionum ac discordiarum tempestas erupit, plebemq́ue in furialia arma concitauit. Tunc enim immanis illa popularium procella ac turbo cunctas passim arces obtriuit, diruit, soloq́ue aequauit. Neque hîc modum furor indomitus statuit aut terminum cepit, nisi etiam mutuo la-

[+]Arces ab arcendo dictae.

niatu dum iugulos feriendo desaeuit, animas quadammodo alternas negotiari visus fuisset. Sed hac de re in historiâ illorum temporum, vbi eò ventum fuerit, iustioribus querelis agendi locus erit. Enimuerò perpaucae tunc arces communem fatalis illius & interneciui belli calamitatem subterfugerunt immunes, quas hostile ferrum intactas stare permiserit. Inter eas quae nostro saeculo extant, primum facilè nobilitatis antiquissimae ordinem tuentur Egmondana arx, & + Brederodia, illa arduâ & elegantis vetustiq́*ue* operis structurâ celebratior est: haec deformis ac tantum non ruinosa, & ab arcis cadauere parum dissidens, cuius ego rei non aliam reperio caussam, quàm quòd omnibus impensis parcitum sit ab eâ familiâ, quasi fato quodam praepeditâ in restaurandâ reficiendâq́ue arce, quam vitium fecisse norant, ex eo fortasse quòd malè perpetuarios haeredes ex beneficij tabulis se cognoscerent, si virilis strips deficeret. Illa prior, quondam *Rijnegom* nuncupata, nunc ab haeredij, in quo sita, *Hoeui* appellationem nacta, ad quique millia passuum abest Almeriâ, + ad mille ab Egmondano coenobio longè vetustissimo, Benedictini generis monachis, qui foro piscario mancipati olim viuebant, destinato: vbi bibliotheca celebris omnis generis scriptis codicibus & praesertim membranaceis, quos diligenter magnâ curâ cùm Priores alij, tum Gerardus ex Poelgeestanâ stirpe Abbas vndecunque conquisiuerant, raros auctores ostendit, è quibus dolet mihi interijsse intra quindecim proximos annos, magno literariae Reipub. detrimento, Lactantij Firmiani epistolarum libros duos, quorum meminit nominatim D. Hieronymus: quos dum ad me cogitat, editioni destinandos, mittere Antonius Houaeus illîc religioni operatus, vir doctus, qui posteà Abbam Absternacensem prosperâ famâ egit, repperti à bibliotapho quopiam librorum plagiario sublatos: atque ita disperijt ille thesaurus, ab haeredibus sacrifici, in quem cadebat suspicio, in cucullos & piperis inuolucra concisus. At Brederodia arx medio itinere inter Harlemum & Beueruicum sita, praeter

+Brederodia arx.

+Egmondana arx.
Egmondanu*m* coenobium.

ruinas flebiles quibus labat, ab arenâ etiam sabuletorum, quae vicina ingruunt, obrui paulatim agros suos sustinet, graui & fatali veterno obsessâ iampridem eâ stirpe. Est & + Teylingia arx, Iacobae Principis delitiae, Saxenheimo (vbi Saxonum reliquiae à Carolo Magno transmissae consedisse creduntur) vicina, iam olim infamis nocturnis ostentis & vmbrarum illusionibus, si vera narrantur. Habet ad alteram Leccae ripam, è regione Scoenhouiae oppidi, Ericus Brunsuicensis Regulus arcem operibus validam, muris latissimis + valloque oportuno communitam, cui Liesueldae + nomen est. Apud Woerdenum similiter idem habet arcem, olim validam, quum arma Traiectensium metuebantur, nunc longae pacis beneficio neglectiùs habitam. Apud Vianam quoque extat Brederodijs firmissima arx, vallo altissimo, septoque è spinis implexis conserto cincta: & alterna + Ameida medio itinere inter Vianam & Neoportum, sed minoris firmitatis munimentum. De Medemblicensi arce superiùs à me facta mentio est. Assenburgum arx est dynastae + Assendelsi peculium, vltra Beueruicum, opportuno loco & amoeno situ nobilis. Idem vicinam habet alteram Roterodamo, + cui Hoeningae maiores indidere nomen, turritam, structurâ magnificam, & opere locique naturâ praeualidam, solo vliginis pleno facilè hostilem incursionem exclusuro. Goudae cum Gorcomio praedidiariae suae sunt arces, in prioribus dictae, haec ab Herculanis, illa à Bulosio Comite ad Iselam flumen, co*n*ditae. Mudanam arcem in prioribus diximus, & Abcoudiam inter nobiliores familias. Apud Hemeskirckam reliquus superest castelli circus, pyrgum Lugdunensem circinato ambitu referens, in hoc diuersus quòd Lugdunensem in arduo tumulo eminet, hic in vliginosâ palude copijs quantislibet fermè inaccessum aditu*m* praebet, in cuius meditullio editissimum stetisse olim perhibetur, turris modo, aedificium nouem contignationes altum, sic vt nautis vela facientibus phari vsum exhibuerit, dum cursum eò dirigunt aut deflectunt, cuius possessio à Comi-

+Teyligia arx.

+Liesuelda arx.

+Woerdena arx.

+Ameida.

+Assenburgum.

+Hoeninga arx.

tibus profecta ad Septimontanu*m* Regulum defluxit, inde in Arenbergium Comitem haereditario iure transcripta. Habuit & Adrichemia familia turritam arcem Beueruico vicinam, + per Frisiorum incursiones solo, aequatam, in cuius ruinis villam suam muro egregij operis circumduxit Antonius à Burgo per matrem Adrichemiae stirpis haeres. Vetus arx Riuerium, nomen habet ab amne (quem Riuieram + vernaculus sermo vocat) Mosâ, in cuius gurgite antiquitus stetit, nunc alluuionis beneficio ad mille passuu*m* & amplius interuallum ab eo disiunctum, quondam Hollandiae Comitum peculium, Matenesiae genti à Principibus condonatum, postquam interierat castellum familiae dognomento dictum, à Sciedami oppiduli moenibus fossâ intermediâ interstinctum: in quo vetusta turris eaque excelsa quadrato opere in sublime surgit, ita vt phari vicem propemodum praebere potuerit; cuius dominium ad Ioannem Matenesium virum cùm politicis virtutibus, tum nobilitate generis clarissimum spectat. Keneburgum non postremi nominis + castellum ab Othone Egmondano possidetur. Mereburgum + ad Marnam Rheni elicem, vnde nomen trahit, Vincentij Lochorstij domini proprium. Dunium castellum + apud pagum Seuenhusum, cuius situs fuit olim medio in saltu, in rudetum alquando collapsum, cuius possessio est + penes clarissimum virum Iacobum Dunium, Sprangae dominum. E castellorum arciumque numero, quae aut edax vetustas aboleuit, aut immanis atque intoleranda popularium (qui nouas semper res moliti fuisse leguntur) barbaries diruit; nomina aliquot Annalibus memorata praetermittere nolui, ne eiusdem particeps criminis commune*m* cladem fouisse videar, aut saltem non improbasse, quum dolendum sit ac deplorandu*m* quoque, defuisse Principibus nostris potestatem, ne dicam voluntatem comprime*n*di refrenandique furoris intestini. Antiquissima memoratur in ore hominum celebris arx Elini (quem tantum non alteru*m* Midam + faciunt Annalium scriptores, ab asininis auribus Eselorum

+Adrichemia arx.

+Riuerium.

+Keneburgum.

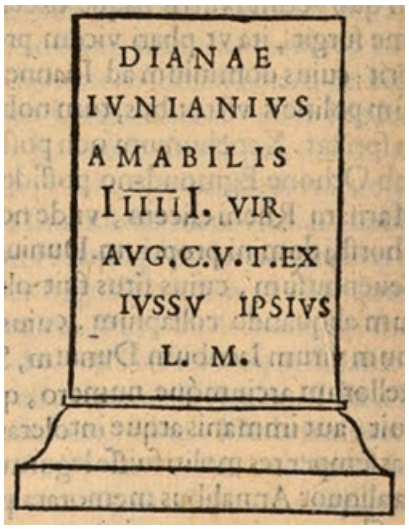
+Mereburgum.

+Dunium.

+Castelloru*m* et arcium destructiones.

+Elini arx.

appellantes) non procul dissita ab Hagâ Comitis, Vorburgo pago vicina, quae multorum iugerûm spacium circuitu complexa dicitur, fidemque rei faciunt ruinae & subterraneae substructiones, in quibus effossa fuere superioribus annis infinita omnis generis nomismata, inter caetera vidi & aureos nummulos ab aduersâ parte Elinum loquentes, ab alterâ Dorestatum, quam vrbem Batauodurum Tacitus dixit. Repertus ibide*m* fuit & quadratus lapis, cui in proscindendâ tellure impactus vomer vulneris nonnihil inflixit, quem antiquitatis aemulatione quâdam insertum quercui ante villam suam, è regione agri in quo inuentus est, apud Rijsuicum locandum curauit Henricus Crusius, Benthusij dominus, vir spectabilis. praefert aute*m* hanc inscriptionem:

DIANAE IVNIANIVS AMABILIS
IIIIĪ. VIR AVG. C.V.T. EX IVSSV IPSIVS L.M.

SAXVM istud quum attentioribus oculis haud dubiè vetustum vnâ mecum legendo percurreret Henricus Iunius, qui istius antiquitatis fenestram primus mihi aperuit, subdubitasse iam antè nonnihil de numero isthic contento ingenuè professus est, recténe haberet an secus. At ego in eodem prope luto haerens, de Seuiris Sexumuirisúe non

ambiguum mihi esse respondi, de scripturâ non liquere, quâ facili momento de persuasionis ponte deturbari possim, nî saxum haud ementitae vetustatis suam mihi fidem approbasset. Itaque cuncta rimanti, commodùm se obtulit monimentum, quod ad Nicrum alicubi extat, Rotenbergae, nisi fallor. FORTVNATVS IIIIIĪ VIR NEGOCIATOR & c. alterum Augustae:

DEO SILVANO TEMPL. CVM SIGNO VE-
TVSTATE CONLAPSVM SEX. ANTONIVS
PRIVATVS CIVIS TREVER. IIIIIĪ AVGV-
STALIS PECVNIA SVA RESTITVIT.

Item Placentiae in Insubribus:

L. PLOTIO ATIMETO IIIIIĪ AVGVST. &c.

frequentissimus tamen scribendi vsus passim in marmoribus saxisq́*ue* occurrit, hoc pacto VI VIR. è quibus vnum modò insigne huc adscribam Interamnae repertum.

PROVIDENTIA TITI CAES. AVG. NATI AD
AETERNITATEM ROMANI NOMINIS, SVB-
LATO HOSTE PERNICIOSISSIMO P.R. FAV-
STVS TITIVS LIBERALIS VI VIR AVG.
ITER. P.P.S.C.

Rarissimè verò scriptu*m* inuenias pleniore scripturâ SEVIR. quod Mediolani de C. Plinio Sec legas, SEVIR EQVITVM, & Capuae, L. PHILEROTI SEVIRO AVGVSTALI. Eum honorem Valentiae in Hispan. expressum marmor seruat; C. TERENTIVS ONESIMVS IN HONOREM SEVIRATVS SVI. & c. Atque sita quidem per occasionem de Seuiris non inutiliter adiecta sunto: in quibus Augustales dicebantur qui ab ipsis Augustis constituebantur. Caeterùm vt ad institutum vnde deflexit oratio recurram, Idem ager, de quo dixeram, vitreum lecythum effudit herbacei coloris, crassum ac prionde grauem, ansâ latâ, eâq́ue rhomborum instar crenatâ, quem curiosè idem nobilis vir asseruat. Protulit idem ager & tudiculam auream repraesentantem incerniculum, quodam tenuium foraminum labyrintho per-

tusum mirandi operis atque adeo inimitabilis, aurificum confessione: cuius materiam sunt qui electrinam augurantur: maior portio merum se probat aurum: brachium, quod manu tenetur, auro improbiore constat; id quod lacunulae, vitio terrae salsuginosae altiùs insidentens, loquuntur. Extat apud Adrichemium veterum sigillorum amatorem Hagae. + Redeamus ad castella & arces. Hildegardis castelli vnâ cum templo ruinae in editiore tumulo, qui in solo circumquaque vliginoso & plano in speciem tribunalis assurgit, miliaris fermè vnius spatio à Roterodamo disiunctae visuntur, in quo Hildegardis fatidicae foeminae, alterius cuiusda*m* Sibyllae aut Carmentae (cuius effata atque oracula praesentem temporum conditionem pulchrè exprimentia inspexisse aliquando memini) aedificium stetit, turris lacera superest, dominium nunc penes Ioan. Matenesium, cuius facta paulò antè mentio est. Intra Roterodami moenia extant + ruinae castelli Bulgersteini, à Bulgaro fortè quopiam dicti, siue illud gentilitium nomen fuerit, siue nationis: neque longius ab eo oppido ad Rotae ripam ruinae arcis Viennensis, + quae *Wena* deprauatè nominatur, *Curia* vulgò dicta, vnde & oppidi portae nomen mansit *curialis*. Visuntur ad + Sciam amnem & vestigia castelli Sterreburgi, siue à depictis stellis, siue à positu turrium stellae hexagono non absimili nuncupati, cuius possessio longâ serie ad Duueurodiam stirpem + refertur. Arcis Capellae vetustissimae ruinas & vestigia ostendit ad amnis Iselae crepidinem pagus cognominis, Naelduicenae domus quonda*m* peculium, nunc Arenbergij + Comitis haerdium. Hodenpiliorum nobilis minimeq́ue obscurae olim gentis castellum in Vlaerdingensi solo dirutum + iacet. Similem cladem senserunt arx Polana fundatissimae Polanorum familiae, Equestri splendore clarae, in eodem + territorio: & Binchorstum in luculentá stirpe, Hagae vicinum, sub idem tempus per plebem nobilitatemq́ue in factiones diuisam, quarum alteri nomen â p*isce asello*, (**De Cabbelausche**) alteri ab *hamo*, (**De Houcsche**) nomen erat,

+Hildegardis castellum.

+Bulgersteinu*m*.

+Wena.

+Sterreburgu*m*.

+Capella.

+Hodenpilioru*m* castellum.

+Polana arx.

+Binchorstum.

euersa soloq́ue aequata fuerunt. Arx Velsena diciecta lacerasruinosasq́ue + parietinas adhuc ostendit, ob parricidiale in Principem foedè trucidatum nefas communibus Hollandiae Zelandiaeq́ue armis expugnata atque euersa. cuius exauguratae fundum Ianus Doûza, Musarum delitiae, possidet: atque in eius viciniâ ad teli iactum paucis abhinc annis egregiam villam castelli modo latâ fossâ circundatam ab Hadriano Groeneuentio Harlemensi ciue exstructam videmus. Sanda, siue Sandeburgum Comitum castellum iam + olim in ruinas disspatum, interijt, ab arenario solo, vt apparet, nomen adeptum, postquam Guilemus Roman. Caesar curiam à Grauesandâ transmouit. Eandem in conditionem venit & Zilia castellum, vulgò Curiae Zilianae nomine + notum, quod Ziliae Rheni elici adsidebat. Supersunt Doûsia castellum ad elicem Rheni Doûsiam situm, vnde + illi & familiae clarissimae nomen. Altenacum à nimiâ viciniâ, quâ Delphorum vrbi grauius videbatur si quando obsidio timeretur. sic dictum. Adamus Almondius obtinet, nuper ab oppidanis incendio corruptum. Croesuicum vltra + Rotam amnem: Loeuesteinum arx validissima in diuergio amnium Vahalis & Mosae inter Goricomium & Woricomium aedificata: & Honsela arx speciosa Naelduico vicina. +

+Velsena arx.

+Sandeburgu*m*.

+Zilia arx.

+Dousia.

Altenacum.

+Croesuicum.

Loeuesteinu*m*.

+Honsela.

Cap. XIX.
De nobilitate Batauica.

INLVSTRIORES nobilioresq́ue gentis batauicae familia, quas aut priscis saeculis extitisse comperimus, aut superior aetas & auita memoria cognouit, aut praesens quoque sustinet, enarraturo mihi operae visum est pretium fore, si verae nobilitatis imaginem expressam ob oculos repraesentarem scripto: eoq́ue magis, quo in hunc ordinem irrepere, & Palladium (quod dicitur) obtinere plaerosque citra delectum, velut aduentitios, animaduersum sit, cerdones, schoenoplocos, restiones, mercatorum liberos, qui claritudine loci, quem natalem nacti sunt, aut quem peregrinatio-

ne religionis ergô susceptâ accesserunt, aut qui datis repraesentatisq́ue nummis, nunicipij, satrapiae, arcis've titulum, ius, vsum, aliosq́ue honores mercati sunt, Nobilitatis glorioso nomine venditare se praesumpserint: haud equidem scio, quàm honestam manifestae ac pudendae praeuaricationis caussam dicturi, si profanationem ordinis antestari liceret. Neminem enim aliter opinaturum existimo, qua*m* quòd [+] genuina nobilitas ea sit, quam vel virtus vitae socia exornet, vel mortis comes gloria cohonestarit. Neque verò torques, non armillae, non abaci argenteâ supellectile graue, non pretiosa synthesis, non segmentatae & intercursantibus maeandris laciniosae vestium orae, non in astragalis lunulae, non latifundiorum possessio, non ampla haereditas, non fumosae imagines, quibus atria fulgeant, non obsoleti clypeorum vmbones, non denique opum apparatus & splendor nobilitatem secum adferunt, quum in virtutis actione ista, dum vita suppertit, consistat, aut in glorioso interitu consumatur. Ianum nobilitauit eximia in rebus prudentia, quae Bifrontis nomen illi conciliauit. Cecropem pudicitiae & virtutis amor, dum promiscuos belluarum ritu concubitus legitimi connubij frenis coërcet. Hercules & Theseus è domitis sublatiq́ue monstris orbi terrarum grauibus & exitiosis, per aerumnas & pericula nobilitati sunt. Codrum quis nosset, nisi suo iugulo patriae salutem quaesiuisset? Antonino Imper. paterna origo à Numa, Pythagorae institutione claro, nobilitatem maiorem addidit. Fabijs, Lentulis, Ciceronibus, Pisonibus inlustribus familijs, quarum memoria libri omnes redundant, an fabas, lentes, ciceres, pisa, aliaq́ue id genus legumina, quibus agros conserere erant soliti, quum ex agris ad imperia vocarentur, nobilitatem & nomins claritudinem conciliasse putabimus, ac non potiùs res magnas domi forisq́ue gestas? ita Metellis, Scipionibus non natale, sed res quas fortiter gesserint pro aris focisq́ue, & actam innocentissimè vitam, nominis dignitatisq́ue extitisse initium, disertè ait Cicero. E diuerso, Gabinio, altâ

[+]Vera nobilitas quae?

nobilitate, blandâ videlicet conciliariculâ (vt eiusdem vtar verbis) freto, ac propterea ingentes spiritus sumenti, flagitia plus obscuritatis, quàm splendoris lucisq́ue claritas generis vetusti attulerunt. Rectè gloriari mihi videtur Cicero, se nobilitatis claustra refregisse, vt ad summos honores non magis nobilitati, quàm virtuti aditus pateret. Praestat itaq́*ue* rebus rectè gestis florere, ac nominis claritudinem vel eâ viâ, vel ingenij cultu comparare atque extendere, quâm sola maiorum opinioni tumere atq*ue* inniti velle: satius est ita viuere, vt posteris initiu*m* nobilitatis & virtutis exemplum à te petatur. Harmodio, abnepoti clarissimi illius tyrannicidae, qui communi cum Aristogitone operâ Pisistrati tyrannidem conuellit, exprobranti per conuitium generis nouitatem Iphicrati Atheniensium fortissimo duci; Mei, inquit Iphicrates, generis origo à me initium capit, at tuum in te desinet. Istius dicti simius Cicero, quu*m* cognome*n* suum ob ciceris leguminis vilitatem, fastiditu*m* inuisumq́*ue* intelligeret, amicis aliud sumendu*m* suadentibus, respondit: se nomen Ciceronis longè reddituru*m* illustrius, quàm vel Catonum, vel Catulorum, vel Scaurorum, quae cumprimis illustres apud Romanos familiae erant: innuens nobilitatem solis imaginibus & stemmatibus innixam, malè firmis sustentari adminiculis, eam verò quae proprijs virtutibus quaeratur & concilietur, firmissimam pariter ac pulcherrima*n* esse. Scitè, Platone teste, nobilis ille Marathoniae victoriae laude Themistocles Seriphio cuidam in iurgio respondit, obijcienti non suâ, sed patriae gloriâ ipsum splendorem assecutu*m*; Nec hercle, inquit ille, si Seriphius ego essem, nobilis; nec tu si Atheniensis esse, clarus vnquam fuisses. Praeclarè Diogenes sciscitanti qui mortalium essent nobilissimi, respondit; qui opes, voluptatem, gloriam, vitae vsuram despiciunt; contrà labores, inopiam, mortem nihili faciunt. Neque obscurè Antisthenes docuit, virtutibus ornatos, eosdem verè nobiles. Quorsum haec tam multa? vt nimirum, quod antiquitatis, quod philosophorum, quod bonorum omnium, qui

vno quasi ore idem loquuntur, iudicium, qui sensus de nobilitate fuerit, declarate*m*. Nam quum in vniuersum vna sit + nobilitas generis, quatenus videlicet ad posteritatem decurrit, in treis tamen species illa ceu ramos diffunditur, vt naturae vna detur, virtuti altera, tertia arti debeatur: duarum posteriorum gloria & fama fundamentum est, incitamentum, & quasi classicum quoddam ad labores suscipiendos + & subeunda pericula. Quos natura nobilitauit, ij existimantur, qui antiquâ & amplâ progenie, nataliumq́ue splendore antestant, quos insignis progenitorum suorum virtus, aut opes antiquae & inueteratae eò claritudinis euexerunt, vt inuidiâ omni maiores sint: ijq́ue colendi & summo iure amandi sunt, quòd his rerum clauum regendum Deus dederit, & Reipub. gubernacula cum iustâ potestate commiserit, quos proptereà διο□ενε□ις, ceu ab Ioue editos oculata + antiquitas nuncupauit. Secundum locum obtinent, quibus inlustria & nota cunctis facta, impensâ pro Reipub. incolumitate vitâ, exantlati pro Repub. labores, periculorum pro ciuium salute contemptio ac despicientia, nauata denique egregiè opera Principi, virtutis nobilitatem & sempiternam gloriam pepererunt; quorum immortalia facinora immortalis quoque memoria vt consequatur, iniurium non est: atque isti quidem saepe humili & obscuro, aut saltem minùs generoso loco sunt orti, stirpis tamen suae propagini, & ex se genitis generosum nome*n* & titulum quasi transcirptum + relinquunt. Tertij ordinis sunt, quos ex doctrinâ nobiles & claros appellat Cicero, qui praestanti eruditione & scientiâ imbutis animis in commune prosunt, aut liberalis artis ope atque adiumento inclarescunt. His ingerit se ascititia + quaedam & acquisita nobilitas, quae per diuitias, nuper fortunae aut haereditatis opimae beneficio partas, adrepit familijs generosis seseq́ue insertat, in modum luxuriantis vitis, quae pedamentis, vt sustineat se, infirmitatem fulcit. Talis enimuero nobilitas ex ingeniorum conditione, vti è fructuum bonitate, aut feritate arbor, aestimanda est; quae si

+Noblitas triplex.

+Nobiles naturâ qui?

+Nobiles virtute.

+Nobiles doctrinâ.

+Nobilias acquisititia.

tolerabiles & non improbos homines produxerit, ferenda est; sin flagitiosos & vitijs deditos despuenda. Stultè enim faciat, qui lapidem è sepulchro, pro deo venerari velit, quod ille inquit, & improbè senserit, qui talem nobilitatem pensi alicuius faciat, vtpote animi imaginibus ac virtutis defectam, quae propter fluas opes tantum graui supercilio tanquam Rhadamanthus nitatur. Itaque quum conditiones istas & genera nobilitatis animo sapienter peruidisset Sigismundus Imper. cordatus Princeps, potiore loco atque honore habuit eruditos homines, quos doctrina & virtutum praeclara fama nobilitarat, dictitans identidem apud Germanos proceres, quibus vilescebat eiusmodi nobilitas, meritò magni à se fieri, quos caeteris antecellere ingenium dederit: & aliâs, in suâ manu esse,vt multitudinem profanam suorum nobilitatis titulo vel horea spatio insigniat, sed eruditionem, ornamentum animi, neque totum intra decennium largiri posse. Cuius simile dicterium effusum memoratur à Dionysio Milesio in Heliodorum, Hadrinano Imperatori ab epistolis, dicente, Te Caesar pecunijs & honoribus augere potest & ornare, sed oratorem te facere non valet; vti Dio Nicaeus refert. Ista non ea à me dicuntur animo, quasi improbem imagines & pictos auorum longo ordine vultus, quasi reijciam stemmata, quasi clypeos cum singulorum titulis auerser, quoru*m* gloriae vetustissimae origo virtutis plena attestatur, quippe statim ab exactis Româ Regibus incoepta, quando in scutis, quibus pugnae obibantur, imagines ad viuum expressas vultusque eorum, qui illes vsi suerant, insculptos, sacris publicisque locis primò, deinde priuatis etiam in aedibus, spectandos, additis honorum titulis, posuisse Romanos, auctor est locuples Plinius. Quin è contrario sum planè animi diuersus, Nobilitatque studiosè fauco, id quod bonos facere omnes inprimis decet, tum quia ex vsu Reipub. sit, nobiles viros esse qui maiorum suorum vmbris digni ad clauum Reipub. adsideant; tum quia clarorum hominum qui de Republicâ optimè sint meriti,

etiam vita defunctorum, vetus memoria valere & sacrosancta haberi debeat: Sed damno atque explodo eorum vecordiam, qui metiuntur ex illis rebus veram & germanam nobilitatem; reliquos in ordine*m* cogunt, despiciunt, pro mancipijs & mediastinis ducunt: qui literarum scientiam atque eruditionem redent, proculcant, sannis excipiunt, quasi Nobilitati inutilem imò indecoram potiùs: qui non libris vacare nobilem, sed venatorium instrumentum assiduè tractare volunt, aleatoriam scholam frequentare, discum iacere, pocula obducere, stupris clarescere, comedere patrimonia, decoquere creditoribus, è venere promiscuâ luem contrahere: quasi haec demu*m* sint vera rudimenta & artes quibus nobilis animus imbui debeat. Neque supersedendum est, quòd plaeraque omnis nobilitas transilire honesti limites putatur, quae Thespiensium instituo mordicus inhaerens, pollui nobilitatis decus existimat, si opificium discant, aut agro colendo operam nauent, vt in Politijs refert Heraclides Lycius: quod de conceptâ publicè & iam olim confirmatâ vulgari opinione natum esse credibile est, quae vti rem rusticam (Columellae verbis vt id dicam) negotiu*m* nullius magisterio praeceptoris egens, ita opificium sordidum, ac proinde vtrunque à nobilitate alienum opus putauit. In eâdem sententiâ Persae quoque & Lydij Scythaeq́ue fuere, qui artificium colentes in ignobilibus ducebant, at militiae operatos, pro generosis habebant: ita vt iudicio nonnullorum videantur latrocinia, rapinas, neces, bellorum praemia, summae nobilitatis vice habuisse: quod exemplum imitati Cares, primi venalem mercede vitam prostituisse creduntur, quamuis falcò; quòd Arcades hac infamiâ, seu laude priores fuerint, quibus belli nundinatio stipendio proposita erat. vnde Dionysij Milesij manauit scomma, dicentis, *Graecorum calamitates Arcadiam pascere*. Facessat à Batauâ Nobilitate iste fascinus, quum co*n*stet clarissimo Taciti elogio, vt *Gallos pro libertate, Germanos pro praeda, ita Batauos pro gloria ad capessendam pugnam olim fuisse instigatos*.

Quin illam vltrò impulsam potiùs me praecentore aut celeuste, atque exstimulatam velim, vt memoriam illam pristinae virtutis propè intermortuam renouet, atque ita Batauici nominis amplitudinem à maioribus acceptam, bonis ominibus, suae posteritati tradat. Iam verò Neapolitana nobilitas, + cuius primam gloriam sibi affectant illi, inerti otio vacat; eoque solo nobilitatis bonum finemque metitur, in atrijs pictis deses, aut phalerati equi vectatione contenta: ita vt rem tractare rusticam, à professione suâ alienum atque abhorrens existimet: mercaturae insuper vsqueadeo pertinace imbuta odio, vt in egestate turpem vitam tolerare fameque enecari, quàm locupletissimo etia*m* mercatori filiam nuptui collocare malit. Hanc similiter despuunt vilemque + habent Romani, in rei rusticae curam compendiumque attentiores, pecuario studio & agrorum cultu opes quaerere, nobilitate non indignum iudicant. Gallicae nobilitatis proprium + est, praedia & rus colere, ciuitatis commercium, ceu primam sui labem fugere, ita vt opinio nobilitatis è vitâ rusticâ & praedij possessione plaerunq*ue* pendeat. Eadem fermè ratio est apud Britannos, vbi nobilitas saltibus viuarijsque + inclusa rure vitam degit, è lanicio & gregum quos pascit foetibus censum locupletans, proq*ue* opum numero famulitium extendere coacta. Germani stirpis antiquitatem praecipuè + admirantur & vnicè excolunt, vt quaeque est vetustissima, etiam inter patrimonij censusque clades; plaerique vrbibus procul abdunt se in saltus, aut inter rupes castellis affixi adsident: alicubi è latebris recessibusque, velut Caci quidam, exorti viatoribus insidiantur; ex eoru*m* pecuniâ otium suum alunt. At apud Principes ferè nostros in morem receptum est, vt nobilitatem conferant citra delectum & virtutis aestimationem, vel obsequio vel pecunijs gratificantes, atq*ue* ita literis priuilegijsq*ue* ea*m* muniant; quos è cerâ miniatâ aut scriptis nobiles meritò dicere liceat. Verùm enimuerò inter virtutis praemia, summa ac primaria dignitas praecipuusque + honos apud plaerasque gentes fuit Equitem, quos istud sae-

+Neapolitana nobilitas.

+Romana.

+Gallica.

+Britannica.

+Germanica.

+Equites Aurati.

culum ab aureis ornamentis, quae illis attribuuntur, Auratos appellat. In quem honoris amplissimi gradum nemo antiquitus cooptari solebat, nisi quem facinora praeclara & spectata bello virtus eo merito dignum nobilitassent. Talibus namque solis vt periculorum praemium & laborum fructus, ab ipso exercitus duce solenni quodam ceremoniarum ritu, is honos deferebatur, inspectante omni multitudine. Quem morem planè obsoletum, ante non adeò longum tempus reuocauit in luce*m* primus Franciscus Galliarum [+] Rex, quum in nobili illo contra Heluetios conflictu ipse fortissimè dimicans inter primos & fortissimos, Ducis pariter & strennui militis munia obisset, vt nimirum illustris clariq́ue exempli assertor existeret, additis solennibus de more veteri ritibus. Ast alij hoc saeculo inoleuere more, quando honores adulterantur, dignitatis equestris gradus adulatoribus, potentibus, & gratiosis hominibus, aut opulentis qui militiam nunquam viderunt, etiam citra spectatae virtutis testimoniu*m*, ceu emptitia merx, promiscuè confertur, perstricto leuiter nudo ense humero laeuo, idq́*ue* Imperatoris aut Ducis manu, additis verbis solenni more conceptis. Caeterùm quia (quod dicitur) peculium re, non verbis, augetur, libet illustrium aliquot familiarum clenchum isthîc apponere, velut lucida quaedam sidera, publici cursus notas, sed ita vt non Helicen, quae latiore gyro circumagitur, vago obtutu obseruandam mihi sumam, sed potiùs Cynosuram, quae breui circà mundi cardinem ambitu fertur, sequar: quod eò dico, ne quis putet me passis velis vsurum, quibus in illarum laudes laxâ & diffusâ oratione peruehar, quum è diuerso contractioribus obeundum hoc mihi statuerim, ne inconsideratiore temeritate in altum abreptus, vbi caelum vndique & vndique pontus appareat, iniquum littus repetere inuitus cogar. Vtinam autem illarum virtutibus & praeclaris facinoribus (quae nisi scriptis tanquam praeconum voce celebrata, memoriâ facilè excidunt & obliuione obruuntur) tam benigna affulsisset fortuna, vt iuxta

[+]Franciscus Rex reuocauit morem creandi Equites.

Alexandri Macedonis votum, Homerum quempiam inuenissent praeconem, cuius praeconij vim toties nobilitata Achillis hasta sensit. Interim graui vulnere exanimor, quoties [+] recordor fundatissimas quasque & amplissimas familias bellis absumptas interijsse, cùm domesticis, quae cum Cisrhenanis Frisijs gessimus, tum externis: siquidem nonnullae deficiente virili stirpe, quasi traduces quaepiam, in alienas domos translatae, altissimo silentio sunt obliteratae: multas flagitium Velsianum inuoluit atq*ue* in ruinam secum traxit, quae, quo sanguine iunctiores, hoc exitio certo propiores, stirpitus excisae fuerunt & abolitae; aliae cladi funestae superstites, haereditarij nominis ornamentis exutae, nihil praeter inande & aduentitium alienae stirpis nome*n* assumere coactae sunt. Sed quid superuacaneam & inutilem querimoniam profundo? surdo enim Orco ista occino: quin Wassenariae domûs, inter omnes antiquissimae, vmbris inferias dum piè sacramus, honorem ab antiquis illi attributum non denegabimus Ea domus summâ & apertâ omnium consensione facilè antiquitatem vltimam tuetur, cuius etsi illustria facta & res gestae omnium in ore viuant, documenta tamen è vetustis librorum monumentis petenda in obscuro latere videntur; quanqum noui virum non indoctum, qui stirpis istius assertor ad Valentiniani & Theodosij Impp tempora stemmatis seriem perducit. Ego certè diligenter omnia perrimatus, nusquam inueni vestigia nominis apud scriptores Romanos & Graecos, nisi fortè is posset esse Veromerus Batauorum Princeps, Augusti Caes. temporibus, qui apud Strabonem vitiato codice malè nominatur □□□ρομυρ□ς, η in □ transposito, & υ in locum η immisso; quod mendum clarè patescet ei, qui Germanica nomina Principum & summorum magistratuum, in Merus, vel Marus exisse intelligit; quâ de re diffusiùs egimus vbi nominu*m* rationem explicuimus: quin illo ipso loco σε□ιμρ□ς per η Cheruscorum dux Straboni rectè scribitur; tametsi locus ille totus lib. VII, qui de proprijs nominibus agit deprauatissimus, excusare vnum

[+] Familiarum interitus.

istud nomen facilè queat, quando illic σεμι□ε□ντος, pro σε□ιμ□̃νδος, [+] □ι□ιμηρ□ς, pro σε□ιμηρ□ς, □ι□□□ης, pro σε□□□ης, & βαττ□ν, pro βατάβων mendosissimè scriptum inueniatur, Equidem inclinasset animus, vt eandem fuisse stirpem crederem cognominis vicinitate, nisi vnum, quod dicam mox, mutare sententiam coëgisset: nam *Veromerus* idem fermè cum **Wasserheer** sonat, quod proprium gentilitiumq́*ue* agnomen contendunt, volentes significare *aquarum potentem et dominum*, quòd portoriorum perpetuarius & haereditarius [+] possessor, aperire vel etiam claudere portus, negatâ vel concessâ ex arbitrio veniendi abeundiq́ue potestate, hoc est, naues & sistere & dimittere posset, vt **Veermeyer** signet *portorio praefectum*, aut in id ius habentem: **Wasserheer** verò (quod in **Wassenaer** detortum volunt) *aquarum ius sibi vendicantem*. Iam verò adscribi quoque error potest vetustati, quae demit, addit, & vocum faciem immutat, vel librariorum incuriae, vel scriptori idiotismi ignaro, vt primogenium vocabulum & verum fuerit *Vassemerus* (Romanis nunquam geminato **W** vsis) deflexum postea in Vassenarus. Sed nolo pluribus esse disertus in istâ contentionie. Statis esto, quòd altissimam perpetuarij iuris nobilitatisq́ue vetustatem defendere stirps illa omnium confessione possit, nato inde prouerbio de trium illustrium Hollandiae familiarum comparatione, *Wassenaria*m *domu*m *antiquitate, Egmondanam diuitijs, nobilitate Brederodia*m *antestare.* Annalium monumenta Claudiu*m* Ciuilem, quem regiâ stirpe editum Tacitus loquitur, non aliâ ex familiâ extitisse volunt, quâ auctoritate nescio: eiusq́ue filiam Vitellio nuptam, quod somnium est anilibus Cascorum delirame*n*tis vanius, quum Suetonius disertè duas ille vxores tribuerit, Petroniam & Galerima, illam Consularis, hanc Praetorij viri filiam, nec plures: deinde quum à Galbâ in Germaniam inferiorem esset missus, vixdu*m* mense transacto apud Coloniam Agrippinam Imperator est consalutatus, vt tunc nuptijs vacare integrum illi non fuerit. Quin & in ijsdem memoratur En-

[+]Strabenis locus emendatus

[+]**Wasserheer.**

gistus Radbodo genitus reuersus à Britannicâ expeditione victor, pyrgum Lugduni, alueo Rheni imminentem (quem Leydaeburgum vulgus nuncupat) condidisse cum telonio, sub Theodosij Imperatoris tempora, atque ex eo Burgrauiorum (quod Burgi Comites denotat) nomen reliquum esse, imperiumq́ue & ius principale in Rhenolandiam ab illis vsurpatum in quâ hactenus vt fiduciarij Comitu*m* clientes pro mercibus vectigal exigunt, & *Plumarij Comites* nominantur, [+] quòd & illîc in tractu Delphensi illorum iniussu nemini fas sit cygnos aut olores publicè alere. Ius familiae imperiumq́ue in aquas ostendu*n*t augescentes lunulae, quae gentis insignia exornant, quando lunae imperium in humores & aquas auctorum omnium concentus tribuat. Hinc manauit ius *Grutae*, quod penes eosdem semper extitit, quo coctores ceruisiarij pro vsu aquae centesimam illis persoluunt, vernacula lingua **Gruytgelt** vocat, siue eam vocem à Flandris mutuata fuerit maiorum nostrorum aetas, qui lenticulam palustrem quae in paludibus & stagnis per aestatem aquae supernatat, gratissimum anatibus pabulum, *Grutam* appellant, quam nos corruptiùs **Croes** vel **Croost** dicimus; vt **Gruytgelt** sit vectigal, quod penditur pro tollendâ dissipandâq́ue lenticulâ aquas operiente, quo limpidam haustris situlisq́ue hauriant as concoquendum vsui hominum cerealem potum: siue origo fluxerit (quod nonnulli volunt) ex vsu seminij cuiusdam aut herbae, quam ceruisiae incoquebant, olim **Grutzung**, posteris **Scarpetange** dictae, quae cuiusmodi sit, ignorare me fateor. Quod ius à dynastis potentioribus (vt solet auaritiam illorum & libidinem accendere atque alere aemulatio) vsurpatum posteà video à Brederodijs apud Caninefatum caput Harlemum, & à Naelduicenis, vt mox dicetur. Vidit nostra aetas virum fortissimum, alterum quendam Achillem, Ioannem Wassenarium, Frisiae subactorem, cui victricia per hostilem terram signa eircum ferenti, idem spectrum oblatu*m* narratur, quod Druso Germanico ad Albim se ingessit; id quod ob parem

[+] **Pluymgrauen.**

virtutis & lethi gloriam memorabile referendum hîc duxi. Scriptis namque proditum est â Suetonio Tranquillo & [+] Dione Niceno, Druso, quum ad Albis ripam peruenisset, transire cogitanti, occurrisse mulierem specie humanâ ampliorem, dixisseque: *Quò pergis inexplebilis Druse, negant tibi fata tendere vltrà: quin abt, adest enim mortalium operum et vitae finis*: quam rem memini poëmatio consignatam olim à Petro Nannio ad Fridericum Tauteburgensem, nunc Archiepiscopum Traiectinum, euenti conscium, cuius tunc pater fortissimus dux coniunctis copijs bellum Frisicum gerebat. narrat enim ei excubias exploranti bubiâ crepusculi luce obuia*m* fuisse horrendam foeminae speciem, *Foemina* (inquit) *erat, nisi membrorum nimis ardua moles,*

Hanc commonstrasset numine non vacuam.

addit deinde voce horribili locutam;

Quid Frisiam attingis, deuota ò victima Diti?

Hîc te, non alibi, fata suprema manent. libuit eius versus ab interitu vindicare, quos de clarissimo heroë verè cecinit. Is filiam reliquit haeredem, quae in aliam transcripta familiam, dotalia bona attulit Iacobo à Linge, Comiti Falkenburgio. [+] Transeo ad Egmondanae stirpis originem, quae in controuersiâ & contentione versatur, ceu in trutinâ appensa, & perinde momentu*m* hinc illincúe tractura amplioris aut leuioris claritudinis, prout studia hominum iniqua in hanc vel illam partem proniora inclinauerint. Nam qui accidunt atque eleuant vetustae domûs claritudine*m*, ortum eius referunt ad officium & nomen *Aduocati et Tutoris*, additi Abbae Egmondano; vsurpato inde agnomine, quod natalibus aut stirpi datum inficiantur, muneris duntaxat & officij per Abbam impositi atque indulti beneficium. Si tamen [+] vera est *Aduocati* interpretatio, quam Iac. Meyerus alijque adferunt, pro ciuitatis principe; vesana atque improba istorum qui diuersum sentiunt, claritatemque familiae de luce in tenebras vocant, expositio fuerit, & calumniae proxima. Melior pars fontes natalium arcessit à Radbodo

[+]lib. 55.

[+]Egmondana familia.

[+]Aduocatus quid.

Principe, siue (vt volunt, quô dignitas augescat) Rege Frisiorum, + qui siue is sit, quem è lauacri regenerationis solio, tingendus quum esset, pedem reuocsse, Sigibertus testatur; siue alius eo minor, qui Goudebaldi, eius qui in Pyrenaeis montibus in conflictu contra Saracenos Scenitas occubuit, frater, primus Christianae religionis rudimentis imbutus, Egmondanam arcem struxisse dicitur, tum certè caussâ casuros, & calumniae manifestae insimulandos fore auguror, qui alteram illam opnionem tuentur; quippe si ad Radbodum secundu*m*, qui ad annum salutis septingentesimu*m* nonagesimum mortem obijt, initia nataliu*m* reuocabuntur, octognta minimum annorum curriculum defluxisse comperiemus, ante conditum à Theuderico primo Egmondense coenobium; quòd ille regnante Carolo Caluo inauguratus Hollandiae pricipatui fuerit, cui octingentesimus septuagesimus octauus annus vitae finem, si bene colligo, attulit: quum plures multo anni numerandi veniant, si ad priorem respiciamus. quae res clarè ingeret se legenti Reginonis & posteriorum scriptorum historias, ne prolixitatem odiosam quaerere videamur, quando priuati voluminis materiam satis locupletem ea praebitura facilè sit, si exequi subtiliter annorum numerum & primordia familiae instituam. Video alios arcis fundamenta ad inferiora longè temproa reijcere, nimirum ad annum 1140, vel circiter, quando Beroldus vnus ex istâ familiâ, ob singularem fidem quam in omnibus exhibuerat, latifundio donatus à coenobij antistite, quod sex fundos continebat, arcis prima in eo fundamenta iecerit, à quo posterita illius Egmondanorum nomen & titulum sumpserit atque vsurparit, sed malè consutas nugas nectere mihi illi videntur. Gerit haec familia sex normas, + seu canones alternis rubras & aureas in clypeo, quibus adumbrari sex praecipuas vertutes militares significant, quibus instructum esse ac relucere duce*m* nobilem volunt, cuius ad exactam libellam & norma*n* exigi & quadrari vitae actiones & munia debeant, qualem Simonides in Lyrico +carmi-

+Radbodus Rex Frisiorum.

+Egmond, insignia quid significent.

+Simonides.

ne ad Scopam Thessali Creontis filium describit, χερσί τε □□□ νόω τετρ□□ωνον□ εν ψό□□ τετυ□μένον, hoc est, *qui et dextrâ et animo quadratus citra reprehensionem sit*, nimirum iustitiam colendo, fortiter agendo, viuendo continenter, consilijs prouidendo, labores tolerando, & à clementia non discendendo, quae ornamenta citiùs quàm deserendo ille se inquinet, malit decorâ morte pacisci, Plautinum illud semper in ore habens, *Qui per virtutem perit, non interit*. [+] BREDERODIAE nobilitatis memoria ex Annalium vetustate facilè repeti potest atq*ue* erui, stirpis autorie Zyphrido Arnulphi tertij Hollandiae Comitis natu minore (vt traditur) filio, qui paternas iras fugiens in Frisiam in voluntarium exilium abijsse dicitur, vbi generoso de sanguine virginis amore captus, eam coniugem assumpsit ignaro patre, binosq́ue virilis stirpis liberos ex eâ genuit, Theuderincum aui nomen referentem & Simonem; receptusq́ue in gratiam à patre latifundia ac dominia amplioribus iusto decempedis (eius namque significatio in voce **Brederoede** continetur) dimensa accepit, atque inde in posteritatis agnomen transitio[+] facta est: Donauerat tunc temporis eidem & arcem *Teylingam* genitor, quae in dotale patrimonium secundo filio Simoni cessit, à quo fonte fluxit stirps *Teylingia* cuius abolita est successio interitu duorum fratrum, qui familiae reliqui, in ipso iuuentae flore caesi sunt & extincti vnâ cum infelici Principe Wilelmo, in conflictu contra Frisios. Quae calamitas excepit ineuitabili sorte superioribus annis reliquias stirpis Brederodiae, in quâ paucorum annorum spatio quaternas masculas proles, omnes adulto robore vegetas, militiae honoratae ornamenta, non dubio vindicis Nemesis argumento, corruisse vidimus. An è principijs & naturalium latentiumq́ue caussarum nexibus suum cuique ordinem immutabili lege constitutum decurrere necesse est? an verò electionem vitae nobis propositam (vt Paridi olim obiectâ dearum specie) certus imminentium ordo assequitur, prout eâ rectè secusúe vtare, prosperis laetâ atque honestâ, exitio

[+]Brederodia stirps.

[+]Teylinga stirps.

inconsultâ manentibus? MEROVAEA, seu *Meroinga* gens + vltimae antiquitatis restim (vt ita dicam) ductare mihi videtur, quantum coniecturâ augurari possum & prospicere, cuius claritati id datum fuisse autumo, vt *Vahalis* mutato nomine *Meroua* vocaretur, cuius ripam arx quoque firmi & egregij olim operis ornabat, nunc in medio aestu ruinosa. Certè Einhartus Caroli Magni nutritius & scriba, Francos (quorum ego sedes in *Salandiâ* Transisulanâ vicinisq́ue regionibus fuisse docui) consueuisse creare sibi Reges è Meriongorum genere ad Hildericum vsque, quem iniquâ ratione, si fas est dicere, munere regio Stephanus tum Pontifex, occultâ cum Pipino palatij praefecto coniuratione initâ, exuerat; attonsumq́*ue* Regem non suae spontis in coenobium detruserat, scribit. Stirps ergò *merouinga* à Merouaeo tertio Francorum Rege originem (vt videtur) asserens, vtramque & nobilitatis & antiquitatis paginam facere suo iure potest. Illud constat, Francos principem honoris praerogatiui locum huic familiae detulisse, quando per hanc vt & Carolingam, cum domi suum, hoc est, Germanicum, tum foris Gallicum imperium diutissimè administrasse legatur. HERCVLANAE familiae vetus, sed superbus fuit dominatus ac + principatus, in *Teysterbandiae* Comitatu inter Vahalim & Leccam situs, quem Linga secat segnis amnis, si non potiùs corriuatio, vel diuerticulum è Lecca ductum vocari debet; qui *Goricomum* praeterlapsus Merouae se commiscet. In eo plura extiterunt oppidula, in quibus recensentur praeter dictum *Goricomum, Leerdamum, Aspera, Huecklomum, Haestrechtum*, & cum *Gaspera*, *Euersteina*, & *Hagesteina*; quorum nonnulla busta sunt arcium & infelices ruderum acerui. Sed siue prae intolerando fastu cunctoru*m* odia Principum inflammata fuere ad delendum impotentem domus isitus dominatum, tanquam ad restinguendum commune incendium, siue ineluctabili fatorum vi consilia corrumpi solent eorum, quibus fortunas mutari aut euerti placuit, constat vno propè tempore diuersos Principes ditio-

+Meronaea stirps.

+Herculana domus.

ben Herculanorum fuisse aggressos, eamq́ue, vt Penthei artus Bacchantium foeminarum grex olim laniauit, concerpsisse: nam Fridericus Traiectinus Praesul Gasperam inuasit cum Hagesteinâ & Euersteinâ, funditusq́ue euertit: Vianensis Rhenosteinum occupauit: Arnoldus Gelriae Dux Leerdamum cu*m* Seneuordâ possedit: Haestrechtum Goudae vicinum expugnauit Albertus Boiorum Dux, Hollandiae Comes, & belli iure captum tenuit: mox idem Goricomum cum arce & vniuerso dominio ab Ioanne vltimo tantae ditionis regulo, repraesentatis nummis emit ad quadragies sesteriûm, subscribente contractui atq*ue* assentiente filio; quod conuentum pro irrito habuit paulò pòst ac rescidit filius extincto genitore, occupato vi Goricomio: quam iniuriam vltum vt iret Iacoba Princeps, collecto milite oppidum obsedit, oppugnauit, cepit, ibiq́ue fidei violatoris ac foedifragi sanguine iustae irae parentatum fuit. Hic exitus fuit longè clarissimae potentissimaeq́*ue* familiae, cuius possessiones & haeredia passim multiplicia in Brabantiâ, Limburgensi, Traiectensi, & Barensi ditionibus, in Hollandiâ, Zelandiâ, & Gelriâ, si commemorare velim, molestiam auribus facturus essem. Opes sanè permagnis & inuidiosas Annales illi tribuunt, quibus animi (vt sit) tumentes fastu & elati, ex altissimo dignitatis gradu deturbati, ac ruinae modo praecipitati fuere. Inuenio enim putatâ & ad calculum reuocarâ ratione è codicibus accepti & expensi, summam prouentuum annuorum triginta tria millia nobilium Britannicorum co*n*fecisse, quae vicies sestertiûm superat. Origo familiae fabulosa per homines ad assentandum eruditos, aurium folles, refertur ad Troianos fictitij Francionis comites: olim nuncupatos Dominos de *Turribus* lego, ab insigni clypeo quem binae turres rubrae distinguebant, quo reputdiato, tesselllis quadratis in modum scandularum aut graduum scansilibus, ijsq́ue bicoloribus clypeum intersecuere. Sub tempora Pippini Franci Carolo Martello geniti, vnus ex hac familiâ auspicium ductumque praeuij cygni secutus,

cum quiescente alite, locum & ipse quieti à vago profectionis errore cepisse legitur, ibiq́ue seu pagum seu castra Herculana co*n*didisse, in memoriam Herculis Alemanici progenitoris sui. BATENBVRGA progenies extra co*n*trouersi*am* cum + altissimâ antiquitate coniunctam habet nobilitate*m*, de quâ vixisse in praecipuâ nominis famaeq́*ue* opinione sub vno tempore ante quingentos annos lego Alberum, Rodulphum, & Theudericum Batenburgos omnes: nomen, dum Batauia, vnde appellati, stabit atq*ue* in ore hominum erit, perennaturum, quamuis graui accepto nuper vulnere saucium, turbulentissimis istis temporibus, communis calamitatis cum multis expers no*n* fuerit. HARLEMAEA stirps pari quoq*ue* gloria + innititur, è regiâ Frisiorum stirpe orginem ducens, quae de suo nomine arcem ad annum quingentesimum & sextum condidisse legitur, de quâ copiosiùs in Harlemo anteà scripsi: neque dubito, quin vrbs illa eandem fermè vetustate*m* arrogare possit. Eius arcis insanae substructionies, peramplae & munitissimae atque opportuno loco positae murorum reliquiae, deformesq́ue ruinae se ostendunt non procul Hemeskirchâ. Reperio in Annalibus, Isbrandum ex Harlemaeâ familiâ adiunxisse se itineris comitem Sophiae Principi Hollandiae, quum illa religinis ergô cum Othone minore natu filio ad annum 1173. Hierosolyma peteret. Nonnulli ex hac prosapiâ equestri dignitate viri infeliciter Martis aleam secuti in praelijs contra Frisiorum fatalem gentem susceptis occubuere. Ex eâdem Simon eques, quas habuit magnificas & peramplas aedes intra Harlemi moenia, in asceterium conuertit monachis â Carmelo monte nomen vsurpantibus dicatum, anno salutis 1249. ante annos tercentum viginti. A quâ stirpe, mutato nomine, descendens *Assendelfia* domus, haereditatem illam adijt, & insignia in + hunc vsque diem praefert. Accepi huius, qui nunc vitam viuit, Nicolai Assendelfi (quem ob singularem & praestantissimam virtutem honoris caussâ nomino) patrem, serâ & perinde inutili poenitentiâ indoluisse, haud exstructam à se

+Batenburga domus.

+Harlemaea stirps.

+Assendelfia stirps.

fuisse arcem (quae ab ipso aedificata ab ipsis fundamentis Assenburgum nuncupatur) in vetusto haeredio, in firmissimis illis parietinis & fundamentorum ruderibus, vt stirpis gloriam, antiquitatis memoria vetusq́ue recordatio ab obliuione vindicaret. Porrò ASSENDELFIA progenies nominis sui ortum habet à dominio, quod perpetuaria possidet, Assendelfo [+] pago potente & opulento, quem olim ante quingentos annos *Ascmannedilf* vocitatum scriptumq́*ue* in codicillis veteribus inuenio. CRALINGA aut rectiùs *Carolinga* [+] familia dicta putatur antiquitus Carolina, ortusq́ue sui primordia ad Carolum Magnum referre: certè radiata stella, quae clypeum insignit, originem Francicam, à Francis olim vicinis nostris natam, loquitur: nobilitatem altissimam stirpis loquitur, quòd patrio solo excedentes & in Galliam transgressi Franci, longo tempore regnum vtrunq́ue & Germanicum, hoc est, suum, & Gallicum, quod inuaserant, per Merouingos & Carolingos, notissima Batauis familiarum [+] nomina, ia*m* labantia, administrarint. HVESDENAM stirpem è Cliuensibus Comitibus ortam post octingentesimum salutis annum, arguunt insignia vetera gentis, quae sunt octo sceptra aurea in bicolore clypeo, hinc aureo, inde cyaneo: quem mutarunt aureo cum rotâ rubrâ, quem Edmundus Britanniae Rex Balduino Huesdeno genero, qui filiam eius nuptam auexerat, permisit. Cliuensis ad annum 1290. resignauit ius pristinum in Huesdenu*m* & Altenatem agrum, quae in clientelâ ipsius fuerant, Florentio eius nominis v. Hollandiae Comiti, vt ei de caetero tenerentur sacramento, quod ipsum non diu illi stetit integrum: nam Huesdenus bello impetitus à Brabanto potentiore, oppidum cum agro omni facilè amisit, itaque in Ducis verba iurare, vsuariumq́*ue* ab illo accipere, coactus est: tande*m* omnis possessio Brabanto cessit; quâ diu frui non potuit, quòd Wilelmus Bauarus dum inter Flandrum & Brabantam componit litem controuersam, ipse sibi primo loco cauit, ac sibi posteritatiq́ue possessionem Heusdeni vindicauit, & perenne*m* esse sanxit.

[+]Assendelfum pagus.

[+]Cralinga familia.

[+]Heusdena prosapia.

Vsqueadeò formidabilis est magnatum & Principum vicinia minùs potentibus, qui vt vulturij prouinciarum, inferiorum fortunis, vt quaeque proximiores sunt, inhaint, quos Veioues innuit in Menippeis suis doctissimus Varro, vib [+] inquit,

[+]Varro

Qui pote plus, vrget: pisceis vt saepe minutos
Magnus comest: vt aues enecat accipiter.

[+] DVVEVORDIA prosapia è gente Wassenariâ, tanqua*m* limpidissimo fonte, clarorum natalium ortum ducit; vocabulo à primâ impositione nonnihil variante ac deflexo, nam adhortationis ad incoepti operis studium significationem, primogenia vox in se complexa fuit, quum natu maior frater forte (vt fit) minorem hortatur, vt lintrem conto subigat atque impellat, hac voce vsus, **Du voert**, hoc est, propelle scapham, aut, vt alij narrant, quum illum hoc dicto, **Voet** voert (quod sonat, perge facere, aut coeptum perfice) ad inchoati operis perfectionem animasset instigassetque. Ea tunc vox secundo accepta omine, in familiam minoris natu faustis auspicijs transisse creditur. Primus id agnomen familiae tradidit Philippus secundo loco natus Adeluini Burgrauij Lugdunensis, Rhenolandiae domini, filius, delato illi & aureo clypeo tribus corniculatis furui coloris lunulis. Aliter paullò narrat Theudericus Wassenariae Curio, ex hoc Philippo natos fuisse quinos liberos dictitans, quorum natu maximum & nominis haeredem fuisse Theudericum: secundum Philippum, eumque primum Duueuordij agnomine donatum: tertium Ioannem qui primus Polanae titulo & agnomine fuerit insignitus, addito clypeo, cuius solum argentei coloris, tres atrae concolores lunulae in cornuae curuatae distinguerent: quartu*m* Sandhorstum incerti nominis: & quintum Arnoldum Groneueldium. Hanc stirpem illustrauit ad annum salutis 1353. Wilelmus Duueuordius, Osterhouti dominus, qui cùm in magnâ gratiâ apud Principes floreret, magnisque *copijs* circum flueret, liberis carens, immensarum opum oceanum in alios à familiae suae orna-

[+]Duuenordia progenies.

mentis vsus dissipauit, exhausit, effudit, non sine quadam (si dicendum est) suae gentis iniuriâ, conditis duobus à solo coenobijs, vno Claranarum virginum, altero Carthusiani soldalitij prope Gertrudis montem, quae & opimis reditibus locupletauit, nondum perlatâ lege, *quae canuet, Monasteria latifundijs augeri*: neque hac contentus opum profusione, pyrgum cum portâ in dicto oppido, arce*m* Osterhouti erexit, & Vianam muris fossaq́*ue* circundedit, vti marmor eius memoriae [+] Bruxellis posit*um* testatur. POLANA domus ijsdem è fontibus (vt modò ostendi) originem cum Duueuordijs ducit, parum diu foecunda; nam Ioannes Polanae dominus cognominem sibi filium reliquit,ex quo nulla stirps virilis, vnica tantùm filia Polanae, Leccae, & Bredae titulos cum dominijs mariot Egberto Nassouiensi Comiti attulit. Ita stirps quasi in herbâ sepulta interijt, aliam in vaginam eruptura. [+] Eadem fortuna mansit NAELDVICENAM domum, ex quâ ortum Balduinum equitem Annalium monu menta nominant, arcis Vindonissae in Frisijs praefetum, ad miliare vnum Hornâ distantis, quam arctissima obsidione circumsessam ab hoste, absumpto omni commeatu, ad extremum necessariarum vitae rerum inopiâ adductus dedidit. Haec familia *Wateringam* arcem munitissimam in coenobium religionis ergô commutauit; nam in hac *Wateringa* stirps intermortua desierat. Haec in clypeo leonem rubrum Bohemici regni insigne ostentat, credituŕque primos sui ortus natales ad regiae stirpis iuuenem retulisse, qui siue profugus & extorris regno, siue operâ perduellium exutus, isthîc consenescere maluit, vitae ne cupidine, quae plaerunque ingentes animos infringit, an coniugalis amoris absequio, incertum. Eadem symboli vice regiam coronam, sed inuersam, superioris (nisi fallor) calamitatis argumento praefert: vtrunque & insigne & symbolum in Naelduicenis aedibus apud Hagam Comitis vbique oculis occurrit, in aulaeis ac peripetamatis vetusti operis, in specularibus, quas aedeis [+] Antonius Hofslachus caussarum vindex multis nominibus

[+]Polana.

[+]Naelduicena.

[+]Antonij Hofslachi laus.

clarissimus nunc inhabitat, Comitis Arenbergij beneficio, ad quem clientela & haereditas Nalduici omnis translata est. Nobilitatem vltimam loquuntur primariae dignitates huic stirpi permissae; nam & Archimarescalli Hollandiae dicuntur, quod testantur diplomata, & Plumarij Comites pari cum Wassenarijs porestate, iurisq́*ue* Grutae exactores per vniuersum Scielandiae tractum sunt. Wovda stirps insititia [+] est Warmondiae, nam vndecimus Woudae (qui pagus est in paludibus abditus, & adiecto Iacobi nomine *Iacobo wouda* appellatur, quòd tota fermè progenies Iacobaea hactenus audierit, nullo alio aduentitio) haeres, matrimonij pacto vinctus cum vnicâ haerede *Warmondij*, siue *Pharamundi*,vt Galli scribunt sed malè, cum omni famillia emigrauit in arcem Waramundam, ac deserto proprio suo haeredio, in alienum transijt; neq*ue* mirum, quippe qui putidas & inamabiles paludes cum amoenis viretis commutarat; quae caussa fuit, cur breui collapsa fuerit ruinâ *Wouda* arx. Refert autem domus ista, quae semper equestris dignitatis fuit, primos natales ad Varamundum Francum (nî coniectura me fallit) deinde ad Woerdenam stirpem & Velsiam, insignes clypeo aurato, cui inserti tres rubri coloris rhombi viseba*n*tur: quem non mutasse legitur, donec sub annum fermè 1359. Theudericus Wassenarius Burgrauius Lugdunensis cu*m* villarum & fundorum aliquot inuestiturâ, proprietaria Iacobo, eius nominis XIIII. Warmondae domino, vtendum obtulit clypeum, quo, vt armamentarij Romani dominus & Burgrauius Lugdunensis, ipse vtebatur; nempe cyaneum clypeum aureâ taeniâ dissectum, cum ternis argentei coloris lunis corniculatis, quô hactenus ea vtitur familia. Porrò stirps haec solum vertere atque exulare annosaliquot coacta fuit, propter conscientiam parricidialis necis Florentij Principis à Velseno patratae, anno 1296. Verùm post quinquennium vbi resederant popularium irarum aestus, placato mitigatoq́ue insuper Principe (cui in praelio aduersus Traiectinum Episcopum tunc profligatum strenuam posuerat operam

[+]Woudi et Waermondia stirps

Iacobus eo nomine duodecimus) deletâq́ue omni iniuriarum memoriâ, vetere Atheniensiu*m* exemplo, in pristinam gratiam recepta, atque in intergru*m* suis haeredijs restituta est. + POELGEESTANA familia illustris arcem quondam sui agnominis & tituli propriam in agro Oestgeestano (quem pagum maiores nominarunt *Kerckwerue*) possedit, quae mutato nomine *Alcmada* hoc saeculo nuncupatur, sed quo iure quáve iniuriâ, me latet. Huic stirpi beneficiariae Wilelmus Romanorum Rex apud Magontiacum existens indulsit vsuarium dominium *Hochmadae*: eidem permisit & *Coudekerckae* dominium Wilelmus alter, Hannoniae & Hollandiae Comes, cum iure praetorio, quo in pago ad Rhenum medio inter Lugdunu*m* & Albiniana castra itinere, arx gentis validissimis muris constructa, solo tenus deiecta fuit anno 1489. factionibus dissidijsq́ue intestinis fluctuante tunc Hollandîa, prioribus saeculis *Hornana* arx appellata, quam domini Hornani dicti perpetuario iure possedera*n*t, quorum nomen penitus obliterauit Libitina: quam arcem dirutam, & à ruderibus repurgatam, consensu Caroli V. Imper. Gerardus Poelgeestius Eques restitui fecit in meliorem vsum concinnatam; cuius interitus familiae, cui magna parabat, + nimium festinatus fatis, luctuosus extitit. ALCMADIAE familiae arx (cuius titulo illa insignitur) in Warmondiae ditiuncula sita fuit, cuius ruinae illîc visuntur & murorum fornices: nam quae nunc *Alcmadiae* fert nomen, ad Marnum flume*n* sita, olim propriè *Poelgeestia* arx nominabatur; quod ex diplomate Theuderici Burgrauij Lugdunensis liquet, quo agnoscit constitutum à se proprietarium Isbrandum Poelgeestium. Inuenio & Henricum Poelgeestium & Florentium Alcmadum vterinos fratres vixisse ad annu*m* 1320. + CVLEMBVRGA familia ante annos quadringentos originem suam refert ad illustrem magniq́u*e* nominis atque existimationis virum Rodulphu*m* *Bosicomium*, è Comitatu Teysterbandiae + oriundum. ABCOVDIA gens opulenta & illustris fuit, latè auditum nomen, quae trientem agrorum in Traie-

+Poelgeestia stirps.

+Alcmadiae stirps.

+Culemburga.

+*Abcoudia*.

ctensi ditione sui iuris habuisse dicitur: eadem possedit & Batauodurum oppidum cum arce. Ex hac Assuerus prima arcis Aboudiae fundamenta inter vliginosas paludes, quâ vix in adultâ aestate plaustris accessus pater, medio inter Traiectum & Amstelodamum itinere, iecit, vt memoriae prodiderunt Annales. Emit & Gaesbecanam ditione*m* quidam Gisbertus Abcoudius, qui eam filio natu minori Assuero iusto titulo possidendam dedit; ex quo nata proles mascula ex Comitis Liningi filiâ, cui Iacobo nomen fuit, in magnis opibus floruit, nam principio *Gaesbeci* dominus, mox à fratris monte, *Batauoduri*, *Abcoudae*, *Putteni*, & *Streniae* dominus, prima coenobij Carthusianorum prope Traiectum fundamenta substruxit, qui posteà, extincto vnico filio, captus in praelio à Traiectensi Praesule, ad iniquas pactiones coactus desce*n*dere, Batauoduro & Abcoudâ cessit, appensâ illi exigu â summâ, & incolumi relicto dum viueret dominiorum vsufructu & possessione. PERSINA stirps, [+] *Waterlandiae* dominatu clara, & insulae *Marcae* possessione; equestris ordinis fuit, nunc antiquata est penitusq́*ue* interijt. [+] RAEPHORSTIA magnae nobilitatis domus, & loci equestris, è quâ lego duos germanos fratres in conflictu aduersus Frisios vnâ cum Principe suo Florentio concidisse. MATENESIA gens natalium suorum incunabula accepta refert ac transcribit antiquissimo ac perinde illustri Wassenariae stirpis stemmati, quod Burgrauiorum Lugdunensium titulum cum agnomine prae se tulit. VLIETENA domus exilio multata [+] fuit olim & proscirpta, quamuis caedis Flore*n*tianae haud consors, sed in odium Woerdeni fratris, cum alijs agnatis affinibusq́ue in vnam & eandem noxam coniectus Gerardus Vlietenus exulauit, insignibus & haeredijs exutus: posteà tamen operâ & auxilio Florentij Duueuordij & Lichtenbergij, ob egregiae virtutis meritum in praelio, quo Traiectinus Praesul cecidit, in gratiam redijt cum Principe, restitutus integritati & possessis insignibus. VELSIAE & WOERDENAE [+] honos desijt in Gerardo Velsio & Hermanno Woer-

[+]Persina.

[+]Raephorstia.

[+]Vlietena.

[+]Velsia. Woedena.

deno, quòd nefario se parrcidio Florentij Comitis inquinarant, quorum ille captus ad exemplum crudelissimae necis, quâ Attilium Regulum à Poenis confectum scribunt Tubero & Plinius, in arcam ligneam, in qua claui acuti introrsum adacti erant, coniectus volutatusque diuturnae mortis ludibrio interijt. + AMSTELIA stirps proprietaria fuit Amstelodami, Amstelueni, viciniaeque, & domina Iselsteini, quae binominis & Amsterlae & Iselsteini titulis, altero veluti oculo orbata fuit, quando nefanda atque impia coniuratio Gisberti Amstelij, Hermanni Woerdeni, & Gerardi Velsij, quum constricta teneretur conscientia Brabanti & Cauci, de Florentio Principe viuo perducendo in Britanniam, neque tamen abducendi facultas daretur, in caput Principis erupit, quem per insidias captum trucidarunt: tum namque alterâ bonorum parte orbatus, quicquid Amsterlij nominis fuit aut iuris, id omne amisit, in miseriâ exul extinctus: alterna mansit incolumis filio Arnaldo vnâ cum matre per integrum annum intra oppidum clauso, quando in eas pacificationis leges, antequam solueretur obsidio, consensum ab illo est, vt dotali parte quam nominaui multatus, Iselseinium cum arce tantum retineret: ex quâ familiâ inter posteros Maximilianus Imp. Fridericum primum Comitem Iselsteini & Leerdami nominauit. Porrò Ioannes Hannoniae Hollandiaeque Comes Guidoni fratri suo dominia Woerdae & Amstelae vsuaria largitus est, quae ab eius morte (propterea quòd Praesul factus Traiectinus sine legitimâ stirpe decesserat) repetijt atque occupauit Willelmus cognomento Pius, tanquam haeredia ante Pontificiae dignitatis honorem concessa, quae nullo iure possent à corpore auelli aut alienari. + SCAGIA stirps originem suam debet Alberto Boiorum duci, Hannonaie & Hollandiae Comiti, qui Willelmum silium Scagae pagi inclyti & copiosi, & Burchorni perpetuarium + constituit. Sic HOCHTWOVDA domus natalium suorum auctorem Willelmum Boiorum Ducem agnoscit, qui Euerardum nothum filium donauit possessione Hocht-

+Amstelia.

+Scagiae.

+Hochtvvonda stirps.

woudae & Aertswoudae, amoenissimorum & ditium pagorum. Par ratio est familiae HAMSTEDIAE, quae à Wittone [+] Florentij Comitis ortum trahit. HORSTIA prosapia [+] vetus & nobilis videtur plures ex se diffudisse propagines ad modum luxuriantis vitits. Hinc exiere, vt apparet, BRONCHORSTII Sicambricis familijs adnumerati; & *Lochorstij* è Traiectensi territorio olim profecti; & à *rapis*, *Raephorstij*: ex illâ familiâ Ioannes Bochorstius, Catuici & Nordouici dynasta, in sobole numerosâ filium sibi cognominem reliquit Nordouici dominum; ex hac verò inclytae nobilitatis & equestris loci, duo germani fratres concidisse memorantur in conflictu cum Frisijs inito, vnà cum Florentio Principe suo enecti. Huius familiae reliqua est arx *Raephorstum* dicta, medio inter Lugdunum Batauorum & Hagam itinere: illius memoriam tuetur *Bochorstum* (qoud vsus, quem penes arbitrium loquendi est, in *Boechorstum* mutauit, quasi à fagis arboribus, quas **Boecken** vulgaris lingua nuncupat, nomen inuenerit) arx a capreis'ne, an ab hircis in incerto mihi est, olim dicta, in mediâ syluâ quae Caninefatis intersecabat, sita; quae bis terúe eandem cum caeteris excidij cladem experta, primae moli longè impar visitur, milliaris vnius spatio disiuncta Nordouico; cuius possessio haereditario iure accereuit Vlietenae familiae. DVNIAE [+] gentis inter claras & vetustas habitae vnica haeres filia ante tria fermè saecula Theuderico Brederodij dynastae filio natu minimo innubens, nomen familiae transcriptum dedit, quod ille soboli ex eo coniugio natae, sed additis suis insignibus, reliquit; duratq́ue in posteritate, quae *Sprangae* dominium per atauum eorum qui nunc supersunt, iure coniugiali à *Wielesteinis* acceptum pro haeredio possidet. ZYLIAE [+] stirpi nominis origo accreuit ab amne *Zyliâ*, è Rheni elicibus vno; qui non procul Lugduno Batauorum in vicinum lacum se exonerat; in cuius crepidine stetit quondam arx *Zylia*, in hodiernam vsque lucem *Curiae Zylianae* nomine no-

[+]Hamstedia domus.

[+]Horstia.

[+]Dunia.

[+]Zylia.

tissima; vnde & *Zylia porta & pons Zylius*, appellationem traxere. In ea illustrem ad posteros fama*m* transmisit *Gerardus Zylius* equestris ordinis vir, Purmerendae Purmeraniq́ue territorij dominus. Cuius posteritati re vel decoctâ, vel per interuersores erosâ (quae calamitas nobilibus familijs propè peculiaris est) nudum penè nomen reliquu*m* mansit, nisi quòd resumere spiritum penè intermortuum videtur in Petro Zylio viro prosperâ eloquentiae famâ claro.

[+] HAFTINGI vetus Batauiae prosapia, cuius in historijs ante annos septingentos fit mentio, inter Nortmannos claro & illustri loco. Memoratur enim Haftingus, dux Nortmannorum bellicosus, Ligeris ostium classe occupasse ad annum salutis octingentesimum sexagesimum octauum, & Nannetas, Andegauos, Turonos, Pictauosq́ue cum infesto exercitu percurrisse, ac duobus hostium ducibus, qui insequebantur, Rotberhto & Ramnulpho Aquitanis interfectis incolumem exercitum reduxisse ad classem, ingenti praedâ opibusq́ue cum suis ditatus. Cuius spectatae virtutis aeternam opinionem in ea clarâ gente adoleuisse in hunc vsque diem videmus, quum fictae & vanae soleant interire ac diuturnitate extabescere.

[+]Haftinga.

Cap. XX.
De coenobijs nobilitati Hollandicae destinatis.

PIETATIS religionisq́ue exercendae officinas ac diuersoria quaedam, haud pridiano, sed vetere instituto iam tum in ipsis Christianae professionis cunabulis extitisse, vt ne dicam Pythagorae & Socrati antiquioribus fuisse cognita inter Ethnicos, nemo sanae mentis, qui priscorum scripta [+] legit, inficias iuerit, quae Phrontisteria Eusebius appellat à [+] commentationis studio: Philon Hebraeus Asceteria, quòd illîc animos in rebus diuinis & verâ philosophiâ exercerent: [+] eadem □□νευτήρια dicta, quòd religionis meditatio mentes à ciuilis vitae contagio lustret atque expurget; posterior aetas [+] Coenobia à vitae facultatumq́*ue* communione (quam inter

[+]Phrontisteria.

[+]Asceteria.

[+]A□νευτήρια.

[+]Coenobia.

Iudaeos primi inuexisse videntur Essaei, testimonio Iosephi & Porphyrij) dixit. Horum singula separatas habuerunt cellas & aedificiola, vbi pietati vacabant & mentis deuotioni, quae Monasteria & σεμνε□ια, vt Philon ostendit, nominari [+] voluerunt, quòd secreti soliq́ue purae vitae mysterijs ibi se dabant totos, eoq́ue nihil quod corporis vsui necessarium est inferri patieba*n*tur: ea Septimius Tertullianus Cogitatoria [+] videtur dixisse. Caeterùm asceteria, vt è Basilio didicimus, procul ab hominum commercijs olim secreta fuere, vt ne pietatis meditatio continuo exterorum & hospitum accessu abrumperetur. Ex his prima fuerunt & principatûs quoque tulere laudem, eorum qui postpositis substantijs, nullis exterarum opum escis attracti, immutabili voluntatis lego fratribus, parentibus coniugibus, sodalitijs, amoribus, patrijs denique (quae omnia sunt veluti validissima retia atque illecebrae trahendis ingenijs opportuna) nuncium remisere, [+] ac procul vrbibus, in hortis solisúe agris, solitudinem quaesiuere, dum Timonis illius Misanthropi no*n* exeplum sequuntur, renouato hominum odio, sed dissimilium ingeniorum commercia nociua vitant. In ijs receptum fuisse morem loquitur Philon, vt oriente Sole preces ac vota funderent, [+] itidem & occumbente illo, cùm vt reuera caeleste iubar mentes afflaret atque imbutas satiaret, tum vt animis cibo potuq́ue recreatis, veritatem ipsam ceu per vestigia quaedam indagarent: intermedium verò tempus in exercendâ instruendâq́ue omnigenae lectionis opibus mente, euoluendis veterum scriptis, & vernaculae philosophiae cognitione, collocarent. Horum quaedam spontaneam mendicitatem [+] & inopiam profitentur, nullis aut perexiguis opibus: alia rebus reditibusq́ue opimis lauta vtriusque sexus totâ Europâ abundant. Quina posterioris generis apud Hollandos sunt è Comitum fermè sinu profecta, eorumq́ue censibus ac patrimonijs fundata, quae cuncta non plebeijs sordibus, sed olim comparata fuere Nobilitati. Primum & antiquissimum aedificari coeptum ad annum 876 à primo

[+]Monasteria.

[+]Cogitatoria.

[+]Coenobia solitaria.

[+]Coenobiorum vetus mos.

[+]Coenobia me*n*dicantium et locupletium.

Hollandiae Principe ligneum virginitati, mox à filio lapideum factum, viris destinatum fuit, & quidem nobili loco genitis, quos generis clades & opprobrium excludere non + poterat, EGMONDAE vicini pagi nomine clarum & Praesulis infulati titulo. Ex quo maiorum nostrorum simplicitatem discere licet; cuius, vt & pietatis ex professo amatores, in aedificando luxum profusis sumptibus non quaesiuerunt, nec insanas illas substructiones è quadratis saxis expetiuerunt. testantur id tot Principum ibi sepultorum singulae tessellae singulorum sepulchris inhumatorum impositae, indices atque testes memoriae: alioqui non puduit magnum illum & triumphalibus titulis clarum Ludouicum Francorum Regem, quem Clodouaeum Galli nominant, Argentoratensem aedem, quae celeberrimum hoc tempore spectaculum orbi ostendit, ligneam exstruere. Sed vt in aruis sata, ita hîc quoque natiuum instituti laudabilis bonum degenerauit, cupiditatis fortasse vitio, quando admittuntur opes viris egentes (vt obiter ad Themistoclis dictum alludam) aut certè vitio simplicitatis Antistitum, qui collegarum è nobilitate inopiae consulentes, obliteratâ paulatim institutionis conscientiâ, quosuis è medio vulgo authorarunt in + coetum suum cooptatos. At quaterna illa virginitatis claustra, haud temere aliquas, nisi praestantibus nobilitate ac genere familijs editas, inseri suis conuenticulis antehac passa fuerunt, mordicus institutum vetus retinentia. Quorum nomina sunt *Rhenoburgum*, *Coningfeldum*, *Leuenhorstu*, & *Losdunum*; quod postremum in delectu nobilitatis exorbitasse + nonnihil creditur. RHENOBVRGVM, nomen habet à *brugo* praesidioúe Rheni praeterlabentis alueo contiguo, id quod loci facies abunde adhuc loquitur, tumulo editiore, qui coenobij hortis dicatus visitur, antiqui operis lateribus coctilibus obmunitus. Situm habet in solo agrorum hubertate fertili, argilloso, triticiq́*ue* feracissimo. Ipsum coenobium magnificis aedificijs exornatum fuit, in quibus vnum praecipui operis ac splendoris fuit, quod omnigenarum vir-

+Egmondana abbatia.

+Vestalium coenobia nobilibus dicata.

+Rhenoburgum.

tutum & humanitatis laudibus cumulatissima Antistita sacrosanctae memoriae Elburgis, destinatum generosorum & virtutis opinione spectatorum hospitio ante decimum quintum abhinc annum exstruxit; cuius frontispicio numerum annorum loquens distichon meum inscriptum legebatur:

NobILItas probItásqVe IstbVC sIbI IVrè LegVnto
HospItIVM, ELbVrgIs dVLCes qVod feCIt ad VsVs.

Huic coenobio (quod Petronilla Lotarij Caes. soror, Florentij secundi, Comitis Hollandiae vxor condidit, in substructis, vti reor, praesidij fundamentis exaedificatum) nunc praeest generosa ac cordata Antistita è stirpe Rossemiâ. Caeterùm Coenobium totum calamitoso & fatali hoc bello, exterorum militum proteruiâ inflammatum in cineres concidit. LEEVWENHORSTVM distat Rhenoburgo milliare vnum, + ad mille quingentos passus Nordouico, situm est loco peramoeno, agrorum feracitate cedit illi; religionis nobilitatisq́ue par vtrobique cura, sed impar nominis honos atque dignitas; Antistitam habet Ioannam Douzij stemmatis, primariam & sapientem foeminam, Latini sermonis non ignaram, & quae magno operae pretio auxit res coenobij; cuius auctor condendi memoratur Arnoldus Sassenhemus Harlemensis Curio, qui virginalis pudicitiae studio, cùm in hoc, tum in alterum quod Harlemi Vestalium choro dicauit, + Magni cognomine vulgò celebre, opes suas largiter effudit ante annos trecenos. exstrui coeptum ad annum 1262. Quod dixi KVNIGFELDVM, Latinè spirat *regium campum*, + Praemonstratensis ordinis coenobium, à Richardâ sorare Wilelmi Caesaris exstructum in suburbio Delphorum ad Sciae fluminis ripam. Locus cognominis illi, vbi Melchisedecus Solymorum Rex Abrahamum excepit, quem Iosephus testatur πεδ□ον βασιλι□ □ν, hoc est, Regium campum quoque fuisse nominatum. Huic quoque coenobio clades superiori similis abhinc triennio ferme ingruit, quod incendio absumptum, fundo tenus dirutum est & excisum, quòd opulentae ciuitatis moenibus imminens situs viciniâ suâ exi-

+Leeuwenhorstum.

+**t'groot baghijn-hoff.**

+Kunigfeldum.

tiosus [+] illi fore timeretur, si hostis eò receptus esset. LOSDVNVM duobus passuum millibus ab Hagâ Comitis dissidet, à collibus quos inter habitatur noen adeptum, Bernardi institutu*m* sequitur, à Mathilde constructu*m*, vbi ostenditur inter alia monumentum Margaretae Principis foeminae, quae Florentij IIII. Comitits è Mathilde iam dictâ vxore [+] filia, Comiti Hennebergensi nupta vno pauciores, quàm annus vertens dies habet, liberos partu portentoso edidisse memoratur: quae res, vt compendio absoluam, ad hunc habet modum. Pauperculam gemellos enixam, & pendentes vtrinque ab vberibus lactantem, quae Comitis vxori se fortè obtulerat stipem flagitans, probro incessebat ipsa Princeps, & adulterio concepisse incestam prolem aiebat; fieri enim posse vt vno ex marito bina stirps nasceretur, pernegabat. Illa pudicitiae intermeratae Deum testem citans, imprecatur illi sobolem, quae numerum solidi anni dierum aquet, si pudicitiae suae constaret honos. precum efficaciam comprobasse euenti fides dicitur, partu incredibili, nisi publici monumenti auctoritatem conuellere fidemq́ue tabulae ad testandam sempiternam rei memoriam positae dissoluere nefas putarem. Epigraphen non abs re fuerit hoc loco abscribere, seruatâ eius saeculi lexi, vt Saliorum & Carmentae obsoleta verba religiosè retinenda duxit antiquitas, & conseruanda, ne fides periclitetur.

[+]Losdunum.

[+]Partus mirabilis.

ILLVSTRIS *Domini Florentij Comitis Hollandiae filia, cuius mater fuit Mathildis, filia Henrici Ducis Brabantiae, fratrem quoque habuit Guglielmum Alemanniae Regem: haec praefata Domina Margareta, anno salutis millesino ducentesimo septuagesimo sexto, aetatis suae anno quadragesimo secundo, ipso die Parasceues, horâ nonâ ante meridiem peperit infantes viuos promiscui sexus, numero trecentos sexaginta quatuor, qui postquam per venerabile*m *Episcopum Dominum Guidonem Suffraganeum praesentibus no*n*nullis proceribus et magnatibus in pelui quâdam baptismi sacramentum percepissent, et masculis Ioannes, foemellis verrò nomen*

Helisabeth impositum fuisset, ipsorum omnium simul cum matris animae ad Deum aeternaliter victurae redierunt, corpora autem sub hoc saxo requiescunt.

Consimilis exempli in partu numeroso obseruati fides, + ne qui Dei potenitae derogetur, adnotata legitur ab Annalium Brunscuicensium scriptore: consentientibus Alberto Crantzio in Vandalicae historiae commentarijs, & Ernesto Anhaltinorum Principum historiographo, quorum co*n*sensus testatur tricesimo septimo post praedictum prodigium anno, Margaretam huic de qua loquimur cognominem, Holsteinij Comitits coniugem, totidem capitum sobolem maturo partu enixam edidisse, in quo foetus omnes humanam manifestè speciem repraesentantes, in baptisterio salutari vndâ abluti fuerint. Porrò Aristarchi cuiuspiam miniatas ceras deposcere videtur, id quod Io. Cuspinianus, qui + Caesarum vitas diligenter annotauit scripsitque, à nostris Annalibus non paru*m* euarians, Mechtildem sororem Guilelmi Caesaris, Comitem Hennebergensem nominat hanc ipsam, quam nos filiae puerperae matrem diximus; quam (vt ipse numerum init) trecentos quinquaginta foetus vno partu, fidem omnem superante miraculo, exclusisse praedicat ab Othone auunculo Traiectino Praesule in peluis labro baptismo tinctos. Nos tabulae pensilis, quae in Losdunensi fano rei memoriae consecrata est, fidem sequimur: quam eo libentiùs hîc inseruimus, quòd animaduertam non piguisse clarissimos viros, Erasmum & Ludouicum Viuem, auctoritatem rei gestae monumentis scriptorum publicè testatam ad posteros transmittere. Extatque hodie supra Worcomium cis Mosae ripam arx eiusdem memoriae restis, Puerorum cognomine nuncupata, quae totidem, quot + fuerunt capita, fenestras olim ostentabat, nunc Rossemiae familiae propria.

+*Exemplum numerosi partus.*

+Cuspinianus à nostris Annalibus dissentiens.

+Arx Puerorum.

Cap. XXI.
De Germanorum origine et populis, quibus olim nominibus appellati fuerint, quibus hodie.

POSTQVAM gentis nostrae cunabula deterxui, eiusq́ue ortum à fonte altiùs repetiui, operae pretium mihi facturus + videor, si in Germaniam Chattorum, quos progenitores nostros non inuiti agnoscimus, genitalem terram digrediar, quò intelligant Germani rectiùs, qua*m* hactenus à quopiam proditum scio, ortus sui altissima primordia, nostrisq́ue hominibus clariùs patescat, quibus originem nostram debeamus, quos finitimos populos, quos socios hostésue habuerimus, quibus moribus cum Germanis coäluerimus; postremò declaretur quibus singulae nationes nominibus olim cognitae fuerint, vt excussa dubitationis atque obscuritatis latebra, lux rebus accedat. Germanorum igitur nominis ratio multiplicem disceptandi atque altercandi materiam ingenijs praebuit, dum pro se quisque commenta veritati quam simillima, & non absurda etyma fingens, inuentis suis gaudet, ac gloriae aucupio intentus, in mustaceo + (quod aiunt) laureolam quaeritat. Hic namque Germanos quasi prorsus viros, ob martium ac virile virtutis robur: ille à certa obstinataq́ue fide quam sibi mutuo integram praestabant, aeternum nomen inuenisse existimat: neque perperam diuinasse creditus est, qui ab honorata militia nominis etymon deducere voluit, quasi **Geert man**, contracta vocis mole, *German*, dictus populus fuerit. Alius purè puteq́*ue* Latina voce, veluti genuinos & gnesios dictos censet, quòd priscae integritatis & rusticanae simplicitatis nulla ferè gens plus retinuerit; cuius somnij auctore*m* in aures populi influere & ad gratiam loqui voluisse apparet: quamuis simili errore inuolutus cum Liuio geographus Strabo, summo iure inditum illi genti à Romano populo illud nominis putat, quòd penè legitimi ac germani fratres Celtarum essent, siue mores & viuendi ritum, siue proceritatem cor-

+Chatti progenitores Batauorum.

+Germani vnde dicti.

porum & rutilam caesariem spectare quis velit. Ioannes Goropius amicus noster, quantum video, à cogendo milite*m* & ad se colligendo non absurda ratione deducit à **Geren**, quod est, cogere. Cuius opinioni adiumento esse & adminiculi vicem praebere videtur Tacitus, qui in commentario De moribus Germanorum profitetur, Germaniae vocabulum recens esse nuperq́ue additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi (vt eius verbis dicam) Gallos expulerant, nunc Tungri, nunc Germani vocati fuerint, ita nationis nomen, no*n* gentis eualuisse paulatim, vt omnes primùm à victore ob metum, mox à seipsis inuento nomine Germani vocarentur. Quibus verbis obscurioribus innuere [+] videtur, Germanos aliquando transito Rheno quum in Gallos expeditionem mouissent, in alienae ditionis terris amne medio exclusos à suis finibus, victorum voluntati (quippe praepotentibus tunc Tungrorum opibus) concessisse, vt communi nomine coniunctim Tungri dicerentur, postea separatim proprium nomen sibi delegisse atq*ue* vsurpasse ab illis discretum: quam sententiam intelligere licet è voce Nationis à Festo Pompeio dilucidè explicata, vbi Nationem dicit esse hominum genus qui non aliunde venerint, [+] sed ibi nati sint: ita vt latiùs eius pateat significatio, quàm Gentis, quum vna natio plures gentes includat. Itaque Germanos nationis nomine censeri existimo, quorum appellatio praeualuerit, & Tungricae gentis nomen diluerit postea atq*ue* obscurarit. Neque desunt qui Germanos conuenas & collectitium populum interpretantur, à **Geren**, quod congregare significat, quo pacto Asinius Quadratus inclytae fidei historicus, Alemanos (quo nomine sub inclinati Imperij tempora vocari coepera*n*t) velut collectitiam gentem, aut conuenarum colluuiem, qui longè lateq́ue patentem regionem inundarant, nuncupatos scripto prodidit: quanquam parùm exactè peregrinae vocis vim perspexisse homo Romanus creditur, propiusq́ue ad verum collimaturus fuisse, si vniuersos bellatores, & à virtute viros eius no-

[+]Taciti lcus explicatus.

[+]Natio quid.

minis ambitu contineri censuisset. Sunt & qui bellicosos & praeliorum amantes innu autumant, à *Gerra*, quam adiecta quinta vocali plenioribus buccis *Guerram* pronunciant Itali, cuius vocis notior est significatio, quàm vt hîc apponi debeat. Vir in gente Saxonum doctissimus à Carmanis Asiae populis, Lucano etiam memoratis, vocabuli auspicium deducit, vti à Sacis Saxonum; alibi Hebraeo etymo illos dedicat, vt sint quasi *Gerim ani*, quod lingua illa significat aduenas inopes & egenos. Vlteriùs etiam prouectus plenis velis, & quadam studij in patrium nomen voluptate delibutus Peucerus Germanos, quasi *Hermenner*, hoc est, militares viros dictos existimat. Ita luditur proteruè in pugnacissimae gentis nomine toti orbi aliquando formidabili, dum naturae suae semina persequens vnusquisque, prouerbij veritati nihil derogari patitur, qoud totidem sententias, quot capita esse loquitur. At ego nominis originem ad famosum illud aquarum diluuium, quo totus interijt [+] orbis, reuoco: quando Saturnus, qui idem & Noacus, in ternos liberos orbem terrarum partitus est, quo tempore lapeto in fortem cessit Europa siue Occidens; Semo Asia siue Oriens; & Chamo, quem etiam Camesen alij nominant, media mundi pars Africa, quod & à Sulpitio Seuero traditum est. Quam sortitionem Graeca vanitas, mendaciorum architecta & parens, in Iouem, Neptunum, & Plutonem referendo, imitari atq*ue* adumbrare voluisse videtur, quando illa sacrorum vatum libros, quos non perfunctoriè inspexerat; historias concinniores verioresq́ue, suis somniorum praestigijs insicere, obscurare, obruere aggressa est, cuius rei locuples testis est in Apologetico suo Iustinus martyr. Quàm verò aptè & conuenienter cum natura & ingenio regionu*m* ista sortitio congruat, ita vt nullus Polycleti canon accommodatiùs id in quadrum (quod dicitur) redigere [+] possit, paucis verbis explicatum dabo: siquidem Iaphet Hebraeo idiomate pulchritudinem denotat, fatali nomine debitam & peculiarem futuram Europaeis populis; qui eximia

[+]Sortitio triplex orbis terrarum.

[+]Iaphet quid.

pulchritudinis specie, & niueo corporu*m* decore caeteras nationes antecellerent: tametsi ialij ea voce dilatationem significari velint, argumento imperij quaquauersum extensi & immensum aucti. Rursus Sem significat nomen seu nominis + splendorem, quae propria laus est Asiae, quae & opibus & fertilitate, & amplissimarum ciuitatum gloria nobilitatem quaesiuit, & assecuta est rerum gestaru magnitudine. Cham + verò, quo vocabulo calor denotatur, seu Cameses, quo flagrans & aestuosus calor, quomodo appositè magis naturam exprimere possit Africae seu Libyae, no*n* video, qua*n*do Aphrica frigore defectam, Libya pluuiae egenam signet, cui caelo terraq́ue aquarum penuriam, quòd feruenti Solis igne aduratur, esse scripsit Sallustius. De postremis duobus, quando vniuersi historiam non persequor, plura dicere nunc supersedeo, ne legentium animos vana expectatione suspendam, ad haec nostra quae exorsus sum pertexenda properans. Iam verò constat ex Moyse, cui inter legislatores & religionis sacrae scriptores principatum, etiam ethnici detulerunt, post factam non fortuitò aut temere, sed altiore quodam & diuino consilio orbis terrarum partitionem, Iäpeto natam esse masculam prolem, nomine Gomerum, siue coganta + litera Comerum, qua voce apud Hebraeos perficiens & circulum ambiens significatur. Ea verò vocis genuina significatio, scriptoribus Cimmeriae linguae imperitis hactenus ignorata, quòd nemo eam caliginem discusserit, meridiano sole clariùs elucescet me duce, si cratem dictionis molliter dissoluas. Quid enim aliud in isto idiomate sonat, *Go om her*, disiuncta, rursusq́ue in compagem clausa eadem voce, *Gomer*, quàm in orbem ambio, & cursum perficiendo absoluo? hinc dicta est & Gomera orbicularis illa disciplinarum series, quam Encyclopaediam Graeci, orbem doctrinae + Fabius nominauit, quòd sit □πε□ρων nulloq́u*e* fine, vt & an nulus, circumscribatur. Iure igitur felix istud nominis auspicium soboli Ia peti obtigit, quae in orbem circumijt, & vti prae se fert appellatio, curriculum datum praescriptumq́ue

+Sem quid.

+Cham quid.

+Gomer quid.

+Encyclopaedia Gomera.

sorte absoluit, ab ortui Solis substratis terris ad vsque eius positum, terras omnes emensa. Nemo namque historicae cognitionis tam est rudis & ignarus, que*m* lateat Gothorum & Vandalorum (qui Cimmeriorum progenies fuere) armis Hesperiam vtramque occupatam, possessamq́ue fuisse, quae felice ex illis stirpe ac beata propagine in hoc vsq*ue* senescentis saeculi curriculum, velut reddita Pyliae iuuenta, peruirescunt. Quare quum consentientibus calculis è Gomero propagatos [+] esse Cimmerios, omnes fateantur, qui quum principio interiora Asiae penetralia tenuissent, à Scythis pulsi, & semper ad occiduae tendentes, in Scandiam, inde in Cimbricam Chersonesum traiecerunt, quod conuenientius vocabulum gentis Cimbricae auctori Gomero, & vicissim genitoris sui nomen retinenti populo aptari potuerit, quàm à circumeundi & circumquauq palandi studio, non perspicio. Quae namque gens vna maiorem terrarum circuitum confecerit, haud facilè legendo didicisse quenquam arbitror: id qoud apertè ac diligenter explanat Iosephus Antiquitatum Iudiacarum accuratus scriptor, qui Gomeri posteros ex Armenia profectos ad Tanai vsque amne*m* excurrisse, inde per Europam vniuersam extremis Gadibus tenus terras omnes multitudine inundasse scribit. Clarissimè verò propagandi & Conficiendi cursus sui studium ea in gente Plutarchus in vita Marij explicauit, cuius verborum sententiam solùm appendam Latinis auribus, ne citandis Graecis lectori fastidium pariam, chartasq́ue odiosè prolixus onerem. [+] ‘Cimbros (inquit) praedicant, quories loco se mouent mutatis sedibus, non vno impetu aut assiduè, sed quolibet anno vbi tempestatis fauet commoditas, prorsum semper tendendo, proximas quasq́*ue* regiones bello aggredi, quumq́ue varia inter illos populorum sint nomina, communi appellatione Celtoscythas agmen suum vocare.’ Alij referunt Cimmeriorum, quos ab antiquo Graeci cognouerunt, non magnam fuisse vniuersitatem, sed exules potius quosdam aut seditiosos à Scythis exactos, à Maeotide in Asiam trans-

[+]E Gomero Cimmerij & Cimbri.

[+]Plutar.

misise, ductore Lygdami: longè verò maximam & bellicosissimam gentis portionem in extrema maris Oceani ora consedisse, ac regionem opacam, nemorosam, & propter praecelsas spissasque syluas ad Hercynium vsque saltum pertingentes, soli inaccessam colere. Hactenus ferè verba illius vtcunq́*ue* reddidi: vnde Homerus de ijs ita cecinit in Odyssea: [+]

[+]Odyss. λ.

Cimmerij nube ac densa caligine mersi,
Quos nunquam radijs lustrat Phoebeius orbis,
Seu quum signiferum curru consurgit in axem,
Seu quum praecipitante die iam colligit vmbram,
Sic miserae genti longùm nox incubat atra.

In quo nomine non intellecto nasuta & sciola Criticorum [+] turba meras Chimaeras & figmentorum portenta excogitauit, dum hi illos □εμμερ□ους nominant velut tenebrosos, à □έμμερος, qua dictione caliginem & spissam nebula*m* significari prodiderunt: alij □ερβερ□ους scripsere, secuti Comici Aristophanis auctoritatem, à Cerbero cane in fernali, cuius latratum imitari gens barbara voce incondita & absona ipsis videretur: nonnulli à patrio deae Vestae numine (quam [+] Noaci vxorem fuisse, & Chaldaicè ignem, qui religiosè ab illis habitus fuit, significare constat) quam □□μμεριν nuncupatam Alexandrinus Hesychius annotat: Rursus χειμερ□ους Zeugmatites Grammaticus appellandos censuit, quòd septe*n*trioni subiecti, ac propterea perpetuis algoribus obnoxij damnatiq́ue sint. Omitto hîc gentis etymon ex Etymologici auctore repetitum ab Eustathio, quasi gens illa Scythica, borealis, & incertis sedibus palabunda dicta fuerit, à □ε□ισθαι □ν □ρα, quòd subterraneis locis vitam degerit: quae etymi ratio si accipienda sit aequis tabulis, Laconico ritu, ia*m* ijdem cum Erembis & Troglodytis fuerint, qui à Dionysio inter AEthiopas censentur, voce idem signante; nam & Erembi nomen habent ab □ραν υ□ποβαίνειν, quòd tellurem subeant; & Troglodytae à Τρ□□□λα; υ□ποδ□ειν, quòd specus & antra caua subingrediantur, quos non rectè cum Saracenis coufundit Eustathius: quae trina populoru*m* nomina, vt in etymi signi-

[+]Cimmerij populi.

[+]Vesta Noaci vxor.

ficatione consentiunt, in terrarum positu toto caelo dissident, ita in subterranearum habitationum ratione vt conuenire possint, absurdum non fuerit, quando diuersa lege substratos boreali axi populos immane frigus subterraneis se specubus induere cogit, AEthiopas verò torrens Solis aestus altissimis se antris abdere compellit. Haec diffusiùs de Cimmeriorum nomine annotare libuit, quòd etsi in nullo ferè consentiant de gentis etymo auctores, in hoc tamen deprehendatur discordia quaedam concors, quòd in eandem + gentem cuncta diuersè dicta conueniant. Vnde verò Cimbros Germanico etymo Plutarchus, aut Gallico Festus Pompeius latrones ac subsessores dici probare queant, non intelligo, nisi pro latronibus milites conductitios accipiamus, + quomodo Pautinus miles gloriosus dixit, *Latrones quos conduxi; & rursus, vt sibi latrones cogerem et conscriberem.* + quando & Latrocinari idem Poëta extulerit, pro, stipendio praesente militare; vt in Poenulo, *Latrocinantur*, *quia aurum poscunt praesentarium*. & in Trinummo, *Latrocinatum ire* dixit, quod militatum abire Terentius: aut nisi videatur Plutarchus id retulisse ad peculiarem genti morem belligerandi, vt quae clandestinis latronum more insultibus finitimos opprimeret: atque ita memorat impetuoso illorum incursu perculsam Italiam timuisse, quum gentem neque de nomine neque de genitali sede notam, repe*n*tinae nubis instar suis ceruicibus ingruere intellexisset: atque eo modo dixit Fl. Vopiscus Proculum Imp. Germanos obtriuisse, nunquam aliter quàm latrocinandi pugnantes modo. Atq*ue* hactenus de Gomero Cimmeriorum gentis & nominis auctore. Ex hoc triplex propago extitit, Asknaz, Riphath, & Thogarma, vt Moyses, & Annalium, qui relictorum nomine inscribuntur, auctor, prodiderunt: quos + inter Asknaz Scandianoru*m*, qui Scandiam insularum maximam incolunt, à quo non abludit vox Hebraea; Riphath + Riphaeorum, qui iudicio meliora sentientium doctorum sunt Sarmatae & Heneti, qui Nomadum ritu vitam sceni-

+Cimbri.

+Latro.

+Latrocinari.

+Asknaz.

+Riphath.

cam & motoriam (vt dicitur) fabulam in plaustris degunt cum familijs loca & pascua semper incerta muntantes: nisi per Riphaeos velimus ipsos Scythas accipere, quandoquidem gens ista Caucasum altissimu*m* montium accolit, quem etiam Riphaeum ipsi nominant. Thogarma Germanorum [+] progenitores fuisse contendo. quamuis enim AEscanazim communia Rabinorum opinio teneat Germanos esse, non tamen illi accedo, multoq́*ue* minùs Saxonis etymo, quod ab AEsch cohen deducit, ac si custodes fuerint & sacerdotes ignis quo propitiabatur Deus, ob religionis curam: neque suffragor Bodini sententiae, qui ita dictos autumat quasi dispersos habitatores, à Sacannaza. Goropius in Orphica philosophia coryphaeus, Iberorum sententiam obiter delibat, qui ignem quasi aspergentem exposuerunt, animi impotentiam furori non alienam, qua mentis sedes percellitur, eo innui volentium: ipse persequens opinione*m* de Germanis initio librorum proditam, attribuit illis accipitrinam rapacitatem. Proximè ad rei veritatem collimare mihi visus est eruditissimus iuuenis Guido Fabricius Syriaci Euangelij interpres, quem honoris caussa nomino, qui hac appellatione septentrionales populos ait ab Eschek nazeh, quod sonat testiculum redundantem aut effluentem, censeri geniturae argumento, quòd caeteras omnes gentes gignendis prolibus foecunditate superent. Constat enim è Scandiae siue Scandinauiae locupletissimo alueo erupisse variaru*m* gentium examina, quae Europam longè lateq́*ue* procellae in modum oppleuerunt, Vandalos, Gothos, qui inter Asknazae posteros ab Eusebio recensentur, & quidem rectè, Danos, Burgundiones, Pictos, pluresq́*ue* alios. At in Tho-garma, siue per secundam vocalem The-germa (est enim apud Orientales arbitrarius ille punctus, sicut accidit in Thira secundum Aquilae lectionem, quod in Thora mutauit Symmachus: deinde tau litera est adiectitia, propterea ab Hebraeis Hema*n*tica appellata) manifestè relucet origo nominis Germanorum, reiecta, vt dixi, tau adiectitia, & secunda vocali

[+]Thogarma.

sumpta pro prima, ac si quis nostrate lingua per articulum *the*, efferat, *the germans*, id est, Germani; & respondet voci etymon aptissimum & genti, quod est, *garam* siue *geram*, quod os significat, & metaphoricè robur, quòd ossea sit gens tota, & solidarum virium firmamento ac robore praedita. Verùm ne quis malè oculatum me caussetur, aut malefirmo iudicio, defensionis nostrae fundame*n*ta inniti arbitretur, age inuictam Achillis armaturam proferamus, & magno aequitatis patrocinio caussam nostram tueamur, quod vitaciniorum [+] cap. tricesimo octauo praestabit Ezechielus, vbi minitans Deus se oppositurum impijs totum terrarum orbem & gentium immanium arma, Prophetae verbis ita loquitur; ‘Gomer & vniuersa eius agmina, domus Tho-germa, latera aquilonis.’ quo loco Chaldaeus paraphrastes non obscurè Germanos, pro voce Tho-germa, reddit & nominat, clareq́*ue* Propheta sui ipsius interpres appellat familias Tho-germa, syllepticè latera aquilonis, vel (vt Hebraicè sonat, [+] tsaphon) asco*n*diti. Sic etenim Septentrio vocatur ibi, quòd ea mundi plaga radijs Solis imperuia sit atque inaccessa, ac prionde in tenebras abstrusa: Germanos verò latera septentionis nuncupat, quòd adsiti sint & vicini boreali axi. Meminit [+] eiusdem nominis & gentis idem vates cap. vicesimo septimo, vbi illud Prophetae, de domo Thogerma equos & equites, Chaldaeus interpres conuertit, de regione Germaniae. Hinc est, quòd Stephanus Ethnographus Germara Celticae, hoc est, Germaniae populum, qui Solem non videat, testimonio Aristotelis in libello De mirabilibus commemorat. Ab eadem gente verisimile est Germen Hellesponti [+] vrbem conditam, & Germaniciam quoque ad Euphratem sitam, vt Asinij Quadrati auctoritate refert Stephanus, cuius in Itinerario prouinciarum fit mentio. Atque ista quidem de Germaniae nomine atque etymo, imò verò & de natalibus primis altissimaq́ue nationis origine, indicta priùs, non dissentiendi ab alijs studio à me in medium prolata existimari velim, sed solùm limandae atque indagandae

[+]Ezech.c.38.

[+]Septentrio quare absconditum vocetur in scriptura.

[+]Cap.27.

[+]Germanicia.

veritatis caussa, quando seposito altercandi animo deceat nos veritatis esse assertores, hanc in lucem proferre, huius [+] amori prae Stagyritis & Platonibus palmam omnem deferre. Germaniae tractum in quina hominum genera partitus est Plinius, Vandalos, Ingeuones, Isteuones, Hermiones & Peucinos: sed qui breuiùs, in tres eam populos diuisere, nimirum [+] Ingeuones, Isteuones, & Hermiones; quos qui à singulis Regibus nomina traxisse volunt, eorum impudens est oratio, & veneris omnis expers: siquidem ab orbis positu nomen illis inuentum verisimilior ratio obtinebit. Ingeuones [+] quasi □υτόχθ□ονας & indigenas interpretantur, quomodo Corn. Tacitus indigenas eos credidit, quòd aliarum gentium aduentu hospitioque permisti non fuerint, quam gloriam germanam & propriam priores sibi arrogarunt Athenienses: [+] quanquam quid aliud ea consecuti fuerint, quàm vt Antisthenis conuitio aspergantur, nimirum vt parem sibi cum cochleis brucisque nobilitatem constare cogitent. Itaque cùm istud non probaretur Beato Rhenano, vt interdum mihi videtur praecipitis atque incoërcitae audaciae plenior, reijcit eam vocem planè, suumque Vigaeuones inculcat, ac [+] pro indubitato affirmat, ostensurum se dictitans id quod suo è cerebro immaturo partu editum profert, volens ea voce significari accolas sinus maris, à **Wijck** siue **Wig**, qua sinus maris fluuijúe, vti nobis approbare è Saxonica lingua conatur, denotetur. Laudi datur in obscuris ac dubijs dextrè hariolari, neque vitio mihi vertendum erit, si lucis aliquid infundere abstrusis coner. Itaque certa ratione persuases eas gentes nomina à terrarum positu siderumque respectu accepisse auguror, id quod Germanis familiare, & vt verbis Beati Rhenani dicam, solenne est, à ventis indere [+] locis & populis nomina. Quare vt suo ipse iudicio conuincatur, pro Vigaeuonibus, quos ipse praua ratione reponit loco Ingeuonum, Isteuones appellandos, quòd ad orientalem mundi cardinem vergentes terras insederint, certò existimo; quam nominis necessitatem facilè obtineat diuersum Vistae-

[+]Veritatis studium praeualeat.

[+]Germaniae tres populi.

[+]Ingeuones.

[+]Atheniensium indigenae.

[+]Vigaenones qui.

[+]Beati error.

+ uonum etymon, qui appellationem habent à situ occiduum Solem spectante, vt illi fuerint Istwones, ac deinde Eestwoners, hi Wisteuones, & Westwoners. Quis enim non rideat insania*m* Pseudoberosi, qui ab Isteuone quarto Rege Thuisconum nominis originem traxisse, in scripta retulit; quem Achilles Gassarus aedificandi rationem rudi populo monstrasse nugatur, quasi homines tunc primùm è quercubus nati, iuxta fabulas, coeperint algores, aestus, aliasq́ue aëris ininrias + persentiscere. Sequuntur Hermiones, qui mediterranei fuere (ita enim obiter restituenda estac distinguenda + apud Plinium lectio ex Tacito, vbi perperam ea vox cum Cimbris iungitur hoc modo, Quorum pars Cimbri mediterranei, quum post Cimbri puncto appostito, legendum veniat, Mediterranei Hermiones & c.) sic dicti quòd loca inter orientaliorem & occiduam plaga media possiderent, id enim sonat, **ther mid woners**, vel **Hertmidwoners**, quòd telluris meditullium insiderent, ab Herto, quod vocabulum pro terra etiam Tacitus in libello De Germanorum moribus agnoscit: quod non vidit Rhenanus, qui vitiatam vocem existimauit pro Herduones, quòd firmius solidiusq́ue solum colendum sumserant, veluti oppositi Vigaeuonibus, qui depressiora magisq́*ue* irrigua & vliginosa loca insederant: quos ineptè ab Hermione quinto Germaniae Rege Zieglerus Hieronymus nuncupatos prodidit, qui vir belli arte clarus disciplinae militaris inter suos institutor fuerit: quod ipsum ex Berosi (nisi fallor) fabulosis antiquitatibus repetijt Nouiomagus. Atque haec de tribus Germaniae populis mea + sententia est. Germaniam duplicem concorditer faciunt auctorum scripta, ac praecipuè Marcellinus, Superiorem siue Primam, in qua Mogontiacum, Vangiones, Nemetes, & Argentoratum praecipua municipia recensentur: deinde Inferiorem + siue Sencunda*m*, quam Agrippina Colonia, & Tungris copiosis atque amplis ciuitatibus munitam Ammianus prodit, quibus Caesar lib. 2. adiungit Neruios, Atrebates, Morinos, Menapios, Eburones, Veromanduos, pluresq́ue

+Vistaeuones.

+Hermiones.

+Plinij locus restitutus.

+Germania duplex. Germ. prima.

+Germ. secu*n*da.

alios vno nomine, vt inquit, Germanos appellatos: cuius fines attingebat Belgium ad Oceanum vsque & Rhenum amnem. Superioris verò limes erat Obrincus seu Mosella. Totam autem Germaniam illinc Rhenus ripis suis terminat, hinc Oceani littora, à meridie Alpes Italiae, pro muro obiecti & inuicti propugnaculi atque impenetrabilis vicem praestantes: ab oriente Sarmaticaru*m* gentium confinia claudunt, ex eorum arbitrio qui immigrationem populorum linguaeq́*ue* commercia respiciunt; quam sententiam fouent Strabo & Mela. Hinc diuersus est Germanoru*m* tractus, qui + ab Isala Rheni ostio ad Albim vsq*ue* sedes coluêre, vt docui, quorum regionem tertiam Germaniam facio. Porrò Germanis in vniuersum ab auctoribus corporu*m* moles & firmitas, mortisq́ue contemptio tribuitur, vti Agrippa apud Iosephum + Iudaicae captiuitatis lib. 2. edisserit; & testantur idem Hegesippus, & in Celtico Appianus, ob spem resurrectionis animorum, quod eleganter Lucanus expressit ibi,

+Germania tertia.

+Germani resurrectionem crediderunt.

Populi quos despicit Arctos
Felices errore suo, quis ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus; inde ruendi
*In ferrum mens prona viris, animaeq́*ue *capaces*
Mortis, et ignauum est rediturae parcere vitae.

Teutones & Tuiscones eosdem esse voluerunt, siue à Tuiscone + Deo terrâ edito, gentis conditore, sue potius à Teutate, + quem Mercurium exponunt, qui magna religione & humanis hostijs apud Germanos colebatur, vt praeter Lactantium Lucanus fidem facit illo versu:

+Teusoni.

+Teutates.

Et quibus immitis placatur sanguine diro
*Teutates, horrensq́*ue *feris altaribus Hesus.*

Tuisconem verò Telluris filium veteres credidere, quòd + omnem aetatum memoriam eius Antiquitas fugerit,eiusq́ue sedem fuisse ad Rhenum apud Coloniam Agrippiniam affirmant, municipio memoriam eius retinente, quod Tuitium vocant, Rhegino Duciam, in cuius codicibus malè + Duriam scriptum *i*nuenias. Iam verò vt Germaniae populos

+Tuiscon.

+Rhegino eme*n*datus.

quibus nominibus Romani Graeciq́*ue* vocarint, quibus item hodierna nemenclatione nuncupentur, explicem, diuersiùs paulo à recentiorum opinione eos in classes digeram inter quos Visteuonibus attributos inuenio Sicambros, Batauos, Mattiacos, Vsipios, Tencteros, Tubantes, Frisios, Bructeros, Chamauos, Angriuarios & Vbios. Istaeuonum nationes sunt Cimbri, Chauci, Teutoni siue Germani, Vandali, Rugij: Inter Hermiones recensentur Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Ordiar autem à Visteuonum Sicambris. [+] Sicambri, vt vulgati typis codices praeferunt, in manuscriptis Caesare & Orosio Sugambri scribuntur, teste Fuluio Vrsino inexhaustae lectionis viro; quam scripturam constabiliunt Ptolemaeus & Plutarchus, qui συ□□μβρ□ς in Caesaris vita, paulumq́ue euarians Strabo σου□□μβρ□ς scribit, vt Dion σου□□μβρ□ς: quocunque tandem modo scribatur vocabulum, videntur illi nomen inuenisse à sagace cura circumspiciendi indagandiq́*ue* consilia finitimorum atque molimenta; id enim sonat, **such om her**, aut **sich om her**, quo circumquaque lustrandum aut circumspiciendum monetur, siue illud symbolum gentis duci vsurpatum fuerit, siue à natiua ac domestica eiusdem nationis solertia, quae ad modum canum venaticorum cuncta odorari & peruestigare assueuerat, certè resident in Gelris & inferioris Cliuiae indigenis (quos veros esse Sicambros iudico) priscae sagacitatis scintillae ac superstitis gloriae reliquiae. Hunibaldus tanquam alto ex veterno experrectus Sicambris nomen mutuatur à Cambra Regina Belini Britanniae Regis filia, astutissima foemina, Antenoris ex Marcomiro filij coniuge, cuius insignis calliditas in prouerbij Iudicrum conuersa fuerit, hominum digitis demonstrata, illam indice designantium, **Sich Camber**, hoc est, comtemplare Cambram. Peucerus maritimos Cimbros vocabulo notari existimauit, quod alibi dictum mihi est. Sicambros olim infra Vbios, quorum latissimè fines extendebantur, ad alteram Rheni ripam habitasse volunt, nomenq́ue gentis conseruari ruinis vrbis ar-

[+]Sicambri.

cisq́ue Sigenburg circa Teutoburgum, appellationemq́ue ab ijsdem habere coenobium Sigemberg, haud procul Colonia, siglinis, ni fallor, nobile, & Sigem oppidum in Bergensi Ducatu. Sed alas genti nido maiores illi concinnant. Berosus fictitius nominis origine*m* deducit ad Gambriuium ipsorum Regem, quum Gambriuij populus fuerit non multum discetus à Langobardis & Cheruscis. Hos dedentes se Augustus Caes. in proximos Rheno agros traduxit, vti memorat Suetonius, quo nomen Romanis formidabile, vti meminit Tacitus, obrueretur. Deditos autem consilio atque astu potiùs Tiberij, quàm vi aperta, ex ipsius ad Germanicum verbis apud Suetonium constat. Cur verò formidabiles [+] Romanis Sicambri fuerint, eò referunt quidam quòd Centuriones cogendis stipendijs missos in cruces egerint; id quod de Frisijs apud Tacitum lectum est: atque hinc ab Horatio Sicambros feroces & caede gaudentes vocari putant, nisi hoc potiùs ad insanum militiae ardore*m* ac studium referri placeat. Quanquam & ad historiam accommodari & istud possit, quae tradit Appiani testimonio, à quingentis Sicambris quinque equitatus Romani milia in fugam coniecta fuisse, obtritis supra septuaginta. Caesar & ex eo Plutarchus Vsipetum nationi vicinae istud adscribunt, quos praeter belli legem, inducijs otiosè fultos quum caecidisset Caesar, qui cladi superstites remanserant, à Sicambris recepti fuerint, moto propterea in hos bello, contabulato priùs in ipso Rheno ponte, quem apud Geldubam oppidum Rheno imminens (quod Gelriae nomen de se creasse putatur) constrauisse prodidit Iulius Florus. Sicambrorum legio quae sub Romanis signis militauit ad Istrum, iuxta veterem Budam, ippidum de suo nomine condidisse legitur, vbi pagus ab Hungaris vulgo *Schambry* dictus, memoriam gentis testante lapide, qui temporibus Mathiae Coruini Regis effossus fuit, in haec verba, si Lazio credimus:

[+]Sicambri Romanis formidabiles.

LEGIO SICAMBRORVM HIC PRAESIDIO COLLOCATA CIVITATEM AEDIFICA VERE, QVAM EX

SVO NOMINE SICAMBRIAM VOCAVERVNT. quae inscriptio suspecta mihi videtur, neque antiquitatem spirat. De Batauis & Mattiacis in prioribus dictum nobis est: + neque Frisiorum fines indicti sunt, interquos qui Maiores censentur, turpiter cum caeteris Willichius intra Amisiam collocat, & Visurgin, vbi est Groningensium ager & ciuitas. his enim vtitur verbis. Quo quid potuit ab homine + docto ineptius mendacijq́*ue* manifestius dici? quum tractus ille sit Embdani Comitatus, at Groninga infra Amisiam Frisijs contermina sit: rursus Minores Frisios intra Visurgin & Albim, quâ Bremensium ditio patet, falsissimo errore deponit, cum alterius erroris appendice, quando eosdem etiam Busacteros maiores vult esse: haec namque eius sunt verba, ne quis mendacio illum peti existimet: ‘Frisij, inquit, duplices sunt, aut maiores aut minores. Illi forsan sunt intra Amisum & Visurgin, vbi est Groningensiu*m* ager & ciuitas; Hij verò sunt intra Visurgin & Albim, vbi est Bremensium tractus, qui essent & Brusactori maiores & c.’ Vide quàm lepidè, quàm pulchrè, quàm denique ex fide Geographo & historici insignis declaratore digna populos confundat. Sed animaduersionem meretur hominis inconstantia, exactam regionum cognitionem sibi vsurpantis, quando eodem in libro Chaucos minores Ptolemaei intra Amisium & Visurgin co*n*stituit, vbi sunt, inquit, Frisij Groningenses: maiores intra Visurgin & Albim. Quo loco clarè secum ipse iterum discrepat, & Frisios Caucosq́*ue* eosdem facit propemodum, siquidem interamnates illos statuit, inter Visurgin Albimq́ue inclusos. Sed tam apertè mendaci, + ego Pythagoraeorum consuetudine*m* imitatus, cenotaphium imaginariumq́*ue* tumulum exstruam tanquam veritatis & cognitionis desertori: illi etenim à sapientiae studio, quod complexi fuerant, deficientibus, qui ad rationem viuendi priuatam vitae cursum reflexerant, id facere solebant, pro mortuis eiusmodi habentes, vt ab Origene traditum est. + Vsipetes, qui Tacito & Martiali Vsipij, Ptolemaeo transpo-

+Frisij maiores.

+Willichij error.

+Pythagoraeorum consuetudo.

+Vsipetes.

sitis ineptè literis Vispij nomina*n*tur, Straboni etiam ν□σίποι, ij sunt, quicquid alij dicant, quos hodie Zutphenos appellamus, vocis vestigia adhuc retinentes, temperato molliùs literae, S, susurro, & veluti mansuefacto per duplicem, Z. imò ipsa vocis assonantia haetet in lingua, à Sipeten progressa ad Sitpeten, inde Sitpen, postea mutatione tertiae vocalis in quintam, adiecta aspirata nobis familiari, Sutphen & Zutphen. Hos Plutarchus in Caesare perperam scribit & appellat [+] □πας, quum □□σιπετ□ς ibi scribendu*m* sit, vitiose etiam apud Appianum in Celtico scriptum iuenias, □ι Συπετ□ν, pro [+] Ουστπετ□ν. Rectè vicinos Frisijs eos iudicat Marlianus, quando illorum fines latè patuerint, & non procul à mari, in quod Rhenus se exonerat, consedisse, à Sueuis (qui Saxones [+] nunc dicuntur) bellicosissima maximaq́ue natione bello pressos exagitatosq́ue, vt è Caesare clarum sit, & agricultura prohibitos. Ex quo Peuceri eoq́ue prioris Altameri, insignis videlicet rerum Germanicarum indagatoris, atq*ue* huius vestigijs insistentis Glareani (quibus omnibus rerum regioumq́ue externarum inscitia & patriae studium, cui quo iure quàve iniuria omnia asserere sategerunt, animos ita occaecauit, vt veritatis luce*m* peruidere non potuerint) error facilè se prodit, qui eodem in ludo docti omnes tradu*n*t Vsipetes eam Franconum ditionem & Hessorum tenuisse, quae à Francofurto celebri emporio & Moeni cum Rheno confluentibus, ad occidentem vsque dictam syluam (vulgo **Westerwalt**) in qua Nassauia est, Lonumq́*ue* amnem extenditur, & Ringoïa nuncupatur. Quoru*m* erroris particeps esse voluit Caluetus Hispanus. Quin & impotentiùs delirans Irenicus, sedes illis inter Neccarum, Moenum, Rhenumq́*ue* constituit. Quid, quòd & Willichius in agro Fra*n*cofurtiano & Confluentino locisq́*ue* vicinis collocat Vsipios, in magnis erroris inscitiaeq́ue tenebris implicatus, quum Tacitus disertis verbis illos Rhenum accolere alueo iam certum, & quem iam terminum esse sufficiat, hodie Isalam nuncupatum, refert? quae verba eò spectan*t*, quod ab initio fossae, quae

[+]Plutarchus correctus.

[+]Appianus emendatus.

[+]Sueni qui.

à Drusi nomine, cuius iussu ducta fuit, Drusiana appelata est, duo iusta miliaria ad Vsipiorum vsq*ue* metropolim, nunc Sutphania*m*, numera*n*tur, quo toto spatio quia Rhenus perpetuo amne decurrit, neq*ue* ampliùs metus est aut periculum, vt veterem suum alueum, qui Arenacu*m* delabitur, repetat, propterea ille scriptor dicit eum fluuium esse iam certum alueo. Quin & vbi Tacitus Frisios & Vsipios Caucorum prouinciae obtendi ait, clare ostendit quem orbis positum tenuerint, nimirum Frisijs & Embdanis, qui Cauci sunt, vicinum. Quòd si mari non longè ad Rheni propè exitum sedes habuisse Vsipetes, vt & Tencteros, à Caesare discere illis licuit, cuius verba haud obscurè lecta in medi*um* proferunt, quid in mari aquam quaeritant? quid ad Moenum sedes illorum incertis vestigijs indagant? Vspitets namque cum Tencteris Caesari plurimum negotij facesserunt, quos populos Plutarchus testimonio Caesaris commentariorum (quos Ephemeridas nominat) Rhenum transgressos, praemissis legatis inducias pactos, ex insidijs adortos fuisse Romanum equitatum ad quinque millia numerosum, ac in fugam compulisse, non ausum exspectare illorum impressionem, qui soli octingenti fuerant, deinde iterum misisse honoratiores legatos, deprecandi erroris caussâ, non fallendi specie, sicuti Caesar interpretabatur, eosq́*ue* ab ipso detentos in castris, ne quid suis indicij facerent, atque ita dum illi otiosi feriatiq́ue nihil etiam mali suspicarentur, Caesarem omnes suas copias in barbaros duxisse, ingentemq́ue edidisse stragem, quum iudicaret stultum esse fidem seruare perfidis, qui contra pacta foedera ius violassent. Qua de re [+] quum grauiter barbari questi fuissent, Cato (vt refert Canysius) in senatu dixisse memoratur, quum ad decernendas ob victoriam supplicationes sente*n*tiae inclinarent, Caesarem dedendum esse barbaris, vt violati foederis religio illius supplicio expiaretur, auctorq́ue diras capite lueret.

[+]Catonis sententiae.

[+] Bructeri Ptolemaeo Busactori dicti, Westphaliae pars sunt, & Monasteriensis Episcopatus, per quorum ditionem de-

[+]Bructeri.

currisse Lupiam amnem disertè testatur Strabo lib. septimo. vnde coniectura augurari licet illos praedictum flumen vtrinque praetexuisse, Rora amne inclusos. Eosde*m* Amisiam fluuium attigisse verisimile est; siquidem Strabo scripto prodidit eos à Druso naualibus praelijs deuictos; Drusum aute*m* constat per Amisiam classem inuexisse, Apollinaris eoru*m* fines ad Viserin vsq*ue* siue Visurgin extendisse videtur, ibi,

Bructerus vluosa quem Viseris abluit vnda.

Vbi somniator, nescio quis, qui ad libellu*m* Taciti De Populis & moribus Germaniae co*m*mentariolo adiecto, aut commento potiùs, vetusta German. Populorum vocabula se explicaturum [+] profitetur, Vlmosa legit, & vlmigeros etiam vocatos Bructeros annotat. Claudianus hos Hercyniae syluae accolas facit eo versu, *Venit accola syluae Bructerus Hercyniae*. Straboni β□□□τεροι nominantur, omissa in codicibus Graecis. ρ. litera. AEneas Pius latae culpae inprimis arcessedus, qui è vocis vicinia Bructeros conijcit esse Prutenos, longissimo terrarum tractu disiunctos: quod ipsum & somniator ipse secutus, factum hoc putat, quòd à Tencteris pulsi in Sarmatiam concesserint. Tacitus penitus excisos à Chamauis & Angriuarijs scribit, occupatis eorum agris, idq́ue conniuentibus assentientibusq́ue vicinis nationibus, inuidia'ne opum atq*ue* exinde natae superbiae odio, an praedae magnitudine, id verò in incerto relinquit: imò obiectos fuisse feris per Romanos consumptosq́ue gladiatorum sicis in ludis publicis, idem auctor non dissimulat, vti interpretantur quidam, quando ex ijs supra sexaginta millia oblectationi oculisq́ue spectatorum cecidisse co*m*memorat. Quanquam id referendum potiùs ad intestinam gentis dissensionem ac discordiam, & mutuam inde lanienam caedemq́ue existimarim. Neque tamen ita fuit deletum omne Bructerorum nomen, vt nullae superfuerint populi reliquiae, quando tot postea saeculis Claudianus (vti monui) & Sidonius gentis meminerint. Nominis autem etymon à perpetuis paludibus obtinuisse videntur, quas **Broucken** voca-

[+] Sidonij locus.

mus, vt sint **Broucters**, hoc est paludium accolae. Bructeris [+] adhaerent Tencteri, quos à Rheno, hoc est, Isala, incipere, & secundum Frisios habere sedes vsq*ue* ad Amisiam fluuium ex Ptolemaeo discas. Florus Tencateros appellat, Plutarchus in Caesare perperam τεντερίδας, Appianus adhuc peiùs ταν χαρε□ις pro τε□□τήρ□ς, Ptolemaeus etiam π□□έρ□ς nominat. Hîc iterum coarguitur erroris Willichius, dum Lani & Lupiae amnium accolas eos facit: sic solet vitioso iacto fundamento cetera moles vtium quoque trahere. Sunt autem Tencteri (nec abludit vocabulum) qui hodie Drenteni [+] audiunt: vt Tubantes illis confines, quos Tuentenos nominamus, quorum ditio à Gora oppido ad Dunculam Benthemi Comitatus fluuium extenditur. Praecelluisse equestris disciplinae arte Tencteros scribit Tacitus.

[+]Tencteri.

[+]Tubantes.

[+] Chamaui, vt alij scribunt, Chamani, Frisijs quos haec aetas Seuenwoudos appellat, vicini fuere & contigui, quos vir eruditus & multiiugae in historijs lectionis Antonius Scoenhouius coniectura fuisse auguratur, qui nunc Campani accessione literae vocantur, quorum vrbs mutato Isalae cursu etiam sedis positum mutauit, quae quondam fuit Transisalana (qua in ciuitate adhuc censetur) nunc facta Cisisalana. Porrò qui Chamaui per quintam vocalem scribunt, vocis etymon referunt ad, *au*, qua regio significetur. Horum extat mentio apud Ammianum lib.17. & Panegyristen his verbis: *Quid memore*m *Bructeros, quid Chamauos, quid Cheruscos, Tubantes? bellicum strepunt nomina, et immanitas barbariae in ipsis vocabulis abhibet horrorem.* Quo loco duplex irrepsit error, in Chamasos scribendo pro [+] Chamauos, & Eruscos pro Cheruscos Itaque foedi erroris notandus est Willichius, qui intra Melibocum montem & Albin amne*m* eos collocat, vbi, inquit, sunt nonnulli Miseni.

[+]Chamaui.

[+]Emendatus Panegyristae locus.

[+] Cheruscos Hercyniae populos cum plaerisque Turingos annotat esse Peucerus. Irenicus habitatores Episcopatuum Halberstatensis, Hildesheimensis & Comitatus Stolbergensis facit: alij Brunsuicenses: nonnulli volunt esse tractum

[+]Cherusci.

illum qui à Sueuiae Bruxella, Heydelbergam extenditur, atque vlterius etiam: quorum omnium errorem clarè detegunt atque denudant Ptolemaeus Albis accolas describens, & Claudianus ibi,

*Latisq́*ue *paludibus exit*
Cimbrus, et ingentes Albim liquere Cherusci.

Tacitus adiungit eos lateri Caucorum, & rectè: ex quo ditionis eorum situs facilè innotescit: siquidem Dion historicus eos vltra Visurgin habitasse testatur, quod ex Tacito etiam manifestum fit. Nam quum superato Amisia Germanicus Caesar cu*m* exercitu terras Bructerorum inuasisset, occupato quicquid interiacebat terraru*m*, ad Visurgin vsque castra extendit, vt traiecto amne, qui Romanos à Cheruscis dirimebat, hostes illos, sed libertatis Germaniae vindices Arminio duce infestos, opportunè inuaderet. Quare Willichius ineptè ad confluentes Salae in Saxonia illos collocat. Propiùs ad verum colliniat qui Luneburgenses eos facit. Longè amplissimos eorum fuisse fines demonstratu non fuerit difficile, quippe regionem altrinsecus septam infinitae magnitudinis sylua Semana siue Baceni, quae pro natiuo muro obiecta Sueuos, hoc est Saxones arcebat à mutuis iniurijs incursionibus*q́*ue, ex Caesaris commentarijs constat. Regem habuere Arminium Segimeri Principis filiu*m*, manu fortem, & vltra barbarum ingenio promptum (quod de eo testatur Paterculus) qui securitate nimia Vari Quinctilij ad occasionem rei benè gerendae vsus, tres Romanorum legiones cum totidem alis sex*q́*ue cohortibus ad internecionem cecîdit in saltu Teutoburgensi, teste Tacito, qui saltus Teutoburgo, nunc Duispurgo dicto, oppido ad Roram amnem flexuoso Maeandro non imparem sito vicinus est, quod oppidum olim ad ipsam Rheni ripam, à qua dimidiae horae spatio nunc abest, adiectis alluuione fluuij agris, assedit. Vnde C*o*lligi potest euidenter Cheruscos, à Ca*u*cis supra Visurgin habuifse initium, per*q́*ue Monasteriensem, Paderbornensem*q́*ue Praesulatus ad Rhenum Duispurgo tenus desijsse, per longos terrarum anfractus. Horum finitimi erant à se-

[+] Arminius.

ptentrionc Sicambri, versus austrum cum Angriuarijs Vbij.

+ Angriuarijs nominis occasionem dedisse videtur inuadendi hostes studium, quod sonat **angripen**: quibus bellicae gloriae laude claris sedes libentiùs attribuerim ad Angriam Westphalorum no*n* procul à Luppiae capite (cuius se Coloniensis Archiepiscopatus Ducem praefert) quàm cum Willichio Magdeburgenses fatear, veterisq́ue Marchiae incolas simile nominis vestigium seruante Angermundo vetusto scilicet oppido, in Brandeburgensis Marchionis ditione. +Angriuarij.

+ Gambriuij tractum Hamburgensem insedisse, nomenq́ue inclytae vrbi dedisse putantur. +Gambriuij.

+ Vbiorum ciuitas fuit ampla atque florens, vt est captus Germanorum (inquit Caesar eleuans hostium opes & fortunas) qui fuere paulo quàm erant eiusdem gentis & generis humaniores, propterea quòd ad eos Rhenum attingentes crebri mercatores ventitarent, quodq́ue propter propinquitatem Gallicis essent moribus assuefacti, quos Sueui multis saepè bellis experti, cùm propter amplitudinem grauitatemq́ue ciuitatis finibus expellere no*n* potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt. Horum sedes fuere trans Rhenum ditione Marchia Clieuensis Principis propria: sed à M. Agrippa in citeriore*m* ripam traductos ad victoris arbitrium + ex Strabone co*n*stat, quo nomine miror Volaterranum non puduisse Vbijs sedes assignare in Marchia Badensi, quae ad Heluetios est. Verisimile fit nominis vestigiu*m* seruari in pago Coloniae obiecto, que*m* **Tuijsch** vulgus nominat, olim fortasse, **Te Vbisch**, & contractè **Tubisch**, atq*ue* inde **Tuijsch**, vbi nobile extat & vetustu*m* coenobium, olim praesidiarium munimentum à Fl. Constantino constructum, & Diuitense nuncupatum, quod fortassis ab Heriberto Praesule Coloniensi ad pios fuit vsus commutatum. Neq*ue* veri dissimile videtur nobilem illam primi ordinis sacerdotio aram, à Tacito non semel memoratam, eo loco extitisse, apud quam + Seginumdus (qui perperam Straboni Semiguntus vocatur) Segestae Sicambrorum Principis filius sacerdos creaus fue- +Vbij. +Volaterrani error. +Stabonis locus.

rat, quem postea in defectionie Germaniarum, duce Arminio, ad rebelles profugum, vittas abrupisse Tacitus scribit. Peucerus non rectè Vbios incolas Eijfaliae existimat, qui citeriores sunt, quos alij meliùs Tarbellios Ausonij putant. Caucos Germaniae populum, Caycos Lucanus & Claudianus [+] Poëtae nominant, neq*ue* desunt qui Cauconas Paphlagonum gente*m* vagam & quae in migrando motoriam egisse fabulam legitur, cum his confundunt. Quem autem tractem tenuerint, praedicti Poëtae & Tacitus manifestum faciunt. Lucanus etenim in primo Pharsaliae illos Germanis conterminos facit, ibi: [+]Gauei.

Et vos crinigeros bellis arcere Caycos.
*Oppositi, petitis Romam, Rheniq́*ue *feroces*
Deseritis ripas.

qua apostrophe Germanos seu Francos innuit, isto nomine nondum notos, qui Caucis obiecti erant, & à tergo Rheno includebantur. Claudianus vtranq*ue* gente*m* similiter coniunxit in Eutropiu*m* ita scribens,

pacem implorantibus vltro
*Germanis responsa dabat, legesq́*ue *Caycis.*

Iam verò Tacitus eos inter Germanos nobilissimum populum appellat, & à Frisiorum finibus incipere, partemq́*ue* littoris occupare, & per immensum terrarum spatium in Chattos vsque introrsum sinuari ait, ac lateribus Tencterorum, Vsipiorum, Frisiorum, Angriuariorumq́ue obtendi. Ex quo amplitudo illorum imperij ac ditionis dilucidè cognosci potest, quae res effecit cur in maiores minoresq́ue à Plinio alijsq́ue scriptoribus distracti legantur. Caucos minores [+] Amisiae amnis fuisse accolas, & primariam ditionis vrbem nunc esse Embdam censeo, siquidem inter Amisiam & Visurgin etiam Ptolemaeus sedes illis constitut, cuius verba sunt, □α□χοι □ι μι□ρ□ι μέχρι τ□□ □□ισ□□ρ□ιος ποταμ□□ ε□τα □α□χοι □ι μείζ□;, μέχρι τ□□ □λβιος, id est, Cauchi minores ad Visurgin amnem extenduntur, at maiores Cauchi ad Albim vsque. & apud Cauchos minores deduta in Oceanum per Amisiam classe millenaria cum legionibus, solam triremem [+]Cauci minores.

Germanici Imperatoris ex foedo naufragio appulisse seruatamq́ue [+] fuisse refert Tacitus. Caucis maioribus Bremam assigno, qui à Visurgi Albim vsque ad Hamburgum sedes tenuerunt. Nam qui Phabiranum Ptolemaeo dictum oppidum, nunc Bremam, minores tenuisse, & ad Albim vsque fines suos extendisse cripto prodidit, quàm ille verè sentiat, iudicabunt locorum gnari, quando constet ex Tacito, Caucos in commilitium à Romanis ascitos fuisse & auxiliares, contra Cherusccos, quos Visurgis amnis, qui Bremam praelabitur, ab infesto Romanorum exercitu disterminabat, vtrosque interfluents. Caussam errandi praebuisse illi receptum vulgo & hactenus creditum Frisiae orientalis nomen, ac titulum Comitibus Embdans vsurpatum, vel moneta quam cudunt teste atque indice. Itaque dum nido maiores [+] pennas extendit Peucerus, ac Frisiae pomoeria, quae Amisisa fluuio concluduntur, longiùs quàm rei veritas exigit ad Visurgin vsque prorogat, necessariò ille indaginis angustijs obseptus, conterminae nationi, vt finibus isti adhaeret, nomen sequentis proximè populi imposuit. Ita sit ferè, vt erroris leue momentum saepe improuisos altioribus induat errorum labyrinthis. AElius Spartianus in Didij Iuliani vita, Caucos Germaniae populos Albim fluuium accolentes, tumultuarijs auxilijs repressos, quum in Belgium eruptionem fecissent, à Iuliano Belgij procuratore scribit. vbi Bremenses [+] cum finitimis intelligi volunt. Venio nunc ad Cimbricam, è qua Romano nomini tantopere formidabilis effusa fuit procella, vt eius memoria multis pòst saeculis aures animosq́ue [+], circumsonuerit; hi partim Dani, quasi abiegnis in [+] sylius educit; partim Holsati, velut syluarum incolae; partim [+] Dietmarsi seu Teutomarsi à deuexiore soli vliginosi natura nomen sortiti fuere, vbi posteris saeculis ab Henrico Aucupe Imp. Instituta est limitanea praefectura, qua cohiberetur & excluderetur hostilis Danorum excursus. Hos constat [+] Scandinauiam seu Scandiam insulam amplissimam, alterum quasi terrarum orbem habitam Plinij testimonio,

[+]Cauci maiores.

[+]Peuceri error.

[+]Cimbri.

[+]Dani.

[+]Holsati qui?

[+]Dietemarsi.

[+]Scandia insula.

tenuisse: quam foedo errore deceptus Procopius Thulen (quae Islandia à gelu hodie dicitur) existimauit, populorum genitricem, & officinam nationum à Iornando Gothorum Praesule appellata*m*. Eam voce leuiter corrupta, hodie Sconen nuncupant, distatq́ue à Cimbrica Chersoneso exigui freti interuallo, in imme*n*sum versus Arcton excurrens, ad vsque pigrum immotumq́ue, quod Amaltheum veteres dixere, + quo claudi terrarum orbem creditur: ea insula foecundam gentium luxuriem in vniuersum terrarum orbem effudit, in qua nunc latè regnum obtinent Noruagi, & Suiones Tacito + dicti, nobis Suedi, quam vocem in Plinio reponendam, pro Hilleuiones, scribendo Suiones, arbitror, apud vtramq*ue* gentem Solis occidentis fulgor cum ortu fermè continuat, vsqueadeo nitidus & clarus, vt hebetatis siderum ignibus, solis caput ceu nebula obscuratu*m* conspiciendu*m* se praebeat.

+Mare Amaltheum.

+Suiones. Suedi.

+ Vandalos à peregrinando dictos volu*n*t, quasi ambulones, à **Wandelen**, quod est ambulare & spatia facere: quos ego potiùs à Dalijs populis, vnde exierunt colonias quaesituri, nuncupatos iudico: extant namque hodie in parte Scandiae, quae Noruagia dicitur (Plinio Nerigos appellata haud dubiè, + modò integra sit lectio) è regione Cimbricae Chersonesi, Coperdalia regio, Osterdal, Vbdal, Zuijderdal. Nydal, Fosdal, Sundal, Mondal, Ganzendalia, Holmdal, Socknadal, Caperdalia, & id genus plures cùm vici, tum oppidula è quibus egressi traiecto freto vix vnum miliare lato, continentes terras inundarunt. Egregia quoque militiae laude nobiles ibi sunt Dalcarlij, siue Dalecaroli rectiùs, natio bellicosa, + & in quam aptè quadret, quod de AEacidarum gente extulit Hesiodus,

+Vandali.

+Nerigos.

Praelia quae pluris ducit, quàm fercula mensae: +

quibus ludus est nuda capita gladiorum ictibus exponere, quòd crania habeant spississima durissimaq́ue, quae sauciata iniecto medicati lardi tomo persanant. Sunt qui Windos & Henetos cum Vandalis confundunt. Caeterùm vt Germaniae + colophonem imponamus, demusilli suos amnes clario-

+πολέμω □εχαρήοτες □υτε δαιτ□

+Amnes Germaniae.

res, quos in Oceanum emittit hoc ordine à Plinio luculentè pertextos, lib.4. cap.14. *Guttalus, Vistula, sueuus, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, et Mosa.* Quem ordinem haud temere otioseq́ue positum existimo à locuplete scriptore, + nobisq́ue sequendum. Itaque Guttalum in quinta Germaniae parte, quae versus Basternas extenditur, eu*m* amnem vt esse creda*m*, qui celebre illis locis emporium Anactorium seu Coningbergam, Montémve Regium (pluribus enim nominibus ditatur locus) praeterlabens, Venedico sinui, qui Curiensis à Curiorum regione vocatur miscetur, facilè adducor: siquidem postrema nominis parte nihildum saucia, + sed planè integra, *Al* hodie nuncupatur: magno enim errore tenentur Celtes & Irenicus, qui confundunt Sueuum cum Guttalo.

+Guttalus

+Al fluuius.

+ Sequitur Vistula siue Istula, quem etiam Bilibaldus Vandalum nominat, Germaniae terminus, quòd vltra eum Sarmatia*m* Europaeam Ptolemaeus collecet, Iornandes Scythiam, qui Sarmaticis iudgis decurrens, Cracouiam Polonici Regni metropolim, alluit, auctuq́ue fluminum vastus in trina se + fundit ostia; hinc Gedanum (ea vox Heneto idiomate praesidium Danis obiectum signat) nobilissimum emporium Dantisci nomine notius: inde Ebingam Prutenici Borussorum Reguli Academiam: terito Lochstetum oppidum praeterfluit, sicq́ue trisido agmine in Venedicum sinum effunditur. + Tertium locum tenet Sueuus, quem alij Viadrum nomina*n*t, qui corrupta deflexaq́*ue* voce Odera dicitur, quòd ex Oderbergo monte cognomine fontes trahat ad Marcomanniam siue Morauiam: qui multoru*m* amnium accessione auctus Francofordiam Gymnasio celebrem praeterlabitur: tandem postquam hinc Stetinum Sidenorum sedem, maritimum emporium, illinc Caminum vrbem Episcopalem praetexuit, ibi lacu ingenti effecto in Germanicum Oceanum eluctatur. Nam qui Spream (qui inter nobiliores quoque amnes habetur, & Brandenburgum in clytam Marchiorum sedem praetermeans, apud Hauelo-

+Vistula.

+Gedanu*m* quid.

+Sueuus.
Viadrus.
Odera.

burgum in Albin decurrit) Sueuum esse autumant, erroris comperti sunt, quorum è numero est Bilibaldus, qui in Oceanum + abire Spream iuxta Sundam maritimam vrbem scribit.

+Bilibaldus errat.

Quartum in locum venit Albis, amplissimum Germaniae + flumen, quod Sueuos à Cheruscis (ita enim legendum censeo apud Vibium Sequestrum pro Ceruecijs) diuidit: + Velleius Semnonum atque Hermundurorum fines praeterfluere + testatur. Dioni vocatur Αλβη□ος, quem è Vindelicis montibus decurrere ait, sic enim huius scriptoris emendandus est locus, vbi vulgati codices habent, □ε□ι δ□ □□ τ□οδ □□ανδαλι□□ν □ρ□ν, pro □□ινδελι□□ν prono lapsu. Tacitus in Hermunduris Albin orirí flumen inclytum scribit, at Conradus Celtes ex Hercynio inter Bohemos. Multas vrbes claras praeterlapsus tandem inter Caucos minores & Cimbros Oceano insinuatur. Hic est cuius in crepidine mulieris species humana amplior, Drusum compellans, pergere vlterius vetuit, quod ex Dione & Tranquillo alibi relatum mihi memini.

+Albis.

+Vibij Sequestri locus emendatus.

+Dion emendatus.

+ Visurgis sequitur Variana clade nobilis, vt Paterculus ait, + malè à Dione □□σισ□□ρ□ς vocatus, quum vera scriptura esse debeat □□ίσουρ□ος libro 55. in quo repetitus error longè foedior irrepsit in excusos typis codices, □ρ□□ρ□ scribentes pro □□ισ□□ρ□ου, ubi memorat Tiberium anteà quidem ad Visurgin vsque progressum, pòst Albi tenus perrexisse: graecè legitur, μέχρι □ε τ□□ ποταμ□□ πρότερον μ□ν τ□□ □ρ□□ρου. Hunc Ouidius + Iturgum videtur appellasse eo versu,

+Visurgis

+Dion correctus.

+Ouid.

Decolor infecta test is Iturgus aqua.

Visurgin ad Amisiam decurrere Strabonis interpres erroris + manifestus ait, vt & Lupiam, quum longè vltra Amasiam, Bremensem vrbem praeterlapsus Veserae nomine notior, in Oceanum deferatur: Lupia verò in Rhenum exoneretur; de quo errorem aliorum obiter per occasionem non possum non detegere. Lupia autem hodie Lippia dictus, apud + Alissonem, quam Wesaliam vocant, in Rheni alueum influit, in Paderbornae finibus ortus, inter quem & Amisiam, cuius non procul inde fontes surgunt, tres Vari Quintilij

+Strab. interpretis error.

+Lupia fl.

legiones ab Arminio deletae fuere, non longè à Teutoburgensi + saltu. Hunc Vadianus turpi errore inuolutus Neccarum esse coniectat, qui prope Ladeburgum Rheno immergitur, + vetribusq́ue Nicer vocatur, neq*ue* constans sibi, Strabonis testimonio, Lupiam in Visurgin deuolui ratus, Fuldam amnem esse arbitratur, interpretis vitio deceptus, qui locum ita peruertit. *Bisurgis et Lupias amnis in vnum ad Amasiam deferuntur*: sed praestat Graeci codicis fidem in medium proferre, tametsi inuitus id faciam, dum prolixitatis taedium vitare studeo. □π□ τα□τα δ□ (videlicet □θνη quod praecessit) τ□ Αμασί□ □έρονται βισ□ρ□ίς τε□□□ λ□πίας ποταμός. id est, Ad has nationes decurrunt cum Amasia Visurgis & Lupia amnis, qui per Bructeros minores labitur, à Rheno + circiter sexcenta stadia distans. Iam verò & Irenicus turpissimè omnium Lonam amnem facit Lupiam: tanta est illorum hominum vel caecitas vel inconstantia. Sextus est + Amisius, Straboni Amasias dictus, qui paullum infra Paderbornam Westphaliae vrbem caput fontésue suos ducit, & in Septentrionalem Oceanum exiens apud Embdam Caucorum minorum emporium, nomen illi suum mutuatur, Eems dictus.

+Vadiani error.

+Nicer fl.

+Irenici error.

+Amisius fl.

+ Rhenus septimo loco est, qui è Lepontijs, vt Caesar: ex Adula monte summarum Alpium brachio quodam, vulgo Etzel dicto, sicut Strabo & Prolemaeus voluerunt: è Rhetia, vt Claudianus, oritur. De cuius fontibus Glareanus in commentarijs ad Caesarem, & Egidius Tschudus exactissimè scripserunt,vt superuacaneam sim positurus operam, si lucis amplius requiram: cuius ostia tria maxima, falsus enumerat Bilibaldus, per quae in Oceanum Germanicum se exoneret, nimiru*m* Vahalim, Insulam, nune **d'Isel**, & Lecum, **die Leck**: sed eius impudentior est error, quàm vt exagitari seriò mereatur, quum alia illi dederim, veritatis certus.

+Rhenus. fl.

+ Postremam lineam ducit Mosa, qui è Vogesi iugis, qui in Lotharij regno celeber mons est, oritur, secundu*m* Ammianum & Caesarem: Marlianus in Lingonum finibus ortum

+Mosa.

eius memorat. Hic demum Rheni longè clarioris amnis nomen obruit atque abolet, suoq́*ue* nomine geminas vndas in Britannicum Oceanum euoluit. Minoris famae & extra numerum est Vidrus, qui Bructeros Frisiosq́ue diuidens, [+] à fuscae vndae nigrore, Aqua nigra vulgo vocitatur; cuius nomen hoc loco apponere visum est, ne propter viciniam cum Viadro confusus errorem in aliquorum mentibus pariat.

[+]Vidrus.

Cap. XXII.
De Celtis, quòd Germani fuerint, non autem Galli.

INGENS ac diuturna hactenus doctissimos homines è Germanis Gallisq́ue pugna exercuit, de Celtarum ancipiti nomine, quod & haec & illa gentes ad se mordicus traxerunt, ob rerum quas gessisse antiquitus leguntur claritudinem, quas venditare sibiq́ue arrogare otiosè cur magis studeant, quàm ad earum laudem imitatione aspirare, id verò quaerendum etiam atque etiam ab ipsis est. Vtbunq*ue* sit, dubia scriptorum fides, meo iudicio Germaniae luminibus plurimum hîc obstruxit, gentisq́*ue* splendorem obscurauit, qui dum promiscuè Gallorum, Celtaru, & Galatarum nomina confundunt, alienae gloriae falsam haereditatem Gallis attribuerunt, Germanis suam derogarunt. Cuius erroris germinam mihi videor occasionem obseruasse, cùm indistinctam populorum cognitionem, siue ignorationem potiùs, tum antiquiorem in Gallica natione, quàm inter Germanos, scribentum copiam, quippe apud quos nupera admodum ac recens ista laus esse coeperit. Nam Gallia postquam Francorum Regibus, post Gothos in praedam cessit, atque illi ob cultum, fertilitatem regionis & opes, peculio nouo armis quaesito victricibus, plus aliqua*n*to curae impenderunt, & studia inter Ecclesiasticos viros, in quibus Benedictini primas ferè partes tenuerunt, potissimè aluerunt: quae res occasionem dedit, vt gentis suae laudes plenioribus

buccis praedicare studuerint, quesi protelo & incitamento + in seram posteritate*m* extracto. Celtas (vt à nomine initium capiam) ab Herculis filio Celto appellationem traxisse scribit Parthenius Erotic□n auctor, quem è congressu eius viri + cum Celtine puella Britanni fillia partu editum, Celtis populis + nomen creasse fabulatur. Appianus historicus à Celto Polyphemi filio nominatam gentem putat illorum opinioni suffragatus, qui è Polyphemo Siculo & Galataea coniuge natos ternos liberos, Celtum, Illyrium, & Galatam, adulta aetate è Sicilia oram soluisse, & à se subactis possessisq́ue tribus regnis nominis originem dedisse asserunt. Paullo diuersius commentum adfert Graecus Etymologici auctor, scribens Herculem gessisse morem Celtae Britannis filiae amore Horoïs inflammatae, noctemq́ue ab illo petenti, eumq́ue in discessu compressae reliquisse arcum sui monumentum, addita oraculi voce, qua Regem fore (si mascula proles fuisset edita) auguratus fuit, si arcum illum in cornua flexum tendere valeret, natumq́ue ex eodem concubitu Celtum, patris augurium impleuisse, gentiq́ue à se nomen indidisse. Idem auctor sui oblitus regionem Celticam à Celte Herculis ex Sterope Atlantis filia genito dictum annotat. Sed istorum auctoritas poëticae fabulae quàm historiae vicinior, quid momenti aut ponderis apud eruditorum animos habitura sit, non video, quemadmodum & illoru*m* qui mediae Graeciae è latebris appellationis fontem reuocant, quasi □□λητες + Celtae, hoc est, Galli dicti fuerint, quòd liberis equis, haud stratis aut ad currum iunctis vehi consuessent, ac proinde omnium maximè equitatu valuerint, vti Bodino homini imprimis docto placere video, quum peditatus gloria penes istam gentem fuerit semper habita anitquior: quasi Celtae ab ea voce □ελητα□, & per syncopen □ελτα□ nuncupati fuerint. Strabo lib. Geogr. quarto ambiguè scribit Celtas appellatos, δι□ τ□□ □πι□άνειαν, quòd auctoritate valuerint, siue quòd robusta & viribus valens natio fuerit: idem autem est **gelten**, quod valere: quò spectat & pecuniae etymon,

+Celtae vnde dicti.

+Celtine.

+Celtus.

+□□λητες.

quam Germanica lingua **Gelt** nuncupat, quòd penes pecuniam + rerum reginam valoris omins momentum sit & aestimatio. Memini fuisse qui tam Galatas quàm Celtas ab ea voce nominis fontes arcessere debere contenderint, quòd vtraque gens pecuniae auidior vitam nundinaretur, & Carum more venalem habere*n*t, denis in diem assibus animam & corpus aestimans, vt Taciti verbis dicam. Ita & Celtoscythae (sic dicebatur communi nomine Cimbrorum agmen Plutarcho teste) dicti videntur, velut pecuniae iaculatores, quòd aera merentes pecuniam qua abundabant sine laude profunderent, qui Germanicae militae quasi haereditarius morbus perma*n*sit. Hactenus de vocabuli origine satis multa: nunc ostendamus Celtas pro Germanis accipi apud scriptores. Pausanias in Phocicis confundit absque discrimine cum Galatis Celtas, nunc hoc, nunc illo vsus vocabulo, vbi de Celtis pertexit historiam, qui Brennum ducem strenuum & in fallendis hostibus mirè industrium, in Graeciam expeditionem mouentem secuti sunt. Idem in Atticis Galatas qui in Graeciam incursionem fecerunt, ab extrema Europae maritimaq́*ue* ora profectos, lingua patria dictos fuisse Celtas commemorat. Diodorus Siculus Galatas à Celtis hoc discrimine separat, quòd hi à Pyrenaeis iugis mediterranea + colant, illi ad Oceanum & saltus Hercynios ad Sarmatiam vsque extendantur (quod ego non de montibus qui Galliam ab Hispania secludu*n*t intelligendum puto, sed de pyrenaeo monte inter Alphes, qui lingua Heluetica hodie + Brennerus vocitatur) vtroque tamen nomine Germanos comprehendi, luce ipsa clarius est. Diligen*t*ia & fide aliquanto maiore vsus Polybius Gallos vbique Galatas nominat, vt Germanos Celtas, quorum operâ vsum Hannibalem in obsidione vrbis Tarentinae refert libro octauo. Idem scriptor lib.2. Hasdrubalem Hannibalis patrem virum militia clarum, cuius diligentia res Carthaginiensium magnum incre mentum acceperat, in exercitu suo Celtas habuisse memorat, è quorum ducibus vnus noctu Hasdrubalem in ten-

+**Gelt**. Pecuniae vis.

+Pyrenaei.

+Pyrenaem mous.

torio aggressus, ob priuatas inimicitias, confecerit. Itaque latae culpae non immeritò arcessi queat Liuius, qui Gallos pertinaciter vbique appellat, quos Celtas Polybius, è quo plaeraque omnia iste deprompsit. Herodotus quum Danubium inter Celtas nasci scribit, diuersam à Gallis nationem, Germanicam nimi*r*um, Celtas clarè loquitur. Cimbros & Teutonos quos Marius deleuit, Appianus Celtas nominat in Celtico. Dion Tencteros & Vsipetas Celticum genus vocat lib.38. his verbis, τ□□□τηροί τε ηα□ □□σιπέται □ελτι□□ □ένη. quod Caesar eadem de re loquens prior dixerat lib.4. ‘Vsipetae Germani & item Tencteri. Eôdem facit quod subijcit Dion eos à Gallis euocatos Rhenum transisse: Graecè est, πρ□ς τ□ν □αλατ□ν □πι□ληθέντες. quibus è verb is clarè patet vtriusq*ue* gentis in nominibus discrimen. Rursus idem Batauos Celtas appellat lib.58. quibus mos erat armatis fluuios quamuis citatos tranare: quod de Batauis & Germanis confirmat Tacitus. Appianus bellorum Ciuilium lib. primo, Cimbri, inquit, natio sunt Celtica.’ Idem Boios Celtis adnumerat, quos nemo inficiabitur, nisi emota sit mente, puros putos esse Germanos, appellans eos nationem Celticam cumprimis efferam & immanem. Polybius Ernestum Celtarum regem quando nominat, quis non peculiare gentis Germanicae nomen agnoscit? E quibus Germanis Celtas originem ducere caesar asserat, dictum est à me alibi. Hesychius quoque Grammaticus Celtas diuersam à Gallis gentem tradit, & quidem rectè. Quin & Suidas Celtas dici Germanos Rheni accolas è veterum scriptis haud dubiè, quorum testimonia & fragmenta sine nomine saepiùs adducit, annotauit. Adhaec Eustathius in Dionysium commentarijs discriminat à Galatis Celtas, vbi ait hos porrigi secundum Rheni ripam, διήειν δ□ λ□□ονται □χρι ηυ□ το□ ρήν□ □ι □ελτο□, □π□ δ□□υτ□ν □ι σύμπαντες Ευροοπα□οι □αλάται, □ελτο□ □π□ □λλ□νων □□λθησαν. hoc est, Celtae pertingere dicunrur Rheno tenus, aut, secundu*m* Rhenum extenduntur, à quibus cuncti Europaei Galli à Graecis Celtae dicti fuere. Audiamus

& Lucillium Tarrhaeum Apollonij scholiasten quid sentiat, is disertè saltum Hercynium Celtis attribuit: eum verò saltum Germaniam sibi propriam vendicare extra controuersiam est. Dion lib. 39. Celtas antiquitus nominatos fuisse ait, qui Rhenum vtrinq*ue* accolerent, quod eius verba sonant: τό□ε πάνυ □ρχα□ον □ελο□, □□άτεροι □ι □□□ □μ□ότερα τ□□ ποταμ□□ οι□□□ντες □νομάζοντο. hoc est, Priscis temporibus Celtae dicebantur, qui Rheni fluminis ripam vtrinque praetexebant, vel, accoleant. Simocatus in epistolis Rhenum Celticum flumen appellat: Nazianzenus eiusq́ue fermè aequalis Iulianus Apostata, scribunt Celtas ad explorandam thori coniugalis fidem, liberos suos recente partu editos periclitari, Rhenoq́ue immergere; creduli spurios & adulterinos foetus fluminis vortice rapi, legitimos innatare illaesosq́ue existere. Istud verò Germanos pro consuetudine tenuisse, neque esse fabulosum, ex Galeni testimonio clarè constat libro Salubrium primo, vbi disertis verbis sic loquitur: ‘Germani infantem modò natum & ab vtero calentem adhuc, ad amnem deportant, algentiq́ue fluminis alueo tingunt, ceu ferrum candens, tum vt periculum faciant de naturae vigore, tum vt corpus ipsum roborent durentq́ue.’ Quem illorum ritu*m* & Gregorius & Claudianus, pulcherrimeq́ue Nonnus Dionysiac□n auctor expresserunt, ita vt dubium minimè sit, quin ijdem cum Germanis sint Celtae. Ad superiorem controuersiam facit, quod Plinius & Iulius Florus Gallum fuisse scribunt seruum publicum, qui Minturnis Campaniae oppido cum imperio in carcerem immissus fuerat, vt C. Marium interficeret: quem Velleius Paterculus Germanu*m* vocat; eundem Val. Maximus Cimbrum appellat, quippe Cimbrico in bello captum. Vbi Arrianus in Alexandreide de Celtis loquitur, quos proceris esse corporibus, magnosq́ue sibi spiritus sumere scribit, non alios quàm Germanos designauit: à quorum legatis amicitiam Alexandri ambientibus, diuersum ab opinione sua responsum ille tulit. nam cùm arbitraretur dicturos, quod

fama nominis illius fuissent exterriti, responderunt se longo locorum interuallo ab ipso dissitos in locis difficilibus metuisse, ne aliquando caelum in ipsos corrueret. Celticam audaciam [+] Aristoteles proiectam illam & cum vitae contemptu coniunctam vocat, cuius origo è superioribus liquet, nimirum morits despicientia. Mirum est quòd AElianus in variae historiae libris tam stultam & vecordem huic genti audaciam adscribit, vt plus quàm belluina stoliditate praeditos fuisse oportuerit, si à vero non exorbitauit: sed eius tam impudens est oratio, vt pudeat verba contrà facere. Quis enim adeò fungus & stipes fuerit, vt ingruentes marinos fluctus praepilatis hastis nudisque ensibus territare praesumat? aut quis non ruinae labentis tecti subducere se malit, conseruandae vitae caussâ, cuius interitum animantia omnia fugiunt, quàm volens sub eo mortem oppetat? Quis nisi Coroebo stultior nolit praesens incendium, modò pateat effugium, euadere, quàm miserrimo necis genere flammis absumi? Repertus tamen est qui victuris chartis haec mandauerit, qui tantae vecordiae fidem mortalibus approbare se posse putarit. Celticae fidem mortalibus approbare se posse putarit. Celticae etiam vocabulo Germaniam intelligere Plutarchum luce clarius est, quando in Mario τIιυ□ □ελτι□□ν διά βάθος χ□ρας □□□ μέ□εθος □ατ□ τIιυ□ μαι□τιν □πι□ ρέ□□σαν □πτεσθαι τ□ς ποντι□□ς σ□υθίας commemorat. dicam idem Latinè propter peregrinae linguae nescios. Sunt, inquit, qui Celticam, vt est vasta & ampla regio ab extremo Oceano & plaga Septentrioni subiecta, apud paludem Maeotidem versus Orientem reflectentem, Scythiam Ponticam attingere dictitant, gentemque Celtoscythas vocari. Idem sentiunt Herodotus & Diodorus Siculus. Trebellius Pollio historicus in Claudij vita barbaros enumerans, qui ad vastandum Romani Imperij solum inuitati fuerant, Celtas adscribit, haud alios quàm Germanos intelligens. Haec fermè sunt quae de Celtis, hoc est Germanis, opinionem meam confirmare videntur. Illud corollarij vice adijciendum duxi, Lugdu-

[+]Celtica audacia.

num vrbem à Stephano Ethnographo □ελτο□αλατία assignari, vt sit communis Germanis & Gallis, aut in earum gentium collimitio sit sita.

Cap. XXIII.
De significatione nominum et impositione veteribus vsitata, tam gentiam, quàm Principum et personarum.

CIMMERIAE Cimbricaeúe gentis tenebras locum prouerbio + aperuisse mirandum non est, apud hos qui caligantibus animi oculis lucem nunquam admiseru*n*t, aut eam comprehendere & intelligere curarunt, supina exoticarum linguarum negligentia atq*ue* contemptu inducti, cùm si rem ad veritatis amussim explorare studuissent, oculatam gentem illam, vt & eorum posteros & □πο□□ν□ς eodem in caelo & aëre natos Gothos, & rerum arduarum caelestiumq́ue + cognitione imbutam, didicisse potuerint: atque ita quidem vt caeterorum populoru*m* luminibus obstruxisse ac caliginem quandam offudisse nationes illae, quantumuis despectae & barbariei macula famosae, meritò existimari queant, non in disciplinis modò grauioribus, verùm etiam ea in scientia, quae diuinum maximè cultu*m* spectat & tradit, ex re Theologia + vocitata, si Iornando accedimus. Sapientiae certè prudentiaeq́ue non vanum, sed penè singulare documentum dedere circa nominum impositionem; qua de re dicturus, pauca de ritu & ratione nomenclationum delibanda priùs putaui. Graeci speciosa vide*n*tur adamasse nomina, quorum + interpretatio cum fatorum euentis co*n*cinere videtur, quanquam à naturâ vnumquodque vero rectoq́ue nomine insignitum esse Platonicus Cratylus contendat: ita Agamemnonem + à longinqua mora vocatum, qua in expeditione ad Troiam haerens consedit ac propè consenuit, id enim sonat + □□αν μέμνειν: ita Priamum ab emendo, quod est □ρι□σθα□, tum quia puer venundatus fuerit, tum quòd exactè ad sacoma appenso auro filij Hectoris corpus licitatus ab Achille

+Cimmeriae tenebrae prouerb.

+Cimmerij et Gothi rerum arduarum periti.

+Cimmerij et Gothi Theologiae periti.

+Nominu*m* impositio qualis.

+Agamemnonis etymon.

+Priamus vnde dictus.

+ redemerit: sic hunc ipsum Achillem dictum, quòd medullis ferarum & carnibus ab infantia citra solidioris cibi & cerealis esum enutritus à Chirone Centauro eodemq́ue paedagogo fuerit, velut □νευ χιλ□□. At Romani non nisi ominato peractis litatisq́ue sacris creasse nomina videntur, quasi requisito + numinum assensu. Itali paganismum spirant etiamnum, & in nominibus reducunt, è media scena & portentosis fabulis Polyxenas, Dianas, Hectoras inuehendo. + Nostrates aut defunctorum parentum & auita cognataq́ue nomina natis primùm liberis, quodam metempsychosis Pythagoricae, aut regenerationis potiùs argumento indunt, aut à die solenni & Diui alicuius memoriae sacrato nomen mutuantur, aut amicorum gratiae votisq́ue locum dant. Verùm prisci cùm Hebraei, tum barbari Aborigines nostri non superuacaneo nominum honori vacarunt, sed auspicata, minimeq́ue otiosum praeclararum virtutum testimonium, ad quas se conformarent, exhibitura memoriae, aut à + fortunis quibus nascerentur, aut alijs insignibus exornata nomina imposuerunt quae haud temere in aliam linguam transfundi posse, seruata eadem vi & efficacia, putatuit diuinus ille Iamblichus in eo libro, cui Theologiae Phoenicum + titulum fecit, propterea quòd magna emphasis, succincta breuitas, ambiguitatis minus, in barbaris insit nominibs. Cuius verba, quia nusquam in luce*m* auctor ille exijt, operae + pretium duxi adscribere. □υ δ□ □δ□ πάντως τIιυ□ □υ□ν διασωζ□ διάνοιαν μεθερμ□υοℓ□μενα τ□ □ν□ματα, □πειτα □□□ν □ι □□οντε □υτ□ μεθερμ□υε□ειν, □λλ□ τIιυ□ δ□ναμιν □υ□ □τι □υλάττει τIιυ□ □υτ□ν, □χειδ□ □α□□ τ□ βάρβαρα □ν□ματα πολλήν μ□□ □μ□ασιν, πολλ□ν δ□ συνζμίαν, □μ□ιβολίας τε □λ□ττονος μετ□σ χη□ε □□□ ποι□ιλίας. quod ipsum & Origenes libro aduersus Celsum quinto sensit. Hinc est quòd Chalcidensis ille philosophus postquam suis hominibus, nimirum Graecis, τIιυ□ □□ατον □υρεσιλ□ίαν, hoc est, desultoriam in fingendis vocibus leuitatem tribuit, barbaris constantiam stabilitatemq́ue animorum assignat. Sed omissis istis, ad nominu*m* explicationes accingor, ab alio

+Ackillis etymon.

+Italorum appellationes.

+Nominum impositio nobis vsitata.

+Barbara nomina difficulter in aliam lingua*m* transfundi.

+Barbara nomina efficacia.

+Iamblichus.

nescio quo, sed infeliciter (nisi mea me fallit philautia) tentatas. Quam operam vbi historiarum amantibus, & praesertim peregrinis nationibus linguarum ignaris commodauero, tantùm abest vt inuidiam mihi deprecandam existimem, vt etiam à lubentibus plaerisq́ue & gratis ingens operae pretium expectaturus sim, quando & multorum caligantes oculos resignabo, vt accenso lumine nominum rationes, velut in aliam coloniam deductorum, obscuras antea, peruideant + rectiùs atque intelligant; deinde vt scriptorum insuper errores, quos linguae ignorantia in altissimum coenum demersit, vindicent, & ad praescriptam normam ceu coticulam exactiùs explorent. vt igitur à Cattis auspicer, suo quasi iure id postulat patria, quo patrum maiorumq́ue nominibus litet; qui quòd sedes quas incolimus nobis reliquerunt labore & sanguine partas, & industria conseruarunt, dignissimi propterea sunt, qui primorem locum obtineant. + Catti, quos nostra & prior aetas Hessos vocauit, commune cum felibus cattisq́ue nomen sumpsisse videntur, à ferocitate qua in hostem insultabant. cui enim ignota ferocia & impetus animalis istius, domestici licet, in appetendo illius + iugulum, qui angustiam adferendo illud premat? vel à dolosis insidijs quibus assilire in hostes soliti fuerint, vti tergis murium assultant feles. Eiusmodi namque genius fuisse gentis Cattorum bellicosae & ferocis videtur. Referri huc potest vsitatum apud Huesdenos, quos à Batauia Mosa excludit, Hollandiae tamen Comitatui coniunctos, vocabulum Hessi pro catto seu fele; qui si quando domesticum animans muribus inimicum significare volunt; hessum nominant. + Possunt & praestantes virtute viri hoc Cattorum nomine designati fuisse olim à veteribus, quòd tales etiamnum lingua Bataua *Cattos* vocitet, certè virtutem & gentis + excellentiam non aliunde discas meliùs, quàm à Tacito, qui genti illi plus decoris & disciplinae totius militaris attribuit, quàm caetris omnibus Germanis, quippe qui dispositis + excubijs diem in quadrum redigere, noctu obiecto vallo

+Appellationes nominu*m* benè intellectae, quantum prosint.

+Catti qui.

+Cattorum ingenium.

+Hessus pro catto.

+Catti, excellentes viri dicuntur.

+Cattoru*m* virtus bellica.

& per tesseras securitati suae consulere, fortunae casus ancipites, virtutem certam aestimare norant: ijdem eiam delectos duces praeferre, obedientiam illis praestare, ordines in acie dispositos internosse è signorum ac symbolorum indicijs, rationes occasionesq́ue inuadendi hostis, aut cohibendi velut iniecto freno, impetus qui fieri debuerat; adhaec ducis imperium, quàm exercitus voluntatem, pluris fieri oportere, percalluerant. Itaque aptissimo nomine populi ingenium expressum fuit, siue ferociam & impetuosos assultus, + siue praestantiam spectes. Hermunduris quoq*ue* congrua appellatio cessit ab antiquo, genti Cattis finitimae & infestae, qui dicit videntur quasi inopes, sed liberi; id namque sonant dictiones in vnam conflatae, **Herm vnd vrij**. O beatum hoc vocabulo populum, qui non pudendam sibi + aut probrosam egestatem nomine tenus duxit, modò libertas, inaestimabile bonum, illam leniret, ac propterea omni laude cumulandum, prae vili illa Cappadocum gente, quae imperari maluit, quàm libertatem non precariam, sed vltro + oblatam amplecti. Belgarum appellationem ad nationis ferociam referendam autumo, vt sint Belgae quasi *Velgae*, hoc est, atroces & violenti: nisi mauis Belgas mutatione secundae vocalis in primam, dici velut *Balgas* à dimicandi pugnandiq́ue ardore ac studio, est enim **Balgen**, conserere manus ac confligere. Est tamen qui somniat dictos quasi *Welgas*, hoc est, extraneos, cuius originis nec caput nec pes mihi se aperit. + Burgundiones quos ob proceritatem staturae septipedes & gigantes vocat Sidonius, ex re nomen inuenerunt, + quòd per Burgos (quo vocabulo censentur praesidiariorum castra, & posita in limitibus habitacula militum) olim à Druso & Tiberio adoptiuis Augusti liberis dispositi fuerint, subacta iam interiore Germania, qui postea tractu temporum in validam gentem coaluêre, vt scribit Paulus Orosius. + Langobardis quasi Longobarbis, summissam & prolixam quam gerebant barbam, nomen dedisse clarius est, quàm vt in dubium vocari debeat, attestante & Paulo Dia-

+Hermunduri vnde dicti.

+Libertas inaestimabilis.

+Belgae vnde appellati.

+Burgundionu*m* appellatio.

+Burgus quid?

+Langobardorum etymon.

cono Desiderij Regis Langobardorum Cancellario, qui sic dictos ait ab intactae ferro barbae longitudine: sunt qui secures longas, quibus in bello vsi fuerint, & albardae etiamnum + vocantur, nominis occasionem praebuisse existimant. Gallus scriptor magna vir doctrina & eloquentia risum nuper nobis concitauit, qui Langones & Bardos vicinos Galliae populos componere & in vnum coagmentare contatus est, è quibus conflata sit ista nominis Chimaera: sed istud imperitiae linguae condonandum est. alius à longo tractu fertilium agrorum (quòd Germanicè tractus **Bord** vocetur) nominis etymon parum verisimiliter deducit. Alani; quos Massagetas + Dion facit, nomen mihi sumpsisse videntur, quòd motoriam fabulam agerent, semper vlteriora loca appetendo, haud subsistendum sibi vno in loco rati, ab **Al an**, quod in ore illis perpetuò erat, pergendum esse monens. Iulius Scaliger Alanum Scythica linguacanem dici annotat, vnde + genti nomen datum putat, fortasse quòd in vexillis militaribus & insignibus canem pictum praetulisse feratur. Rugij, + non à dorso, quod magni nominis vir existimat, nomen acceperunt, sed vel ab hirsutie corporum natiua, quam in syluestribus hominibus spectare licet, vel ab hirtis ferarum pellibus, quibus amiciebantur; est autem **Ruge** idem qoud + hirsutum. Cherusci à bellica ferocia, qua hostem Romanum duce Arminio auertere, sedibusq́*ue* suis arcere glorioso titulo iactabant, à **keer-usz**, quod eliminare atq*ue* propulsare significat. Sicambri vox prouidum periculi ac sollicitè discrimen circumspectantem signat, à **Sich om her**: vel à + solicita indagine, à **Souc om her**, id est, lustra circumquaque, qoud etymon Graecae scripturae quae apud Appianum est σού□αμβροι magis conuenit. Quàm autem verè iudicet, qui illos etymi ratione, **Zee Cimbros**, hoc est, maritimos Cimbros nuncupat, alijs aestimandu*m* relingquo. Tubantes, + non à tuba Latina voce, sed à banda, quo vexillum significatur, dici autumo, qua se inuice*m* cohorta bantur ad sequenda + sig*n*a militaria, à **to band**, hoc est, ad signa seu taenias,

+Albarda quid?

+Alanorum etymon.

+Scaligeri opinio.

+Rugij vnde dicti.

+Cherusci vnde nominati.

+Sicambrorum etymon.

+Tubantes vnde apellati.

+Banda quid.

quarum pro vexillis vetus fuit vsus. Ad hanc vocem etiam + Brabantiae nominis originem à Francis natam refero, quòd esset veluti lata taenia fasciáve, hoc est, **brad**, vel vt molliùs cadit nunc sermo, **breed bandt**, vt ditionis latitudo signetur: neque tamen absurdume tymon est à Bratusbantio Bellouacorum oppido, vocabuli mole contracta ac considente, per συνίζησιν à Grammaticorum filijs dictam, & **bratusbant**, + in **brabant**, contracta. Scoti, non à tenebris, sed à iaculandi + peritia nomen adepti sunt. Gothos diuersorum populorum laetam propaginem, è Sccandia natales suos ducentem, nomen sumpsisse crediderim à cultus diuini studio, quod significat **Got thienen** (vsi namq*ue* Zamolxi institutore & legislatore perhibentur) Dei autem praecipuus cultus in puritate consistit vitae, cuius insigne testimonium ac praeclarum acroama in hac gente refert Saluianus Massiliensis Episcopus, negans licere inter Gothos esse scortatorem Gothum, solis vero Romanis inter eos permitti esse impuris, praeiudicio + nationis ac nominis. Hos à Vandalis cognominatos Trolos scribit Olympiodorus Thebis AEgyptijs oriundus, incerta nominis appellatione; quam dum curiosus sciscitator à Gotho quopiam discere satagit, vani hominis commentum non piguit illlum literis prodere, qui cognominis rationem referebat ad summam annonae caritate*m*, qua Trullam (mensurae exiguae nomen est) frumenti aureo redimere à Vandalis Gothi fuerint coacti. At longè alia ac diuersa nomenclaturae ratio extitit: siquidem Trolum Cimbrica lingua, Gothicae affinis, imò non aliunde nata, cacodaemonem rubrum nuncupat, quod omnibus & lippis & tonsoribus illic notum est. Extatq́ue in hodiernum diem ea in gente antiquissima + primaeq́ue nobilitatis familia Trolorum (è qua Herlesus Trolus Danicae classis praefectus, comitate & eruditione clarissimus, singulari me amore complexus illuc euocatum fuit, abhinc quadriennio morte indigna in nauali praelio contra Suiones absumptus) qui pro clypei insignibus ostenta*n*t Troli, id est, daemonis rubri rutili ve truncum

+Braba*ntia* vnde dicta.

+Scoti vnde dicti.

+Gothi vnde.

+Gothi cur Troli diciti.

+Trolorum familia.

capite extra clypeum in apice cassidis supereminente: quod honoratae militiae insigne accepisse putantur, deiecto atque obtruncato in acie Gothici nominis principe. Itaque Troli [+] vocitati fuere Gothi, quòd truci vultu formidabiles daemonum instar, metum inferrent, nulllo hostium sustinente infernalem aspectum, quod de Arijs refert Tacitus, qui tinctis fuligine corporibus atras noctes ad praelia deligere solebant, veluti ferales quaedam vmbrae. Argutam oppidò nimisq́ue Belgicam etymi rationem in hac voce commentus est amicus noster, tanquam **troulos**, hoc est, fluxa & afflicta fide homines illa aetas nuncuparit; quod vitiu*m* in nullo non hoste causari solemus. Abotritis (quos vtramque Albis ripam obsedisse aedificijs, & Luneburgios pariter ac Megaloburgios existimare me scripsi) quis linguae Germanicae non imperitus, haud iustum etymon ab antiquo inditum fuisse inficias iuerit, quasi **Abont rijters** dictis? Ea vox sonat vespertinos equites. Cuius namque aures non pepulit vetus atque vsitata, imò vbiuis terrarum peruulgata, gentis vtriusque latrocinandi viasq́ue insidendi ratio, qua nobilium (qui plaerunque re sunt contractiore, per luxum aleaeúe naufragium comminuta) ministeria armata solent hospitibus & negotiatoribus pagos ac diuersoria co*n*sueta (quae in locis insolentibus nec multum habitatis rariora sunt) ad vesperum repetentibus, insidiari sub sera crepuscula, eosq́ue, si viribus superent, exspoliatos vacuosq́ue dimittere. Tribocci populus [+] Alsatiam nu*n*c incolens, quos deprauata scriptura Tribonos, mutato □ in ν, scribit Prolemaeus, videntur à gulae studio nomen per ludibrium traxisse, quasi triuentres aut tricorpores. Glareanus famosum cognomentum defugiens, à tribus fagis appellari putat, illud à **Treij-boucken**, hoc à **Treij-buchbaum** deducitur:iudicium penes aequos iudices esto, vtrum etymo concinat propius. Frisiam à Phrygia [+] genitali patria dictam sunt qui scribunt, alij à gelu extremo, quo ditio rigeat, nomen deriuant. Abbas Spanheymus auctoritate Hunibaldi, teterrimi historicae veritatis corrupto-

[+]Troli cur dicti Gothi.

[+]Triboccorum etymon.

[+]Frisij vnde dicti.

ris, à Friso Clodionis criniti Francorum Regis filio nomen accepisse fabulatur, quasi non multis antè saeculis Plinius ac Tacitus illo nomine eos nouerint. Ego ad libertatem, cuius studio semper flagrarunt, nominis fontes referendos existimo. + Mattiaci (qui à maris Balthici cognomine insula Zelandi nunc vocantur) à vulgata voce quae saeculis omnibus illorum linguam obsedit, quasi cum ipsis simul nata, **mat & mat ia**, vel vt nunc **maet**, quae contubernalem aut sodalem sociúmue sonat, quae in prouerbij quoque ludicrum inter exteros versa est, vbi Zelandum notare volunt. Sed omissis + Nationum nominibus, venio ad propria, quae aut à genitura prima imponuntur, aut ab euentu accedu*n*t, aut delectu & ex arbitrio sumuntur; id enim militiae praesertim solenne est ac familiare, vt ducibus militique ex vsitatis crebrò vocibus cognomen loco nominis indatur. Sic Carausius ob + militaris rei peritiam ex humillimo vilissimoque loco euectus ad maris praefecturam à Diocletiano, vt Eutropius memorat, ab exinaniendis poculis cognomen sumpsisse videtur, quod à scriptoribus pro vero nomine receptum fuit, à **Car auss**, quo vtuntur qui exiccari deplerique poculum fundo tenus rubent. Sic Haudouachrius, aut vt quidam + codices scribunt, Adouacrius, sed mendosi, nonnulli Odoacer, dux Saxonum maritimorum, qui bello nauali Gallias infestauit, Sigiberto teste, à mirifica & singulari vigilantia nominis à cognomento aut vsitato symbolo accepti originem videtur obtinuisse, quòd, vel Homerico Somnio teste, ducem deceat cui subditorum & Reipub. cura incumbat, peruigilem esse, neque solidam noctem somno dare. Nec aliud sonat symbolica illa vox, **houd v wacher**, quàm Serua te vigilantem. Eadem ratio est in Combuti & Oristorio, quos Celtarum Regis Brenni duces commemorat in Phocicis + Pausanias. Est autem Combutis ferocis atque audacis viri appellatio, qui alios ad certame*n* prouocet, à **Com-buten**, quod significat In propatulum exire. Ea verò prouocantis vox est, quando aliquem vt in arenam descendat, pedem

+ Mattiaci vnde nominati.

+Nominnus *propriorum* impositio.

+Carausius vnde dictus.

+Haudonachrius vnde.

+Combutis vnde.

extra limen efferre ad conserendu*m* manus lacessendo iubet. Oristorius quoque dici videtur à **wor-is-ther**, hoc est, vbinam + ille est? quod eius est qui hostem quaerit & inuestigat vbi sit. Nominum propriorum terminationes variae sunt: inter quas Rix apud Caesarem, apud alios Ricus, opulentiae + argumentum & potentiae adfert, quomodo pecunio sum, Geldricum dicimus: amnem piscosum, Fischricum; terram frumenti feracem, Kornricam. Hîc offert se primum auspicatum illud nomen, quod primus Hollandiae + Comes tulit & repraesentauit, ac rebus gestis & virtutum splendore augustius fecit in nouo regno, quod vt cum difficultate acquiritur, ita aegrè nisi per virtutes retinetur, maiestatisq́ue beneficio conseruatur. Qua via etiam cognominis illi filius posteriq́ue ad caelestes aspirauerunt honores: quòd verissimum vetus illud sit prouerbium,

+Oristorius vnde.

+Nomina in rix, et ricus.

+Theudericus I. Hollandiae Comes.

Ανέρα δ□ τροίη □ρη□□ιον □υ τι □ορήσει. hoc est, *Threicium non Troia virum produxerit vnquam. & Imbelles columbos aquilae non progenerant*. Est autem nomen illud Theudericus, + quo nobilis fuit inclytus ille Gothorum Rex, qui vt orbis amor cum Tito dici, ita & exemplum ac regula viris principibus esse ad imitandum potest, praeclarum elogium à Procopio meritus, qui cunctis Naturae copijs circumfluens quae in Regem conueniunt, Gothos Italosq́ue summa prudentia moderatus est, iustitiam religiosè coluit, leges sanctè obseruauit, à finitimis barbaris ditionem fortiter tutatus est, prudentiae ac fortitudinis fastigium inter primos tenuit. Nulla magnopere iniuria populum aut ipse offendit, aut alium simile quid tentantem passus est; verbo tenus tyrannus, re ipsa verus rex, nullo eorum, qui regio in honore vnquam laudari meruerunt, inferior; quae res effecit vt certatim cùm Gothi, tum Italli eum incredibili amore complexi fuerint. Nomen istud quantiuis pretij, plurisq́ue faciendu*m*, quàm Croesi amplae diuitiae, quàm omnes triumphorum laureae, virtutum copijs affluentem ac dotatum significat, + originemq́ue habet à *Theude* vocabulo Gothico

+Theudericus Gothoru*m* rex canon principum.

+Theudericus quid significet.

seu Cimbrico, quod nos **Theuchde**, vel corruptiùs à primo ortu, **deuchde** nunc scribimus, idemq́ue pleniùs quàm barbari olim, scribendi rudes ac negligen*t*es potiùs, quod ipsum ob molestam auresq́ue radentem aspirationem, molliùs in **Theude**, conuerterunt cum Graecis Latini: quo nullum accommodatius aut naturae virtutis co*n*gruentius vocabulum excogitari potuit, deducto vocis etymo à **Theuchdij**, quod est, ostende te: illud enim proprium virtutis est ingeniusm vt in occulto abstrusa latêre ac veluti inclusa nequeat indigneturq́ue, imò per difficilia perq́ue aspera lucem suam mortalium oculis, ceu testibus, prodat, ad modum veritatis, + quam consimili ratione Alethiam Graeci dixere, quòd abscondi ita non possit, quin semper emicet, ac temporis successu in apertum se proferat. Quae geminae sorores id cum Sole luminis auctore commune habent, quòd, vt hic densissimas etia*m* nubes perrumpit, & iubaris sui praesentiam discussa caligine ostendit, ita illae splendorem suu*m* diffundant, nec interitu obrui, nec posteritatis obliuione extingui patiantur. Originem patriae vocis vero similiore*m* facit Strabo scriptura ortui suo magis affini, quàm Procopius, Agathias, & Conlectaneorum concinnator Suida, qui omnes Theuderichus □ευδέριχος scribunt, quum ille simpliciter + Deudorix, siue, quod idem est, Deudoricus, δευδόριξ, quo nomine fuit Augusti principatu filius Baetorigis Sicambrorum Principis: pessimè omnium media aetas Theodericus scripsit, quasi Deum, qui Graecis □ε□ς est, vox ipsa spiraret: propiùs aliquanto accessere ad verum etymon, qui Diedericum, + & rectiùs Thiethricum scripto nominarunt, quod + factis gloriosis inclytum sonat.Baetorix apud Strabonem Melonis Sicambrorum ducis filius, à fructu & emolumento, quo subditos suos ornare & ditare decet bonum & liberalem pricipem, **Baet** enim commodum & emolumentum sonat: nisi quis contendat in Baetua, quae Batuiae pars est, latifundijs locupletem fuisse. Neque verò + displiceret, si pro Baetorige scribas Baeorigem, quod nomen

+Virtus et veritas latere non possunt.

+Dendorix.

+Diedericus.

+Betorix.

+Baeorix.

in Plutarchi Mario legitur, βοι□ριξ, qui Cimbrorum rex fuit & ductor: à quo non abludit Ambiorigis appellatio, + quem in commentarijs suis Caesar Eburonum caput ac regem appellat, vocis etymo non multum absona atq*ue* alieno ab **Amptrick**, quòd ditionum & terrarum quibus ius dicebat, locuples esset; ab ambactu, cuius vsus seruatur in **Ambacht**, & contractè **Ampt**, pro ciuitatis territorio: sunt qui Ambiorigis vocabulum in Emericum seu potius Heimericum conuertunt, vt significet domicilijs & arcium habitaculis abundantem. rectiùs illi quidem, quàm qui hospitum regem exposuit Gallus, in peregrina ignotaq́ue lingua + plus nimio curiosus. somnij namq*ue* vice mihi est quòd rix pro rege exponit, ausus insuper ineptiae notam Germanis aspergere, qui vocem hanc pro diuite interpretentur citiùs, quàm pro rege, nimium animi securus in idiomate ignoto, vbi de colorum iudicio arbitrium sibi sumit oculis captus: + quo fit, ut Dumnorix pro rege dominantium exponere non vereatur, & Orgetorix pro rege insanorum, parum ipse sanus, qui Graecam voce*m* □ρ□□ε pro furore & iracundia in Celtico seu Germanico nomine locu*m* habere vult: quum prius illud à **Dum** siue **Dom** dicatur, quo principale antistitum templum significatur, fortè quòd diuersoru*m* sacerdotiorum opimis prouentibus affluer̃et: Posterius verò locupletem + & locorum possessione diuitem significat, ab **ort**, commune locorum vocabulum: nisi quis malit vocem compositam significare eum qui abundet exercitu obsequente ac fido, quasi **hor getrou rix**: neq*ue* enim Romani potuerunt ita commodè + reddere vel pronunciando vel scribendo vocabula Germanica, seruata natiua prolatione, quin suo more adijcerent semper aliquid, aut detraherent: quo factum est cur terminationes iuxta Latinarum vocum normam conformatae, amissa genuina specie, obscuritate inuolutae sint, neque intelligi ita facilè queant. Chytraeus vir praeter eruditionem summam inco*m*parabili iudicij integritate praeditus, Orgetorigem, pro duce Henrico seu Erico exponit, quasi **Her**

+Ambiorix.

+Bodini ineptia.

+Dumnorix.

+Oregtorix.

+Romani non potueru*n*t scribere Germanica dictiones.

toge Erich. + Gebericus Gothorum rex magnae virtuts & nobilitatis, signat liberalem opum largitorem & munerum datorem. + Ermanaricus ex nobilissima Amalorum stirpe, qui bellicosissimas quasque in septentrionali plaga gentes subegisse & suis legibus obsequentes fecisse perhibetur, Alexandro illi Magno iam tum comparatus, videtur per antitheses dictus quasi inops & opulentus, **erm and rich**: quòd ei quantumuis copiosae facultates no*n* sufficerent, cùm propter assidua bella exhaustae, tum propter regiam verè munificentiam, quae in caussa erat cur eius, vt Gratiarum, arculae iuxta Simonidem semper inanes ac vacuae fuerint, quod ante meam aetatem in liberalissimo Principe D. Maximiliano Aug cum laude obseruatum fuit, qui cum Ptolemaeo Lago iudicans, regalius esse ditare, quàm ditescere, nunqua*m* desides apud se in arcis pecunias patiebatur; itaque summas & Imperatorias inter opes semper egebat. Potest + & Ermanarici vocabulo intelligi militaribus copijs (id namque sonat **Hermans**) affluens atq*ue* instructus princeps. quid enim vetat quo minùs vnum idemq́ue nomen ad diuersas significationes extendatur, quemadmodum Electra, quam Laodicen Homerus nominat, secundum aliquos à buxeo colore oris, succino (quod electrum vocatur, Ambrae nomine nobis cognitum) no*n* absimili, ad aurum accedente, appellata fuit: ad dicterij notam alijs originem referentibus, quòd multo tempore □λε□τρος, hoc est, caelebs toriq́ue coniugalis exsors permansisset per iratae Clytemnestrae iniuriam, quae collocare marito filiam distulit. Vedericus, siue + Videricus, lego enim vtrunque, è principe Amalorum & antiquissima inter Gothos prosapia genitus, sonat pecoris diuitem; **vede** namque pecus est: quod nomen apud Iornandum + Withericus scribitur, neque alio sensu, quàm quòd speciatim arietini gregis diuitem notet, aries enim **wither** siue **wider** dicitur. Hinc diuersus est Fridericus, nomen + optimo laudatissimoq́ue Principi congruentissimum, pacis + amanti & □ιρηνοποι□, qui putatur esse Caesaris Eparedorix, &

+Gebericus.

+Ermanaricus.

+Verbum vnu*m* diuersas significationes habere potest.

+Vedericus.

+Withericus.

+Fridericus

+Eparedorix.

aliorum Viridorix; ineptè enim Nestorem grammaticum [+] secutus Bebelius Foedericum putat à foedere iciendo dici, quum à **fride**, quae vox pacem notat, deducatur. [+]Viridorix.

Eutharicus [+] vel Vthericus, vtraque apud Iornandum scriptura inuenitur, Vederici praedicti filius, cui omnibus naturae & formae dotibus conspicuo, & ex Hispanijs accito, filiam Amalasuentam matrimonij pacto vinxit Theudericus Gothorum rex, dictus videtur ab amplo & copioso patrimonio, quasi supra modum locuples, & extra communem mortalium sortem opulentus, ab **vther** siue **euther**, quod extrà significat: idem nomen Autaricum scribit Polybius: licebit nominis ortum referrre, si velis, ad diuitias in vaccarum armentis sitas, à voce **vther**, quae nunc contractè **wder** & contractius **wr** dicitur, qua boum foeminarum vber, à Graecis □ □̃θαρ consimili planè vocabulo dictum, significatur: qua ratione à copiosa ouilli gregis foetura Ildericum nuncupatum [+] crediderim, propter ouium vbera **ilders** vel **elders** vocitata. fuit autem eo nomine Vandalorum rex mitis ac clemens, ob mollitiem animi armis militiaeq́*ue* minùs idoneus, vt ex Procopio discas, vnde & ob bonitate*m* à suis neglectus desertusq́ue, ac perfidia & impietate Gilimeris in carcerem fuit coniectus. Alaricus Gothorum rex, qui ab obsesso Rauennae [+] Honorio Imp. ius liberum Gallias Hispaniasq́ue occupandi obtinuit, & quo faudulenter artibus Stiliconis perrupto Italiam vniuersam cu*m* Roma in praedam, caedem, & funera conuertit, significat omnium rerum copijs abundantem & παμπλούτιο*v*. Hoc nomen postera aetas in Vdalricum, [+] & per contractionem Vlricum, vertit, quod supra omnes locupletem sonat: à quo significato nihil dissidet [+] Abericus, sic Comes quidam in Reginonis annalibus appellatur, [+] qui in vulgatis codicibus malè Albricus scribitur, ita nominatus praediues aut vltra communem hominum conditionem pecuniosus ac locuples. Segericus nomen Gothici [+] Regis, veriore scriptura quàm quae Regericum appellat, significat victorijs ornatum principe*m*, qui Nicator Grae-

[+]Eutharicus.

[+]Ildericus.

[+]Alaricus.

[+]Vdalricus.

[+]Abericus.

[+]Reginonis codex emendatus.

[+]Segericus.

cis, à **Zege**, id est, victoria: quid autem cum pluuia, quae regen est, nomini isti commune fuerit? Athalarico Amalasuentae + filio, Theuderici Gothici nepoti, qui immaturae aetatis lubrico, stupris libidinibusq́*ue* perditus interijt, parentes nomen videntur indidisse, velut nobilitate diuiti, ab **Athal** seu **Adel**, hoc est, nobilitas: in quam formulam redigendum puto Athanaricum Marcellini, pro Athalarico. + Quem Procopius Honoricum vocat (qui Gizerici filius & Vadalorum Imperij haeres, tyrannicè atque immani saeuitia, per ignes aliaq́ue suppliciorum tormenta, pios ad Arrianam sectam compulisse legitur) alij Hunericum nonnulli Heinricum, vel potiore scriptura Heimricum dicendum, appellant, quasi domicilijs diuitem, aut laris & sanguinis paterni magna progenie clarum: alioqui Hunericus simpliciter + gallinaceorum, vt Gizericus anserum copijs affluentem significat: neque absurdè ad canum studium nomenclatura referatur fortasse, quòd venatu gaudens canibus + abundaret. Qui vulgo Henricus scribitur, aut Heinricus origine est, aut certè per synizesin co*n*tractè, quasi Hauenricus, + ab **haue**, quasi peculij diues; à Procopio historico Aniricus + scribitur. Similiter Ardaricus, quo nomine fuit rex Gepidarum clarissimus, terrarum locupletem denotat, aut + opilionum numero diuitem. Wenericus, vel rectiùs Venericus, palustrium locorum diuitem, quae **Denen** lingua Gothica + dicuntur. Ericus, multorum Regum ac Principum nomen, honoratum & honoribus illustrem signat, quî cum + idem pollet Arrigis Langobardorum Regis nomen. Hilpericus, è Francorum regibus, auxilij potens, ab **hilpe**, quod + est subsidium. Huldericus suffragiorum potens; est enim + **hulden** idem quod suffragio ornare. Gundericus, fauoris + ac popularis studij potens. At Malorix, quem Frisiorum regem Tacitus appellat (regis autem nomine inter barbaros ducem seu militiae ductorem designari scribit Procopius) eandem etymi rationiem adfert secum, quam Malorichus ab Ammiano dictus, molarum diuitem natore videtur po-

+Athalaricus.

+Honoricus.

+Hunericus.

Gizericus.

+Henricus.

+Aniricus.

+Ardaricus.

+Wenericus.

+Ericus.

+Arrigis.

Hilpericus.

+Huldericus.

+Gundericus.

+Malorix.

tiùs, quàm stultè diuitem, quod ex pneumaticarum molarum multitudine, cùm ditionis, tum redituum annuorum magnitudo aestimetur: atque istud quidem annuorum è molis prouentuum genus ab antiquo tenere videntur & + perpetuum fecisse dynastae vbique ferè, qui municipijs & pagis suis singulas pluresúe pro colonorum numero molas apposuere, vnde non paruum conficitur peculium. Iam verò non exiguus est nominum numerus eorum quae in + *marus* aut *marius* desinunt, cuius vocabuli prima origo in desceptationem & controuersiam vocatur: nam sunt qui huius notionem referunt ad **mare** sieu **maijre**, quo praefectus & praecipuus ciuitatis magistratus significatur: alij etymi fontes arcessunt à **maren** seu **meren**, quod est ampliare & augementare: neque desunt qui huc *marum* id est equum aduocant, quae dictio parum ritè commutata est apud Pausaniam in *marcam*, Britanni ad priscam Cimbricae originis vocem propiùs accedentes, **mare** etiamnum vocant. Prioris etymi ratio magis videtur consentanea dignitati & officio personarum principalis fortunae speciem ex nominis lege ostendentium; nam Vadomarius (quem Valdomarium rectiùs + scribendum iudico apud Marcellinum) rex Germanorum, quo nomine fuit & postremus Noruagiae Sueciaeq́*ue* rex, à principe syluarum praefectura appellationem sortitus videtur, quasi **Waldmayer**. neque aliter accipi potest Fraomarius, + pro libero praefecto & Barone, velut **Freijmaijer**. & Britomarus apud Luc. Florum, pro pacis arbitro, quem + penes regia potestas erat imperandi necessitatem deponendorum armorum, quem Viridomarum Caesar nuncupat, quum iustiùs Fridomarus scribi debeat. Gilimer seu Gilimerus + summum videtur significare magistratum, quem penes + commeatus publici potestas est, qui aditum permitter potest, discessum annuere, viatores comitatu communitos aduersus vim & iniuriam prosequi; id enim est **gileij** aut **geleij**, pro co*m*meatu publico. Hoc nomine fuit potentissimus Vandalorum rex in Africa per Belisarium deuictus, de quo

+Molae redituariae.

+Nomina in marus vnde.

+Valdomarius.

+Fraomarius.

+Britomarus.

+Gilimerus.

+**Gelmer**, hodie.

memorabile illud refert Procopius Caesariensis, quòd arctissimè circumsessus tria poposcerit, citharam ad deliniendum musicis numeris (quorum erat peritissimus) animi moerorem, spongiam pro siccandis lachrymis, & panem ad leuandam famem. Potest etiam dictus videri quasi iucundus & hilaris praefectus, cuius nominis principium in Britannico idiomate seruatur ex Gothico reliquum, **gilij** seu **gillij** pro delectabili: certè ingenium nomini respondens in eo reluxit, quòd quum in hostis conspectum venisset captus, non dissmulanter in cachinnum effusus est, quasi qui mortalium vicem risu prosequendam ac nullius pensi habendam putaret, alioqui Theudericum Gothum cognomento Valamirum nuncupatum legimus, quòd equa vala vteretur. Visomarus, & apud Iornandum Wismarus, Vandalicae [+] gentis rex, qui Wismariae oppido maritimo à se condito, coloniae nouae nomen dedit, quid alius quàm prudentem praefectum signat? quamuis alij gnarum equorum & ductandi equestres copias exponant. Chonodomarius apud Ammianum, &, que*m* truncata voce eundem esse reor, Nodomarius, [+] ferox, prafectus & veluti necessarius periculosis temporibus dictator, secundum alios audace*m* equorum sessorem [+] & in necessitate equite*m* notat. Vithimirus, siue Vithimarus cordatum praefectu*m* sonat, à **withi**, id est, prudens & ingeniosus; qua*m* vocem retinent adhuc Britanni. Theudomarus, [+] omni virtutum genere exornatus praefectus, aut singulari virtute praeditus. Catumerus apud Tacitu*m* princeps [+] Cattorum, quasi primas & reliquis inter Cattos antestans. [+] In eandem classem veniunt & Veromirus Batauorum sub Augusti Caes. imperio regulus aut dux, qui filiam sua*m* Rhamin nomine collocarat in matrimoniu*m* filio Segimeri Cheruscoru*m* [+] ductoris, vt Strabo refert, apud quem loco βαττ□ν reponi emendariq́ue debet βατ□βων: videtur autem ea voce significari summus magistratus portorijs (quae **Deren** appellamus) [+] praefedtus: & Marcomirus Francorum primas, à *marca* & **maijre** conflatis vocibus dictus, velut limitaneus

[+]Wismarus.

[+]Nodomarius.

[+]Vithimirus.

[+]Theudomarus.

[+]Catumerus.

[+]Veromirus.

[+]Strabonis locus emendatus.

[+]Marcomirus.

praefectus & finium praeses. Hic est qui iussus fuisse proditur scilicet monitis oraculisque deorum, nouam sedem capere atque considere, vbi Rhenus in mare sese exoneraret, ancipitem animi regem facilè impellente anu fatidica, quae incognita deorum effata interpretari credebatur posse, Alruna, quae (si dijs placet) dormienti visum obiecerat, quo triforme spectrum, trina aquilae, leonis, & bufonis capita praeferens, regem compellauerit, futurum asserens, vt eius posteritas obtritura fuerit atque adeò confectura quoque triplicia illa quae videret capitum fastigia, Romanos designans per Aquilam, Gallos per Bufonem, & Belgas per Leonem. Libuit istud fabulamentum Chimaerae triformi non absimile hoc loco interserere, vt lectionis fastidium atque satietas + nonnihil leuaretur. Sunt & alia in *mundus* exeuntia, quibus aut oris species, aut eloquentia appellationis auctor extitit, è quibus pauca enumerabo, inter quae primùm occurrit Segimundus apud Corn. Tacitum, Segestae Cheruscorum + ductoris filius, quem Strabonis codex corruptus perperam Semiguntum nominat, hoc pacto emendandus libro + septimo, σε□ιμο□τος τε □σε□□□□ι□□ος: de eodem enim vterque scriptor loquitur. sed Graecus Strabo expressiùs ad viuum vocis Germanicae etymon reddit, quod est, **munt**, siue sonorè magis, **mont**, hoc est, os: significat autem victoriosum os, aut victrice facundia instructum, à **Sig** vel **Sige**, quae dictio vtraque victoriae significationem habet, vnde posteriora + saecula Sigismundum eundem vocarunt; ea siquidem scripturae lege appellatur apud Iornandum rex Burgundionum, qui naturalem filiam Theuderici Gothorum Principis + vxorem duxerat. Thrasimundus rex apud Fulgentium, insanum & furiosi ipertus os sonat, quasi nimium praeceps, **to rass**, tametsi praeter morem maiorum suorum praemijs honoribusque praeclaris auocamentis, non supplicijs, vt illi, Christianos ad fidem eiurandam deserendamque inuitasse eum scriptis prodiderit Procopius. Hunimundus ex Amala + gente rex (quo nomine fuit & Sueuorum rex, quem Theu-

+Nomina in mundus desinentia.

+Segimundus.

+Strabo emendatus.

+Sigismundus.

+Thrasimundus.

+Hunimundus.

demirus Gothus caeso eius exercitu cepit, nec multo pòst libertati restitutum, ac loco filij adoptatum dimisit) à mellita oris eloquentia nomen traxit, quasi μελί□ομον dicas, quomodo Sophoclem μέλιτταν, id est, apim dictu*m* legimus à linguae illecebrosa suauitate; est autem **huni** idem quod + mel, apum labor. Varamundus, cuius vocis etymon adulterando obscurant Galli, quando Pharamundum scribunt, os verax sonat, vt communis habet opinio, aut dignum & maiestatis plenum: imò verò & continentem linguae, vti ego exisitmo, à **Waren** quod est obseruare & in officio continere. quae certè est summa planeq́*ue* regia virtus, posse coërcere procax illud linguae plectrum atque ita cohibere, ne obstantia dentium claustra laxet. Alioqui principu*m* est cum Metello arcana silentio sic tegere, vt ne interior quidem tunica illorum sit conscia: quam ob caussam Minotaurus inter militaria signa circumlatus, monebat consilia ducum non minus occulta esse debere, quam fuerit illius domicilium Labyrinthus: nec alio co*n*silio prudentissimus Regum Numa cum nympha, quam Tacitam indigitarat, in solitudine secreta commercia agitasse Plutarchi testimonio creditur. Quem verisimile est eundem ferè esse cum eo quem Pharasmanum Dion Nicaeus in Hadriano nominat, ducem exercitus Alanorum Mediam irrumpentis. Berimundus, + & Berismundus, eademq́ue significatione Beremuthus apud Iornandum Hunimundi nepos ab vrsino fortè rictu vocatus fuit; quòd ore esset laxiore & informi, vel ab iracundiae argumento, quòd vrsi (qui **ber** Germanis dicitur) in morem implacabilis, quoties ira exaestuabat, + frenderet. Cunimundus Gepidarum regis nomen, sonat animosi oris & ferocis hominem. Meminit Agilmundi + subreguli Marcellinus, quem suspicari licet nomen adeptum ab incuruato in modum aquilae oris rictu: optior tamen sententia sedet natum illud ab aureo eloquio, ab *a* articulo, & **gildemund**, planè cum Chrysostomo idem. + Huc referenda est & Rosmunda Cunimundi Langobardo-

+Varamundus.

+Berimundus.

+Cunimundus.

+Agilmundus.

+Rosmunda.

rum regis filia, Alboini vxor, à reseo purpureoque oris nitore appellata. Suggerunt se hîc neq*ue* memoriam sui iacere + aut obliterari patiuntur, quae in *bardus* & molliore dialecto in *bertus* siniunt, in quibus nomenclaturae origo arcessenda venit à **bard**, hoc est, barba, per hanc non modò virilem quo mentum vestitur honorem, sed ipsum quoque hominem totum accipiendo. hinc Langobardorum genti, à promissa + barbae sylua, qua horrorem hostibus & sui reurentiam immittere studuere, nomen fuisse suprà docui, vbi errorem detexi eus, qui Hippocentauri cuiuspiam speciem absurdam conflare, aut Horatiani monstri ideam repraesentare conatus, Langonas & Bardos confudit. Idem vir propter eruditionem singularem magni faciendus, Albardum strennuum cantorem aut poëtam tradere no*n* dubitat, postquam semel inextricabili errore irretitus explicare pedem + nequit, Dagobardum heroicum poëtam, Sigebardum victorem poëtam, Robardum rubeum poëtam; quae ita frigida sunt nugamenta, vt vel Neronianas thermas refrigerare posse videantur: in quo vt omittam scripturae rationem ex tortam, quam pro sua libidine effinxit, plaeraque vertustis in codicibus in *bertus* desinentia, ipse in *bardus* conuertit, vt ad Bardos Gallos cuncta antiquitatis, quae in nominibus est, ornamenta vindex reuocaret. At quis ita malè feriatam aurem habet tandem qui non aequior aliquanto sit interpretationi eorum qui Albertum totum barbatum ac pilosum + reddunt, quanquam illa mihi non satisfaciat, quippe qui genuinam Germanae nationi vocem Adelbertum esse + putem, quae per crasin in Albertum confluxerit, qua nobilis & generosa barba denotetur. Sic Dagobertus is est qui barbam habet in mucronatum acumen pugionis instar desinentem, qualis Christo seruatori à Suida tribuitur, cuiusmodi virum σΦηνοπώ□ωνα Graeci vocant, à cuneiformi barba. Potest & Dagobertus à probitate aut strennuitate, si barbam vtpote viri formam, vt à D. Paulo dictum est, pro ipso viro accipias, nominatus videri, vt sit quasi Deganber-

+Nomina in bardus vel bertus exeuntia.

+Langobardi.

+Bodini error.

+Albertus.

+Adelbertus.

tus, à **degan**, siue vt olim scribeba*n*t **thegan**, vnde nobis **degelick** fluxit, quo vocabulo Franci in rhythmico carmine leguntur fuisse vsi, **Zij waffane snelle**, **So sint thie thegen alle**, hoc est, celeriter armis se induunt; atque ita se strennuos [+] cuncti praebent.

Sigebertus victricem barbam, ac proinde hominem victoriosum syllepticè designat. [+]Sigebertus.

Rotbertus Reginonis [+] testimonio dicendus est, non autem Robertus, à [+] ruffa barba, vt Rubertus, ab hispida barba nomen sumpsit: [+] & Gildebertus, aut, vt Annales nonnulli scribunt, Childebertus, à rutilo barbae colore, velut ξαν□ο□ώ□ων. [+]Rotbertus. [+]Rubertus.

Egebertus [+] à mucronata barba, vel in angustum desinente: nam sunt qui, *n*, literam interserunt, vt sit Engbertus, ab **eng**, vel, [+] **enge**, quod angustum sonat. [+]Childebertus. [+]Egbertus.

Theudibertus apud Procopium, Theuderici Gothici filius, homo (vt Agathias de eo scribit) τολμητίας □ς τ□ μ□λι□α ηα□□ περ□ τ□□ □ναι□ηί□ τ□ □ιλο□ίνδυνον □ε□τημένος, hoc est, proiectae audaciae & citra necessitatem periculorum amantior, appellationem à virtute meruit. nisi quis cum Iornando Thuidebertus legat, quòd barbam cincinnorum in morem implexam gereret. Fuit autem eodem nomine Francorum rex, qui □εύδερτος à Suida [+] malè nominatur, quum □ευδίβερτος illic scribendum sit. Est [+] & Fulbertus à graui & plena barba, vt à lanuginosa & mollicella [+] lanae instar, quam **wol** vocamus, volbertus, per simplex, V; quomodo veteribus Venedi scribebantur, quos nunc Wendos, illis Vandali, quos nunc Wandalos & scribimus & nominamus: nemo enim est qui nescit alienum Romanis fuisse geminati, W, vsum. Ab hoc ordine minimùm dissentiunt, quae ab ingenio & indolis specimine industria [+] vetustatis effinxit, quibus Germani amantes nimiu*m* anhelae illius literae notaeúe, H, quam aspirantem appellant, plaerunque adijciunt, ita vt in *hardus* extremitas desinere aurium indicio videatur; quod imposuit nomenclatoribus nonnullis, qui robur & firmamentum quoddam illo significari crediderunt. [+] Gottardus itaque non robur diuinum, sed bonam frugem & indolem ingenij denotat, à **goet aert**, id est, proba [+]Suidae codes emendatus. [+]Fulbertus. [+]Volbertus. [+]Germani in pronunciando H amant. [+]Gottardus.

indoles. Erardus, indolem honestatis auidam. Gerardus, + ingenium vulturinum & rapax, à **geir**, quo vocabulo vulturius intelligitur. Leonardus leoninum animum: Bernardus + vrsinum nomine tegit, vrsipotentem reddit Bodinus: + Eberardus verrinum. At Ricardus est qui animum excelsum + & spe diuitem, vt Gebhardus qui liberalem gerit & largiri + paratum: & Reinardus qui integer est animi, dolique nescius, pudico & incorrupto ingenio. Meinhardus, vel + potiùs Manhardus virilis animi firmitate*m* denotat. Wolfardus + lupinae subdolaeque mentis significationem prae se fert, cum Lycophrone idem. quanquam & ad laetarum fortunarum significationem referri nome*n* istud potest, siquidem **Wolfaeren** est prospero fortunae cursu efferri: nam qui Wolfardum corruptè dici pro Hulfrado annotauit, extra se positum, mentisque vix semunciam habuisse, quum id scriberet, puto. Volcardus, populi sustentaculum & robur sonat, + cum Demosthene idem. Rewardus quasi poenitens + animus, à **rewen**, vel, vt nunc loquimur, **rouwen**, quod poenitentia duci significat. Obruenda non sunt obliuione quaedam nomina, quae à praesidij ope traxerunt appellationem apud maiores, in quibus est Achiulfus rex Ermanrici pater + ex Amala familia, quem à praesidio bipennigerorum quo stipatus incedebat dictus videtur, ab **Ache**, quod Gothica linguae bipennem aut securim notat, & **hulff**, id est, auxilium. Athaulfus + siue Athaulphus, quem praesens aetat Adolphum vocat, quo nomine dictus fuit Gothorum rex Alarici Romae spoliatoris consanguineus, & cuius secutus exemplum, locustae more depastus est Italiae opes, qui Placidiam Theodosij Imp. filiam in vrbe captam, forma & castitate primariam foeminam matrimonio secum iunxit, & cum Hispanijs Gallias recuperauit, qui Francos Galliam infestantes cum Burgundionibus, nominis sui terrore cohibuit, vt se finibus suis continerent, is inquam nominis originem videtur habere, ab ope & auxilio nobilitatis, vel quòd iurisiurandi stabilitor esset & auxiliator, ab **ath** siue **oht** quod iuramentum est,

+Erarus.
Gerardus.
+Leonadus.
Bernardus.
+Eberardus.
Ricardus.
+Gebhardus.
+Reinardus.
+Manhardus.
+Wolfardus.
+Volcardus.
+Rewardus.
+Achiulfus.
+Athaulfus.

quòd sacramento dicta ac confirmata nullo modo solui pateretur, quin omni ope exequi illa satageret, summa iurisiurandi reuerentia. Est qui corruptum nomen autumat & exponit patrem auxiliarem, vt idem sit qui Iuppiter, quem Cicero grammaticorum filios secutus Iuuantem patrem etymi ratione exponit, ab **hatto** prisca & Cattorum pueritiae + adhuc recepta voce, qua patrem significa*n*t. Arnulphus Carolomanni filius Francoru*m* rex, ab aquilae auxilio nomen habere putatur, ab **arn**, id est aquila: alijs Arnulphus velut Ernhulfus dictus videtur, qui virtuti & honestis artibus + opem ferat easq́ue promoueat. Astulphus, & quod nonnulli codices habe*n*t, Aistulphus, significat auxilij properum, qui bello acer, haud nectit moras aut tergiuersatur ad opitulandu*m* + suis, quasi **haesthulff**. Agilulphus, cum Astulpho idem fermè sonare creditur, velut **eijlhulff**, est autem celeritatis + significatio in **eijl**. Vernulphus, nome*n* vnius ex comitatu Athaulfi (de quo antè memini, qui Honorij sororem Placidiam in vxore*m* duxerat) qui heri sui percussor fuit, traiectis illi gladio ilibus, ob ludibrium quo staturam huius humile*m* laedere Athaulfus consueuerat; vox aute*m* sonat veteranum auxiliatore*m*: **vernum** enim obsoletu*m* dicunt Germani. + Radulphus, & iuxta posterius saeculum Rodulphus, à praesentanei co*n*silij ope, quasi **Rad-hulff**, aut qui consilio iuuat, velut **Raedhulff**, illud citum auxilium, hoc consilij opem + denotat. Leutholphus, Ludulphus, vel Ludolphus, idem qui Αλέξανδρος Graecis, ab ope mortalibus praestanda, vocatur. + Eadulphus Northumbrorum rex fuit, etymon iurisiurandi patronum, aut legitimi thori matrimonijq́*ue* tutorem significat, ab **eijd**, id est, iuramentum, vel ab **ehe**, coniugium: quod si codicum impressoru*m* fidem sequamur, qui Eardulphum scribunt, Antaeum quempiam Herculis antagonistam somniare licebit, & interpretari, qui à matre tellure open senserit, aut actiuè, qui genitali solo (latè accipiendo **eard**, hoc est, terram, pro patria) auxilium tulerit. Nomina in **brandus**, incensorem & impulsorem innuere videntur.

+Arnulphus.

+Astulphus.

+Agilulphus.

+Vernulphus.

+Radulphus.

+Leutholphus.
Luldolphus.

+Eadulphus.

Hiltebrandus, quasi forium virorum & animosorum iuuenum + incentiuum, □έντωρ □ μ□λλον □μπρη□□ς, ab **helt** siue **hilt**, quae vox egregium factis & heroïcum virum sonat, & **brand** quo incendiu*m* & incensor notatur. Non possum non refragari illius sententiae, qui ex hac voce facit heroëm & caput Brennorum. Potest origo nominis referri ad galeam bellatoriam & cono siue apice cristisque instructam, quam τρυ□άλειαν propriè nu*n*cupat Homerus, Galli *morion*, prisca Cimbrorum lingua **Brenn**, vt sit galeatus heros: quam significationem + etiam Ansbrandus praefert, ab **Anse**, de quo dictum est in Ansuarijs, quod Langobardorum regis nomen fuit, quem vitiosè Arisprandum Volaterranus scribit. Neq*ue* + diuersum sonat Luitbrandus, qui eiusdem gentis rex, ab Italicis scriptoribus Lintprandus perperam vocatur, velut galea & apex potiùs populi, qui vt auctoritate illis antestat, ita & armis eos in fidem receptos tutatur: malim tamen instigatorem incensoremq́ue populi interpretari, cuius eloquentia verbis sonantibus & vberibus sente*n*tijs redundans, boni oratoris officium praestare, populum ad resistendum iniuriae co*n*citare, furentem velut iniecto freno compescere + possit. Isbrandum verò corrupta, quid dico, imò contracta potiùs nomenclatura scribi autumo, ab **eijsen brenn**, à ferreae galeae munimine, quasi ferreum suorum defensorem: nisi quis velit hoc vocabulo designari eum qui impossibilia aggredi tentet, cuiusmodi is faciat qui glaciem contendat aecendere. Quia verò Brenni hîc sit mentio, operae pretium fuerit eius quoque etymon recludi, qui Delphici fani thesauros sacrilegio pollutus diripuit, vt & alterius, qui Romam cum Semnonibus inuasit. Est igitur Brennus purè + putéq*ue* Germanica vox, Semnonum Germanorum ductoris, qui siue nomine, siue officio (habent enim castra talem) incendiarius fuerit dictus, parum id refert, dum fide*m* etymi + approbem Strabonis testimonio: is disertè ait Brennum illum qui Delphos incursauit, Prausum πρα□σον à nonnullis fuisse dictum; norunt autem omnes qui Italiam à limine

+Hiltebrandus.

+Ansbrandus.

+Luitbrandus.

+Isbrandus.

+Brennus.

+Brennus alliâs Prausus dictus.

salutarunt, *prusar* aut per prima*m* consonantem *brusar*, aliud non esse, quàm incendere, & flammis concremare: non potest ergo dubium esse, quin Brennus, qui alio sed eiusdem significationis vocabulo Brusus appellatus fuit, à **brennen**, id est, ab incendendo nominis ortum traxerit. Huic cognominis memoratur apud Tacitum lib.xx. Brenno Caninefas, + insigni natalium nobilitate clarus, & virtute (quam in hoste audaciam Romani, inuidiae in exteris manifesti, vocabant) per quem castella Romanorum direpta & incendio + corrupta fuere. Nomina etiam quaedam in *Winus* desinunt, quae à vino appellationem habuisse stolidè ingeniosus + somniat Irenicus, quum à **Winnen**, id est, vincendo omnia + dicantur. Ortwinus enim à redigenda in suam potestatem + ditione quapiam, quae **ort** vocatur. Baldwinus, Comitis + Fla*n*drici nome*n* est, à cita victoria: sic eius vxor Erwina, ab honestatis + & bonae famae acquisitione dicta. Volcwinus apud Vrspergensem, à vincendis populis, idem qui Nicolaus, & Nicodemus, & Democrates, non quòd vino oppleretur, vt + ille ineptit. Lutwinus, regni Lotharij dux, idem est cum + Volcwino. Nonnihil hinc discrepat Albuinus, quod nomen curiositatis significationem cum quadam inuidia continet, & in eum maximè conuenit, qui rerum omnium satagit, qui nil rectè fieri putat, nisi cui ipsemet praefuerit, manúmve admouerit; eiusmodi namque hominem non + sine conuitij nota, **Albewin** vocitamus. Conradus, consultae audaciae virum notat, qualem Thrasybulon Graeci appellant, in quo fortitudinis sensus est, haud temeritatis; aut + etiam consilio pollentem. Folradus apud Reginonem, plenus consilij, bonus co*n*sultor, quem Eubulum illi dicunt. + Radbodus consilij audacis ac praecipitis argumento nominatus videtur: suspitio tame*n* est nomen istud haud esse alienum, imò cognatum Marobuduo, quem Italiae formidabilem Velleius & Tacitus memorant Sueuoru*m* regem. Quem + Caesar Ariouistum appellat, videtur esse quem Ανηροέ□ην Polybius, vterque praua scribendi ratione ratione vsus, hodie vulgari

+Brenno Caninefas.

+Nomina in Winus.

+Irenici error.

+Ortwinus.

+Baldwinus.

+Erwina.

+Volcwinus.

+Lutwinus.

+Albuinus.

+Conradus.

+Folradus.

+Radbodus.

+Ariouistus.

inter Germanos nomine Ernestus à grauitate seria dicitur, + aut Ereuestus, sic honestatis plenu*m* famaeq́ue integrae virum vocant fideiq́ue tenacem. Arminius ille Germaniae liberator, + & qui florentissimum Rom imperium lacessiuit, bello inuictus, manu fortis, natione magis quàm ratione barbarus, & vltra barbarum ingenio promptus, quibus laudibus à Tacito & Paterculo celebratur, ab heroïco animo & exercitus rectore, id enim sonat **hereman**, nominis auspicium traxit: aetas praesens Hermanni vocem vsurpat, vsu magistro + receptiore. Theutobecus, quem Cimbrorum regem à Mario captu*m* & inter manubias insigni spectaculo ductum Orosius & Florus literis prodidere, nomen à iactantia eminente siue à proiecta oris audacia videtur habuisse; omissa litera, S. in capite vocis ab idiomatis ignaro, Steutobecus quasi iactabundi oris, vel Stautebecus, audax ore. Carolus + & Caroloma*n*nus à caritate, vocabulo Gothico, quod Cimbris adhuc in ore frequens est, vbi quem officiosè salutant. Sunt qui ab Armenico fonte fluxisse autuma*n*t, qua in gente *Carol* potens dicitur & robustus, vt sit idem quod Andreas: sunt qui à graeca voce Charilaus deflexerunt, quae gratisicantem populo & gratiosum significat; sed illi peregrinae linguae opibus nimis ingeniosè ad deflorandam alterius gloriam abutuntur. Lotharius, seu, vt nonnusquam scriptum + legisse memini, Leutharius, & apud Agathiam Leutharis, Francorum regio nomen existimatur populi dominum significare, velut **leut heer**: alioqui coniunctè **Louther** purum + putumq́ue sonat. Gotefridus, quo nomine rex Danorum fuit, Batauiae occupator, pace bonum, aut diuinae pacis munere inclytum significat. Mernerefridus Toringorum princeps, + qui Amalafridae filiam auspicato nominum coniugio, in matrimonio habuit, pacis auctorem denotat; id enim est, **meerner des frides**. Reginfridus, siue ad originem nominis proximiùs, Reinfridus (vt manuscriptus Reginonis + chronicorum codex; quem Egmondana bibliotheca emendatissimum mihi vtendu*m* dedit, praefert) Francorum prin-

+Ernestus.
Ereuestus.
+Arminius.
+Hermannus.
Theutobecus.
+Carolus.
Carolamannus.
+Lotharius.
+Gotefridus.
+Mernerefridus.
+Reinfridus.
Regin. codex emendatus.

ceps, quem Carolus Tudites seu Martellus cognomento debellauit, quo iure quaúe iniuria, purum & integrum pacis + amatorem sonat. Vitigis rex apud Procopium & Agathiam ab industria militari & prudentiae opinione nominatus est, quasi **Withy**, id est, catus, quam vocem à Cimbris + & Anglosaxonibus Britannia retinuit. Godelaibus Abotritorum dux à iucundae vitae blandimentis dictus videtur, nisi potiùs contendas à deside & otiosa vita, quod vulgari dicterio homine*m* vmbratili & delicatae vitae operatum, **goet leuen** + nuncupemus. Gerbrechtus dicitur quasi haereditario iure aliquid tenens, est enim **geerbt recht**, ius haereditate acquisitum: vt mihi explodenda videatur Altameri expositio, qui totum illustrem & celebre*m* designari annotat, à dictione **bricht**, quae in gemmis nitorem praecellentem & eximium notat: neque rursus placet eius opinio, qui voce ista auiditate*m* fastus aut belli pompam exprimi co*n*tendit. Leuuigildus + Westgothorum rex, quem vitiose Lemugildum scribit Blondus, impressorum (vt suspicari licet) incuria, fortitudinis argumentum nomine prodit, dictus velut leonum + contubernalis. Fredigernus, à contrahenda conciliandaq́ue + pace; Wortigernus, ab auctoritatis acquirendo splendoe, dicti + videntur. Arnoldus à tuendae honestatis ac virtutis instituto, quasi **eerenhold**, id est, honestatis conseruator. Theudibaldus + Theudiberti illius, qui expeditione contra Iustinianum maximis opibus suscepta, casu arboris diffractae vitam miserè finijt, filius, qui patri adhuc immaturus aeui successit, teste Agathia, nominis sui natales refert ad propera*m* virtutis demonstratione*m*, quam cum impositione illi ominati videntur, vt esset **deuchdelic bald**, hoc est, properè (vt ita loquar) + virtuosus. Cambaules dux primae expeditionis Celtarum in Thraciam, Pausania referente, nomen videtur sortitus ab insigni, quod in cassidis cono gerebat, quod noctuae caput fuisse autumo, velut noctuae crista, cristam enim **kamb** vocant, + **aul** noctuam. Vergobretus apud Caesarem summus magistratus & praeses, quasi **vergobrest**, siue **oberst vergger**,

+Vitigis.

+Godelaibus.

+Gerbrechtus.

+Leuuigildus.

+Fredigernus.

+Wortigernus.

+Arnoldus.

+Teudibaldus.

+Cambaules.

+Vergobretus.

id est, supremus executor, à **vergen**, quod est, exequi. Pipinus, + mirum ni nomen & generis originem à Pipino, quem apud Thuscos regnasse fabulatur Manethon, traxerit: etymon verò inuestigare hactenus nequiui: si tamen fas est diuinare, & ex actionibus viri nominis omen in coniecturam vocatum aestimare ac metiri, auguror impositum illud ei qui priuatae vtilitatis studio arderet, quiq́*ue* ad more*m* Aspendij citharistae sibi intus caneret. Neque enim diuerso hinc ingenio praediti fuisse Pipini videntur: nam quum omnes praetorio praefecti (Maiores domus Francoru*m* natio appellatbat, vocabulo hactenus Italis & Hispanis iam inde vsitato) in regum Francorum aula essent, primus eo nomine Sigiberti regi tutor, ita res suas auxit ac stabiliuit, vt Grimoaldus filius herilem natu*m* monasterij septis incluserit, suamq́*ue* ipsius prolem Austrasijs regem dederit: secundus quoque Ansegisi F. Neustriae principatum occupauit, regnumq́ue inuadens, Carolum Martellum haeredem principatus reliquit: Tertius quoque Hildericum regem herum suum, solio regali exuit, vno in facto & ingrati & perfidi hominis maculosum nomen promeritus, qui initis clandestinis cum improba & corruptelae obnoxia procerum turba, quos pecunijs inescarat, consilijs deinde Pontificis (apud cuius aures nimium credulas heru*m* vt vecordem, & monstro quàm homini propiorem ob Sybariticum luxum traduxerat) aura secunda innixus, & herum in monachi habitum attonsum, asceterij latebrae mancipauit, & ipse Regni auspicio inunctus, cuncta principalis fortunae insignia assumpsit & Imperij habenas arripuit, ignarus tum sibi exemplo perfidiae simili olim illusum iri, iustam vltricis Nemesis vindictam in posteris suis experturus, quando par illi gratia ab Hugone Capeto relata est. Itaque, vt ad rem reuertar à diuerticulo, Pipini nominis sui etymo adamussim responderunt, sibi intus canentes, iuxta prouerbium, id namque sonat, **pijp in**, & ex herilibus incommodis, sua priuatim commoda compararunt. + Radegaisus Gothorum rex immanissimus, inna-

+Pipunus.

+Radegaisus.

tae feritatis portentum oris specie & nomine prae se ferens, rubrum caprum designat, in quo hispidum corpus & rubentium pilorum sylua ingenitam saeuitiam prodidere, & nominis occasionem pepererunt. Huc vsque virilia Regum & primatum nomina etymis suis reddere studui. nunc + foeminaru*m* aliquot primae nobilitatis subijciam, ne sexum illum offendere, & immerentem iniuria obliuionis prouocare vltro velle videar: itaque vt illîc à Theuderico norma principum atque regula initium duximus, ita & hîc ab eius + filia Amalasuentha singulari exemplo & imagine reginarum ordiri placuit: haud enim pati possum eius virtutes obliterari silentio, quin eas Procopij verbis in Latinam linguam commutatis appendam: Haec, inquit ille, iustitiae non indiligens, animum niasculum & fortem prae se tulit, dumq́ue vrbem rexit, Romanorum nemo sanguine luit, aut pecunijs multatus est, neque passa fuit Gothos, proteruè ciuibus illudere paratos, quidquam attentare. Quin & filium Atalaricum consimilem cum Romanorum primoribus victum vitaeq́ue genus sequi, literarium ludum frequentare, delectos è natu maioribus tres, quorum explorata erat & perspecta prudentia modestiaq́ue, cum filio familiariter conuersari voluit, tametsi ea res Gothis permolesta acciderat, praeoptantibus illum barbaro ritu in subditos imperium exercere, quod praua quaedam libido vexandi miseros homines + illis incesserat. Hinc factum quòd lachrymantem ob acceptum colaphum que*m* mater delinquenti infregerat in cubiculo (vitium est in Graecis □οιν□ pro □οιτ□νι habentibus) Gothi indignantes, mulieri probra ingesserint, quasi extinctum illa filium cuperet, quò sic nupta alij, imperio potiretur. Eoq́ue res processit, vt coacto concilio criminati + fuerint, non satis ex dignitate cùm regia, tum gentis puerum institui, ingens esse dissidium inter literas & fortitudinem: deinde senum disciplinam plaerunque animos demittere atque infringere: adheac oportere eum qui ad res gerendas audacia & gestarum gloria sit abundaturus, liberum à

+Foeminea nomina.

+Amalasuentha.

+Procopij locus castigatus.

+Theatru*m* vitae circa Prinpum institutionem.

metu magistri, arma exercere. Addebant & illud, nunquam gladij hastae've gloriam animum subituram, quem semel ferulae scuticae've timor incesserit: proinde velle se vt Regina missos faceret paedagogos, pueroq́*ue* aequales adiungeret, qui cum illo simul adolescerent aetate, & ad virtutem more barbarico contenderent. Illa vt haud assensa est concilio, ita insidias verita, illorum voluntati morem gessit: callida tamen mulier interceptos tres praui consilij auctores & administros clam tollendos curauit: imperium tamen in filium obtinere non potuit, quem & perditè viuentem, lenta confectum tabe, amisit. Porrò Amalasuentha rectiùs cum Iordano non indiligente rerum Gothicarum scriptore scribetur, quàm aut Amalasuntha cum Procopio, aut Amalasuinda cum Sigiberto: significat autem vox caelestem [+] caelóve demissam puellam, siue quòd diuini ingenij faculam natales eius spoponderint, siue quòd eximium oris decus ab ipso ortu praeferret: Gothicè namque **amal** caelum vocatur, quod nostrum idioma in **emel** & adiectione aspiratae **hemel** conuertit: & Suentha virgo seu iuuencula, [+] cuius vocis significatio in Suenthiboldo mansit, quo ferox iuuenis & animosus exprimitur; nam Cimbri hodierno die, **swenth**, iuuenem appellant. Hoc autem nomine rex obtinuit Lotharij regnum, cuius diploma legisse memini, quo donationes Regum maiorum suorum Traiectensi dioecesi obsignatas, voluit ratas haberi: qui impressis in codicibus Zundibaldus & Zundebolch ineptissimè nominatur. Repperi apud Suidae interpretem etiam Amalsuida [+] Graecè explicatum □□ρανοπλάτης, quod nostrate lingua sonaret, **hemelswijde**, qui ignoratione linguae barbarae lapsus, rectiùs substituisset □□ρανοπλάτις, quod vocabulum caelestem coniugem siue vxorem significat, viciniore ad priorem significationem etymo. Haec filiam reliquit Mathasuentham [+] quae Vitigi Gothorum Regi inuita ob diuersum, vt suspicor, religionis studium nupsit; quo extincto cum Germano Iustiniani ex sorore nepote, coniugij foedere so-

[+]Amalasuenthae etymon.

[+]Suentha quid? Suenthiboldus.

[+]Suidae interpres lapsus.

[+]Mathasuentha.

ciata fuit, virgunculam tenellam voce significante. Illius + amita Amalafreda Theuderici Regis germana soror, caelestis + pacis munus nomine praefert. Amalaberga eiusdem regis è sorore neptis, Hermenfrido Turingorum regi nupta, caelestem montem nomine signat, vel potiùs caeleste praesidium ac stationem: est enim **bergen**, naium iactatam & periclitantem in tutum locum & portum deducere. Porrò + id obiter obseruandum est, Amalorum prosapiam nobilitatis principatum tenuisse inter Ostrogothos, vt Baltorum + inter Westgothos; illo vocabulo generis caelestes, hoc feroces signabantur, vnde originem generis cum cognomento + Alaricus Romae occupator acceperat. Adelheidis, Ludouici Balbi, ab impeditiore eloquio cognominati, vxor, ispum + nobilitatis vocabulum nomine exprimit. Velleda fatidica virgo Bructerae nationis, pro numine olim habita sub Vespasiano, nomen habuisse videtur ab infelici omine, quasi interpres fuerit fatalis vel auctor multarum suae genti foederatisq́ue calamitatum, quando Germanum nomen cum Batauis ad infausti exitus coniuratum bellum consilijs suis concitauit; id namque sonat **veel leed**, hoc est, plurima mala & calamitates, quas suis, vt dixi, peperit, & sibi quoque, à Cassandrae vatis infelicitate non multùm aliena, nisi quòd illa improuiso oppressa interijt, haec captiua per triumphum ducta fuit; quod illo versu Papinius ostendit, *Captiuae'que preces Veledae*. Sunt qui ab **heid**, id est, agro solitario, ac praesertim ericae pleno, cuiusmodi à Transisalana moc occurrit, quod illius regnum fuit, deriuant, quòd agrorum ditionisq́ue + locuples esset. Wethrada regina, Caroli Magni cognomento mater, à dignitate & pondere consilij videtur appellationem traxisse, quamuis in scriptura variari video, + alijs Bertradam nominantibus, ab expediti praesentisq́ue consilij, aut nudi minimeq́ue dolosi praestantia: à quo non + multum abludit Fasterada, vt in Reginonis manuscripto codice legas, & contractè Fastrada (vitium enim est in Fastradana, quod Paragogen vocant Grammaticorum filij, ex-

+Amalafreda.

+Amalaberga.

+Amalorum stirps.

+Balthorum prosapia.

+Adelheidis.

+Velleda.

+Werthrada.

+Bertrada.

+Fasterada.

cusis in libris frequens) vxor Caroli eiusdem, auspicatum nomen, quod consultam, vel consilij certam ac constantem denotat. Erelièua, quasi honoris sui & castitatis amans dicta, + genitrix fuit magni illius Theuderici, cui Zenon Imperator Italiae possessionem annuit, qui Odoacrum tyrannum peremit, Gallias occupauit, orbis amor, omnibus iuxtà charus. Gertrudis totam fidelem fideiq́ue tenacem sonat + potiùs, quàm prorsus amabilem, vti Altamero visum fuit. Haec habui quae de etymis tum gentium, tum propriorum nominum, quae passim apud vtriusque linguae scriptores clariora ac memorabiliora occurru*n*t, dictarem; primùm ratus me non ingratam operam linguae peregrinae ignaris collocaturum; deinde adiumenti nonnihil lectoribus allaturum confidens ad castigationem vocum vbique in auctorum codicibus corruptarum; postremò cùm nostras, tum veterum historias lucis aliquantum hinc accepturas, sperans: vtcunque res acciderit, voluntatem certè, quae temeraria non est, quaq́ue demereri studiosos, proferendo beneficium, sategi, introspicient bonique omnes ex aequo consulent.

+Erelieua.

+Gertrudis.

FINIS.